

**T.C.
YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ**

ÇANAKKALE SAVAŞI'NDA ARIBURNU MUHAREBELERİ

Mehmet KIBIL

**Danışman
Prof.Dr. Tülay A. Baran**

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü

Yüksek Lisans Programı

İSTANBUL, 2016

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
ÖNSÖZ.....	ii
ÖZET.....	vvi
ABSTRACT.....	ix
KISALTMALAR.....	xiii
1.GİRİŞ.....	1
1.1. I.Dünya Savaşına Giden Yol	1
1.2. Osmanlı Devletinin Savaşa Girmesi	4
1.2.1 Türk-Alman İttifakı.....	5
1.3 I.Dünya Savaşına Girerken Osmanlı Ordusunun Genel Durumu	9
2.0. ÇANAKKALE CEPHESİNİN AÇILMASI.....	10
3.0 DENİZ HAREKÂTI ve 18 MART 1915.....	14
3.1 Çanakkale Boğazı'nın Savunma Önlemleri	15
3.2. Müttefiklerin Saldırı Hazırlıkları.....	20
3.3 18 Mart 1915 Boğaz Muharebesi	23
4.0 KARA SAVAŞLARINA HAZIRLIK (19 MART-25 NİSAN)	32
4.1 İngiliz-Fransız Tarafı.....	32
5.1.1 Çıkarma Planı.....	35
5.2 Türk Savunma Planı	37
6.0. KARA SAVAŞLARI (25 NİSAN 1915).....	47
7.0 KUMKALE ALDATMA ÇIKARMASI.....	52
8.0 SEDDÜLBAHİR ÇIKARMALARI:	60
8.1. V Sahili (Ertuğrul Koyu) Çıkarması:	66
8.2 W Sahili (Tekke Koyu) Çıkarması:	71
8.3 X Sahili (İkiz Koyu) Çıkarması	74
8.4 S Sahili (Morto Koyu) Çıkarması	75
8.5 Y Sahili (Saritepe Altı-Pınarıçi Koyu) Çıkarması.....	76
8.6 25 Nisan Öğleden sonra ve 26 Nisan Muharebeleri.....	79
8.7 Birinci Kirte Muharebesi (28 Nisan 1915).....	86

9.0 ARIBURNU ÇIKARMASI.....	93
9.1. Anzak Planı	93
9.2. Türk Savunması ve 27.Alay	96
9.3 Çıkarmanın Başlaması.....	99
9.4 Nisan Sonuna Kadar Kıyı Muharebeleri.....	139
10.0 ARIBURNU BÖLGESİ MAYIS AYI MUHAREBELERİ.....	156
10.1 1 Mayıs 1915 Muharebesi	156
10.2 19 Mayıs Tarihine Kadar Meydana Gelen Olaylar	164
10.3 19 Mayıs Taarruzu	174
11.0 SEDDÜLBAHİR BÖLGESİ MAYIS AYI MUHAREBELERİ	195
11.1 1-4 Mayıs Taarruzları:.....	197
11.2 II. Kirte Muharebesi	205
12.ARIBURNU BÖLGESİ HAZİRAN-TEMMUZ MUHAREBELERİ.....	215
13.SEDDÜLBAHİR BÖLGESİ HAZİRAN-TEMMUZ MUHAREBELERİ.....	219
13.1. III. Kirte Muharebesi (4-6 Haziran 1915)	219
13.2 83 Rakımlı Tepe Muharebeleri: (21-22 Haziran 1915)	226
13.3 Zığindere Muharebeleri (28 Haziran-5 Temmuz)	228
13.4 II. Kerevizdere (Kanlıdere) Muharebeleri (12-13 Temmuz):.....	237
14.0 ÇANAĞKALE'DE YENİ İNGİLİZ PLANLARI:	243
15.0 AĞUSTOS MUHAREBELERİ:	246
15.1 İngiliz-Fransız Hazırlıkları:	246
15.2 Türk Hazırlıkları.....	251
15.3 Seddülbahir Taarruzu (6/7 Ağustos):.....	257
15.4 Arıburnu Bölgesi Kanlısirt ve Cesaret Tepe Muharebeleri:	261
15.5 Conkbayırı Muharebeleri:.....	270
15.6 Anafartalar (Suvla) Çıkarması:	286
15.6.1 I.Anafartalar Muharebesi	303
15.6.2 Kireçtepe Muharebesi	310
15.6.3. II. Anafartalar Muharebesi	315
16.MÜTTEFİKLERİN TAHLİYE KARARI ve UYGULAMASI:	320
17.SONUÇ:.....	330
EKLER.....	347
FOTOĞRAF ALBÜMÜ.....	365
KAYNAKÇA	389
ÖZGEÇMİŞ.....	398

ÖNSÖZ

Tarih boyunca stratejik önemini hiçbir zaman kaybetmeyen Çanakkale ve İstanbul Boğazları çok güçlü medeniyetlere ev sahipliği yapmış ve sayısız savaşa tanık olmuştur.

Bu savaşların en sonuncusu ve şüphesiz en önemlilerinden biri, 1915 yılında I.Dünya Savaşı yıllarında cereyan eden Çanakkale Muharebeleridir.

1915 yılında Osmanlı başkentini ele geçirmek için planlanan ve Çanakkale Boğazına yapılan 18 Mart deniz harekâtından sonra müttefikler kara harekâtına karar vermiş ve bu sebeple 25 Nisan'da Gelibolu Yarımadasının çeşitli noktalarına asker çıkarmışlardır.

Bu çalışmanın konusunu oluşturan kara savaşlarının en önemli ve kritik günleri, 25 Nisan günü ve ondan sonraki birkaç gündür.

Her ne kadar çıkarmadan sonraki haftalarda Seddülbahir cephesinde müttefikler sınırlı büyüklükte arazi kazanmışlarsa da ilk gün hedefleri olan Alçıtepe'yi savaş boyunca ele geçirememişlerdir. Arıburnu'nda ise hatlar 25 Nisan'dan 28 Nisan'a kadar geçen sürede belli olmuş, bu süre içerisinde oluşan hatlar savaş sonuna kadar neredeyse aynı kalmıştır. (6 Ağustos Kanlısırt Muharebesi haricinde)

Özellikle 25 Nisan çıkarmaları anlatılırken Türk karargâhı ve komutanlar tarafından verilen veya verilmeyen kritik kararlar ve hataların üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Zira özellikle çıkarmalardan önce alınan savunma tertibatı sonucu sahillerin neredeyse savunmasız bırakılması ve 25 Nisan günü emir komutada yaşanan kargaşalar sonucu müttefik askerleri karaya çıkararak yerleşmiş, savaş uzamış ve binlerce insan hayatını Gelibolu topraklarında kaybetmiştir.

Dolayısıyla, bu çalışmada özellikle 25 Nisan günü ve sonraki birkaç gün yaşananlar bütün ayrıntılarıyla incelenmiştir. Kara muharebeleri anlatılırken Arıburnu Muharebeleri üzerinde bütün yönleriyle durulmuş ve Seddülbahir'de yaşanan zorlu mücadelelere de değinilerek, bu iki cephe ayrı ayrı kronolojik olarak ele alınmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde, Avrupa'da özellikle Fransız Devriminden başlayarak 19. yüzyılda yaşanan siyasi, ekonomik ve toplumsal gelişmeler ele alınarak sömürge pazarı arayışı içerisinde olan başta İngiltere ve Almanya'nın birbirleriyle mücadeleleri sonucu I.Dünya Savaşına giden süreç incelenmiştir. Bu süreçte Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik şartlar savaşa girmeye müsait değilken, devletin nasıl savaşa sürüklendiği ve özellikle ordunun içinde bulunduğu son derece kötü şartlar kısaca incelenmiştir.

Daha sonra Çanakkale Savaşı'nı gerektiren sebepler, müttefiklerin saldırı, Türklerin ise savunma planları incelenmiş, 18 Mart Deniz Savaşına giden süreç ve 18 Mart savaşı anlatılmıştır. Çalışmanın ağırlık noktasını teşkil eden kara savaşlarına hazırlık, 25 Nisan Arıburnu çıkarmaları ve çıkarmalardan sonra yaşanan kıyı muharebelerinin üzerinde ayrıntılı olarak durulmuş ve incelenmiştir.

25 Nisan günü yaşanan kaos ortamı, üst komuta kademesinde yaşanan sıkıntılar, bir avuç Türk askerinin kendisinden çok üstün düşman karşısında direnmesi ve neredeyse kaderlerine terk edilmesi üzerinde durulmuştur. Özellikle Arıburnu'nda çıkarmayı karşılayan ve Anzaklara karşı stratejik önem teşkil eden tepeleri saatlerce yok olma pahasına savunan 27.Alay askerleri ve komutanlarının yaptığı vatan savunması maalesef yeterince bilinmemektedir. 27.Alayın 25 Nisan günü gösterdiği kahramanlık ayrıntılı şekilde, harp ceridelerine bakılarak incelenmiştir.

Yine aynı tarihte müttefiklerin karaya ayak bastığı andan itibaren yaşadığı kargaşa, Arıburnu'nda Anzak asker ve komutanlarının 27.Alay ve 57.Alayın taarruzlarıyla içerisinde bulunduğu moral bozukluğu sonucu, askerlerin gemilere bindirilerek geriye alınmasının tartışmaları ayrıntılı şekilde işlenmiştir.

Çıkarmadan sonraki saatlerde, özellikle Arıburnu'nda cereyan eden muharebelerde yaşanan sıkıntılı süreç, 77.Alayın dağılarak elden çıkması, 72.Alayın bir türlü muharebede etkili olamaması, alay komutanlarının birbirlerinden şikâyet etmesi ve bu komutanların daha sonra savaş devam ederken verdikleri yazılı raporlar belgelerle bu bölümde anlatılmıştır.

Ağustos ayına kadar geçen süre zarfında Mayıs ayında, Arıburnu'nda 1 Mayıs ve 19 Mayıs taarruzları, Seddülbahir'de ise Kirte Muharebeleri ile Haziran-Temmuz ayında müttefiklerin taarruzları olan Kerevizdere ve son derece kanlı geçen Zığındere Muharebeleri üzerinde kısaca durulmuştur.

Her iki cephede savaşın kilitlenerek siper savaşına dönüşmesiyle farklı arayışlar içerisine giren İngilizlerin yeni saldırı hazırlıkları ve bunun sonucunda Ağustos ayında gerçekleştirdikleri Anafartalar (Suvla) çıkarmaları ile Conkbayırı Muharebeleri ve Ağustos ayında Anafartalar'da gerçekleştirilen diğer muharebeler incelenmiştir. Özellikle Anafartalar'a yapılan çıkarma sonrası, tıpkı 25 Nisan çıkarmalarında olduğu gibi hatlar ilk birkaç gün içerisinde belli olmuş ve yine Türklerin çıkarmaya hazırlıksız yakalanması sonucu, İngilizlerin neredeyse ellerini kollarını sallaya sallaya karaya çıkmasına ve yerleşmesine izin verilmiştir.

Sonuç kısmında ise Çanakkale Savaşı'nın sonuçları üzerinde durularak, Çanakkale Muharebelerinin genel bir değerlendirmesi yapılmış ve günümüzde Gelibolu savaş alanlarının nasıl tahrip edildiği ve karşı karşıya bulunduğu tehditler sıralanmıştır.

Ekler kısmında Genelkurmay ATASE Arşivinden alınan, Arıburnu Muharebelerinin ilk günlerinde yaşanan buhranlı saatlere dair çeşitli belgeler yer almaktadır. Fotoğraflar kısmında ise Çanakkale Muharebeleri esnasında çekilen ve Türk kamuoyunda nadir bilinen fotoğraflar ve günümüzde savaş alanlarında yaptığım araştırmalar esnasında bizzat çektiğim fotoğraflar mevcuttur.

Çalışmanın her aşamasında, daha iyi anlaşılması açısından muharebeler haritalarla desteklenmiştir. Tezin kaynakçası ve yazımı uzun bir emeğin ve çalışmanın sonucunda ortaya çıkmıştır. Sadece Türk tarafının gözüyle bakılmamış, müttefiklere ait kaynaklar da incelenmiş ve her iki tarafın kaynakları karşılaştırılarak ve belgelerin incelenmesi sonucu tarafsız gözle bakılarak bu çalışma ortaya çıkmıştır. Bu çalışma hamasetten uzak, popülist söylemin etkisiyle hikâyelere ve menkıbelere dayalı değil, bilgi ve belgeleri referans alacak şekilde hazırlanmıştır.

Her iki tarafın savaş boyunca yaptığı hatalar, özellikle Türk komuta kademesinde yaşanan aksaklıklar eleştirel gözle ve her şeyden önemlisi objektif olarak ele alınmaya çalışılmıştır. Umarım bu tez çalışması Çanakkale Savaşı ile ilgili yayımlanan onca eserin, tarih ilmiyle alakası olmaması sonucu yaşanan bilgi kirliliğine karşı bir nebze aydınlatıcı olacaktır.

Yüksek lisansa başladığım ilk günden beri ilgisi ve samimiyetiyle bana yol gösteren çok değerli hocam Prof. Dr. Tülay ALİM BARAN'a, bu tez çalışmasında da tez danışmanım olarak yardımlarını esirgemediği için müteşekkirim. Değerli hocalarım Yrd. Doç.Dr. Erol MÜTERCİMLER, Prof.Dr Cemil ÖZTÜRK'e ve ATASE arşivlerinde yaptığım çalışmalar sırasında katkılarından dolayı (E) Orgeneral Edip BAŞER'e teşekkürü borç bilirim.

Bu vesileyle gerek arşiv çalışmalarında, gerek kütüphane çalışmalarında bana yardımcı olan arşiv ve kütüphane emekçilerine teşekkürlerimi iletmeliyim.

Australian War Memorial'ın Gelibolu Harekâtıyla ilgili son derece büyük ölçekte ve hazine denebilecek kadar değerli bilgi, evrak, günlük, görsel malzemelerinin kullanımında bana yardımcı olan ve yazışmalarımızda ilgili tavırlarıyla beni destekleyen çalışanlarına teşekkür ediyorum. Son olarak Gelibolu'nun zorlu arazi şartlarında yaptığım çalışmalarda beni yalnız bırakmayan, benimle birlikte araziyi neredeyse karış karış tarayan değerli dostlarım Can GÜNORTA, Kemal YILDIRIM ve Tuğra AN'a teşekkür ederim.

Mehmet KIBİL

Ağustos 2016

ÖZET

Çanakkale Boğazını zorla geçmek fikri I.Dünya Savaşı yıllarından çok daha önce tartışılmış ve bunun için çeşitli stratejiler üretilmiş, raporlar düzenlenmiştir. Tarih boyunca cazibesini koruyan bu topraklar, dengelerin tekrar kurulmaya çalışıldığı 19.Yüzyılda artık ömrünün sonuna gelmiş, köhneleşmiş bir imparatorluğun hâkimiyeti altındaydı.

Kudretli Osmanlı İmparatorluğu üç kıtada hüküm sürmüştü, fakat özellikle Avrupa’da yaşanan teknolojik, bilimsel, toplumsal ve siyasi gelişmelerin gerisinde kalınmasıyla devlet adım adım çöküşe doğru sürüklenmişti.

19.Yüzyıla gelindiğinde “Hasta Adam” olarak nitelendirilen Osmanlı Devleti’nin sahip olduğu Boğazlar, başta Rusya olmak üzere diğer büyük devletlerin uzun yıllardır ilgisini çekmekteydi. Nitekim I.Dünya Savaşı’nın başlamasıyla Boğazların zorlanması fikri tekrar canlandı.

Çanakkale Harekâtının fikir önderi Winston Churchill’dir. Amirallik Birinci Lordu unvanına sahip olan Churchill, Akdeniz’in o güne kadar gördüğü en güçlü donanmalarından olan İngiliz donanmasının, Çanakkale’yi sadece denizden zorlayarak kolayca geçebileceğine inanıyordu. Boğazın iki tarafındaki tabyalar yok edilecek, mayın hatları temizlendikten sonra donanma Marmara’ya açılarak rahatça İstanbul işgal edilecek ve Osmanlı Devleti savaş dışı kalacaktı. Bütün bu harekâtın 1 ay gibi kısa bir sürede bitirileceğine inanılıyordu.

Henüz birkaç yıl önce ufak Balkan devletleri karşısında perişan olmuş olan Türk ordusunun İngiliz ve Fransızlara karşı koyamayacağı ve hatta savaşmadan teslim olacağı konuşuluyordu. Vatanını savunan bir ordunun azmi ve direnci hesaba katılmıyordu.

18 Mart’ta Boğazdan içeri giren müttefik donanması birkaç saat içerisinde büyük bir yenilgiye uğrayarak geri çekilmek zorunda kaldı. Her ne kadar bu çalışmanın içerisinde ayrıntılı şekilde değinilse de, 18 Martın iki donanma arasında geçen klasik bir deniz savaşı olmadığını belirtmek lazım. Müttefik donanmasının karşısında kara topçularından oluşan Türk tabyaları ve Boğazın çeşitli yerlerine döşenmiş mayın hatları mevcuttu.

18 Mart günü tabyaların ateşi altında mayın hatlarını temizlemeye çalışan müttefik donanmasının üç zırhlısı batmış, üç zırhlı da uzun süre onarılamayacak şekilde ağır hasar almıştı. Türk tabyalarından bazıları ağır hasar alsa da tabyalar hala ateş edebilecek vaziyette oldukları gibi, Boğaz savunmasının en önemli unsuru olan mayın hatları olduğu gibi yerinde durmaktaydı. 18 Mart müttefik donanması adına çok net bir yenilgiydi.

Boğazı sadece denizden zorlayarak geçemeyeceğini anlayan müttefikler kara çıkarması için hazırlıklara başladılar. Müttefikler hazırlıklarına devam ederken Türk Genelkurmayı da savunma hazırlıklarına girişmişti. Bu sebeple 5.Ordu Komutanlığı kurularak başına Alman General Liman von Sanders getirildi.

25 Nisan günü başlayan çıkarmalar ile Anzak kolordusu Arıburnu'na, İngiliz 29.Tümeni Seddülbahir'e ve Fransızlar gösteri çıkarması yapmak için Kumkale'ye ayak bastılar. Binlerce can kaybına rağmen çıktıkları hiçbir yerde ufak bir köprübaşından daha ileriye gidemediler. 25 Nisan günü Çanakkale Muharebelerinin kuşkusuz en önemli günüdür.

Liman von Sanders elinde bulunan 6 tümenden ikisini Saros'a, ikisini Kumkale-Beşige bölgesine, bir tümeni ise Gelibolu yarımadasının güneyini savunmakla görevlendirmişti. Bir tümen ise ordu ihtiyatı olarak Bigalı'da bulunacaktı.

Bu hatalı dizilişe göre; 25 Nisan günü Arıburnu ve Seddülbahir'de düşmanı karşılayan her Türk birliği, karşısındaki düşmana oranla çok zayıf kaldı. Çıkarma yapılan bazı koylarda sadece 3-5 kişilik gözetleme postaları vardı. Üstelik sahili savunmakla görevli hiçbir birliğin elinde tek bir makineli tüfek bile yoktu.

Bütün bunlara rağmen Türk askerinin inatçı direnişi, İngilizlerin karaya çıkar çıkmaz karışıklık yaşamaları ve ilerlemekte gösterdikleri zafiyet sonucu müttefikler durdurulabildi. İngilizler ilk gün hedeflerini savaş boyunca hiçbir zaman ele geçirmeyi başaramadılar. Savaş siper savaşına dönüştükten sonra karşılıklı yapılan çılgınca taarruzlarda binlerce insan öldü veya yaralandı. Bu taarruzlarda da hiçbir sonuç elde edilemedi.

Savaşın siper savaşına dönüşmesinden sonra şanslarını son bir kez daha zorlamaya karar veren müttefikler, Ağustos ayında yeni bir çıkarma yaparak, siper savaşını tekrar hareketli savaşa çevirerek Türkleri gafil avlamak istedi. 6 Ağustos Suvla çıkarmasıyla aslında Türkler gafil avlanmıştı. Sahiller yine boş bırakılmış, yine çıkarma yanlış yerlerden beklenilmişti. Fakat karaya çıkan yeni İngiliz ordusu son derece tecrübesiz ve komutanları General Stopford'da gerekli enerji ve dinamizmden yoksun yaşlı bir generaldi. Tecrübesiz askerlerle yaşlı generalin birleşimi Türkler adına büyük şans oldu. Karaya çıkan birlikler ilerlemek yerine sahilde beklemeyi tercih ettiler. Onlara liderlik edecek komutanları ise karaya bile çıkmamıştı. Sonuçta Türk takviyeleri tam zamanında yetişti ve İngilizlerin ilerlemesine imkân verilmedi.

Suvla çıkarmasıyla eş zamanlı olarak gerçekleştirilen ve İngilizlerin "Sarıbayır Harekâtı" adını verdikleri Conkbayırı-Kocaçimentepe hattına gerçekleştirdikleri taarruzlar da son anda önlendi. 9 Ağustos'ta Anafartalar'da, 10 Ağustos'ta ise Conkbayırı'nda bir yıldız gibi parlayan Albay Mustafa Kemal İngilizlerin bütün umutlarını söndürdü.

Savaşın çeşitli aşamalarında her iki taraf için de kaçırılan fırsatlar oldu. Savaşın kaderine asıl etki eden şüphesiz üst rütbeli komutanların aldıkları kararlardı. 25 Nisan günü çıkarma sahillerini yanlış tahmin ederek çıkarma noktalarını savunmasız bırakan Liman von Sanders ordu komutanı olarak sorumlu olduğu gibi, 6 Ağustos'ta Suvla ve Conkbayırı'nda ilerlemekte tereddüt eden İngiliz ve Anzak komutanları da başarısızlıkta en büyük pay sahibiydiler. Söylenildiği gibi, bu başarısızlıklar veya hatalı kararlar savaş alanında binlerce genç askerin hayatına mal oldu.

Çanakkale Savaşı küçük rütbeli subayların ve erlerin fedakârlıklarıyla doludur. Her iki tarafın askerleri de elinden gelen gayreti göstermiş ve cesaretle dövülmüştür. Sonuçta vatanını savunan Türk askeri, ülkesini işgale gelen işgalcilerin ilerlemesi hayatı pahasına durdurmuş ve müttefiklerin yarımadayı terk etmelerini sağlamıştır.

Savaşın üzerinden yüz yıldan fazla zaman geçmesine rağmen, sürekli hamaset edebiyatıyla anılan, Gelibolu topraklarında uygulanan yanlış politikalarla hatıralarına sürekli saygısızlık yapılan şehit ve gazileri saygı ve minnetle anıyorum.

Anahtar Kelimeler: I.Dünya Savaşı, Çanakkale Savaşı, Arıburnu Muharebeleri, Mustafa Kemal, Liman von Sanders, Arıburnu, Conkbayırı, Anzak.

ABSTRACT

Idea of breaking through the Dardanelles Strait was discussed earlier than World War I, various strategies were generated and reports were issued for this issue. These lands protecting their charm throughout the history was under ruling of slummed empire that has come to end of its life in 19th Century where the balance was attempted to be stabilized again. Mighty Ottoman Empire has ruled in three continents however the state was drifted into fall step by step due to remaining behind in technological, scientific, social and political developments advanced in Europe.

Straits owned by Ottoman State referred as “Sick Man of Europe” in the beginning of 19th Century were drawing attention of other large states for long years mainly of Russia. Indeed, idea of breaking through the Straits has come to surface again with the start of World War I. Idea pioneer of Çanakkale operation was Winston Churchill. Churchill having the title of First Lord of the admiralty, believed that English armada one of the most powerful armadas witnessed by the history is easily able to break through the Çanakkale through sea. Bastions at the Straits would be destroyed; Istanbul to be occupied easily by armada entering to Marmara after cleaning the mine lines and Ottoman Empire would be removed out of the war. They believed that this operation would be ended in short time as one month.

It was discussed that Turkish Army that failed against small Balkan states in a few years ago could not fight against English and French and even would surrender before the war starts. They were not taking the fact of strength and resolve of an army defending its mainland into account.

Ally armada entering to Strait on March 18th had to surrender after a great defeat in a few hours. Even though it is mentioned in details within this study, it is necessary mention that the war between two armadas on March 18th was not a classic sea battle. There were Turkish bastions comprised of land artillery units and mines laid various places in the Strait against the ally armada. Three armoured cruiser were sank and three armoured cruisers were damaged beyond repair under the fire of bastions while attempting to clear the mines. Although some of Turkish bastions were damaged, they were still able to fire and the most important element in Strait defence the mines were still intact. March 18th was a clear defeat for the ally armada.

Allies perceiving that the Strait could not be breaking through only by pushing through the sea have started preparations for landing. While the allies continue their preparations, Turkish General Staff have initiated defence preparations. Therefore, 5th Army Command was established and German General Liman von Sanders was assigned to this Command.

On April 25th, Anzak army corps has landed on Arıburnu, English 29th Division has landed on Seddülbahir with the landings that have commenced and French have landed on Kumkale to make demonstration landing. They could not advance further than a small bridgehead anywhere they have landed despite their thousands of losses.

April 25 is doubtlessly the most important day for the Battle of Çanakkale.

Liman von Sanders had 6 divisions available and ordered two divisions for defending Saros, two divisions for defending Kumkale-Beşige region, one division for defending the South part of Gallipoli Peninsula and one division would be present at Bigalı as army reserve. With this faulty arrangement, each Turkish troop facing with the enemy in Arıburnu and Seddulbahir in April 25 was weak compared to the enemy. There were only surveillance sections in some bays under invasion. Additionally, no troop which was ordered to defend the coast had machine gun. Despite all these difficulties, allies could be backed off as a result of the persistent resistance of Turkish soldier, disorganisation encountered by British as soon as they stepped on the land and their weakness for trooping. British could never manage to achieve their targets in the first day. After battle turned into trench warfare, thousands of people died and injured with the wild mutual attacks. No result was obtained from these attacks.

When the battle turned into trench warfare, the allies, who decided to take one more chance, desired to catch Turks unawares by turning trench warfare into active warfare by arranging a new invasion in August. As a matter of fact, Turks were caught unawares with Suvla invasion in August 6. Coasts were desolated again and invasion was expected to come from wrong location once more. However, new British army was extremely inexperienced and their commander General Stopford was an old general without dynamism and energy. The combination of inexperienced army and old general created a big chance for the Turks. Landing troops preferred to wait in the coast instead of striking. Their commander who was supposed to lead them did not even land. Ultimately, Turkish reinforcement arrived and the British troops stopped. Attacks to Conkbayırı-Kocaçimentepe lines those were name as “Sarıbayır Campaign” by British and made synchronously with Suvla landing were avoided at the last moment. Colonel Mustafa Kemal who were hero of Anafartalar on 9th August and Conkbayırı on 10th August dashed British’ all hopes.

Both parties had missed opportunities in various steps of war. Decisions those effected destiny of war were made by doyens doubtlessly. As General Liman von Sanders was responsible for failure by predicting beachheads wrong on 25th April, English and Anzak commanders who hesitated to progress at Suvla and Conkbayırı on 6th August also have biggest parts in this failure. As it is said, these failures or mistaken decisions caused thousands of young soldiers to die in battle field.

Battle of Çanakkale is full of self-sacrifice of lowly enlisted army officers and private soldiers. Both parties' soldiers use their reasonable efforts and fought with courage. As a result, Turkish soldiers who defend their land stopped progress of enemies who came to occupy their country at the risk of their lives and made confederate soldiers to leave peninsula.

In spite of more than 100 years passed, I remember veterans and casualties with respect and gratefully who are always remembered with valor literature and whose memories are always were exposed disrespectful behaviors by the reason of wrong policies applied in Gallipoli lands.

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
Anzak	Australian and New Zealand Army Corps
ATASE	Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı
A.W.M.	Australian War Memorial
B.D.H.	Birinci Dünya Harbi
Bknz.	Bakınız
B.O.A	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	Cilt
ev.	Çeviren
Dos.	Dosya
Fih.	Fihrist
Kls.	Klasör
M.S.B.	Milli Savunma Bakanlığı
S.	Sayfa
Yay.Haz.	Yayına hazırlayan

1.GİRİŞ

1.1. I.Dünya Savaşına Giden Yol

Dünya Savaşına giden yol aslında Avrupa devletlerinin anlaşmazlıklar ve ittifaklar zinciridir. 19. Yüzyıl Avrupa'sı, hızla sanayileşen emperyalist devletlerin kendi aralarında yeni sömürge pazarları elde etme mücadelesinin yaşandığı bir yüzyıldır.

1789 Fransız Devrimi Dünya tarihinin en önemli hadiselerinden biridir. 1789 yılında Fransız halkının başlattığı bu devrim ile kralın yetkileri kısıtlandı ve bir "Kurucu Meclis" ve daha sonra "Yasama Meclisi" seçildi. "İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirisi" ile herkesin özgür ve eşit olduğu ilkesi kabul edilerek ulusal egemenlik kavramı ilk kez dile getirildi.

Böyle büyük bir devrimin getirdiği ilkelerin kendi topraklarına sığramasından korkan Avrupa'daki monarşik imparatorluklar şüphesiz bu devrime iyi gözle bakmadılar. Neticede, Fransa'ya savaş ilan eden Avusturya, Prusya, Rusya ve İngiltere gibi devletlerle, "Devrim Savaşları" diye adlandırılan savaşlar başladı. Bu savaşların galibi bir yıldız gibi parlayan Fransız General Napolyon Bonapart oldu. Fransa'nın başında arka arkaya zaferler elde eden Napolyon Avrupa haritasını kendi istediği gibi biçimlendirdi.¹

Fakat bu yenilgilerden sonra nihayet 1814'te Napolyon'u kesin olarak mağlup etmeyi başaran devletlerin öncülüğünde 1815 yılında Viyana Kongresi toplandı. Bu toplantı sonucu Fransız Devriminin etkileri silinmeye çalışılarak, krallık düzeninin tekrar oturtulmasına, sınırlar çizilirken milliyetçilik ilkesinin tamamen göz ardı edilmesine karar verildi. Viyana'da alınan kararlar Avrupa'nın içerisinde bulunduğu toplumsal ve sosyolojik gerçekleri göz ardı ettiği gibi, liberal aydınlarla milliyetçileri de memnun etmemişti. Sonuç olarak milliyetçilik akımı bastırılmaya çalışılsa da Fransız Devriminin getirdiği yeni fikirleri, yani liberalizm ve milliyetçilik akımlarını durdurmak mümkün olmadı.²

20.Yüzyılın sonuna doğru Avrupa'daki üç büyük imparatorluk Almanya, Avusturya ve Rusya ülkelerindeki azınlıkların milliyetçi talepleriyle karşı karşıya kalmaktan korkuyorlardı. Ayrıca bu imparatorluklar halklarının daha geniş demokrasi talepleriyle karşı karşıyaydı.³

1815 Viyana Kongresi ile kurulan düzen yüzyılın sonlarına doğru hızla değişmekteydi. Milliyetçilik ve liberalizm hızla yayılırken Avrupa 19.Yüzyılda dünyanın siyasi ve ekonomik merkezi olarak öne çıkıyordu. Dünya ticaretinin çoğu Avrupalıların elindeydi. Güçlü Avrupa devletleri, endüstri devriminin en yoğun olarak yaşandığı bu yıllarda doğal olarak sömürgecilikte de en ilerideydiler ve sömürgecilikten en çok payı kapmak için aralarında

¹ Napolyon askeri başarıları elde ettikten sonra Birinci Konsüllüğe getirilmişti. Fakat kendisi elde ettiği güçle bununla yetinmeyerek 1804 yılında Cumhuriyete son vererek İmparatorluğunu ilan etti.

² A.Haluk Ülman, *I.Dünya Savaşına Giden Yol ve Savaş*, İstanbul 2002, s.44.

³ John Keegan, *The First World War*, New York 1998, s.18.

kıyasıya bir rekabet vardı. Daha geniş hammadde kaynaklarıyla daha geniş pazarlar aranmasına yönelik sömürgecilik akımı hızlanıyordu.⁴

Almanya ve İtalya birliklerini kurmaya çalışıyor ve yeni sömürge arayışları devam ediyordu. İngiltere, özellikle Almanya'nın gelişen ekonomisinin dünya pazarını ele geçirmesinden tıpkı diğer devletler gibi endişeleniyordu.

Alman birliğinin kurucusu Başbakan Bismarck⁵, Avusturya'yı mağlup ederek Almanya'yı kendisinden çekinilen güçlü bir devlet haline getirmeyi başarmıştı. Almanya'nın siyasi ve ekonomik olarak 19.Yüzyılın sonuna doğru yükselmesi özellikle İngiltere ve Fransa gibi sömürge imparatorluklarını rahatsız edecekti.

Almanya 1890'lardan sonra izlenen politikayla, denizlerde güçlü bir rakip ve Avrupa'da dengeyi bozan bir güç haline gelmişti.⁶ Fransa ise yanında büyük ve güçlü bir Almanya'yı istemezken, Rusya, Doğu Avrupa'da Slavların üzerindeki hakimiyetini Almanya'ya kaptırmak istemiyordu. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ise Panslavizm hareketinin en büyük zararı kendisine vereceğini anlamıştı. Bu amaçla Doğu Avrupa'da ki Rus etkisini kırmak istiyordu.

Bu noktada Bismarck'ın başbakanlıktan ayrılması son derece önemli bir dönüm noktası oldu. Bismarck'ın denge politikalarını aşırı ihtiyatlı bulan Kayzer Wilhelm hırsıyla göze çarpıyordu. Bismarck'ı görevden alarak daha milliyetçi ve saldırgan politika izlemeye başladı. Artık denge politikasından tamamen vazgeçilerek Wilhelm'in saldırgan dünya politikasına (Weltpolitic) geçiliyordu.

Özellikle Bismarck'ın 1890 yılında görevden çekilmesiyle Almanya ve Rusya arasındaki ilişkiler bozulmaya başladı. Bismarck daima Fransa ve Rusya ile aynı anda bir savaşa girmenin Almanya'yı çok zor duruma düşüreceğine inanarak Rusya ile ilişkilerini hep iyi tutmaya gayret etmişti. Fakat bu ilişkiler II.Wilhelm'in kontrolü ele almasıyla bozulmaya başladı. Almanların, Orta Avrupa ve Balkanlarda güç sahibi Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile yakınlaşması Rusya'yı giderek İngiltere ve Fransa'nın yanına itiyordu. Bu iki devlet zaten Almanya'nın yayılcı ve ihtiraslı politikasından kendi çıkarları gereği rahatsızdılar.

⁴ Ülman, a.g.e., s.24.

⁵ Alman birliği 1864'te Danimarka'ya, 1866'da Avusturya'ya ve 1871'de Fransa'ya karşı kazanılan zaferlerle kesin olarak kurulmuştu.

⁶ Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih* (1789-2010), İstanbul 2010, s. 551.

1882’de Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya arasında Üçlü İttifak kuruldu. Karşı tarafta ise 1892’de Fransız-Rus ittifakı, 1904 yılında ise İngiltere-Fransa ittifakı imzalandı. Son olarak 1907 yılında İngiltere-Rus ittifakının imzalanmasıyla taraflar artık iyice belli oldu.⁷

20. Yüzyılın başına gelindiğinde Avrupa gittikçe iki kutba ayrılırken, devletler hızla silahlanıyorlar ve mümkün olan bütün insan gücünü savaş için hazırlıyorlardı.

Özellikle Balkan Savaşı’ndan sonra I.Dünya Savaşı’na giden yol iyice kısaldı diyebiliriz. Bu savaşta Osmanlı Devleti’nin yaşadığı ağır yenilgi sonrası bölgede sınırların değişmesi dengelerin de değişmesine yol açtı. Balkan bunalımının hemen ardından Avrupa devletlerinin birbirlerine karşı gruplar olarak ayrılmaları, Üçlü İttifak ile Üçlü İtilaf arasındaki çekişmeyi daha belirgin olarak gün ışığına çıkardı.⁸

Hızlı silahlanma, iki kutup arasındaki dengeyi git gide bozmaya başlamıştı. Savaşın çıkması için küçük bir kıvılcım yeterli olacaktı.

O kıvılcım Saray Bosna’da meydana geldi. Avusturya Veliahdı Arşidük Ferdinand Saray Bosna’ya manevra izlemeye geldiği sırada karısıyla beraber 28 Haziran 1914 günü Princip adında bir Sırp milliyetçisi tarafından öldürüldü. Bu olay savaşı başlatmaya yetecekti. Avusturya-Macaristan imparatorluğunun Sırbistan’a 28 Temmuz 1914’te savaş ilan edip Belgrad’ı bombardıman etmesiyle, Sırbistan’ın arkasındaki Rusya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun arkasındaki devlet Almanya karşı karşıya geldi. Rusya derinleşen kriz karşısında genel seferberlik ilan etti. Buna karşılık bu seferberliğin 12 saat içerisinde durdurulmasını isteyen Almanya isteği kabul edilmeyince 1 Ağustos 1914’te Rusya’ya savaş ilan etti. Bu karar sonrası Fransa da seferberlik kararı alınca Almanya Fransa’ya da 3 Ağustos 1914 günü savaş ilan etti.

Almanya böylece yanı başındaki iki büyük devletle aynı anda savaşa girişmiş oldu. Fransa’yı işgal etmek için hareket eden Alman ordusunun Belçika topraklarına girmesiyle, İngiltere toprak bütünlüğünün tehlikeye düştüğü gerekçesiyle 4 Ağustos 1914 günü Almanya’ya savaş açtı.

Japonya’nın 23 Ağustos 1914’te Almanya’ya savaş ilan etmesiyle, savaş kısa sürede yayıldı ve I. Dünya Savaşı başlamış oldu. Bir tarafta İngiltere, Fransa, Rusya, Japonya, Sırbistan ve Karadağ, diğer tarafta Almanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu vardı. Diğer devletler ise henüz tarafsız durumdaydılar fakat iki blokta, bu devletleri kendi yanlarında savaşa sokmak için bütün girişimleri yapıyorlardı.

⁷Abdullah Gündoğdu, *Büyük Harbe Giden Yol ve Dünya Dengeleri, 100.Yılında Birinci Dünya Savaşı*, Ed.: Ümit Özdağ, Ankara 2014, s.29.

⁸ Pierre Renouvin, *I.Dünya Savaşı ve Türkiye 1914-1918*, Çev.: Örgen Uğurlu, İstanbul 2004, s.207.

Görüldüğü gibi 19.Yüzyıl boyunca devletlerin temel çatışma alanı sömürgecilikti. Elde ettikleri sömürgeleri birbirlerinden korumak için ise silahlı yola başvurmaktan başka çare yoktu.

1.2. Osmanlı Devletinin Savaşa Girmesi

Dünya Savaşı öncesi Osmanlı Devleti büyük bir yenilgi ile çıktığı Balkan Savaşının yaralarını sarmaya uğraşıyordu. Balkan Savaşı yenilgisi, devletin bütün dünyada itibarını sarsmış vaziyetteydi. Savaş sonrası Avrupa kıtasındaki toprakların çoğu hiç beklenmedik bir anda elden çıktı. Ordu siyasi çalkalanmalar içerisinde zayıf düşmüştü.

Savaş sonrası İttihat ve Terakkinin önde gelen isimleri orduyu düzene sokmaya çalışırken, diğer yandan siyasi yalnızlıktan kurtulmak için ittifak arayışlarına giriştiler. Devleti yöneten İttihat Terakki yöneticilerinin önünde üç seçenek vardı: birincisi İtilaf veya İttifak Devletleri yanında savaşa girmek, ikincisi başlangıçta tarafsız kalarak savaşın gidişatına göre sonradan savaşa girmek ve üçüncüsü savaş boyunca tarafsız kalarak savaş dışı olmak.⁹

İlk önce İtilaf devletleriyle ittifak yapmak üzere bazı girişimlerde bulunuldu. Bu çerçevede, 1914 yılında Talat bey başkanlığında bir heyet Kırım'da Rus yetkililerle görüştü fakat iki devlet arasında bir işbirliği sağlanamadı.

12 Haziran 1913'te Londra'daki Osmanlı Büyük Elçisi Tevfik Paşa İngiliz Dışişleri Bakanına, Osmanlı Hükümeti'nin İngiltere ile ittifak yapmak istediğini bildirdi. Fakat İngiliz Hükümetine teklif edilen bu ittifak girişimi de sonuçsuz kaldı.¹⁰ Ayrıca Ege denizindeki Yunan savaş gücü üstünlüğüne karşı İngiltere'den sipariş edilen iki zırhlı savaş gemisi "Sultan Osman ve Sultan Reşat"ın paralarının ödenmesine rağmen Osmanlı yönetimine teslim edilmemesi ülke içinde büyük tepkiyle karşılandı. Yapılan bütün girişimlere rağmen ödenen paralar geri alınamadı.

İngiltere, Rusya, Fransa gibi devletlerle yapılmaya çalışılan ittifakların bir sonuca varmamasının en büyük nedeni bu devletlerin Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu iktisadi ve askeri durumun kendilerine faydadan çok yük getireceğine inanmalarındır.

Bu devletlerin kendi çıkarları doğrultusunda imparatorluk topraklarında çeşitli emelleri olduğu gibi, savaş sonunda imparatorluğun parçalanmaya mahkûm olduğunu düşünüyorlardı.. Ayrıca, Balkan Savaşlarında Osmanlı Devleti'nin kendi içinden çıkan devletlere karşı aldığı ağır yenilgi, ordunun kötü durumu ve mali olarak devletin içinde bulunduğu son derece kısıtlı

⁹Sevtap Demirci, *Birinci Dünya Savaşında İngiliz Diplomasisi: İngiltere'nin Osmanlı Politikasını Anlama*, Ankara 2014, s.183.

¹⁰Cemal Akbay, *I.Dünya Harbinde Türk Harbi, Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasi ve Askeri Hazırlıkları ve Harbe Girişi*, Ankara 1991, c.I, s.37

imkânlar, bu devletlerin Osmanlı Devleti ile ittifak yapmaması için yeterli sebepler olarak göze çarpar.

Bütün bu girişimler sonucu bundan böyle İngiltere, Fransa gibi devletlerden yardım ve işbirliği beklenemeyeceği net bir şekilde anlaşıldı ve bu sonuç Osmanlı Devleti'nin içinde Alman taraftarlarının güçlenmesine sebep oldu.

1.2.1 Türk-Alman İttifakı

İçinde bulunduğu yalnızlıktan kurtulmak isteyen Osmanlı Devleti Almanya'ya daha çok yakınlaşmaya başladı. Zaten iki devlet arasındaki ilişkiler II. Abdülhamit döneminde Kayzer II. Wilhelm'in kontrolü ele almasından sonra hızla gelişmeye başlamıştı.

İngiltere'nin yayılmacı siyasetinden çekinen II. Abdülhamit Almanya'ya yanaşmak istiyordu. Umutlarını Almanya'ya bağlayan sadece Sultan değildi. Abdülhamit'i deviren Jön Türkler de Almanya'dan medet umuyorlardı.¹¹

Bismarck'tan sonra Rusya ile iyi ilişkileri bozan Kayzer doğal olarak Osmanlı Devleti ile yakınlaşmayı uygun gördü. Bu politika çerçevesinde 1889 ve 1898'de iki kere Osmanlı Devleti'ni ziyaret etti. (Üçüncü ziyaretini ise 1917 yılında yapacaktır)

Kayzer Osmanlı topraklarını değerli bir pazar olarak görüyor ve İslamcı ideolojiye de sempatik görünmek istiyordu. 1882 yılında Alman Sömürge Derneği kurulmuş; Alman Endüstri ve Ticaret Derneği ise 1885 ve 1888 yıllarında Türkiye'ye eleman yollayarak Anadolu'nun doğal durumuyla kaynakları üzerinde araştırmalar yaptırmıştı.¹²

Bağdat demiryolu projesi ile İslamcılık politikası güden ve Orta Doğu'da ekonomik çıkarlar elde etmeye çalışan Almanya böylece Osmanlı Orta Doğu'suna nüfuz etmeye başladı.

Alman İmparatorluğunun Birinci Dünya Savaşı'na girerken en önemli hedeflerinden biri İngiltere'nin dünyadaki üstünlüğüne son vermektir. Bunu da İngiltere sömürgesi altındaki Müslüman halkları, takip edeceği İslam politikası ile İngiltere'ye karşı ayaklandırarak gerçekleştirmeyi hedefliyordu. Osmanlı Devleti'ni müttefik olarak bu savaşa sokarken, Osmanlı padişahının Halifelik makamından bu yönden faydalanmak istiyordu.¹³ Bu sebeple Kayzer, Osmanlı Devleti'ne yaptığı ikinci yolculukta Kudüs'e giderek kendisini “üç yüz milyon Müslümanın dostu” ilan etti.

Askeri alanda işbirliği ise çok daha hızlı şekilde gelişecekti. 1882'de Almanya'dan ilk askeri heyet geldi. Özellikle Alman reform grubunun başına Von der Goltz'un gelişiyle Almanya'dan gelen asker ve ithal edilen silah sayısı arttı. 1913'te ise Liman von Sanders'in

¹¹ İlber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, İstanbul 2014, s.79.

¹² Ülman, a.g.e., s.211.

¹³ Mustafa Çolak, *Çanakkale Savaşında Yalnız Bırakılan Bir Müttefik: Almanya'nın Osmanlı İmparatorluğu'na Yardım Çabaları*, <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=290845>

başkanlığındaki yeni Alman askeri heyetiyle imparatorluğun her köşesinde Alman nüfuzu artmaya başladı.¹⁴

İktidarda bulunan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin en etkili yöneticileri Harbiye Nazırı Enver Paşa ve Dâhiliye Nazırı Talat Paşa Alman taraftarıydılar. Özellikle Rusya'nın Boğazlar konusundaki emelleri neticesinde İngiltere ve Fransa ile birlikte hareket etmesi Osmanlı Devletini endişeye düşürüyordu.

Almanya ise Avrupa kıtasında İngiltere, Fransa ve Rusya tarafından bir çembere alınmış vaziyetteydi. Osmanlı Devleti ile yapılacak bir ittifak Almanya'nın yükünü azaltacağı gibi, her açıdan Almanya için avantajlı bir anlaşma olacaktı. Bu sebeple Osmanlı Devleti'ne yardıma hazırdı.

Osmanlı Devleti ile Almanya arasında bir ittifak yapmak üzere 27 Temmuz 1914'te İstanbul'da görüşmelere başlandı. 2 Ağustos 1914'te Sadrazam Sait Halim Paşa ile Almanya'nın İstanbul Büyükelçisi Baron von Wangenheim arasında, Osmanlı-Alman Anlaşması imzalandı. 8 maddelik anlaşmanın 5 maddesi şu şekildeydi:

1. Osmanlı Devleti ve Almanya; Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile Sırbistan arasındaki anlaşmazlıkta, tam tarafsızlıklarını koruyacaklardı.
2. Eğer Rusya, Avusturya'ya savaş açarsa ve Almanya'da buna katılmak zorunda kalırsa, Osmanlı Devleti savaşa girecekti.
3. Almanya, Osmanlı Devleti'ni, bir tehdit altına düştüğünde gerekirse silahla koruyacaktı.
4. Savaş olursa, Almanya, askeri heyetini Türkiye'nin emrine verecekti.
5. Anlaşma, 31 Aralık 1918'e kadar yürürlükte kalacak, taraflardan biri geçersizliğini ilan etmezse, beş yıl daha yürürlükte olacaktı.¹⁵

Anlaşmanın imzalanmasından sonra genel seferberlik kararı alınıp Meclisi Mebusan dağıtıldı ve tarafsızlık ilan edildi. Osmanlı Devleti'nin tarafsız kalması itilaf devletleri tarafından memnuniyetle karşılandı. İtilaf devletleri, Alman subay ve erlerinin İstanbul'dan ayrılması, Boğazların açık tutulması gibi istekler öne sürerken, Türk devlet adamları da bu isteklere karşılık Ege adalarının kontrolünün tekrar kendilerine verilmesini, Rus tehdidine karşı İngiltere ve Fransa'dan güvence istiyordu.

Siyasi müzakereler devam ederken, Akdeniz'de bulunan ve İngiliz Donanmasından kaçan iki Alman zırhlısı Goeben ve Breslau Alman Bahriye Nazırı Amiral Von Tirpiç tarafından İstanbul'a gitmek emrini aldılar.

¹⁴ Ortaylı, a.g.e., s.122.

¹⁵ Uçarol, a.g.e., s. 558-559.

8/9 Ağustos 1914 gecesi Alman Askeri Heyeti Başkanı, Enver Paşa'nın da müsaadesi olduğunu bildirerek, Çanakkale Müstahkem Mevkii Komutanı Weber Paşa'ya şifreyle bildirilmek üzere gönderdiği yazıda "Goeben ve Breslau bugün dahil olurlar. Bütün kuvvet ve vasıtalarımızla Boğaz'dan girmelerine yardım ediniz" denilmekteydi.

Müstahkem mevkiiler Başkomutanlık Karargâhına bağlı olduğu için burada görevli nöbetçi Yüzbaşı Tevfik Bey usul bakımından buna engel olmuştur. Enver Paşa gemilerin Boğaza girmesi için yüzbaşıya verdiği emirde; "Almanya Hükümeti'nin Goeben ve Breslau isimindeki harp gemilerinin düşmanla muharebeye tutuşmuş olması muhtemeldir. Adı geçen gemiler Boğaz'a sınırlarsa geçmelerine müsaade ve kabul ediniz" demiştir.¹⁶

Böylece gemiler 10 Ağustos 1914 saat 06.50'de Boğaz'dan içeri girdiler.

Bu iki geminin Çanakkale Boğazı'ndan içeri girmesi bir oldubitti ile gerçekleşti. Enver Paşa hariç Sadrazamın, Talat Paşa'nın ve diğer kabine üyelerinin bu olaydan ancak gemiler içeriye alındıktan sonra haberleri olduğu ve bunun üzerine kabinede ciddi tartışmalar olduğu anlaşılıyor.¹⁷

Her ne kadar bu kararı alan Enver Paşa daha sonraları eleştirilse de, Ağustos 1914'te ittifak anlaşması imzalandıktan sonra bu gemileri Boğaz'dan içeriye sokmamak ve bunları İngiliz donanmasının eline bırakmak imkânsızdı.

Bu tarihte Osmanlı Devleti tarafsız olduğu için uluslararası hukuka göre bu gemilere savaş sonuna kadar el konulması gerekiyordu. Fakat böyle yapılmadı. Panik içerisinde geçen tartışmalardan sonra Halil Bey'in önerisiyle ve İngiltere'nin Osmanlı Devletine teslim etmesi gereken iki zırhlı savaş gemisine el koymasının da etkisiyle, Goeben ve Breslau'nun 80 milyon marka satın alındığı ve iki geminin Osmanlı donanmasına katıldıkları Dünya kamuoyuna açıklandı.¹⁸

Gemilere 16 Ağustos 1914 günü Türk bayrağı çekildi ve Goeben'e "Yavuz", Breslau'a "Midilli" isimleri verildi. Gemideki Alman personele fes taktırılarak komutanları Amiral Souchon komutasında Osmanlı Donanmasına katıldılar.

İmzalanan Osmanlı-Alman anlaşması ve iki Alman gemisinin İtilaf Donanmasından kaçıp İstanbul'a sığınması, Osmanlı Devletini iyiden iyiye Almanya'ya yakınlaştırmış oldu. İki geminin Osmanlı Donanmasına katılımının açıklanmasından sonra İngiltere ve Fransa Osmanlı Hükümetine müracaat ederek açıklama istedi, gemilerdeki Alman personelin

¹⁶ Akbay, a.g.e., s.194.

¹⁷ Osman Selim Kocahanoğlu, *Hatıraları ve Mektuplarıyla Talat Paşa*, İstanbul 2008, s.15.

¹⁸ Şevket Süreyya Aydemir, *Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa*, İstanbul 2010, c.II, s.538

değiştirilmesini istediler. Özellikle Rusya bu gelişmelerden müthiş rahatsız olmuştu. Bu iki gemi Karadeniz’de Rus donanmasını zor duruma sokabilirdi.

Almanya Osmanlı Hükümetine savaşa girmesi için yoğun şekilde baskı yapmaya başladı. Bu sırada Osmanlı Devleti tarafsızlığını sürdürmeye ve Balkan devletleriyle görüşerek sınırlarını güvence altına almaya çalışıyordu. Devletin mali ve askeri gücü hızlı bir şekilde büyük bir savaşa girmeye müsait değildi. Buna rağmen Enver ve Talat paşa gibi hükümetin iki önemli ismi bir an önce Almanya’nın yanında savaşa girmekten yanaydılar. Özellikle Enver Paşa en ateşli Alman savunucusuydu. Bunun yanında Maliye Nazırı Cavit Bey gibi bazı nazırlar savaşa girmeyi mümkün olduğu kadar geciktirmeye, tarafsızlığı korumaya çalışıyorlardı. İstanbul’da bulunan Alman Askeri Heyeti’ de Osmanlı Devleti’ni bir an önce savaşa sokmak için çalışıyorlardı. Zira Almanya’nın Avrupa’da devam eden savaşta iki cephede birden yükü ağırlaşmıştı.

9 Eylül’de resmen Osmanlı Donanma komutanı olan Amiral Souchon, donanmanın Karadeniz’e açılması için Türk yöneticilerine baskı yapmaya başladı. İstanbul’da bulunan Alman subaylar da bu baskıyı destekliyorlardı. Souchon işi o kadar abartmıştı ki Karadeniz’de yapılması gereken bir eğitimin iptal edilmesinden sonra çılgına dönerek, İstanbul’daki Alman sefiri von Wangenheim’a Türkleri tehdit etmek gerektiğini aynen şu cümlelerle yazdı: “Filo kumandanı Türkler ihanet ettiği takdirde kendisini evvela Türk donanmasını yok etmek zorunda hissedeceğini sefirin düşünüp tartmasını rica eder.”¹⁹

Bu baskılar sonucu Osmanlı Donanması Amiral Souchon komutasında 27 Ekim 1914 sabahı on bir parçadan ibaret (Yavuz, Midilli, Hamidiye, Berk, Samsun, Peyk, Gayret, Muavenet, Taşoz, Samsun mayın gemisi, Nilüfer mayın gemisi) olarak Karadeniz’e çıktı.²⁰

28-29 Ekim gecesini Rusya’nın Odesa ve Sivastopol gibi limanlarını bombardıman etti. Bunun sonucu olarak Osmanlı Devleti fiilen savaşı başlattı. 2 Kasım’da Rusya, 5 Kasım’da ise İngiltere ve Fransa Osmanlı Devleti’ne savaş ilan ettiler. Osmanlı Devleti buna karşılık 12 Kasım 1914 tarihinde resmen savaş açtı.

Almanya’nın Osmanlı Devleti’ni bu şekilde savaşa dahil etmesindeki temel amaç; Kafkas cephesinde Rus kuvvetlerinin önemli bir kısmını çekerek Almanya ve Avusturya’nın doğu ordularının yükünü hafifletmek, Süveyş kanalını kapamak veya hiç olmazsa orada büyük miktarda İngiliz gücünü meşgul etmek, Osmanlı hilafetinin manevi gücünü kullanarak İngiliz,

¹⁹ Klaus Wolf, *Gelibolu 1915 Birinci Dünya Harbi’nde Alman-Türk Askeri İttifakı*, İstanbul 2014, Çev.:Eşref Bengi Özbilen, s.99.

²⁰ Akbay, a.g.e., s.218.

Fransız sömürge Müslümanlarını ayaklandırmak ve Rusya'da Müslümanları harekete geçirmekti.²¹

Sonuç olarak Osmanlı Devleti ilk önce İtilaf Devletleri ile bir takım ittifak arayışlarına girse de her seferinde kapılar yüzüne kapatıldı. İngiltere-Fransa Osmanlıların Balkanlarda yaşadığı bozgunndan dolayı ordunun çağ dışı, geri kalmış olduğuna inanıyor ve Osmanlı Devleti ile ittifak yapmanın büyük yük getireceğine inanıyorlardı. Bir anlamda Almanya eldeki tek ciddi seçenektir.

Şüphesiz İttihat Terakki yöneticileri de ordunun ve maliyenin son derece kötü durumda olduğunu biliyor ve tıpkı diğer Avrupa devletlerinin yöneticileri gibi savaşın kısa sürede son bulacağına inanıyorlardı. Almanya'nın kısa sürede Avrupa'da istediği sonucu elde edeceğine inanıldığı için kazanan tarafta olmak isteniyor ve bu yüzden risk alınmıyordu.

1.3 I.Dünya Savaşına Girerken Osmanlı Ordusunun Genel Durumu

1914 yılına gelinirken Osmanlı Ordusu yakın zamanda yaşadığı Balkan Savaşı faciasının orduda yarattığı yıkıcı etkiden kurtulmaya çalışıyordu. 1913 yılında Enver Paşa hem harbiye nazırı hem de başkomutan vekili olarak iki görevi bir arada yürütüyordu. Almanya'dan gelen ıslah heyeti ile birlikte orduda bir takım değişikliklere gidildi. Bu süreçte 1.300'den fazla subay zorunlu emekli edildi. Ordunun eğitimi, yürüyüş tabloları, taarruz ve savunma taktikleri ve kurmay yöntemleri Almanların isteği ve yöntemlerine göre şekillendirildi.²²

Ordu 1914 yılında modern bir savaş yürütecek kaynaklara sahip değildi. Her açıdan Avrupalı rakiplerinden geride bulunuyordu. Ülke ekonomik olarak büyük sıkıntılar içerisindeyken, yeniden yapılanan ordu eğitim açısından istenilen seviyede değildi. Sanayi az gelişmişti ve askeri açıdan üretim sadece bir top ve tüfek mermisi fabrikası ve bir barut fabrikası ile yapılmaktaydı. Ordu ihtiyaçları açısından büyük oranda dışa bağımlıydı.

1914'te her şeye rağmen Türkler hala savaşçı bir millet olarak biliniyor ve Anadolu insanı her türlü yokluğa alışkın ve tahammül sınırı yüksek insanlar olarak tanınıyordu.²³

Avrupa'da savaşın başlamasıyla 2 Ağustos 1914 tarihinde padişahın yayınladığı bir iradeyle Osmanlı Devleti seferberlik ilan etti.²⁴ Seferberlik ilanı ile 20 ila 45 yaş arasındaki bütün erkekler askere çağırıldı.

²¹ Cezmi Eraslan, *I.Dünya Savaşı ve Türkiye*, <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=288465>

²² Edward J. Erickson, *I.Dünya Savaşında Osmanlı Ordusu*, Çev: Tanju Akad, İstanbul 2003, s.24.

²³ Keegan, a.g.e., s.225.

²⁴ *Osmanlı Belgelerinde I.Dünya Harbi*, Yay.Haz.: Kemal Gurulkan, Yusuf İhsan Genç, Uğur Demirbaş, Resul Köse, Yılmaz Karaca, Ersin Kırca, Kevser Şeker, Muzaffer Albayrak, Abdullah Sivridağ, Ahmet Ergun, İstanbul 2013, c.I, s.40.

Ordu, dört ordu müfettişliği halinde 13 kolordu, 38 piyade tümeni ve 4 süvari tümeninden ibaretti. Ayrıca İstanbul, Çanakkale Boğazlarıyla, İzmir, Çatalca, Edirne ve Erzurum'da birer müstahkem mevki idiler.²⁵

Seferberlikten sonra kısa sürede beklenenin üzerinde sayıda erkeğin askere alınması her ne kadar memnuniyet yaratsa da devletin olanakları bu kadar insanı donatıp, besleyip uzak bölgelere gönderecek lojistik desteği sağlamaktan uzaktı. Dünya Savaşı boyunca bu eksiklikler hiçbir zaman tam anlamıyla giderilemedi ve etkin çözümler bulunamadı. Gerekli hazırlık ve alt yapı kurulmadan bu kadar sayıda askerin silah altına alınması devlete büyük ekonomik yük bindirdi. Seferberlik ilanından sonra asker sayısı Mart 1915'te 1.478.176 olmuş, Temmuz 1915'te ise 1.943.720'ye ulaşmıştı.²⁶

Piyade tüfeği, top sayısı ve cephane açısından başkent İstanbul'a yakın birliklerde bile sıkıntı yaşıyordu. İmparatorluğun uzak topraklarındaki birlikler ise her açıdan zor durumdaydı. Savaş boyunca tüfek ve top eksikliği Almanya'dan yapılacak silah sevkiyatıyla giderilmeye çalışılacaktı.

Ulaşım konusu bir başka önemli sıkıntı konusuydu. Demiryolları zayıf durumdaydı. Seferberlik bölgelerinden askeri yığınak bölgelere asker taşınmasında savaş boyunca büyük zorluklarla karşılaşıldı. Özellikle Kafkaslar, Filistin ve Mezopotamya'daki askeri operasyonlar ulaşım imkânsızlıkları yüzünden büyük sıkıntılarla devam ettirildi.

2.0. ÇANAKKALE CEPHESİNİN AÇILMASI

Türk Boğazları sadece Akdeniz'i Karadeniz'e, Avrupa'yı Asya'ya bağlayan bir su yolu olmayıp Akdeniz'in önemli geçiş noktalarından Cebelitarık ve Süveyş Kanalı'yla bütünleşmesi sebebiyle, okyanusları ve kıtaları birbirine bağlayan bir geçiş yolu, Karadeniz ülkelerinin diğer denizlere çıkış kapısıdır.

Bu özelliğinden dolayı Boğazlar sahip oldukları jeopolitik konumlarıyla dünya siyaseti ve ekonomisi üzerinde önemli bir etkiye sahiptirler.²⁷

Boğazlar özellikle 19.yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun gücünü iyice kaybetmesiyle başta Rusya olmak üzere İngiltere, Almanya ve Fransa gibi büyük devletlerin siyasi ve askeri mücadelelerine sahne olmuştur. Hatta İngiliz donanması 19 Şubat 1807 yılında Çanakkale Boğazını kolaylıkla geçmeyi başarmıştı.

İngiltere 19.yüzyılda Rusya'nın boğazları tek başına ele geçirme tehlikesine karşı denge politikası izlerken, Boğazlarda hâkimiyet kurmanın yollarını kolluyordu.

²⁵ Akbay, a.g.e., s.109.

²⁶ Mehmet Beşikçi, *Birinci Dünya Savaşında Osmanlı Seferberliği*, İstanbul 2015, s.119.

²⁷ Sadık Erdaş, *Jeopolitik ve Stratejik Açısından Türk Boğazları ve Çanakkale Muharebeleri*, s.129.

I.Dünya Savaşının başlamasıyla birlikte batı cephesinde savaş kısa sürede siper savaşına dönüşmüş ve savaşın tarafları kısa sürede ciddi sayıda zayıt vermişlerdi. 1915 yılında büyük zayıta rağmen batı cephesinde bir gelişme yaşanmaması İngiltere Savaş Konseyini çeşitli arayışlara yöneltmekteydi. Savaş Konseyi Sekreteri Yarbay Maurice Hankey konseye sunulmak üzere bir rapor hazırladı. Bu rapora göre, batı cephesindeki çıkmazdan kurtulmak için bir kanat manevrası yapılarak Türkiye ve Balkanlara ağırlık verilmesi zamanının geldiğini belirtti. Amiral Lord Fisher 1904 yılında Çanakkale Boğazı'nı zorla geçme sorununu irdelemişti. Sonunda bir kara ordusu işbirliği ile olsa da böyle bir girişimin “çok tehlikeli” olacağı sonucuna varmıştı.

En ayrıntılı araştırma 1906 sonunda Savaş Bakanlığı'nda, savaş öncesinde kabineye savunma politikası konularında danışmanlık yapan İmparatorluk Savunma Komitesi adına genelkurmay tarafından hazırlanmıştı.

Türkiye'ye saldırı seçeneklerinin incelenmesinin bir parçası olarak Çanakkale Boğazı'na yönelik bir saldırı bütün ihtimalleriyle dikkatle gözden geçirilmişti. Aynı araştırmada hem sadece savaş gemilerinin hem de donanma ve ordunun ortak ve bir askeri gücün sürpriz saldırıları ele alınmıştı. Bu raporda da herhangi bir saldırının büyük güçlüklerle dolu olacağı bildiriliyordu ve rapor, “Görülen riskler nedeniyle genelkurmay bu harekâta girişilmesini tavsiyeye hazır değildir,” cümlesiyle sonra eriyordu.²⁸

1908 ve 1911 yılında tekrar planlar gözden geçirilse de Gelibolu Yarımadasına bir ordu çıkarma teşebbüsünün çok tehlikeli olduğu görüşü ileri sürülerek 1906 yılındaki rapor teyit ediliyordu. Dünya savaşının başlamasıyla birlikte İngiltere savaş konseyinde, İngiliz hâkimiyetindeki Mısır'a Türk saldırısını önlemek için Türk ordusunun dikkatini Gelibolu yarımadasına çekmek için bir saldırı yapılması fikri tartışılrsa da uygulanmasının zor olduğu gerekçesiyle bu fikirden vazgeçildi.

Savaşın başlamasından sonra henüz birkaç ay geçmesine rağmen batı cephesinde savaş kilitlenmiş olduğunu belirtmiştik. Doğuda ise Almanlar Rus taarruzunu ezici şekilde kırmıştı. Çok kısa sürede taraflar milyonu aşan zayıt vermişlerdi. Cephenin bu şekilde kilitlenmesi İngiltere Savaş konseyini yeni arayışlar içerisine itiyordu. Savaş konseyi sekreteri Yarbay Maurice Hankey konseye sunulmak üzere yeni bir rapor hazırladı. Bu rapora göre batı cephesindeki durum tekrar anlatıldıktan sonra, Almanya'nın müttefiklerine ve bilhassa İstanbul üzerine yapılacak bir harekât ile başarılı bir sonuç alınabilirdi. İkinci bir rapor ise Lloyd George tarafından hazırlanmıştı. Bu raporda da Almanya'nın müttefikleri üzerine

²⁸ Nigel Steel-Peter Hart, *Gelibolu Yenilginin Destanı*, Çev: Mehmet Harmanacı, İstanbul 2005, s.19.

yapılacak bir harekâttan söz ediliyordu. Buna göre, 600.000 İngiliz askerinin hazırlanmasıyla Selanik veya Dalmaçya sahillerinden Avusturya üzerine bir saldırı yapılmalı ve Yunan ve Bulgar askerleri de harekâta katılmalıydı. İngiltere’de bu raporlar hazırlanıp tartışmalar devam ederken Kafkasya’da Türk saldırısı karşısında zor durumda olan Rusya müttefiklerine yardım çağrısında bulundu.²⁹ Özellikle deniz bakanı Winston Churchill’in Çanakkale Boğazına yapılacak bir saldırıyı desteklemesi ve teşvik etmesiyle ve yapılan bu yardım çağrısı karşısında, planlar yavaş yavaş Türkiye üzerine yoğunlaşmaya başladı.

3 Ocak 1915 yılında Churchill Çanakkale Boğazı önünde olan Doğu Akdeniz Filosu Komutanı Koramiral Carden’a gönderdiği bir telgrafla; “Boğazın yalnız gemilerle zorlanmasını mümkün görüyor musunuz? Elde edilecek netice, ağır kayıpları göze aldirtacak kadar mühimdir” diye bir telgraf çekti. 2 gün sonra 5 Ocak 1915’te gelen cevap yazısında Amiral Carden; “Çanakkale Boğazına taarruz yapılabileceği fikrinde değilim. Bu boğaz, fazla miktarda gemi ile yapılacak devamlı harekât ile zorlanabilir” şeklinde yanıt verirken, Boğazın sadece donanmayla zorlanması ile ilgili 11 Ocakta hazırladığı ayrıntılı raporda şu dört maddeyi sıralamıştır;

1-Boğazın girişindeki istihkâmların düşürülmesi

2-Kepez’e kadar olan iç savunma tertibatının tahribi

3-Boğazın en dar kesimindeki istihkâmların düşürülmesi

4-Mayın tarlalarının temizlenmesi, Boğazın en dar kısmına hakim olan savunma tertibatının düşürülmesi, en sonra da Marmara’ya geçilmesi.³⁰

Amiral Carden’ın planı 13 Ocakta Savaş Konseyine sunuldu ve yapılan görüşmelerin ardından kabul edildi. 15 Ocakta Amirale hazırlıklara başlaması tebliğ edildi. İngiltere’den donanmanın en modern zırhlısı HMS Queen Elizabeth gönderilecekti. Ayrıca Fransa’dan gemi gönderme sözü alınırken, yardım çağrısı yapan Rusya Askold zırhlısını harekâta gönderdi.

28 Ocakta Çanakkale Boğazına yapılacak saldırının son kararı verilirken Savaş Konseyinde tartışmalar yaşandı. Boğaza yapılacak saldırıya başından beri karşı olan Savaş Konseyinin harekâta muhalif tek üyesi Lord Fisher yaşanan tartışmalar sırasında istifa etme kararı aldı. Döneminin en önemli amirallerinden olan Fisher ordunun iş birliği ve desteği olmadan Boğazın sadece denizden zorlanmasına kesin olarak karşıydı. Lord Kitchener ve Churchill, Fisher’a istifa etmemesi ve konseyin birliğini bozmamak için harekâtı destekleme konusunda

²⁹ Keegan, a.g.e., s.236.

³⁰ Aspinnall Oglanler, *Büyük Harbin Tarihi Gelibolu Askeri Harekâtı*, Cilt:I, Çev: Metin Martı, İstanbul 2005, s.81.

yaptıkları görüşmelerden sonra Fisher istifa etmekten vazgeçti. Operasyona asker ayrılamadığı için Çanakkale Boğazı'nı sadece gemilerle geçmeye çalışma planı üzerinde sonunda anlaşmaya varılmıştı. Savaş Konseyi bu kararı alırken konseyin tek denizci ve tek muhalif üyesi Fisher'in görüşlerini dikkate almamıştı.³¹

Bu işe tek sevinen kişi Churchill'di. Savaş Konseyine planı kabul ettirmedeki en büyük etken onun kararlılığı ve enerjisi olmuştu. Operasyonun teknik güçlükleri konusunda profesyonel danışmanlarından daha az kaygılı olan Churchill, onların itirazlarını göz ardı ediyordu. Konseyin öteki üyelerinin operasyonu kabul etmeleri, İngiltere'yi Batı Cephesi dışında uzun süreli bir sefere sokmama fikri üzerine kurulmuştu.³² Böylece 28 Ocakta Çanakkale Boğazına saldırı kararı kesinleşmiş oluyordu.

Sonuç olarak, Çanakkale cephesinin açılışı, temeli I.Dünya Savaşından oldukça eskiye dayanan planların ve stratejilerin sonucudur. Çanakkale cephesinin açılmasına giden süreç batılı devletlerin Boğazların ve İstanbul üzerindeki hâkimiyet mücadelesine dayanır. Osmanlı Devletini ilgilendiren ve onun topraklarında süre gelen bu siyasi mücadelenin temeli 19.yüzyıla dayansa da, I.Dünya Savaşının başlamasıyla ivme kazanmıştır. Özellikle 1877-78 Osmanlı Rus Savaşı ve Balkan Savaşında gelen ağır yenilgiler, batılı devletler ve Rusya'nın dikkatini Boğazlara çekmiş, Boğazların hâkimiyeti mücadelesi yeni stratejileri de beraberinde getirmişti.

Daha önce de belirtildiği gibi, I.Dünya Savaşının başlamasından sonra batı cephesinde henüz ilk aylarda savaşın siper savaşına dönüşmesi ve kilitlenmesi taraf devletleri kilidi açacak yeni arayışlar içerisine sevk etmişti. Bu bağlamda, özellikle İngiltere tarafından Almanya'nın müttefiki Osmanlı Devletinin kalbine, yani Boğazlar ve İstanbul'a yapılacak bir saldırı ile Osmanlı Devleti'nin savaş dışı kalacağı hesap ediliyordu.

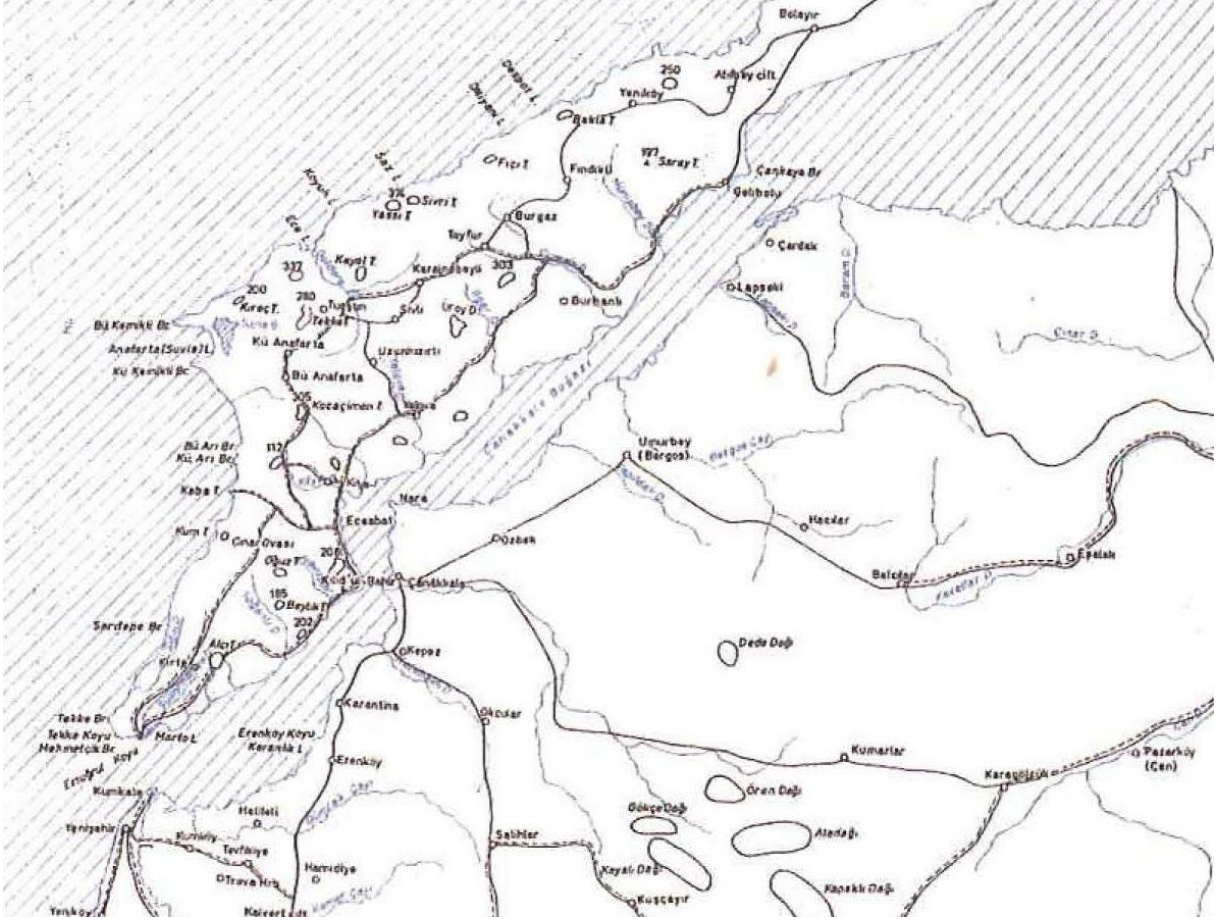
Osmanlı Devleti'nin kısa sürede savaş dışı kalması İngiliz kontrolü altında olan Mısır'ın güvenliği, tarafsız olan Balkan devletlerinin İtilaf Devletleri tarafına kayması, Orta doğuda kafası karışık olan Arapların İngiltere'nin yanında daha güvenle durması açısından son derece önemliydi.

Ayrıca savaş başlar başlamaz kaynaklarını hızla tüketen ve zor durumda olan Rusya'ya yardım götürülmesi ve Rusya'nın doğuda Almanya'yı zorlamaya devam etmesi son derece önemliydi. Boğazların ele geçirilmesi ile Rusya'ya sürekli yardım sevkiyatı yapılabilecekti. Her şeyden önemlisi Osmanlı Devleti koşulsuz teslim olacak, İngiltere'nin Osmanlı

³¹ Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi 1914-1918 Genel Savaşı-Çanakkale Vuruşmaları ve Onların Tepki ve Sonuçları*, Cilt:3, Kısım:2, Ankara 1991, s.40.

³² Steel,Hart, a.g.e., s.24.

hâkimiyetindeki Orta Doğu bölgesini ele geçirilmesiyle sömürgesi altındaki Hindistan yolu güvenceye alınacaktı.

Çanakkale Bölgesi Harekât Alanı³³

3.0 DENİZ HAREKÂTI ve 18 MART 1915

27 Ekim 1914 tarihinde Alman Amiral Souchon Türk donanmasını Karadeniz'e göndererek Odessa ve Sivastopol kentlerini bombardımana tuttu. Osmanlı Devletinin Almanya yanında savaşa girerek Kasım 1914'te İtilaf Devletlerine savaş ilan etmesiyle Çanakkale Boğazı hareketlenmeye başladı. Çanakkale Boğazını abluka altında tutan İngiliz filosu 3 Kasım'da Boğazın girişindeki Seddülbahir ve Kumkale tabyalarını başarılı bir şekilde bombardımana tuttu.

Böylece Çanakkale Boğazındaki ilk saldırı 3 Kasım 1914 günü gerçekleşmiş oldu. Yapılan bombardıman sabah saat 06.50'de başladı ve yaklaşık 15 dakika sürdü. Seddülbahir'de cephaneliğe isabet eden bir top mermisi sonucu büyük bir patlama gerçekleşmiş, şehit ve yaralı sayısı artmıştı. Bombardımana tutulan Boğazın girişindeki bütün tabyalarda hasar

³³ I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi, c.I.

oluşmuş ve toplam 5 şehit 2 yaralı 7 subay, 66 şehit 19 yaralı olmak üzere 85 er zayiat verilmişti.³⁴

İngiliz Amiral Limpus bu harekâtın Türkleri uyarı anlamına geleceğini belirterek bu saldırıya karşı çıkmış fakat Churchill'in ısrarları sonucu harekât gerçekleştirilmiştir. Hakikaten Osmanlı Devleti yapılan bu bombardımanın ileride boğazlara karşı yapılacak olan saldırılara karşı uyarılmış ve gerekli önlemlerin alınarak, savunma düzeninin tekrar gözden geçirilmesi adına çok önemli bir uyarı olmuştur. Daha sonraları Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanı Cevat Paşa "3 Kasım bombardımanı beni uyardı ve artık her yola başvurarak bütün zamanımı savunma sisteminin ıslah ve takviyesine ayırmak gerektiğini anladım"³⁵ demiştir.

3.1 Çanakkale Boğazı'nın Savunma Önlemleri

Çanakkale Boğazı, yapısı itibariyle savunan tarafa avantajlar sağlayacak doğal şartlara sahiptir. Fakat Boğazın I.Dünya Savaşından önce savunma tertibatı çok zayıf ve güçsüz durumdaydı. I.Dünya Savaşının çıkması ve genel seferberlik ilanı ile Boğaz savunması için çeşitli tedbirler alınmaya başlandı.

Ağustos 1914'te Boğaz tahkimatını güçlendirme görevi Alman Amiral Usedom'a verildi. Alman amiral hızla çalışmalara başlarken İstanbul'dan gelen kısıtlı sayıda savaş malzemesi ve Almanya'dan gizli olarak Bulgaristan üzerinden gelen malzemelerle savunma tertibatı düzeltilmeye çalışıldı. Bu tarihlerden itibaren 1915 baharına kadar yaklaşık 170 Alman Çanakkale Boğazındaki istihkâmlarda çeşitli görevlere alınmışlardır.³⁶

Boğazı savunmakla görevli Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığına bağlı mevcut kale ve tabyalar şu şekildeydi;

Anadolu yakası: Hamidiye, Mesudiye, Mecidiye tabyaları

Rumeli yakası: Rumeli Hamidiye, Rumeli Mecidiye, Namazgâh tabyaları

Boğazın girişinde: Ertuğrul ve Orhaniye tabyaları

Bu tabyaların tamamı eski teknikle yapılmış toprak ve kamufle edilmemiş tabyalardır. Siperler ve toprak istihkâmlar kolaylıkla seçilebilmektedir. Mermi saçıntlarına karşı yeterli korunmaları olmadığı gibi, topların atış açıları da kısıtlıdır.³⁷

Diğer taraftan Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı tarafından 20 Eylül 1914 tarihinde hazırlanan ve Başkomutanlığa sunulan raporda; Çanakkale Boğazı girişinin her zaman kuşatılabileceğinden kolayca düşürülebileceği, yapılacak olan tahkimatın gücü ne olursa olsun bu sonucu değiştirmeyeceği, Çanakkale Boğazı'nın içinde ise bunun tersine olarak Boğaza

³⁴ Genelkurmay ATASE Daire Başkanlığı, *I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi*, Cilt: 5, Kitap: I, Ankara 2012, s.83.

³⁵ Oglander, a.g.e., c.I, s.56.

³⁶ Carl Mühlman, *Bir Alman Subayının Anıları-Çanakkale Savaşı*, Çev: Sedat Umran, İstanbul 2003, s.45.

³⁷ Çanakkale Boğaz Komutanlığı, *Çanakkale Deniz Savaşları 1915*, İstanbul 2008, s.103.

giren düşmanın kanalize olacağı ve kuşatılma durumuna düşeceği belirtilmiş, buna göre tahkimatın Boğaz'ın içinde yapılmasının uygun olduğu belirtilmiştir.³⁸ Bu tarihten sonra yapılan tahkimatlara bakıldığında bu raporun etkili olduğu görülmektedir.

Boğazın iç kısmında Erenköy-İntepe hattına gizli obüs bataryaları tesis edilmiştir. Erenköy'de 20 adet 15'lik obüs, 8 adet 12'lik muhasara topu, daha sonra 4 adet obüs daha mevzilendirilmiştir.

Mevcut top sayısını arttırmak için Amiral Souchon'un emriyle Mesudiye zırhlısının Çanakkale'ye getirilip toplarının sökülmesi işine başlanıldıysa da sadece üç top sökülebilmiş, diğerleri sökülemeden 13 Aralık 1915 günü gemi Boğaza giren İngilizlerin B11 denizaltısı tarafından vurulup batırılmıştır.³⁹

Mesudiye'de görevli 10 subay 24 er olmak üzere toplam 34 kişi şehit oldu. Mesudiye haricinde 18 Mart Deniz Savaşından önce ve sonra çeşitli savaş gemilerinden sökülen toplarla kara bataryalarının desteklenmesi ve düzenlenmesine devam edilmiştir. Bu toplar Baykuş Tepe, Kepez Burnu, İntepe, Nara gibi bölgelerdeki bataryalarda kullanılmaya devam edilmiştir. Boğazın savunmasında neredeyse her çeşit ve çapta top bulunurken cephane konusunda özellikle orta ve ağır topların cephaneleri konusunda savaş boyunca büyük sıkıntı yaşanmıştır.

Mesudiye'nin İngiliz B11 denizaltısı tarafından batırılması ve arkasından gelen diğer denizaltıların Boğaza girme teşebbüsleri Türkleri bu soruna karşı bir çözüm bulmaya itmiştir. 5 Şubatta balıkçı ağlarının dikilmesiyle oluşturulan büyük bir ağ güney kesimde şamandıralar arasına bağlanmıştır.

Ayrıca boğazda sabit torpido istasyonlarının kurulmasına önem verilmiştir. Bu doğrultuda Çanakkale-Kilitbahir arasında torpido istasyonları kurulmuştur.

Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığının Boğaz savunmasındaki en önemli silahı mayın hatlarıdır. Ağustos 1914'ten itibaren Boğazın çeşitli bölgelerine mayın dökme işlemleri gerçekleştirilmiştir. 4 Ağustos 1914'te 4,5 metre derinlikte dökülen 22 adet mayına ilaveten 17-19 Ağustos'ta 8, 1 Ekimde ise 9 mayın dökülmüştür. Özellikle Goben ve Breslau'nun Boğazdan içeri girmelerinden sonra süratle mayın takviyesi yapılmaya çalışılmıştır. 19 Şubat 1915 tarihine kadar Boğazda dokuz mayın hattının kurulması gerçekleştirilmiş bulunuyordu.

³⁸ *I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi*, c.I., s.67.

³⁹ Serkan Ertem, *Çanakkale Denizaltı Harekâtı*, İstanbul 2011, s.64. (Bu başarılı operasyon sonrası B11 Denizaltısının Kaptanı N.D Holbrook Victoria Cross (Viktorya Haçı) ile ödüllendirildi ve diğer mürettebat bir üst rütbeye terfi edildi. Holbrook İngiliz Kraliyet Donanmasında Victoria Cross madalyası alan ilk kişidir ve bu nişanı Çanakkale Boğazında yaptığı operasyonla kazanmıştır.) Çanakkale Muharebeleri boyunca toplam 39 asker Viktorya Haçı alırken bunun 11 tanesi Kraliyet Deniz Tümenine 28 tanesi ise orduya verilmiştir. Stephen Snelling, *VC'S of the First World War Gallipoli*, United Kingdom 2010, s.11.

26 Şubat 1915'te İntibah gemisi tarafından Çimenlik-Değirmenburnu arasında onuncu hat olarak 53 mayın döküldü. Mayınların aralıkları kırk metre, derinlikleri dört metreydi.⁴⁰

Mart ayına girilirken Boğaz önlerinde Müttefik donanmasının harekâtları artmıştı. Mayın tarama gemileri Boğaza girip mayınları temizleme faaliyetleri göstermeye başlamıştı. Artık kesin bir genel saldırı beklenmekteydi.

Bütün bu gelişmeler üzerine Müstahkem Mevki Komutanlığı elde kalan son 26 mayını Karanlık Liman bölgesine dökme kararı aldı. Görev 8 Mart 1915 günü Nusret mayın gemisi tarafından Karanlık Liman'da önceki mayın hatlarının tersine kıyıya paralel olarak 26 mayının dökülmesiyle gerçekleştirilmiş oldu. Havanın puslu olmasından yararlanarak düşmanın görüşünden gizli olarak mayınlar, aralıkları 100 ile 150 metre, su yüzeyinden derinlikleri dört buçuk metre olarak suya bırakıldı.⁴¹

Hattın bu şekilde tesis edilmesinde gemilerin Boğaz içerisinde manevralarını Erenköy Koyu'nda yapmalarının değerlendirilmesi etkili olmuştur.⁴²

Müttefik kuvvetlerinin denizden saldırı ihtimalinin yanı sıra karaya yapacağı herhangi bir saldırı teşebbüsüne karşı Boğazı savunmakla görevli Müstahkem Mevki Komutanlığı, Başkomutanlıkla görüşerek Boğaz çevresine askeri birliklerin yerleştirilmesi ve mevcut birliklerin sayısının artırılması için çeşitli tedbirler almıştır. Herhangi bir kara harekâtına karşı Boğazı savunacak birlik 1. Ordu komutanlığı bünyesinde olan 3.Kolordu Komutanlığına verilmiştir. 3.Kolorduya bağlı 7. 8. ve 9.Tümenlerin Kasım 1914 yılı itibariyle sorumluluk bölgeleri kısaca şöyledir;

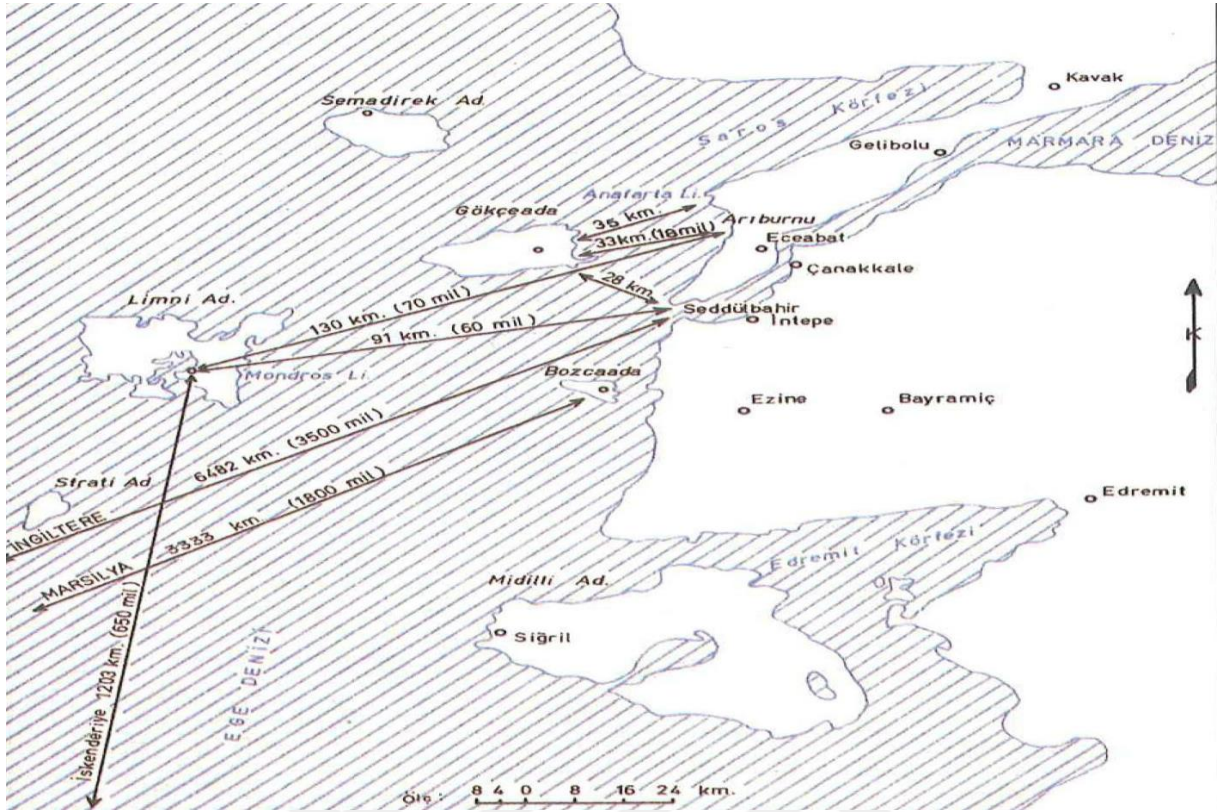
7.Tümen Karaçalı-Saz Limanı arasındaki bölgeden, 9.Tümenin Gelibolu yarımadasında bulunan birlikleriye şimdilik Maydos Müfrezesi adını alarak Saz Limanı-Seddülbahir arasındaki bölgeden sorumlu olacaklardır. 7.Tümen Bolayır bölgesinden sorumlu olacaktır.⁴³

⁴⁰ Çanakkale Deniz Savaşları 1915, s.85.

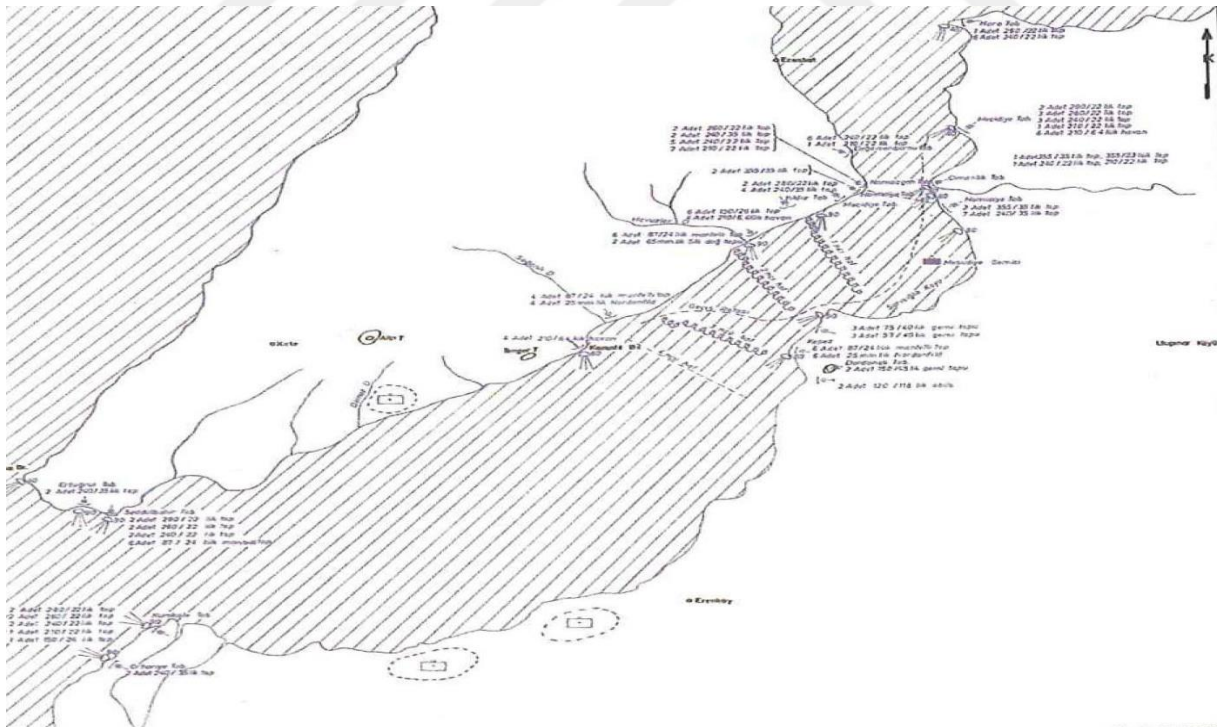
⁴¹ A.g.e., s.86.

⁴² Ümit Cengüvar, Çanakkale Muharebeleri'nde Boğaz Harbi-18 Mart Deniz Harekâtı, Ankara 2010, s.184.

⁴³ I.Dünya Savaşı Çanakkale Cephesi, c.I, s.84.

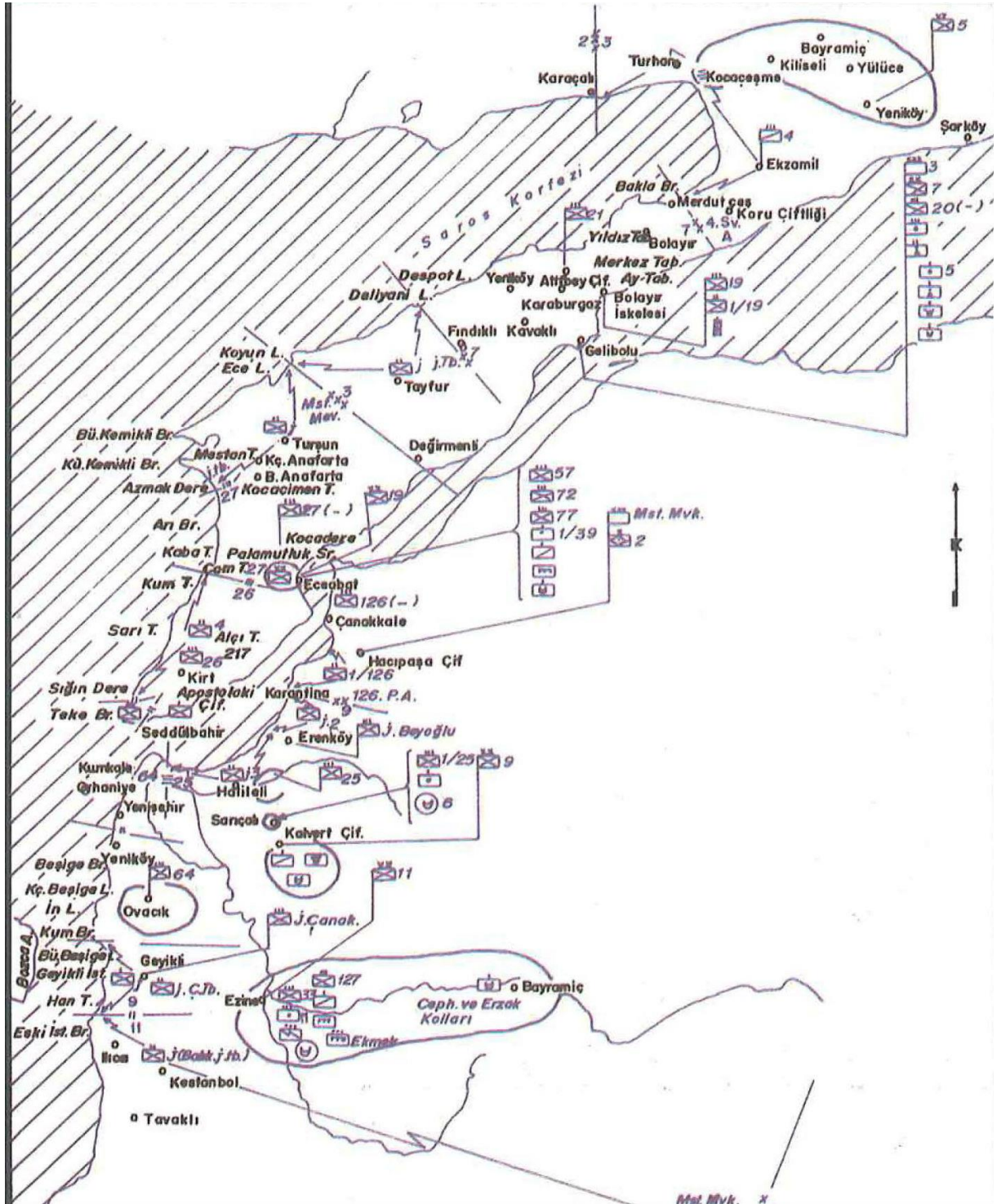
Çanakkale Boğazi ve Yakın Adalar⁴⁴

Çanakkale Boğazi'nda Topçu ve Mayın Hatlarının Durumu (20 Eylül 1914)⁴⁵

⁴⁴ I. Dünya Savaşı Çanakkale Cephesi, c.I.

⁴⁵ I. Dünya Savaşı Çanakkale Cephesi, c.I.

Çanakkale Müstahkem Mevki ve 3.Kolordu Komutanlıklarının Aldığı Düzenler
(18 Mart 1915 Sabahı)⁴⁶

⁴⁶ I.Dünya Savaşı Çanakkale Cephesi, c.I.

3.2. Müttefiklerin Saldırı Hazırlıkları

Eylül 1914 tarihinden beri Çanakkale Boğazına İngiliz donanması tarafından abluka uygulanmaktaydı. Türk tarafı ise bu abluka karşısında Boğazı kapattıklarını ilan ederek Boğaz mayın hatlarını güçlendirmeye devam etmekteydi.

Kasım'da yapılan ilk bombardımandan sonra, 28 Ocak 1915 tarihinde Çanakkale Boğazına yapılacak genel saldırı kararının İngiliz Savaş Konseyinde onaylanmasıyla müttefik devletler vakit kaybetmeden saldırı hazırlıklarına başlamışlardı. Plan sadece denizden yapılacak saldırıyı kapsıyor, kara operasyonunu içermiyordu. Çanakkale Boğazı önündeki Doğu Akdeniz Filo Komutanı Amiral Carden'in emrine İngiltere'den çağın en modern zırhlısı olan HMS Queen Elizabeth gönderildi. Ayrıca Fransızlar Amiral Guepratte komutasında bir filo gönderirken, Rusya İngiltere'den gelen talep karşısında Askold adında hafif kruvazörü Boğaza göndermeyi kabul etti.

Şubat ayında İngiltere'deki Savaş Konseyinde 29.Tümenin Ege'deki Limni Ada'sına gönderilmesi ve gerektiği takdirde deniz operasyonunda kullanılmak üzere hazır bekletilmesi kararı çıktı. Ancak tümen sadece karada alınan yerlere yerleştirilecek garnizonlarda veya küçük çaplı çıkarma gruplarında kullanılacaktı. 29.Tümen bir istila gücü değildi.⁴⁷ 16 Şubattaki Savaş Konseyi toplantısında 3 gün sonra Boğazın girişindeki dış tabyaların bombardımanına başlanması kararı da çıkmıştı.

19 Şubattaki müttefik saldırısına Inflexible, Triumph, Cornwallis, Albion, Suffren ve Bouvet katılmıştır. Bu gemilerdeki toplam top sayısı yaklaşık 187'dir. Sabah saatlerinde başlayan bombardımana Türk tabyalarından gemilerin menzil dışında olmasından dolayı uzun süre karşılık verilememiştir. Tabyaların uzun süre sessiz kalıp karşılık vermemesi sonucu, müttefik filo daha etkili bombardıman yapabilmek için gemiler kıyıya daha fazla yaklaşırken verilen emri yanlış anlayan Suffren Orhaniye tabyasını tahrip için çok müsait bir durumda bulunurken çekilmeye başlamıştır. Vengeance zırhlısı boğaza doğru yaklaşırken Orhaniye ve Ertuğrul tabyaları ateşle karşılık vermiştir. Vengeance Cornwallis ve Suffren tabyalar tarafından yoğun ateşe tutulmuştur. Bu zırhlıların yardımına Agamemnon gönderilmiş ve Türk tabyaları yoğun ateş altına alınmıştır.

Amiral Carden saat 17.30'da görüş koşullarının elverişsizliği nedeniyle harekâta son vermiştir.⁴⁸ Aralıklarla sabah saatlerinden akşam 17.30'a kadar süren harekâta müttefik filo kıyıdaki tabyalara yaklaşık bin mermi atmıştır. Tabyalar çok ciddi hasar alırken bazı toplar kullanılamaz hale gelmiştir. Toplam 2 er 2 subay şehit olurken 11 er yaralanmıştır. Müttefik

⁴⁷ Steel-Hart, a.g.e., s.24.

⁴⁸ *I.Dünya Savaşı Çanakkale Cephesi*, c.I, s.98.

filosu topların tümüyle tahribi için tam isabet kaydedememiş, harcadıkları cephane alınan sonuçla orantılı olmamıştır.⁴⁹ Çok üstün ateş gücüne rağmen bekledikleri sonucu alamamış giriş tabyaları tamamen susturulamamıştır.

19 Şubat harekâtından sonra hasar gören tabyalara ve siperlere süratle istihkâm birlikleri yollanarak tabyaların ve siperlerin onarım işine girilmiştir. Ertuğrul, Orhaniye ve Seddülbahir tabyaları ertesi gün hazır hale getirilmiş, Kumkale tabyasında ise ertesi gün zarar gören topların tamirine başlanmıştır. Müttefik filo ise bekledikleri başarıyı elde edemeyince tekrar bir saldırı yapmak için havanın kötü gitmesi nedeniyle dört gün harekâta ara vermek zorunda kalmıştır.

25 Şubata gelindiğinde 8 İngiliz muharebe gemisine 4 Fransız muharebe gemisi de katılmış ve sabah saatlerinde Boğaza yaklaşılmaya başlamışlardır. Özellikle Queen Elizabeth zırhlısının etkili atışlarıyla Ertuğrul Tabyasının önce ikinci topu tam isabet almış, daha sonra birinci topunun nişan düzeni isabet alarak yoğun bombardıman altında tabya ateş edemez duruma gelmiştir. Saat 14.10'da Suffren, 8200 metreden 15 dakika süreyle Orhaniye'yi bombardıman etmiştir. Saat 14.40'ta ateş, Kumkale Tabyasına kaydırılıp 2700 metreye dek yaklaşmıştır. Sonra iskeleye dönüş yapılarak altı dakika süreyle Seddülbahir Tabyası ateş altına alınmıştır. Charlemagne de Kumkale Tabyasını uzun süre ateş altına almıştır. Artık tabyalar kesin olarak susturulmuştur.⁵⁰ Durumun çaresizliğini gören Türk komuta heyeti dış tabyaları boşaltarak iç kısımların savunulmasına karar vermiştir.

Dış tabyaların kolay şekilde durdurulması İngiltere'de sevinçle karşılanmış ve umutları arttırmıştır. Bu durumdan ümitlenin Winston Churchill, Amiral Carden'a kaç gün içinde büyük saldırıya hazır olacağını sormuş, Carden verdiği cevapta havaların güzel gitmesi halinde 14 gün içinde İstanbul'a girebileceğini söylemiştir. Bu haber, Deniz Bakanlığında ve Savaş Konseyinde heyecan ve coşkuyla karşılanmıştır.⁵¹

25 Şubatta Müttefik Donanma adına kazanılan başarı üzerine harekâta ertesi gün de devam edilmiştir. 26 Şubat harekâtının hedefi artık Boğazın içerisindeki tabyalardır. Bunların en önemlisi, Boğaza oldukça hakim bir mevkiye bulunan Dardanos Tabyasıdır. Önde ilerleyen muhriplerin korumasında mayın tarama gemileri Boğaza girecek, muhripler kıyılara paralel ilerleyerek savunma hatlarına ateş açacaktı. Sabah saatlerinde harekât başladıktan sonra öğle üzeri Erenköy hattına kadar ilerleyen muharebe gemileri Dardanos Tabyasını bombardımana tutmuştur. Bu tabya bombalanırken mayın tarama gemileri Karanlık Liman bölgesinde mayın

⁴⁹ A.g.e., s.100.

⁵⁰ A.g.e., s.105.

⁵¹ Figen Atabey, *İngiliz Belgelerinde Çanakkale Muharebelerinin Deniz Harekâtı*, Ankara 2010, s.159.

arama çalışmaları yapmaktadır. Türk tarafında Dardanos Tabyası menziline kısa olması yüzünden karşılık veremese de Soğanlıdere'deki mantelli toplar torpidoları hedef almış, ayrıca Halileli bataryaları da Majestic zırhlısını ateş altına alarak hasar vermiştir. Denizdeki harekâtın yanında 26 Şubat tarihinde Müttefikler tarafından Kumkale ve Seddülbahir bölgelerinde sınırlı asker çıkarmaları yapılmıştır. İlk müfreze grubu Vengeance'den çıkarılmış olup Binbaşı G.M Heriot komutasında 50 deniz piyadesiyle kıdemli Yüzbaşı E.G.Robinson emrinde bir tahrip partisinden meydana gelmişti.

Saat 14.30'da Kumkale'ye çıkarak mukabele görmeden içeriye doğru ilerledikleri sırada baskın ateşiyle karşılaştılar ve 1 ölü 2 yaralı verdiler. Müfreze Orhaniye tabyasında bir topla 3 uçak topunu patlatarak başka bir kayıp vermeden tekrar gemisine döndü.⁵²

Seddülbahir bölgesine de Irresistible muharebe gemisinden Yüzbaşı Panton komutasındaki 45 kişilik diğer müfreze çıkarıldı. Bu müfreze Seddülbahir tabyasındaki altı toptan dördünü tahrip edip Ertuğrul Tabyasına yönlendiyse de buradaki Türk direnişi karşısında tekrar gemilerine geri dönmüştür.

Sonuç olarak 26 Şubat günü cereyan eden olaylarda Türk topçusu üç yüz kırk iki mermi tüketmiş, üç şehit ve on sekiz yaralı verilmiştir.⁵³ Müttefik filo Erenköy hattına kadar mayın tarama çalışması gerçekleştirmiş ve bu bölgeye kadar Boğazda mayın olmadığı fikrine varmıştır.

26 Şubat'tan sonra müttefik birlikleri ufak müfrezeler şeklinde karaya çıkmış ve çeşitli topları imha etmiştir. 4 Mart tarihinde Ocean ve Majestic zırhlılarının desteğiyle Seddülbahir tarafında karaya çıkan bir müfrezeye 27. Alay 3. Tabur 10.Bölükten Bigalı Mustafa oğlu Mehmet Çavuş komutasındaki yarım takım kahramanca karşı koymuş, tüfeğinin mekanizması bozulan Mehmet Çavuş yerden aldığı taşlarla düşman kuvvetine saldırmıştır. Çarpışmada 4 er şehit olurken 10 er de yaralanmıştır. Bu tarihte 3.Kolorduya bağlı Maydos (Eceabat) Mıntıka Komutanı sıfatıyla bölgede bulunan Kurmay Yarbay Mustafa Kemal'in Arıburnu Muharebeleri Raporunda bu güne dair yazdıkları şu şekildedir;

[...] O gün Müstahkem Mevki Komutanı olan Cevat Paşa, kendisiyle Kilitbahir'de görüşmemizi emir ve arzu etmişti. Görüşmeden sonra Cevat Paşa ile birlikte gelmiş olan Sahiller Müfettişi Usedom Paşa da beraber olduğu halde Rumeli sahil bataryalarını gezmek, bir sahra bataryası için mevzi seçmek üzere benim de refakatim arzu edilmiş ve hep birlikte gidilmişti. Görevi bitirip Cevat Paşa'dan Kilitbahir'de ayrıldıktan sonra Maydos'a dönüşüm sırasında düşmanın Seddülbahir'e asker çıkardığı ve asker dolu birçok mavnanın aynı noktaya yavaşmakta olduğu haberini aldım. Bunun üzerine zaten kurmayım tarafından haberdar edilmiş olan 19.Tümen alayları harekete hazır hale getirilmiş ve Seddülbahir bölgesinde bulunan 26.Alay Komutanına, "Bizzat şimdi yanınıza hareket

⁵² Oglander, a.g.e.,c.I, s.108.

⁵³ I.Dünya Savaşı Çanakkale Cephesi I, s.111.

ediyorum. Benim oraya gelişime kadar sahile çıkmış olan düşman mutlaka denize dökülecektir” emri telefonla bildirilmiştir. Doğruca Seddülbahir’e gittim. Oraya ulaştığımda düşmanın karaya ayak basmış olan küçük bir kuvveti, orada bulunan kuvvetimizin süngü hücumuyla tamamen mahvedilmişti. Gece karanlığında yaralıları dolaştığım sırada, Mehmet Çavuş adında birinin düşmana hücum sırasında elindeki silahın kullanılmaz hale gelmesi nedeniyle hücumu taşla devam ettiğini gördüm. Teşvik edeceği düşüncesiyle derhal orada Mehmet Çavuş’un nişanla ödüllendirilmesini arz ve rica ettim. Daha sonra çok şöhret kazanan Mehmet Çavuş budur.[...] ⁵⁴

26 Şubat’tan 18 Mart Deniz Savaşına kadar müttefik filo neredeyse her gün Boğazdaki faaliyetlerine aralıksız devam etmiştir. Savaş gemileri Boğaz tabyalarını ve hafif bataryaları bombalarken mayın tarama gemileri mayın arama tarama çalışması yapmaktadırlar. Fakat mayınları imha çalışmalarından ciddi bir sonuç alınamamıştır. Bunun sebebi bu mayın tarama gemilerinin personelinin sivil olması ve ağır ateş altında görev yapmak istememeleridir. Daha sonra sivil personel değiştirilerek askeri personel ile mayın tarama gemileri çalışmalarına devam etse de istenilen başarı elde edilememiştir. Ayrıca İngiliz belgelerinde mayın sahasının Türkler tarafından çok iyi savunulduğu belirtilmiştir. ⁵⁵

3.3 18 Mart 1915 Boğaz Muharebesi

İlk olarak şunu belirtmek gerekir ki; Çanakkale’de “Deniz Savaşı” dendiğinde akıllara iki donanma arasında geçen bir savaş gelmemelidir. 18 Mart Deniz Savaşı diye adlandırılan savaş müttefik donanması ile Türk tabyaları arasında cereyan etmiştir. Bu yüzden 18 Mart günü cereyan eden bu muharebeye Boğaz Muharebesi demek daha doğru olacaktır.

Osmanlı Devleti’nin bütün donanma gücü Çanakkale’ye getirilse bile, güç bakımından düşmanı Boğaz dışında veya Akdeniz’de karşılayacak ve savaşa zorlayacak düzeyde değildi. ⁵⁶

18 Mart büyük deniz taarruzuna kadar müttefik kuvvetler özellikle Boğaz girişindeki dış tabyaları etkisiz hale getirdikten sonra iç istihkâmlara yönelmişler, büyük zırhlıların güvenle Boğazdan geçmesi için mayın tarama faaliyetlerine önem vermişlerdir. Ayrıca Seddülbahir ve Kumkale gibi dış tabyalara küçük müfrezeler çıkarılarak sağlam toplar etkisiz hale getirilmeye çalışılmıştır. Özellikle mayın tarama gemilerinin faaliyetlerinden beklenen başarı elde edilememiştir.

11 Mart’ta İngiltere’den çekilen telgrafta Boğazı bütün imkânlarıyla zorlayabileceği, personel ve gemi kaybını göze alabileceği Amiral Carden’a bildirildi. 14 Mart tarihinde çektiği telgrafta Carden artık zorlu ve sürekli bir harekât yapılması zamanının gelmiş olduğunu

⁵⁴ Mustafa Kemal, *Ariburnu Muharebeleri Raporu*, Yay. Haz.: Suat Akgül-Hülya Toker-Sema Demirtaş, Ankara 2011, s.6.

⁵⁵ Atabey, a.g.e., s.160.

⁵⁶ İskender Tunaboşlu, *Çanakkale Zaferi’nde Donanmanın Rolü*, Ankara 2015, s.118.

tamamen kabul ediyordu. Mayın tarlalarını gündüz donanmanın ateşi altında temizleyecek, Boğazın dar kısmındaki istihkâmlara olanca kuvveti ile taarruz edecekti. Donanma Marmara'ya girdikten sonra, irtibat ve ulaşımını sağlamak için hemen geniş ölçekte askeri harekâta başlanılmasını ayrıca tavsiye ediyordu. Aynı akşam Amiral Carden taarruz için her şeyin hazır olduğu ve havalar müsaade eder etmez, harekâta başlanılacağı cevabını verdi.⁵⁷

Şubat ayından beri neredeyse her gün Boğaza yapılan harekâtlar ve ufak çapta çıkarmalar beklenen neticeyi verememiş, başarı sağlanamamıştı. 16 Mart'ta geçmiş haftaların gerilimi sonucunda Amiral Carden hastalandı ve kendisine izin verilerek yerine yardımcısı Amiral De Robeck getirildi.⁵⁸

Bu atamada Churchill, Amiral Carden'ın yardımcısı Amiral De Robeck'e Birleşik Filo Komutanlığını kabul edip etmeyeceğini sorarken şöyle demiştir: “Eğer harekâtı doğru ve uygulanabilir görmüyorsanız lütfen bunu bildirmekte kararsızlık göstermeyiniz”. Amiral De Robeck verdiği cevapta; “Harekâtın uygulanabilir olduğunu, görevi kıvançla kabul ettiğini ve hava koşulları elverişli olursa 18 Mart'ta da taarruza geçeceğini” bildirmiştir.⁵⁹

18 Mart'ta sadece denizden saldırı kararı çıkarken ileride ayrıntılı şekilde anlatılacak olan kara ordusu da hazır hale getirilmeye başlanmıştı. 11 Mart'ta General Ian Hamilton Akdeniz Sefer Kuvvetlerine atanırken, General d'Amade emrindeki Fransız Doğu Seferi Kuvveti 17 Mart tarihinde Mondros Limanı'na gelmiştir. Anzak birliklerinin de katılımıyla 18 Mart'ta Çanakkale önünde 60.000 kişilik bir kuvvet meydana getirilmiştir.

Müttefik kuvvetleri hazırlıklarına yoğun bir şekilde devam ederken, 3 Kasım'daki ilk bombardımandan beri artan Boğazdaki hareketlilik ve bombardıman Türk tarafına büyük saldırının çok yakın zamanda olacağını haber veriyordu.

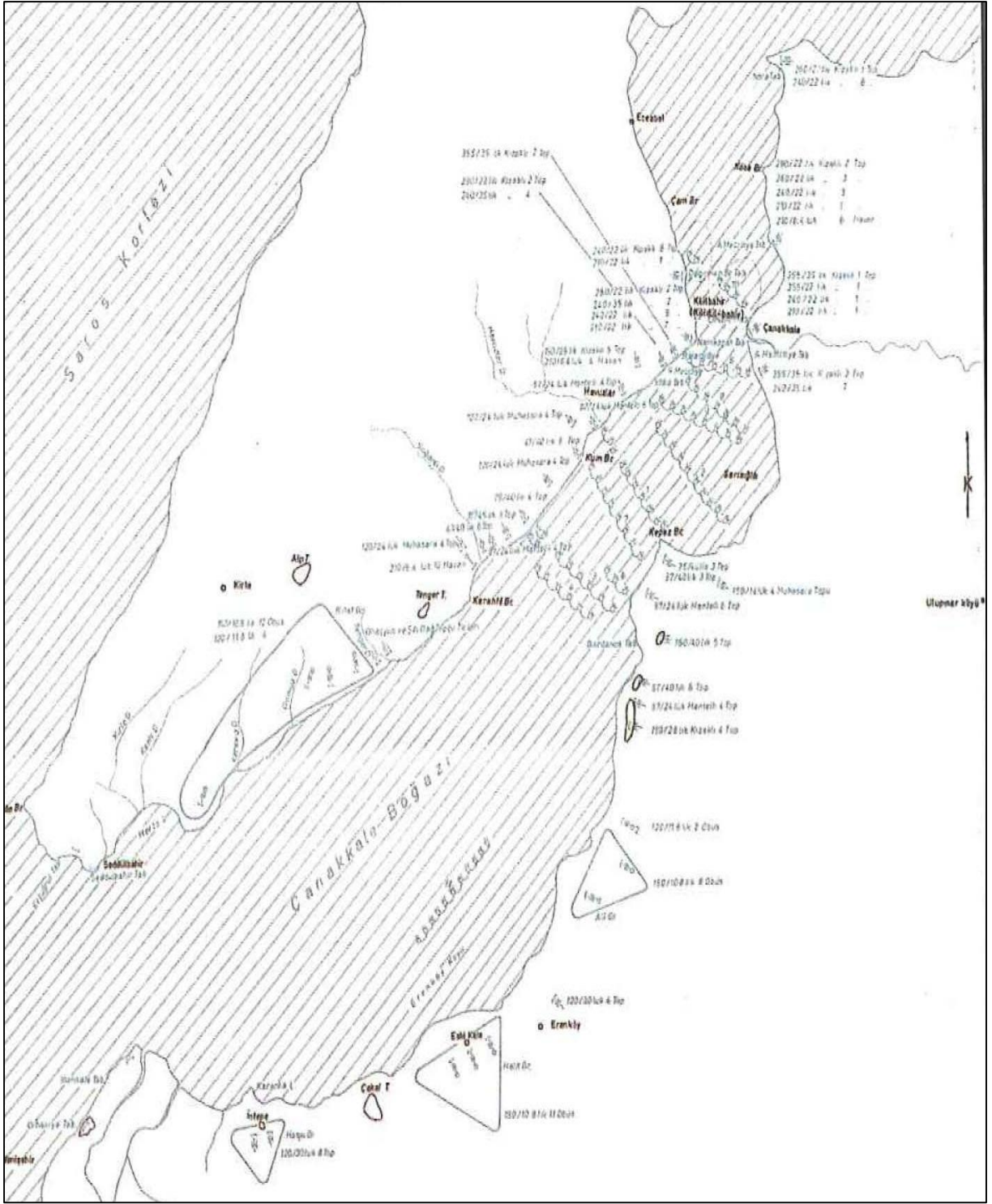
Daha önce de belirtildiği gibi, savunma için tabyalar elden geçirilirken top sayısı hızla arttırılmaya çalışılmıştı. Ağır zırhlı gemilere büyük etki yapamasa da, ufak bataryalar Boğazın çeşitli bölgelerinde konumlandırılmıştı. Bu bataryalar mayın tarama gemilerine ve hafif muharebe gemilerine karşı etkili oluyordu. Ayrıca müttefiklerin dikkatini dağıtmak için sahte bataryalar kurulmuştu. Bu bataryalar sahte duman çıkararak donanma ateşini üstlerine çekmekle görevliydi. Torpido hatları kurulurken, denizaltı tehlikesine karşı ilkel şekilde de olsa ağ kuruluyordu. Boğazın en önemli savunma silahlarından biri ise mayın hatlarıydı. Mart ayına girildiğinde 10 mayın hattı döşenmiş durumdaydı. 11. Mayın hattı ise Erenköy koyuna döşenmiştir. Nusret mayın gemisinin Erenköy koyuna döktüğü bu mayınlar deniz savaşının

⁵⁷ Oglender, a.g.e., s.125.

⁵⁸ Steel-Hart, a.g.e., s.30.

⁵⁹ Oglender, a.g.e., s.125.

gidişatına önemli ölçüde etki etmiştir. 26 Şubat'tan beri Boğazın iç kısımlarının savaş gemileri tarafından zorlandığı sırada Türkler savaş gemilerinin daima manevra yaptıkları yerin Erenköy Koyu olduğunu fark etmişlerdi, ayrıca koy doğal yapısı itibariyle gemileri merkez tabyaların atışından koruyordu. Nusret'in döktüğü mayınların etkisi merak ediliyordu. 18 Mart sabahı Birleşik Filonun planı, Çanakkale ve Kilitbahir'deki merkez tabyalarıyla mayın bölgesini savunan bataryalar ve seyyar topların hep birden susturulması esas alınmasından oluşuyordu. Tabyalar ve mayın tarlasını koruyan bataryalar susturulduktan sonra, mayın tarayıcılar hızla çalışarak mayın tarlasından gemilerin geçmesi için güvenli bir koridor açacaklardı. Savaş gemilerinin mayınlanmamış bir arazide ilerlemesi çok önemli bir unsurdu. Bu sebeple işin başından beri boğaz dikkatle mayınlar için taranmış ve harekâtın gerçekleşeceği kısımların bazı bölümlerine temiz raporu verilmişti. 18 Marttan önceki gece de mayın tarama faaliyeti yapılmış Akyarlar ile Kepez Körfezi arasındaki bölgeye temiz raporu verilmişti.

Çanakkale Müstahkem Mevki Topçusu ve Mayın Hatları
(18 Mart 1915)⁶⁰

Türk tarafında Boğaz savunmasında doğrudan Başkomutanlığa bağlı Cevat Paşa komutasında olan Müstahkem Mevki Komutanlığı sorumluydu. Müstahkem Mevki Komutanlığı; 2. Ağır topçu Tugayı (3. 4. Ağır Topçu Alayları) Erenköy Ağır Topçu Bölge Komutanlığı (8.Ağır

⁶⁰ I.Dünya Savaşı Çanakkale Cephesi, c.I.

Topçu Alayı, 3. Numune Ağır Topçu ve 4. Muhasara Topçu Taburları) 9. Ve 11. Piyade Tümenleriyle, Müstahkem Mevki bağlıları (İkişer istihkâm inşaat ve amele taburu, birer istihkâm, muhabere bölüğü ile uçak, ışıldak ve cephanede depo müfrezelerinden oluşmaktadır. Ayrıca, 3. Kolordu kuruluşunda olan ve Maydos'ta genel ihtiyatta bulunan Kurmay Yarbay Mustafa Kemal(ATATÜRK) komutasındaki 19.Tümen de emir verme yetkisi verilmiştir.⁶¹

Çanakkale Boğazının Doğusu		Çanakkale Boğazının Batısı	
Sayısı	Yeri	Sayısı	Yeri
2	Nara Tabyası	2	Değirmenburnu Tabyası
1	Mecidiye Tabyası	2	Hamidiye Tabyası
2	Hamidiye Tabyası	2	Gonca Suyu
1	Dardanos Tabyası	1	Yıldız Tabyası
2	Erenköy Tabyası	2	Tenger Bataryası

Çanakkale Boğazı'ndaki Tabyalar⁶²

Boğaza saldırı iki hat üzerinde yapılacaktır. “A Savaş Hattı” adı verilen birinci hatta 1.Deniz Tümeninin dört gemisi bulunacak (Queen Elizabeth, Agamemnon, Lord Nelson, Inflexible) bu tümen 12.800 metre mesafede borda düzeninde ve Çanakkale Boğazının iki yakasındaki belli tabyaları (Anadolu Hamidiye, Çimenlik, Rumeli Mecidiye, Rumeli Hamidiye ve Namazgâh Tabyaları) ateş altına alınacaktır.

“B Hattı” olarak adlandırılan ve Amiral Quepratte komutasında bulunan 3.Tümen, yakın mesafeden bu taarruza katılacaktır. Fransız muharebe gemileri (Suffren, Bouvet, Chariemagne, Gaulois, Cornvallis, Canopus) başlangıçta “A Hattı”nın gerisinde 14.630 metre mesafede yerlerini alacaklar daha sonra bu gemileri geçerek Türk tabyalarını daha kısa mesafeden ateş altına alacaklardır.

Bu iki hattın ihtiyatı olarak İngiliz gemilerinden oluşan 3. Hat (Vangeance, Irresistable, Albion, Ocean) sonradan Boğaza girerek harekâtı tamamlayacaktır.⁶³

18 Mart sabahı hava iyi durumdaydı, harekâta engel olacak bir durum yoktu. Sis ortadan kalkmıştı. Saat 10.30'da Agamemnon zırhlısının kılavuzluğunda 1. İngiliz Tümeni Boğazdan içeri girmeye başladı. Plan gereği ileri hareketlerini sürdüren gemiler “A Savaş Hattı”ndaki yerlerini alarak saat 11.30'da sessizliği bozarak ateş açmasıyla Boğaz Savaşını başlattılar. 1. Hattaki gemilerden Queen Elizabeth'in hedefi Anadolu Hamidiye Tabyası, Agamemnon'un

⁶¹ *I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi*, c.I, s.158.

⁶² *I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi*, c.I, s.185.

⁶³ Erdoğan Şimşek, *Belgelerle Çanakkale Deniz Savaşları*, İstanbul 2014, s.160.

hedefi Rumeli Mecidiye Tabyası, Lord Nelson'un hedefi Namazgâh Tabyası, Inflexible'in hedefi ise Rumeli Mecidiye Tabyasıdır.⁶⁴

Ağır bombardımandan merkez tabyalarda büyük hasarlar oluşmaya başlamıştır. Queen Elizabeth'ten açılan ateş sonucu Çimenlik Tabyasının cephaneliği isabet almış ve büyük bir patlamaya sebep olmuştur. Ayrıca Rumeli Mecidiyenin iki topu savaş dışı kalmış, Anadolu Hamidiye Tabyası da büyük hasar görmüştür.

Vakit öğleden sonrayı gösterdiğinde 1.Tümen bombardımanı Fransız filosuna devredilmişti. Merkez tabyalar muharebeye tam olarak iştirak edemese de ufak bataryalar ve obüs topçuları gizlenmiş mevzilerinden gemilere isabetli atışlar yapmayı başarmışlardı. Gemiler bu bataryaları ezmek adına ateşlerini bunların üzerine yöneltmesiyle ve her ne kadar tabyaların gemi bombardımanında ezilmemiş olmasına rağmen bazı tabyaların toplarının savaş dışı kalmasıyla Türk topçusunun ateş gücü azalmaya başlamıştı.

Bu gelişmeler üzerine saat 14.00'de Amiral De Robeck kesin sonuç almak için mayın tarama gemilerine, Boğazda savaş gemilerinin geçişi için güvenli bir hat oluşturmaları, mayın tarama gemilerinin korunması ve Fransız gemilerinin rahatlatılması için İngiliz gemilerinden oluşan 3. Hattı öne sürmek için emir verdi. Saat 14.00 olduğunda Türk tarafında durum kritik bir hal almıştı. Neredeyse tüm telefon hatları kopmuş tabyalarla iletişim kesilmişti. Ağır topların bazıları kullanılamaz hale gelmişti.

Bu sırada Fransız gemileri yerlerini 3. Hat gemilerine bırakmak amacıyla sancak tarafına yani Asya kıyısına döndü. İkinci hattaki İngiliz gemilerinin de geriye çekilmek üzere manevra yapmasıyla Karanlık Liman önlerinde gemi trafiği sıkıştı. En güneydeki Fransız gemisi Bouvet doğruca Nusret mayın gemisinin kıyıya paralel olarak döktüğü mayın bölgesine girdi. Bouvet savaş hattından hızla geri çekilmeye çalışırken gemide ani ve büyük bir patlama meydana geldi. Gemi sarsılarak yana yattı. İnanılmaz bir şekilde, geminin batması sadece iki dakika sürmüştü.⁶⁵

İki dakika içinde sulara gömülen gemiden çok az sayıda insan kurtulmuş, 600'den fazla gemi personeli hayatını kaybetmişti.⁶⁶

Teğmen Thevenard hatıra defterine geminin batışını şöyle yazmış:

⁶⁴ *I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi*, c.I, s.173.

⁶⁵ Victor Rudenno, *Gelibolu Denizden Saldırı*, Çev.:Dilek Cenkçiler, Ankara 2009, s.56.

⁶⁶ Ölen asker sayısı konusunda çeşitli kaynaklarda farklı rakamlar verilmiştir. En doğru yaklaşım 600'den fazla insanın gemiyle birlikte boğazın sularına gömüldüğüdür. Ayrıca Bouvet'nin top mermisiyle mi yoksa mayın patlaması sonucu mu battığı çeşitli tartışmalar konu olmuştur. Aspinall-Oglander eserinde, Fransız belgelerinde gemiden kurtulanların ifadesi doğrultusunda geminin mayına çarpma sonucu battığını belirtmiştir. Bu konuyla ilgili oldukça ayrıntılı bir çalışma yapan Prof.Dr. Ayhan Aktar, #tarih dergisinde yayımlanan yazısında konuyu bütün yönleriyle ele alarak, yeni belge ve tanıklarla Bouvet'nin Rumeli Mecidiye tabyasından atılan top mermisiyle battığını tespit etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz: #tarih dergisi, sayı:22 Mart 2016, s.68.

“Geminin sancak tarafına düşmesi o kadar ansızın oldu ki gemideki bütün mürettebat bunun o anda çaresinin olmadığını düşündüler ve derhal grup şeflerinin idaresi altında tahliye faaliyetine başlandı. Bütün numara neferlerinin zehirlendiği 1 numaralı kuleden gelen ikinci kumandan (Autrie firkateyninin kayıp kumandanı) emniyet subayına (kayıp firkateyn kaptanı Cosmao) “bu bir torpildir. Meseleyi anlayalım” dedikten sonra baş ve kış köprüleri arasındaki zırhlı kuleye doğru fırladı. Kumandan Cosmao, öncelikle mürettebat, sonra onbaşılar, sonra küçük subaylar ve en sonra da subayların çıkmaya başladığı merdivenin önünde durarak bütün mürettebatı cesaretlendirmeye çalışıyordu.”⁶⁷

4 Numaralı tarette topçu neferi Lapierre’in hatıra defterinde bulunan kayıt ise şu şekilde:

“Çarpma meydana gelince topçu çavuşu Le Fur tahliye fikrini ileri sürdü. Teğmen Becam da emrini verdi. Topçu Onbaşısı Rieuxx taretin kapısını açtı. Herkes birden çıkmak istiyordu. Topçu çavuşu, “acele etmeyin! Birer birer!” diyordu. Bizde birer birer çıktık. Gemi o kadar yana yatmıştı ki daha uzağa gidemedim. Bir nefer vardı ki zırhın üstünde ve hemen kurtulmuş iken tekrar denize düşerek bataryanın kapısından içeriye girdi, fakat meyilden dolayı oradan bir daha çıkamadı. Bunun üzerine geminin tamamen batmasına kadar bekledim. Gemi ile beraber denizin derinliklerine sürüklendim ve girdapla yukarı çıktım. Bu esnada onbaşı Senegalli Wagui ile silahlı neferi Hermile’e tesadüf ettim. Bunları takiben küçük karakol gemisi Prince George’a kadar yüzdüm.”⁶⁸

Bouvet’in batışıyla etraftaki muhriplerle istibotlar ve Agamemnon ve diğer Fransız gemileri hızla yardıma gitmiştir. Bouvet’nin batışının Türk tarafında yarattığı etkiyi görmek açısından Müstahkem Mevki Komutanlığının Kurmay Başkanı Selahaddin Adil Bey’in⁶⁹ anılarında yazdıkları önemlidir;

“Netice itibariyle saat 14’de Bouvet’nin battığı her taraftan görüldüğünden herkesin maneviyatı üzerine büyük tesir bıraktı. Meydana gelen bu sükûnetten faydalanarak askerler hemen rayları temizlediler. Toplarının kamalarını yağladılar. Bu bizim için büyük bir fırsattı. Bouvet’yi kurtarmak için gelen Charlemagne, Suffren gemileri Bouvet’nin tehlikeli bir halde olduğunu gördüler. Kendileri de oldukça hasarlı olduklarından savaş hattını terk ettiler. Bu çekiliş oldukça intizamsız oldu. Bizim maneviyatımızı bir derece daha arttırdı.”⁷⁰

Bouvet’nin batışı Müttefik filoda kısa süreli bir sessizliğe yol açsa da gemiler yaklaşık 9.000 metreden şiddetle tabyaları ateş altına almaya başladı. Özellikle Rumeli Hamidiye ve Rumeli Mecidiye baskı altındaydı. Queen Elizabeth ise Anadolu Hamidiye Tabyasını şiddetle bombardıman etmekteydi. Saatler 15.14’ü gösterdiğinde Irresistable’ın yanında büyük bir patlama meydana gelir. Gemi ağır hasarla yan yatıp bölgeden çıkmaya çalışırken 16.15’te makine dairesinin altından mayına çarparak su almaya başlamıştır. Ocean’a gemiyi yedeğe

⁶⁷ Emile Vedel, *Çanakkale’de Fransız Donanması*, Yay.Haz.: İlhan Güllü-Qiyas Şükürov, İstanbul 2007, s.60-61.

⁶⁸ A.g.e., s.62-63.

⁶⁹ 18 Mart sabahı erkenden Gelibolu’ya geçen Cevat Paşa’nın yerine, Türk tabyalarını ve bataryalarını saat 14.30’a kadar Kurmay Başkanı Selahaddin Adil Bey yönetmiştir.

⁷⁰ Selahattin Adil Paşa, *Çanakkale Cephesinden Mektuplar-Hatıralar*, İstanbul 2007, s.43.

alma emri verilirken, Albay Dent komutasındaki Wear Muhribi gemiye yanaşmış, personel kurtarıldıktan sonra, geminin kurtarılma imkânının olmadığı anlaşılınca gemi kaderine terk edilmiştir.⁷¹

Irresistable'ı kurtarmaya çalışan Ocean da çapraz ateş altında bulunmaktaydı. Çabalara rağmen Irresistable'ın kurtarılmasının mümkün olmadığı anlaşıldı ve gemi terk edildi. Saat 16.05'te bir diğer İngiliz Savaş Gemisi Inflexible sancak baş omuzluğundan mayına çarparak deniz yüzeyi altındaki baş torpido dairesi parçalandı ve gemi yana yatarak prova kesimi suya gömülmeye başladı.

Saat 17.30 itibariyle donanmaya ait üç geminin savaş dışı kalması sonucu Amiral De Robeck, genel çekilme işaretini vererek Bozcaada'daki demirleme yerine doğru hareket etti.

Bu sırada Ocean muharebe gemisi Dardanos ve Soğanlıdere bataryalarının şiddetli ateşi altında çekilmeye çalışıyordu. Yaklaşık olarak 18.05'te sancak yönünde bir patlama gerçekleşti. Mayına çarptığı anlaşılan gemi zaten aldığı top ateşi darbeleriyle kötü durumdaydı, sancak yönündeki kömürlükleriyle baş ve kış geçitleri suyla doldu. Bu arada bir mermi, kıçta ve sancak yönünden içeri girerek yeke dairesiyle sancak dümen makine dairesi sularla doldurdu.⁷²

Ocean aldığı bu isabetler sonucu yan yatmış ve kontrolsüz şekilde kalmıştı. Türk bataryalarının yoğun ateşi altında personel yardıma gelen muhriplerce kurtarıldı. Saat 19.30'da gemi terk edildi. Muhripler gece karanlığında Boğazın içinde terk edilmiş vaziyette bulunan Ocean ve Irresistible zırhlılarını aradılarsa da hiçbir sonuç elde edemediler. Irresistible akıntıyla tekrar Türk toplarının menziline girmiş ve sabit hedef halindeyken açılan sürekli ateş sonrası batırılmıştı. Ocean ise Morto Körfezi civarında saat 22.30'da batmıştır.

Mayın hatlarının tam olarak saptanamadığına inanan ve Türk tabya ve bataryalarının tam olarak susturulamadığını gören Amiral De Robeck saat 18.00 itibariyle harekâtın başarısız olduğunu görerek donanmaya Boğazdan çıkış emrini vermişti.

Müttefik Donanma adına özellikle saat 14.00'a kadar gayet iyi giden savaş, bu saatten sonra gemilerin arka arkaya 8 Mart günü Nusret'in döktüğü mayınlara çarpmasıyla tam bir felaket olarak sonuçlandı. 18 Martta Bouvet, Ocean ve Irresistible muharebe gemileri battı. Inflexible, Gaulois ve Suffren (son ikisi top ateşinden) gemileri fena halde hasara uğradıklarından havuza sokulmaları mecburiyeti ortaya çıkmıştı. İşte Bu muharebenin neticesi

⁷¹ Lokman Erdemir, *Çanakkale Savaşı-Siyasi, Askeri ve Sosyal Yönleri*, İstanbul 2009, s.81.

⁷² *I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi*, c.I, s.178.

olarak donanmanın genel kuvvetleri üçte biri oranında eksilmişti. Altı gemiden ibaret olan kayıplardan dördüne o meçhul mayın hattı sebep olmuştu.⁷³

18 Mart 1915 Boğaz Muharebesindeki Türk zayıtı şehit ve yaralı olarak toplam 79'dur. Almanların kayıpları, ölü ve yaralı olarak 18'dir. Toplam kayıp 97'dir.

Müttefik Donanmasının zayıtı ise batan ve ağır yara alan 7 gemi haricinde insan zayıtı yaklaşık 800'dür. Donanmanın harcadığı cephe Türk tarafının harcadığı cepheyle kıyaslanmayacak kadar fazladır. Örneğin yalnız Dardanos civarına 4000'den fazla top mermisi düştüğü tespit edilmiştir.⁷⁴

18 Mart zaferinin kazanılmasında top ve mayın silahının birlikte kullanıldığında ne kadar etkili olduğu anlaşılmıştır. Müttefik donanmasının üçte biri imha edilmiştir.⁷⁵

Müttefik donanması çok net bir yenilgi alırken, Boğaza giren filonun üçte birinin kaybedilmesi karşısında mayın hatları olduğu gibi duruyordu, tabyalar ağır hasar almıştı fakat hasar gören tabyalar ve topları onarılabildi ki onarım işlemleri hemen başlatıldı. Oysa batan gemiler tekrar geri getirilemezdi.

Her ne kadar Amiral De Robeck yenilgiyi Türkler tarafından akıntıya bırakılan serseri mayınlara bağlayarak saldırı planını yeniden gözden geçirip tekrar saldırma niyetindeyse de, İngiltere'de sadece donanmayla yapılacak olan saldırıya güvenler oldukça azalmış durumdaydı. Yeniden saldırı için yeni stratejiler ve planlar üretilmeliydi. Bu yenilgi özellikle İngiltere'nin denizlerdeki üstünlüğünün tartışılmaz olmadığını ispatladı ve müttefik donanmanın prestijini sarstı.⁷⁶

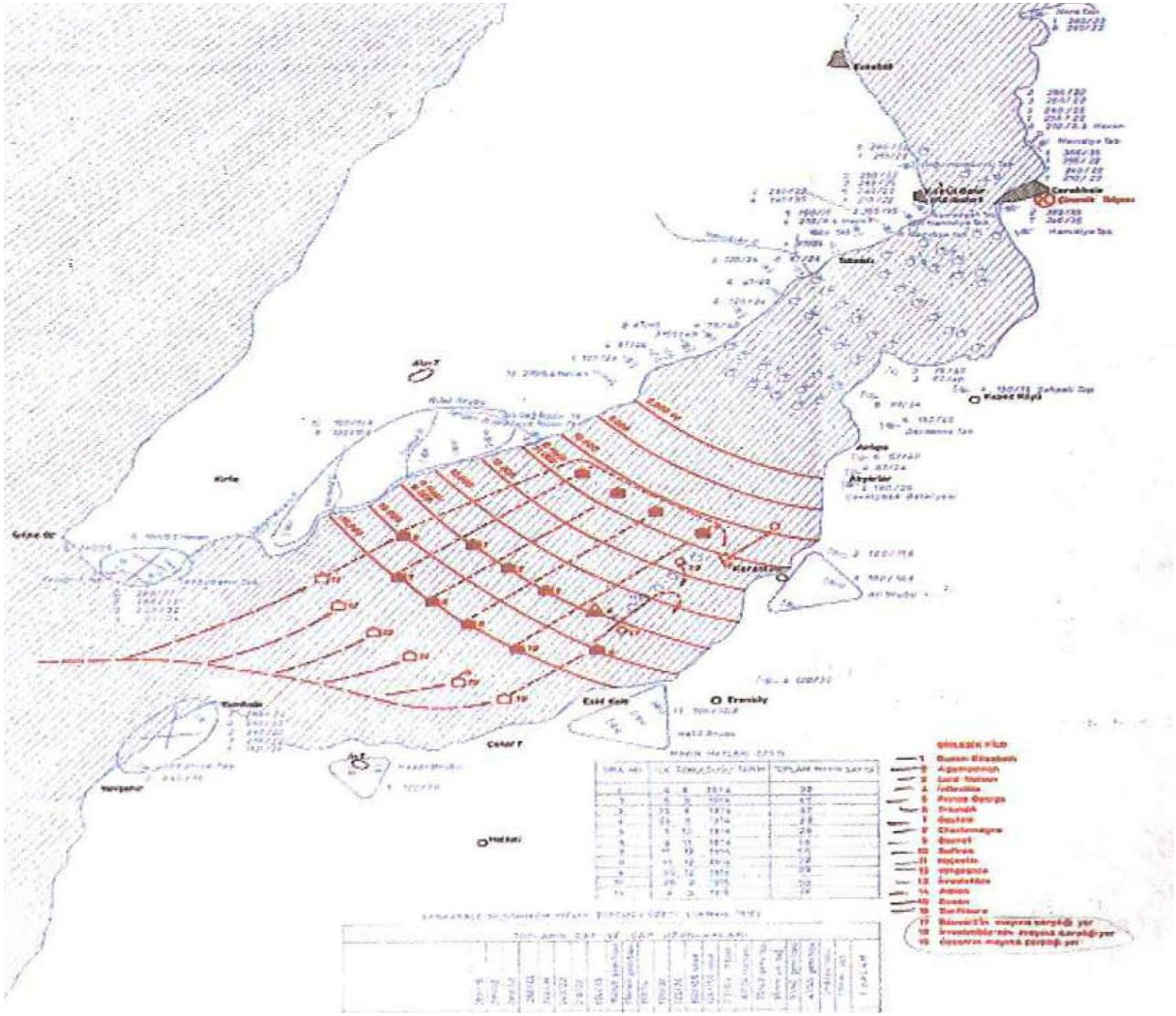
O tarihe kadar Boğazlar önünde toplanmış en güçlü ve kalabalık donanma karşısında elde edilen zafer Türkler için uzun zamandan beri kazanılan ilk başarıydı. Özellikle 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve arkasından Balkan Savaşlarında yaşanan yenilgiler ve kaybedilen topraklar sonucu devlet ciddi biçimde sarsılmıştı. İstanbul yaşanan siyasi istikrarsızlıkla oldukça karışık bir dönemden geçiyordu. 18 Mart'ta dünyanın en güçlü donanmasına karşı elde edilen zafer ülkeye büyük moral kazandırdı.

⁷³ Oglender, a.g.e., c.I, s.130.

⁷⁴ *I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi*,c.I, s.188.

⁷⁵ Figen Atabey, *Çanakkale Muharebelerinin Deniz Cephesi*, Ankara 2014, s.123.

⁷⁶ A.g.e., s.127.

Çanakkale Boğazı Muharebesi (18 Mart 1915)⁷⁷

4.0 KARA SAVAŞLARINA HAZIRLIK (19 MART-25 NİSAN)

4.1 İngiliz-Fransız Tarafı

18 Mart Deniz Savaşından önce 16 Şubat'ta Savaş Konseyinde Çanakkale Boğazına göndermek için büyük kuvvetlerin hazırlanmasına karar verilmişti. Alınmış olan kararlar şunlardan ibaretti:

- 1- 29.Tümen, mümkün olan en yakın bir tarihte Mondros'a sevk edilecektir [9-10 günde yola çıkarılacağı umulmaktadır]
- 2- Lüzumu halinde, Mısır'dan kuvvet sevki için tertibat alınacaktır.
- 3- Çanakkale Boğazına karşı denizden yapılacak olan taarruzun takviyesine lüzum ortaya çıkınca, bütün bu kuvvetlerden istifade edilecektir.
- 4- 29.Tümen ile beraber, hayvan nakline mahsus olan vasıtalar alınacağı gibi, Admiralti'de Doğuda, küçük nakil vasıtaları, römorkörler, layterler tedarik edecektir.⁷⁸

⁷⁷ I.Dünya Savaşı Çanakkale Cephesi, c.I.

⁷⁸ Ogländer, a.g.e., c.I, s.95.

29. Tümen'in gecikmeli de olsa Çanakkale'de yapılacak olan harekâta katılması onaylanırken, Mısır'da bulunan ANZAC⁷⁹ birliklerinin de harekâta katılması kararlaştırıldı. Ayrıca Fransa 18.000 kişilik bir tümenle kara harekâtına destek verecekti. Kraliyet Deniz Tümeniyle birlikte yaklaşık 64.000 kişilik 5 tümene yakın bir kuvvet hazır olacaktı. 12 Mart'ta Bu kuvvetlerin başına İngiltere'de Merkez Kuvvetlere komuta etmekte olan General Sir Ian Hamilton getirildi.⁸⁰ Hamilton karar kendisine bildirildikten sonra kurmay heyetiyle birlikte hızlıca yola koyuldu ve 17 Mart günü Boğaza ulaştı.

18 Mart günü müttefik filo tarafından yaşanan hayal kırıklığı İngiltere'de çeşitli tartışmalara yol açmıştı. Amiral De Robeck'in önce deniz saldırısını yenilemek istemesine karşın, saldırıyı kendi gözleriyle takip eden General Sir Ian Hamilton, tek başına donanmayla yapılacak saldırının başarılı olamayacağına kanaat getirmişti. Ve bu fikrini İngiltere'ye bir rapor halinde sunarak kara ordusunun devreye girmesi gerektiğini belirtiyordu. Birkaç gün Churchill'in önderliğinde sadece donanmayla harekâta devam edilme fikri tartışıldıysa da, 22 Mart'ta Queen Elizabeth zırhlısında başta Amiral De Robeck ve Ian Hamilton olmak üzere denizci ve karacı kurmay subayların katıldığı bir toplantı yapıldı. General Ian Hamilton anılarında bu toplantıdan şöyle söz etmektedir;

“Oturum açıldığı zaman Amiral de Robeck bize seslenerek, “Artık kara birliklerinin desteği olmadan Çanakkale Boğazı'nın aşamayacağına kesinlikle inandığını” söyledi. Amiral de Robeck'in itirafından sonra tartışmayı gerektirecek bir durum kalmadı. Hemen kara haritası açıldı. Dikkatler o yöne çevrildi. Baştanbaşa planlardan, çizimlerden oluşan bir çalışmaydı bu.”⁸¹

Bu toplantı sonrası İngiltere'de Savaş Konseyinin de kara harekâtına destek vermesiyle bütün dikkatler ve stratejiler yapılacak kara harekâtının planlarına çevrilmişti. Ancak Akdeniz Seferi Gücü harekâta hemen başlayabilecek durumda değildi ve hazır olabileceği en erken tarih Nisan ortaları olabilirdi. Lord Kitchener verdiği talimatta tüm birlikler bir yerde toplanana kadar hiçbir harekâta başlanmayacağını açıkça belirtmişti. Birliklerin çıkarma esasına göre tekrar organize edilmesi ve toplanması vakit alacaktı, bu yeniden organize olmanın verdiği tek avantaj Hamilton ile kurmaylarına ayrıntılı bir plan hazırlama fırsatı vermesi oldu.⁸²

Hamilton çıkarmaya katılacak birlikleri yeniden düzenlemek için İskenderiye'yi seçmişti ve kendisi de 24 Mart günü Mısır'a gitmek üzere yola çıktı ve 26 Martta Mısır'a ulaştı.

Mısır'da toplanmaya başlanan birliklerin genel olarak karışık birbirine uymayan bir görüntüsü vardı. İngiliz ve Fransızların yanı sıra, Afrika'dan lejyonerler, Hindistan'dan Gurkalar ve

⁷⁹ Australian and New Zeland Army Corps

⁸⁰ A.g.e., s.118.

⁸¹ Ian Hamilton, *Gelibolu Hatıraları 1915*, Çev: M.Ali Yalman-Nurer Uğurlu, İstanbul 2005, s.41.

⁸² Nigel-Steel, a.g.e., s.36.

Sihler vardı. İskoçlar ve İrlandalılarla birlikte Avustralya ve Yeni Zelandalılardan oluşan Anzak birlikleri Mısır'da hızlı ve yoğun bir eğitimden geçmekteydiler.

Kara birlikleri hızla Mısır'da toplanmaya eksikliklerini gidermeye çalışırken, denizde de yoğun bir faaliyet söz konusuydu. Her ne kadar Mısır'daki liman asker ve malzeme nakli için çok elverişli gözükme ve büyük gecikmeler yaşansa da 22 Nisan'a kadar tek bir limandan 19 gün içinde toplam 77 kadar gemi yüklenmiş ve sevk edilmişti.⁸³

	Gemi	Personel	Hayvan	Araba
29.Tümen (İskenderiye)	15	17.649	3.962	692
Anzak (İskenderiye)	30	25.784	6.920	1.271
Anzak (Mondros)	5	4.854	698	147
Fransız Kuvveti (İskenderiye)	22	16.762	3.511	647
Deniz Tümeni (Port Said)	12	10.007	1.390	347
Toplam	84	75.056	16.481	3.104

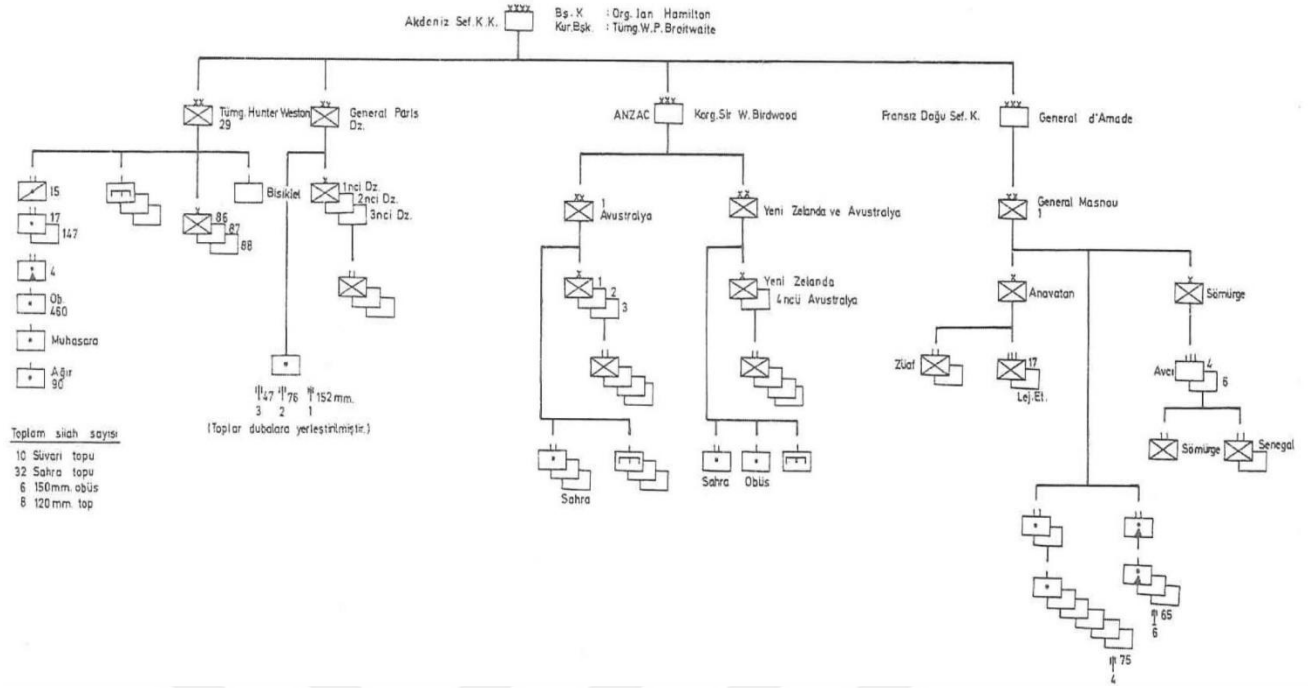
Çanakkale Cephesine sevk edilecek Müttefik Birlikleri⁸⁴

75.000 müttefik askeri 22 Nisana kadar sevk edilirken, General Hamilton ve karargâhı 10 Nisan tarihinde Mondros'a dönmüştü. Karargâhın gelişi ile birlikte, seferin askeri planı, son on gün içinde yarımada hakkında denizce edinilmiş olan bilginin ışığı ile gözden geçirilmek üzere, Queen Elizabeth zırhlısında bir konferans toplandı. Meselenin her yönü incelendikten sonra, 23 Mart'ta kararlaştırılan planın çok fazla başarı ihtimali bulunduğu fikrinde mutabık kalınarak, nihayet projenin ana hatları kabul edildi.⁸⁵

⁸³ Oglander, a.g.e., s.162.

⁸⁴ A.g.e., s.163.

⁸⁵ A.g.e., s.166.

Çanakkale’de İngiliz ve Fransız Kuvvetleri (Nisan 1915)⁸⁶

5.1.1 Çıkarma Planı

İngilizler ana çıkarma noktası olarak Gelibolu Yarımadasının güney ucunu tespit etmişlerdi. Yarımadanın güneyi askeri harekâtlar için dar bir saha olmasına rağmen çıkarma yapılacak sahillerin uygunluğu ve üç tarafı deniz ile çevrili olduğundan, harekâtın her aşamasında karaya çıkan ordu donanmanın ezici ateş desteği altında ilerleyebilecekti.

Ayrıca kara harekâtının temel amacı olan Kilitbahir platosunu ele geçirmek ve Türk tabyalarını susturarak donanmaya yol açmak için en kısa yol, yarımadanın güneyine yapılacak bir çıkarma harekâtıydı. Ordu bu bölgede donanmanın desteğine çok güveniyordu.

Yarımadanın güneyinde, ilk aşamada taktik açıdan kilit bir nokta oluşturan Alçıtepe’yi hedefleyen bir taarruz yapılacaktı. Bu amaçla yarımadanın güneyinde tespit edilen beş çıkış yeri S,V,W,X,Y plajlarına (Morto, Ertuğrul ve Tekke koyları, Zığındere ağzı, Kirte köyü⁸⁷ batısındaki kıyı) 4.900 kişi çıkarılacaktı. Bu kuvvet River Clyde’ta bulunan 2.100 kişi ile derhal, ikinci yedek kafilesindeki 1.200 kişiden fazla bir kuvvetle de bundan hemen bir az sonra takviye edilecekti.⁸⁸

Ana çıkarma dalgasını oluşturacak olan bu beş çıkarma plajında en dikkat çeken noktalardan biri Ertuğrul koyundaki (V plajı) çıkarmaya destek verecek olan River Clyde adlı kömür gemisi içine saklanmış 2.000 askerin bir anda karaya çıkarma planıydı. Bu plan gemi

⁸⁶I.Dünya Savaşı Çanakkale Cephesi, c.I.

⁸⁷ Savaş zamanında boşaltılmış olan köyün ismi günümüzde hemen arkasındaki tepe olan Alçıtepe’den esinlenerek ismi Alçıtepe Köyü olarak değiştirilmiştir.

⁸⁸ A.g.e., s.172-173.

komutanı Binbaşı E.Unwin'e aitti ve karargâh tarafından sevinçle karşılandı. Askerin gemiden son derece süratle karaya çıkarılabilmesi için, geminin her iki bordasında büyük delikler açılarak geniş kalaslarla iskeleler kurulduğu gibi, dibi düz bir istimbot ile gemi karaya bindirilir bindirilmez sahille gemiyi birbirine bağlayan yüzer bir köprü kurmak üzere, ileriye gidecek olan özel olarak güverteli olarak yapılmış üç layteri yedeğinde götürecek şekilde tertibat yapılmıştı. Piyadenin ilerlemesini örtmek için, geminin baş tarafına kum torbaları ile iyice muhafaza altına alınmış bir makineli tüfek bataryası yerleştirilmiştir.⁸⁹

Kuzeyde ise Z sahiline (Kabatepe kıyı şeridi) karaya çıkacak olan birlik Anzak birlikleriydi. Bu birlik 1.500 kişiden ibaret olup, 8 destroyerden çıkarılacak bir 2.500 askerle daha takviye edilerek Anzak çıkış harekâtına mahsus bulunan örtü kuvveti, 4.000'e çıkarılacaktı.

Bu kuvvete verilen görev Sarı Bayır'ın güneyinde sahile bakan sivri tepelerin işgaliydi. Anzak kolordusunun bu çıkış hareketinin asıl hedefi, Kilitbahir platosunun takviyesine engel olmak ve belki de Türk ricat hattını bu noktadan tehdit veya kesmek sureti ile güneydeki taarruza yardım etmektir. Harekât planına, Boğazın dar kısmına karşı yeniden gemilerle yapılacak bir taarruz da eklenmişti.⁹⁰

Yarımadanın güneyindeki sahillerine yapılacak ana çıkarma ve onu tamamlayan Kabatepe bölgesine yapılacak çıkarmanın yanında Türk kuvvetlerinin kafasını karıştırmak, oyalamak ve birliklerin birbirine yedek kuvvet yollamasını engellemek adına aldatma çıkarma hareketleri yapılmasına karar verildi. Boğazın girişinde Asya tarafında geniş kumsallara sahip olan Kumkale ve Beşige Limanı bölgesine Fransız birliklerince gösteriş çıkarması yapılacak, bölgedeki Türk birliklerinin ana çıkarma bölgesi olan Gelibolu Yarımadasını takviye etmesi önlenecekti. Kısa süreli olarak düşünülen bu çıkarmanın ne kadar süreceği olayların akışına göre değerlendirilecekti.

Bir diğer gösteri çıkarma bölgesi olarak yarımadanın kuzeyindeki Saros bölgesi seçilmişti. Saros-Bolayır hattına yapılacak bu gösteri hareketini Deniz Piyade Tümeni yapacak ve Bolayır bölgesinden güneye Türklerin kuvvet kaydırması engellenecekti.

Kısaca toparlamak gerekirse, çıkarma günü asıl kuvvetlerle Gelibolu yarımadasının güneyine çıkarma yapılarak ilk hedef Alçıtepe, son hedef Kilitbahir platosu olacak şekilde harekât geliştirilirken ikinci derecedeki bir kuvvetle Kabatepe kuzeyine çıkılarak Çanakkale Boğazının dar kesimine doğru kuvvetli bir atılımla, esas harekâta yardımcı olunacaktır. Bunlardan başka Bolayır ve Beşige gibi birbirinden çok uzak yerlere gösteriş hareketleri ve

⁸⁹ A.g.e., s.169.

⁹⁰ A.g.e., s.173.

Kumkale'ye hedefi sınırlı olan bir çıkarma yapılacaktır.⁹¹ Çıkarma yapılacak noktalar kurmay subaylar tarafından tartışılırken General Birdwood'un Asya kıyılarına çıkarma yapılması fikrine karşı General Ian Hamilton karşı çıkmış ve 9 Nisan tarihinde S.S Arcadian zırhlısında günlüğüne yazdığı notlarda şöyle demiştir;

[...]Cevabımda bir değişiklik yok, hala Çanakkale Boğazı'na en yakın, en kestirme yerden saldırıya geçmek düşüncesindeyim.

Birinci neden: Çünkü Anadolu'yu işgal görevim değil, Asya yakası topraklarının askeri kuvvetlerle işgali sert itirazlarla karşılanacak. İkinci olarak, çünkü Saros Körfezi ile Enez arasındaki araziden çıkartma yapılmasının bizim için uygun olduğunu kabul ederim. Belki Rodos adasında üslenip güneyden, bir diğer kanadımızla Edirne'den, bir başka kanadımızla Bolayır'dan saldırıya geçmeliydik, ama o zaman da donanmayla ilişkimiz kesilecek ve filo desteği kaybolacaktı. Oysa donanma desteğinden ve eşgüdümünden ayrılmayı temel kabul eden bir plan yüzünden nakliyelerdeki malzemeleri toparlayabilmek için bile, yeniden bir ay ya da altı hafta daha beklemek zorunda kalırız. Üçüncüsü; Asya yakası, Gelibolu Yarımadası'na egemen değildir. Kilitbahir yaylası Asya yakasına egemendir. Dördüncü olarak, burada bulunuşumuzun bütün nedeni, donanma ile birlikte çalışmak içindir. İlk adımda donanmanın, Çanakkale Boğazı'nı aşmasını destekleyeceğiz. İkinci olarak, Rusların İstanbul'u işgallerine yardım edeceğiz. Savunma Bakanlığı, Amirallik dairesi, Amiraller ve Fransız Silahlı kuvvetler Komutanlığı, Gelibolu Yarımadasını hedefimize ulaşmak için, aşılması gerekli ilk ve en uygun yer olduğunda görüş birliği içindedirler.[...]⁹²

Görüldüğü gibi Hamilton için hayati önem taşıyan unsur donanma desteğidir. Ayrıca kara ordusunun tabyaları ve topları etkisiz hale getirerek Boğazı donanmaya açacak olan en kestirme planın Gelibolu Yarımadası'nın güneyine yapılacak çıkarmayı uygun görmektedir.

Müttefikler istihbarat raporlarına göre yarımadanın güneyindeki arazinin kuzey bölgelere göre nispeten ilk hedef olan Alçıtepe'ye kadar düz olmasına dayanarak, karaya çıkacak ordunun kuvvetli bir deniz topçusu bombardımanı ile ilerleyebileceğini düşünüyordu. Ayrıca kıyılarda çok kuvvetli Türk tahkimatı gözüküyordu. İngiliz genel karargâhı Türk askerinin siper arkasında inatçı bir savaşçı olduğunu unutmamakla birlikte, açıkta muharebe yapma kabiliyetini ve bütün Türk ordusunun genel teşkilatı ile yeterliliğini küçümsemeye, açıktan açığa bir eğilim içindeydi.⁹³

5.2 Türk Savunma Planı

Çanakkale önlerinde toplanan müttefik donanmanın ve yaşanan hareketliliğin ardından Boğazın savunulması 1. Orduya bağlı 3. Kolorduya verilmişti. Kolordunun başında Balkan Savaşlarında, Yanya'nın savunması ile ün salmış olan Tuğgeneral Esat Paşa bulunmakta idi.

⁹¹ *I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi*, c.I, s.222-223.

⁹² Hamilton, a.g.e., s.69-70.

⁹³ Oglender, a.g.e., c.I, s.175.

Kurmay başkanı olarak Kurmay Yarbay Fahrettin Bey atanmıştı.⁹⁴ Kolordu 7. 8. ve 9. Tümenlerden oluşuyordu ve tümenlere Boğazın savunulmasıyla ilgili sorumluluk alanları Kasım ayında verilmişti. Şubat ayına gelindiğinde Gelibolu bölgesinde 3. Kolordu birlikleri bulunurken, Çanakkale bölgesi doğrudan Başkomutanlığa bağlı Çanakkale Müstahkem Mevki birlikleri tarafından savunuluyordu.⁹⁵

20 Ocak 1915 tarihinde komutanlığına Yarbay Mustafa Kemal'in atandığı Tekirdağ'da kuruluşunu sürdürmekte olan 19. Tümen ise kuruluşunu tamamladıktan sonra 25 Şubatta 3.Kolorduya katılmak üzere Maydos bölgesine intikal etmişti.

18 Mart Deniz Savaşından sonra müttefikler tarafından bir kara harekâtı olasılığına karşı Türk Genelkurmayı gelişmeleri dikkatle izliyordu. Özellikle İngilizlerin Mısır'da topladıkları askeri birlikler ve yapılan büyük çapta hazırlıklar, ayrıca Çanakkale'ye yakın adalardaki hareketlilik Türkler tarafından yakından takip edilmekteydi. İngilizler her ne kadar bu hareketliliği gizlemek veya hedef şaşırtmak istedilerse de bu bölgelerdeki hareketliliğin Türklerden gizlenmesine imkân yoktu. Müttefiklerin hareketleri yakından takip edilmekte ve gerekli tedbirler alınmaktaydı.

Savunma hazırlıkları hızla devam ederken Türk Genelkurmayı Çanakkale savunması için daha ayrıntılı bir savunma planı yapmak ve bölgedeki birlikleri güçlendirmek zorundaydı. Bu bağlamda Çanakkale bölgesinde 5. Ordunun kurulmasına karar verildi.

24 Mart 1915'te kurulan 5.Ordunun başına Alman Askeri Heyeti Başkanı Liman von Sanders getirildi. Liman von Sanders 5. Ordunun başına getirilmesini şu şekilde aktarıyor:

“24 Mart öğleden sonra geç vakit Enver, kendisi gelinceye kadar dairemde kalmamı telefonla rica ettirdi. Çok geçmeden bizzat gelerek Çanakkale'de kurulmakta olan 5. Ordu'nun komutasını kabul edip etmeyeceğimi sordu. Hemen kabul ettim. Fakat kaybedecek vakit olmadığını belirterek orada bulunan birliklerin takviye edilmesi hususunda dikkatini çektim. Yeni tayin olduğum yere gitmek üzere 25 Martta İstanbul'dan vapurla hareket ettim. Bu ayrılışımla İstanbul'u tam on ay görmeyecektim. Zamanın darlığı yüzünden ben geçici olarak 1. Ordu Karargâh heyetinden yalnız bir kısmını yanıma alabildim. Bunlar arasında Kurmay Başkanı Kazım Bey ve benim iki Alman yaverim, Süvari Yüzbaşısı Prigge ile yine Süvari Yüzbaşısı Mühlmann bulunuyordu. Karargâhın geride kalan büyük kısmı da mümkün olan süratle bizi takip edecekti. Geride kalanların Karargâh Komutanı Binbaşı Von Frese hariç hepsi Türk subayıydı.”⁹⁶

Liman von Sanders 26 Mart günü Gelibolu Limanına ulaştı ve burada karargâhını kurdu. Liman von Sanders'in 5. Ordu Komutanlığına atanmasıyla ordunun kuruluş birlikleri verilen

⁹⁴ Esat Paşa, *Çanakkale Savaşı Hatıraları*, Yay.Haz.:İhsan Ilgar-Nurer Uğurlu, İstanbul 2003, s.30.

⁹⁵ I. Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi, c.I, s.88.

⁹⁶ Liman Von Sanders, *Türkiye'de Beş Sene*, Yay.Haz.: Muzaffer Albayrak, İstanbul 2007, s.80.

emirlerle şöyle belirlenmişti: 9. Tümen dahil olduğu halde 3.Kolordu, 11. ve 5.Tümenlerle, jandarma alayları ve 64.Alay.

Ayrıca Başkomutanlık, 26 Mart'ta ilgililere "çok gizli" kaydıyla verdiği diğer bir emirde: 1.Süvari Tugay Karargâhı ile 7. Ve 13. Süvari Alayları ve 3. Nizamiye Tümenini 5. Ordu emrine verdiği gibi Liman von Sanders'in istek belirtmesi halinde, Süvari Tugayı ile birlikte bir süvari bataryasını ve Bandırma'da kalan diğer bir bataryayı da alabileceğini bildirmişti.⁹⁷

Liman von Sanders Gelibolu'ya gelmeden önce yarımada ki tahkimat, kıyıların kuvvetli birliklerle tutulması ve düşmanın karaya çıkmasına müsaade etmeyerek düşmana karşılık verilmesi üzerine yapılmıştı. 19.Tümen komutanı Yarbay Mustafa Kemal ve daha sonra 9.Tümen Komutanı Albay Halil Sami Bey bu çerçevede savunma önlemleri almıştı.

Liman von Sanders 31 Mart günü Kabatepe ve Alçıtepe'ye alınan savunma tertibatını incelemek üzere gittiğinde Mustafa Kemal 19.Tümen Komutanı olarak orada bulunuyordu.

Kendisi o günü şöyle anlatmaktadır:

[...]Liman Paşa 9'uncu Tümen tarafından doğrudan doğruya sahilin savunması için alınmış olan önlemleri uygun bulmadılar. Liman Paşa, sahili zayıf birliklerle gözetlettirecek birliklerin çoğunu geride bulundurmak ve düşman karaya çıktıktan sonra gerideki ihtiyatlarla süngü hücumuyla karaya çıkacak olan düşmanı denize dökmek fikrini tavsiye ediyorlardı. Bu nedenle yeniden yapılmasını emrettikleri düzenleme, bu düşünceden hareketle yapılacaktı. Liman Paşa'nın bu konudaki emirleri, 3'üncü Kolordu ve 9'uncu Tümen komutanlarınca arazi üzerinde tatbik edilerek gerekli tertibat alınmıştı. Karargâhlarımıza dönüşte 9'uncu Tümen Komutanı yanıma gelerek alınması emredilmiş olan yeni düzenlemelerin kendisine güven vermediğini belirtti ve bu konuda benim fikrimi sordu. Ben de bütün sahilin yalnız gözetlemeyle yetinilmesi fikrine esasen eskiden beri karşı olduğumdan, Halil Sami Bey'e bu yönde fikir ve görüşlerimi bildirdim. Bunun üzerine 9'uncu Tümen Komutanı, Kolorduya yazdığı bir raporla istihamlarda bulundu.[...]⁹⁸

Liman von Sanders'in elinde hem kıyıları güçlü şekilde tutacak hem de gerilerde kuvvetli ihtiyatlar tutacak kadar birliği yoktu. Kıyıları zayıf tutmak, gerilerde kuvvetli ihtiyatlar bulundurmak düşüncesindeydi:

"26 Mart tarihine kadar mevcut olan beş tümenin tertibatını tamamen değiştirmek gerekti. Çünkü o zamana kadar bunlar başka bir esasa göre tertip edilmişti; adeta eski çağlardaki sınır koruma birlikleri gibi bütün sahil boyunca yayılmıştı. Sahile çıkacak düşman gerçi bu tertibata göre her yerde biraz mukavemetle karşılaşacaksa da geride yedek olarak hiçbir birlik alıkonmamış olduğundan şiddetli ve etkili taarruzlar yapılarak düşmanın durdurulması mümkün olmayacaktı.

Ben her tümenin kuvvetlerini toplu tutmasını ve her tümenin kendi mıntıkası içindeki sahillerde ancak çok gerekli olan emniyet tertibatını almasını emrettim. Olaylar nasıl gelişirse gelişsin, kuvvetimiz az olduğundan, kesin başarı için tek çare inatçı bir direnme değil, her üç muharebe grubunun hareketli savunma yapmasına bağlıydı.

⁹⁷ I. Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi, c.I, s.192.

⁹⁸ M.Kemal, a.g.e., s.12.

Sahil gözetleme vazifesi altında tamamen uyuşmuş kalmış olan Türk birliklerini, yeni duruma göre hareketli bir hale getirmek için yürüyüş ve tatbikatlar yaptırmak en faydalı tedbirlerdendi. İhtiyaç görüldüğü anda birliklerin istenilen yere naklini zaman kaybetmeden yapabilmek için bir taraftan Boğaz'ın münasip limanlarında deniz nakli araçları toplanmış; diğer taraftan da bir bölgeyi diğerine bağlayacak yolların inşasına, amele taburları vasıtasıyla başlanmıştı.”⁹⁹

Böylece bölgenin savunma planı baştan aşağı tamamen değiştiriliyordu.

Mustafa Kemal'in raporunda bahsettiği gibi, 25 Nisanda ana çıkarma bölgesi Seddülbahir savunmasının neredeyse bütün yükünü çeken 9.Tümen Komutanı Halil Sami Bey, savunma tertibatının tamamen değiştirilmesiyle ilgili çekincelerini ve önerilerini 31 Mart 1915 tarihinde 5.Ordu ve 3.Kolordu Komutanlıklarına ayrıntılı bir rapor ile bildirmiştir.

Bu rapor bölgedeki Türk Komutanların çıkarma ile ilgili düşüncelerini ve Liman Paşa bölgeye gelene kadar alınan tedbirlerin ayrıntılı anlatılması açısından oldukça dikkat çekicidir;

“Komutanlığınızın emirleri üzerine bölgenin kıyıları, zayıf kuvvetlerle gözetlenerek tümenin büyük kısmı geride, merkezi durumda tutulmaktaysa da bölgenin savunma şekli konusunda aşağıdaki düşüncelerin arz edilmesine izin verilmesini rica ederim;

1-Önceleri düşmanın kolayca karaya çıkmasına meydan vermemek ve çıkan kuvvetler üzerine alay ihtiyatlarıyla yetişilerek yeniden denize dökmek temel düşüncesi üzerine aldırılmıştı. Bu düzenin alınmasında göz önünde bulundurulmuş temel düşünceler şöyledir;

a-Düşman karaya çıkarken en çok topçu ve belki ağır makineli tüfeklerin ateşiyle birliklerimizi ateş altına alacağı ve iyice hazırlanmış siperlerimizde askerlerimize çok zarar vermeyeceği,

b-Düşmanın en zayıf zamanı, karaya çıkarken olup piyade ve topçumuzun etkili ateşi altında kalacağı,

c-Karaya çıkmayı başardığı yerlerde kendi piyadelerinin yakınlığı nedeniyle, oralara topçu ateşi yapamayacağı ve bu dönemde piyadelerimizin siperlerinden yapacakları etkili ateşlerle kıyıda tutunamayacağı ve bir kısım yerde tutunsa bile karanlık basınca ihtiyatların süngü hücumuyla denize döküleceği,

ç-Düşman sabahleyin çıkarmaya başlarsa bir alay bölgesine yavaş yavaş ateş altında çok sayıda kuvvet çıkaramayacağı ve bu kuvvetlerin ise doğal olarak oldukça hırpalanmış, disiplin ve düzeni bozulmuş, kıyı boyunca dağınık bir durumda bulunacağı ve bunların üzerine yapılacak hücumun her halde başarılı olacağı,

d-Düşman gece çıkarma yaparsa topçusundan yararlanamayacağı gibi geceleyin gideceği ve tutacağı yerleri iyice bilemeyeceğinden ateşimiz altında oldukça şaşıracağı ve çıkan kısım üzerine hücum olanağı bulunacağı,

e-Bölgede düşmanın çıkarma yapabileceği yerler sınırlı olduğundan buraları kuvvetle tutulursa düşman bir yerden çıkmayı başarsa bile diğer yerlerde kıyı kuvvetlerimizin savunmasından yararlanarak çıkan düşman üzerine gerideki genel ihtiyatlarla atılma olanağının bulunması,

İşte arz edilen bu düşünce üzerine ve Maydos'ta bir ihtiyat tümeninin bulunduğu göz önünde tutularak kıyı üç bölgeye ayrılmış ve her birine bir alay verilmişti.

⁹⁹ Sanders, a.g.e., s.84-85.

2-Şimdiki düzendeysel kıyı zayıf gözetleme kuvvetleriyle tutuluyor. Bu durumda düşman, gece veya sabahleyin kıyının her yerinden çıkarma girişiminde bulunduğu ve önemli noktalarda kolaylıkla çıkarmaya başladığı zaman, donanmasıyla gerilere yapacağı şiddetli bombardıman altında geride bulunan büyük kısmın gündüz ileriye aldırılması güçleşeceği gibi, bu güçlülere büyük kayıplarla karşı konulsa bile birçok noktada sonradan çıkarmayı başaran düşmana karşı kuvvetleri parça parça göndermek veya bir bölgeye toplu kuvvet göndererek diğer bölgeleri savunmasız bırakmak tehlikesi baş gösterecektir.

Özellikle düşmanın çıkarma zamanında hangi yöne çok önem verdiği ve nereye ne kadar kuvvet ayırdığı ve ne kadar kuvvet çıkardığı da kolayca ve çabuk anlaşılabilir. Bu duruma göre düşmanı ateş altında kalmak ve çıkarmanın olağanüstü güçlüğünden kurtararak ilk hareket serbestisini ona bıraktıktan sonra birçok yerde karaya çıkan ve sırtlarda tahkimat yaparak yerleşmeye çalışan düşmana karşı, yanlarımızın kuşatılması tehlikesiyle karşı karşıya bir durumda taarruz etmek zorunda olacaktır.

Arz olunan nedenlerden dolayı düşman, çıkarmaya başladıktan sonra genel ihtiyat kuvvetiyle süratle harekete geçme olanağı bulunamayacaktır. Çünkü birçok noktadan yapacağı çıkarmanın önemlisi anlaşılmadan harekete geçilirse gösteriş taarruzu yapılan yere gitmek tehlikesine neden olacaktır. Bundan dolayı durum anlaşılınca kadar beklemede kalma zorunluluğu, düşmana zaman kazandırmak tehlikesini doğuracaktır. Bu düzenlemeye göre düşman, sabaha yakın veya sabahleyin çıkarmaya başlarsa akşama kadar zaman kazanacak ve tuttuğu sırtları tahkim ederek yerleşecektir. Gündüz veya gece bunun üzerine süngü hücumuna geçmekse biraz güçleşecektir.

3-Düşüncelerim uygun görülürse birinci savunmayı kıyıdan yapmak üzerine kıyının iki tümen bölgesine ayrılması ve böylece her tümenin elinde en az bir alay piyade ve yeteri kadar topçudan oluşan tümen ihtiyatlarının bulundurulması Komutanlığımızın uygun görmesine bağlı olduğunu arz ederim”¹⁰⁰

Albay Halil Sami Bey’in bu raporu önemli uyarılar içermekle birlikte Liman Paşa tarafından dikkate alınmamıştı.

Liman Paşa’nın aklındaki asıl soru düşmanın hangi noktalardan karaya çıkacağıydı. Teknik olarak Rumeli ve Anadolu tarafındaki bütün sahiller askeri birlikler tarafından tutulamayacağı için çıkarma yapılacak yerler mümkün olduğu kadar isabetli tahmin edilmeliydi. Toplu olarak gerilerde bulunan birlikler asıl çıkarma yerleri tespit edildikten sonra hızla bu bölgelere sevk edileceklerdi.

Liman Paşa en baştan beri düşmanın çıkacağı en tehlikeli yer olarak Rumeli tarafında Saros-Bolayır mıntıkasını ve Asya tarafında ise güneydeki Beşige Limanlarını birinci derecede tehdit alanı olarak görüyordu. Bu sebeple yarımada gelir gelmez Bolayır mıntıkasındaki savunma tertibatlarını incelemeye gitmişti. Bu iki bölgenin önemini kendisi şöyle açıklamaktadır;

“Boğaz’a hakim olan Çanakkale Mevki-i Müstahkeminin en önemli tabya ve bataryaları, güneyde Asya sahilinde bulunuyordu. Düşman elinde bulunan ve uzak olmayan Bozcaada da Asya sahili önünde bulunduğu gibi; bu sahil, asker çıkarılmasına

¹⁰⁰I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi, c.I, s.198-199.

çok müsait olan Büyük ve Küçük Beşige Limanlarını içermekteydi. Bundan dolayı bu mıntıkada çok kısa süre içerisinde sahile çok büyük kuvvetler çıkarılabilir. İstihkâmlar ile ağır bataryalar yalnız deniz geçidini savunmaya yönelik olarak kurulmuş olduğundan, Anadolu tarafındaki savunma tertibatının arkasına doğru yapılacak bir saldırı ve harekât, düşman için çok uygun neticeler verebilirdi. Bu tarafta bağlantı yolları da epeyce müsaitti, bu sebeple tehlikenin büyüğü bu taraftaydı.”

Liman Paşa Kabatepe mıntikasının önemini de belirttikten sonra Saros-Bolayır hattı ile ilgili görüşlerini şöyle açıklamaya devam ediyor;

[...]Rumeli yakasında özel öneme sahip üçüncü çıkarma mıntikası da yukarı Saros 'da Bolayır yakınlarında, yarımadanın 5-7 km. genişliğinde daraldığı kısımdır. Buradan Mevki-i Müstahkem'e karşı doğrudan doğruya bir tesir yapılması mümkün değilse de Çanakkale çıkarma harekâtının stratejik sonuçlarını devşirmeye yönelik imkânlar sunmaktaydı. Buradan Gelibolu Yarımadası'nın, gerek İstanbul ve gerek Trakya ile olan bağlantısı kesilebilirdi. Düşman Saros Körfezi ile Marmara Denizi arasındaki dar sırtları ele geçirdiği takdirde, neticede yalnız 5.Ordu'nun kara bağlantısının kesilmesiyle kalmayıp oralara yerleştirilecek –geceleyn projektörlerle donatılmış- uzun menzilli İngiliz toplarıyla Marmara'nın burada dar olan kısmını da ateş altına alabilirdi. Aralık 1914'ten beri Boğaz'daki mayın hatlarına karşı faaliyet gösteren ve Marmara'ya girmeye çalışan düşman denizaltıları da; Bolayır sırtlarının işgali ve Marmara'nın top ateşi altına alınmasıyla, deniz yolundan yapılacak ikmal durdurabilirdi.[...]101

Çıkarma yapılacak bölgeler konusunda Mustafa Kemal ve diğer Türk komutanlar ile Liman Paşa arasında farklı görüşler vardı. 19.Tümen Komutanı Kurmay Yarbay Mustafa Kemal çıkarma yapılacak yerler hakkındaki tahminini şöyle açıklıyordu;

[...]Hakikaten düşman, Seddülbahir bölgesini kuzeyden güneye boydan boya ateş altında bulundurabilme imkânına sahipti. Düşman; bu bölgeye çıkmayı ve Alçitepe'yi ele geçirmeyi başardığı takdirde, Boğaz'ın girişinden itibaren önemli bir kısma sahip olma imkânını elde edebilecekti. Alçitepe'ye yerleştireceği bataryalarla bu tepe hizasına kadar olan Boğaz kısmının iki taraftaki bataryalarına etkili olacak, özellikle Rumeli sahilindeki bataryaları tahrip edecek, donanması da Boğaz'ın içine girecek ve böylece hep birlikte amaçlarını gerçekleştirmiş olacaktı.

Kabatepe ve civarındaki sahil hakkında düşüncelerim şunlardı: bu sahil kısmı, Boğaz'ın gerçekten kilidi olan Kilitbahir'e çok yakın bulunuyordu. Düşman baskın tarzında bu sahile çıktığı ve kendisini durduracak kadar kuvvetle karşılaşmadığı takdirde, doğrudan doğruya Maydos ve Kilitbahir'e etki etmek suretiyle çok hızlı bir şekilde amacına ulaşabilirdi. Bu amaca ulaşmasında kendini engelleyecek kuvvetler, Seddülbahir bölgesine yardımı engellenecek kuvvetler olabilecekti ki bu takdirde amacını, Seddülbahir bölgesine çıkardığı kuvvetlerle gerçekleştirebilirdi. Her durumda, her iki tarafta aynı zamanda birer kuvvetli işgal müfrezesiyle işe başlamak ve başarılı olunan bölgede ihtiyat kuvvetlerini kullanmak, düşman için örnek teşkil eden bir hareket olacaktı. Bu nedenle, Seddülbahir bölgesinde olduğu gibi bu bölgenin de sahil üzerinde yeterli kuvvetle doğrudan doğruya savunulması gerektiğini düşünüyordum.”102

101 Sanders, a.g.e., s.83-84.

102 M.Kemal, a.g.e., s.7-8.

Albay Halil Sami ve Yarbay Mustafa Kemal Bey'in uyarıları dikkate alınmazken, En başından beri Boğazın savunmasını üstlenmiş ve bölgeyi çok iyi bilen Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı da savunma planının değiştirilmesinden rahatsızdı. Müstahkem Mevki Komutanlığının Kurmay Başkanı Selahaddin Adil Bey bu durumu şöyle özetliyor:

[...]Boğaz mıntikasının müdafaası vazife ve sorumluluğunu yüklenmiş olan 5.Ordu, maalesef Çanakkale havalisini yalnız bir-iki motor veya otomobil gezintisi ile pek yüzeysel bir gözle görmüş, özel durumuna nüfuz edememişti. Muharebelere önceki yığınak devrinde en mühim mesele düşmanın muhtemel esas çıkarma yerlerini doğru olarak tayin edebilmek olduğu halde, bu konuda iki karargâhın görüş ve kanaatleri birbirinden büsbütün farklı bulunuyordu. Liman Paşa, galiba Alman kurmaylarının da görüşlerine dayanarak, düşman çıkarmasının Saros Körfezi veya Beşiğe sahillerine yapılacağına inanmış ve Anafartalar çıkarmasına kadar bunda ısrar etmişti. Müstahkem Mevki ise düşman için gayenin en kısa bir zamanda ve süratle Müstahkem Mevki'nin gerisine düşerek donanmaya Boğaz'ın yolunu açmak olduğu, bunun için de Seddülbahir-Kabatepe sahil kısmının en müsait yer olduğu, Beşiğe ve Bolayır sahillerinde yapılacak bir çıkarmanın Boğaz müdafaası mıntikasına etki edebilmesi uzunca bir zamana muhtaç bulunduğundan, geçecek müddet içinde yetiştirilecek yeterli kuvvetlerle düşmanın durdurulması mümkün olacağı kanaatinde bulunmuş ve emrinde bulunduğu sırada 9.Tümen'in yarımada yerleştirilmesini buna göre yapmıştı İkinci olarak; Liman Paşa, müdafaanın Anadolu yakasında Menderes gerisine kadar çekilmek ve sonra karşı taarruzla düşmanın denize dökülmesini yeterli görüyordu. Hâlbuki Müstahkem Mevki, genel olarak müdafaanın sahilden başlamasını uygun görerek çıkarma için muhtemel gördüğü sahil kısımları boyunca piyade siperleri yaptırmış, Kabatepe'de bir dayanak noktası oluşturmuş ve kumsalları tel örgüleriyle kapatmış, bazı topçu mevzileri hazırlamıştı.[...]103

Müstahkem Mevki Komutanlığının görüşlerinin de ciddiye alınmadığı görülmektedir.

Sonuç olarak Liman Paşa ve diğer Türk Komutanları arasında çıkarmaya karşı mevcut kuvvetlerin ne şekilde kullanılacağı hakkında çok ciddi görüş farklılıkları bulunmaktaydı. Yarımada'nın güneyinde bulunan 19. ve 9. Tümenlerin komutanlarının fikir ve önerileri Liman von Sanders tarafından ciddiye alınmamıştı.

25 Nisan günü geldiğinde Mustafa Kemal Bey ve Halil Sami Bey'in tahminleri doğru çıkacak ve Türk ordusu çıkarmanın ilk saatlerinde son derece buhranlı saatler yaşayacak ve daha ilk gün Türk savunması çökme tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktı.

Liman von Sanders 5.Ordu Komutanı olarak kendi görüşleri doğrultusunda mevcut birlikleri ve gelmekte olan takviye birlikleri savunma mevzilerine yerleştirmeye başlamıştı.

Bu bağlamda, 25 Nisan 1915 çıkarma tarihinden önce 5.Ordunun savunma durumunu Meriç ağzından Anadolu yakasında Akçay iskelesine kadar uzanan kıyı gözetleme ve savunma amacıyla aşağıdaki düzenleri almış bulunuyordu:

¹⁰³ Selahaddin Adil, a.g.e., s.78-79.

- Ordu Karargâhı ve bağılıları: Gelibolu'da; Bağımsız Süvari Tugayı, Bolayır doğusunda Enez'e kadar olan kıyı kesiminde gözetleme ve örtme görevinde.
- 5.Piyade Tümeni: Takviyeli bir taburu, Koçaçimen dolayında; kalan bir kısmı Eksamil-Kavak kesiminde toplu durumda.
- 3.Kolordu: Bolayır'dan başlayarak Gelibolu Yarımadası'nı korumakla görevli olup, karargâhıyla Gelibolu'da.
- 7.Tümen: Karargâhıyla Gelibolu'da kuruluş ve emrindeki jandarma ve diğer birlikleriyle Bolayır hizasından Deliyani Limanı (hariç) Koyun Limanı (dahil) arası Gelibolu Seyyar Jandarma Taburunca gözetlenmekte, Koyun Limanı (hariç) Ağıldere (hariç) bölgesi de, 77. Alay'ın bir taburunca gözetlenmektedir.
- 19.Tümen: Genel ihtiyat olarak Bigalı bölgesinde.
- 9.Tümen: Ağıldere 'den (dahil) Gelibolu yarımadası kıyılarını koruma görevinde.
- 15.Kolordu: Karargâhıyla Anadolu yakasında Kalvert çiftliğinde.
- 3.Tümen (32. Ve 46. Alay ve topçu taburları): Sarıçalı dolayında 31.Alayı ve diğerleri Halileli-İntepe ve Kumkale bölgesinde.
- 39.Alay: Çıplak-Yenişehir-Yeniköy bölgesinde olup gerektiğinde Truva harabesi-Menderes çayı doğusunda savunma düzeyi alacak.
- 11.Tümen: 32. Ve 127. Alay ve topçu birlikleri ile İntepe'de mevzilenmiş olup, bağılılarıyla Pınarbaşı çevresinde.
- 126. Alay Mahmudiye Üvecik, 127. Alay da Geyikli doğusunda bulunuyorlardı.¹⁰⁴

19.Tümen 5.Ordu'nun genel yedeği olarak gerektiğinde her bölgeye zaman kaybetmeden yetişmesi için Bigalı'da, 9.Tümen ise General Ian Hamilton'un ana çıkarma bölgesi olan Seddülbahir ve Arıburnu bölgesinin hepsinden sorumlu olarak 25 Nisan günü çok ağır bir sorumlulukla karşı karşıya gelecek şekilde savunma mevzilerinde beklemekteydi.

Savunmanın herhangi bir kesiminde belirgin bir kuvvet çoğunluğu yoktu. Bununla beraber yerleşme düzeni yakından incelendiği takdirde; Saros kesimi ve Anadolu yakasına daha fazla önem verildiği ve buradaki grupların sayıca fazlalığı kolaylıkla anlaşılabilir. Yarımada güneyinde Müstahkem Mevki Boğaz tahkimatını örten merkez kesimi, tek başına 9.Tümen tarafından savunulmaktaydı.¹⁰⁵

¹⁰⁴ *I.Dünya Harbi'nde Türk Harbi Çanakkale Cephesi Harekatı V. Cilt 1., 2. ve 3. Kitapların Özetlenmiş Tarihi*, Genelkurmay ATASE Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 1997, s.52-53.

¹⁰⁵ Genelkurmay ATASE Daire Başkanlığı Yayınları, *I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi*, Cilt: 5, Kitap: II, Ankara 2012, s.7.

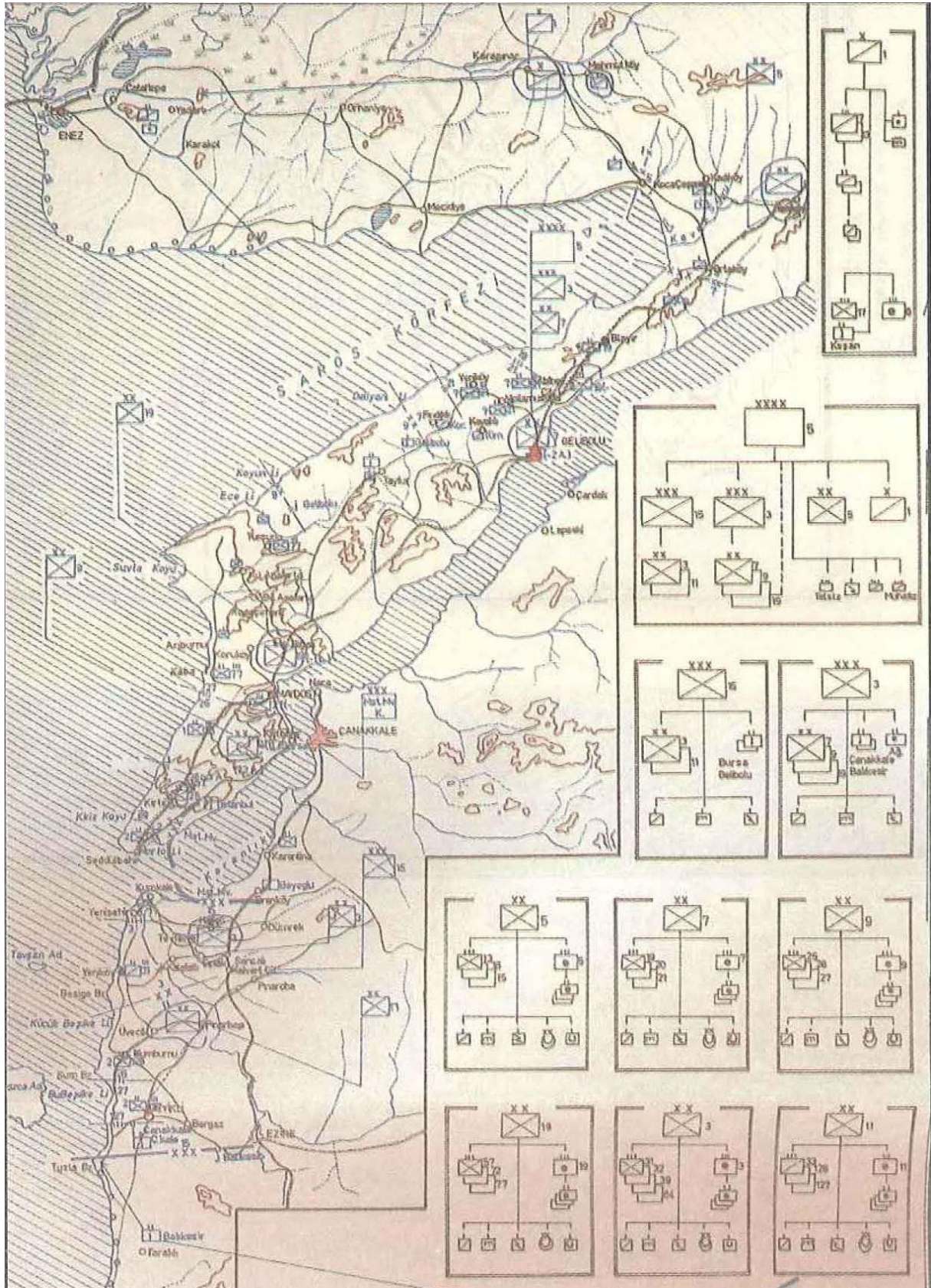
5.Ordunun Liman von Sanders göreve geldikten sonra aldığı savunma düzeni günümüzde hala tartışılan bir konudur. Liman von Sanders'in aldığı savunma düzeninin bazı haklı sebepleri olsa da, kıyıların son derece zayıf birliklerle tutularak bu birliklere kıyıları savunmak için makineli tüfek verilmemesi düşmanın karaya çıkışını kolaylaştırmıştır diyebiliriz.

Ayrıca geri bölgelerde toplu olarak bulunan Türk takviye birliklerinin, düşman karaya çıktıktan sonra ön hatta yetişebilmesi için Gelibolu Yarımadası'nın engebeli arazisinde her türlü nakliye imkânından yoksun olarak yürüyerek ilerlemesi, üstelik bu yürüyüşü yaparken düşmanın muazzam donanma ateşine yakalanmaması gerekiyordu.

Tümenlerin birbirlerinden ve çıkarma bölgelerinden uzakta tutulması, Arıburnu ve Seddülbahir kıyılarına çıkan düşmana yeteri kadar kuvvetle ve zamanında karşı taarruz yapılmasına mani olduğu gibi, bu birliklerin parça parça muharebeye sokulmasına sebep olacak ve düşmanın karaya çıktıktan sonra yerleşmesine imkân verilecekti. Daha sonra gerçekleştirilecek taarruzlarda ağır topçu mermisinin azlığı sebebiyle karaya bir kez yerleşen düşmanın sökülüp denize dökülmesi çok zor olacaktı.

Nitekim çıkarmanın ilk günü Arıburnu'na koşan 27.Alay düşman donanmasının ateşine maruz kalmaması büyük şanstır. Aynı gün Seddülbahir'e gönderilen takviyeler ve kuvvetler, donanmanın ateşine maruz kalmışlar ve bu gibi kaydırmalar (donanma ateşine karşı) bundan böyle ancak geceleri yapılmak durumu hasıl olmuştu.¹⁰⁶

¹⁰⁶ Ergun Göze, *Çanakkale'de Kumandanlar Savaşı*, İstanbul 2003, s.30.

5.Ordu'nun 24 Nisan 1915 Günü Kuvvet Durumu ve Genel Savunma Düzeni¹⁰⁷

¹⁰⁷I.Dünya Savaşı Çanakkale Cephesi, c.II

6.0. KARA SAVAŞLARI (25 NİSAN 1915)

Hazırlıklarını tamamlayan müttefik güçleri çıkarma için önce 23 Nisan tarihinde karar kılmışlardı. Bu tarihten 2 gün önce başlayan fırtına sebebiyle harekât 48 saat ertelenmiş ve harekâtın 25 Nisan'da başlamasına karar verilmişti.

Harekâta Müttefikler tarafından beş piyade tümeni, bir piyade tugayı ve donanmanın tamamı katılacaktı. Asıl kuvvetler, iki bölgeye Kabatepe ve Seddülbahir kıyılarına çıkarılacak, kuvvet çoğunluğu Seddülbahir kesiminde bulunacaktı. Ana çıkarma bölgesi Seddülbahir'i çevreleyen sahillerdi.

Kumkale bölgesine Fransızlar tarafından gösteri çıkarması yapılacak, Bolayır kesiminde ise içi boş çıkarma gemileri büyük bir çıkarma yapıyormuş izlenimi yaratacaktı. Seddülbahir ve Kumkale çıkarmaları gün doğarken başlatılacak ve donanma topçusunun hazırlık ateşi altında sürdürülecekti. Kabatepe çıkarması ise gün doğmadan baskın tarzında yapılacaktı.¹⁰⁸

Donanma çıkarma yapılacak sahillerde piyadeyi korumak için bütün gücüyle destek verecekti. 25 Nisan sabaha karşı çeşitli bölgelerde başlayan çıkarmalar Türk komuta heyetinde, özellikle 5.Ordu Komutanı Liman von Sanders'te kafa karışıklığı yaratmıştır. Kendisi anılarında 25 Nisan sabahını şu şekilde anlatmaktadır:

“25 Nisan sabahı çıkarmaya başlayan veya başlaması tehlikesi gösteren büyük düşman kuvvetleri hakkında sabah saat 5.00'ten itibaren Gelibolu'da ordu karargâhına raporlar yağmaya başladı.

Seher vakti bu haberleri getirmekte olan subayların çoğunun benzinin solmuş olmasından anlaşılıyordu ki düşmanın karaya asker çıkarması kesin olarak beklenilmekle beraber; çıkarmanın aniden bu kadar çok yerde baş göstermesi bazı kimseleri biraz şaşırtmış ve endişeye düşürmüştü. Bende ilk oluşan his, aldığımız tedbirlerde değişiklik yapmayı gerektirmediği idi. Bu büyük bir teselli ve memnuniyetti. Düşmanın çıkarma kuvvetleri, bizim çıkarmaya ihtimal vererek ona göre özel olarak savunduğumuz yerlere çıkmıştı.

Bu yerlerin hepsinde büyük çapta çıkarma yapıp tutunmaları bence muhtemel değildi. Bununla beraber düşmanın birçok yerde başlattığı çıkarmalardan hangisinin ciddi hangisinin aldatma olduğunu anlamak da o anda mümkün değildi. Bunu ancak gelişen olaylarla öğrenebilecektik. Gelibolu'da bulunan 7.Tümene silah başı ettirildikten ve vakit geçirmeden Bolayır istikametine hareketi emredildikten sonra, ben de Alman yaverimle birlikte atlı olarak Bolayır tepesine gittim.

Gözetlemeye mani olabilecek tek bir ağaç ve çalının bile olmadığı Bolayır'ın dar sırtı üzerinden Yukarı Saros Körfezi tamamen görünüyordu. Karşımızda çok yakın olmak üzere düşmanın savaş ve nakliye gemilerinden oluşan 20 kadar büyük gemisi sayılabiliyordu. Bazıları yalçın sahillerin yamaçlarına bitişik görünecek kadar yakın duruyordu; diğerleri ise biraz uzakta körfezin içinde duruyor veyahut hareket halinde bulunuyordu. Asker çıkarmaya delalet edecek hiçbir hareket görülüyordu. Anlıyordum ki buralara gelmekte çok gecikmemiştik.

¹⁰⁸ I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi, c.II, s.8-9.

Bir süre sonra 3.Kolordu Komutanı Esat Paşa görüldü ve dağa sağlıklı bazı haberler getirdi. Bu raporlara göre yarımadanın güney ucundaki İngiliz çıkarması 9.Tümen birlikleri tarafından püskürtülmüş ise de düşman ısrarlı bir şekilde durmaksızın yeni kuvvetler çıkarmaya devam ediyordu. Kabatepe civarında vaziyet iyi idi. Düşman oraya ayak basmamıştı. Arıburnu civarında sahile yakın tepeler İngilizlerin eline geçmiş ise de 19.Tümene bağlı birlikler bu tepeleri geri almak için yürüyüşe geçirilmişti. Anadolu tarafından henüz açık haberler gelmemişti.

Ben Esat Paşa'ya derhal bir gemiye binip Maydos'a gitmesini ve yarımadanın güney kısmında komutayı üstlenmesini emrettim.

Ben bizzat geçici bir süre Bolayır'da kaldım. Çünkü yarımadanın buradan kapanıp kesilmemesi çok büyük bir öneme sahipti. Anadolu yakasındaki birlikler ise Albay Weber'in güvenli ellerinde bulunduğundan o taraftan bir korkum yoktu.”¹⁰⁹

Çıkarmanın aynı anda birkaç yerden başlamasıyla bu bölgelerden gelen raporların çokluğu Türk kurmaylarında endişe yaratmıştır. Fakat Liman von Sanders'in yarımadaaya ayak bastığı ilk günden itibaren Bolayır bölgesinin en kritik bölge olduğuna inandığı ve asıl çıkarmanın buraya yapılacağını düşündüğü için, anılarında yazdığı gibi kendisi bütün bölgelerden gelen haberlere rağmen asıl çıkarmanın Bolayır bölgesinde yapıldığı kanısına vararak ilk iş olarak oraya gitmiş ve ordu karargâhını terk etmiştir.

Öyle ki, yarımadanın güneyine yapılan asıl çıkarmalar karşısında 3.Kolordu komutanı Esat Paşa çıkarmanın en buhranlı saatlerinde Ordu Komutanı Liman von Sanders'e ulaşamadığı için kendisini aramaya çıkmış ve Bolayır bölgesinde kendisini bulmuştur:

[...]Gelibolu karargâhında bulunan 5.Ordu Komutanı Liman von Sanders Paşa'ya bilgi vermek üzere telefonla kendisini aradım. Cevap alamadım. Ordu karargâhı Kurmay Başkanı Kazım Bey'e (İnan) telefon ettim. Kazım Bey, Liman von Sanders'in Saros Körfezi'ne girmekte olduğunu haber aldığı düşman taşıt gemilerine büyük önem verdiği için gözüyle görebilmek için Bolayır sırtlarına gittiğini söyledi.

Bir taraftan durumu bildirmek, gerekli emirleri almak üzere aynı zamanda Maydos'a çabuk gidebilmek için bir araç istemek üzere otomobille kendisini aramaya gittim. Bolayır'a yaklaştığımda yanında yaveri Brike olduğu halde bir çalının arkasında dürbünüyle düşman gemilerini seyredirken buldum. Otomobilimi bir sırtın arkasına bıraktım, yürümeye başladım. Beni görünce düşman görür korkusuyla telaşa kapılarak “Yere yat” işaretini verdi. Bunun üzerine yatmak zorunda kalarak sürünerek yanına gittim. Gerçi birçok taşıt gemisiyle savaş gemilerinin eşliğinde Bolayır karşısında durmaktaydılar. Fakat güvertelerinde bir asker çıkarma belirtileri görülüyordu. Bunun üzerine kendisine; “Asıl çıkarmanın Arıburnu ile Seddülbahir'de başladığını ve Saros Körfezi'ne gelen bu gemilerin bir gösterişten ibaret olması muhtemel bulunduğunu” söyledim. Bir an önce Maydos'a gidip duruma el atabilmek için emrinde bulunan Şirket vapurunun geçici olarak emrime verilmesini rica ettim. Düşman hakkındaki görüşümü yerinde buldu, karargâha dönüşüne karar vererek, Şirket vapuruyla Maydos'a gitmeme izin verdi. Yalnız kendisinden yapılacak hareket hakkında hiçbir talimat alamadım...”¹¹⁰

¹⁰⁹ Sanders, a.g.e., s.87-88.

¹¹⁰ Esat Paşa, a.g.e., s.46.

Esat Paşa'nın Maydos'a giderek yarımadanın güneyindeki birliklere yerinde komuta etmesine izin veren Liman Paşa, Bolayır saplantısından kurtulamayarak akşam saatlerine kadar bu bölgede kalmayı tercih etmiştir.

Bu noktada İngiliz resmi tarihinin 25 Nisan gününe dair tespitleri önemlidir:

[...]Liman von Sanders atına binerek yanına almış olduğu üç emir subayı ile Bolayır sırtlarında bir noktaya doğru dörtlüğe seğirtti. Ertesi günün vakaları, işlerin alacağı gerçek renk ve niteliği hakkında kendisine bir kanaat verinceye kadar burada kaldı. Diğer mıntikalardan yapılan acil yardım taleplerine rağmen 25 Nisan akşamına kadar, Bolayır garnizonunun hatta beş tabura kadar olsun indirilmesine müsaade etmedi. 26 Nisan gece, kuzey mıntikasındaki iki tümenin de Maydos'a gitmek üzere gemilere bindirilmesine müsaade edildi ise de, bölgenin askerden yalıtılması için, bir yirmi dört saat daha geçti. Taarruz noktalarında bulunan Türk birlikleri, kırk sekiz saatten fazla bir müddet takviye edilmedi. Eğer gerçekten takviye kıtaları daha önce gönderilmiş olsaydı, çıkış yerlerinde şiddetle devam eden muharebelere, terazinin kefesi İngilizlerin aleyhine olmak üzere ağır basacaktı.”¹¹¹

Burada özellikle son cümlede geçen tespit önemlidir. Ana çıkarma bölgelerine, yani Seddülbahir ve Arıburnu kesimlerine zamanında ve yeterli sayıda gönderilecek olan takviye kuvvetleri savaşın seyrini Türklerin lehine çevirebileceği görüşü kuvvetli bir görüştür.

Akşam 17.30'a kadar Ordu Komutanı Liman Paşa'nın yaptığı işler, Saros Körfezi'ni seyretmek ve Başkomutanlığa üst üste dört rapor vermekten ibaret kalmıştır.¹¹²

Oysa aynı saatlerde yarımadanın güneyi tam bir ateş çemberi içindeydi. 3.Kolordu Komutanı Esat Paşa asıl çıkarmanın yarımadanın güneyine yapıldığını derhal kavramıştı ve Maydos'a gittikten sonra durumu görerek Liman Paşa'dan acil takviye isteklerinde bulunmuştu. Bu haklı isteklere ancak saat 17.40'ta cevap verildi. Saroz'daki 7. Tümeden takviye kuvveti gönderilecek ve Asya yakasındaki 15.Kolordunun yardımı da sağlanacaktı. Öncelikle 7.Tümene emir verilmişti. 20.Alaydan bir tabur ve bir topçu taburu Maydos'a gönderilmek üzere hazırlandı.

5.Kolorduya verilen emir bir çeşit temenni niteliğindedi. Emir, “Bölgenizde ciddi bir çıkarma yoksa ve elinizde verebileceğiniz bir birlik varsa bir alayın Esat Paşa'ya yardım için Maydos'ta gönderilmesini rica ederim” şeklinde devam ediyordu. 3.Kolordu birlikleri ve Esat Paşa zor durumdaydı ve 15.Kolordudan hiçbir haber alınamıyordu.

Ordu Komutanı Liman Paşa 25/26 Nisan gecesi üçüncü kez şöyle bir emir gönderdi: “3.Tümeden bir piyade alayını Esat Paşa'nın emrine girmek üzere Maydos'a gönderiniz. Taşınması için Menzile ve Çanakkale Nakliyat Komisyonuna emir verilmiştir. Sanırım Kolordunuz bölgesinde küçük çıkarmalar olacaktır ki bu duruma karşı 11.Tümen, 3.Tümeni

¹¹¹ Oglander, a.g.e., c.I, s.203

¹¹² *I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi*, c.II, s.15.

takviye edebilir. Sonucu bildirmeniz rica olunur” Ordu komutanının imzasıyla tekrarlanan bu emirlerden sonra yine bir sonuç alınamadı.¹¹³

15.Kolordu ısrarla gelen takviye isteklerine ve emirlerine rağmen Esat Paşa’ya takviye göndermekte oldukça gecikmiş ve tereddüt etmiştir. Bu kolordudan takviye almak ancak çıkarmanın ertesi günü yani 26 Nisan sabahı 64.Alayın Arıburnu’na gönderilmesiyle sağlanabilmiştir.

25 Nisan akşama doğru 19. ve 9. Tümenlerden ordu komutanlığına raporlar gelmeye devam ediyordu. 9.Tümenin saat 19.30 işaretini taşıyan raporu şöyleydi:

“Kolordu ile haberleşme kesilmiştir. 27.Alay Kocaçimen bölgesinde muharebeye girişmiştir. Diğer alaylar Tekke Koyu ve Eskihişarlık’tan topraklarımıza çıkan düşmanla muharebededir. Zığındere’ye kadar olan kıyı hattı pek zayıf birliklerle örtülmektedir. Bu bakımdan, buralarda bir düşman girişimine karşı elimizde hiçbir ihtiyat kuvveti yoktur”¹¹⁴

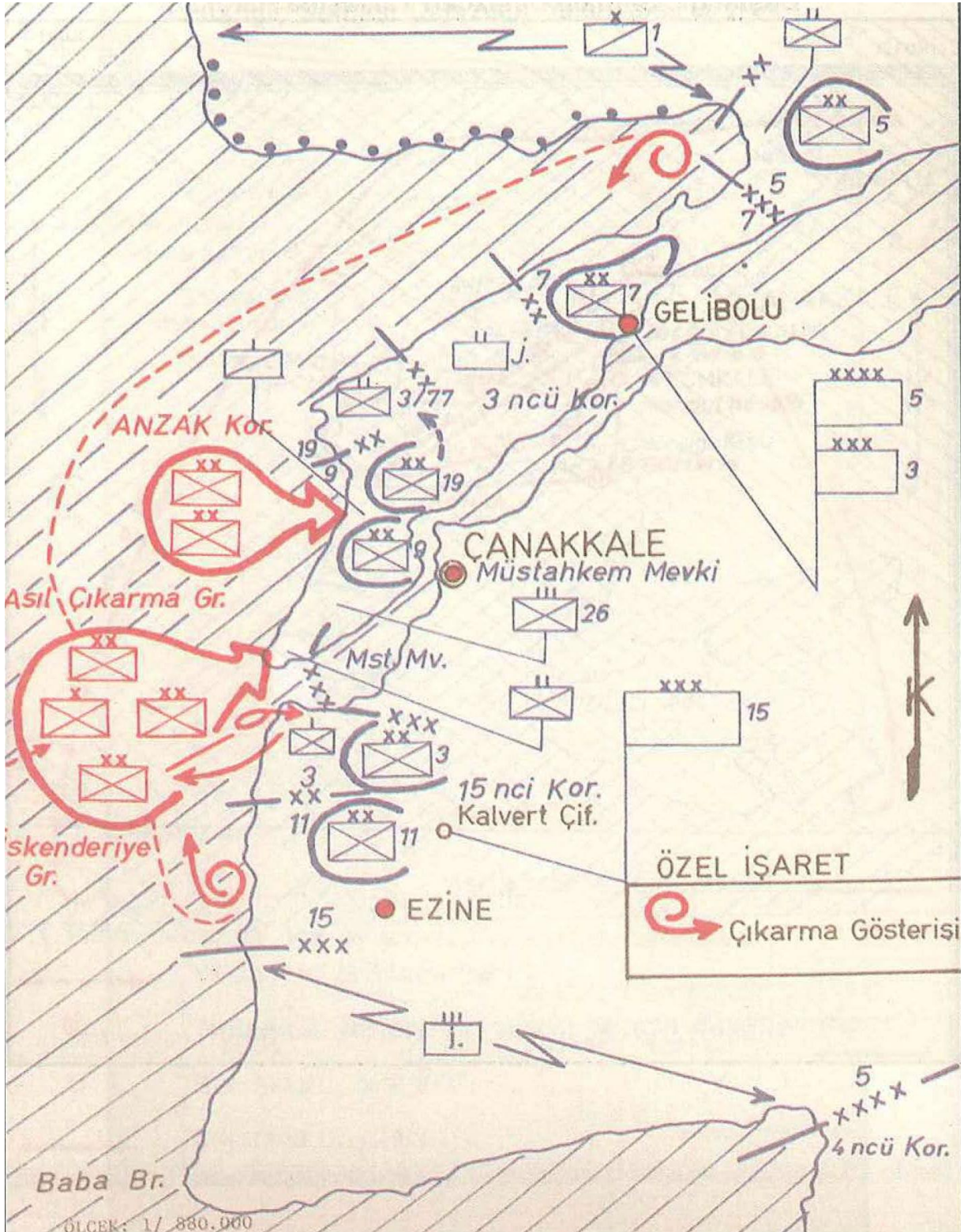
9.Tümen Komutanı Albay Halil Sami, aralıklarla içinde bulunduğu zor durumu Ordu Komutanlığına rapor etmekteydi. Üç alaylı tümeninden 27.Alay kuzeyde, 19.Tümenin emrinde Arıburnu bölgesinde muharebe ederken, elinde 25 ve 26. Alay kalmıştı ki, üstün düşman kuvvetini karşısında iki alayla çok zor şartlarda ve eldeki kuvvete oranla oldukça büyük bir arazide savunma yapmaktaydı. Subay zayıtının fazlalığı da Halil Sami Bey’i zor durumda bırakmaktaydı. Durum son derece tehlikeliydi.

Ordu Komutanının ve daha sonra 15.Kolordu komutanlığının yaşadığı tereddütler ve gecikmeler ana çıkarma noktalarındaki savunmayı zafiyete uğratmış, neredeyse 2 gün boyunca ana çıkarma noktalarına kuvvetli takviye gönderilmemişti.

Düşmanı en zayıf olduğu ilk anlarda denize dökmek adına kaybedilen zaman, Türk ordusu adına büyük fırsatların kaçtığıнын göstergesiydi.

¹¹³ A.g.e., s.16.

¹¹⁴ A.g.e., s.17.

Tarafların Genel Harekât Planı ve Konuşu¹¹⁵

¹¹⁵I.Dünya Savaşı Çanakkale Cephesi, c.II.

7.0 KUMKALE ALDATMA ÇIKARMASI

Kumkale, Çanakkale Boğazı çıkışının Asya tarafında bulunan ufak bir köydü. Boğazın Avrupa tarafındaki Seddülbahir bölgesinin tam karşısında bulunuyordu.

Liman von Sanders, Çanakkale Boğazının savunulması için en kritik iki nokta olarak kuzeyde Saros Körfezi ve güneyde Anadolu yakası bölgelerini seçmişti. Ona göre düşman bu kıyılara çıkarma yapacaktı. Özellikle Kumkale ve Beşige bölgelerindeki düz sahiller ve sahilin arkasındaki düzlükler amfibi harekât için uygun gözüküyordu.

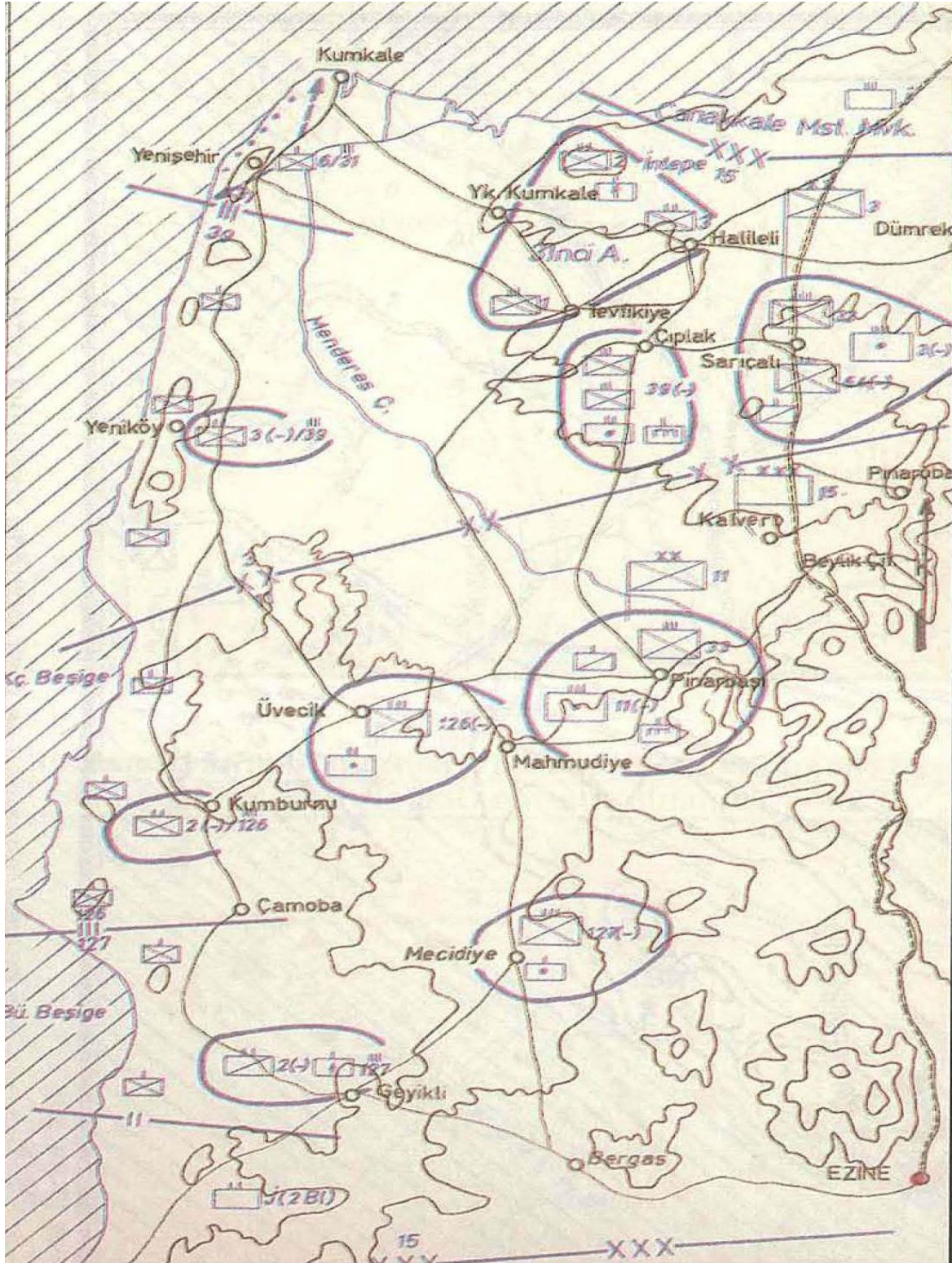
Bölge 5.Orduya bağlı olarak kurulan Alman Tuğgeneral Weber komutasında 15.Kolordu komutanlığı tarafından savunuluyordu. 15.Kolorduya bağlı bulunan iki tümen 3.Tümenin birlikleri Menderes kavisi içerisinde İntepe, Halileli, Sarıçalı, Tevfikiye, Çıplak çevrelerinde; 11.Tümen ise daha güneyde ve Beşigeler'e yöneltilmiş olarak Pınarbaşı, Üvecik, Mecidiye, Geyikli'de yerleştirilmiş bulunuyordu. Tümenler Kumkale'den Büyük Beşige Limanı'na kadar uzanan kıyılar çizgisine kuvvetli gruplar sürmüşlerdi.¹¹⁶

3. Piyade Tümeni	
Tümen Karargâhı	Sarıçalı
64.Alay	Sarıçalı
31.Alay	Tevfikiye, İntepe, Halileli
32.Alay	Sarıçalı
39.Alay	Çıplak
Tümen topçusu (iki tabur)	Çıplak, Sarıçalı
Tümen bağlıları ve geri teşkilleri	Çıplak, Sarıçalı, Dümrek
11.Piyade Tümeni	
Tümen Karargâhı	Pınarbaşı
33.Alay	Pınarbaşı
126.Alay	Üvecik
127.Alay	Mecidiye
Tümen Topçusu (iki tabur)	Mecidiye, Üvecik, Pınarbaşı
Bağlı birlikleri ve geri teşkiller	Pınarbaşı, Bozalan, Mecidiye

11. ve 3. Piyade Tümenlerinin Konumları¹¹⁷

¹¹⁶ I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi, c.II, s29.

¹¹⁷ a.g.e., s30.

25 Nisan Günü Kumkale Bölgesi 15. Kolordunun Yerleşme Düzeni¹¹⁸

¹¹⁸I.Dünya Savaşı Çanakkale Cephesi, c.II.

Hamilton Asya yakasındaki Türk kuvvetlerini oyalamak ve asıl çıkarma bölgesi olan Seddülbahir bölgesine çıkacak 29.İngiliz Tümenin hareketini kolaylaştırmak, Türk takviye birliklerinin gelmesini geciktirmek için Kumkale'ye bir aldatma çıkarması yapmaya karar verdi. Bu çıkarma için General d'Amade komutasındaki Fransız kuvvetleri görevlendirildi.

Fransızlara verilen talimatta vazifenin hududu Kumkale ile Yenişehir ve Menderes nehri arasındaki mıntıkanın temizlenmesi suretinde açık olarak belirlenmişti. General d'Amade'a, çıkış harekâtının kuvvetli bir mukavemete maruz kalmayacağı ve bir piyade alayı ile bir sahra bataryasının bu işe yeterli geleceği bildirilmek sureti ile bu harekâtta kullanılacak olan kıtaların miktarı, Sir Ian Hamilton tarafından kesin olarak sınırlandırılmıştı.¹¹⁹

Hamilton'un verdiği emirlere göre, Kumkale çıkarması kısa süreli ve sınırlı hedefleri olan bir çıkarmaydı. Fakat Türklere ciddi bir harekât olduğunu zannettirebilmek için ciddi hazırlık yapılmıştı.

Plana göre Fransız filosu 25 Nisan günü gün doğmadan Kumkale ve Beşiğe Limanı karşısında yerlerini alacak ve çıkarma başlamadan önce gemilerden belirlenen hedeflere şiddetli bir şekilde bombalanacaktı. Albay Ruef komutasında bulunan Fransız Tugayı hava aydınlandıktan sonra gün ışığında yapılacaktı.

İlk çıkarma birlikleri saat 07.00'de taşıma gemilerinden ayrılarak filikalarla karaya doğru hareket ettiler. Boğazın çıkışında akıntıya kapılan filikalar Kumkale sahiline su üstünde süren üç saat uğraştıktan sonra kıyılara rampa edip saat 10.00'da karaya ayak basabildi.¹²⁰

Saat 10.00'dan sonra çıkarmanın hızı ve yoğunluğu arttırıldı. Kumkale'deki tarihi kale harabesi ve Kumkale köyü Fransızların eline geçti. İngiliz resmi tarihinde Kumkale sahili ve köyünün bu şekilde hızlı ele geçirilmesiyle ilgili şaşkınlık anlatılırken şöyle deniliyor: “6.Alayın Yüzbaşı Brison komutasında bulunan 10.Bölüğü, hemen kaleyi ele geçirdi. 11.Bölüğün de hemen biraz sonra karaya çıkması ile bütün köy saat 11.15 evvelde, hayret edilecek kadar az bir kayıpla zapt edildi. Aynı zamanda, küçük bir müfreze sahil boyundan güneye doğru ilerledi.”¹²¹

Denizdeki hareketlilik saat 03.30'da Kumkale'yi savunmakla görevli 31.Alay 6.Bölük tarafından fark edilmiş ve bir raporla üst komutanlık haberdar edilmişti. Fakat denizdeki gemilerin Kumkale tarafına mı yoksa Saros Körfezi tarafına mı gittiği anlaşılamamıştı. 3.Tümen Komutanı Albay Nicolai tarafından bütün birlikler alarma geçirildi.

¹¹⁹ Oglander, a.g.e., c.I, s.315.

¹²⁰ Türk raporlarına göre çıkarma saat 09.53'te başlamıştır. *I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi*, c.II, s34

¹²¹ Oglander, a.g.e., c.I, s.318.

İlk çıkan iki bölük Fransız birliğini karşılayan 31.Alay 6.Bölük tarafından saat 10.00'da çıkarmanın başladığına dair bir rapor gönderildi. 6.Alay çıkarmadan önce saatler süren gemi bombardımanı altında yerinden ayrılmamış ve sabırla bombardımanın bitmesini beklemişti. Çıkarma başladığında ilk ateşi yine bu askerler açtı ve direnmeye başladı. Zaman geçtikçe kendinden çok üstün düşman kuvvetiyle karşı karşıya kalan 6.Bölük erleri çarpışarak kale içerisinden köye doğru geri çekilmeye başladı. Köyde de bir müddet direnen askerler daha geriye mezarlık hattına çekildiler.

Ordunun genel planı olan asıl birliklerin gerilerde bekletilme prensibi Kumkale bölgesinde de geçerli olduğundan, 6.Bölük askerlerine takviye gelen ilk birlik 31.Alayın 3.Taburuydu. Bu tabur bölgeye intikal ettiğinde saat öğleden sonra 13.00 olmuştu.

Kumkale köyünün gerisindeki arazi geniş düzlüklerden oluştuğundan ilerlemeye çalışan Türk kuvvetleri şiddetli bir donanma ateşine tutuldu. İleri hatlardaki bölükler ciddi kayıplar vermeye başladılar. Taburun elinde makineli tüfek ve top olmamasına rağmen güçlükle ve sürekli donanma ateşi altında savunmaya geçildi. Sabah saat 09.00'daki tümen emriyle Menderes'in batısındaki bütün birliklerin komutası 39.Alay Komutanı Yarbay Nurettin'in emrine verilmişti.

Öğleden sonraya gelindiğinde önce 39.Alayın 1.Taburu daha sonra 2.Taburu Kumkale'ye yanaştırıldı fakat akşam saatlerine kadar ileri harekât gerçekleştirilemedi. Akşam karanlığı çöktüğünde 31.Alayın 3.Taburu cephede düşman ile karşı karşıya, 39.Alayın 1 ve 2.Taburları ise donanma ateşinden korunmak adına Orhaniye Sırtlarının doğusunda bulunuyordu. Saat 18.00'de Yenişehir'e gelen 3.Tümen Komutanı Albay Nicolai bir gece taarruzu yapılmasına karar verdi.¹²²

Saat 19.00'da gece taarruzu başladı. Düşmana uzak mesafede bulunan birliklerin taarruzu duraksa da, özellikle Fransızlarla yakın temasta olan birlikler ilerlemeyi başardı ve Kumkale Köyüne girdiler. Köy içerisinde yakın ve göğüs göğse çarpışmalar yaşanıyordu. Gece karanlığında taarruza kalkan birlikler birbirine karışmış, bazı birlikler iki ateş arasında kalmıştı. Bölükler arasında irtibat karanlık basınca kopma noktasına geldi. 39.Alay bütün ihtiyaçlarıyla köye girmişti ama birbirine karışmış beş altı bölüğü ayırmak ve harekâtı düzenlemek olanaksızdı. Buna komuta irtibatsızlıkları ve verilen ağır subay kaybı da eklenince harekât durduruldu.

Sağ kanat ve merkez birlikleri köyün içerisinde, diğer kıyı birlikleri de sazlık hattında mevzilenmiş olarak kaldılar.¹²³ Gece saat 24.00'te durum bu şekildeydi. Daha sonra geriden

¹²² *I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi*, c.II, s46.

¹²³ A.g.e., s.47.

gelen 31.Alay 1.Tabur kuvvetleri saat 02.00’de Kumkale Köyünün gerisine yanaşmaya başladı. 39.Alay komutanı bu tabura köyün güneybatısındaki kum tümseklerine taarruz emri verdi.

Saat 03.00’te taarruz tekrar başladı. Birlik, köy kenarındaki düşmanın ileri hattını kısmen yarararak köye girmeyi başardı. Köye girmeyi başaran birlikler daha fazla ilerleyemedi. Köyde sokak sokak, ev ev çatışmalar yaşanıyor ve düşman savunmasını sertleştiriyordu. Gece saat 04.00’te bu taarruz da durduruldu.

26 Nisan sabah saat 05.00’te taarruza kalkan Fransız kuvvetleri kolayca durdurulurken, 39.Alay komutanının verdiği emirle karşı taarruza kalkan Türk kuvvetleri köyde ilerlemeye başladı. İyice birbirine karışmış iki taraf kuvvetlerini birbirinden ayırmak olanaksız olduğu için, kendi askerlerini vurmak istemeyen gemiler köye ateş edemiyorlardı. Bu avantajı iyi kullanan Türkler taarruzlarını şiddetlendirdi. Takriben 07.00’de düşmanın birçok yerde beyaz bayrak salladığı görüldü. Silahlarını bırakıp teslim olmak isteyen Fransızlardan bir kısmı hemen teslim oldu. Bunun üzerine taarruz durdu ve taraflar ayağa kalktı.

31. Alayın 1. ve 3.Taburlarının bulunduğu cephede, düşman alay komutanı olduğu tahmin edilen üst rütbeli bir subay, teslim olacağını söyleyerek kendisini teslim almak üzere üst rütbeli bir subay talep etti ve bizzat Menderes Köprüsü civarına kadar geldi.

Tabur boru ile “Alay komutanı gel”, “Tümen komutanı gel” işaretlerini verdi. Fakat muhtemelen gürültü arasında bu işaretler işitilip anlaşılamadı.¹²⁴ Teslim olma işlemleri oldukça fazla uzamıştı.

Bu sırada toparlanma fırsatı bulan Fransız askerleriyle Türk askerleri birbirlerinden ayrılmaya başladılar ve iki taraf mevzilerine yerleşerek tekrar birbirlerine ateş etmeye başladılar.¹²⁵ Bu sırada bazı Türk askerleri gözlerine kestirdikleri evleri basıp Senegalli muhafızları etkisiz hale getirmişler ve düşmanın iki ağır makineli tüfeği ile bir sahra topunu ele geçirmişlerdi.

Karaya çıkmış olan ve durumun kritik olduğunu gören General d’Amade Türk taarruzlarının tekrarlanmasına imkân vermemek için kendi birliklerini de feda ederek köy üzerine donanma ateşini istemiş ve bunun olabildiğince şiddetlendirilmesinden çekinmemişti.¹²⁶

¹²⁴ Mehmet Celaleddin, *Harb-i Umumide Çanakkale Muharebat-ı Berriyesi Kumkale Muharebatı*, Yay. Haz.: Murat Karataş, Ankara 2007, s.33.

¹²⁵ İngiliz resmi tarihinde bu teslim olma olayı farklı şekilde şöyle anlatılıyor: “Albay Ruef’in vermiş olduğu resmi raporda aşağıdaki şekilde tasvir ettiği bir hadise meydana gelmişti: “Düşman bayrak sallamaya başladı ve teslim arzusunu gösterdi. Seksen Türk askeri, silahsız olarak yaklaştı ve hatlarımıza alındı. Hemen bunların peşinden bir hayli Türk daha [Birkaç yüz kişi] biri biri peşine geldi ise de silahlarını bırakmak istemediler. Bir görüşme yapıldı. Pek cesur bir subay olan Yüzbaşı Rockel, silahlarını teslim bunları ikna etmek üzere aralarına girdi. Türkler, bu subayın etrafını sardılar ve bu subay ortadan kayboldu. Bu sırada, General d’Amade sahile çıkmış bulunduğuandan, vakanın kendisine rapor edilmesi üzerine, Türklere derhal ateş edilmesi emrini verdi.”” Ogländer, a.g.e.,c.I, s.320.

¹²⁶ *I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi*, c.II, s.50.

Donanmanın yoğun ateşi karışıklığın daha da artmasına sebep oldu. Durum kritik bir hal almaya başlamıştı. Mezarlık-Kumkale-Orhaniye hattına tekrar birlikler geri çekildi. Köyde durmak olanaksız hale gelmişti. 39.Alay komutanlığınca alınan karar sonrası saat 16.00’da Kumkale tamamen boşaltılmış ve bölgedeki muharebe durumu eski haline getirilmişti. Üç kez üst üste tekrarlanan Kumkale taarruzlarında ciddi ölçüde zayıf verildi. Subay zayıfı daha da ağırdı. Birçok bölüklerde subay kalmamıştı.¹²⁷ 26 Nisan öğleden sonra saat 14.00’te ısrarla gelen taarruz emirlerine karşı 39.Alay komutanı durumu özetleyen şu raporu 3.Tümen’e gönderdi:

- 1- Kumkale’ye hücum edilerek on defa işgal edilmiş ve sahile çok yakın zırhlı ve nakliye gemilerinden yapılan şiddetli bombardıman, piyade ve makineli tüfek ateşleri nedeniyle asker geri çekilmiştir.
- 2- Bölük komutanı ve subay kalmamış, yaralılar yollarda kalmış ve firari askerlerinin önü alınamamıştır.
- 3- Şimdilik cephede ve taraflarda yüz kişiden fazla asker olmadığı gibi, otuz beş saattir bu askerler de düşman topçusunun yoğun ateşinin neden olduğu kayıpların büyüklüğü karşısında taarruz düşüncesi hemen hemen kalmamıştır.
- 4- Düşmanın küçük bir baskısıyla müfrezenin mevkiini muhafaza etmesi zordur. Komutana gerektiği gibi anlatınız.¹²⁸

İleri hattaki birliklerin taarruza kalkacak gücü yoktu. Saat 16.40’ta tümenden verilen emirle taarruzdan vazgeçildiği birliklere iletildi. Savunmaya geçilecek ve düşman ilerlemeye kalkarsa kesinlikle ilerlemesine izin verilmeyecekti.

Kıyıda belirli bir toprak parçasını işgal eden Fransızlar, bu noktadan daha ileriye gitmeye çalışsa da Türk kuvvetlerinin direnci ve ısrarlı taarruzları karşısında ilerleyememişti. Yeniköy tarafına yayılmak isteyen bu Fransız tugayı bunu başaramamıştı ve zayıf sürekli artmaktaydı. General Hamilton ve General d’Amade ile 26 Nisan günü bir toplantı yaparak durum hakkında fikir alışverişi yaptılar. Hamilton asıl çıkarma yeri olan yarımadanın güneyine çıkan İngiliz 29.Tümeninın sıkışması üzerine Fransız birliklerinin de Seddülbahir bölgesinde kullanmak istediğini belirtti. General d’Amade Kumkale’deki Türklerin iyice güçlenmesinden ve çekilme aşamasında yaşanacak bir faciadan korkuyordu. Kumkale’deki birliklerin 26/27 Nisan günü gemilere bindirilerek geri çekilmesine karar verildi.

Fransız filosu, karalıktan yararlanarak, bütün filikalarını Kumkale’ye yığdı. Askerin tekrar gemilere alınması işi süratle ve kolayca yapıldı. Gün doğduğu zaman, bütün müfreze, yaralılar

¹²⁷ A.g.e., s.50.

¹²⁸ Mehmet Celaleddin, a.g.e., s.35.

ve 450 Türk esiri ile birlikte salimen gemilere alınmıştı.¹²⁹ Bu geri çekilme Fransızlar adına tam bir başarıydı. Fakat Türkler Fransızların geri çekilmesini ancak gün doğduktan çok sonra, öğleden sonra anlayabildi. Anadolu yakasındaki savaş tamamen son bulmuştu ve bir daha bu bölgede bir muharebe olmayacaktı.

Beşiğe'de 11.Tümen bölgesinde birkaç saatlik çıkarma haricinde önemli bir olay olmamıştı. Kumkale bölgesini savunan 3.Tümen ise iki günlük bir muharebeye göre çok ciddi zayıt vermişti.

Fransızların zayıtı 778 kişiydi.¹³⁰ Resmi rakamlara göre Türk zayıtı; 467 şehit, 763 yaralı, 505 kayıp olmak üzere toplam 1735'tir.¹³¹ Türk kuvvetlerinin zayıtının bu kadar fazla olmasının çeşitli sebepleri vardır. Bunlardan en önemlisi şüphesiz sürekli tekrarlanan gece taarruzlarıdır.

Türk Genelkurmayının askeri analizlerine göre, Kumkale harekâtı, taktik yönüyle şu dört noktadan eleştirilebilir:

1-Tümenden başlayarak ast kademelere kadar yansıyan gereksiz telaş, sevk ve idare dağınıklığı

2-Karşı taarruz için parça parça sevk edilen birliklerin hedeflerine çok gecikerek yetişmiş olmaları.

3-Gece taarruzlarının hazırlıksız ve sıkışık düzende yapılması.

4-Keşif ve haberleşme hizmetlerindeki yetersizlikler.¹³²

Yalnız Kumkale'de değil, daha sonra Çanakkale cephesinin çeşitli bölgelerinde birçok defa görüldü ki, taarruzda başarıyı sağlayan, çok sayıdaki insanı bir araya toplamak değil, ancak gereği kadar insanla taarruz etmek, taarruzu iyi düzenlemek ve idare etmektir. Bilakis dar sahalara yapılan taarruzlarda bir yere gereğinden fazla kuvvet toplamak, başarısızlığın sebeplerinden en önemlilerinden birini oluşturmaktadır.¹³³

Kumkale çıkarması temel amacı itibariyle Fransızlar adına başarıya ulaşmıştı. Asya sahillerini savunmakla görevli 15.Kolordunun birliklerinin çoğu asıl çıkarma yeri olan Gelibolu Yarımadasından iki gün boyunca uzakta tutulup İngilizlerin yükü hafifletilmişti. Ordu Komutanı Liman von Sanders, 15.Kolordu Komutanı Weber ve 3.Kolordu Komutanı Esat Paşanın arasında yaşanan diyaloglar ve yazışmalar, Kumkale'de son derece müsait durumda

¹²⁹ Oglander, a.g.e., c.I, s.322.

¹³⁰ Oglander, a.g.e., c.I, s.322.

¹³¹ Erol Mütercimler, *Gelibolu 1915*, İstanbul 2005, s.276.

¹³² A.g.e., s.277-278.

¹³³ Mehmet Celaleddin, a.g.e., s.39.

bulunan Türk kuvvetlerinin Seddülbahir ve Arıburnu'na zamanında yetiştirilmemesi günümüzde de hala tartışıldığı için üzerinde durmakta fayda var.

25 Nisan akşam saatleri geldiğinde artık çıkarma bölgeleri şekillenmeye başlamıştı. Arıburnu ve Seddülbahir bölgelerine çok ciddi miktarda düşman askeri çıkmış bulunuyordu. Üstelik çıkarma bu bölgelerde devam ediyordu. Buradaki Türk birlikleri ve birlik komutanları çok ciddi baskı altında buhranlı dakikalar geçiriyorlardı. Kumkale'ye çıkan Fransızların bu hareketinin bir aldatma çıkarılması olduğu akşam saatlerinde belli olmaya başlamıştı.

3.Tümenin bazı birlikleri karaya çıkan Fransızlarla savaşırken, daha güneyde bekleyen 11.Tümenin tamamı boş bir vaziyette bekliyordu.

5.Ordu komutanı Liman von Sanders'ten 15.Kolordu Komutanı Weber'e 25 Nisan saat 12.00'de bir emir gönderildi: "Eğer bölgenizde ciddi bir çıkarma yoksa ve elinizde verebileceğiniz bir birliğiniz varsa bir piyade alayını Maydos'a göndererek Esat Paşa'ya yardım ediniz. Düşman Seddülbahir ve Arıburnu'nda ciddi çıkarmalar yapıyor."¹³⁴

Görüldüğü gibi bu emir tam bir kesinlik taşımamakta ve 15.Kolordu komutanının kuvvet gönderip göndermemekte serbest olduğu anlamına gelmekteydi. Akşam saatleri geldiğinde bu sefer daha kesin ifadeli bir emir gönderildi: "3.Tümeden bir piyade alayını Esat Paşa'nın emrine girmek üzere Maydos'a gönderiniz. Nakliyat için Maydos ve Çanakkale Ulaştırma Komutanlıklarına emir verilmiştir. Sanıyorum ki kolordunun bölgesinde yalnız küçük çıkarmalar olacaktır. Bu durumda da 11.Tümen 3.Tümeni takviye edebilir."¹³⁵

Buna rağmen 15.Kolordu 25 Nisan akşamı hala Rumeli tarafına kuvvet vermekte tereddüt ediyordu. Daha sonra yarımada eğitimi ve mevcudu noksan olan 64.Piyade alayı gönderildi. Ordu tarafından 15.Kolorduyu sıkıştıran ve karşısındaki çıkarmanın bir aldatma çıkarılması olduğuna inandırmaya çalışılan arka arkaya emirler gönderilmeye başlandı. Bundan sonra akşam saatlerinde 64.Alay, gece saatlerinde ise 33.Alay yola çıkarıldı. 15.Kolordu Harekât Şube Müdürü Kurmay Yüzbaşı Nihat Bey kolordu komutanının yaşadığı kafa karışıklığı ve gecikmeleri eserinde şöyle anlatıyor:

"15.Kolordu birliklerinin Rumeli'ye geçirilmesi maddi ve manevi zorluklara neden oluyordu: Rumeli'de müthiş muharebeler devam ederken 26.27.28 Nisan günlerinde 15.Kolordu Anadolu tarafında adeta sakin zamanlar geçiriyordu. Bu kuvveti karşıya geçirmek kimsenin aklına gelmiyordu. 25 ve 25/26 Nisanda 64. Ve 33. Alay toplam altı tabur geçmişti. İlk geçen 33.Alay ancak 24 saatte Gelibolu'ya çıkabilmişti. 64.Alay da 30 saate yakın bir zamanda Arıburnu'na gelebilmişti. 15.Kolordu durumdan haberdar

¹³⁴ *I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi*, c.II, s.44.

¹³⁵ A.g.e., s.44.

değildi. Ne kendisi bir haber subayı vs. göndererek Rumeli tarafıyla teması korumayı düşünmüştü ne de 3.Kolordu ve 5.Ordu 15.Kolorduyu durumdan haber veriyordu.¹³⁶

Neticede Kumkale muharebelerinde yapılan hatalar sonucu zayıf yükselmiş ve geride bekleyen boş kuvvetlerin asıl çıkarma yeri olan yarımadanın güneyine gitmesi gecikmiştir. Yani Fransızların bu aldatma harekâtı kendileri adına başarılı olmuştur.

8.0 SEDDÜLBAHİR ÇIKARMALARI:

Müttefik birliklerin Başkomutanı General Hamilton'un planına göre yarımadanın en güneyindeki Seddülbahir kıyıları ana çıkarma noktaları olarak seçilmişti. Türk ordusuna asıl darbe buradan vurulacaktı. İngilizlerin ilk ve en önemli hedefi olan Alçıtepe hızlı bir şekilde ele geçirilecek, çıkan İngiliz birlikleri büyük bir kıyı başı mevziisi elde ettikten sonra ilerlenerek kuzeyde Kabatepe bölgesine çıkarma yapan Anzak Kolordusu ile Kilitbahir Platosunda buluşarak Boğazı savunan tabyalar ve Türk topçuları imha edilecekti. Plan oldukça karışık ve iyimser bir plandı.

Seddülbahir bölgesinde beş farklı noktadan kıyıya çıkılacaktı:

- (S), Morto Koyu'ndaki Hisarlık Burnu kıyıları: Üzerinde eski bir kalenin yıkıntıları bulunan tepenin batıya inen yamaçları altındaki plaj
- (V), Ertuğrul Koyu ve ayrıca "Camber" adıyla kodlanmış Seddülbahir Köyü iskelesi: Seddülbahir Kalesi'yle Ertuğrul Tabya arasında uzanan 300 metrelik bir plaj. Kumsal şeridi 10 metre kadardır.
- (W) Tekke Koyu: Her iki yanı 25 metreyi aşkın dik ve kayalık yarılarla çevrili bir plaj görünümündedir. Kumsal genişliği ortalama 300 metredir.
- (X) İkiz Koyu yakınlarında yan yana iki nokta: Plaj kısmı her iki noktada toplam olarak 185 metredir.
- (Y) Zığındere ağzından 1,5 km kuzeyde Sarıtepe altı dolayları Kayalık bir sırtın altında 60 metre kadar bir kıyı kısmı.¹³⁷ (Pınarıçi Koyu)

Karaya ilk önce İngilizlerin bu harekâtındaki en önemli ve güçlü tümeni 29.Tümen çıkacaktı. 29.Tümenle birlikte Kraliyet Deniz Piyadeleri ve daha sonra Kumkale'den getirilen Fransız Tümeni karaya ayak basacaktı. Hint Tugayı ise daha sonra İskenderiye'den getirilerek harekâta katılacaktı.

Karaya çıkan birlikler derinliklere ilerlerken birleşecek ve Alçıtepe'ye ulaşılacaktı. Royal Munster Fusiliers'in komutanı Yarbay Henry Tizard çıkarma konusundaki bir raporunda

¹³⁶ Kurmay Yarbay Bursalı Nihat Bey, *Bir Komutanın Gözünden Çanakkale Savaşları*, Yay.Haz.:Cemalettin Yıldız, Çanakkale 2007, s. 37

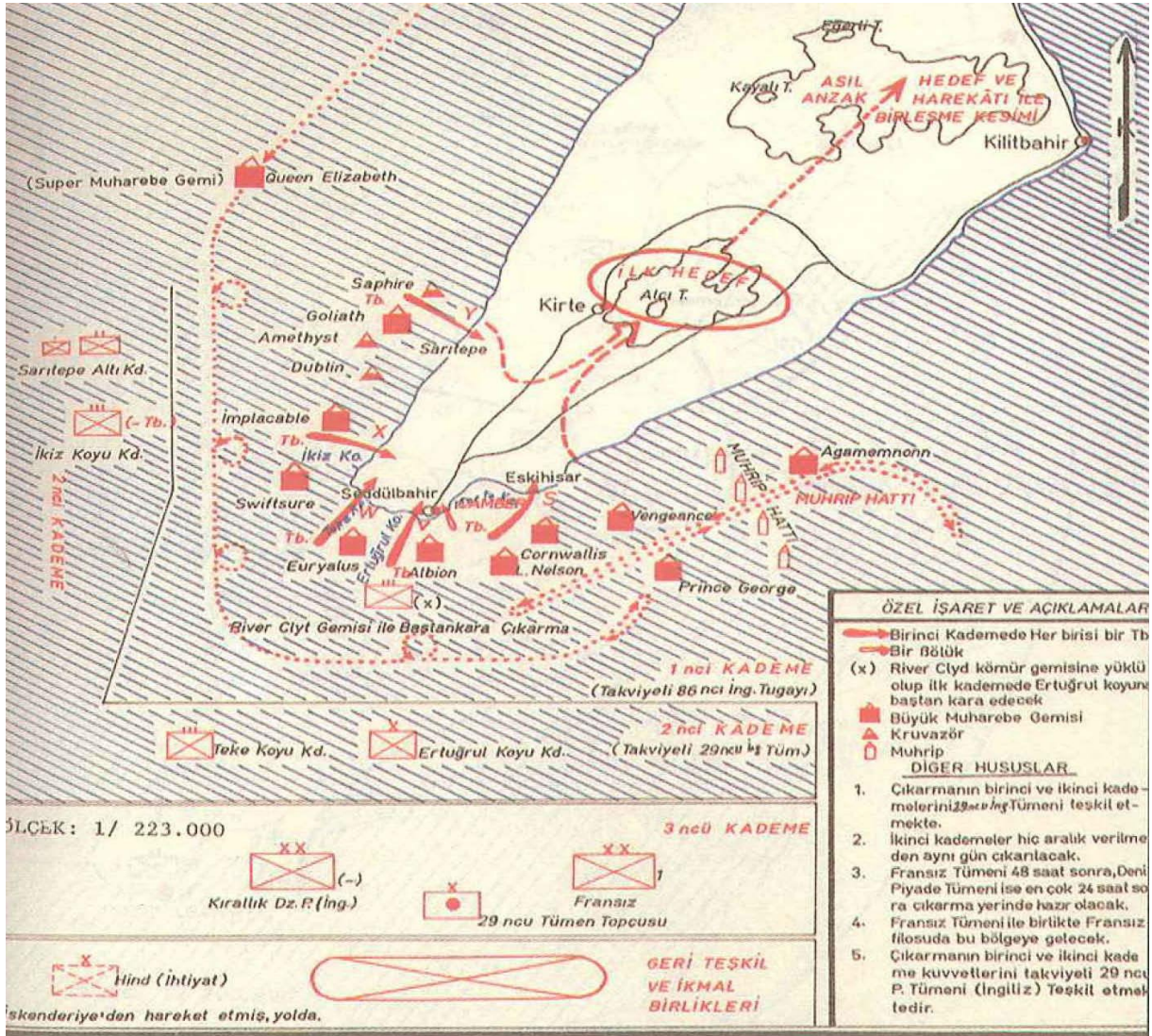
¹³⁷ *I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi*, c.II, s139-140.

şöyle diyordu: “Sabah saat sekizde kumsalların üzerindeki tepelerin ele geçirileceği hesaplanmıştı. Öğle üzeri Kirte Köyü civarında olacak ve o gece Alçitepe’yi alacaktık”¹³⁸ Henry Tizard’ın belirttiği gibi planda herhangi bir gecikme halinde ne yapılacağına dair bir plan yapılmamıştı. Beş çıkarma koyunda yapılacak çıkarmalar sırasında birinde veya fazlasında yaşanılacak bir aksilik veya gelişme sonrasında ne yapılacağı hakkında üst komutanlıkça bir şey söylenmemişti. Seddülbahir çıkarma planı son derece karışık ve esneklik taşımayan bir plandı.

Sahillerin dar, akıntıların kuvvetli olması ve gizli kayaların varlığı endişesi dolayısı ile donanma, Seddülbahir’de gece harekâtını kabul etmemiş olduğundan, karaya çıkış gündüz yapılacaktı. Donanma saat 5’ten önce yarımadanın güney ucunu ağır toplarla bombardıman edecek (V sahili Albion tarafından, W sahili Swiftsure ve Euryalus tarafından, X sahili de Implacable tarafından bombalanacaktı) yarım saat sonra da ateş kesilerek yedek kabileler hareket edecekti.¹³⁹

¹³⁸ Steel-Hart, a.g.e., s.67.

¹³⁹ Oglander, a.g.e., c.I, s.266.

İngiliz ve Fransızların Seddülbahir'deki Çıkarma Planları¹⁴⁰

Diğer yandan müttefikler yarımadanın güneyindeki Türk kuvvetlerinin miktarını tam olarak saptayamamıştı. İstihbarat çalışmaları Alçıtepe'nin güneyinde tam teşekküllü bir Türk tümeninin varlığından söz ederken, gerçekte bu bölgede iki tabur asker bulunuyordu. Savunmadaki Türk birliklerinin sayısının olandan çok daha fazla zannedilmesi, 25 Nisan günü karaya çıkan İngilizlerin hızlıca ileriye atılmasını engelledi denilebilir. Bu yanlış bilgi genel bir tedirginliğe sebep olmuştu.

Yarımadanın güneyinin savunması Anafartalar bölgesinden itibaren tek bir tümene, 9. Tümeneye verilmişti. 9. Tümen Komutanı Albay Halil Sami Bey'di. Tümenin sorumluluk bölgesi, Arıburnu kuzeyindeki Azmakdere'den başlıyor ve Morto Koyu'nun doğusunda Eski Hisarlık sırtlarını kapsamak suretiyle Müstahkem Mevkiinin Rumeli yakasındaki topçu kanadı üzerine kapanıyordu. Her iki sınır çizgisi arasındaki kıyılar şeridi ortalama 35 kilometre uzanmakta ve

¹⁴⁰I. Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi, c.II.

Maydos da dahil olmak üzere tümen bölgesinin yüz ölçümü 200 kilometrekarelik bir genişlik göstermekteydi.¹⁴¹

Tümen mevcuduna göre oldukça geniş bir araziye yayılmış ve Liman von Sanders'in emirleri doğrultusunda kıyılar zayıf gözetleme birlikleri tarafından tutulmaktaydı. Asıl kuvvetler gerilerde toplu olarak bekliyorlardı. Kıyılarda makineli tüfek yoktu.

9.Tümenin toplam üç piyade alayı vardı. Bu alaylardan 27.Alay kuzeyde Maydos bölgesinde toplu olarak beklerken, bir taburuyla Arıburnu ve Kabatepe sahillerini savunmakla görevliydi. 26. ve 25.Alaylar ise güneye alınmış, 26.Alay Çamtepe'den itibaren Kerevizdere'ye kadar uzanan kıyıların savunmasıyla görevlendirilmişti. 25.Alay ise Sarafim Çiftliğinde toplu olarak bulunuyordu. 9.Tümen karargâhı Maydos'ta bulunmaktaydı.

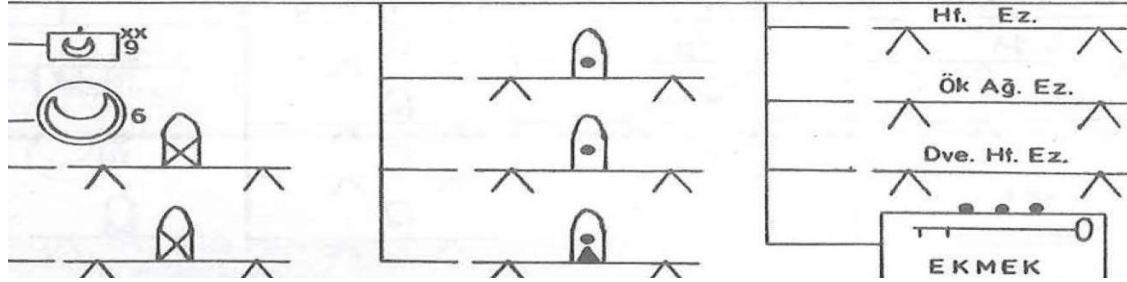
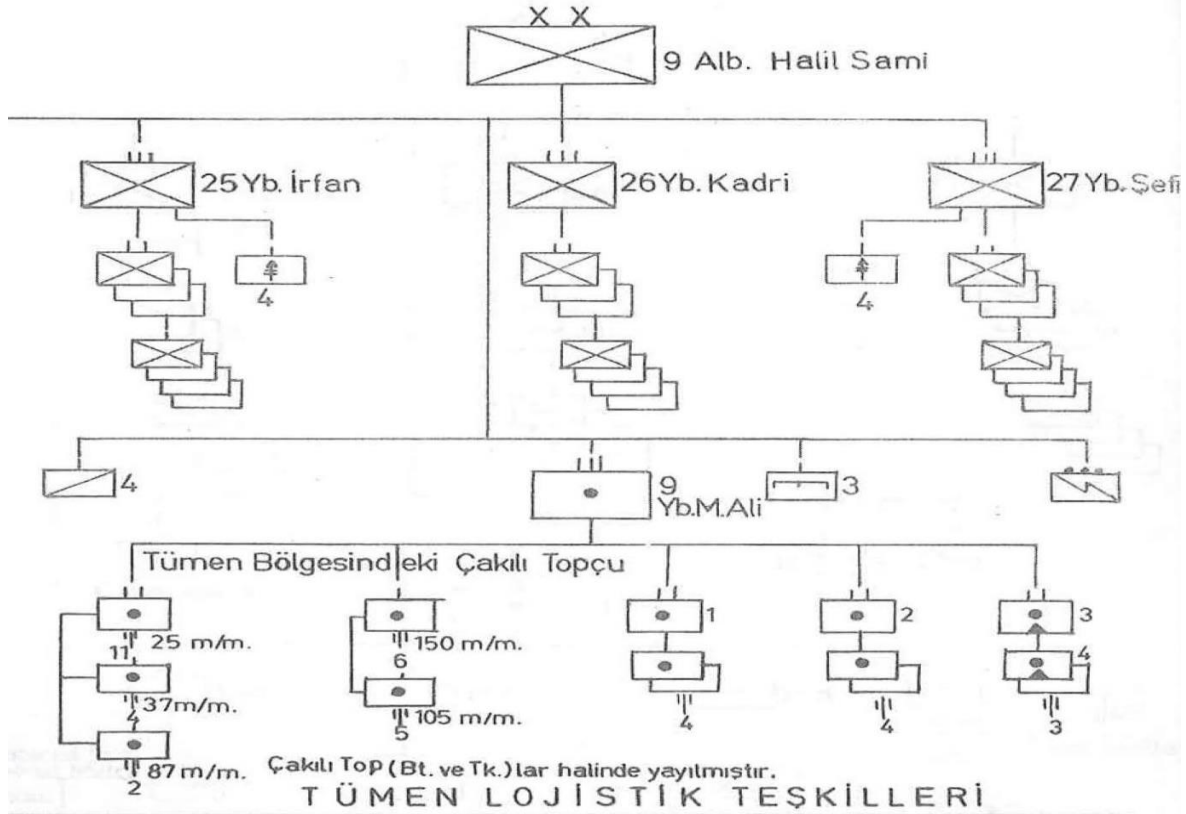
Görüldüğü gibi bu savunma düzenine göre Seddülbahir kıyıları Yarbay Hafız Kadri komutasındaki 26.Alayın sorumluluğu altındaydı. 26.Alayın 1.Taburu kuzeyde Kumtepe bölgesinde, 2.Tabur üç bölüğüyle Kirte'nin 1 km. güneyinde Kanlıdere'nin kaynak taraflarında yedekte, bir bölüğü iki nordanfild ile Zığındere'de görevli. Bu taburdan bir takım Eski Hisarlık kuzeyindeki sırttaydı.¹⁴²

25 Nisan günü İngiliz çıkarmalarını karşılayan ise 26.Alayın 3.Taburuydu. Bu taburun sorumluluk alanı yaklaşık 6 km uzunluğundaydı. Tabur komutanı Binbaşı Mahmut Sabri taburun büyüklüğüne göre oldukça geniş bir arazi kesiminde savunma yapmak zorunda olduğunun farkındaydı. Elindeki kuvvetleri en iyi şekilde kıyılara dağıttı.

Buna göre: 12.Bölük bir takımını Tekke burnuna diğer takımını Aytepe'ye diğer takımını Tekke Burnu'nun hemen kuzeydoğusunda ihtiyatta bulunduruyordu. 10.Bölük bir takımıyla Ertuğrul Koyu'ndaki tabya harabesine, diğer bir takımını Seddülbahir köyünde iskele ve köyün kuzeyindeki değirmende, 3 takımını dahi Harapkale Tepesi gerisinde gizlenmiş şekilde bulunduruyordu.

¹⁴¹*I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi*, c.II, s.142.

¹⁴² Kurmay Yarbay Nihat Bey, a.g.e., s.41.

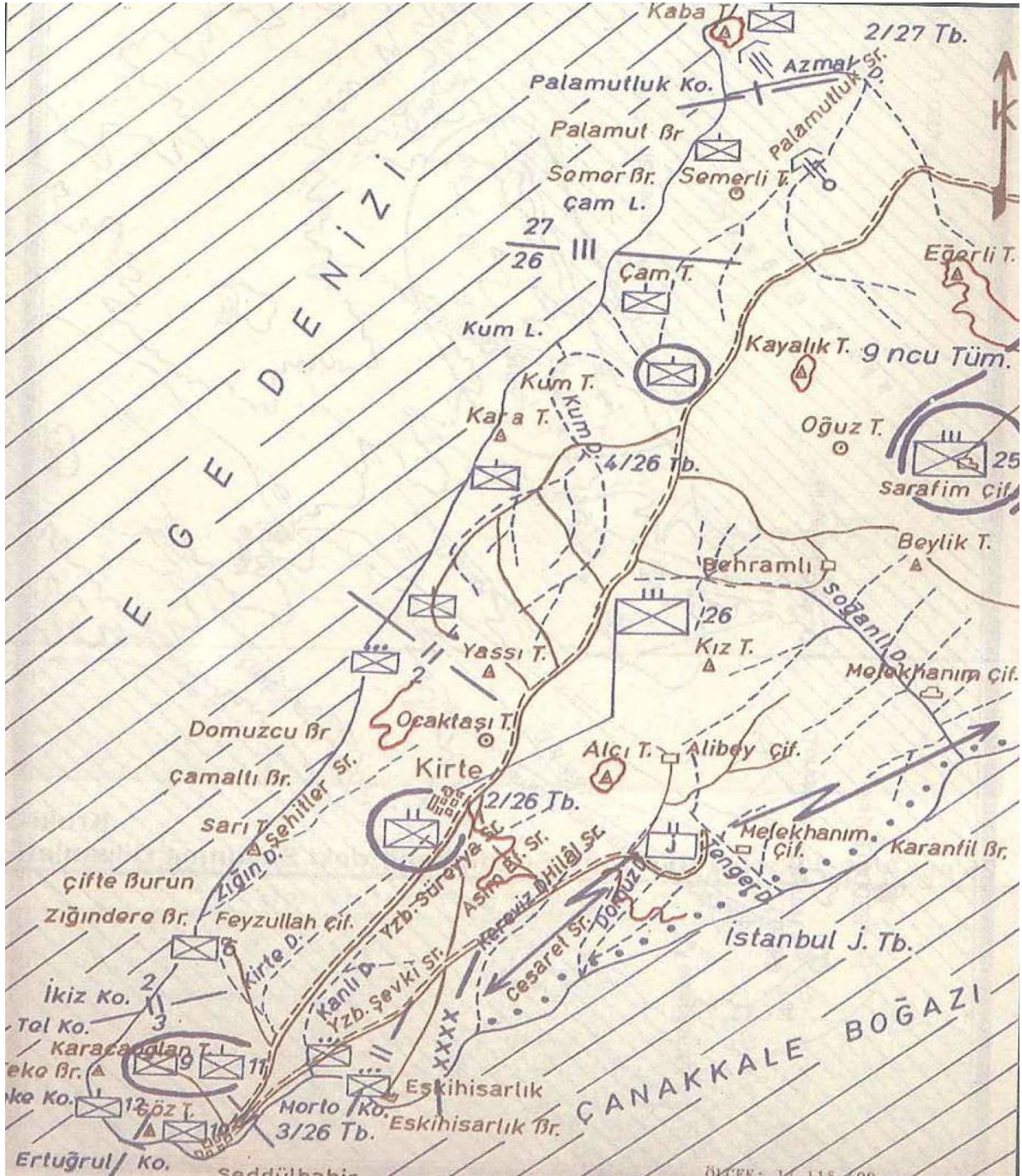

9. Tümen Kuruluşu¹⁴³

İhtiyatta 9. Bölükten bir takım Morto Limanının kuzey sırtlarında ve bir manga adı geçen limanın batısındaki sırta gözetleme ve müdafaaya memur edilmişti. Taburun karargâhı ile kalan beş takımı (11. Bölükle 9. Bölüğün iki takımı) Harap kale tepesinin hemen 500 metre kuzeyinde gizlenmiş olarak bulunuyordu.¹⁴⁴

¹⁴³ I. Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi, c.II.

¹⁴⁴ Binbaşı Mahmut Sabri Bey, *Seddülbahir Muharebesi ve 26. Alay 3. Tabur Harekâtı-Çanakkale Hatıraları*, Yay. Haz.: Metin Martı, İstanbul 2003, Cilt: III, s. 65.

9. Tümen 26. Alay Savunma Düzeni (25 Nisan 1915)¹⁴⁵

Savunma kuvveti 100'ü silahsız 1100 mevcutlu 3. Tabur ile 200 mevcutlu firkanın istihkâm bölüğüydü.¹⁴⁶ Tabur ağır piyade silahlarından yoksundu. Ağır makineli tüfek bölüğü de henüz kurulmamıştı.

Bölgede tümen topçusundan iki sahra bataryası vardı. Ayrıca Müstahkem Mevki kuruluşuna bağlı 105 milimetrelik iki obüs bataryasıyla (bataryalardan birisi iki toplu) bir 150

¹⁴⁵ I. Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi, c.II.

¹⁴⁶ A.g.e., s.66.

milimetrelık obüs bataryası ayrıca 37 milimetrelık hafif bir batarya bu bölgeye muharebe için ayrılmıştı. Tümene ait sahra bataryalarının başında 2.Topçu Tabur Komutanı bulunuyordu. 37 milimetrelık hafif batarya ileriye sürülerek 26.Alay 3.Taburun emrine verilmişti. Diğer beş batarya Kirte ve güneyinde mevzilenmişlerdi.¹⁴⁷

22 Nisan sabahı 26.Alay Komutanı Sarafim Çiftliğinden bir harekât emri yayınladı, bu emrin 4. Maddesi beklenen çıkarmaya karşı 3.Taburun sorumluluk bölgesini ilgilendiriyordu ve özellikle Ertuğrul ve Tekke Koylarındaki savunmanın önemine dikkat çekiyordu:

“3.Tabur, Tekke Burnu’ndan Seddülbahir yel değirmenlerine kadar olan bölgenin örtülmesine ve savunmasına görevlidir. Ertuğrul ve Harapkale dayanak noktalarıyla Aytepe’nin batı yüzündeki siperler sonuna kadar mukavemetle savunulacak, bu noktalar tabur için bir mezar veya şerefli bir başarıyla elde kalacaktır. Aynı zamanda tabur Morto Limanı batısındaki çeşmenin gerisinde birbiri üzerine sıralanan siperlerde bir takımılık kuvvet bulunduracaktır.”¹⁴⁸

Gerçekten de 3.Tabur askerleri ve subayları aldığı bu emre harfi harfine uyarak 25 Nisan günü çıkarma başladığında tam bu emirde belirtilen tepelerde kanının son damlasına kadar direnecek ve bu siperler bir mezar vazifesi görecekti. Fakat yapılan fedakârlık boşa gitmeyecek, geriden gelen kuvvetlere çok değerli saatler kazandırılarak 3.Tabur Seddülbahir muharebeleri tarihine altın harflerle geçecekti. Düşman nereden çıkarsa çıksın nasıl gelirse gelsin her bir toprak parçası sonuna kadar düşmana savunulmadan teslim edilmeyecekti. Binbaşı Mahmut Sabri çıkarma başlamadan önce son emrini 24 Nisan gecesi taburuna şöyle verdi:

“İlerdeki takımlar tüm cephanelerini ve iki günlük sularını yanlarına alacaklardır. Düşmanın çıkarma girişimleri karşısında acele edilmeyecek, kayıklar ve şalopeler kıyıya 200-300 metre yaklaştıkları zaman şiddetli ateş açılacaktır. Silah başı işareti üzerine tabur ihtiyatı batı ve güneye karşı kapalı bulunan sırtların eteklerinde toplu ve hazırlıklı olarak emir bekleyeceklerdir.”¹⁴⁹

8.1. V Sahili (Ertuğrul Koyu) Çıkarması:

Ertuğrul Koyu çıkarması İngilizlerin iki ana çıkarmasından biri ve en önemlisiydi. Genel hedef Seddülbahir Köyü’nü ele geçirmek ve hattı uzatarak Morto Koyu’ndan İkiz Koyu’na sürekli bir hat sağlamaktı. Ertuğrul Koyu doğal olarak güçlü bir savunma mevzii sağlıyordu. Kenardan deniz seviyesine kadar yumuşak bir iniş gösteren geniş bir çanak boyunca sıra sıra siperler vardı.¹⁵⁰ Buraya yapılacak çıkarma iki ayrı düzende planlanmıştı. Dublin’lilerden oluşan İrlanda Taburu filikalarla kıyıya çıkarılacaktı. Yarımada yapılan diğer bütün

¹⁴⁷ *I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi*, c.II, s.147.

¹⁴⁸ A.g.e., s.144.

¹⁴⁹ Tefik Ercan, *Seddülbahir Çıkarmasında 26.Alay 3.Tabur*, İstanbul 2002, s.20-21.

¹⁵⁰ Steel-Hart, a.g.e., s.74.

çıkarmalardan farklı olarak burada farklı bir plan düşünülmüştü. River Clyde isimli kömür gemisi Seddülbahir Kalesinin altındaki kayalıklarda karaya oturtulacak, sonra dubalarla gemiden kıyıya bir köprü oluşturularak bir hamlede iki piyade taburu karaya çıkarılacaktı. Böylece Ertuğrul Koyu'na yaklaşık 2.800 kişilik üç piyade taburu ayak basacak ve güçlü bir hücum hattı oluşturulacaktı. Bu yarımada'daki bütün çıkarmalar arasında en güçlü ve kalabalık çıkarma grubu olacaktı.

Ertuğrul Koyu'nda İngilizlerin elde edeceği başarı çok önemliydi. Koy saat 06.30'a kadar şiddetli biçimde bombardıman edildi. Kıyıda sessizlik hakimdi. Bir saatlik atışlar sonrası Türklerin ya ölmüş ya da kaçmış olduklarına hükmedildi.¹⁵¹

Bu arada filikalar karaya doğru hareket halindeydi. Normalde İrlandalıların karaya çıkmasının ardından karaya oturtulup içindeki askerleri boşaltması gereken River Clyde, İrlandalıların geç kalması sebebiyle öne geçmeye başlamıştı. Bunu gören gemi komutanı Binbaşı Unwin sahilde yaşanacak karışıklığı önlemek adına, gemisini geciktirmek için sahilde daireler çizmeye başladı fakat tam bombardıman bittiğinde kıyıya yanaştı.

Sahilde en ufak bir canlı belirtisi gözükmüyordu. Filikalar kıyıya yirmi metre kadar yaklaştığında Türkler tek bir el ateş ettiler. Bunun ardından kıyamet koptu ve açık filikalardaki Dublinliler biçilmeye başlandı. İlk anda muazzam bir ateşle karşılanan filikaların bazılarında tek bir canlı asker bile kalmamıştı. Filikalardaki 700 askerin sadece 300'ü karaya çıkabildi ve onların da çoğu yaralıydı.¹⁵²

Genel Karargâh subaylarından Yarbay W. De L. Williams River Clyde'ın köprüsünde olup biten her şeyi hatıra defterine kaydediyordu:

[...]Saat 6.22 evvel: Sahile sarsıntı bile duymadan, yağ gibi bindirdik. Engelleme görmedik. Rahat rahat karaya çıkacağız.

Saat 6.25 evvel: Yedek kabileleri sahile birkaç yarda kalıncaya kadar yaklaştı. Bunların üzerlerine bir cehennem ateşi de yağmaya başladı. Bir filika, içindekilerin hepsi ölmüş, kuzeye doğru gidiyor, diğer filikalar da hemen hemen ümitsiz. İstimbotumuz gitti.

Saat 6.35: Sahille bağlantı pek berbat. Ancak dizi kolunda gitmek mümkün. Onda bir kişi bile karşıya geçemiyor. Layterler, ölü ve yaralılarla ağız ağıza dolu.

Saat 9 evvel: Korkarım bugün karaya çıkamayacağız."¹⁵³

Karaya oturan River Clyde'ta ise kıyıyla gemi arasındaki boşluk yaşanan terslikler yüzünden kapatılamamıştı. Binbaşı Unwin askerleri sahile bir an önce çıkarmak için layterlerden bir köprü yapmaya karar verdi. Geminin layterlerin toplandığı pruvasına koşarak, bunlardan iki tanesini bir iskele tahtası ile birbirine bağladı. Bir tanesinden de bir halat alarak denize atladı

¹⁵¹ Alan Moorehead, *Gelibolu*, Çev.:Ali Cevat Koyunlu, İstanbul 2000, s.125.

¹⁵² Steel-Hart, a.g.e., s.74.

¹⁵³ Oglander, a.g.e., c.I, s.285.

ve bunları mevkilerine çekmek üzere yüzerek sahile çıktı. Kendisini Onbaşı W.C. Williams takip ediyordu.¹⁵⁴ Vücudunu kazık gibi kullanarak halatları tutan Unwin gemiden askerlerin çıkması için işaret verdi. Gemiden çıkarak koşmaya başlayan askerler ağır Türk ateşi altında ilerlemek zorundaydılar. İlk çıkan bölüğün komutanı Yüzbaşı E.L.H Henderson öldürücü bir yara aldı. Gemiden çıkan askerler karaya ulaşmadan vuruluyorlardı. Başlarında Yüzbaşı Geddes'in olduğu ikinci Munsters asker kafilesi iskele tarafındaki kapağın önünde görülmüştü:

“Arkamdakiler Tekker Tekker vuruldular ama asla duraksamadılar. Teğmen Wetts beş yerinden yaralanmıştı ve iskele üzerinde yattığı yerden “Yüzbaşımı izleyin!” diye teşvik ediyordu. Dublinliler Tabur’undan Yüzbaşı French bana daha sonra, beni 48 kişinin izlediğini ve hepsinin vurulduğunu söyledi. İnsan cesaretini ve disiplini bundan daha iyi gösteren bir örnek olamaz bence. River Clyde’in güvenliğini bırakıp kesin olduğu kuşkusuz bir ölüme gitmek...” (Yüzbaşı Guy Geddes)¹⁵⁵

River Clyde gemisinden karaya çıkan Yüzbaşı Guy Nightingale 1 Mayıs tarihinde cepheden annesine yazdığı mektupta Ertuğrul Koyu’nda yaşananları şöyle anlatıyor:

[...]Çıkarma harekâtı için özel olarak yapılmış “River Clyde” adında bir kömür gemisine bindik. Gece yarısı Çanakkale Boğazı’nın 2 mil ötesinde demir attık ve sabahın alaca karanlığında, karaya çıkacağımız yarımadanın uç tarafını bütün bir filo bombardımana başladı. 07.30’da açık botlarla yola çıkan Dublinliler; daha sonra da bizimkilerle aynı sahilde, çıkış yeri olan noktaya vardılar. Kıyıya yaklaştıkça, Türk mevzilerindeki keskin nişancılar, her bir bottaki kürekçileri vurdular. Daha sonra botlar sürüklenmeye başladı ve makineli tüfekler, onlara ateş açtı; askerlerin dört bir yanda yere yığıldıklarını görebilirdin ve 40 kişilik ilk bottan sadece 3 kişi, onlar da yaralı bir halde kıyıya varabildi. Bizden kaç kişinin öldüğünü yahut boğulduğunu söyleyemem; fakat burası kelimenin tam anlamıyla bir ölüm kapanıydı.(Guy W. Nightingale)¹⁵⁶

Vücudunu kazık gibi kullanıp kıyıyla gemi arasındaki köprüyü sağlayan Binbaşı Unwin bir saat sonra denizin soğukluğundan ve yorgunluktan bitap düşerek görevi diğer subaylara devretti.¹⁵⁷ River Clyde’tan inmeye çalışan askerlerin çoğu sahile ulaşmadan vuruluyordu. Sahile çıkıp hayatta kalanların sayısı çok azdı. Dublin taburunun hemen bütün subayları, Munster taburu subaylarının da onda yedisi ve her sınıf erattan da yüzde yetmiş kayıp verilmişti.¹⁵⁸

¹⁵⁴ a.g.e., s.286.

¹⁵⁵ Steel-Hart, a.g.e., 75.

¹⁵⁶ Guy Warneford Nightingale, *Çanakkale Cephesinden Mektuplar*, Yay.Haz.: Yahya Yeşilyurt-Recep Gülmez, İstanbul 2014, s.33-34.

¹⁵⁷ Bu işte göstermiş oldukları kahramanlıktan dolayı Binbaşı Unwin, Üsteğmen Tisdall, mühendis(Deniz Asteğmen) Malleson ve Drewy’ye Victoria Haçı, Yüzbaşı Morse’a da imtiyaz nişanı verildi. Oglander, a.g.e., c.I, s.289.

¹⁵⁸ Oglander, a.g.e., c.I, s.287.

Ertuğrul Koyu’nu savunmakla görevli askerler 10.Bölük askerleriydi. Ayrıca tabur komutanı Binbaşı Mahmut Sabri buradaki durumu tehlikeli görmüş ve çıkarma başlarken Ertuğrul Koyu’nu savunmaya yardımcı olmak için 11.Bölükten bir kısım kuvvet ayırarak bu kanadı takviye etmişti.¹⁵⁹

Hasan Efendi komutasındaki bölüğün bir takımı Ertuğrul Tabya tarafında, diğer takımı ise Seddülbahir Köyü’ndeki iskele civarına yerleşmişti. Türk savunmasındaki asker sayısı çok az olmakla birlikte ateş disiplini çok iyi ve etkiliydi. Ayrıca koyun coğrafi yapısı savunma için oldukça elverişliydi. Türk askerleri çıkarmadan önce yapılan yoğun donanma bombardımanından neredeyse hiç etkilenmemişti. Filikaların iyice kıyıya yanaşması beklenilmiş ve İngilizlerin en çaresiz anında ateş açılmıştı. Açılan ateş o derece etkiliydi ki İngilizler adına tam bir kıyım yaşanıyordu:

[...]Sahil deniz suyu senelerden beri rengini muhafaza etmişken avcı hendeklerinden tüfeğini uzatan millet fedailerinin kurşunları ile düşman cesetlerinden boşanan kan bahsedilen suyun rengini geçici bir zaman için değiştirdi.

Ertuğrul Koyu sahili bir an içinde balık istifi gibi düşman cesetleri ile doldu. Seddülbahir iskelesinde beş kayık asker tamamen batırıldı. Düşman çıkartmayı durdurmaya mecbur oldu. Saat altıyı geçmişti. Düşman donanması avcı hendeklerine tekrar ateş açmış ve ortalığı dumanla boğmuştu. Tekrar kayıklarını doldurarak sahile sevk etti ise de bu sefer de teşebbüsü başarısızlığa uğradı. Düşman askeri o derece korktu ve yıldı ki Ertuğrul Koyuna giren büyük nakliye gemisinden inmekten çekindikleri fark ediliyordu. Kumandanlarla subaylar kılıçlarını çekmiş oldukları halde askerleri merdivenlere sevk ediyorlardı. Görünen işbu kumandan ve subaylar da Türk kurşunundan kurtulamadı. Askerimizin tek bir fişegi boşuna gitmiyordu. Hatta çok defa oldu ki bir fişek ile birkaç düşman vuruldu. (Binbaşı Mahmut Sabri)¹⁶⁰

Binbaşı Mahmut Sabri Bey’in bahsettiği gibi Türk ateşi tam bir disiplin içinde yapıldığı için sayıca az olmanın verdiği dezavantaj ortadan kalkıyordu. Yarbay W. De L. Williams’ın anılarının devamında Türklerin etkili ateşlerinden bahsediyor: “Saat 10 evvel: Gemimize açılan ateş, pek az olmakla beraber, karaya çıkmak için herhangi bir harekete karşı, derhal konsantre ateş ediliyor. Türklerin atış disiplinleri cidden hayrete değerdir.”¹⁶¹

Saat 09.30’da General Napier’in yedek kafilesinin sahile doğru ilerlemekte olduğu görüldü. River Clyda’tan kendisini ikaz edici bir ses yükseldi: “Karaya çıkabilmenize imkân yok!” Napier karşılık verdi: “Deneyeceğiz” General Napier’le kurmayı istimbota varabildilerse de daha ileri gidemediler ve 15 dakika sonra Generalle beraber emir subayı yardımcısı Yüzbaşı J.H.D CosTekker hemen orada öldü.¹⁶² Hava Komodor Samson bu sıralarda uçağıyla

¹⁵⁹ *I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi*, c.II, s.153.

¹⁶⁰ Mahmut Sabri, a.g.e., s.68-69.

¹⁶¹ Oglander, a.g.e., c.I, s.285.

¹⁶² A.g.e., s.295.

Seddülbahir üzerinde keşif uçuşu yapmaktadır. Aşağıya baktığında sakin mavi denizin kıyıda elli metrelik bir şerit boyunca “kandan kırmızıya kestiğini” görür, gördüğü “korkunç bir manzaradır.”¹⁶³

Her şeye rağmen sayıları az da olsa sahile ulaşmayı başaran askerler de vardı. Bu askerler kıyıya vardığında sığınabildikleri tek yer kumsalın hemen başlangıcında bulunan ve günümüzde de varlığını koruyan ufak bir kum tepesiydi. Bu kum tepesi sahil boyunca uzanıyordu. Buraya ulaşabilen askerler başlarını kaldırdıkları an vuruluyorlardı. Sahilde ölümle yaşam arasında sadece 1-2 metrelik bu kum tepesi vardı. Öyle ki, Yüzbaşı David French daha sonraları, “Türklerin o geniş çaplı hazırlıkları sırasında o toprak parçasını neden yerle bir etmediklerine şaşacak ve “Eğer bunu yapmış olsalardı hiçbirimiz kurtulamayacaktık” diyecekti.¹⁶⁴

Ertuğrul Koyu’ndaki sert direnişin en önemli isimlerinden biri Ezineli Yahya Çavuştu. 10.Bölük 1.Takıma komuta eden Yahya Çavuş askerleriyle donanma ateşinden sonra siperlere koşmuştu. Askerlerine hakimdi, ellerinde makineli tüfek yoktu. Sadece ellerindeki tüfekler ve el bombalarıyla kendisinden çok üstün sayıdaki düşman askerini tam 14 saat kıyıda tutmayı başardı.¹⁶⁵ Ezineli Yahya Çavuş ve askerlerinin Ertuğrul Koyundaki direnişleri o kadar şiddetli ve ateş disiplinleri o kadar etkiliydi ki, o gün River Clyde’da bulunan bir Yüzbaşı General Hamilton’a şöyle diyecekti:

“Akşamüstü River Clyde şilebi subaylarından Yüzbaşı Smith makineli tüfekler için daha fazla ikmal sağlamak üzere geldi. Dediğine göre, River Clyde’da durum yürekler acısıymış. Yirmi katı bir kuvvetle çarpışmak zorunda kaldıklarını söylerken, yüzbaşı hiç heyecanlı değildi. V kumsalı bölgesinde karaya çıkan birlikler Ateş çemberine düştüler. Savaş gemileri, Türk siperleri üzerine mermi yağdırıyorlar. River Clyde’dan açılan ateşle 100 metrelik menzil içindeki bölge, düşmandan temizlenmiş, fakat düşmanın makineli tüfek ve obüs atışları durmuyor.”¹⁶⁶

İngilizler karşılarındaki Türk kuvvetini kendilerinden kat kat fazla zannetmekteydiler. Üstelik makineli tüfek ateşi altında olduklarını rapor ediyorlardı. Oysaki 25 Nisan günü Çanakkale’de ileri hatta savunmada bekleyen hiçbir Türk birliğinin elinde makineli tüfek yoktu. Yüzbaşı G.W Geddes tuttuğu günlüğünde karşılaşmış oldukları ateş karşısında Ertuğrul Koyu’ndaki Türk kuvvetini için “Öyle tahmin ediyorum ki pom-pom tüfeği ve 6 makineli tüfekle Türklerin gücü 400 ya da 500 kadardı.”¹⁶⁷ Diyordu.

¹⁶³ Moorehead, a.g.e., s.127.

¹⁶⁴ Steel-Hart, a.g.e., s.75.

¹⁶⁵ Cemalettin Yıldız, *Çanakkale Seddülbahir Kahramanları*, İzmir 2005, s.75.

¹⁶⁶ Hamilton, a.g.e., s.109.

¹⁶⁷ Çanakkale Savaşları Araştırma ve Tanıtma Topluluğu, *25 Nisan 1915’ten Raporlar ve Günlükler*, Çev.: Cahide Dilek, İstanbul, s.88.

Şiddetli Türk direniş ve İngilizlerin verdikleri zayıat sebebiyle saat 09.00 civarında Ertuğrul Koyundaki çıkarma kesin olarak durmuştu. Kıyıda kum setinin arkasında saklanan bir avuç asker başlarını bile kıpırdatamaz haldeyken, River Clyde'ın içinde kalan 1000 kişi ise dışarı çıkmak için akşam saatlerini beklemek zorunda kalacaktı.

Ertuğrul Koyunda Ezineli Yahya Çavuş komutasındaki direniş, Tekke Koyu'na çıkan İngilizlerin bu askerleri arkadan çevrilmesi tehdidine kadar sürmüş, öğleden sonra Aytepe'nin İngilizlerin eline geçmesi sonucu oldukça zor bir durumda kalan Yahya Çavuş yapacak başka bir şey kalmayınca askerlerini geriye bölüğün yanına çekmiştir. Ertuğrul Koyu'nu saatlerce kendisinden kat kat üstün düşman karşısında savunan Yahya Çavuş ve askerleri sayesinde Seddülbahir'deki İngiliz çıkarması büyük yara almış ve sekteye uğramıştır. Üstelik Türk ordusuna ihtiyat birliklerinin bölgeye yetişmesi için hayati derecede kıymetli saatler kazandırmıştır.¹⁶⁸

8.2 W Sahili (Tekke Koyu) Çıkarması:

Tekke Koyu kumsalı yaklaşık 300 metre genişliğindedir. Kumsalın arkasındaki Karacaoğlan ve Aytepe İngilizler adına ilk ele geçirilmesi gereken tepelerdi. Her iki tarafta da tepeler dikçe olmakla beraber, merkezde bulunan kum tepeleri, denize bakan sırta kolayca çıkmak imkânını sağlıyordu. Türkler bu sahili, bir ölüm tuzağı haline sokmakta büyük feraset ve zekâ göstermişlerdi. Su kesimine yakın olmak üzere, derin bir tel kuşak, bu çıkış yerinin hemen bir başından öbür başına kadar uzanıyordu.¹⁶⁹

Sahilden daha içerilere girildiğinde çeşitli tel örgülerden engellerle savunma güçlendirilirken, siperler tepelerin yamaçlarında koya hakim bir şekilde düzenlenmişti. Koydaki tahkimat diğer çıkarma yapılan koylara göre daha kuvvetliydi. Tekke Koyu ve Ertuğrul Koyu diğer çıkarma yapılan kumsallara göre daha geniş olduğundan büyük kuvvetler bu koylardan çıkarılacaktı. Bu koy, ikinci büyük çıkarma alanı olarak düşünülmüştü. Koya bir piyade takımıyla destekli tam teşekküllü bir tabur çıkacaktı. Euryalus muharebe gemisinin eşliğinde yakın sulara getirilen çıkarma kafilesi, saat 06.00'da 40 kadar küçük deniz taşıtına yüklenmiş olarak ve yan yana sekiz dizi halinde kıyılara çekildi.¹⁷⁰

Saat 06.00'ya kadar müthiş bir bombardımana tutulan koydaki tahkimatın yerle bir edildiği ve Türk askerlerinin zayıat verildiği düşünülüyordu. Savunmada sadece bir bölük asker görevlendirilmişti. 3.Taburun 12.Bölüğü bombardıman bitene kadar sabırla siperlerinde hareketsiz bekledi. İngiliz birlikleri kıyıya yanaşırken donanma ateşini gerilere kaydırıldı.

¹⁶⁸ Ezineli Yahya Çavuş 25 Nisan günü muharebelerden sağ çıksa da Haziran ayında Zığındere'de şehit olmuştur. 1962 yılında Yahya Çavuş ve askerleri adına Ertuğrul Koyuna hakim tepede bir anıt dikilmiştir.

¹⁶⁹ Oglander, a.g.e., c.I, s.276.

¹⁷⁰ *I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi*, c.II, s.150.

İngilizlerin iyice kıyıya sokulduklarını gören ilerideki Türk takımları şiddetle ateş açtılar. Ani açılan ateş esnasında savunmasız durumda olan İngilizler zayıt vermeye başladılar. Tekke Koyu'ndaki fedakârlıklarından dolayı Viktorya Haçı ile ödüllendirilen Yüzbaşı Willis karaya çıktıkları anı şöyle anlatıyor:

“Filikamın birinci kürekçisi arkadaşlarının öfkeli şaşkınlığı arasında öne devrildi. Katliam işareti verilmişti: Yamaçların üzerinden makineli tüfek ve keskin nişancıların isabetli atışları başladı. Çok geçmeden kayıplar arttı. Pusunun zamanı kusursuzdu. Filikalar içinde tümüyle açıkta ve çaresizdik, gizlenmiş olan Türklerin talim hedefleriydik ve birkaç dakika sonra filikamdaki otuz kişiden sadece yarısı kalmıştı. (Yüzbaşı Richard Willis)”¹⁷¹

Kurşunlara hedef olmamak için filikalardan denize atlayan askerler taşıdıkları ağırlıkları nedeniyle boğuldular. Sahile varabilen İngilizlerin çoğunun tüfekleri ıslanan su yüzünden veya kumsaldaki kum parçalarının silahlarının mekanizmalarını bozması sonucu etkisiz kalmıştı. Ayrıca sahilin hemen gerisindeki dikenli teller yoğun bombardımana rağmen bir zarar görmemişti.

Askerlerin bu telleri aşmaları ve tepedeki Türklere saldırmaları gerekiyordu. Bu teller küçük müfrezelerin çabası sonucu birkaç yerden delinerek askerlere geçiş imkânı sağlandı ve İngilizler bu deliklerden geçerek ilerlemeye başladılar. Bu sırada Euryalus'tan kalkan yedek kabilelerin peşinden yavaş yavaş sahile sokulan General Hare, limanın hemen kuzeyinde bulunan kayanın kenarına filikalar güvenle yanaşacak kadar denizin durgun olduğunu gördü. Bu noktadan Türklerin yan savunma tertibatının çevrilmesi mümkündü. Kendi filikasını bu istikamete çevirttiği gibi Implacable'dan kalkan yedek kabilenin kalanını taşıyan filikalara da kendisini takip etmeleri için seslenerek, mukavemet görmeksizin sahile çıktı.¹⁷²

Bu noktadan sahile çıkan General Hare ve askerleri tepedeki boş siperleri ele geçirdiler. Merkezde de yoğun ateş altında kalan Türk askerleri çarpışarak geri çekilmeye başladılar. Binbaşı Mahmut Sabri, Tekke Koyu'ndaki savunmanın delinmek üzere olduğunu gelen haberlerden anlamıştı:

[...] O sırada Aytepe muhafız takım subayından gelen haberde düşman kuvvetinin bir tabur tahmin edildiği ve Tekkeburnu kuzeyinde yeni yeni kuvvetlerin karaya çıkmakta olduğu ve sağ kanattaki mangaların kısmen siperleri terke mecbur oldukları bildiriliyordu. Bu sırada sürekli takviye alan düşman makineli tüfeklerinin himayesinde 9. Bölük ve 12. Bölüğün kalan kısmına yükleniyordu. Tekke Koyu sahil siperlerinde müdafaa eden 12.Bölük siperleri terke mecbur olunca Tekke Koyu çıkarması serbest kaldı. Saat 7'yi geçiyordu. Seddülbahir sahilleri ve arkası cehennemi bir hal almıştı. Düşmanın Ertuğrul Koyu'na bu defa sevk ettiği kuvvetleri 11.Bölüğün oraya gelmesiyle mahvoldu. Fakat Tekke Koyu düşman çıkarmasına kaynak oldu. Her ne kadar siperleri terke mecbur olan askerler geri sırtları ve Aytepe'yi tuttu ise de buradan sahil

¹⁷¹ Stephen Snelling, *VC's Of The First World War Gallipoli*, United Kingdom 2010, s.24-25.

¹⁷² Oglander, a.g.e., c.I, s.278.

görünmüyordu. Düşman kolaylıkla çıkıyor ve iki tarafa yayılıyordu. Cephe biri birine dikey iki hat halini aldı. Biri Aytepe'den itibaren kuzeye doğru yönelik 9.Bölük ve 12.Bölük kalanı açıkta, diğeri Ertuğrul Tabyasından Seddülbahir iskelesine doğru güneye 10. Ve 11. Bölükler avcı hendeklerinde bulunuyordu. Tekke koyu civarında ihraç edilen düşman kuvvetleri koşarak geliyorlardı. Beş takım kuvvetimize karşılık düşmanın bir taburdan fazla kuvveti taarruz ediyor ve makineli tüfekleri işliyordu.”¹⁷³

Binbaşı Mahmut Sabri'nin yazdıklarından da anlaşılacağı üzere, saat 07.00'den sonra Tekke Koyu'nda çıkarmayı karşılayacak tek bir Türk askeri kalmamıştı. İngilizler buradan çıkarmayı hızlandırdılar. Sayıca üstün düşman kuvvetleri karşısında Mahmur Sabri Bey'in askerleri Tekke Koyu'nun arkasındaki tepelerde savunmaya devam ediyorlardı ve son derece zor durumdaydılar. Ertuğrul Koyu'nda tıkanan İngilizler Tekke Koyu'na yükleniyor ve bu koy geçen her dakika muharebelerin odak noktası oluyordu.

Kuzeydeki tepenin ele geçirilmesiyle İngilizler General Hare komutasında İkiz Koyu'na çıkan diğer İngilizlerle irtibat kurmak için sol taraftan açılmaya ve ilerlemeye çalışırken ağır ateş altında kaldılar.¹⁷⁴ Diğer yandan karaya çıkan İngiliz subaylarının ellerindeki haritalarda çoğu yer işaretleri ve tepeler yanlıştı. Bu birçok karışıklığın yaşanmasına ve gecikmeye sebep oluyordu.

Karacaoğlan Tepesi'ne yüklenen İngilizlere karşı 9. Bölük iki takımıyla bölgeye gönderildi. Saat 10.00'da bu tepe için yapılan mücadeleler daha da hareketlendi. Her iki tarafta birbirine girmiş olarak çarpışıyordu. Küçük bir tepenin iki yanı birer taburla çevrilmiş ve buradaki Türk takımı korkunç bir baskı altında bunalmıştı. Tepenin zirve kısmında birçok infilaklar oluyordu. Güneyden tepeye tırmananlar çoğaldı. Karacaoğlan Tepesi'ndeki takımın savunma olanakları gittikçe azalıyordu. Nihayet takım geriye alındı. Böylece saat 11.00'de Karacaoğlan Tepesi düşmüş oldu.¹⁷⁵

Karacaoğlan Tepesi'nin düşmesiyle önemli bir direnme noktası Türklerin elinden çıkmış bulunuyordu. İngilizler artık bütün dikkatini ve kuvvetini Aytepe'ye çevirdi. Yaklaşık bir taburluk kuvvetle saldırılan tepelyi yaklaşık dört mangalık bir kuvvet savunuyordu. Arada büyük kuvvet dengesizliği vardı.

Binbaşı Mahmut Sabri Aytepe'yi savunmak için Ertuğrul Koyu'ndan kuvvet göndermek istemişse de, örtülü yol olmaması sebebiyle bölgeye yardım gönderilemedi.

¹⁷³ Mahmut Sabri, a.g.e., s.70-71.

¹⁷⁴ Bu ateş sırasında General Hare ağır şekilde yaralanarak savaş dışı kaldı. Daha savaşın başında bu bölgeye çıkan İngiliz askerleri komutansız kaldı. Onun yerine komutayı devralan Binbaşı Frankland ise V (Ertuğrul Koyu) sahiline doğru keşif yapmaya giderken saat 08.30'da öldürüldü. Oglander, a.g.e., c.I, s.279-281.

¹⁷⁵ *I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi*, c.II,s.164.

8.3 X Sahili (İkiz Koyu) Çıkarması

General Ian Hamilton İkiz Koyu ve Saritepe altı çıkarmalarıyla kanatlara sarkarak Seddülbahir Muharebelerini ilk dakikalarda derinleştirip Alçitepe yolunu kolaylıkla açmak istiyordu. İkiz Koyu, Tekke Koyu'nun 1,5 kilometre kadar kuzeyinde yaklaşık 150-200 metrelik bir kumsal şeridiyle çıkarma yapmaya elverişli bir koydu.¹⁷⁶

Kıyının hemen arkasında yüksek tepeler olmadığı gibi Türk komutanlığı bu noktadan çıkarma beklemediği için sahilde çıkarmayı yavaşlatacak herhangi bir engel, zorluk yoktu. Hazırlık yapılmamıştı. Koy sadece bir gözetleme postası tarafından savunuluyordu.¹⁷⁷ Çıkarma tam bir baskın halinde yapıлып birlikler kolayca araziye yayılacaktı.

Implacable zırhlısının taşıdığı Lancashire taburuna ait bölükler saat 06.00'dan önce Albay H.C. Lockyer'in komutasında karaya yaklaşmaya başladılar ve 06.30'dan önce iki bölük karaya çıkmaya başladı. Bu, kıyıda bekleyen gözetleme postası için tam bir sürprizdi. Tek bir zayıt verilmeden kıyıya çıkıldı.

İkiz Koyu'nda kıyıya çıkan bir subay günlüğüne şunları yazdı: "Parlak, güneşli bir sabah, çarşaf gibi bir deniz ve tek el dahi silah atılmadığını hatırlıyorum. Bir elimde çanta, kolumda da bir kaput vardı; nazik bir bahriyeli, çizmelerimi ıslatmamam için, sandaldan bir tahtaya basarak inmeme yardım etti. Noksan olan tek şey oteldi"¹⁷⁸ diyecekti. İkiz Koyu'na çıkış bu denli rahat yapılmıştı.

İkiz Koyu yarımadaının en güneyindeki Ertuğrul ve Tekke Koylarının kuzeyinde bulunduğu için buraya çıkan İngilizlerin ilerlemesi halinde, güneyde çarpışan Türk birliklerinin arkadan kuşatılma riskleri vardı. 26.Alayın 3.Taburunun bu sahilleri savunacak yeterli sayıda askeri yoktu. Zira tabur mevcudunun çok üstünde geniş bir araziye yayılmıştı. Bölgeyi 2.Taburun 6.Bölüğü savunuyordu ve bölüğün büyük kısmı önemli bir çıkarma noktası olan Zığındere ağzına yerleştirilmişti. Sahilde bulunan gözetleme postası karşısındaki iki bölüğe ve denizden gelen topçu ateşlerine rağmen yakın muharebe temasını korudular.

İkiz Koyu'ndaki çıkarmayı güneyde Tekke Koyu'nu savunan 12.Bölüğün açık kanadına sürdüğü gözetleme postası da görmüş ve bu istikamette ilerleyerek ateş muharebesine girmişti.¹⁷⁹ Sahilden ilerleyen İngilizler sağ tarafta Karacaoğlan Tepe'de, sol tarafta ise Zığındere'den saldıran Türklerle muharebeye giriştiler. Bu sırada 26.Alay komutanı 7.Bölüğü 3.Taburun ihtiyatına girmek üzere Kirte'den hareket ettirmişti. Bu bölük donanma ateşine yakalanmamak için yanaşma yolunu değiştirmesi sırasında İkiz Koyu'ndan çıkan düşman

¹⁷⁶ A.g.e., s.155.

¹⁷⁷ Türk Genelkurmayına göre sahili savunan Türk gücü 9 kişi, İngiliz Resmi tarihine göre ise 12 kişidir. *I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi*, c.II, s.155. , Oglander, a.g.e., c.I s.274.

¹⁷⁸ Robert Rhodes James, *Gelibolu Harekâtı*, Çev.: Haluk V.Saltıkgil, İstanbul 1965, s.162.

¹⁷⁹ *I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi*, c.II,s.156.

askerlerini gördü. Bölüğün aldığı emir 3.Taburun ihtiyatına girmekti fakat önlerinde kuvvet bulunmayan bir çıkarma birliğine denk gelince bölük komutanı üç tabura yakın düşman kuvveti üzerine saat 08.15'te Kızıltoprak sırtlarından taarruz etti. Bu muharebe akşama kadar devam etti. 7.Bölüğün zayıyatı ağırdı.¹⁸⁰

Öğleden sonraya gelindiğinde İkiz Koyu'na çıkan düşman birlikleri koyun yukarısında bir kıyıbaşı elde etmelerine karşın, karşısındaki zayıf Türk kuvvetleri karşısında ilerleyememişlerdi. Şüphesiz İngilizler İkiz Koyu'na daha fazla kuvvet ayırıp Türk direnişini kırabilseydi Ertuğrul ve Tekke Koyu'nu savunan Türk askerlerini arkadan çevirebilir ve 25 Nisan günü Seddülbahir Muharebelerinin seyrini ciddi şekilde değiştirebilirlerdi.

8.4 S Sahili (Morto Koyu) Çıkarması

Seddülbahir'in iki milden az bir mesafe gerisinde bir bölük Türk askerinin, İngiliz planını akamete uğrattığı bir sırada, II. Güney Galya Hudut Taburun üç bölüğü, saat 07.30 evvelde S sahiline çıkmayı başarmış ve artık bu noktaya sağlam bir surette yerleşmişti. S sahili, Morto limanının kuzey kolu üzerindeki tepenin içinde küçük bir yarıktan ibaret olup bunun ucunda ve tepenin üzerinde (De Tott bataryası) denilen terkedilmiş bir istihkâm vardı.¹⁸¹

Bu sahilden herhangi bir çıkarma beklenmediği için Türkler tarafından yeterince tahkim edilmemişti. Burayı savunmakla görevli bir takım kuvvet bulunurken, kıyının biraz daha içerisinde bir takım daha bekliyordu.

Çıkarmanın ilk anında Türk askerleri şiddetli ateş açsa da sayıca fazla olan Galya taburu askerleri 15 Türk esiri alarak bölgeye hızlı bir şekilde hâkim oldu. Bu hâkim noktadan Ertuğrul Koyu'ndaki çıkış hareketinin gelişmemekte olduğu derhal görüldü. Fakat Yarbay Casson'un almış olduğu emirler, bu gibi fevkalade vaziyetlerde ne türlü hareket edileceğine dair hiçbir fikir ve mütalaayı içermiyordu. Kendisine verilen talimatta, karaya çıkış işi bittikten sonra, güneyden yapılacak ileri hareketini beklemesi bildiriliyordu.¹⁸²

Yarbay Casson komutasındaki Galyalıları aldıkları emir gereği, çıkarmanın omurgasını oluşturan Ertuğrul ve Tekke Koyularındaki çıkarmalar gelişip bir ileri harekâta dönemediği için gün içinde buldukları mevziyi tahkim edip geliştirmekle yetindiler. Bu yüzden bu kanat hareketinden de önemli fırsatlar İngilizler adına kaçırılmış oldu.¹⁸³

¹⁸⁰ A.g.e., s.157.

¹⁸¹ Oglander, a.g.e., c.I, s.290.

¹⁸² A.g.e., s.291.

¹⁸³ Güney Galya Taburunun S sahilinde kaldığı 48 saat içinde, karaya çıkılırken uğranılmalarda dâhil olduğu halde, toplam kaybı 2 subayla 13 er ölü, 3 subayla 45 er yaralıdan ibaretti. Oglander, a.g.e., c.I, s.290.

8.5 Y Sahili (Saritepe Altı-Pınarıçi Koyu) Çıkarması

Seddülbahir bölgesindeki çıkarma hareketlerinin en tehlikelisi, Pınarıçi Koyuna yapılmış olanıydı. Bu çıkarma yeri, Zığındere ağzından ortalama 1,5 kilometre kuzeyde, çok dik yamaçlarla denize inen bir kıyı parçasıydı. İngilizler bu noktanın boş bırakıldığını görmüş ve topoğrafik zorluklarına rağmen bu noktaya çıkarmaya karar vermişti.¹⁸⁴

Sahil hattı son derece sarp ve çalılıklarla kaplı tepelerden oluşuyordu. Türklerin hiç beklemedikleri şekilde bu sahilde karaya çıkılarak güneydeki ana çıkarma noktalarına yardım edilmesi planlanmıştı. Bu bölgeye çıkarılmak için iki tabur gücünde yaklaşık 2000 askerden oluşan gayet kuvvetli bir güç ayrılmıştı.

Taburlardan 1.Hassa İskoç hudut taburuna Yarbay Koe, Plymouth taburuna ise Yarbay Matthews komuta edecekti. Ayrıca 11.Güney Galler taburundan bir bölükte çıkarmaya katılacaktı. Komuta kıdemli olması sebebiyle Yarbay Matthews'ta olacaktı. 29.Tümen Komutanı General Hunter-Weston'un Yarbay Matthews'e vermiş olduğu emirler, ilk vazifesinin biraz içeriye doğru ilerlemek, o civarda bulunduğu sayılan bir Türk topunu zapt etmek ve Türk ihtiyat kuvvetlerini kendi üzerine çekerek, Helles ve Seddülbahir'in takviyesine müdahale etmekten ibaret olduğu mealinde idi.

Ayrıca karaya çıktıktan sonra İkiz Koyu'nda karaya çıkan birliklerle temas kurması ve daha güneyde çıkan ana çıkarma birliklerinin kendi hizasına gelmesiyle Alçıtepe'ye doğru harekâta katılacaklardı.¹⁸⁵

Bu emirlerdeki en büyük soru işareti şuydu; daha güneye çıkan örtü kuvveti, zamanında ilerleyemezse ve başka bir beklenmedik sürprizle veya fırsatla karşılaşırsa bu iki taburluk gücün ne yapacağı hiçbir şekilde belirtilmemişti. Pınarıçi Koyunu savunan herhangi bir Türk birliği yoktu. En yakın birlik daha güneyde Zığındere'de yerleşmiş 26.Alay 2.Tabur 6.Bölük'e bağlı mevcudu 110 kişilik iki takımdı.¹⁸⁶

Çıkarma saat 04.30 sularında başladı ve saat 06.45'e gelindiğinde bütün İngiliz askerleri zayıtsız olarak karaya ayakbastılar. Sahilde herhangi bir Türk birliği olmadığı için rahat bir şekilde sırtlara çıkıp yerleştiler.

Baskın tek kelimeyle mükemmel olmuştu. Böylece İngilizler yapılan bu sol kanat çıkarmasıyla, henüz daha çok erken saatlerde yarımadanın güneyinde çarpışan bütün Türk kuvvetlerini bir hamlede arkadan çevirebilecek pozisyona geldi. Karşılarında tek tük Türk devriyelerinden başka ciddi denebilecek hiçbir Türk birliği yoktu. Cepheye ve kanatlara keşif

¹⁸⁴ *I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi*, c.II, s.157.

¹⁸⁵ Oglender, a.g.e., c.I, s.249.

¹⁸⁶ Erdemir, a.g.e., s.115.

kolları gönderildi. Bazı birlikler karaya çıkış emirlerinde belirtilen Türk topunu aramak için güneydoğu istikametinde ilerlemeye başladı.¹⁸⁷

Türkler İngilizlerin bölgeye çıktığı haberini ilk kez saat 06.15'te haber aldılar. 6.Bölük tarafından yarım takım gücünde bir birlik bölgeye gönderildi fakat çıkarmanın ciddi olduğu ancak birkaç saat sonra anlaşılıp 26.Alay komutanlığına rapor edildi. Fakat elde ihtiyat kuvveti olarak sadece 2.Tabur 5.Bölüğe ait iki takım kalmıştı.

Saat 09.45'te Kirte'den ileriye atılan takımlar Zığındere sırtlarına doğru açıldılar. Sarıtepe dolaylarından bütün Türk kuvvetlerinin derinliklerini tehdit eden İngiliz tugayına karşı bu iki takım savunma yapacaktı.¹⁸⁸

Çıkarmanın başarılı olduğu Hamilton'a haber verildi. O sırada Kabatepe'de dönen Queen Elizabeth zırhlısında bulunan Ian Hamilton Pınariçi Koyundaki başarıyı kendi gözleriyle gördü. Buradan Ertuğrul Koyu'na ilerleyen ve bu koydaki çıkarmanın tamamen başarısız olduğunu gören Hamilton, bu koyu daha ciddi şekilde kuvvetlendirip bir kanat harekâtı yapmayı düşünmeye başladı. Fakat böyle bir harekât için Seddülbahir çıkarmasından sorumlu komutan Hunter-Weston'ın onayını alması gerektiğini düşünüyordu.

Ertuğrul Koyu çıkarması çıkmaza girdiği için bu sahile ayrılan ve karaya çıkamayacağı anlaşılan birlikler, çıkışın daha rahat yapıldığı Tekke Koyu'na gönderiliyordu. Yani Hamilton'un elinde Pınariçi Koyu'na daha fazla kuvvet göndermek için yeterli birlik mevcuttu.

Hunter-Weston'a saat 09.21'de şu işareti verdi: “Y sahili için bir miktar kuvvet daha ister misiniz? Eğer isterseniz balıkçı gemileri hazırdır” Bir cevap alınmadığından saat 10 evvelde bu işaret tekrar edildi. Yarım saat sonra, General Hunter Weston, Amiral Wemyss'ın alınmış olan tertibatın herhangi bir suretle değişmesi harekâtı gecikmeye uğratacağını bildirmiş olduğu cevabını verdi.¹⁸⁹

Böylece İngilizler adına büyük bir fırsat kaçırılmış oldu. Hunter-Weston Pınariçi Koyu'ndaki durumun ve yakalanan fırsatın farkında değildi. Güneyde sekteye uğrayan iki ana çıkarma bölgesindeki olaylarla meşguldü ve buradaki zorlukların aşılacak hızla ilerleme sağlanacağına inanıyordu.

Üstelik Ertuğrul Koyu'ndaki feci duruma da tam hakim olamadığı İngiliz resmi tarihinde belirtilmektedir. Kanatlarda karaya çıkan birlikleri görmezden geliyor ve savaşın kaderini değiştirebilecek çok kıymetli zaman boşa akıp gidiyordu. Diğer yandan Hamilton, emri

¹⁸⁷ Oysa bölgede konuşlanmış herhangi bir Türk top yoktur.

¹⁸⁸ *I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi*, c.II, s.159.

¹⁸⁹ Oglender, a.g.e., c.I, s.251.

altında bulunan Hunter-Weston'a müdahale etmeyerek Y sahiline daha fazla adam gönderme seçeneğini aklından çıkardı.

Günlüğüne yazdığı gibi: “General Hunter Weston, bütün çıkarma hareketleri ile daha yakından bağlantılıydı. Ona komuta etmek, şu önemli anda bana düşmez”¹⁹⁰ diyerek savaşın kaderini değiştirebilecek fırsatı elinden kaçırdı.

Çıkarma anında bilinmemesine rağmen sadece Pınarıçi Koyu'na çıkan iki taburluk kuvvet, yarımadanın güneyinde dağınık halde çarpışan bütün Türk birliklerinin sayısından fazlaydı. Diğer yandan Y kumsalına daha fazla kuvvet çıkarmadan da bir kanat harekâtı yapılabilirdi. Yarbay Matthews yaveriyle birlikte Kirte köyüne uzaktan keşif yapacak kadar yaklaştı. Köy boş görünüyordu.¹⁹¹

Bu sıralarda Yarbay Koe bilgi ve tavsiyeleri için tümen karargâhından ricada bulundu. Fakat cevap alamadı. Subaylar kendilerini huzursuzluk verecek derecede tecrit edilmiş hissetmeye başladılar. Güneyden savaşın gürültüsünü duyabiliyorlardı ama ne olduğun dair bilgi alamıyorlardı.¹⁹²

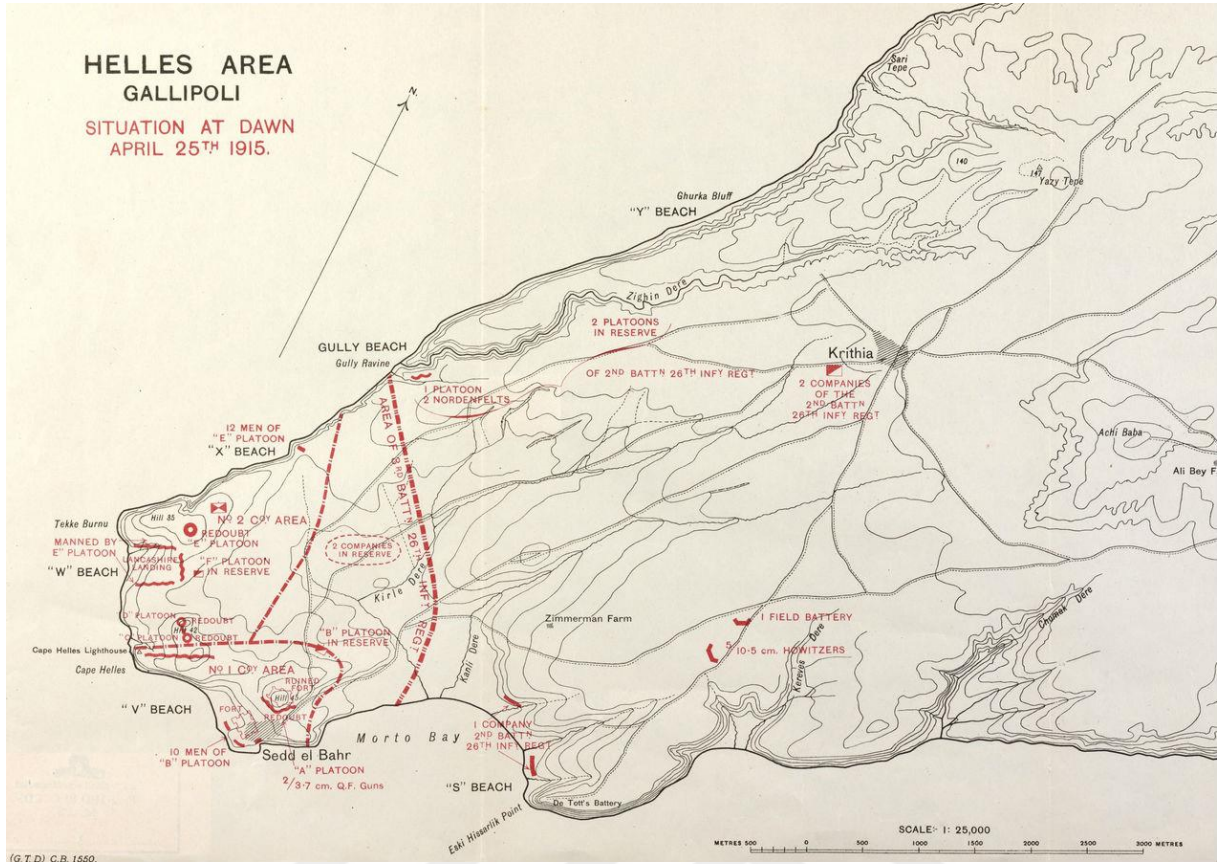
Buldukları bölgede tahkimat yapıp güneyden geliyecek ileri harekâtı beklemeye başladılar. Oysa ilk hedef olan ve bütün savaş boyunca hiçbir zaman ele geçirilemeyen Alçıtepe yolu İngilizlere ilk ve son kez olarak açıldı.

Kirte'ye yapılacak ciddi bir ilerleme ile hem Alçıtepe ele geçirilebilir hem de Seddülbahir kıyılarında çarpışan Türkler arkadan çevrilebilirdi. Fakat İngilizler gayet cömert bir şekilde Türklerin kendilerine hediye ettikleri çok değerli imkânı kıyıda bekleyerek geçirdiler. Belki de Seddülbahir Muharebelerinin en önemli fırsatını kaçırmış oldular.

¹⁹⁰ Hamilton, a.g.e., s.107.

¹⁹¹ Kirte Alçıtepe'nin hemen güneyinde İngilizler adına ele geçirilmesi önemli bir hedefti. Savaşın sonuna kadar ele geçirilemediği gibi hiçbir İngiliz birliği veya askeri 25 Nisan günü Yarbay Matthews'ın yaklaştığı kadar Kirte'ye yaklaşmadı.

¹⁹² James, a.g.e., s.174.

25 Nisan Sabahı Seddülbahir Bölgesi¹⁹³

8.6 25 Nisan Öğleden sonra ve 26 Nisan Muharebeleri

Çıkarmalar başladığında, ana iki çıkarma koyundan biri olan Ertuğrul Koyu'nda çıkarmalar tamamen durmuştu. Ezinelî Yahya çavuş ve askerleri, karşılarında River Clyde'ta sıkışan İngilizlere göz açtırmıyordu. Diğer önemli çıkarma noktası Tekke Koyu'nda ise çıkarma gittikçe gelişmiş, ağır zayıata rağmen sahildeki Türkler geriye atılmıştı. Sahile bakan yamaçlarda tek bir Türk askeri bile kalmayınca İngiliz birlikleri karaya rahatça çıkmaya başlamıştı.

Böylece Ertuğrul Koyu'na çıkarılması gereken birlikler Tekke Koyu'na kaydırılmaya başlandı. İkiz Koyu'na çıkan birlikler güneye Karacaoğlan Tepe'ye sarkmaya çalışıyor, Türk keşif kolları düşmanı durdurmaya çalışıyordu. Saat 11.00'de Karacaoğlan Tepe düştü.

İngilizler saat 13.00'te Ertuğrul Koyu'ndaki River Clyde kömür gemisi ve burada tıkanıp kalan bir tabur hariç bütün kuvvetlerini karaya çıkarmış bulunuyordu. Ertuğrul Koyu – Tekke Koyu – İkiz Koyu hattından 3.Tabur üzerine boşaltılmış olan çıkarma kuvvetleri 10 tabura yakındı.¹⁹⁴ Binbaşı Mahmut Sabri çok zor durumdaydı, kendisinden çok üstün sayıdaki

¹⁹³ Australian War Memorial, G7432.G1 S65 XXVI.11.

¹⁹⁴ *I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi*, c.II, s.164.

düşmanı durdurmaya çalışıyordu. Elinde neredeyse hiç ihtiyat kalmamıştı. Alaydan takviye isteklerine ise cevap alamamıştı.

Karacaoğlan Tepe'nin düşmesinden sonra dikkatler Aytepe'ye çevrilmişti. İngilizler buraya yükleniyor, iki taburluk kuvvete karşı bir takım kuvvetindeki Türkler direnmeye çalışıyorlardı. Bu arada donanma ateşiyle Aytepe barınılmaz bir hale gelmeye başlamıştı. İnatçı Türk direnişinin direnek noktası olan Aytepe düşmek üzereydi.

Mahmut Sabri git gide zorlaşan durumu alaya şöyle rapor etti: "Aytepe düştü. Düşman Tekke Burnu'ndan Zığındere'ye kadar uzanan sırtı kuvvetli bir surette işgal etti. Her yöne makineli tüfekler yerleştirildi, imdat kuvveti ve cephane gönderilmezse tabur ve istihkâm bölüğü iş göremeyeceklerdir."¹⁹⁵

İlerideki bölükler birbirlerinden kopuk aralıklı bölgelerde savaşıyorlardı, cephede bir bütünlük yoktu. Takımlar gittikçe erirken, subay zayıtı oldukça fazlaydı. Aytepe'nin düşmesiyle stratejik bir mevki kaybedilmişti fakat asıl tehlike Pınarıçi Koyu'na çıkan ve Sarıtepe sırtlarını işgal eden iki İngiliz tugayının yarattığı tehditti.

Nihayet 9.Tümen Komutanı Halil Sami Bey 25.Alay 3.Taburu Sarıtepe sırtlarına çıkan düşmana karşı taarruz için görevlendirdi. Kirte'ye gelen tabur batıya doğru açılarak taarruza saat 16.00'da başladı. İngilizlerin şiddetli karşı koyması ve açılan donanma ateşi sonrası taarruz bir saat sonra yavaşladı ve iki taraf karşılıklı mevzilendi.

9.Tümen Komutanı Albay Halil Sami Bey karaya çıkan ve yerleşmeye başlayan düşmana karşı gece taarruzu yapıp düşmanı denize dökmeye karar verdi.

Eskihisarlık istikametine yapılan gece taarruzları İngilizlerin iyi mevzilenmesi sonucunda sonuçsuz kaldı.

Zığındere kuzeyine gönderilen birlikler gizlice ileri hatlara sokularak makineli tüfekleriyle ateşe başlayarak saat 21.00 civarında taarruza kalktılar. Bu şiddetli taarruzun etkisiyle İngilizlerin hatlarının arasına kadar girildi. İngiliz kayıpları o derece artmaya başladı ki, Yarbay Matthews, tümen karargâhından işaretle takviye kıtaları istedi. Gece direnilse de kayıplar pek fazlaydı.¹⁹⁶ Türk taarruzları sabaha kadar aralıklarla devam ettirildi:

"Mevzilerimize yaklaşan Türk saflarını görebiliyorduk. Olağanüstü bir cesaretle çarpışıyorlardı ve ateşimiz karşısında yıkılan bir safın yerini alan bir diğeri bize karşı yürüyor, sağ kalanlar korunmalı bir yerde toplanıp tekrar üzerimize geliyorlardı. Mevzilerimizde zayıf bir nokta arıyorlarmış gibi saldırı tüm cephe boyunca sürüyordu. Bu saldırılar sırasında bir askerın tüm arkadaşları durduktan sonra bize doğru koşmaya devam ettiğini gördüm. Olanca hızıyla sağa sola sekerek koşuyordu. Siperin elli metre yakınına kadar geldiğini, sonra da devrildiğini gördüm. Gece benim bulunduğum siperde

¹⁹⁵ Mahmut Sabri, a.g.e., s.73.

¹⁹⁶ Oglander, a.g.e., c.I, s.255.

kadar tam dört kere geldiler. Türklerden biri siperdeki bir adamıma süngüyle saldırdı ve sonra vuruldu” (Yüzbaşı Robert Whigham)¹⁹⁷

İngilizler devam eden bu taarruzlar sonucu daracak bir alana sıkışıp kalmışlardı. Zayıatları fazlaydı. Bu durum askerlerin moralini bozuyordu. Sabah olduğunda donanma Türk hatlarını ve Kirte’yi yoğun bir bombardımana tuttu.

Saat 07.00’de başlayan Türk taarruzu sonucu bazı askerler düzensiz olarak sahile yığılmaya başladı. Saat 07.25’te kıydan gemilere şu işaret veriliyordu: “Bütün filikaları hemen gönderiniz. Çok fazlaştık. Çabuk” Bunun peşinden şu ikinci işaret geldi: “Sahile sürüldük. Tepeden uzaklaştığımız zaman size emri vereceğim” on dakika sonra şu işaret geldi: “Filikaları Y sahiline gönderiniz. Vaziyet ümitsizdir.”¹⁹⁸

Bunun üzerine sahile filikalar gönderilerek askerlerin geriye çekilmesine başlandı. 26 Nisan saat 11.00’e gelindiğinde Pınarıçi Koyu’nda tek bir İngiliz askeri kalmamıştı. Bu muharebelere Türk birlikleri yaklaşık 750 asker, İngilizler ise 697 asker kaybettiler.¹⁹⁹ İngiliz resmi tarihi Pınarıçi Koyu’nda yaşananlarla ilgili 29.Tümen Komutanı Hunter Weston’u suçlarken, kaçırılan fırsatla ilgili ciddi eleştiriler yöneltmektedir:

“Yarbay Matthews’in, ayın 25. Günü sabahı kaçırmış olduğu fırsatlar ne olursa olsun, ertesi günü karşılaşmış olduğu güçlükleri takdir etmek güç değildir. Çünkü üstü olan komutan (Hunter Weston), durum ile kesinlikle ilgilenmemişti

29 saat devam eden bu vaziyet sırasında, tümen karargâhından bir tek kelime bile gelmemişti. Takviye kıtaları hakkındaki ısrarlı taleplerine hiçbir cevap verilmemişti. Pınarıçi Koyu, karargâhtan bir destroyerle ancak yirmi dakikalık bir mesafede olmasına rağmen, Matthews’in vaziyeti hakkında şahsen malumat edinilmek üzere, tümen kurmaylarından bir subay gönderilmemişti. Matthews’e Yarımada’nın güney ucunda olup bitenleri bildirmek üzere vaziyete ait olan raporlar bile gönderilmemişti. Bu subay her türlü teşebbüsüne rağmen unutulmuş, ihmal edilmişti.”²⁰⁰

İngiliz resmi tarihinin kaçırılan bu büyük fırsat hakkındaki değerlendirmeleri görüldüğü gibi son derece önemlidir. Yarbay Matthews’in durumu tümen komutanlığınca iyi analiz edilip kuvvetleri desteklenebilseydi, güneyde çıkarmalara karşı savaşan Türk kuvvetlerini arkadan çevirip, daha sonrada savaş boyu hiçbir zaman ele geçirmeye başaramadıkları Alçitepe’yi daha ilk gün ele geçirebilirlerdi.

Yine de buradaki ihmalin veya başarısızlığın en büyük sorumluluğu Hunter Weston değil Başkomutan Hamilton’a aittir. Bir başkomutan olarak Pınarıçi Koyunda yakalanan fırsatı gözleriyle görmüş ve Hunter Weston’a herhangi bir müdahalede bulunmayarak gelişmeleri sadece seyretmekle yetinmiştir.

¹⁹⁷ Steel-Hart, a.g.e., s.84.

¹⁹⁸ Oglander, a.g.e., c.I, s.257.

¹⁹⁹ Gürsel Göncü-Şahin Aldoğan, *Çanakkale Savaşı Siperin Ardı Vatan*, İstanbul 2006, s.48.

²⁰⁰ Oglander, a.g.e., c.I, s.259.

Türk tarafında ise gece hücumu için hazırlıklar yapılıyordu. Mahmut Sabri Bey'in yanına gece saat 01.00'de takviye olarak gönderilen 25.Alay 1.Taburdan öncü askerler ulaştı. Bu tabur yolda gelirken düşman ateşine yakalanmış ve intikali gecikmişti. Saat 02.30 olduğunda taburun kolbaşısı bölgeye ulaşmaya başladı.²⁰¹ Fakat geçen onca zamana rağmen gelen ihtiyat kuvveti iki buçuk bölükle iki makineli tüfekten ibaretti.²⁰² Kıyılarda düşmanın son derece zayıf kuvvetlerle karşılanması yetmiyormuş gibi, çıkarmadan saatler geçmesine rağmen gelen takviye birliklerin sayısı son derece azdı.

Mahmut Sabri özellikle sağ taraftaki birliklerinin arasında tehlikeli boşluklar olduğunu biliyordu. İngilizler buradan ciddi bir ileri harekât yaparsa çok zor duruma düşebilirlerdi. Her şeye rağmen gelen birliklerle boşlukları doldurmaya ve bir gece taarruzu yapmaya karar verdi. Taarruzun ana hedefi ve ağırlığı Aytepe'yi geri almak üzerine tasarlanmıştı.

Eldeki iki ağır makineli tüfek takımı da gidebildiği kadar ileri giderek Aytepe hücumunu destekleyecekti. İhtiyatta bırakılan birlikler de bölgeye yavaştırdı. Fakat tepeyi tekrar geri almak oldukça zordu. Tabur 1000 kişilik mevcudundan 400-450'sini kaybetmişti. Tabur cephesinin çöken kısmı karşısında iki İngiliz tugayı vardı. Yüksek sırtlar düşmanın elindeydi.²⁰³

Saat 03.30'da başlayan taarruza İngiliz askerleri sert karşılık verdiler. Aytepe çapraz mevzilenen makineli tüfeklerle korunuyordu. Bu yoğun ateş altında Türk askerleri ilerleyemediler ve zayıf vermeye başladılar. Her ne kadar subaylar taarruzun gelişmesi için çaba gösterdilerse de gece taarruzu gelişmeden durdu.

Mahmut Sabri Bey birliklere hattın sağlamlaştırılması ve birlikler arasında irtibat tesis edilmesi hakkında emir verdi. Yapılan bu gece taarruzu herhangi bir başarı sağlamamışsa da, İngiliz askerleri üzerinde psikolojik olarak bir sarsıntı yaratmıştı. Yorgun ve tanımadıkları arazide karşılarında Türk tehdidi altında bulunan askerler sabaha kadar karanlıkta gördükleri her kıpırtıya ve boşluğa uzun süre ateş ettiler. Geceyi büyük bir heyecan içerisinde geçirdiler. Gece boyunca Türklerin ciddi takviye aldıklarını düşünüyorlardı. Oysa bu mümkün değildi.

Gün ağardığında İngilizler İkiz Koyu ve Tekke Koyu'nda güçlü olmalarına rağmen Ertuğrul Koyu'nda yaşadıkları sıkıntı halen devam etmekteydi. Öncelikle bu koy güvenlik altına alınarak sağlamlaştırılacak, daha sonra da ileri harekâta devam edilecekti.

Özellikle Seddülbahir Köyü'nün gerisindeki Harapkale Tepe Türk savunmasının merkezi konumundaydı. 3.Tabur Komutanı Mahmut Sabri'de bu bölgede bulunarak direnmeye devam

²⁰¹ 25.Alaya ait bu askerlerin Kirte'nin gerisindeki Yassitepe'ye saat 20.00'de ulaşmalarına rağmen, ileri hatta girmelerinin gece yarısı saat 02.30'u bulması ciddi bir gecikme ve hata olarak değerlendirilmelidir.

²⁰² Bu makineli tüfekler Seddülbahir çıkarmasında İngilizlere karşı kullanılan ilk makineli tüfeklerdir.

²⁰³ *I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi*, c.II, s.175.

ediyordu. İngilizler karanlıktan faydalanarak gece kuvvet çıkarmaya devam ettiler. Gün doğduğunda donanma Türklerin elinde bulunan araziye çok şiddetli ateş açtı. İngilizler saat 07.00'de Seddülbahir Kalesi istikametinden köye sızmaya ve taarruza başladılar. Kaledeki Türk direnişi anında kırıldıysa da İngilizler köye girdiğinde yakın mesafeden çok şiddetli göğüs göğse bir mücadele başladı.

Buradaki 10.Bölükten bir takım ve onu destekleyen 11.Bölükten diğer bir takımın oluşturduğu 160 kişilik Türk kuvveti, öğlen saatlerine kadar köyü savunmaya devam etti.²⁰⁴ Direnen iki takımın da komutanı şehit oldu. Artan İngiliz kuvvetleri karşısında son ana kadar müthiş bir direniş gösteren askerler komutanlarının da şehit düşmesiyle köyü terk ederek Harapkale Tepe'sine geri çekilmeye mecbur kaldılar.

İngiliz resmi tarihi köydeki Türk direnişini anlatırken şöyle diyor: “Köy içinde ilerleyiş zorunlu olarak ağır oluyordu. Büyük bir yiğitlikle çarpışan Türkler, topraklarını santim santim savunuyorlardı. Mahzenlere, tavan aralarına ve yıkılan evlerin enkazı arasına saklanan birçokları, asker geçtikten sonra, arkalarından ateş ediyorlardı.”²⁰⁵

İngilizler Seddülbahir Köyü'ndeki baskılarını arttırdıkları sıralarda Aytepe tarafından da ilerlemeye çalışıyorlardı. Gözcübaba Tepe de sabah saatlerinde İngilizlerin eline geçti. Karşısındaki çok üstün kuvvetler karşısında direnen Mahmut Sabri Bey sabah saatlerinde alaya gönderdiği raporunda takviye kuvvet isterken, son ana kadar direneceğini belirtti. Bu rapora verilen cevapta ise, her iki taburun da 2.hat mevzilerine çekilmesi bildiriliyordu.²⁰⁶

Mahmut Sabri'nin değerlendirmesine göre oldukça zor durumda olmasına rağmen henüz topluca bir geri çekilmeyi gerektirecek aşamada değillerdi. Özellikle Harapkale Tepe'nin hala ellerinde olması direnişini güçlendiriyordu. Üstelik gündüz donanmanın gözü önünde yapılacak bir geri çekilme harekâtı büyük faciaya sebep olabilirdi. Mahmut Sabri Bey isabetli bir kararla son ana kadar direnme kararı aldı.

Öğleden sonraya gelindiğinde İngilizler Karacaoğlan Tepe, Aytepe, Gözcübaba Tepe ve Ertuğrul Tabyayı ele geçirmiş ve Türkler karşısında hakim bir konum elde etmişlerdi. Artık bütün güçleriyle Harapkale Tepe'ye yüklenmeye başlamışlardı. Son cephane sandıklarını da açtırıp bölüklere dağıttıran Mahmut Sabri'ye her yerden imdat çağrıları gelmekteydi. Eğer Harapkale Tepe'si de ani bir şekilde kaybedilirse bütün cephe hattı çökebilirdi.

Bütün bu şartlar altında geri çekilme kararı almak kaçınılmazdı. Çekilme ile ilgili hazırlıklar yapıp 26.Alay komutanına durum bildirildikten sonra saat 14.00'te cephedeki birliklere

²⁰⁴ Göncü-Aldoğan, a.g.e., s.184.

²⁰⁵ Oglander, a.g.e., c.I, s.339.

²⁰⁶ *I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi*, c.II, s.178.

çekilme emri dağıtıldı. Geri çekilme Kanlı Dere – Kirte Dere derinlikleri izlenerek Yalçitepe’de son bulacaktı.

Çekilme başarıyla saat 14.30’da başlayarak kayıp verilmeden yapıldı.²⁰⁷ Yeni savunma hattı Kirte’nin önündeki Yalçitepe civarında kurulmaya çalışıldı.²⁰⁸ 26 Nisan gecesini her iki tarafta birlikleri düzenlemek ve karşı taraftan gelecek bir taarruza karşı önlemler alarak yeni siperler oluşturup bir hat kurmak için çalışarak geçirdi. Aslında iki tarafında 26 Nisan gecesini için taarruza geçecek durumu yoktu.

Türk birlikleri sayıca karşısındaki düşmandan oldukça az olduğu için ve yeterli derecede takviye alamadıkları için kalkacakları bir taarruz intihar anlamına gelirdi. Ayrıca mevcut birlikler çıkarmanın başından beri çok ciddi zayıt verip mevcutları neredeyse yarıya düşmüştü. Yorgunluk had safhadaydı. İngilizler ise Türk direnişi karşısında sarsılmış, farklı yerlerde yapılan çıkarmalardan sonra birlikler düzenli bir hat kurmak için ciddi çaba sarf etmişlerdi.

Yanlış istihbarat sonucu karşısındaki Türk kuvvetini olduğundan çok daha fazla yaklaşık 10.000 kişi zannediyorlardı. Yorgun askerlerle tanımadıkları bir arazide gece taarruzu oldukça riskli bir harekât olacağından bütün geceyi birliklerin yeniden düzenlenmesi ve tahkimat yaparak geçirdiler.

25 ve 26 Nisan Seddülbahir muharebelerine 26.Alayın 3.Taburu tam anlamıyla damga vurmuştur. Kendisinden çok üstün kuvvet karşısında tabur komutanı Binbaşı Mahmut Sabri Bey ve emrindeki askerler soğukkanlılıklarını korumuş, İngilizlere Alçitepe yolunu tamamen kapatmış ve son ana kadar mevzilerini koruyarak görevlerini destansı bir şekilde yerine getirmişlerdir. Binbaşı Mahmut Sabri Bey 25 ve 26 Nisan günlerinde taburunun düşman karşısındaki hareketlerini anlatan raporunu şu sözlerle bitirmiştir:

“Alay karargâhına gidilince askerlerin de alay karargâhına gelmesi emri verildi. Askerde geldi. Taburun mevcudu yoklandı. Zayıtı: 3 yüzbaşı (birisini şehit ikisini ağır yaralı) 3 mülazım (teğmen) (birisini şehit ikisini yaralı) 570 silahendazdı. Gece cephanesini ikmal edildi. Ve ihtiyat olarak alay karargâhında hazır bulundu:

²⁰⁷ Karşısındaki Türkleri yaklaşık bir tümen gücünde zanneden İngilizler bu geri çekilmeyi takip etmediler. Türk direnişi karşısında sarsılmış ve oldukça hırpalanmış İngilizler Harap kale Tepe’yi ele geçirerek burada siper kazmaya ve yerleşmeye başladılar. Ayrıca bu çekilme sırasında ağır yaralı 70 kadar Türk askeri geriye götürülemez şekilde düşmanın insafına bırakıldı. Göncü-Aldoğan, a.g.e., s.66.

²⁰⁸ 26 Nisan öğleden sonra Mahmut Sabri Beyin 33 saat süren direnişten sonra geri çekilmesinden hemen önce 9.Tümen Komutanı Albay Halil Sami Bey bağlı olduğu 3.Kolordu komutanlığına bir rapor göndererek ikinci bir savunma hattına çekilmenin kaçınılmaz olduğunu vurguladı. Halil Sami Beyin önerdiği hat, Yassı Tepe’den başlayan, Alçitepe’nin güney yamaçlarına ve oradan da boğaza inen bir hattı. (Bu hattı önerdiği sırada İngilizlerin Pınarıçi Koyu’nu boşalttığından haberi yoktu) Bu savunma hattı önerisi, Zığındere’yi, Kirte’yi, Kereviz Dere’yi ve bu bölgedeki 83 rakımlı tepesi de düşmana bırakıyordu. Kolordu komutanlığı öneriyi hemen reddetti. Yeni savunma hattı Alçitepe gibi kritik bir tepesi içine alacak şekilde ileride kurulacaktı. Göncü-Aldoğan, a.g.e., s.67.

Kısaca tabur ordunun en naçiz bir taburu olduğu ve vazifesinden başka bir şey yapmadığı ve düşmanın sayı ve silah üstünlüğüne rağmen gayesini gerçekleştirebilmesi ancak Allah'ın yardımıyla olduğunu itirafla beraber 12 ve 13 Nisan (25-26 Nisan) tarihlerinde Seddülbahir sahilinde mukavemet ve metanetini ve subayların çoğu ile askerlerin yarısından fazlası harp hattından hariç kalıncaya kadar son derece gözü kara fedakârlık gösterdiği, yukarıda anlatılan harp tablolarından anlaşılacağı gibi emsalleri arasındaki yeri zatîlilerinin yüksek görüşlerinin takdirindedir

26.Alay
III. Tabur Kumandanı
Binbaşı Mahmut Sabri"²⁰⁹

Türk Genelkurmayına göre 3.Taburun Seddülbahir kıyılarında iki günlük muharebe zayıyatı; 6 subay, 630 er olmak üzere toplam 636 personeldir. Bu demektir ki, istihkâm bölüğüyle beraber 1128 kişilik bir kadro mevcuduna sahip olan tabur %57 gibi çok ağır bir zayıyata uğramıştı.²¹⁰ Diğer yandan 25 ve 26. Alayların toplam zayıyatı şu şekildeydi:²¹¹

	Subay	Er	Toplam
25.Piyade Alayı	-	917	917
26.Piyade Alayı	10	970	980
Toplam	10	1887	1897

İngiliz resmi tarihi 25-26 Nisan muharebeleri için her tabur ortalama 400 kişi zayıyat vermiştir diyerek kesin bir sayı vermemekle beraber²¹², Türk genelkurmayının tahmini rakamlarına göre tahmini İngiliz zayıyatını ortalama 3000 kişi olarak vermektedir.²¹³

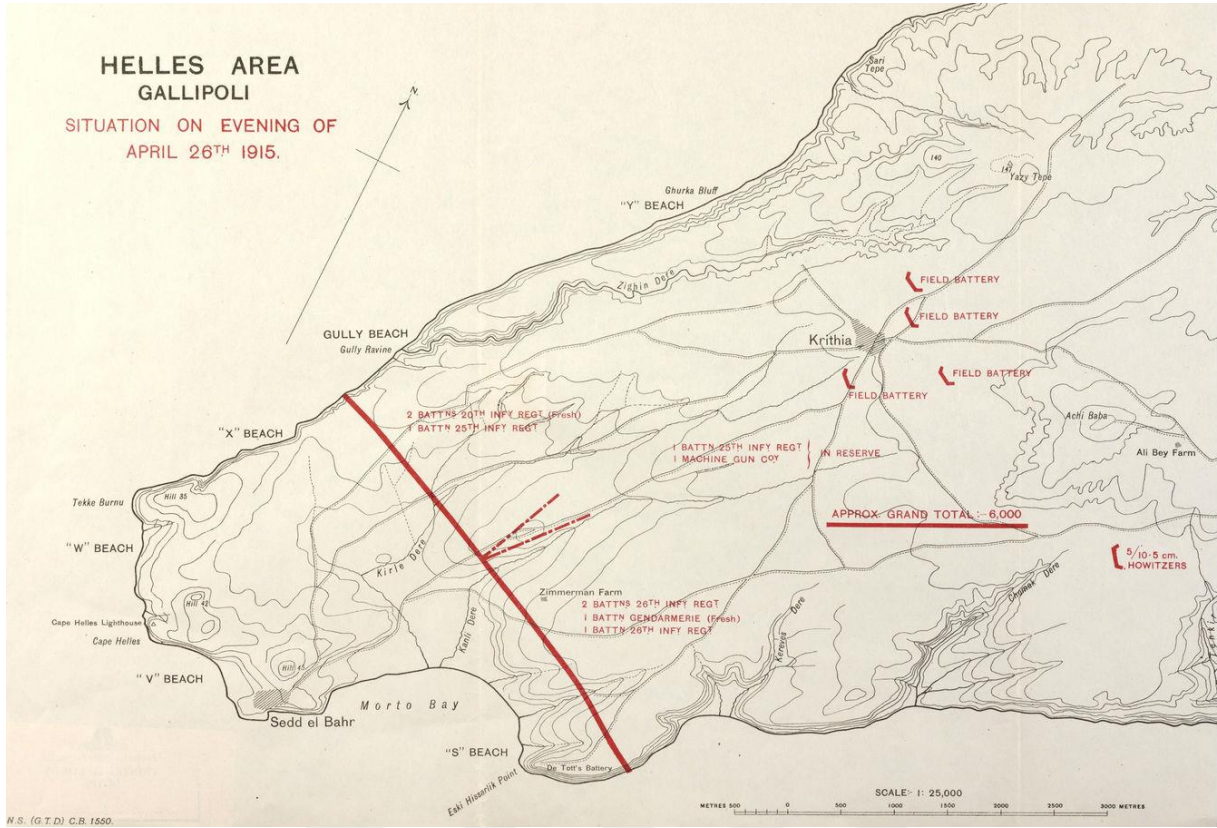
²⁰⁹ Mahmut Sabri, a.g.e., s.80-81.

²¹⁰ *I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi*, c.II, s.184.

²¹¹ A.g.e., s.184.

²¹² Oglander, a.g.e., c.I, s.342.

²¹³ *I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi*, c.II, s.185.

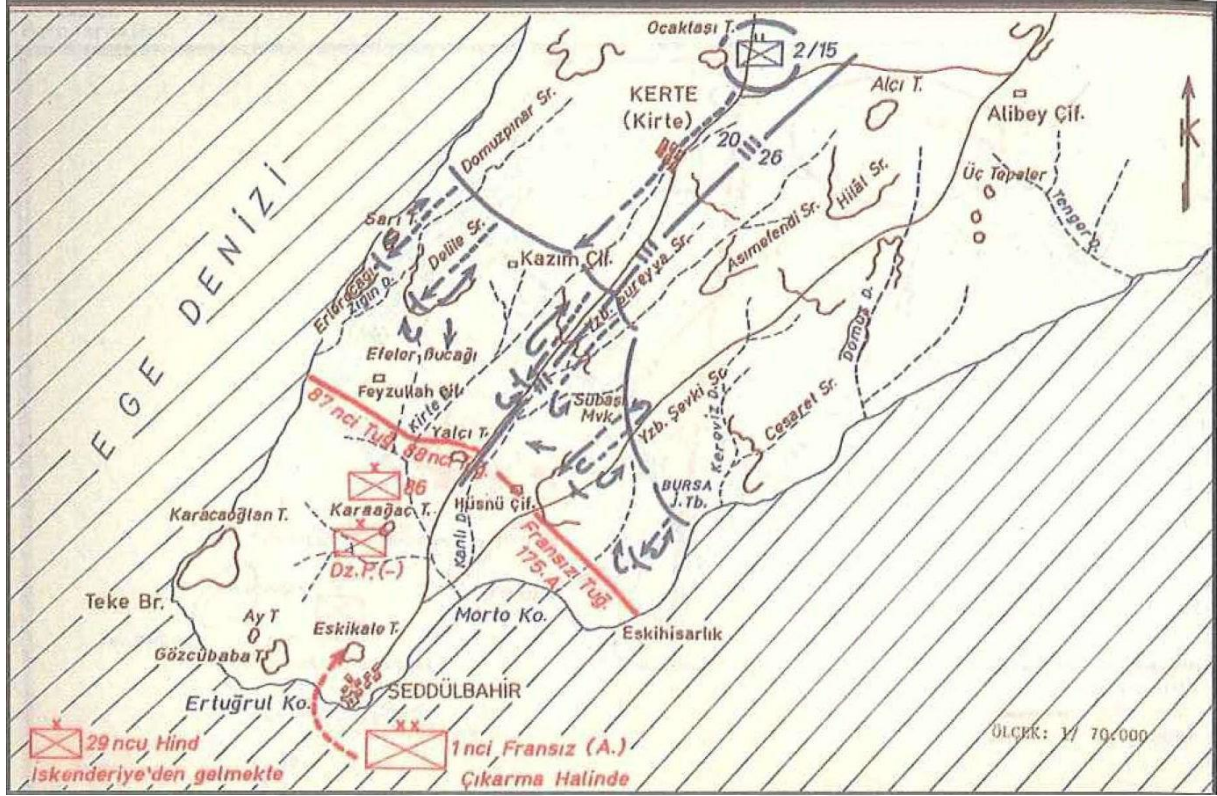
26 Nisan Akşam Seddülbahir Bölgesi²¹⁴

8.7 Birinci Kirte Muharebesi (28 Nisan 1915)

26. Alay ve daha sonra takviyeye gelen 25. Alay düşmanı denize dökmemişse de durdurmayı başarmıştı. Fakat cephe çok nazik vaziyetteydi. 9. Tümen komutanlığı acil takviyeye ihtiyaç olduğunu kolorduya çeşitli raporlarla bildirdi. 26 Nisan gece yarısı Kilye’de bulunan 20. Alay 9. Tümen emrine verilerek bölgeye intikal ettirilmeye başlandı. Ayrıca Kayaltepe’de bulunan Bursa Jandarma Taburu da tümen emrine verilmişti. Fakat verilen bu birlikler Kirte’ye uzak mesafede bulunup yürüme yolları uzaktı.

Karaya çıkan düşmanı bir an önce denize dökmek için özellikle İstanbul’da Başkomutanlıktan ısrarlı emirler, telgraflar geliyordu. Bu emirler zinciriyle baskı altında olan Halil Sami Bey 27/28 Nisan gecesi düşmanı denize dökmek için bir taarruz planladı. Gece karanlığının korumasıyla bütün birlikler ileri hatta yanaşacak ve taarruzla düşman denize dökülecekti. Taarruz karanlıkta yapılacağı için birlikler donanma ateşinden de korunmuş olacaktı.

²¹⁴ AWM, G7432.G1 S65 XXVI.13.

9.Tümen 27/28 Nisan Gece Taarruzu²¹⁵

Taarruza 20. ve 26.Alayların katılması planlandı. Bursa Jandarma Taburu da 26.Alayın emrinde savaşıyordu. Fakat gece planlanan taarruz gecikti, birliklerin dağınık hali nedeniyle bir türlü istenilen seviyede gelişmedi. Gün doğmak üzere olduğundan birlikler geriye mevcut hatlarına geri alındı. Planlanan gece taarruzu düşmanın asıl mevzilerine bile ulaşmadan sona ermiş oldu.²¹⁶

Geri çekilen Türkleri izlemeyerek buldukları mevzilerde tahkimat yapan İngilizler, büyük bir Türk taarruzundan çekiniyorlardı. Zira 29.Tümen Komutanı Hunter Weston vermiş olduğu emirlerde herhangi bir ileri harekattan söz etmezken, buldukları mevkiinin savunulmasının ne kadar önemli olduğunu belirtiyordu: “Kıtalar zapt edilen yerlerde siper kazacak ve Türklerin taarruzlarını püskürtmek üzere, her türlü tertibat” alacaktı. Emir şöyle devam ediyordu: “Geri çekilmek yoktur. Geri çekilmektense, ölüm üstün görülecektir.”²¹⁷ Hunter Weston ilerlemek için Fransız tugayının karaya çıkmasını bekliyordu.

27 Nisan erken saatlerde Fransızların iki piyade taburu karaya çıkarıldı. Hunter Weston bütün Fransız birliklerinin karaya çıkarılmasından sonra Kırte’ye taarruz etmeye karar verdi. Bu sebeple 27 Nisanda yapılmasını düşündüğü taarruzu 28 Nisan tarihine erteledi. Kumkale’den çekilen Fransızlar Morto Koyu’nun üst taraflarına konuşlanarak İngilizlerin sağ kanadında

²¹⁵ I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi, c.II.

²¹⁶ I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi, c.II, s.190.

²¹⁷ Oglander, a.g.e., c.I, s.340-341.

cepheye girdi. Fakat müttefiklerin birtakım sıkıntıları vardı. Ertuğrul Koyu ve Tekke Koyu gibi önemli çıkarma koyları tamamen kontrol altına alınmasına rağmen karaya henüz çok az nakliye hayvanı çıkarılabilmmişti. Karaya çıkan bütün malzemeler zorlukla askerler tarafından taşınıyordu. Ayrıca topçu desteği çok azdı. Yeteri kadar top ve top mermisi karaya çıkarılamamıştı.²¹⁸

Bu şartlar altında Hunter Weston iki aşamalı bir hücum yapmayı kararlaştırdı. Plana göre önce batı kanattan ilerlenerek derin bir yarma yapılacaktı. Daha sonra birlikler Alçıtepe istikametine yönelecekti. Hücumun asıl gücünü İngilizler oluşturacak, Fransız kuvvetleri de bu harekâtın doğu kanadını tutacaktı.

Bu plana göre İngiliz-Fransız cephesinde Eskihişarlık önemli bir odak noktası olarak 45 derecelik bir açıyla çark ettirilecekti. Bu plan her bakımdan zor işleyecek bir karakterdeydi.²¹⁹

Hunter Weston'un emirleri ve planı kesinlikten uzak olmakla beraber, karışık bir manevrayla askerlerin hiç tanımadığı bir arazide ilerlemelerini öngörüyordu. Müttefikler bu taarruz sırasında 19 taburla hareket edecekti. (14 İngiliz 5 Fransız taburu)

Türk komutanlar ise I.Kirte Muharebesi öncesinde bulabildiği her birliği parça parça bölgeye sevk ediyordu. 9.Tümenin esas birlikleri olan 25 ve özellikle 26.Alay verdikleri büyük zayıf sebebiyle erimiş durumdaydı. 9.Tümen emrine verilen ve Gelibolu'dan gelen 20.Alay (7.Tümene ait) ve 15.Alayın 2.Taburu (5.Tümene ait) birleştirilerek tam mevcutlu bir alay oluşturuldu.

Ayrıca yolda olan 19.Alay da (7.Tümen) cepheye katılmak üzereydi. Bursa Jandarma Taburu yine cephenin doğu kanadında bulunuyordu.

26.Alay fiilen bir taburdan daha az, 820 kişilik bir kuvvete düşmüştü, 25.Alay ise 3.000 kişiden 1.400 kişiye gerilemişti. Sonuç olarak 9.Tümenin I.Kirte Muharebesi öncesi gücü, kâğıt üzerinde 8 Taburdan (8.000 asker) biraz fazla idi.²²⁰

Tümenin emrinde iki ağır makineli tüfek bölüğü vardı bu tüfekler kanatlara yerleştirilmişti. Topçu gücü olarak elde üç sahra bataryasıyla, Müstahkem Mevki Komutanlığından alınan üç obüs bataryası vardı.(Toplam 24 namlu)

28 Nisan sabah 08.00'de donanma topçusunun ateşiyle savaş başlamış oldu. Düşmanın hareketini gözetlemek ve irtibatı korumakla görevli Türk ileri karakolları geriye asıl hatta alındılar. Yaklaşık bir saat sonra iki tarafın ana kuvvetleri arasında çarpışmalar artmaya başladı. İngilizler çok önem verdikleri batı kanadından yüklenmeye başladılar. 87.İngiliz

²¹⁸ A.g.e., s.68.

²¹⁹ *I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi*, c.II, s.190.

²²⁰ Göncü-Aldoğan, a.g.e., s.69.

Tugayına ait askerler ilerlemeye çalıştılar, ilk etapta hızla gelişmesi beklenen bu taarruz başarıya ulaşmadı ve 20.Alay İngilizleri durdurdu. Merkezde ise 88.İngiliz Tugayı Türk kuvvetlerinin içlerine doğru kısmen sarkmayı başardı. Türk mevzilerinde dalgalanmalar baş gösterdi. Göğüs göğse çarpışmalar olurken 9.Tümen komutanı derhal müdahale ederek eldeki tek ihtiyat kuvveti olan 25.Alayın 2.Taburunu çatışma merkezine gönderdi.²²¹

Türk sol kanadında da durum kötüleşmeye başlamıştı. Gelmesi beklenen 19.Alay hala cepheye gelememişti. Saat 11.30'a geldiğinde durumun kötüye gittiğini düşünen 9.Tümen Komutanı Albay Halil Sami bütün birliklere geri çekilme emri verdi. Yeni hat Alçıtepe'nin sırtlarında kurulacaktı. Fakat bu saatlerde İngiliz ve Fransızların da taarruzları yavaşlamıştı. Müttefik birliklerin askerleri hem yorgun hem de zayıatları artmıştı, özellikle subay zayıatı ciddi boyuttaydı.

İngiliz ve Fransızların taarruz gücünün yavaşladığını gören 25. ve 26.Alay komutanları inisiyatif alarak, 9.Tümen komutanının verdiği geri çekilme emrini uygulamayarak bu emri askerlerinden sakladılar.

Bu sırada ileri hattan çözülerek geri çekilen askerleri gören 25 ve 26 Nisan günlerinin efsane komutanı Binbaşı Mahmut Sabri, ihtiyatta bulunan bölükleri alarak kendisi de en önde olacak şekilde asıl mevzilere doğru taarruza kalktı. Geriye çekilen diğer birlikleri de emrine alan Mahmut Sabri askerinin moralini yükseltti. Sağlam bir hat oluşturuldu.

Öğlen saatlerinde durumu dengeleyen Türk kuvvetleri 20.Alayın Zığındere istikametinde karşı taarruza kalkmasıyla İngilizleri geri atmaya başladılar. 20.Alayın bu süngü hücumu İngilizlerin üzerinde tam bir yıkım etkisi yarattı. İngiliz resmi tarihi bu süngü hücumunu şöyle anlatıyor:

“Hudut Alayı, Y sahiline inen dereye yaklaştığı zaman tekrar şiddetli bir ateşe maruz kaldı. Bir iki dakika sonra da, bir karşı süngü hücumuna uğradı. Artık bu, son kerte idi. Fazla zor görmüş olan kıtalar sarsıldı.

Queen Elizabeth'in güvertesinden, bu harekâtı seyreden Başkomutan, soldaki bölüğün dik yamaçlardan aşağı ricat ettiğini birkaç dakika sonra da, sahil boyundan Hellas'a doğru çekildiğini üzüntüyle gördü. Bir an için vaziyet nazik görünmeye başladı”²²²

[...]Birliklerimiz koyağın 500-600 metre yakınına geldiklerinde Türkler birden çukurdan fırlayıp saldırıya geçtiler. Bu görkemli bir karşı saldırıydı ve biz her şeyi önümüzde görüyorduk. Türkler süngü takmış olarak koşuyorlar, zaman zaman durup ayakta ateş ediyorlardı. Bizimkiler yere yatmışlardı ve çılgınlar gibi ateşe ateşle karşılık vermekteydiler. Garip bir şey, Türkler kalabalık olarak ve birbirlerine yakın gelmelerine karşın büyük bir kayba uğramıyorlardı. Türkler görüldüğü anda Queen Elizabeth 15

²²¹ I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi, c.II, s.197.

²²² Ogländer, a.g.e., c.I, s.357.

inçlik toplarını üzerine çevirmişti ama gemi toplarıyla ateş etmek epey zaman alıyor (ya da o anda insana öyle geliyor) Türkler bizim mevzilerimize 200 metre kadar yaklaştıkları sırada 15 inçlik toplar konuşmaya başladı... Bundan daha zamanında ve daha isabetli bir atış yapıldığını sanmıyorum. Her şey kara ve beyaz bir duman arasında kaldı, hava toz toprağa dönüştü. Sonra ortalık açıldı. Sadece birkaç Türk sığınmak için geriye koşuyordu. Aslında bu korkunç bir manzaraydı. (Yüzbaşı Guy Dawnay)²²³

Gemiden atılan şarapnel bombası tam Türklerin ortasına düşmüştü. Bu yardım sayesinde 20.Alayın taarruzu yavaşladı. Her şeye rağmen İngilizler başlangıç noktalarına geri atılmışlardı. Bu düzensiz geri çekilme son anda subayların büyük gayretiyle önlenebildi. Sağ kanatta İngilizler bu şekilde geriye atılırken, 19.Alayın öğleden sonra cepheye yetişmesiyle, merkezde ve sol kanatta hücumla kalkıldı. Günün ilk saatlerinde zorluklarla ilerleyebilen Fransızlar zayıflarının artmasıyla buldukları mevziyi zorlukla tutabiliyorlardı. Başlayan Türk taarruzu karşısında daha fazla dayanamayan Fransızlar tekrar başladıkları mevziye geri dönmek zorunda kaldılar.

Müttefiklerin iki kanatta birden geriye çekilmesiyle, merkez kesiminde kalan İngiliz birlikleri tehlikeli şekilde ileride kaldılar. Sonunda merkez birlikleri de geriye çekildi. Bu şekilde büyük ölçekli geri çekilmeler İngiliz askerleri arasında moral bozukluğu yarattı. On beş gün sonra Dublin Fusiliers'dan o gün tabur komutanlığı yapmış olan Teğmen Henry O'Hara Yüzbaşı French'e yazdığı mektupta 28 Nisanı "büyük çekilme günü" olarak anlatmaktadır: "Korkunç bir şeydi... Tümenin tümü kalkıp kaçmaya başladı... Türkler bizi kovalamış olsalardı sanırım denize dökülürdük"²²⁴

Akşam 18.00'de savaş bitmişti. Sabah saatlerinde ilerleme kaydedilse de, öğleden sonraya gelindiğinde cephenin neredeyse her yerinde müttefikler süngü hücumlarıyla geriye atılmıştı. Özellikle 9.Tümen komutanı Halil Sami Bey'in geri çekilme emrini askerden gizleyerek geri çekilmeyen 25 ve 26.Alay komutanlarının bu hareketi I.Kirte Muharebesinin gidişatını değiştirmiştir diyebiliriz.

28 Nisan müttefikler adına büyük bir hayal kırıklığı oldu. Bütün müttefik askerlerinin ve komutanlarının arasında moral bozukluğu baş gösterdi. İngiliz 29.Tümeni karaya çıktığı ilk günden beri yoğun baskı altında ve sürekli zayıflarını vererek iyice yıpranmış vaziyetteydi. I.Kirte Muharebesinden 29.Tümen daha yorgun ve zayıflamış olarak çıktı. En azından birkaç gün daha müttefiklerin kendilerini toparlayıp ilerlemeleri mümkün değildi. Birliklerin her yönden kendilerini toparlamaya ihtiyaçları vardı.

²²³ Steel-Hart, a.g.e., s.97.

²²⁴ A.g.e., s.97.

Makam/Birlik	Rütbe	Adı ve Soyadı
9.TÜMEN KOMUTANI	Albay	Halil Sami
9.Tümen Kurmay Başkanı	Binbaşı	Hulusi
25.Alay Komutanı	Yarbay	İrfan
26.Alay Komutanı	Yarbay	Hafız Kadri
20.Alay Komutanı (7.Tümen)	Binbaşı	Halit
19.Alay Komutanı (7.Tümen)	Yarbay	Alman Sabri
Bursa Jandarma Taburu K.	Binbaşı	Tahsin
Top. A.K	Yarbay	Mehmet Ali

I.Kirte Muharebesine Katılan Komutanlar²²⁵

29.Tümen 8.000 ile 9.000 arasında bir kuvvetle harekâta katılmıştı. Hayli miktarda subay da dahil olduğu halde kaybı 2.000'i bulmuştu.²²⁶ Fransızların kayıpları ise takriben 24 subay ve 980 ere mal olmuştu.²²⁷

Türk tarafına gelince; müttefik saldırıları durdurulup geri atılsa da, gün içinde tehlikeli dalgalanmalar yaşanmıştı. 25 ve 26.Alay komutanlarının geri çekilme emrini uygulamamasının yanı sıra, kritik bir zamanda cepheye gelen 19.Alayın süngü hücumu muharebenin gidişatını değiştirmişti. 9.Tümenin verdiği zayıat oldukça fazlaydı. Çıkarmanın ilk gününden beri aktif olarak savaşan ve dinlenme imkânı bulamayan 26.Alayın mevcudu neredeyse bir bölük seviyesine düşmüştü. Günlük zayıat bilançosu şöyleydi:

26.Alay Muharebe Grubu (26.Alay 3.Mürettep Taburu, 25.Alay 1. ve 3.Taburu, Bursa Jandarma Taburu)	900
20.Alay Muharebe Grubu (20.Alayın iki taburu, 15.Alayın 2.Taburu, 25.Alayın 2.Taburu)	778
19.Alay (iki tabur)	700
Toplam	2378

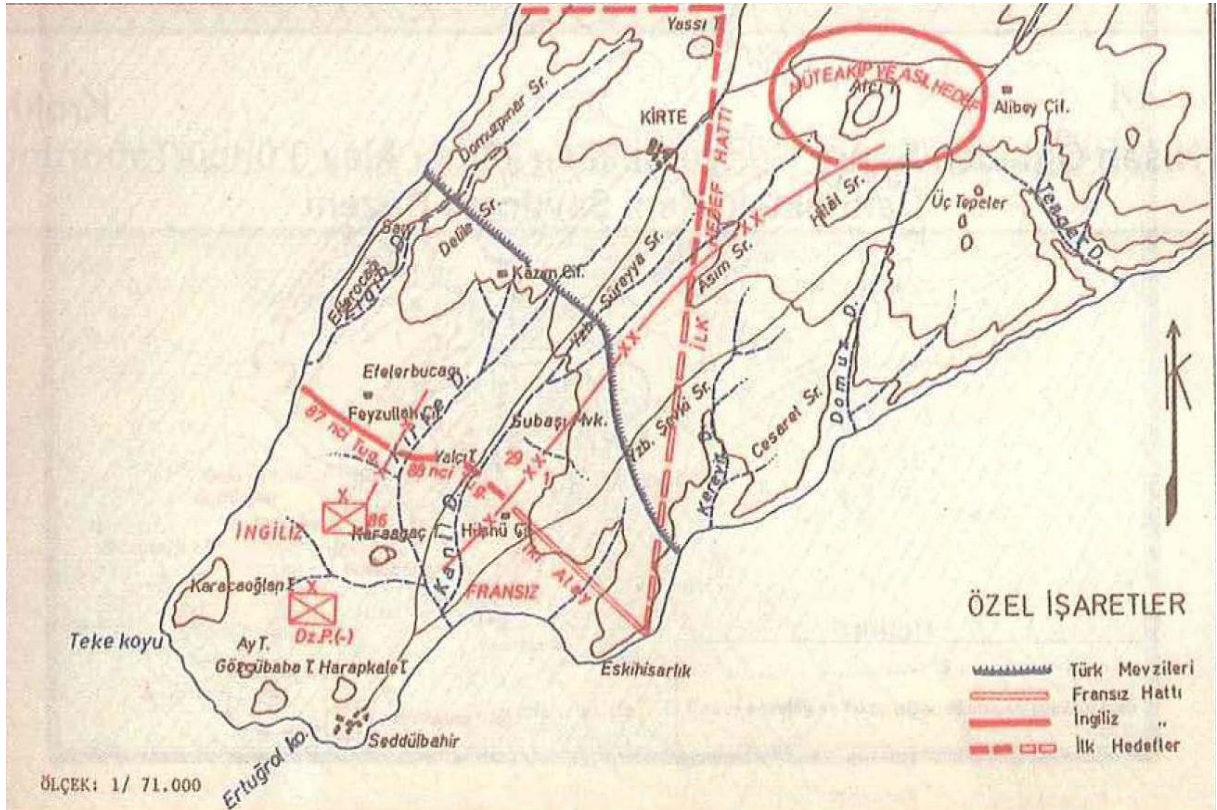
I.Kirte Muharebesi Zayıat Bilançosu²²⁸

²²⁵ İsmet Görgülü, *Çanakkale Zaferinin Komuta Kadrosu*, İstanbul 1990, s.17.

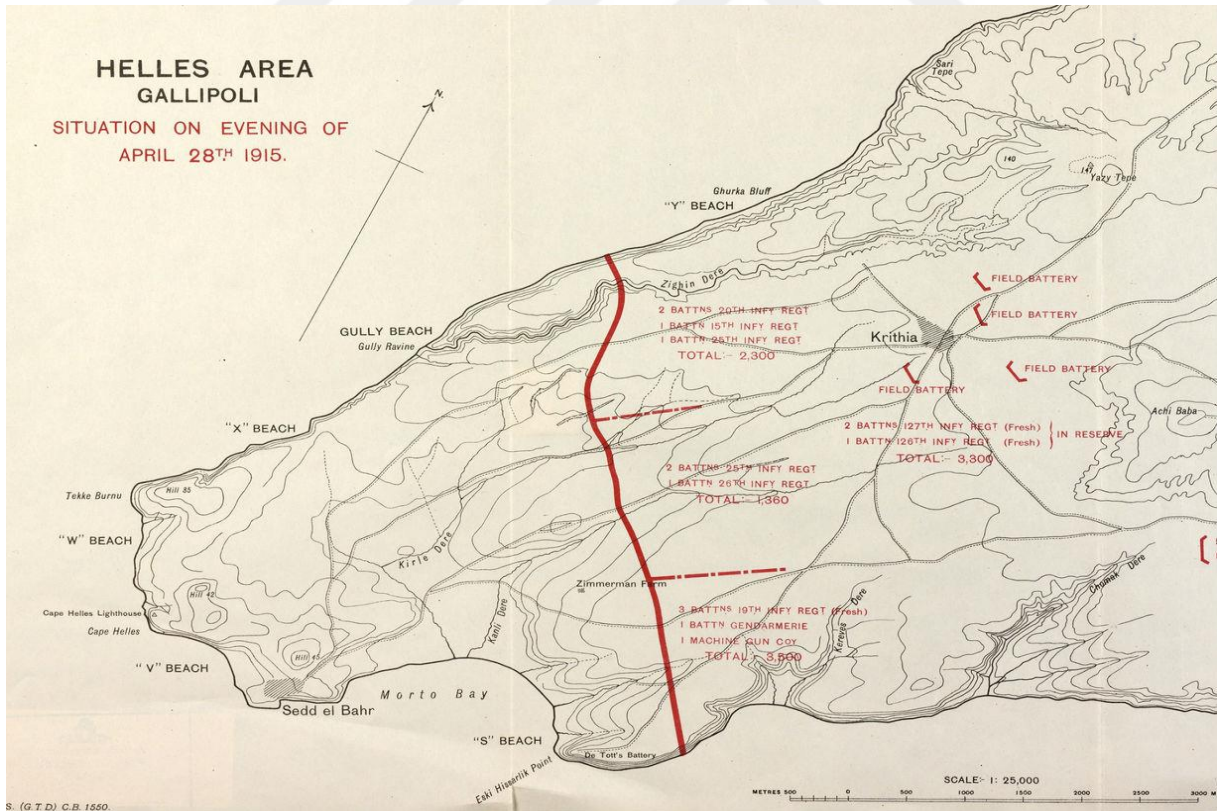
²²⁶ Ogländer, a.g.e., c.I, s.359.

²²⁷ Charles F Roux, *Bir Fransız Subayın Günlüğünden Çanakkale Savaşlarının Perde Arkası-Çanakkale'de Ne oldu?*, Yay.Haz: Burhan Sayılır, Ankara 2007, s.62.

²²⁸ *I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi*, c.II, s.203.

I.Kırte Muharebesi'nde İngiliz ve Fransızların Taarruz Planı²²⁹

28 Nisan Akşamı Seddülbahir Bölgesi²³⁰

²²⁹ I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi, c.II.

²³⁰ AWM, G7432.G1 S65 XXVI.15.

9.0 ARIBURNU ÇIKARMASI

9.1. Anzak Planı

General Ian Hamilton çıkarma planlarına göre Kabatepe'ye yapılacak çıkarmayla; güneyde Seddülbahir bölgesine çıkacak olan asıl birliklerin kuzey yanını koruma altına alınacak, Arıburnu'ndaki Türk birliklerini imha edildikten sonra Maydos bölgesine ilerleyerek Kilitbahir Platosu ele geçirilecekti. Bu amaçla Kabatepe'nin kuzeyine çıkılacak ve bölgeye hakim tepeler yani Conkbayırı-Kocaçimentepe silsilesi hızlıca işgal edilecekti.

Bu tepeler iki taraf içinde hayati derecede önemliydi, adeta bölgenin kilidi konumundaydılar. Anzak kuvvetlerine verilen hedefler oldukça ihtiraslı ve gerçekleştirilmesi zor görevlerdi.

Anzak kuvvetlerinin çıktıkları, günümüzde Anzak Koyu diye adlandırılan koyun arkasında yükselerek tepelere giden arazi son derece engebeli ve sarp bir arazidir. Bir takım dereler ve çukurlarla ayrılmıştır ve sık fundalıkla kaplıdır.

Araziyi hiçbir şekilde tanımayan ve ellerindeki haritalarda gösterilmeyen sayısız engebelerle dolu bu arazide askeri birliklerin ilerlemesi son derece güç ve zordur. Nitekim ilerleyen bölümlerde değineceğimiz gibi, Anzak kuvvetleri çıkarma anından itibaren hiç tanımadıkları bu sarp arazide ilerlemeye çalışırken büyük zorluklar çekmişlerdir. Karaya çıktıkları ilk andan itibaren arazi koşulları sebebiyle karışıklıklar yaşanmış ve tepelere tırmanmak hayli güç olmuştur.

General Birdwood komutasındaki Anzak Kolordusunun gerçekleştireceği çıkarma Kabatepe'nin 1.5km kuzeyine yapılacaktı. İlk çıkacak olan birlikler Albay Singlair Mac Lagan komutasındaki 1.Avustralya tümeninden 3.Tugay olacaktı.

Verilen emirlere göre mümkün olduğu kadar hızlıca tepeler ele geçirilecek, hattın sol kanadı İngilizlerin 971 rakımlı tepe diye adlandırdıkları Kocaçimen tepesine kadar uzatılarak emniyete alınacak sağ tarafta ise Kabatepe bölgesi güvenli hale getirilecekti.

Albay Sinclair Mac Lagan, bu emre uyarak, 9.Taburu sağ tarafa 10.Taburu merkeze 11. Taburu da sol tarafta karaya çıkarmak üzere ayırdı. 9.Taburun iki bölümü, karaya çıkar çıkmaz Kabatepe'yi tarayacak, geriye kalan iki bölüğe de, çıkmış oldukları yerin bir mil doğusundaki Top sırtında bulunan Anderson tepesine (Kavaktepe) yürüyecekti. Bunların solunda bulunan 10.Tabur, 400 rakımlı platoyu (Kanlısırt) ele geçirdikten sonra, Top sırtındaki fundalık tepeyi zapt edecek, 11.Tabur da bu sırtın kuzey ucu ile Conkbayırı'nı ele geçirecekti. 12.Tabur ihtiyatta kalacak, dağ topları da gelir gelmez 400 rakımlı platoya sevk edilecekti.²³¹

²³¹ Oglander, a.g.e., c.I, s.211.

3.Tugayın ilk dalgasının filikalara yerleştirilmesi saat 02.35'te tamamlanmıştı. Ay, saat 03.00 sularında batınca arkalarında filikaları çeken savaş gemileri saatte beş mil hızla karaya doğru harekete geçtiler.²³²

Anzak çıkarmasının planlamasında Hamilton çıkarma yerini net ve kesin olarak belirlememişti. Hamilton, çıkarmanın Küçük Kemikli Burnu ile Kabatepe arasında bir yere yapılmasını belirtmişti. Fakat bu mesafenin uzunluğu yaklaşık 10 kilometreydi. Bu mesafenin daha da daraltılması ve kesin hedefler belirlenmesi gerekiyordu. Anzak çıkarmasından sorumlu Amiral Cecil Thursby çıkarmanın bu kadar belirsiz olmasından rahatsız olarak ve Anzak kolordusu karargâhı ile de konuşarak bölgeyi daraltma ihtiyacı hissetti. Çıkarmanın sağ kanadını Kabatepe'nin bir mil kadar kuzeyi olarak saptadı. Yani çıkarmanın en sağ yanı Kabatepe'nin 1,6 km kadar kuzeyinde gerçekleşecekti.

Anzak kolordusunun komutanı Birdwood'un karşısındaki hedeflere giden en kısa yol Balıkçı Damları ile Kabatepe'nin 1,6 km kuzeyine kadar olan bölgeden geçiyordu. Kabatepe sahili Türkler tarafından çok iyi korunduğu için buraya çıkılmak istenilmiyordu. Aynı zamanda Balıkçı Damlarının kuzeyi de karaya çıktıktan sonra varılması gereken hedeflere giden en uygun yol değildi. Sonuç olarak planlamayı yapanlar açısından, Anzakların tam olarak nereden çıkarma yapacakları konusu en önemli öncelik olarak görülüyordu.²³³

Kabatepe'nin kuzeyine yapılması gereken çıkarmanın neden Arıburnu'nda Anzak Koyu gibi dar bir bölgeye yapıldığı çeşitli tartışmalara yol açmıştır.

Bu konuda çeşitli iddialar mevcuttur. Bunlardan biri; beklenmedik güçlü bir akıntı nedeniyle filikaların kuzeye doğru kaydığıdır. Diğer bir iddia, planda son anda bir değişiklik yapılma olasılığıdır. Akıntı ihtimali mevcut olsa da bu derece bir sapmanın çıkarma yapılan günde filikaları kuzeye atması ihtimali oldukça zayıftır. Deniz ve hava 25 Nisan 1915 Pazar günü son derece sakindir. Planlarda değişiklik yapıldığına dair herhangi bir belge ise yoktur ki, sonucu önemli değişikliklere yol açacak bu derece hayati bir kararın son anda verilme ihtimali yok denecek kadar azdır.

Diğer bir ihtimal kıyıya doğru yol alan römorkörlerin Kabatepe'de güçlü Türk tahkimatından korunmak için rotayı daha kuzeye kırmış olmasıdır. Bu konuda Astsubay J.Metcalf'ın günlüğünde şunlar yazılıdır:

“Saat 3.40 sularında Queen'in köprüsünden “Devriye botu hareket et” emri verildi. Makine daireme “Tam yol ileri için hazır ol” emri verdikten sonra “ 1 numaralı kafilenin hızını arttırmasını bekledim ama bunu yaptığını görmedim. Queen'in köprüsünden öfkeli bir, “Hareket et, devriye botu” sesi geldi. Emri dinlemediğim

²³² Steel-Hart, a.g.e., s.51.

²³³ Robin Prior, *Gelibolu Mitin Sonu*, Çev.:Fusun Tayanç-Tunç Tayanç, Ankara 2012, s.161-162.

takdirde korkaklıkla suçlanacağını düşünerek makine dairesine tam yol emrini verdim ve yola çıktık. Birkaç dakika sonra geriye bakınca 1 numaralı kabileyi sancak tarafında gördüm. Bir daha geriye bakamayacak kadar önümle meşguldüm, hava çok karanlıktı ve kayalardan veya kumsaldan ne kadar uzakta olduğumuzu bilemiyordum. Bir çeyrek saat sonra Kabatepe'nin kuzeyine çok yaklaşmakta olduğumuzu fark ettim. Orada Türk askerlerinin olduğunu bildiğimden, sancaktan ve cepheden ateşe maruz kalacağımızı anladığımdan yanlış bir yere gitmekte olduğumuz izlenimine kapıldım. Danışacak kimse yoktu ve arkamda çektiğim askerlerin hayatlarından ben sorumluydum. Bunun üzerine hiç oyalanmadan Kabatepe'den uzaklaşmak için burnumu iki kerte iskeleye çevirdim. On beş dakika sonra iskele tarafındaki kabilelerinde bana uyduklarını fark edince rotayı bir kere daha bir buçuk kerte iskeleye çevirdim”²³⁴

Metcalf'ın kendi inisiyatifiyle daha kuzeye dümen kırmasıyla arkasındaki kabilelerin de onu takip ettiği söylenir.

Gece çıkarma kabileleri hiçbir ışığın olmadığı halde tamamen karanlıkta ilerlerlerken aralarındaki 150 metre mesafe bırakmaları gerekiyordu, verilen emirler böyleydi. Fakat birbirlerini görebilmek için aralarındaki mesafeyi koruyamıyorlardı. Belirlenen 1500 metre yerine kabileler arasında şimdi 600 metreden az bir mesafe vardı ve bu da çıkarmanın dayandırıldığı hesapları alt üst etmişti.²³⁵

Deniz Binbaşı J. Waterlow ilk dalganın en sağındaydı ve başka bazıları gibi, hatanın Anzak Koyu'nun güney burnunun yanlışlıkla Kabatepe sanılmasından kaynaklandığını ve gemilerin bunu doğrultayım derken kuzeye yöneldiğini söyler.²³⁶

Sonuçta çıkarma filikaları karmakarışık bir halde beklenenden daha kuzeye yani Arıburnu çevresine yanaşmaya başladı ve düzen daha ilk anlarda bozuldu. Birlikler çok dar bir alanda ve tamamen düzensiz bir şekilde karaya çıkmaya ve karışık bir halde önlerinde yükselen sırtlara tırmanmak zorunda kaldılar.

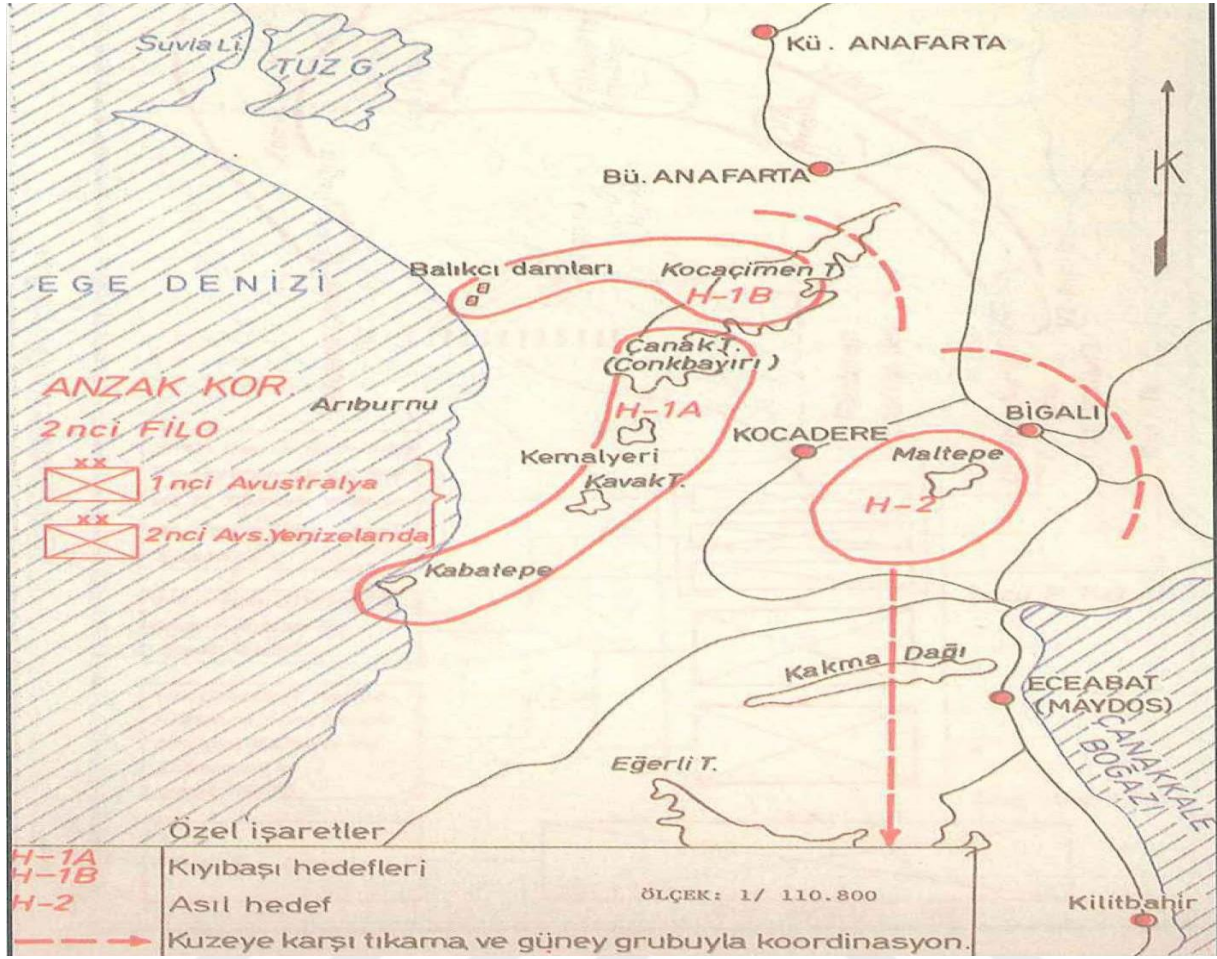
General Godley çıkarmanın Arıburnu'na yapılmasıyla ilgili daha sonra şöyle diyordu: “Daha sonra yaşadıklarımıza bakarak, bunun Allah'tan gelen bir hata olduğuna inanıyorum, çünkü daha açık bir sahile yanaşsaydık, muazzam bir zayıf verecektik.”²³⁷

²³⁴ Steel-Hart, a.g.e., s.52-53.

²³⁵ A.g.e., s.52.

²³⁶ Peter Williams, *Çanakkale Savaşı Kanlısirt Muharebesi 25 Nisan 1915*, Çev.:Zuhal Bilgin, İstanbul 2009, s.99.

²³⁷ A.g.e., s.102.

Anzak Kolordusunun Çıkarma Yeri ve Hedefleri²³⁸

9.2. Türk Savunması ve 27. Alay

Arıburnu'nun da içerisinde yer aldığı Kabatepe bölgesinin savunulması görevi daha önce belirtildiği gibi 9. Tümen sorumluluğundaydı. Arıburnu'nda 9. Tümen'e bağlı 27. Alay konuşlandırılmıştı.

27. Alayın büyük kısmı Liman von Sanders'in savunma planı dahilinde geriye alınmış, sadece bir tabur kuvvet kıyılarda tertibat almıştı. Diğer iki tabur Maydos'un batısındaki zeytinliklerde toplu halde ordugâhta bulunuyordu.

22 Nisan günü bölgeyi 3. Taburdan teslim alan 2. Tabur Azmakdere – Çamtepe arasındaki ortalama 12 km'lik bir kıyı şeridine yayılarak düzenlenmişti.²³⁹ Bu tabur, kıyı gözetleme ve güvenliği için üç piyade bölüğünü kıyılar üzerinde düzenlemiş ve bir bölüğünü de ihtiyat olarak Kabatepe'nin 1,5 km doğusuna almıştı. Bu suretle tabur, kendi sorumluluk alanının orta kısmında ve Kabatepe dolaylarında kuvvetli bulunmak istemişti.

²³⁸ I. Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi, c.II.

²³⁹ Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı (ATASE) Arşivi, Klasör.5338., Dosya.H2, Fihrist.001-01.

Tabur bölgesinde üç batarya mevzilenmiş bulunuyordu. 9.Tümen topçusundan bir dağ bataryası Kabatepe'nin hemen doğu eteklerindeydi. Bundan başka, dört kısa namlulu ve adi ateşli 150mm'lik obüs bataryası da Palamutluk sırtları doğusunda mevzilendirilmiş, öncelikle Kabatepe – Çamtepe açısında çalışacak şekilde ateş hazırlıklarını tamamlamıştı.

27.Alay 2.Taburun yerleşme düzenindeki diğer bir özellik de bu taburun çok fazla yayılmış ve yalın kat bir güvenlik perdesi kurabilmiş olmasıydı. Bölükler takım takım ve bazı yerlerde mangalara kadar dağılmışlardı.²⁴⁰

27.Alay Komutanı Yarbay Mehmet Şefik elindeki birlikleri kıyılarda güçlü olacak şekilde yerleştirmek isterken, ordunun genel savunma prensibine uymadığı gerekçesiyle bu talepleri kabul edilmemişti. Mehmet Şefik Bey cumhuriyet yıllarında kaleme aldığı raporunda, Arıburnu bölgesinin öneminden ve alınması gereken savunma tedbirlerini madde madde sıralarken şöyle demektedir:

“Arıburnu sırtları yalnız Kabatepe mıntıkası için değil; aynı derecede Anafartalar çıkarma mıntıkası için de mühimdir. Bilhassa Conkbayırı ve Kocaçimentepeler, Anafartalar'dan çıkacak hücum edenler için ilk elde etmek mecburiyetinde kalacakları birer mühim tabiye noktalarıdır. Kısaca olarak denilebilir ki: Gerek Kabatepe'ye gerek Anafartalar'a çıkarma yapacak saldırı kuvvetleri bu hareketlerini temin edebilmek için ilk olarak, her iki mıntıkaya hakim olan Arıburnu sırtlarını ve tepelerini ele geçirmek mecburiyetindedirler. İzahına çalıştığım bu ehemmiyet ve nezaketi sebebiyledir ki düşmanı sahilde karşılamak vazifesiyle Arıburnu'nun kuvvetli bulundurulması icap eder.”²⁴¹

Yarımadanın savaş başladığı günden itibaren en önemli iki merkezinden biri olacak olan Arıburnu kıyıları oldukça az bir kuvvetle ve hızlı bir şekilde yardım alma şansından uzak bir vaziyette savunulmaktaydı. 2.Taburun Arıburnu çevresindeki kuzey kanadı, 8.Bölüğün sorumluluğundaydı. Bölük komutanı Yüzbaşı Faik Efendiydi ve bölüğün aldığı savunma tertibatı ise şöyleydi:

- 1.Takım kuzeyde, Yedek Asteğmen İbradalı İbrahim Hayrettin komutasında Azmakdere ile Arıburnu arasında yer almıştı. Mangalardan birisini Azmakdere ağzına ve diğer bir mangasını Büyük Arıburnu'na gözetleme postası olarak sürmüş, takımın geri kalanı ile Balıkçı Damları yakınlarında topluca yerleşmişti.
- 2. Takım Asteğmen Muharrem komutasında, Büyük ve Küçük Arıburnu'ndan Çakal Deresi'ne kadar uzayan nispeten dar bir kıyı kısmında görevlendirilmişti. Bu takım, bir mangasıyla Büyük Arıburnu'nun hemen güney parçasını ve diğer mangasıyla Küçük

²⁴⁰ *I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi*, c.II, s.61.

²⁴¹ Miralay Şefik Aker, *Arıburnu Savaşları ve 27.Alay-Çanakkale Hatıraları*, Yay.Haz.: Metin Martı, İstanbul 2001, Cilt I, s.193

Arıburnu'nu gözetleme ve güvenliğe almış, geri kalan kısmıyla Haintepe'ye yerleşmişti. Takım Çataldere ağzını da ayrı devriyelerle kontrol etmekteydi.

- 3.Takım Gelibolulu Başçavuş Süleyman Efendi komutasında, ihtiyat olarak geriye alınmıştı. Merkeztepe'nin kuzeyinde ve Arıburnu'ndan iki kilometre doğudaki Boyun noktasında idi. 8.Bölük Komutanı da bu takımın yanında bulunuyordu.²⁴²

2.Taburun diğer bölükleri:

7.Bölük: Kabatepe'de

6.Bölük: Merkezi Semertepe'de olmak üzere geniş kıyı şeritlerine yerleşmiş vaziyette

5.Bölük: Tabur ihtiyatı olup Kabatepe'nin 1,5 km doğusunda, tabur karargâhı ile beraberdi.

Bölükler üç takımdan oluşuyordu. Takımlar dokuzar mangadan oluşmuştu. Mangalar da dokuzar tüfekliydi. Bu suretle bölükler 250 mevcudunda bulunuyordu. O zamanlarda yalnız alaylarda dört tüfekten oluşan birer makineli tüfek bölüğü vardı. Bu sebepten taburlarda ne hafif ne ağır hiçbir makineli tüfek yoktu.²⁴³

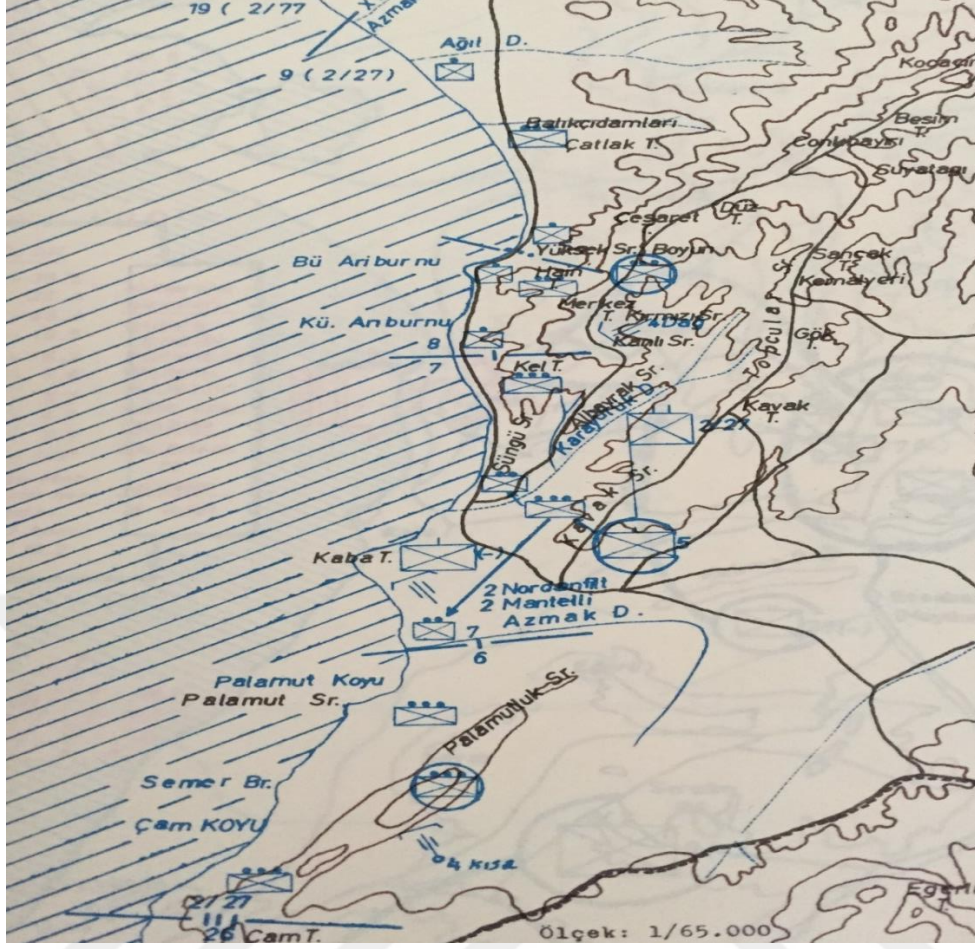
2. Taburun, 27.Alay ve 9.Tümen santrali ile telefon bağlantısı vardı. Taburun geride toplu halde bulunan 1. ve 3. Taburlar ve Ağır Makineli Tüfek Bölüğünden oluşan 27.Alay ordugâhına mesafesi yaklaşık 7 km kadardı.²⁴⁴

Bölgenin savunulmasından sorumlu 27.Alayın savunma hattı ana hatlarıyla bu şekildeydi.

²⁴² *I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi*, c.II, s.62.

²⁴³ Şefik Aker, a.g.e., s.202.

²⁴⁴ T.C Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yayınları Stratejik ve Taktik Sonuçlar Serisi No:4, *I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi 25 Nisan 1915 Arıburnu Çıkarması 27.Piyade Alayının Karşı Taarruzu; 19.Tümenin Bu Taarruzu Desteklemesi*, Ankara 1976, s.11.

27.Piyade Alayının 24 Nisan Günü Arıburnu Kabatepe Bölgesindeki Kıyı Güvenliğine Ait Düzeni²⁴⁵

27.Alay çıkarma ihtimaline karşı savunduğu kıyılarda birçok kez tatbikat yapmış ve son tatbikatı da Anzak çıkarması başlamadan saatler önce tamamlayarak yorgun bir şekilde ordugâha dönmüştü.

9.3 Çıkarmanın Başlaması

Donanma için çıkarma aşamasındaki en önemli unsur baskın unsuruydu, gizlilik hayati derecede önemliydi. Bu sebeple çıkarma ay battıktan sonra karanlıkta yapılacak ve son ana kadar Türklerin gözetlemelerinden ve ateşlerinden uzak kalınacaktı. 25 Nisan 1915 Pazar günü güneş 05.15'te doğacak ve 04.05'te gün ağaracaktı. İngiliz generaller gün doğmadan ilk mevzilerin askerler tarafından işgal edileceğine inanıyorlardı. Mümkün olduğu kadar fazla kuvvetin ilk çıkarma dalgasında karaya çıkarılması isteniyordu.

General Birdwood ile Amiral Thursby ve kurmayları arasında sık sık yapılmış olan konferanslar sonucu olarak, örtü kuvvetini oluşturan 4.000 kişinin, üç kademe halinde karaya atılmasına karar verildi. ²⁴⁶

²⁴⁵I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi, c.II.

²⁴⁶Oglander, a.g.e., c.I, s.212.

24 Nisan günü saat 14.00'te Mondros üzerinden hareket eden Anzak Kolordusu ile yüklü konvoy ve 2.Filo, İmroz adası perdesinde gece karanlığını bekleyerek 25 Nisan sabahı saat 01.30'da Arıburnu kıyılarından ortalama dokuz kilometre batıdaki bir buluşma noktasına geldiler. İlk hücum dalgasını teşkil eden 1500 kişi üç muharebe gemisine bölünmüşlerdi. Bunlar Queen, London ve Prince of Wells muharebe gemileriydi. Yanaşma mevkilerinde filikalara bindirilen hücum dalgası birlikleri, istimbolcular tarafından çekilen dörder filikalık 12 dizi halinde ilerliyorlardı.²⁴⁷

Saat 03.30'da üç muharebe gemisi sahillere doğru ilerleyin emrini aldılar. Çoğu ülkesinden ilk kez yurt dışına çıkan genç askerler sandallarla kıyıya ilerlerken müthiş bir duygu karışıklığı içerisindeydiler:

“Görülecek miyiz, görülmeyecek miyiz? Bizi endişelendiren tek soru bu. Neden bize ateş etmiyorlar? Orada bir ışık mı var? Hayır! Tepenin arkasında parlayan bir yıldız sadece. Bize ateş edecekler mi veya karaya çıkabilecek miyiz? Sinir bozucu bir belirsizlik. Yapabildiğimiz tek şey bizi çeken filikayı takip etmek. Belki de düşmanın ateşine doğru giden şansız kurbanlar biziz. Ne kadar neşeli bir düşünce! Neden bu şeytanlar bize ateş etmiyor!” (Çavuş Turnley)²⁴⁸

Saat 04.30'dan önce filikalar artık kıyıya yanaşmıştı.

Filikalar kıyıya yanaşırken ilk ateşi Haintepe'de bulunan Asteğmen Muharrem Efendi komutasındaki 2. Takım açtı. 1500 kişilik çıkarma dalgasının tam ortasına düşmüşlerdi.

8. Bölüm Komutanı Yüzbaşı Faik Efendi ilk çıkarma anını şöyle anlatıyor:

[...]Bir müddet sonra ay battı. Gemiler karanlıkta görünmez oldu. İhtiyat takımına silah başı yaptırıldı; emre hazırды. Neticeyi bekliyordum ve ileriye gözlüyordum. Bir zaman sonra bir silah cayırtısı koptu. Kuzey Arıburnu'na hakim olan yüksek sırttaki siperleri tutmak için hareket ettirdim. Yalnız iki mangasını Ahmet Çavuş komutasında merkez tepenin deniz kenarına hakim siperlerine gönderdim. Aynı zamanda tabur komutanına hitaben düşmanın Arıburnu'na çıkarmaya başlamak üzere olduğunu ve ihtiyattaki takımla o taraftaki mevziye gideceğimi raporla yazdım ve telefonla çekilmesini emrettim ve hemen takımla beraber hareket ettim. Yolda giderken gemilerden gelen ateş altındaydık. Yüksek sırta geldik Arıburnu'nun kuzey sahiline karşı mevcut olan siperleri tuttuk. 1300 metreden ateş açtırdım. Biraz ilerimizde Haintepe siperlerinde bulunan 2. Takım başlangıçtan beri muharebeye tutuşmuştu. Düşman askerlerinin bir kısmı vuruldu, teknelerde kaldı. Vurulmayanlar denize atladı. Ancak beş on eri kurtulup ölü zaviyemize girdi.[...] ²⁴⁹

Haintepe'den düşmana ilk ateş açılırken, Bölük komutanı Yüzbaşı Faik Efendi'de Yüksek sırt tarafından açtığı ateşle Anzak kuvvetlerine yandan zayıat verdimeye başlamıştı. Çıkarma

²⁴⁷ *I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi*, c.II, s.64.

²⁴⁸ David W.Cameron, *The Day the Anzac Legend Was Born*, Australia 2007, s.30.

²⁴⁹ Şefik Aker, a.g.e., s.203.

tam anlamıyla bir baskın olmasa da işgal kuvvetleri karaya çok fazla zayıat vermeden çıkmayı başarmışlardır:

“Kıyıya kadar vardık ve filika makineli tüfeğini kullanmak için döndü. Biz onun hemen arkasında ve dört filikanın biraz önündeydik. Bizim filikamız karaya ilk oturan oldu ve 8 ve 10. Filikalar zaten kıyıya yanaşmışlardı. İlk silah sesi duyulduğunda ben arkada ayakta duruyordum. Kurşun bileğimin hemen yanındaki tahtaya çarptı. Daha fazla beklemeden yana doğru davrandık. Tam atlayacakken ayağım takıldı ve tüm teçhizatım ve silahımla birlikte suya düştüm. Çantalarımız omzumuza asılı olduğundan benimkini kaybettim ve suda bıraktım. Kıyıya varınca tüfeğimi doldurup süngümü takarken kumsalda kırk metre kadar koştum. O sırada yamaçlardan üzerimize ateş eden en az yüz tüfek vardı. En az iki makineli tüfek de sıkı bir ateşe başlamıştı.²⁵⁰ Ortalık çok karışıktı ve kıyıda takımların oluşturulması emirlerini dinleyen olmadı. Herkesin tek düşüncesinin o yamacın tepesine çıkmak olduğundan emindim (Er Frank Loud)”²⁵¹

“Kıyı sanki çok uzaktaymış gibi görünüyordu. Kıyıdan elli metre kadar açıktayken bir mermi vızıldadı. Onu tam bir mermi yağmuru ve aynı anda makineli tüfek atışları izledi. Teknemizden vurulan olmadı. Teknenin karaya oturmasıyla beraber yandan belimize kadar gelen suya atladım ve kıyıdan yaklaşık 20 metre içeride çöküp siper aldım.(Er Albert Tiegs)”²⁵²

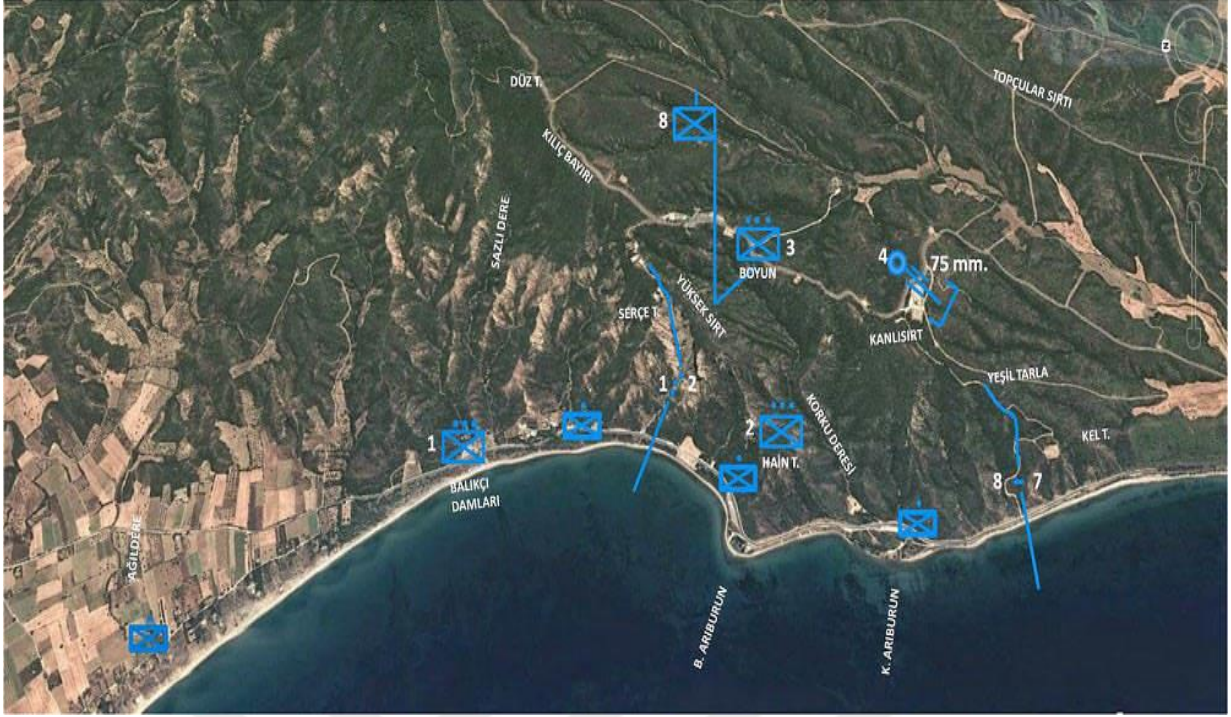
“Sandallarda mutlak bir sessizlik hakimdi. Şafak söküyordu. Küreklerin sesinden başka ses duyulmuyordu. Kıyıdan karşılık verilmeyecek diye düşünmeye başlamıştık ama sandallar kıyıya 30 yarda mesafeye yaklaştığında önümüzdeki tepeden bir el tüfek sesi işittik. Neredeyse anında yoğun tüfek ve makineli tüfek ateşi başladı. Kıyıya 15 yarda mesafede sıralanmışken sığ suya ulaşmadan sandaldan atladık.” (Yarbay Stanley Weir)²⁵³

²⁵⁰ Özellikle yabancı kaynaklar da bu tarz anılara dayandırılarak verilen bilgilerde, Türk savunma hattının sahillerde makineli tüfek ile güçlendirildiği ve bu makineli tüfeklerin işgal güçlerine oldukça fazla zayıat verdirdiği belirtilmekteyse de, gerek Arıburnu, gerek Seddülbahir bölgelerinde 25 Nisan günü kıyı savunma hatlarında makineli tüfek yoktur. Arıburnu bölgesini savunmakla görevli 27. Alayın 2.Taburunda da makineli tüfek yoktur. Makineli tüfek bölümü 1 ve 3. Taburla birlikte Maydos bölgesindedir. Bu tüfekler savaş alanına saat 08.00’de getirilmiştir.

²⁵¹ Steel-Hart, ag.e., s.55.

²⁵² Stephen Chambers, *Arıburnu-Çıkarma*, Çev.: İsmail Hakkı Yılmaz, İstanbul 2012, s.34.

²⁵³ Cameron, a.g.e., s.32-33.

25 Nisan 2.Tabur 8.Bölük Savunma Düzeni²⁵⁴

25 Nisan 2.Tabur 8.Bölük 2.Takım Tertiplenmesi²⁵⁵

Anzak kuvvetleri için kıyıya çıkar çıkmaz bir kıyı başı oluşturmak hayati derecede önemliydi. İlk çıkan birlikler beklenilenden yanlış yere çıktıklarını derhal anladılar. Son derece sarp ve karışık bir arazide önlerinde dik yükseltiler ve yamaçlarla karşılaştılar. Üstelik filikaların

²⁵⁴ <http://canakkalemuharebeleri1915.com/makale-ler/yucel-ozkorucu/203-25-nisan-1915-ariburnu-cikarmalari-1>

²⁵⁵ <http://canakkalemuharebeleri1915.com/makale-ler/yucel-ozkorucu/203-25-nisan-1915-ariburnu-cikarmalari-1>

karışık biçimde arka arkaya sahile yığılmaları karışıklığı arttırdı. William George Malone²⁵⁶

Yeni Zelandalıların başında karaya çıkan ilk komutanlardan biriydi:

“Saat 04.30’da ilk birlik karaya çıktı... Ben de bu gruptaydım. Kıyıda yaklaşık bir mil uzağa geldiğimizde, gemimizin botuna bindik ve kıyıya doğru kürek çektik. Türkler, bizi şarapnellerle karşıladı ve hepimizi denize püskürttü fakat çok azımız yara aldı. Sahil her çeşit eşya, insan, katır, eşek, at, cephanesiz stokları, deniz kuvvetlerine ait sahil gruplarıyla doluydu. Kıyıda çok fazla bir organizasyon görünmüyordu; aslında bir organizasyon yoktu. Açıkça Kitchener gibi bir bakanımız yoktu. kağıt üzerinde herşey mükemmeldi ama pratikte tam tersi. İngilizler hala bir şekilde kafaları karıştırıyordu. Generaller, Birdwood ve Godley gibi baştakiler mükemmel planlar yapıyor ama planları uygulayanlar, bunları uygulayamıyorlardı. Düzen, metot vs. hakkında hiçbir fikirleri yoktu. “Yerdeki herkes eller yukarı” deniliyor, bütün ordu da denileni yapıyordu.”²⁵⁷

Bu şaşkınlıkla bir an duraksama yaşansa da karaya çıkan askerler toparlanıp tepelere doğru tırmanmaya başladılar.

“Emredildiği gibi sırt çantalarımızı indirip yere yatarak emirleri bekledik. Başka bir filikadan gelmiş Albay Johnston yanıma uzanınca kendisine ne yapacağımızı sordum. Yanlış yere çıktığımızı ve organizasyonun olmadığını söyledi. O anda burnumuzun hemen önündeki kumlara bir kurşun saplanınca gizlenecek yeri olmayan kıyının oyalanacak bir yer olmadığını anladım. Arkadaşım ve ben cephanesiz kutumuzu alarak önümüzdeki tepelere tırmandık.(Onbaşı Thomas Louch)”²⁵⁸

Birliğin başında karaya çıkan Teğmen Ivor Margett ise ilk çıkış anını şöyle anlatıyor:

[...]Çekilecek ikinci grubu hazırlamak için arkamı döndüğümde, tam önümdeki asker kafasından vurulup yere düştü. Bu ilk zayıyatımızdı ve hemen sonra bir kaç kişi daha vuruldu. Çekilecek ikinci grubun hazırlanmasında zorluk çıktı, Fakat yanımıza gelen bir donanma kotrası sayesinde, plaja doğru ilerledik; daha kotra plaja ulaşmadan 3 asker vuruldu. Plaja ulaştığımızda, karaya çıkma emrini verdim ve askerler hepberaber atladılar. Bazıları boyunlarına kadar suyun içindeydi, ayakları yere değene kadar bir kaç kulaç atmak zorunda kaldılar. Sırlı sıklam bir halde, hızlı yürümek neredeyse imkansızdı ve ben kuru kumlara ulaşım, kumdan setin arkasında siper almadan önce iki kere yere düştüm. Askerlere sırt çantalarını çıkarmaları, silahlarını doldurmaları emrini verdim ve askerlerin bir kaç saniye soluklanmalarını bekledim. Tan henüz ağırıyordu ve ateş edilen tarafa doğru baktığımızda, deniz seviyesinden yaklaşık 60 metre yüksekte olan neredeyse dimdik yarlarla karşılaştık. Ateşin büyük bölümünün bu yönden geldiğini anladığımızda hücumumuzun yönünün burası olduğu belliydi. Bu yüzden, bir iki dakika içinde soluklandıktan sonra tırmanmaya başladık.²⁵⁹

Anzak kuvvetleri karışık bir şekilde tepelere tırmanmaya çalışırken Haintepe’de onları durdurmaya çalışan 2. Takım şüphesiz büyük zayıyat vermekteydi.

²⁵⁶ 25 Nisan günü Arıburnu’nda karaya çıkan Albay William Malone 8 Ağustos günü Yeni Zelandalıların başında Conkbayırı’na yapılan harekâta vurularak ölmüştür.

²⁵⁷ Çanakale Savaşları Araştırma ve Tanıtma Topluluğu, *25 Nisan 1915’ten Raporlar ve Günlükler – William George Malone’un Günlüğü*, İstanbul, s.76.

²⁵⁸ Steel-Hart, a.g.e., s.57.

²⁵⁹ AWM.1DRL/0478, *Lieutenant Ivor Margett’s, diary*, 25 April 1915. www.awm.gov.au/collection/1DRL/0478/

11.Tabura ait Avustralyalı askerler bu tepelere tırmanırken bir Türk siperine denk gelirler:

“Bir Türk tavşan gibi şıradı, tüfeğini atıp, kaçmaya çalıştı. En yakındaki asker, tüfeği kumla dolu olduğu için ateş edemedi. O, Türk askerini sırt çantasından süngüledi ve esir aldı. ‘Esir var’ diye bağırdı. Tepeden yukarıya çıkanlardan tek duydukları sözler ‘Vurun serseri’ idi. Fakat, Avustralya askeri, katıldığı her muharebede kullandığı sözlerden daha insancıldı. Türk esir yaralı bir askerin eşliğinde aşağıya, sahile gönderildi.”²⁶⁰

Kendisinden çok üstün sayıdaki düşman gücü karşısında son ana kadar siperlerinde direnen

2.Takım, daha sonra çarpışa çarpışa geri çekilmeye başladı. 8.Bölük komutanı Yüzbaşı Faik Efendi bu çarpışmalar sırasında yaralandı ve geriye gitmek zorunda kaldı:

[...]Bir müddet sonra arkamızdaki Korku Dereden düşmanın arkamızı çevirmekte olduğunu haber aldım. Lâpsekili Muharrem Çavuş emrinde iki bombacı er gönderdim. O dereye hakim siperlerin birisinden bomba attılar. Bu sırada 100 metre solumuzdaki dikliklerden bulunduğumuz sırtta çıkan düşmanın ateşine tutulduk. Bu tarafa karşı mukabeleye başladık. Bu mücadelede takımın komutanı (Gelibolulu Süleyman Çavuş) yaralandı. Eratımız da vuruluyordu. Ben de kasığımdan ağır bir yara aldım ve takıma komuta edemeyecek bir halde kaldım. Takımın komutasını Lâpsekili Muharrem Çavuşa bıraktım ve geri çekildim, gün henüz ağarıyordu.[...]²⁶¹

Yüzbaşı Faik Efendi yaralanıp geriye giderken, 2. Takım komutanı Asteğmen Muharrem Efendi de iki omzundan yaralanır ve geriye çekilirken üçüncü kez vurulur. Takımdan geriye sadece 3-4 asker kalmıştır.

2. Takım bu şekilde ağır bir baskı altındayken, 1.Takım kuzeyde Yedek Asteğmen İbradallı İbrahim Hayrettin komutasında yaklaşık 70 kişi civarında asker Balıkçı damlarındaki siperlerinde düşman çıkarmasını bekliyorlardı. Arıburnu çıkarmasında Anzak'lara en ağır zayıtı bu takım verdirmişti. Arıburnu kuzeyindeki bu takım, karşısında karaya çıkmaya çalışan 140 kişilik bir kuvvete ağır zayıtı verdirmiş ve baskı altına almıştı. Açtıkları ateş o kadar etkiliydi ki bu 140 askerden sadece 35'i karaya çıkabilmişti. Kalanlar ya teknelerin içinde ya da sahilde uzanmış haldeydi. Vurulanlar ise ya ölmüş ya can çekişiyordu. Ayakta kalanlar taburun geri kalanıyla yeniden birleştiğinde sadece 18 kişi hayattaydı.²⁶²

Türk askerleri üzerlerine yağın mermi ve topçu ateşine rağmen siperlerini son ana kadar savundu ve cephanesinin azalması üzerine Balıkçı Damlarında çarpışarak geri çekilmeye başladı.

²⁶⁰ Charles Bean, *The official History of Australia In The War of 1914-1918 - The Story of Anzac (from the outbreak of war to the end of the first phase of the Gallipoli Campaign, May 4, 1915)*, cilt:I, Sydney 1941, s.258-259.

²⁶¹ Şefik Aker, a.g.e., s.203-204.

²⁶² Commemorating ANZAC Australia's Centenary of Federation, *North Beach Gallipoli 1915*, Australia 2001, s.5.

8. Bölüğün üç takımı düşmanla burun buruna çarpışırken tabur komutanının diğer bölükleri Arıburnu bölgesine göndermesi zor bir ihtimaldi. Çıkarmanın henüz ilk saatleri yaşanırken diğer bölüklerin savunduğu sahiller de çıkarma ihtimali hala mevcuttu. 5. İhtiyat bölüğü ilk dönemden itibaren Arıburnu mıntikasına yönlendirilmiş ve Kabatepe ile Topçular Sırtı güneyine doğru erkenden sarkmak isteyen düşman taburunu karşılamıştı. Bu bölük, 7. Bölük kanat takımı ile beraber düşman çıkarmasının Kabatepe üzerine sarkmasını ve Kanlısirt 'tan ileriye geçmesini önlemişti.²⁶³

7. bölük Kabatepe bölgesine geçişi kapatırken saat 05.00'te üstün düşman kuvvetlerinin baskısıyla taarruza uğradı. Türk takımını geri atan düşman kuvvetleri serbest buldukları Kanlısirt üzerine yayıldılar ve buradaki Türk bataryasını ele geçirdiler. Kabatepe'ye doğru ilerleyemeyen düşman kuvvetleri Kanlısirt'a sarkmaya başlamıştı.

Burada 8.Bölük Komutanı Yüzbaşı Faik Efendi ve 7. Bölük Komutanı Teğmen İsmail Hakkı'nın 27. Alayın genel taarruzuna kadar geçen sürede düşman kuvvetleri karşısında yaptıkları hareketler hakkında daha sonradan yazdıkları raporlar önemlidir. Yüzbaşı Faik Efendi bağlı bulunduğu 2. Tabur komutanlığına daha sonra şu ayrıntılı raporu veriyor:

2.Tabur Komutanlığına:

- 1- 25 Nisan 1915 gününde, akşamdan önce saat 03.30'da, düşmanın üç büyük Torpidosu, kıyıdan uzaktan mitralyöz ile ateş açarak Arıburnu'na yaklaşmakta idi.
- 2- Sözü edilen torpidolardan biri, kuzey ve güney Arıburnu arasında ve diğerleri birbirine yakın olarak, kuzey Arıburnu ve Ağıldere arasında, hızlı gidişle kıyıya karşı manevra yaparak, yaklaşık olarak kıyıya 500 metre kalarak bordalarını kıyıya doğru döndürerek ateşi şiddetlendirdiler.
- 3- Kuzey Arıburnu ile Kemikliler arasında açıkta, karanlıktan ayırt edilemeyen pek çok savaş gemileri bulunmakta idi.
- 4- Düşmanın, bu suretle, torpidolardan açmış olduğu ateş on beş dakika kadar sürerek, saat dörde doğru, pek çok şalope ve römorkörler ve küçük torpidolarla, kuzey Arıburnu yönüne ve Ağıldere tarafında bir ufacık tepecik altına asker çıkarmaya başladı.
- 5- İleti hatta bulunan Teğmen Muharrem Efendi komutasındaki 2. Takım, torpidoların kıyıya yaklaşması üzerine ateş açtılar. Ağıldere'de bulunan yedek subaylardan Teğmen İbrahim Hayrettin'de komutasındaki 1.Takımla ateşe katılarak, düşmanı yan ateşine alıyordu.
- 6- 3. Takımla, boyun noktasında ve telefon merkezinde bulunmakta idim. Düşmanın şalope ve bütün savaş gemilerinin, Anafartalar yönünde olduğundan, Ağıldere yönüne düşman askerinin şalopeleri de yaklaşmakta olduğu görülerek, hemen 3. Takım da, Ahmet Çavuş komutasında, iki mangalı bulunduğumuz Boyun noktasının solu ilerisindeki siperleri tutmak üzere buyruk verilmiş ve Yeşiltarla ilerisinde bulunan, sözü edilen takımdan bir manga kuvvetindeki posta ile bağlantı kurması tembih edildi.
- 7- Artan kuvvetle Ağıldere'ye hakim olan kuzey Arıburnu'nu yani şimdiki Haintepe'yi tuttuk. Düşmana 800 metreden ateş açıldı. Düşman karaya asker çıkarmaya başladı. Arıburnu doğusunda, Yeşiltarla gerisinde bulunan Yüzbaşı Sadık Efendi bataryasının, Kocaçimen tarafına getirilmesi ve düşmana ateş açması için, bölüğümün kileri

²⁶³ I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi, c.II, s.67.

eratından Gelibolulu İsmail oğlu Cemil gönderilerek, bir süre sonra adı geçen geri gelerek, batarya komutanı Yüzbaşı Sadık Efendi'nin bataryayı sözü edilen getirmek için benimle konuşmak istediğini söylemiş ise de, düşmanın asker çıkarma hareketini sürdürüyor ve konuşmakla süre geçirilecek zaman değildi.

8- Düşman gerek cepheden ve gerekse Ağıldere'den etkili yan ateşinden çok telefata verdiğine bakmayarak, olağanüstü çalışarak asker çıkarıyor ve çıkanların büyük bölümü denizde kalıyor, arta kalanı kıyıda hendekler ve öteki şeylerden faydalanmaya çalışıyorlar idi. Yarım saat kadar süren savaştan sonra, ileri hattaki Muharrem Efendi'nin yaralı düştüğü haberi alındı. Ağıldere ile daha bağlantı kurulamamıştı.

9- Düşman, Kocaçimen tepesini tutmak üzere ilerlemek istiyor ve bir bölümü de, arazinin durumundan faydalanarak, Kabatepe yönüne sarkmakta idi. Bu sırada cephaneye tükenmek üzere iken, düşmanda Haintepe'ye sarmaya başladı. Erattan bazıları şehit ve yaralı düştüğü sırada, süngü tak komutu verildi. Düşman, 100 metre kadar yaklaşmıştı. Bu sırada, 3.Takım komutanı Başçavuş Gelibolulu Süleyman Efendi üç yerinden yaralandı. Beş dakika geçmeden ben de saat beşe doğru kasığımdan yaralandım. Öteki erat, süngü tak durumunda, Hain Tepe üzerinde düşmanla çarpışırken, ben de Kocadere yolu ile Maltepe ve oradan Maydos ve daha sonra Biga 2.Menzil hastanesine gönderildim.

10- 1. Ve 2. Takımların düzenleri hakkında bilgi alamadığımdan, Takım komutanlarından İbrahim Hayrettin Efendi, Harp Okulu hastanesinde ve Teğmen Muharrem Efendi de, Taksim'de Amerika Kızılhaç hastanesinde bulduklarından, kendilerinden de, gereken raporların istenmesi hususunda işbu rapor sunuldu.

27.Alay 8.Bölük Komutanı

Yüzbaşı Faik²⁶⁴

2.Tabur komutanlığına benzer bir rapor gönderen 7.Bölük komutanı ise çıkarmanın ilk saatlerini şöyle anlatıyor:

İkinci Tabur Kumandanlığına

1- 7. alaydan müfrez olarak Kayatepe'nin şimalindeki sırtlarda bulunuyordum. 11/12 gecesi ba'de'z-zeval 12'den sonra düşmanın sefâin-i harbiye ve nakliyesi sahile takrib etmeye başladı.

2- Karaya asker ihracı için Arıburnu'na sandallar ile yaklaşımdan 8. alay ve benim takım hemen ateş açmadı 8.'alaydan hâsılta bulunan postalar emri mucibince geriye çekilerek bölük ile tevhid-i hareket edeceği Yüzbaşı Fâik Efendi bana söylemişti. Binâenlaeyh Arıburnu'ndan yukarıya hareket eden 8. Alay ait olduğunu zanneder iken sağ gerimizden düşman biriz ihâta etmeye başlayarak Ateş açtı ben de bir şehit ile iki mecruh verdim.

3- Ben de bil-mukâbele ateş ettim ve düşman maksadına nâil olmadan oradan sıyrılıp daha gerideki sırta takımı attım. Bulduğum sırta sağıma ve soluma birkaç defa keşifçi çıkardım ise de kendi civarımda irtibat tesis edecek kıta olmadığını öğrendim bulunduğum tepeyi yalnız başıma müdafaa ettim.

²⁶⁴ Halis Ataksor, *Çanakkale Raporu-Binbaşı Halis Bey'in Savaş Notları*, Yay.Haz.: S.Serdar Halis Ataksor, İstanbul 2008, s.134.

4- Akşamdan sonra 3 saat 30 dakikada 77. alay 2. tabur bulunduğum sırtı tuttu ve beni kendi ihtiyatına alarak iltihâkına dair elime bir de tezkere verdi.

5- Saat yedide tabur ile beraber ileriye hareket ettim. Evvela 7. bölüğe takım zabıtlığıne, daha sonra 5. bölük kumandan vekili olarak alay kumandanı beyin buyruğuyla tayin oldum. Mezkûr alayla beraber düşmana karşı icrâ edilen süngü hücumuna iştirâk ettim. Bu esnada kıtaât yavaş yavaş geri çekilmeye başladı. İsimlerini bilmediğim ve şahıslarını da tayin edemediğim bu yeni efrâdı bir türlü toplanmadı yalnız kendi takımına ait otuz kadar nefer toplayıp tabura iltihâk ettim.

6- Mevcudum 85 idi. Bir şehit beş mecruh 24 kayıp olmakla hâl-i hazırdaki mevcudu 55 neferdir. 24.200 fişek harcadım.

7.Bölükten Mülazım-ı Sani (Teğmen)

İsmail Hakkı²⁶⁵

Yüzbaşı Faik ve Teğmen İsmail Hakkı'nın 2.Tabura yazıp gönderdiği bu raporlar 25 Nisan ilk saatlerinin anlaşılması açısından önemlidir.

Düşmanın çıkarma teşebbüsünü ilk olarak 8.Bölük komutanı Yüzbaşı Faik Efendi henüz ay batmadan gece saat 02.00 sıralarında uzaktaki gemileri dürbünüyle görüp tabur komutanına ve tümen komutanlığına hemen bilgi vermişti:

“O gece saat iki raddelerinde ay ışığı henüz vardı. Yanımdaki ihtiyat takımından çıkarılmakta olan gözcüler Bigalı İdris ve Gelibolulu Cemal idi. İleri açığımızda birçok düşman gemilerinin görülmekte olduğunu haber verdiler. Kalktım, dürbünle baktım. Tam karşımızda, fakat epeyce uzaklarımızda büyüklüğü küçüklüğü fark edilmeyen birçok gemilerin vücudunu gördüm. Harekette olup olmadıkları anlayılamıyordu.”²⁶⁶

24/25 Nisan gecesi uzun ve yorucu bir tatbikattan geç vakit dönerek henüz istirahate geçmiş bulunan 27.Alay, ilk bombardıman sesleriyle uyanmış ve Alay Komutanı Yarbay Mehmet Şefik alayını alarma geçirmişti:

[...]Gece yarısından saat ikide çadırlara dönmüş ve yorgun argın uykuya dalmıştık. Çok bir zaman geçmeden top sesleri uykumuzu sarstı. Biz, her gece Boğazdan gelen top seslerine alışmıştık. Fakat bu seslerin istikameti Kabatepe tarafındandı. Derhal telefon başına fırladım. Tümen karargâhındaki santral vasıtasıyla Kabatepe telefon merkezini buldum. Karşıma kimin çıktığını şimdi hatırlamıyorum. Ona sordum: “Bu top sesleri oradan mı geliyor? Oralarda neler oluyor, bir şeyler mi var?” cevap: “Düşman Arıburnu’na asker çıkarıyor.” Ben yine sordum: “Kabatepe’ye karşı bir şey var mı?” Cevap: “Hayır, şimdilik bir şey yok” telefonu kapattım. Hemen taburlar ve makinalı tüfek komutanlarına: “İçtima yerlerinde askeri silah başı yaptırınsınlar, yalnız muharebe ağırlıklarını yükletsinler ve hemen bir taraftan askerin ekmeklerini dağıtsınlar, hayvanlara da yem astırınsınlar, tam haberini kendileri bana getirsinler.” Emrini yaver ve emir çavuşlarımla şifahen gönderdim ve ben de hazırlanmaya başladım.[...]²⁶⁷

²⁶⁵ATASE, Kls.5338, Dos.H-2, Fih.001-03a , ATASE, Kls.5338, Dos.H-2, Fih.001-04.

²⁶⁶ Şefik Aker, a.g.e., s.202.

²⁶⁷ a.g.e. s.214-215.

Yarbay Şefik Bey alayını hazırlarken beklediği hareket emri bir türlü gelmez. Saatler hatta dakikaların hayati derecede önemli olduğu anlar yaşanmaktadır. Bu sıralarda bir avuç Türk askeri kendilerinden çok üstün durumda üstelik sürekli denizden yapılan çıkarmayla takviye alan düşman karşısında direnmeye çalışmaktadır.

Anzaklar her ne kadar zorlu bir arazide neredeyse bütün birlikleri birbirine karışmış halde olsalar da, son derece kritik önem arz eden tepelere doğru serbestçe ilerlemeye başlamışlardır. Denizden çıkan bütün birlikler karışık halde tepelere gönderilmektedir. Durum bu haldeyken Şefik Bey anılarında hareket emri alamamanın verdiği üzüntüyü şöyle anlatmaktadır:

[...]Ben bir taraftan telefonla tümen komutanlığından haber bekliyordum. Gelmemişti. Alay harekete hazırlanınca telefon başına geçtim. Tümen karargâhında karşıma Tümen Kurmay Başkanı Hulusi Bey çıktı. “Düşman Arıburnu’na asker çıkarıyormuş; alay harekete hazırdır.” Dedim. Aynen şu cevabı aldım: “Verilecek emre göre hareket edersiniz, bunu bekleyiniz” Mademki daha emir yok “askerin acele çorbasını oldukları yerde içirsinler” emrini verdim. Bu da oldu, halen emir yok. Top sesleri seyrek şekilde devam ediyordu. Fakat bu seslerin arasında derinden derine karanlıklardan gelen bir uğultu vardı ki, bu hazin ve esrarlı ses, üzerimde derin bir tesir yaptı. Bu uğultu çok şiddetli bir piyade ve makinalı tüfek kalabalığının patlamalarının bize aksedebilen uğultusuydu ve bu uğultu Arıburnu’nda bir avuçtan ibret olan; yardımdan uzak alay arkadaşlarımızın, kim bilir ne kadar çok üstün bir düşman karşısında, yine kim bilir nasıl bir sıkıntı içinde vazifelerini yapmaya çalıştıkları izlenimini verdi. Onlara çabuk yetişmek için içimi yakan bir kuvvet sınırlı sınırlı beni telefon başı etti. Karşıma yine Hulusi Bey çıktı. Ben: “Hulusi Bey! Arkadaşlarımız orada ateş içinde yanıyor, biz daha bekleyecek miyiz? Hareket için emir bekliyoruz” dedim. Hulusi Bey: “Şefik Bey, bu çıkarmanın bir nümayiş olmadığı ne malum, hakiki çıkarmanın nereden yapılacağı anlaşılamadıkça size hareket emrini nasıl verelim?” mealinde cevap verdi. Buna “Aman rica ederim çabuk anlayınız” dedim.[...]²⁶⁸

Şefik Bey beklediği emri ancak saat 05.45’te tümen komutanlığından telefonla alır. Elindeki iki tabura ilaveten Maydos-Kilitbahir yolu üzerinde Çamburnu’nda bulunan cebel bataryasını da emrine alarak hızlıca Arıburnu’na gitmek isteyen Şefik Bey’in önünde uzun bir yol vardı. Derhal keşif kolları Arıburnu, Kabatepe ve Palamutluk sırtları istikametine sürüldü Çamburnu’ndaki dağ bataryası arkadan geleceği için Kocadere köyü batı sırtlarına yanaşması bildirildi ve bataryayı korumak için 3.Taburdan 1 bölük bırakıldı.²⁶⁹

27. Alayın yürüyüş yolu ve düşmana yaptığı karşı hücum bu çalışmanın konusu açısından önemlidir.

Daha önce de değinildiği gibi üç taburdan oluşan 27.Alayın 2.Taburu Arıburnu-Kabatepe bölgesinde mevzilerdedir ve karaya çıkan düşman kuvvetleriyle çarpışmaktadır. 1 ve 3. Taburlar başlarında Alay Komutanı olduğu halde Maydos’ un batısındaki zeytinliklerde

²⁶⁸ A.g.e., s.215-216.

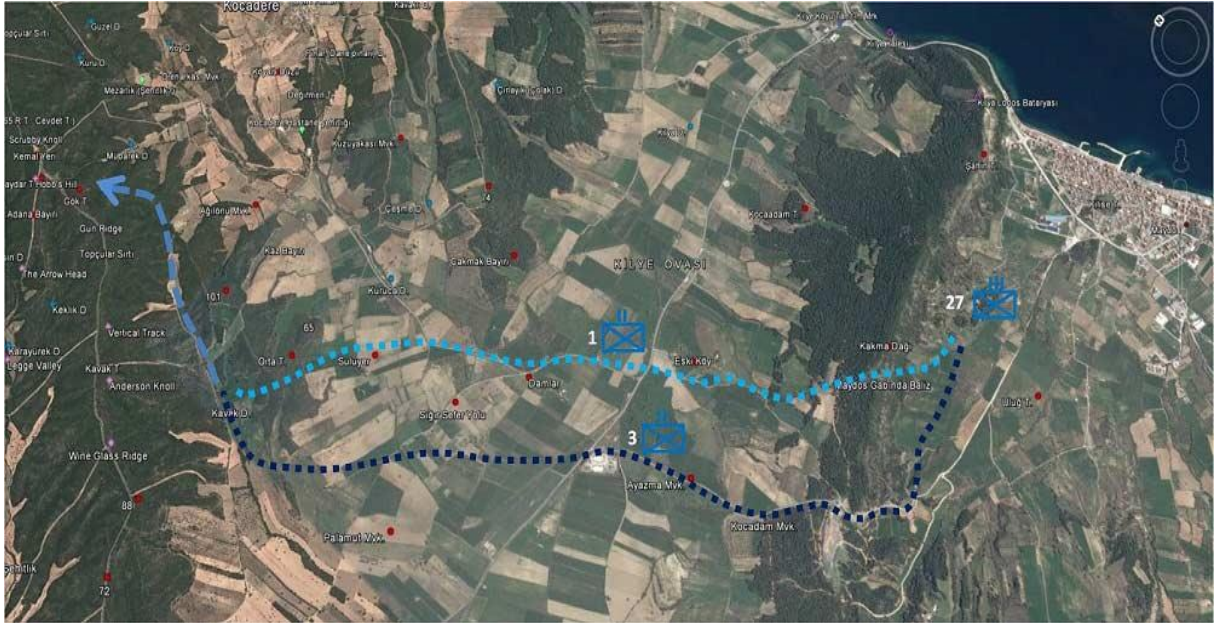
²⁶⁹T.C Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yayınları Stratejik ve Taktik Sonuçlar Serisi No:4,Ankara 1976, a.g.e., s.16.

çadırli ordugâhta ihtiyattadır. Bu bölgeden Arıburnu cephesine Alayın yürüyüş mesafesi yaklaşık 7-8 km civarındadır.

Saat 05.50'de iki tabur iki yürüyüş kolu halinde yola çıktılar. 1.Tabur Kabatepe'ye giden büyük cadde üzerinden yürümeyip o caddenin sağı açığından yeni açılan dar yol üzerinden, 3. Tabur ise göz irtibatını kaybetmeyerek boyun noktasından ovaya çıkarak iki tabur da ovayı geçerek ileride Kavaktepe noktasında birleşerek yola devam edilecekti. Yürüyüş son derece tehlikeliydi. Şefik Aker yürüyüş istikametini ve tehlikelerini şöyle anlatıyor:

[...]Alayı nereye götüreceğime gelince: Arıburnu ve gerilerini çok iyi tanıyordum. Arıburnu sırtlarına ve her tarafa hakim olan Topçular Sırtını düşmandan evvel tutmak; yürüyüş hedefimdi. Yürüyüş vaziyetimiz nazik ve tehlikeliydi. Çünkü güneş doğmuş, yükselmeye başlamıştı. Boyun noktalarından itibaren bütün ova üzerinde düşman donanmasının ateşine, tayarelerin bomba taarruzlarına maruz kalabilirdik. Taburları ayrı ayrı kollardan yürüyüşe geçirmemin bir sebebi; bu tehlikeli mıntıkeyi çabuk aşmak içindi. Diğer bir sebep de; düşman uzakta olmadığından yürüyüş derinliğini kısaltmak ve muharebe için icap ederse çabuk açılmak içindi.²⁷⁰

27.Alayın iki kol halinde düz ovada ilerlerken donanma tarafından fark edilmesi alay için tam bir felaket olabilirdi. Açık arazide toplu şekilde yürüyen taburlar donanma topçusuna yakalanırsa çok ciddi boyutlarda zayıt vermek kaçınılmaz olacaktı. Donanma tarafından gözetleme ve keşif amacıyla yükseltile balona ve uçaklara yakalanmadan ova zayıtsız bir şekilde geçildi. Beklenen ateş açılmadı. Bu, alay ve Arıburnu cephesi için büyük talihti.

27.Alayın 1. ve 3. Taburlarının Arıburnu Bölgesine İntikali²⁷¹

²⁷⁰ Şefik Aker, a.g.e., s.217.

²⁷¹ <http://canakkalemuharebeleri1915.com/makale-ler/yucel-ozkorucu/204-25-nisan-1915-arıburnu-cikarmalari-2>

Bu şekilde Şefik Bey ve tabur komutanları Kavaktepe'ye gelirler. Şefik Bey burada yaptığı gözlemlerde Karayörük deresi ve kuzey sırtlarında ayrıca Kanlısirt ve Kırmızısirt tarafında insan hareketliliği görür. Fakat arazinin son derece engebeli ve sarp olmasından dolayı daha fazla bir şey göremez. Düşmanın ileri hatlarının Kanlısirt ve civarında olduğunu anlar.

Şefik Bey Kavaktepe'den düşmanın belirtilerini fark etmesine rağmen taarruza geçmez ve alayı daha kuzeye yürütür. Göktepe'yi geçtikten sonra Kemalyeri'ne ulaşır ve bu tepede taburlara taarruz için hazırlanma emrini verir.

Mehmet Şefik Bey'in alayını daha kuzeye götürüp buradan taarruz kararı alması son derece isabetli bir karardır. Zira güneydeki alçak tepeler taarruza geçildikten sonra düşman tarafından kuzeyden kuşatılma riski taşımaktadır

Zaman ise hayati derecede derece önemlidir. Bu sırada çıkarmanın başladığı dakikadan itibaren kendisinden çok üstün kuvvetle çarpışan 2.Taburun bölükleri mevcutlarının çoğunu kaybetmiştir.

Birlikler taarruz için hazırlanırken Şefik Bey bağlı olduğu 9. Tümen Komutanlığına taarruza başlayacağına dair bir rapor gönderir.

Taarruz için seçilen hedef ilk etapta, Kılıçbayırı, Merkeztepe, Kırmızısirt ve Kanlısirt hattıdır.

Bu hat ortalama 2 km kadar bir genişlik gösteriyordu. Alayın taarruz düzeni şöyleydi

- İki tabur birinci hatta
- Sağ kanat taburunun hedefi Kılıçbayırı-Merkeztepe
- Sol kanat taburunun hedefi Kırmızısirt-Kanlısirt hattı,
- Sol kanat taburundan bir bölük alay ihtiyatı,
- Alay Ağır Makineli Tüfek bölüğü Kemalyeri yakınlarındaki 165 rakımlı tepede mevzide,
- Alay muharebe idare yeri önce Kemalyeri idi.²⁷²

Şefik Bey'in kendi ifadesine göre yukarıda yazılan rapordan sonra taburların hazırlık aşaması da göz önüne alındığında 27.Alayın ana kuvvetleri saat 8.00'i biraz geçtikten sonra taarruza kalktı. Bu saate kadar Anzaklar yaklaşık 8.000 askeri kıyıya çıkarmış bulunuyordu. Taarruza kalkan iki Türk taburunun kuvveti ise 2.000 asker kadardı.

Bu sıralarda çıkarmanın ilk saatlerinde Kanlısirt'ta mevzide bulunan ve düşmanın baskınına uğrayan dağ topçu bataryasına ait kurtarılan tek top geri çekilirken Şefik Beyin emrine girdi ve tek topuyla taarruza kalkan askerlere destek vermeye başladı. Daha önce alayın emrine

²⁷² I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi, c.II, s.69.

verilen ve Çamburnu'nda bulunan cebel bataryası ise taarruzun başlamasından ancak üç saat sonra cepheye gelecekti.

27.Alay ilk hamlede Karayörük deresini aşarak düşmanın güçsüz keşif kollarını hızlıca temizledi. Özellikle Anzak kuvvetlerinin sağ yanı merkezindeki Kanlısirt Platosu etkili bir makineli tüfek ve topçu ateşi altına alındı.

Bu arada düşmanın Kabatepe veya Kumtepe'ye bir çıkarma harekâtından endişelenen ve Kabatepe'de karargâhında olan Binbaşı İsmet hem 27.Alay Komutanı Şefik Bey ile hemde 9.Tümen Komutanlığıyla yazışıyordu:

“25 Nisan 1915
Kabatepe

9.Fırka Kumandanlığına

Düşman Arıburnu üzerindeki sırttan Kayatepe'nin gerisindeki sırtlara sarkmaktadır elimizde bir ihtiyat kuvvetimiz yoktur.

Kocadere'den Kayatepe ve Kocaçimen dağı etekleri istikametine bir kuvvetin ilerlemesi ve ileri hattı takviye etmek üzere ihtiyat kuvvetin i'zâmı ma'ruzdur.

Binbaşı İsmet

27. Alay 2. Tabur Kumandanlığına

Numara 1

Derhal alay kumandanınız Şefik Bey ile tesis-i irtibat ediniz o tarafa kuvvet göndersin on dokuzuncu fırkaya kuvvet gönderilmesi için yazılmıştır.

9. Fırka Kumandanı
Miralay
Halil Sami

2. Tabur Kumandanlığına

1- Raporunuzu aldım

2- Arıburnu sırtının Kayatepe cihetindeki ormanlıklı yamacına doğru askerimiz ilerliyor düşmanın o cihetten vuku bulacak teşebbüsleri akîm bırakınız askerimizin ilerlemesini teshîl ediniz.

3- Kuvvet için buradan efrâd-ı mahkeme değildir fırkaya müracaat ediniz.

27. Alay Kumandanı
Kaymakam
Şefik²⁷³

Bu raporlardan Anzakların Kocaçimentepe istikametine ilerlediği ve burasının çok az sayıda askerle savunulmaya çalışıldığı görülüyor. Raporlara göre, 25 Nisan günü irili ufaklı her birliğin şiddetle takviyeye ihtiyaç duyduğu fakat elde hiç takviye kuvvet olmadığı net bir şekilde anlaşılıyor.

9.Tümene ait bölgede tek bir ihtiyat askeri kalmamıştı. Beklenen tek takviye birlik 19.Tümene ait birliklerdi.

²⁷³ ATASE, Kls.5338, Dos.H-2, Fih.001-03.

Çıkarma anından 27.Alayın taarruza kalktığı 08.00 sonrasına kadar Anzak kuvvetleri ilk karışıklık ve şaşkınlıktan sonra ilerlemiş ve karışık gruplar halinde ağırlık kuvvet Kanlısirt platosunda olacak şekilde yayılmıştı. Bazı ufak keşif müfrezeleri Topçular sırtının eteklerine kadar ilerlemişti. Sahile çıkarılan her birlik tepelere sevk ediliyor fakat bu birlikler organizasyonun sağlanamaması ve arazinin aşırı engebeli ve ilerlemek için zorlu olması sebebiyle daha ilk anda birbirlerine karışıyor ve kayboluyordu. General Oglander bu karışıklığı eserinde şöyle anlatıyor:

[...]Yukarıya başlı başına ilerleyen bölükler, takımlar bu derenin birçok kolları içinde çoğunluk ya yollarını şaşırıyor yahut da sevk edildikleri cephe hattının bir kısmından külliye ayrı bir kısmına çağırılıyordu. İşte bu suretle, büyük kısma mensup birlikler örtü kuvvetine mensup birlikler gibi derhal birbirine karışıyor. Sahilin bu derece güçlüklerle dolu bir kısmında karaya çıkılmasının vahim akıbetleri ile düzenlenmiş takviye kuvvetlerinin en çok lüzum gördükleri noktalara yetişmelerinde, bu yüzden meydana gelen beklenmedik gelişmeler, Türklerin 25 Nisan günü yapmış oldukları harekâtın değerlendirilmesinden pekâlâ anlaşılabilir.[...] ²⁷⁴

Anzak asker ve komutanlarının arazi sebebiyle yaşadığı zorluklar gerçekten Türkler adına büyük talihtir. Son derece dar ve dik bir yamacın altında olan Anzak Koyu, önemli sayıda birliğin çıkarma yapıp, rahatça araziye yayılabileceği bir yer değildi.

Bunun sonucunda karaya çıkan her birlik, biraz ilerledikten sonra ya yolunu şaşırıyor ya da askerler diğer birliklerin askerleriyle karışıyor. Bu karışıklığın giderilmesi için komutanlar büyük çaba harcarsa da dağılan askeri bulmak ve tekrar bir araya getirmek pek mümkün görünmüyordu.

Bu sebeple ön hatta çarpışan askerlere hızlıca takviye gönderilemedi. Ön hatta ulaşabilen askerler genelde bir komutanın arkasına takılan perakende askerlerdi. Sevk ve idarede büyük zorluklar yaşanıyor, komutanlar askerlerine hakim olamıyorlardı. Bu karışıklık gün boyu devam etti.

Bu noktada 3.Tugay Komutanı Albay Sinclair-Maclagan arazinin aşırı engebeli oluşu, çıkarmanın beklenilenden daha kuzeye yapılması ve karaya çıkıldıktan sonra birliklerinin ileriye sevk edilmesinde yaşanan zorluklardan dolayı ana hedefi olan 3.sırt olarak adlandırdıkları Topçular sırtı bölgesine ilerlemek yerine, 2.Sırtta yani Kanlısirt çizgisi ve kuzeyindeki tepelerde savunma pozisyonu almaya karar verdi. ²⁷⁵

²⁷⁴ Oglander, a.g.e.,c.I, s.228.

²⁷⁵ İngilizler Arıburnu bölgesindeki tepeleri üçe ayırmıştır. Buna göre;

1.Sırt: Küçük Arıburnu-Hain Tepe-Yükseksirt-Cesarettepe

2.sırt: Kanlısirt-Kırmızısirt-Merkeztepe-Bombasirtı.

3.sırt: Topçular sırtı-Kavaktepe-Göktepe-Kemalyeri-Sancaktepe-241 rakımlı tepeler silsilesi.

Saat 07.00'de 2.Tugaydan yeteri kadar takviye birlik gelene kadar birliklerine durma ve siper kazma emri verdi. Oysaki 27.Alay ve Mehmet Şefik'in bu sırtlara geldiği saat 08.00'e kadar Topçular sırtında doğru düzgün bir Türk birliği bulunmuyordu. Albay Sinclair-Maclagan'ın 3. Sırtı ele geçirmek yerine 2. Sırtta birlikleri durdurup siper kazdırması Anzak kuvvetlerinin 25 Nisan gününü daha çok savunma pozisyonunda geçirmesine sebep oldu. Anzaklar adına çok değerli dakikalar, karşılaşlarında kendilerine oranla sayıca oldukça yetersiz Türk kuvvetleri olmasına rağmen yeterli ilerleme sağlanamadan geçip gitmişti.

27. Alay askerleri kararlı bir şekilde Kanlısirt-Albayrak Sırtı tarafına taarruza kalktı. Bu taarruzu Mehmet Şefik şöyle anlatıyor:

“Avcılarımızın en ilerlemiş Avusturalyalı kademeleriyle yakından çarpışmakta olduğu bir sırada idi ki, Kanlısirt üzerinde Batıdan Doğuya devamlı ilerleyen bir takviye kuvveti makinalı bölüğümüzün gözüne ilişti. Bu kuvvetin fundalıklar arasında kapladığı tahmin edilen saha bütün tüfeklerle bir anda şiddetli bir ateş altına alındı. Dürbünlerde gördüğümüz manzara ve hareketler, tüfeklerimizin o sahada büyük ve müessir bir facia yarattığına alametti. Dereler hattının doğusunda bulunan Avusturalya kıtaları takviyesiz kaldıklarından avcılarımızın önünden çekilmeye mecbur oldular.

Yalnız 3. Taburumuzun sol yanı avcılarıyla 1. Taburun sağ başındaki avcılar fundalık sırt ve incebayır'ın güneybatı yüksekliklerinde Avusturalyalıların biraz mukavemetine uğradıysa da bunlar da direnemeyerek ve zayıt vererek ve bir de esir bırakarak düzensiz çekildiler. Geri çekilen Avusturalyalıların bir kısmı Kanlısirt ve Kırmızısirt arasındaki dereyi Kanlısirt'a, bir kısmı Edirne sırtının batısındaki dereye çekildiler.”²⁷⁶

Topçular sırtından açılan bu şiddetli makineli tüfek ateşiyle Avustralya taburu ciddi zayıta uğradı. Hayatta kalanlar bu kurşun yağmuru karşısında çalılıkların arasında hızla dağıldı. Albay Sinclair Mac Lagan'ın karargâhı da ateş hattında kurulmuştu ve bu komutan gayet uygunsuz yerde kurulan karargâhıyla askerlerini cesaretlendirmeye çalışıyordu. Fakat birbirlerine karışmış Avustralya kuvvetleri 27.Alayın taarruzu karşısında Kanlısirt platosunun çalılıkları arasında iyice dağılmış, organizasyon kaybolmuştu. Her şey birbirine girmişti. Mehmet Şefik Bey'in taarruz için Kavaktepe'yi değil de daha kuzeyde ve daha yüksek tepe olan Kemalyeri tarafını seçmesi 27.Alay makineli tüfeklerinin görüş açıları için de çok doğru bir tercih olduğu tekrar görülmektedir.

Kemalyeri, Kanlısirt platosuna tamamen hakim bir açıdaydı. Dolayısıyla alayın hem düşman tarafından kuzeyden çevrilmesi olanağı yoktu hem de ateş hattına direk etki edebilecek bir konumdaydı.

Sık fundalıklar iki taraf içinde düşmandan gizlenme görevi görürken, dost birliklerin birbirleriyle olan irtibatını koparıyor ve komşu birliklerin nerede olduğu görülemiyordu.

²⁷⁶ Şefik Aker, a.g.e., s.241-242.

Kanlısirt platosunda doğru düzgün bir cephe hattı da halen kurulamamıştı. 27. Alay taarruzu Avustralyalılar üzerinde karışıklığa yol açmıştı fakat bu taarruz cephe hattını delip düşman kuvvetlerini denize sürecektir nitelikte değildi. Üstelik arazi iki taraf içinde savunma adına elverişliydi. Savunanlara koruma sağlıyordu. 25 Nisan günü özellikle öğleden önceki saatlerde Arıburnu sırtlarında küçük ve birbirinden kopuk gruplar birbirinden dere yataklarıyla kesilen tepeciklerin arasında ya kaybolmuş ya da yok edilmişti. Gelibolu'da Anzak askerleriyle birlikte karaya çıkan İngiliz savaş muhabiri E.Ashmead Bartlett içinde buldukları araziye ve zorluklarını şöyle tanımlıyor:

“Burası hakikaten çete savaşlarına elverişli bir yerdir. Avustralya ve Yeni Zelandalılar ise tam istediklerini burada bulabileceklerdir. Bir yarda önünüzü göremezsiniz, arazi de o derece kırık ve sarptır ki düşman avcuları, yerlerini asla belli etmezsiniz, piyade hattınızın birkaç yarda ilerisinde, kendilerini güzelce saklayabilirler. Avustralya ve Yeni Zelanda askerleri de bu çeşit savaşa alışkın olduklarını ispat etmişlerdir. Bu cins arazi şekillerine karşı muntazaman hücumlarda bulunmak için tertibat ve teşkilat yapmak imkânsızdır. Çünkü açık nizamda yürüyüş yapan askerleri, subayları göremeyip bunları sık fundalıklar arasında kaybeder.”²⁷⁷

27. Alayın sol tarafında 3.Tabur bu şekilde taarruza kalkarken daha kuzeyde 1.Tabur İncebayır-Edirne Sırtı-Düztepe tarafındaki Avustralyalılara taarruza kalktı ve bunları geri atıp takip etmeye başladı. Fakat Kılıçdere ile Kesikdere arasında yani 180 rakımlı tepenin güneylerinde kendilerinden üstün bir kuvvet ile karşılaştı. Fundalıklarla örtülü olan arazi üzerinde Avustralyalılara 100 ila 200 metre mesafe kadar yaklaştı. Bazı noktalarda birbirlerine çok yaklaşmışlardı. Her iki taraf inatla birbirine karşı koymaya ve başkaldırtmamaya çalışıyordu. Tabur komutanı vaziyeti nazik gördü. Bu sırada kolunun pazu kısmından yaralandı.²⁷⁸

3.Tabur Komutanı Binbaşı Halis Bey çok tecrübeli, sorumluluk sahibi ve iyi bir komutandı, yaralanmasına rağmen durumun kritik olması sebebiyle geriye gitmek istemedi ve bir süre daha ileri hatta kalarak taburunu yönlendirdi. Fakat ilerleyen zamanda çok kan kaybetmesinden dolayı istemeye istemeye geriye gitmek zorunda kaldı. Geri çekilirken askerlerine en son ere kadar direnilmesini ve gerekirse hepsinin orada ölecek mevzilerini terk etmemeleri emrini verdi.

Binbaşı Halis Bey geri çekildikten sonra durum gittikçe kritik bir hal almaya başladı. Komuta henüz 21 yaşında olan Teğmen Mucip 'in üzerindeydi yanında bir de henüz subay adayı olan Medeni isminde bir kişi vardı. Bu iki genç çok ağır bir sorumlulukla karşı karşıyaydı:

²⁷⁷ Ellis Ashmead Bartlett, *Çanakkale Gerçeği*, Çev.:Bahriye Kıdemli Yüzbaşı Rahmi, Yay.Haz.: Muzaffer Albayrak, İstanbul 2005, s. 109-110.

²⁷⁸ Şefik Aker, a.g.e., s.243.

[...]Tabur kumandanı gözden kaybolurken yüreğimin kanadığını duyuyordum. Çünkü bütün manasıyla yalnız kalmış gibi oluverdim. Fakat öyle mi ya... Hayır... Muhafazası bana bırakılmış bir vatan parçası ve bunun üzerinde kalplerini, ruhlarını, bütün mevcudiyetlerini bana bağlamış pervasız cenkleşen Mehmetçiklerim var... Üniiformamı taşıyan omuzlarıma ağır vazifeyi tekrar yükleniyorum, subaylık duygu ve gururumu ve hassaten vatan sevgisini bir kere daha kuvvetle idrak ediyordum. Bunların verdiği kuvvet ve özgüvenle kumandayı tekrar üzerime alıyorum.”²⁷⁹

Teğmen Mucip bu son derece kritik zamanda cephenin sağ kanadını emrindeki askerlerle karşısında kendinden sayıca çok üstün düşman karşısında savunmuştur. 57.Alaydan yardım gelene kadar tek adım geriye gitmeyi aklından dahi geçirmediğini yazdığı şu cümlelerden anlıyoruz:

“Tabur Kumandanının emirlerini icraya gayret ediyoruz. Avcı hattımız seyrekleşmeye başladı. İşleyen 40-50 tüfek kaldı. Artık bizim burada ölmek üzere olduğumuzu bildirecek habercinin gönderilmesi zamanı geldi.”²⁸⁰

Mehmet Şefik Beyin anılarında Teğmen Mucip’i takdir eden sözler söylerken aynı zamanda 3.Taburun hesap memuru Muharrem Vehbi Efendi’yi de anmadan geçmiyor. 27.Alayın savaşın en buhranlı zamanlarından birinde düşmanı durduran bu isimler tarihte yeterince bilinmeyen, unutulmuş kahramanlardan bazılarıdır. Bu isimlere bu çalışmada hak ettikleri değeri vermeden geçemeyiz:

[...]Bu iki genç (Teğmen Mucip ve subay namzedi(adayı) Medeni) orada büyük bir cesaret ve benlikle çalışmışlardır. Esasen askerlerimiz silahına, bileğine, benliğine güvenir ruhtaydılar. Aralarında müstesna yiğitler vardı. Başlarındaki delikanlıların bu şevk ve cesaretlerini gördükçe onların metaneti daha da artıyordu. Bu kuvvet orada kendilerinden çok fazla kuvvette olan Avustralyalı gibi hakikaten değerli bir kuvvetin karşısında yalnız başlarına mih gibi dikilmişler, onlara saatlerce bir adım bile attırmamışlardır.

Bu kuvvetin sevk ve idaresini ellerinde tutan delikanlı başların yanında bir de taburun hesap memuru Muharrem Vehbi vardı. Taburun erat ve subaylarına candan bağlı olan ve alayın işleri için kıymetli semereli faaliyetleri geçmiş olan bu güzide arkadaş vazifesi itibariyle top, tüfek ateşlerinden uzakta geride kalması lazım gelirken o günkü muharebe için vazifesini muavinine bırakmış ve taburunun ve arkadaşlarının fedakârlıklarına katılmak için muharebeye girmekten kendisini engelleyememişti. İşte diğer delikanlıların yaş itibariyle ağabeyleri olan bu arkadaş dahi onların orada maddi, manevi bir yardımcısı ve gayretçisi olmuştu. Bu zat; Çanakkale muharebelerinin devamı sırasında büyük bir hücumun yapıldığını haber aldığı anda gerideki vazifesini bırakır ve hemen arkadaşlarının arasında fedakârlık mevkiini alırdı. (Mehmet Şefik)”²⁸¹

3.Tabur askerlerinin karşısında, Avustralyalıların sol kanadında Yüzbaşı Tulloch komutasındaki askerler baskılarını hissettirmeye başlamışlardı. İlerleme arazinin

²⁷⁹ Mucip Kemalçeri, *Çanakkale Ruhu Nasıl Doğdu ve Azerbaycan Savaşı (1917-1918)*, İstanbul 1972, s.42-43.

²⁸⁰ A.g.e., s.45.

²⁸¹ Mehmet Şefik, a.g.e., s.244-245.

engebelerinden ve sık fundalıklardan dolayı yavaş oluyordu. Türkler sayıca az olmalarına rağmen etkili ateş açarak Avustralyalıları yavaşlatmaktaydılar.

27. Alay karşısında kendisinden sayıca çok üstün düşman karşısında bulunduğu için dakikalar saatler geçtikçe hücum gücü düşmanı sarsıp karışıklığa yol açıp düşmanı geri atsa da, hücum etkinliğini yitirmeye yavaş yavaş başlamıştı. Sahilden sürekli yeni birlikler çıkarıldığı için karşılarındaki düşman sayısı da artmaktaydı.

Türk hattının sağ tarafı yani Conkbayırı-Kocaçimentepe istikameti ciddi şekilde düşman ilerlemesine açık vaziyetteydi. Conkbayırı-Kocaçimentepe bölgenin en yüksek tepeleri olması itibariyle Avustralyalıların burayı ele geçirmesi bir daha telafisi olmayan sonuçlar doğurabilirdi.

Bölgenin önemini bilen Mehmet Şefik Bey saat 07.55'te yazdığı raporda Kocaçimen'i acele şekilde 19.Tümenle tutturulması gerektiğini belirtiyordu. 27.Alayın düşmanı tek başına denize dökemeyeceğini, bunun da ötesinde Kanlısirt 'tan itibaren Kocaçimentepe'ye kadar olan hattı tutmasının mümkün olmadığını, alayın mevcudunun buna yetmeyeceğini biliyordu. Mehmet Şefik Bey 25 Nisan günü 27.Alayın temel hedefini şöyle anlatıyor:

“Biz düşmanı denize atmak vazifesiyle gelmiştik ve bu vazifeyi yapmak için kendimizde manevi bir kuvvet görüyorduk. Fakat karşımızda tahminen 2000 metrelik bir cepheyi işgal ve 26 nakliye gemisinin çıkardığı ve çıkarmakta olduğu bir kuvvet var. Acaba bu kuvvet ne kadar olabilir? Şu işaretlere göre, bizim 2000 silahımıza mukabil yalnız karada en az dört beş misli ve hatta daha fazla bir kuvvet karşısında bulunduğumuzun tahmin edilmesi lazım gelir. Çünkü büyük nakliye gemilerinin biner kişilik silahlı yükü olsa 26.000 kişi etmesi lazım gelir. Dört saatten beri bunun yarısının karaya çıktığını varsayarsak; dediğim tahmini buluruz. 9.Tümen komutanlığı elbet Kabatepe telefon vasıtasıyla ve işbu nakliye gemilerinin adedi delaletiyle bu çıkarma kuvvetinin şu üstün derecesini ve bunları denize atmak için bizim iki taburumuzun kafi gelemeyeceğini anlamış ve mesela kolordu emrinde bulunan 19.Tümenin de hemen Arıburnu istikametinde hareketini temin etmiş olmalıdır dedim. Çünkü askeri bir düşünce ve değerlendirmeye, insana bu hükmü verdirebilir. Şu hükme göre 19.Tümen gelinceye kadar biz düşmanı Conkbayırı-Kabatepe hakim hattına çıkmasını ve tutmasını menetmeliyiz ve adı geçen tümenimizin gelmesine vakit kazandırmalıyız ve bunun için de geniş bir cephe ile taarruza geçmeliyiz. Düşmanı mümkün olduğu bir genişlikte kucaklamalıyız ve bu iki taburumla bütün düşman cephesini kucaklamamız imkân haricinde olduğundan ve özellikle bulunduğumuz 165 rakımlı tepeden muharebe açılmasını yapacağımıza göre düşmanın ancak sağ yanıyla orta kısımlarını kucaklayabileceğimizden, 19.Tümenin düşmanın serbest kalacak olan sağ yanda bulunduğu Kocaçimentepe istikametinde hızla yetişmesini 9.Tümen komutanlığına arz etmeye karar verdim.”²⁸²

Burada Mehmet Şefik Bey'in tespitleri gerçekten önemlidir. Mehmet Şefik Bey taarruza kalktığı andan itibaren düşmanı denize dökmenin sadece 27. Alayın iki taburuyla mümkün

²⁸² A.g.e., s.225-226.

olamayacağını farkındadır. Ayrıca kendi cephesinin sağ kanadında yani Conkbayırı'nda, muharebenin ilerleyen zamanlarında bir zafiyet oluşabileceğinden söz etmektedir. Emrindeki iki tabur kuvvet Conkbayırı-Kocaçimentepe istikametini korumak için yeterli değildir.

19.Tümenen gelecek destek birliğinin Conkbayırı istikametinden geleceğini bilen Mehmet Şefik, kendi hücum yönünü ağırlıklı olarak Merkeztepe-KırmızıSirt-KanlıSirt istikametine yönlendirir. Düztepe-Conkbayırı'nı da içine alan bir taarruza kalkmak 27.Alayın iki taburluk kuvvetinin çok üzerinde olduğu gibi, böyle bir taarruz KanlıSirt-KırmızıSirt üzerinde bulunan ve sayıca 27.Alaydan çok daha fazla olan Anzakları sarsmayacak, Türk karşı taarruzu kolayca kırılacaktır.

Kısacası, Conkbayırı'nın daha zayıf tutulması Mehmet Şefik tarafından bilinçli olarak yapılmış 19.Tümenin bölgeye gelişi beklenmiştir.

Saat 10.00'a doğru bu bölgede karşılarındaki düşman baskısıyla 27.Alayın zayıtı artmaya başlamış fakat son ana kadar yerlerini savunmuşlardır.

Bir diğer önemli tespit ise şuydu; Mehmet Şefik Kocaçimentepe bölgesinin öneminin 9.Tümen komutanı Albay Halil Sami Bey tarafından takdir edilmesi gerektiğini düşünüyordu. Bu sebeple bölgeye çok yakında bulunan ve ordunun genel yedeği olan 19.Tümenin uyarılarak ve harekete geçirilerek Conkbayırı-Kocaçimentepe hattının tutturulması gerektiğini belirtiyordu.

Bu noktada, 19.Tümen komutanı Mustafa Kemal Bey'in cepheye intikal etmesi ve taarruza kalkması 25 Nisan günü Arıburnu muharebeleri açısından dikkatle incelenmesi gereken bir husustur.

Mehmet Şefik Bey sonradan yazdığı notlarında söylediği gibi Conkbayırı zirvesinin önemini kavramış ve bağlı bulunduğu 9.Tümen komutanlığının da bu bölgenin önemini kavradığına inanarak bölgeye 19.Tümenin sevk edilmesi gerektiğini belirtmişti. Fakat 9.Tümen komutanı Albay Halil Sami Bey 19.Tümenen sadece bir taburluk yardım talep etmişti.

Mustafa Kemal çıkarmayı Maltepe'de bulunan 77.Alaydan telefonla aldığı bilgi ve 9.Tümen komutanı Halil Sami Bey'den gelen şu raporla öğrendi: "Düşmanın Arıburnu ile Kabatepe arasında birçok harp gemisi ve nakil aracıyla yaklaşarak çıkarma teşebbüsüne başladığı ve şimdi Arıburnu'na asker çıkardığı haber alındı. Bilgi için tebliğ olunur"²⁸³

Mustafa Kemal çıkarma bilgisini alır almaz emrindeki bütün birliklerine harekât için hazırlanmaları emrini verir. Saat 06.10'da Maydos'taki 9.Tümen karargâhından Halil Sami Bey yeni bir rapor gönderir. Buna göre düşmanın Arıburnu Sırtlarından Kabatepe'nin

²⁸³ Mustafa Kemal, a.g.e., s.14.

gerilerindeki sırtlara sarkmakta olduğu bildiriliyor, en yakında bulunması hasebiyle 19.Tümenine bağlı Maltepe'deki kuvvetlerden bir taburun Kabatepe'nin kuzeyindeki Arıburnu'na karşı olan sırtlara acele olarak sevk edilerek sonucun bildirilmesi isteniyordu.²⁸⁴ Mehmet şefik ise 9.Tümen Komutanından 19.Tümenin hareketi ile ilgili arka arkaya iki rapor aldı:

“Yarbay şefik Beye

Saat: 08.25

Bir çeyrek evvel 19.Tümeninden 57.Alayla bir cebel bataryası tümen komutanıyla sağ yanınıza hareket etmiştir.

9.Tümen Komutanı

Halil Sami”

Diğeri;

“19.Tümen şimdi 57.Alayını Kocaçimen istikametine ve sağ yanınıza hareket ettirdi. 19.Tümen komutanı da alayla beraber ileri gidiyor. İrtibat kurarak birlikte hareket ediniz.

9.Tümen Komutanı

Halil Sami”²⁸⁵

27.Alay komutanı, aldığı bu raporlardan sonra 19.Tümenin kendisine desteğe geleceğini daha taarruza kalkmaya hazırlandığı ilk dakikalardan itibaren öğrenmişti. Bu destek kendisini oldukça mutlu etmişti ve saldıran taburların şevkini arttırmak için bu raporları tabur komutanlarına da gönderdi.

Mustafa Kemal Bey 9.Tümen komutanından gelen raporu alır almaz karargâhına en yakında bulunan 57. Alaya ve emrindeki dağ bataryasına hareket için hazırlık emrini verdi.

9.Tümeninden gelen rapor hariç ordudan ya da kolordudan herhangi bir bilgi alamamıştı.

Üstelik 9.Tümen komutanından gelen raporda Arıburnu-Kabatepe bölgesinde cereyan eden olaylardan bahsedilirken, Seddülbahir'deki ana çıkarmalardan hiç bahsedilmemişti.

Bu noktada tekrar 19.Tümenin 5.Ordunun genel ihtiyat kuvveti olduğunu tekrar hatırlatmakta fayda vardır. Tümen gerektiğinde kuzeyde Bolayır'dan en güneyde Anadolu sahillerinde yer alan Kumkale bölgesine kadar kuvvet göndermekle sorumludur. Yani, Mustafa Kemal Bey ordu veya kolordudan emir almadan bir yere kuvvet sevk edecek durumda değildir.

9.Tümeninden gelen raporda bir taburluk kuvvet istenirken, Mustafa Kemal çıkarmanın tam da

²⁸⁴ Zekeriya Türkmen, *19.Tümen Ceridesine göre Çanakkale Muharebelerinde ilk gün: 25 Nisan 1915 Kabatepe-Arıburnu-Conkbayırı Bölgesindeki Muharebeler*, Ankara 2010, s.232.

²⁸⁵ şefik Aker, a.g.e., s.233.

beklediği gibi Arıburnu civarından yapıldığını öğrenince bir taburluk kuvvetin az geleceğini düşünerek bölgeye 57. Alay ile müdahale etme kararı alır:

[...]Bu sırada tümen, zaten hareket emrine hazırdı. Dikkate değerdir ki bu ana kadar düşmanın Seddülbahir tarafındaki teşebbüsünden hiç bahsedilmemekte, Arıburnu çıkarmasına karşı yardım için bir tabur kuvvetle yetinilmekteydi. Artık çıkarmanın kesinleştiği ve düşmanı az sayıda bile olsa sahile yerleşmesine fırsat vermeme gereği de açık olduğuna göre, daha fazla vakit geçirerek Gelibolu'dan tümenin hareket tarzına dair kesin emir beklemek, harp durumu ile bağdaşmazdı. Tümenin genel amaç dışında ve gereksiz yere kullanılmaması için öncelikle bir alay piyade ve bir dağ bataryasıyla Arıburnu'na yetişerek çıkan düşmana taarruz etmeye ve tümenin büyük kısmını yine Bigalı civarında hareket emrine hazır bulundurmaya karar verdim. Bu sırada birliklere tebliğ edilmek ve bir sureti 9. Tümen Komutanına gönderilmek üzere kurmayıma şu emri tebliğ ettirdim:

- 1- Düşmanın Arıburnu civarındaki çıkarma girişimi, diğer noktalardaki girişimlerden daha ciddidir.
- 2- Süvari bölüğü (emir almıştır) 57. Alay ve dağ bataryası, bir sıhhiye müfrezesi; Kocadere batısındaki sırtlara hareket edecektir. (Bunlara ben şimdi şifahen emir vereceğim.)
- 3- Tümenin büyük kısmı ordugâhlarında harekete hazır bulunacaklardır.
- 4- Ben başlangıçta, düşmana hareket eden müfreme ile beraber bulunacağım; gerekirse tümenin kalan kısmının yanına geri döneceğim.
- 5- Tümen karargâhında kalan tümen kurmayıyla irtibatta bulununuz
- 6- Karargâh, Bigalı köyünün doğusundaki sırtta ve değirmenin yakınındadır.

Bundan başka telefonla arz edilmek üzere şu raporu not ettirdim:

“Gelibolu’da 3. Kolordu Komutanlığına

Kabatepe ile Arıburnu arasında çıktığı haber verilen düşmanın kimliği ve miktarı hakkında henüz bir bilgi alınmadı. Süvari bölüğünü Kocadere'nin batı sırtlarına gönderdim düşmanın Kocadere'nin batı sırtlarını işgaline meydan vermemek amacıyla 57. Alay ve bir dağ bataryasını da şimdi bu sırtlara yönlendiriyorum. Düşmanın kuvvet durumu ve genel vaziyetini anlamak ve ona göre taarruz tedbirleri almak üzere tümen karargâhında tümen kurmayını bırakarak bizzat oraya gidiyorum. Tümenin büyük kısmının kullanılmasını gerektirecek bir durum meydana gelmesi halinde, tümenimin başına geleceğimi arz ederim.”²⁸⁶

Mustafa Kemal ordu ve kolordudan emir beklemeden bütün sorumluluğu üzerine alarak hareket etme kararı aldı ve tümenin ordunun elindeki tek genel ihtiyat olduğu için tümen karargâhını, gelecek yeni emirlere karşı Bigalı Köyünde bırakarak sorumlu olduğu 3. Kolordu komutanlığına durumu rapor etti.

²⁸⁶ Mustafa Kemal, a.g.e., s.15-16.

Mustafa Kemal 9.Tümen komutanının bir taburluk yardım isteği karşısında durumu son derece iyi analiz etmiş ve bütün alayı bölgeye götürerek düşmana saldırmalarıyla 25 Nisan günü Arıburnu muharebelerinin kaderini değiştiren isim olmuştur.²⁸⁷

57.Alay harp ceridesine göre; Mustafa Kemal ve 57.Alay ve bu alayın komutanı Hüseyin Avni Bey olduğu halde saat 07.39'dan evvel Bigalı Deresi Vadisi'nin kuzeyine doğru takip etmek üzere harekete geçildi. Yürüyüş emri şöyle idi: Alayın ikinci taburu öncüdür. 200 metre ileride yürüyecek; başta cebel bataryası sonra birinci tabur onun gerisinde üçüncü tabur yürüyecek. Muharebe ağırlıkları taburlarını takip edecek, büyük ağırlıklar Bigalı'da terk edilecektir.²⁸⁸

57.Alayın mevcudu Nisan 1915'te tam olarak şöyle idi; 49 subay, 3638 asker, 3000 tüfek, 4 makineli tüfek, 572 sandık piyade cephanesi ile 830 adet el bombası.²⁸⁹

Bigalı Deresinden Kocaçimentepe'ye düzgün bir yol yoktur. Bölgenin diğer taraflarında olduğu gibi burada da arazi oldukça sarp ve yoğun fundalıklarla örtülüdür. Mustafa Kemal bir yol bulup rehberlik etmesi için topçu tabur komutanını görevlendirir fakat tabur komutanı kaybolur. Daha sonra batarya komutanı görevlendirilir fakat bu komutanda tek başına Kocaçimentepe'ye kadar gider ve rehberliğinden yararlanılamaz.²⁹⁰

Böylece Mustafa Kemal önde olmak üzere Bigalı deresi takip edilerek ve Matik deresi aşılarak Kocaçimentepe silsilesine doğru sık fundalıklar ve kesik dereler arasından çıkılır. Arazi şartlarından ve rehberlikle görevlendirilen subaylardan faydalanılamaması yürüyüşü biraz geciktirmiştir.

Kocaçimentepe'ye gelindiğinde bu son derece yorucu yürüyüşten sonra Mustafa Kemal birliklere toparlanma ve 10 dakika dinlenme emrini verir. Zira arazinin sarp oluşundan dolayı yürüyüş kolu oldukça uzamıştır. Birliklere dinlenme emri verildikten sonra Mustafa Kemal, yaveri, emir subayı, baştabip ve tümen topçu dağ taburu komutanıyla Conkbayırı'na doğru hareket eder. Arıburnu'nda ne olup bittiği görülemez, bölge ölü açıdadır.

Conkbayırı'nın güneyindeki 261 rakımlı tepeye geldiğinde geriye doğru çekilen ve peşinde düşman askerlerinin olduğu bir grup Türk askeriyle karşılaşır. Bu askerler çıkarmanın ilk başladığı andan itibaren düşmanla çarpılan 27.Alay 8.Bölük 1. Takım'dan sağ kalan askerlerdir. Neredeyse 6 saattir düşmanla aralıksız çarpışmaktaydılar ve kademe kademe

²⁸⁷ 9.Tümen komutanı Albay Halil Sami Beyin Arıburnu çıkarmasının önemini takdir edemeyerek hem 27.Alayın kalan iki taburunun bölgeye geç gönderilmesi hem de ilerleyen dakikalarda Mustafa Kemal'den sadece bir taburluk yardım istemesi daha sonra gerek Mehmet Şefik Bey gerek Mustafa Kemal Bey tarafından eleştirilmiştir. Bkz. Şefik Aker, s.235.

²⁸⁸ Sermet Atacanlı, *Atatürk ve Çanakkale'nin Komutanları*, İstanbul 2006, s.406.

²⁸⁹ Türkmen, a.g.e., s.232.

²⁹⁰ Mustafa Kemal, a.g.e., s.16.

Balıkçı Damları'ndan Düztepe'ye oradan 261 rakımlı tepeye doğru gerilemekteydiler. Geriye çekilen askerlerle karşılaşmasını Mustafa Kemal Arıburnu raporunda şöyle anlatıyor:

[...]Bu sırada Conkbayırı'nın güneyindeki 261 rakımlı tepeden Conkbayırı'na doğru 27.Alaydan sahilin muhafazasıyla görevli bulunan bir müfrezenin askerlerinin Conkbayırı'na doğru kaçmakta olduklarını gördüm. Bizzat bu askerlerin önüne çıkarak "Niçin kaçıyorsunuz?" dedim. "Efendim düşman" dediler. "Nerede" dedim. "İşte" diye 261 rakımlı tepeyi gösterdiler. Gerçekten düşmanın bir avcı hattı 261 rakımlı tepeye yaklaşmış ve rahatça ileri doğru yürüyordu. O zaman bu kaçan askerlere bağırarak "Düşmandan kaçılmaz!" dedim. "Cephanemiz kalmadı" dediler. "Cephaneniz yoksa süngünüz var" dedim ve bağırarak bunlara süngü taktırdım ve yere yatırdım. Aynı zamanda Conkbayırı'na doğru gelmekte olan piyade alayı ile dağ bataryasının yetişebilen askerlerinin marş marş ile benim bulunduğum yere gelmeleri için yanımdaki subayları geriye gönderdim. Kolun başında bulunan bir bölük yetişti. Cephanesiz askerleri takviye ederek düşmana ateş açmalarını emrettim.[...]²⁹¹

57.Alayın başında yürüyüşe devam eden Hüseyin Avni Bey ise yürüyüşü ve 27.Alayın erleriyle nasıl karşılaştığını daha sonra verdiği raporda şöyle anlatıyor:

"Saat 7.39 evvelde umûmî bir sevinçle Bigalıderesi vadisini şimâle doğru takip etmek üzere hareket edildi. Bu yürüyüşün emri şöyle idi: Alayın ikin taburu pişdardır. Üç pişdardan [200] metre ileride yürüyecek kısm-ı küllî başta cebel bataryası sonra birinci tabur onun ilerisinde üçüncü tabur yürüyecek muharebe ağırlıkları saburlarını takip edecek büyük ağırlıklar Bigalı'da terk edilecektir. Ben pişdârda bulunacağım. Hareket edildi. Alayın hareketiyle beraber fırka kumandanı da alayın ilerisinde idi. Yolda tesadüf edilen bir düşman tayyaresi semt aralarında uçuyor. Alayın harekâtını görmek istiyordu. Kısm-ı küllîden ateşle tard edilerek def edildi. Derenin bir kısmında yegâne maksat ve emel olan Kocaçimen dağı tutmak üzere yol garba tevcih edildi. Güneşin oldukça harareti altında bir an evvel Kocaçimen'e yetişmek düşmanı pak vatanımızdan bir an evvel tard etmek azm-i kat'îsiyle mola verilmeden Kocaçimen'e vâsıl olunmuş düşmanın henüz görünmemesine mebnî daha ilerde Arıburnu'na doğru yaklaşmak tabîi idi. Takriben saat 10 evvelde üç kurt geçidine muvâsalatında sabırsızlıkla uçtan beriye atılan fırka kumandanı Conkbayırı'na muvâsalat etmiş idi. Düşman dahi mezkûr bayırın cenûbunda 161 rakımlı tepeye vâsıl olmuştu. Alay henüz yol kolunda idi. O sırada 27. alaydan perâkende perâkende on beş kişilik bir müfreze düşman tarafından zedelenmiş olduğu halde firar ediyorlardı. Cephaneleri kalmamış idi. Bu efrâd derhal fırka kumandanı tarafından "Düşmandan kaçılmaz cephaneniz yoksa süngüleriniz vardır." Diyerek Conkbayırı'nın garb-ı cenûbisindeki düşman karşısında yere yatırıldı. Düşman bunların yere yatması üzerine tevakkuf etti bu sırada alayın kol başısı Kördere yakınını mekîn idi. Alaya düşman taarruz emri verildi. Derhal başta bulunan ikinci tabur 161 rakımlı tepeye atıldı."²⁹²

Geriyeye çekilen askerlerin bir anda süngü takip yere yatmasıyla, ilerleyen düşman kuvvetleri de yere yatarak siper alırlar. Geriden gelen Yüzbaşı Ata komutasındaki 2. Tabur derhal

²⁹¹ A.g.e., s.16-17.

²⁹² ATASE, Kls.4902, Dos.30, Fih.001.

Conkbayırı'na doğru yaklaşan düşman kuvvetlerine taarruza geçer. Yüzbaşı Zeki komutasındaki 1. Tabur ise Suyatağı üzerinden açılarak taarruza kalkar. 3. Tabur ise Kördere tarafında alayın yedek kuvveti olarak düzenlenir. Dağ bataryası ise Suyatağı'nda mevzilendirilir.⁵⁷ Alayın düşmana saldırıya geçmesi saat 10.00 civarındadır. Yapılan taarruzla 57.Alayın saldırısıyla karşı karşıya kalan Yüzbaşı Tuloch komutasındaki Avustralyalılar Düztepe'den hızla güneye Kılıçbayırı tarafına doğru geri çekilmeye başlar:

“Sonra sağdan takımlar halinde geri çekilme emri geldi ve sağ kanatta olduğum için fırlayıp koştum. Ayağa kalkar kalkmaz havada kurşunlar uçuştı, büyük bölümü üzerimizden geçiyordu. Geriye 200 metre kadar koştuk, ama biz bir sonraki sırtın tepesine ulaştığımızda, geri kalanlar hareket halindeydi. Ateş açtık ve sırf düşmanın çabuk gelmesini önlemek için altı yedi atım ateş ettik. Hep birlikte 150 metre kadar geri kaçtık ve emir geldi: “Solu yeniden oluştur, Türkler soldan ilerliyor!” güzel görünen insanlardı. Koşmuyorlardı, çok hızlı yürüyorlardı. Ateş altına alınınca, geri kaçtılar, kaçan birine iki el ateş ettim, ikisini de ıskaladım ve tüfeğimin namlusunun esnediğini düşündüm. Sonra aniden gökten top mermileri yağmaya başladı; topçu gözcüsü, topları bize yönlendirmişti. Şans eseri geç patlıyorlardı ve şarapneller arkamızdaki fundalığı doğruyordu.

*Onbaşı Herbert Hitch, 11. Tabur (Batı Avustralya), 3. Tugay, 1. Tümen, AIF*²⁹³

Bu sırada karargâhı Kanlısirt tarafında bulunan ve asıl tehlikeyi bu bölgeden bekleyen Sinclair Maclagan Kılıçbayırı'nın elden çıktığını fark etti. Tuğgeneral Bridges'e göre vaziyet endişe vericiydi. Çıkış planı olduğu gibi bozulmuş, berbat olmuştu.²⁹⁴

Kılıçbayırı'nın 57.Alay tarafından geri alınmasıyla Türk birlikleri avantajlı bir konuma geçtiler. Avustralyalılar Türk birliklerini Cesarettepe-Yükseksirt noktasında durduramazsa Merkeztepe-Kırmızısirt-Kanlısirt bölgesinde de tutunmak çok zor olacaktı ve bu çıkarmanın büyük bir felakete dönüşebilmesine sebep olabilirdi.

57.Alayın şiddetli taarruzu karşısında Avustralyalılar son derece kritikleşen sol taraflarını emniyete alabilmek için ellerindeki bütün yedek kuvvetleri Boyun noktasına sevk ettiler. Karaya yeni çıkan birlikler Yükseksirt-Cesarettepe'ye doğru sevk edilirken, yine arazinin zorlukları ve karışıklık sebebiyle hızla sarp arazinin içerisinde kayboldular. Düzen diye bir şey kalmamıştı. Karışıklık yine baş göstermişti. Sinclair Maclagan'ın sol tarafı yeterince takviye etmeyip birliklerin çoğunu Kanlısirt Platosu tarafında toplaması, 57.Alayın taarruzu karşısında Avustralyalıları tam bir kriz içerisine sokmuştu.

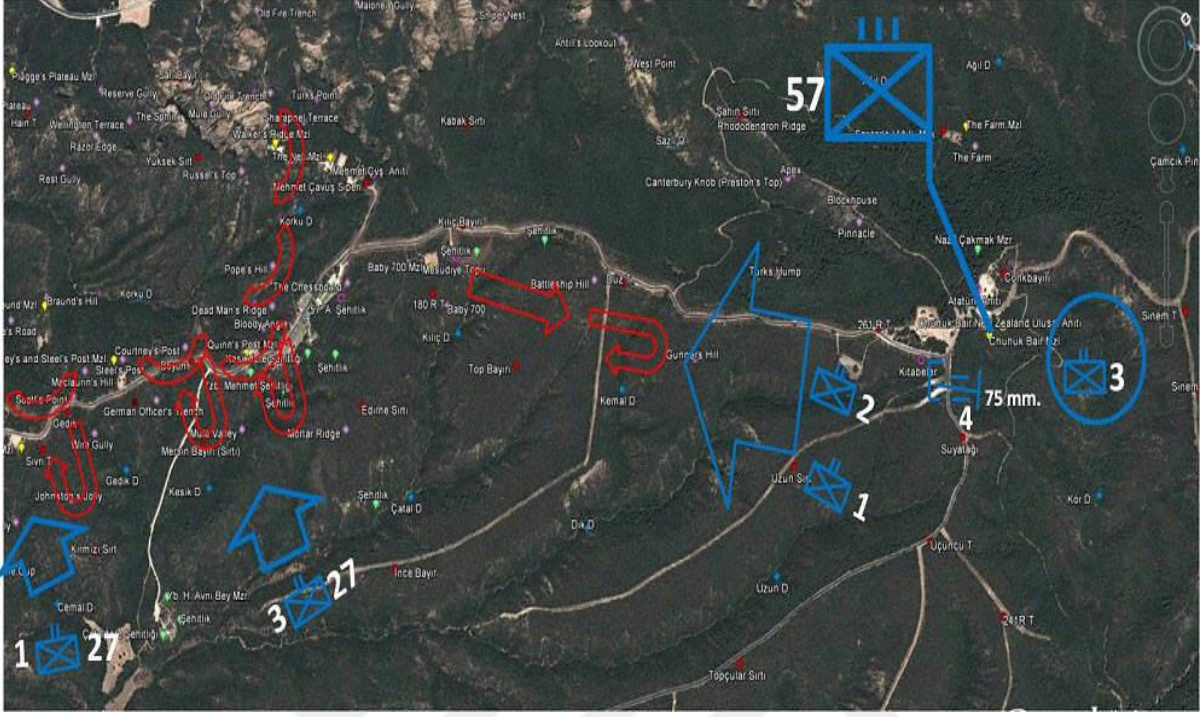
Avustralyalı er Combs 57.Alayın taarruzu karşısında geri çekilen askerlerin arasındaydı:

“Türkler üzerimize doğru ilerlemeye başladılar. Arkamızdaki askerlerin pozisyon alması için Türkleri bir müddet tuttuk. Hücumlarını hızlandırdılar, subaylarımız geri çekilme emri verdi. Çok seri şekilde geri çekilmeye başladık. Kanatlarımızdaki askerler

²⁹³ Hart, a.g.e., s.121-122.

²⁹⁴ Ogländer, a.g.e., s.232.

de geri çekiliyordu. Kalan herkes geldiği yöne doğru çekiliyordu. Kanatlarda çekilenler bir daha asla geri dönemedi. Hayatımda hiç bu kadar hızlı koştuğumu hatırlamıyorum.”²⁹⁵

57.Alayın 261 Rakımlı Tepe istikametinden Düztepe ve Kılıçbayırı'na Doğru Taarruzu²⁹⁶

57.Alayın taarruzu gelişirken, Üsteğmen Mehmet Salih vasıtasıyla 27. Alayın Kemalieri üzerinden düşmana taarruz ettiği haber verildi. Bu subay aracılığıyla Mustafa Kemal 27.Alay ile irtibat sağladı ve Conkbayırı tarafından hücumu yöneteceğini bildirdi.

Bu sırada tümenin diğer alaylarından 72. Alayın Maltepe'ye 77.Alayın ise Kocadere doğusuna yanaşması için Kurmay Başkanı İzzettin Bey'e emir verildi. Mustafa Kemal'in bir örneğini 3.Kolordu Komutanlığına gönderdiği raporda, düşmanın kuvvetini bir piyade alayı olarak tahmin ettiğini bildirdi fakat gerçekte düşman bir tümen kuvvetinde askeri karaya çıkarmıştı.

57.Alayın taarruzu gelişmeden hemen önce 27.Alay kendi cephesinin solunda yani Kanlısirt bölgesinde gayet güçlü durumdaydı ki buradaki 2.tabur hem makineli tüfek hem topçu ateşi desteğiyle saldırıyordu. Zaten bu güçlü taarruz karşısında düşman asıl tehlikeyi burada görmüş ve karaya çıkan kuvvetlerinin çoğunu bu bölgeye sevk etmişti. Güneyde Kara yürek deresi ele geçirilmiş ve hâkimiyet sağlanmıştı.

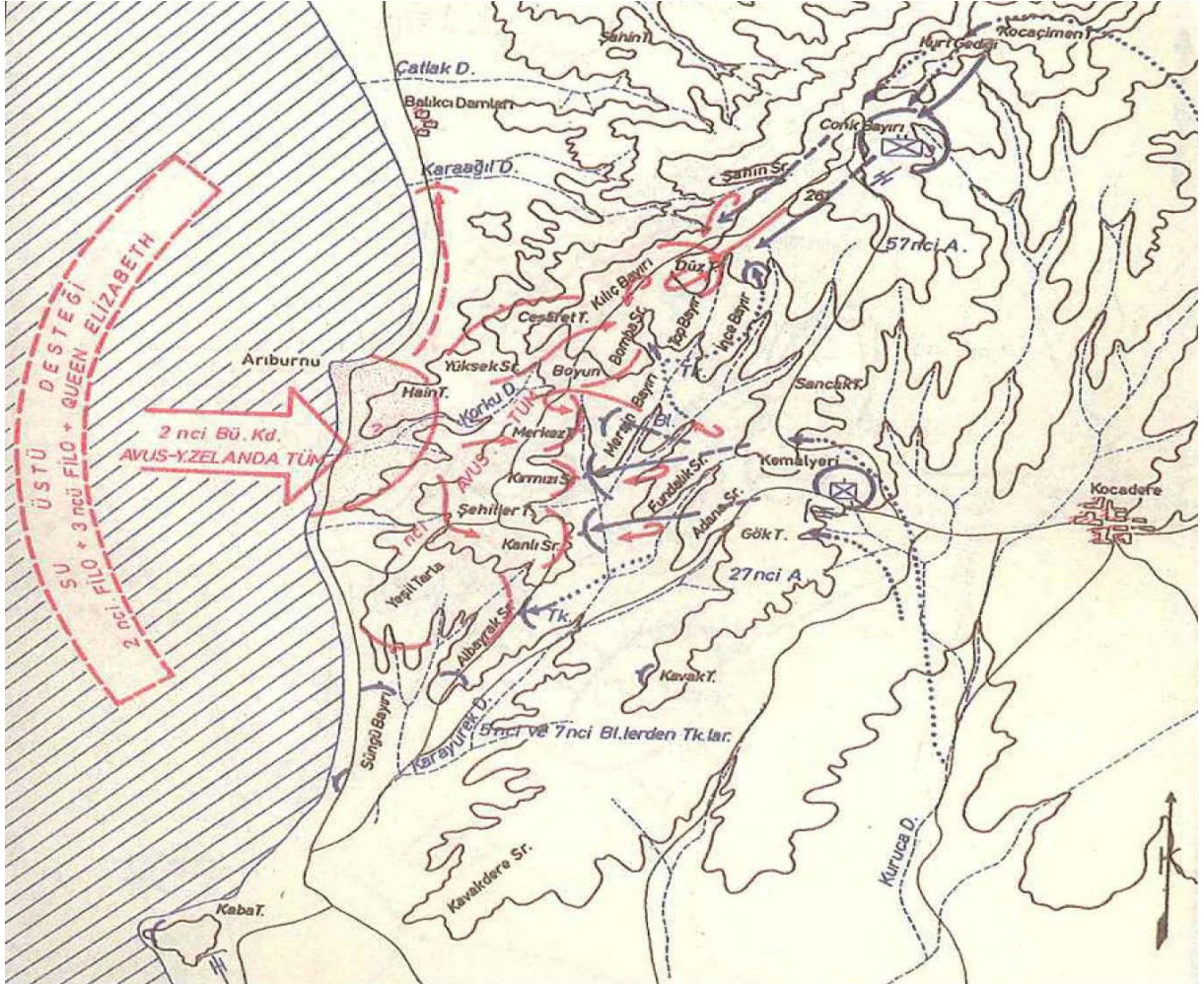
3.Taburun sağ tarafı ise bahsedildiği üzere saat 10.00 civarında artık iyice zayıflamıştı.

Mehmet Şefik sağ tarafın daha zayıf tutulmasının bir risk olduğunu kendi raporunda belirtir.

²⁹⁵ Cameron, a.g.e., s.145.

²⁹⁶ <http://canakkalemuharebeleri1915.com/makale-ler/yucel-ozkorucu/207-25-nisan-1915-ariburnu-muharebeleri-2>

Daha önce de belirtildiği gibi, bu riski almasının sebebi; 57.Alayın destek için yola çıktığını ve kendi sağ taraflarından yani Conkbayırı bölgesinden savaşa müdahale edeceğini bilmesidir. Mehmet Şefik beklediği desteğin yani 57. Alayın geldiğini anlar anlamaz düşmanın ve 27.Alayın vaziyetlerini belirten raporu Mustafa Kemal Bey'e ilettili. Böylece 27.Alay 57. Alayla birlikte Mustafa Kemal Bey'in emrine girerek taarruzlarına devam etti.²⁹⁷

27. ve 57.Alayların 25 Nisan Öğleden Önceki Taarruzları²⁹⁸

Bu iki alayın müşterek taarruzu sarsılan düşman karşısında etkisini göstermeye başlamıştı. Düşman kuzeyde gerilemeye başlamış ve Conkbayırı güven altına alınmıştı. Öğleye kadar düşman Yükseksirt-Merkeztepe hattına itilmişti. Mustafa Kemal tümeninin diğer iki alayının da Arıburnu'na getirip düşmanı son bir gayretle denize dökmeyi planlıyordu. Bu sırada, 9.tümen komutanından haber getiren bir subay düşmanın Kumtepe bölgesine de asker çıkarmaya başladığını ve 19.Tümenin bunu dikkate almasını, 9.Tümen komutanının 25.Alayla birlikte Kirte'ye hareket ettiğini bildirdi. 19.Tümen komutanı tümenin büyük kısmıyla derhal

²⁹⁷ 9.Tümene bağlı olan 27. Alay, 25 Nisan saat 11.30 itibariyle Çanakkale Muharebelerinin sonuna kadar 19.Tümen in emrinde savaşmıştır.

²⁹⁸ I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi, c.II.

Kumtepe'ye hareket etme kararını verdi. Conkbayırı'ndan ayrılmadan önce, bölgedeki taarruz eden alaylara ve ayrıca Kumtepe-Saritepe hattında bulunan gözetleme birliklerine şu emri gönderdi:

“ Arıburnu bölgesine çıkan düşman 57. Ve 27. Alaylarımızın taarruzları ile kıyıları üzerine çekilmektedir. Bu taarruzlar devam edecektir. Düşmanın Kumtepe ve Seddülbahir bölgelerinde de karaya çıktığı haber alındı. 9.Tümen komutanı 25. Alayla birlikte Kirte'ye hareket etmiş bulunmaktadır. Ben 19.Tümenin büyük kısmını Kayaltepe'ye yanaştıracağım ve bizzat oraya gideceğim. Kumtepe'den Saritepe'ye kadar olan birliklerin komutanları benimle Eğertepe'den bağlantı sağlayacaklardır.”²⁹⁹

Mustafa Kemal bu emri verdikten sonra Conkbayırı'ndan ayrılarak çıkarma haberi aldığı bölgeye hareket ederken Kocadere'nin batısında 77.Alaya rastladı ve bu alayın Palamutluk sırtlarına hareket etmesini emretti. Daha sonra 72.Alayın yanına giderken saat 13.00'te 3. Kolordu komutanı Esat Paşa ile karşılaştı. Esat Paşa'ya durumu anlattıktan sonra birlikte yaptıkları durum değerlendirmesinde alınan son raporlar ve gözlemlere göre Kumtepe'ye yapılan çıkarma haberinin yanlış olduğu anlaşıldı. Adı geçen raporu bir süvari teğmeni getirmişti. Rapor şifahen gönderilmişti. Hata buradan başlıyordu. Heyecana kapılan genç teğmenin aklında Kabatepe yerine Kumtepe kalmıştı.³⁰⁰

Kumtepe haberinin yanlışlığının anlaşılmasından sonra Esat Paşa'ya bütün gücüyle düşmana taarruz düşüncesini anlatan Mustafa Kemal diğer iki alayının taarruzunu organize etmek için harekete geçti.³⁰¹

77. Alaya derhal Palamutluk sırtına gitmemesi için emir gönderildi. (Neyseki alay komutanı Kemalyeri'nin güneyindeki sırtları Palamutluk sırtı zannederek bu tepelere yanaşmıştı) Daha sonra Kocadere'nin batısında bizzat Mustafa Kemal şifahen 77.Alay komutanı Saip Bey'e şu emri verir:

“Düşmanın Kumtepe'ye çıktığı hakkındaki haberin doğru olmadığı anlaşılmıştır. 19.Tümen, bütün kuvvetiyle 27.Alay ile beraber karşımızda geri çekilmeye başlayan düşmana taarruz ediniz. 72.Alayı sağ kanada götürüleceğim. Düşmanın sol kanadına karşı taarruzda başarılı olan 57.Alayı takviye edeceğim. Ben de 57.Alayla beraber gideceğim. Bu emrimi 27.Alay

²⁹⁹ *I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi*, c.II, s.74.

³⁰⁰ A.g.e., s.75.

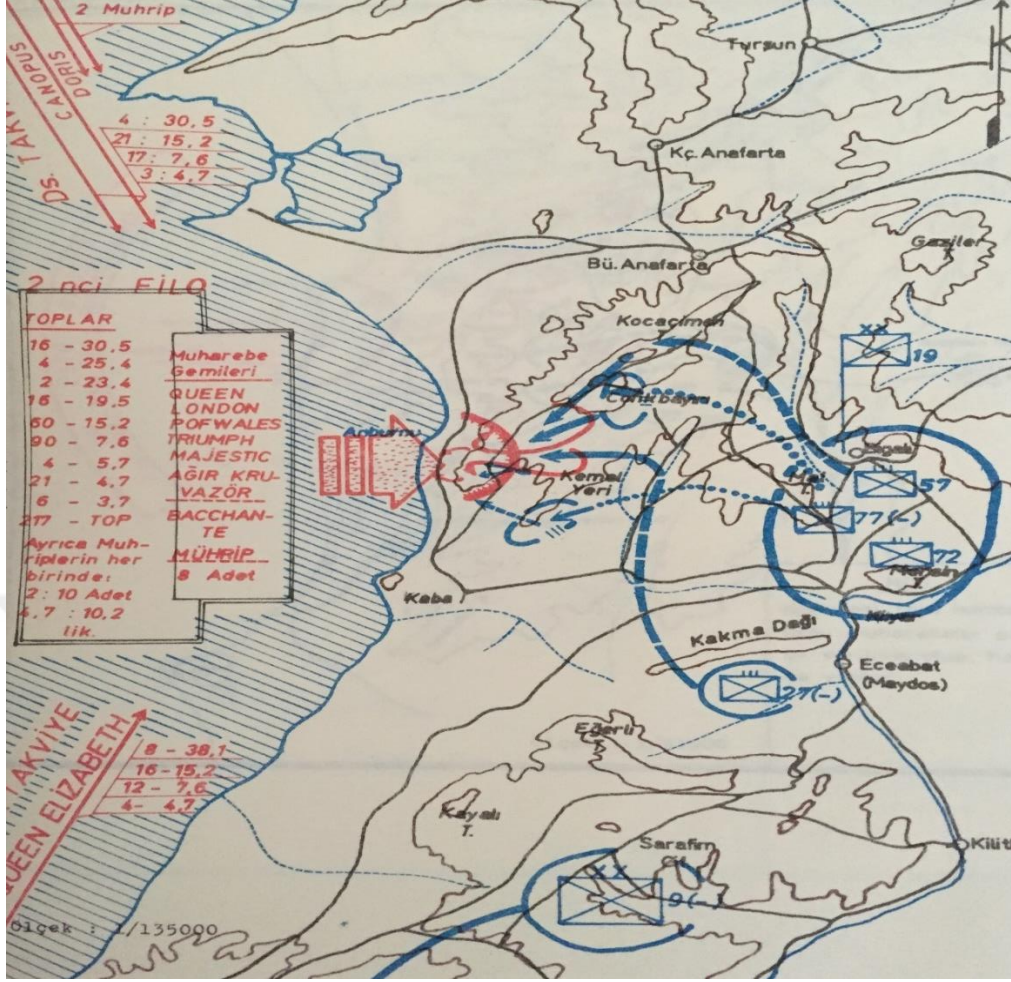
³⁰¹ Esat Paşa anılarında Mustafa Kemal'in yanına gelerek, Tümenin düşman donanması tarafından açılan yoğun bombardımandan kurtarmak için Eğertepe'ye çekmek istediğini ve kendisinin buna şiddetle karşı çıkarak buldukları tepelerde kalmalarını hatta düşmana taarruzlara devam etmeleri gerektiğini söylediğini belirtir. Aslında Mustafa Kemal Kumtepe sahiline asker çıkarıldığı raporunu aldıktan sonra bu yanlış haber üzerine tümeni Eğertepe'ye götürüleceğini belirtmiş fakat raporun yanlışlığı anlaşıldıktan sonra bu karar hiçbir şekilde uygulanmamış, 19.Tümen diğer alaylarıyla birlikte taarruza devam etmiştir. Bkz: Esat Paşa, s.47-48, Mustafa Kemal, s.20.

komutanına da bildiriniz. Raporlarınızı Conkbayırı'na gönderin.”³⁰² Bu emirden de anlaşılacağı üzere, 72. Alay Conkbayırı tarafında 57.Alayın taarruzlarını destekleyecek, 77.Alay ise 27.Alayın sol tarafına geçerek hücumları pekiştirecek ve düşmanı sahile atmak için taarruza geçecekti.

Sabahın ilk saatleri artık bitmiş, düşman Arıburnu bölgesinde ufak bir arazide durdurulmuştu. Fakat durum hala kritikti. Düşmanın mümkün olan en kısa sürede denize dökülmesi gerekiyordu yoksa her an çıkardığı kuvvetlerle daha kuvvetli hale gelecek ve karaya çıkaracağı topraklarla topçu desteği altında Türk kuvvetlerine karşı taarruza kalkabilecekti. Saatler öğleden sonraya geldiğinde düşmanın üç Tugaylı 1.Avustralya tümeni (12 piyade taburu) tamamıyla karaya çıkmış, bunlardan iki tugayı birinci hatta muharebe etmekte ve diğer tugayı ihtiyatta bulunmakta idi. İhtiyat tugayından bazı kuvvetler kuzeydeki kıyı koridoruna sürülüyor ve bir kısmıyla da ileride açılan boşlukları tamamlıyordu. 2.Avustralya ve Yeni Zelanda tümeninin çıkarılmasına da hız verilmişti.³⁰³

³⁰² Mustafa Kemal, a.g.e., s.20.

³⁰³ *I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi*, c.II, s.76.

Anzak Kolordusunun Deniz Topçu Desteği ve Derinlikteki Türk Birliklerinin İlk Müdahale Hareketleri³⁰⁴

27. Alay öğleden sonraya gelindiğinde gücünün çoğunu ve dikkatini Kanlısirt ve Kırmızısirt bölgesine yoğunlaştırmıştı. 3. Taburun iki bölümü kuzeyde 57. Alayla aradaki boşluğu kapatmak ve bu alayla iletişimi koparmamak için bırakılmıştı. 1. Tabur ve alayın büyük kısmı Kırmızısirt-Kanlısirt hattında taarruzlarını geliştireceklerdi.

1. Tabur Karayürek deresinden, bu bölgedeki arazinin çamlarla ve çalılıklarla örtülü olmasının da verdiği koruma altında Kanlısirt'in doğusundan saldırdı. Bu amaçla 27. Alay Kumandanı Şefik Bey birliklerinin motivasyonunu arttıracak şekilde bir taarruz emri vererek Kanlısirt'in ele geçirilmesini ve burada düşmanın elinde kalan topların kurtarılarak düşmanın denize doğru sürülmesini emretti. Taarruz 27. Alayın sağında bulunan ve düşmana taarruzunu sürdüren 57. Alay ile birlikte irtibat kurularak yapılacaktı.³⁰⁵

³⁰⁴ I. Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi, c.II.

³⁰⁵ Murat Karataş, 27. Alay Harp Ceridesi, Ankara 2008, s.9-10.

Taarruzun başlamasıyla Kanlısirt'ta Avustralyalılar ile 27. Alay arasında çok yakından ve zorlu mücadele başlamıştı. Bu mücadele o kadar yakın ve sert olmuştu ki karşılıklı süngü muharebesi şeklini almıştı. Mehmet Şefik Bey Kanlısirt üzerindeki bu zorlu mücadeleyi geriden dürbünüyle izlerken gözüne şöyle bir manzara takılmıştı:

[...]Fundalıklar arasında bir kıpırdama gözüme çarptı. Gözlerim hemen o kıpırdamaya dikildi. Yalnız baş ve omuzlarımı görebildiğim ve herhalde subay olduğuna hükmettiğim bir Avustralyalı; Kolunu mu? Kılıcını mı? Fark edemediğim bir şeyi bizim avcılara doğru savurdu. Bir hareket yok... Bir daha savurdu. Bu ikinci savuruşunda birdenbire çalılar arasında sık bir asker safının ayağa kalktığı görüldü. Bu saf önlerindeki çalıları birdenbire geçerek bizim avcılar üzerine koşar adımla süngü hücumuna kalktı. Bizim avcılar Avustralyalıların bu hücumunu görünce hemen ve hep birden ayağa fırladılar ve Avustralyalıların üzerine karşılık vererek atıldılar. Avcılarımızın karşı hücumunu gören Avustralyalılar birdenbire durdular. Birkaçı bizimkilerle süngü ve ateş cengi yaparken diğerleri hemen geriye kaçtılar ve yüksek fundalıklar arasında kayboldular. Bizimkiler ateşle onları takip ettiler ve arkalarından gittiler. Her iki taraftan; bilhassa geri kaçan Avustralyalılardan yere düşenler daha fazla oldu³⁰⁶.

Gün boyunca sık fundalık arazide buna benzer birçok mücadele yaşandı. Sabah saatlerinde Kanlısirt'ta düşmanın eline geçen Türk toplarının olduğu bölgede özellikle çarpışmalar çetin geçmekteydi. Kanlısirt'ta 1. Taburun 1. ve 4. Bölükleriyle, 3. Taburun 3. bölüğü çarpışıyordu. Yapılan şiddetli süngü taarruzları neticesinde öğleden sonra saat 16.00 civarında Kanlısirt tamamen ele geçirildi. Anzaklar tepenin denize bakan yamaçlarına kadar geriye atılmış ve Türk topları zarar görmemiş halde ele geçirilmişti. Toplar akşam karanlık çöktükten sonra geriye alınacaktı.

27. Alay Kanlısirtı'ı önemli bölümünü ele geçirmişti fakat artan donanma ateşi altında daha ileriye gitmek için taze kuvvetlere ihtiyaç duyuluyordu. Üstelik alayın zayıyatı da ciddi şekilde artmıştı ve elde tek bir asker yedek kuvvet kalmamıştı.

Kırmızısirt'ta ki ilerleme daha da zorlu oluyordu. Bu sırtın yapısı daha düz ve arazi daha açık şekildeydi. Sık fundalıklar olmadığı için birlikler açığa çıkıyor ve çıkar çıkmaz çok şiddetli ateş altına alınıyordu. Bu durum iki taraf içinde geçerliydi. Buna rağmen Kırmızısirt'ta da hâkimiyet sağlanmıştı.

27. Alayın sol yanına yanaşarak taarruzu desteklemesi gereken 77. Alaya gelince; bu alayın komutanı, Mustafa Kemal'den bizzat şifahen aldığı emir gereği acilen muharebe bölgesine gelip alayını savaşa sokması gerekiyordu. Saat 15.00 olmasına rağmen alay taarruz bölgesine gelememiş ve hazırlıklarını tamamlayamamıştı. Son derece sert mücadelelerin verildiği Kırmızısirt-Kanlısirt bölgesinde 27. Alayın acilen desteklenmesi gerekiyordu. Büyük

³⁰⁶ Şefik Aker, a.g.e., s.256.

karişiklik içinde sarsılan düşmanın denize dökülmesi için iyi organize edilmiş kuvvetli bir taarruza ihtiyaç vardı. Sabah saatlerinden itibaren düşmanla boğuşan 27.Alay bütün zorluklara rağmen Kanlısirt gibi düşmanın temel dayanağı olan tepeyi ele geçirmeyi de başarmıştı. Saat 15.30 civarında 77.Alay Kanlısirt'ın güneyinde kalan Albayrak Sırtı istikametinde taarruza başladı. Şiddetli bir donanma topçu ateşine ve makineli tüfek ateşine uğradılar. Fazla sol tarafa açıldıkları için tehlikeli şekilde donanma ateşine açık kaldılar ve kuzeylerinde kalan 27.Alayla irtibat kuramadılar. Yoğun ateş altında Albayrak Sırtına çıkıldı fakat daha ileriye gidilemedi. Mehmet Şefik Bey 77.Alay komutanına şu raporu göndermişti:

“Alay 77 Kumandanlığına

Arıburnu şark sırtlarından

12 Nisan 1331 [25 Nisan 1915] Saat: 03.00

- 1- Sol cenahımız düşmanın sağ cenahını ric'ate (geri çekilmeye) mecbur etmiştir. Bu muvaffakiyeti ikmal (tamamlamak) için kuvvete ihtiyacımız vardır. İleri yürüyünüz.
- 2- Bir taburunuz gönderdiğim süvarinin göstereceği istikamette ilerlesin. Sol cenahımızı takviye etsin.
- 3- İki taburunuz topçumuzun takriben 800 metre cenubunda (güneyinde) sırtın gerisinde bulunsun.

Alay 27 Kumandanı
Kaymakam(Yarbay)
Mehmet Şefik³⁰⁷

Bu raporu bir süvariyle 77.Alaya gönderen Mehmet Şefik Bey, 77.Alaydan gelecek bir taburluk destekle Kanlısirt'tan düşmanı atarak sahile kadar kovalayacağına inanıyordu. Fakat beklediği bu yardım 77.Alaydan hiçbir zaman gelmedi. Daha sonradan gönderdiği raporun 77.Alay Komutanı Saip Bey'e ulaştığını fakat bu komutanın kendisine taarruz bölgesi olarak Kanlısirt istikametini değil, daha güneydeki Keltepe bölgesini seçtiğini öğrendi. Saip Bey taarruza kalkmaları için tabur komutanlarını yanına çağırdı ve şifahen şu emirleri verdi:

- “1-Düşman Karşımızdan ilerlemektedir.
- 2-Birinci tabur sağda 27. alayın solunda, ikinci tabur birincinin solunda iki taburdan iki bölüğü ihtiyatta benim emrim altında bulunmak üzere düşman taarruz edecektir.
- 3-Sağdan 27. alay ile irtibat tesis olunacaktır.
- 4-Sargı mahalli bu sırtın gerisindeki derede tesis edilecektir.”³⁰⁸

77.Alayın taarruza kalkmasından sonra Kanlısirt'ta düşmanla çarpışan askerlerine gerilerden ateş açıldığını gören Mehmet Şefik Bey, ateş açılan Kavaktepe istikametine yanındaki süvarileri göndererek ateş eden askerlerin 77.Alay avcıları olduğunu anladı:

³⁰⁷ Sermet Atacanlı, *Arıburnu'nun ilk Müdafası*, İstanbul 2015, s.39-40.

³⁰⁸ ATASE, Kls.4902, Dos.30, Fih.003.

[...]Ateşi kestirttim. Bu ateşi Kavaktepe'den ve şimalinden (kuzeyinden) 77.Alayın avcısı açmış idi. Kanlısirt'ta düşman ile askerimiz arasında elli hatveden (adımdan) ve hatta daha yakın mesafelerden muharebe cereyan ettiği bir sırada bu Alay'ın ahvali (durumu) ve vaziyeti anlamaksızın Kavaktepe gibi pek geriden manasız ve maksadsız ateş açması askerimize bir miktar zayıat verdirdi.³⁰⁹

Daha kuzeyde ise 72. Alay 57.Alayın gerisine Conkbayırı tarafına getirilmişti ve bir taburuyla 57.Alayın taarruzlarına katılıyordu. Hüseyin Avni Bey öğleden sonra geliştirilen taarruzu şöyle anlatıyordu:

“Saat 4.45 'te taburların arasındaki irtibatı temin etmek ve aynı zamanda takviye etmek üzere ihtiyatta bulunan üçüncü taburdan bir bölük ileriye sürüldü: Arazinin metanetinden taarruzun şiddetinden aradaki irtibat cüz'î zâil olmuş idi. Taarruz daha ziyade teşdîd edildi.

Saat 5.40 sonra da fırka kumandanından şu emir alındı:

Düşman sandallara râkiben çekiliyor. Alay şiddetle taarruza devam ile düşmanı kâmilen mahv etmelidir.

Bu emir üzerine ihtiyat taburunun geride kalan üç bölüğü de yanaştırıldı. Saat 6.10 da akşam olmuş düşman Cesaret Tepesine kadar sürülmüş asker şiddetle takip ediyordu. Alayın zâyiâtı pek mühim idi. Zâbitân ve efrâddan mevcudun nısf-ı miktarı zâyiât var idi. Bu sırada üçüncü taburun üç bölüğüne süngü taktırarak 1. 2. tabur arasındaki hem irtibatı tesis etmek ve hem de düşmana darbe-i kat'îyeyi vurmak ve bir süngü hücumu yapılmak üzere alay kumandanının nezaretinde tekbir ve tehlil-hân olarak Cesaret tepesi üzerine şiddetle taarruz edildi. Zaten kaçmayı cana minnet bilmiş düşmanı hâiben Korkuderesi mecalarına doğru kaçırdı. Düztepe ile Cesaret tepesi arası kâmilen düşman lâşeleriyle dolmuş idi. Korkuderesi mansıbına kadar gelinerek tevakkuf edildi. Karanlık basmış gidilecek yollar görülmüyordu. Sağdan düşman yüksek sırtın cenûb taraflarına kadar sürülmüş soldan dahi Korkuderesinin içine çekilmişti. Saat 7.48'de Korkuderesi her taraftan sarılmıştı. Gerek sağdan ve gerekse soldan kıtaatın yekdiğeriyle irtibat tesis etmek mecburiyeti hâsıl olmuş idi. Sağa üçüncü tabur yaveri Sabri Efendi ve soldaki 72. alay 3. tabur irtibatını tesis etmek üzere alay yaveri Alaaddin Efendi gönderildi. İrtibat tesis edildi. Aynı zamanda bir zabıt namzedi kumandasında kuvvetli bir keşif kolu Korkuderesi boyunca gönderildi:

Fırka kumandanlığına şu rapor takdim edildi.

On Dokuzuncu Fırka Kumandanlığına

Alayın ikinci taburu sağ cenahta birinci taburu sol cenahtadır. Üçüncü taburun da iki bölükle bunları takviye ettim iki bölüğü ihtiyatta topladım. Sağ cenah cephesi ilerisinde denize kadar düşman tard olunmuştur. Sol cenah cephesi ilerisinde gayet kesik bir uçurum vardır. Bunu keşf ettiriyorum. Hâsılı sûret-i umûmiye cephenin sağ ilerisinde bir şey kalmamıştır. Sol ilerisi meçhuldür. Keşfiyâtın neticesini arz ederim. Solumda 72. alaydan bir tabur var irtibat peyda ettik. Gerimizde düşmandan pek çok telefât vardır. Açıkta müteaddid düşman gemileri bulunmaktadır.

Bu aralık Korkuderesi içeridinde keşif kolu tarafından iki İngiliz zabiti bir baş çavuş esir edilmiş idi. Esirlere hüsn-i muamele edilmiş ve düşmanın kuvveti sorulmuş idi.

³⁰⁹ Atacanlı, *Arıburnu'nun ilk Müdafaası.*, s.43.

Verdiği cevapta Arıburnu'nda düşmanın kuvvetinin yirmi bin miktarında olduğu anlaşılmiş idi.”³¹⁰

Kılıçbayırı gün içinde birkaç kez el değiştirdikten sonra Saat 18.00'e gelindiğinde düşman Cesarettepe'ye kadar atılmıştı. Buradaki düşman piyadeleri Kuru Deresi içlerine çekilmek zorunda kalmıştı. Fakat alayın zayıfatı çok fazlaydı. 19.Tümen harp ceridesine göre; Düztepe ile Cesarettepe arası tamamen düşman ölüleriyle dolmuştu. Saat 19.48'de Korkuderesi her taraftan sarılmıştı.³¹¹ İngiliz komuta heyeti Yükseksirt'in önemini biliyor ve karaya çıkan her destek birliğini 57.Alayın taarruzunun gerçekleştiği Yükseksirt-Cesarettepe hattına gönderiyordu. Eğer Yükseksirt Türklerin eline geçerse Türkler sahile hakim bir görüş açısı yakalayacaklar ve Bombasirt-Merkeztepe hattında savaşan Anzak askerlerini yan ve arkadan ateş altına alabilecek duruma geleceklerdi.

Artık hava kararıştı. Mustafa Kemal karanlık nedeniyle birliklerinin ve düşmanın durumunu göremiyordu. İleri hatlar ve bu hatta bulunan komşu taburların irtibatlarının sağlanması son derece önemliydi. İlerideki komutanlardan yeterli malumat alamayınca 57.Alayın ateş hattına kadar gitme kararı aldı fakat gittiğinde 57.Alay Komutanını bulamadı:

“Bu sırada fırka kumandanının 180 rakımlı tepeye geldiği haber alındı. 12.00 'de hem kendisini görmek hem de vaziyet arz etmek üzere gidildi ise de görüşülemedi. Bundan sonra taburlara bulunduğu mevkiilerde kalmak ve şiddetle tahkimata başlamaları için emir verildi.

Fırkaya şu rapor yazıldı:

“On dokuzuncu Fırka Kumandanlığına

Emir buyrulan taarruza evvelce kalktım. Her taraftan askerın dağılmasını mucip oldu. Dördüncü bölükler bir işe yaramaz. Hâl-i hazırda askerle ancak cepheyi tutabiliyorum. Sol cemahtaki 72. Alay müfrezesi karşısındaki düşmanın siper yapmasından şikâyet ediyor. Yalnızdır. Düşman pek kesik arazi derûnundadır. Muntazam bir kıta gelirse sol cemahtan yetmiş ikinci alayla birleşip taarruz edebilmemiz her halde muntazam bir kuvvet ister. Yanımda yalnız bir bölük kadar ihtiyat askeri vardır.

Aynı zamanda cephane noksanlarının ikmâl ve efrâdın yiyeceklerini büyük ağırlıklardan ikmâli için emir verildi. Bu gece tahkimatın ve noksanların ikmâliyle sabah edildi.”³¹²

Mustafa Kemal gece de taarruzları devam ettirerek düşmanın karanlıktan faydalanarak siper kazıp araziye yerleşmelerine imkân vermek istemiyordu. Bu sebeple 27.Alaya da 77.Alayla birlikte taarruz emri verilmişti. Fakat Mustafa Kemal bu iki alaydan da gece karanlığında

³¹⁰ ATASE, Kls.4902, Dos.30, Fih.001-02.

³¹¹ Atacanlı, *Atatürk ve Çanakkale'nin Komutanları*, s.409.

³¹² ATASE, Kls.4902, Dos.30, Fih.001-02a, ATASE, Kls.4902, Dos.30, Fih.001-03.

haber alamamıştı. Vakit gece yarısını geçmişti. Bu sıralarda 3.Kolordu komutanlığına cephenin genel vaziyetini anlatan bir rapor gönderdi.

Mehmet Şefik ise taarruz için ileri hattaki birlikleri görmek ve 77.Alayla irtibatın ne durumda olduğunu anlamak için Kanlısirt'a gitmeye karar verdi.

“Adana sırtından, fundalıklar arasından gidiyorduk, Sağdan soldan beklenmedik yerlerden bir takım tek tük tüfek sesleri de işitiliyordu. Bu ateşin mermileri kuşkusuz ilerideki askerlerimize zarar verebilirdi. Bu münasebetsizliği yapanlardan birisinin üzerine vardık, 3-4 er Arapça konuşuyorlar. Meğer bunlar ve bütün o sırtlarda derelerde fundalıklar arasından işitilen tek tük tüfek ateşini yapanlar 77.Alaya mensup Arap eratı olduğunu anladık. Bunların muharebe için ilerleyen alaylarından ayrılmış, fundalıklar arasında gizlenmiş, kaçmış erat olduğunu ardından da tesadüf ettiğimiz kümelerden anladık. Bunlar kıtalarını, subaylarını kaybettiklerinden, kimisi karın ağrısına tutulduklarından Arapça ile karışık Türkçe bahsederek güya mazeret gösteriyorlardı. Karanlıklarda bunlarla başa çıkmanın imkânı yoktu; çünkü karanlıklarda yine kaçıyorlardı. Bunlarla uğraşmaktan vazgeçerek yolumuza devam ettik. Kanlısirt'taki 1.Taburumuz komutanına kavuştuğumuzda kendi askerlerimizle karanlık basar basmaz düşmana bir daha saldırmaya teşebbüs edilmiş ise de takviye edilmedikçe başarı imkânı olmadığını ve 77.Alaydan bir eser olmadığından ve askerimizi arkadan ateşe tuttuklarından bahisle vaziyeti çirkin gösterdi. Gerilerde çalı diplerinde saklanan 77.Alaya mensup eranın bize ifham ettiği kötü vaziyet; tabur komutanının sözlerini doğruluyordu. Artık tutulan hattı temin etmeye ve 77.Alaydan dağılmayan elbet bir kuvvetin vücudu var olacağına kail olarak bu kuvveti aratmaya karar verildi.”³¹³

77. Alayın 25 Nisan öğleden sonra, özellikle akşam saatlerinde içinde bulunduğu durum, Arıburnu muharebelerinin gidişatı açısından önem arz ettiğinden üzerinde durulması gerekir. Bu alay gündüz bir türlü düzene girip 27.Alayın soluna yanaşamamış, etkili bir taarruza kalkamamıştı. Gece olduğunda ise askerlerinin çoğunluğu Arap olan alay bir kuvvet olmaktan çıkmış, askerleri buldukları fundalıklar arasına kaçıp saklanmışlardı. Üstelik gerilerde saklanan bu Arap askerler korkularından ateş ederek ileri hatta bulunan 27.Alay askerlerine zarar veriyorlardı. 77. Alay 19.Tümen komutanlığının emrine girerken tümen komutanı Mustafa Kemal, Arap erlerinin son derece eğitimsiz ve acemi olduklarını görmüş, bu alayın değiştirilmesi için Kolorduya başvurmuştu. Kolordu kurmay başkanı Fahrettin Bey (Orgeneral Fahrettin Altay) anılarında Mustafa Kemal Bey ile geçen diyalogu şöyle anlatıyor:

“Mustafa Kemal Bey Gelibolu'dan geçerken bize uğradı. Kendisini ilk defa görüyordum. Enerjik karşısındakine güven veren, tok sözlü, sarı saçlı, mavi gözlü, düzgün endamlı genç bir komutan. Görüşükten sonra kendisini uğurladık. Eceabat'a gider gitmez beni telefonla aradı: “Aman başkanım, komutandan rica edelim, bana verilen 77 ve 72. Alaylar Araptır. Bir kısmı Yezidi, Nusayri gibi savaşa karşı insanlardır. Eğitimleri azdır, bunları geri alsınlar, halis Türk delikanlıları olan ve eğitimleri oldukça ilerlemiş bulunan benim eski iki alayımı göndersinler”. Tehlikeli bir

³¹³ Şefik Aker, a.g.e., s.261.

bölgeye böyle kıymetsiz askerlerin gönderilmesine şaşmış ve Başkomutan Vekiline yazmıştı. Aldığımız cevap şu oldu: “Artık değiştirilemezler, çalışıp eksikliklerini tamamlasınlar.”³¹⁴

Mustafa Kemal Beyin tespitleri ve endişeleri haklı çıkmıştı. Değiştirilip İstanbul’a gönderilen Türk askerlerinden oluşan alaylar yaşlı erlerden oluştuğu gerekçesiyle değiştirilmişti, fakat yerlerine gelen Arap askerler tecrübesiz ve acemi erlerden oluşuyordu.

Mustafa Kemal gece 77.Alayın olduğu bölgeye gitmiş fakat alayın nerede olduğunu göremediği için geriye Kocadere köyüne gelmişti. Bu sırada 77.Alayın dağıldığını ve kontrol dışına çıktığını bu alayın 1.Tabur Komutanı Binbaşı Mehmet Emin’den öğrendi:

[...]Binbaşı Mehmet Emin yanıma geldi. Şu açıklamada bulundu: “Efendim! Huzuruza çıkmaktan utanıyorum. Maalesef alayımız çil yavrusu gibi dağılarak muharebe meydanından firar etmiş ve bir ucu Maltepe’ye kadar gitmiştir. Alay komutanını bulamadım. Sizin Kocadere’ye gelmekte olduğunuzu haber aldığımдан bilgi vermek için buraya koşup geldim.” Mehmet Emin’e (Hacı Emin, İtalya Muharebesinde Derne Kuvvetleri Komutanı olduğum bir sene zarfında refakatimde bir kol komutanıydı) şu şekilde emir verdim: “Hacı Emin! Bu manzara benim için ve senin için ilk defa görülmüş değildir. Hatırlayınız ki Derne’de İtalyanlarla yaptığımız birçok muharebede cephemizin bazı kısımlarındaki Araplar bugün gördüğünüz gibi kaçmışlardı. Fakat bu kaçışlar, bizim sonuçta başarılı olmamızı engellememiştir. Müsterih olunuz, diğer kuvvetlerimiz sağlam bir şekilde düşman karşısında durmaktadırlar. Bütün maiyetinizde ve irtibatla bulunduğunuz subaylara aynı yetkiyi verdiğimi bildiriniz. Kaçanları vurunuz ve kuvvetlerinizi Kocadere’nin batısındaki dereye toplayınız. Şimdi emrimde bulunan süvarileri de bu işte görevlendireceğim. Bende bizzat sizin yanınıza geleceğim.”³¹⁵

Mustafa Kemal Bey durumun son derece can sıkıcı ve kritik olduğunu gördükten sonra 3.Kolordu Komutanlığına genel vaziyeti bildiren bir rapor yazarak, geriye kaçan askerleri durdurmaya çalışacağını ve 27. Alayın yanına gideceğini bildirir.

Diğer yandan 77. Alay komutanının idare ve sevkte göstermiş olduğu basiretsiz yönetim de bu alayın dağılmasında önemli bir etken olmuştur.³¹⁶ Bununla ilgili olarak 1.Tabur komutanının 19.Tümen komutanlığına gönderdiği ayrıntılı raporun 26. Maddesinde şöyle denilmektedir:

“Aradan yarım saat geçtikten sonra alay komutanı beni tekrar çağırdı. Bu defa kendisini birkaç emir eriyle birlikte bir derin avcı siperinin içinde oturuyor gördüm. 2.taburdan henüz bir hareket görülemediğinden ne yapacağımızı soruyordu. Bu sırada bana daha önce yaptığı müracaattan 2. Ve 4. Bölük komutanları durum hakkında alay komutanına açıklamada bulunmaya başladılar. Bana tekrar sordu. “Ne yapalım?” dedi. Ben de “Siz

³¹⁴ Fahrettin Altay, *10 Yıl Savaş ve Sonrası 1912-1922*, Ankara 2008, s.83-84.

³¹⁵ Mustafa Kemal, a.g.e., s.22.

³¹⁶ Mustafa Kemal Arıburnu raporunda 77. Alayın dağılmasıyla ilgili, verdiği belli belirsiz ve uygulanması mümkün olmayan emirler ve askeri sevk ve kontrol etmekte gösterdiği basiretsiz tutum nedeniyle Alay komutanını sert şekilde eleştirmiştir. Bkz. Arıburnu Muharebeleri Raporu, s23.

alayın komutanısınız. Vaziyeti görüp anlar, ona göre karar verirsiniz. Ben sizin kararınıza karışmam. Bana diren dersiniz, zaten direniyorum. Tek bir askerim kalıncaya kadar yine direnirim. Eğer harp durumu gereği olarak başka bir mevziye çekilme emri verirsiniz, onu da siz bilirsiniz.” Dedim. (Alayın harp ceridesinde bu konuşma kayıtlıdır.) Bunun üzerine geri çekilmek için emir verdi. 2.Tabura da bu doğrultuda emir gönderdi. Fakat belirli bir hat tespit edemediği için, uygun göreceğimiz hatta kadar çekilmekte bizi serbest bıraktı. Saat 03.00”³¹⁷

Görüldüğü gibi verilen bu geri çekilme emri ve geriye çekilen askerlerin nerede duracağıının emirde belirtilmemesi karışıklığa sebep olmuş, gece karanlığında son derece zor bir arazide geri çekilen acemi eğitimsiz birlikler paniğe kapılarak arazinin çeşitli yerlerine dağılıp saklanmış ve cephe hattından kaçmışlardı.

77.Alay komutanı Saip Bey elinde dağılmadan kalan yaklaşık yarım bölük kadar bir kuvvet ile Kanlısirt tarafına gelir. Bu haberi alan 27. Alay 1. Tabur komutanı Yüzbaşı İbrahim derhal Saip beyin yanına gelir. İçinde buldukları durumu müzakere ederler. 77.Alay dağıldığı için 1. Taburun sol yanında tehlikeli bir vaziyet ortaya çıkmıştır.

Saip bey alayının içinde bulunduğu durumdan sonra alayını Karayürek deresine çekip bu derenin doğu sırtlarını tutacağını belirtir. Yüzbaşı İbrahim ise bu şekilde alınacak bir tertibatın kendi taburunu ciddi şekilde tehlikeye sokacağını belirterek 77.Alayın kendi hizalarına gelmesi gerektiğini bildirir.

Bunun üzerine Yarbay Saip; “Yüzbaşı, burada en kıdemli kimse komutan odur” ihtarında bulunur. 1.Tabur komutanı telefonla kendi alay komutanı Mehmet Şefik Beye ulaşmaya çalışır fakat ulaşamaz. İrtibat bir türlü sağlanamaz. Yüzbaşı Faik beyi çağırır, kendisine alay komutanını bulması ve emirlerini alması için geriye yollar. Faik Bey bütün aramalarına rağmen gece karanlığında alay komutanına ulaşamaz ve tekrar ileri hatta gelir. Israrlarına rağmen Saip Beyi ikna edemez ve taburunu geriye çekmek zorunda kalır.³¹⁸

27.Alayın Kanlısirt’ta bulunan 1.Taburu çok zor duruma düşmüş ve geri çekilmek zorunda kalmıştır. 77.Alayın içine düştüğü durum ve 1.taburun geri geçilmesi hakkında Mehmet Şefik Bey şu yorumları yapıyor:

[...] Bu hareket ne de olsa bir geri çekilme olmak itibariyle canımızı sıkılmış ve mağlup düşmanın bir cebir ve tazyiki varid olmayacağından emirsiz bu kadar geriye çektirmesinden dolayı İbrahim Efendi ağır tenkit edilmiştir. Fakat şu hakikati de itiraf etmek lazımdır ki, zayıf kalan Kanlısirt’taki kuvvetimizi yeni bir kuvvetle beslemeden ve sol yanını temin etmeden o haliyle düşmana o kadar yakın bulundurmak doğru değildi. Çünkü bu zayıf kuvvetimizi düşmanın kuvvetli bir karşı taarruzuna karşı

³¹⁷ A.g.e., s.29.

³¹⁸ Selahattin Çetiner, *Çanakkale Savaşı Üzerine Bir İnceleme*, Ankara 2000, s.132.

himaye güçtü. Şu noktayı da şimdiden söyleyelim ki, bu çekilmeden Avustralyalılar bir şey kazanmış olmadılar.[...] ³¹⁹

Görüldüğü gibi 77.Alayın bu şekilde dağılması ve askerlerinden hiç istifade edilmemesi sonucu 25 Nisan günü Arıburnu cephesinin genelinde büyük krize yol açmıştır. Başta Mustafa Kemal olmak üzere, 57. ve 27.Alayların harp ceridelerinde de 77.Alaya karşı çok ciddi eleştiriler ve suçlamalar yapılmıştır. ³²⁰ Özellikle Mehmet Şefik Bey, geriye kaçan 77.Alay askerlerinden bahsederken bu askerler hakkında “ihamet” kelimesini kullanmaktan çekinmemiştir.

27.Alayın tek bir asker yedek kuvvetinin kalmaması ve 77.Alayın dağılmasıyla Mustafa Kemal Bey, 57.Alayı yedeklemesi için gerisine yanaştırdığı 72.Alayın gerideki kuvvetlerini alarak, 27.Alaya destek olması için Kanlısirt tarafına getirdi.

25 Nisan günü akşama doğru Anzaklar alınması gereken hedeflerin çok uzağında kalmışlardı. Bütün gün büyük bir şecaatle çarpışmış olan üç Avustralya tugayı ile iki Yeni Zelanda taburu, başkomutanlığın bir tek piyade tugayına ilk hedef olarak vermiş hedeflerin yarısından fazlasını temin edememişlerdi. Arazinin düşünülemez derecede acayıplığından ve fevkalade sık fundalıklardan dolayı, her birlik hareketinin başlangıcından itibaren son derece dağılmış ve birlik irtibatı kalmamıştı. ³²¹ Türkler çekildikleri bölgelerde keskin nişancılar bırakmış ve bunlar özellikle düşman subaylarını hedef alarak etkisiz hale getirmiş ve bu düşman askerleri arasında düzenin bozulmasına ve moral bozukluğuna sebep olmuştu. Gün boyu ve ilerleyen haftalarda birçok müttefik subayı bu keskin nişancılar tarafından etkisiz hale getirildi.

“25 Nisan öğleden sona bir avuç askerle sol kanadımızda Türklere karşı koymaya çalışıyordum. Albay Stewart soğukkanlı bir şekilde yedek askerlerle gelerek komutayı ele aldı. Yamaç sık çalılarla kaplıydı. Türkler üzerimize geldiğinde Albay çok cesur bir şekilde çalından çalya koşarak askerlerin ateş disiplinlerini ve cesaretlerini arttırdı. Bir ara Avustralyalı yüzbaşı albaya geri çekilmeyi teklif etti. Albay: “Hayır! Geri çekilsek işimiz biter. Dayanmak zorundayız” diyerek teklifi anında reddetti. Sanıyorum etrafta subayları hedef alan Türk keskin nişancılar vardı. Albay kendi güvenliğini sağlama

³¹⁹ Şefik Aker, a.g.e., s.266.

³²⁰ Arıburnu muharebelerinin ilk günlerinde savaşın yükünü çeken 27.Alayın 77.Alay hakkında, 57.Alayın da 72.Alay hakkında çok ciddi eleştirileri ve ithamları olmuştur. Askerleri Araplardan oluştan bu iki alaydan 72.Alay komutanı da 77.Alaydan şikâyet etmiştir. Bu alayların muharebe raporları için bknz: Sermet Atacanlı, Arıburnu'nun ilk müdafaası., Mustafa Kemal, Arıburnu Muharebeleri Raporu. Mehmet Şefik Bey 27 Nisan taarruzundan önce toparlanabilen 77.Alay askerleri için raporunda şu ifadeleri kullanıyor: “Alay 77'ye aid bu kuvveti Alay 27 efradı ile karıştırmak istemiyordum. Çünkü Alay'a mensub efradın kuvve-i maneviyesi ve zapt ve rabtı yerinde olmadığı ve 12 Nisan 331 (25 Nisan 1915) muharebesinde temaruz (yalandan kendini hasta göstermek) ve firar halinde dağıldıkları görülmüş idi. Bunların şu hali kendi alayımın askerine de sirayet etmesi ihtimaline mebni (ihtimali dolayısıyla) aralarına karıştırmadım ve ayrıca bir bölük şeklinde isti'malini (kullanımını) daha muvaffak buldum.” Atacanlı, a.g.e., s.75.

³²¹ Oglander , a.g.e.,c.I, s.242.

konusunda ihmalkâr davrandı ve saat 16.00 civarında gelen bir kurşunla aniden öldü. Bundan hemen sonra Türkler birkaç kez süngü hücumuna kalktı. Bunlara karşı dirensek de grubun içinde neredeyse hiç rütbeli kalmamıştı. En sonunda zayıflayan hatta dayanmaya gücümüz kalmadı ve saat 16.45'te geriye çekildik. (Üsteğmen Raymond Alexander Reid Lawry)³²²

Arıburnu sahilinde ise tam bir kargaşa hakimdi. İleri hattın geriye emirsiz çekilen askerler mevcuttu. Bunlar ya kaybolarak komutansız kalmış ve tekrar sahile inip emir almak için bekliyorlar, ya da geriye çekilme emri alındığını zannederek geriye kaçıyorlardı. Daracık bir kumsalda kalabalık sürekli artmıştı. Üstelik öğleden sonra artan Türk topçusunun atışları karışıklığın daha da artmasına neden olmuştu. Karanlığın çökmesiyle vaziyet iyice kötüleşmeye başladı. Sahildeki karışıklık, bazı erlerin başıboş sahilde dolaşmaları ve özellikle ileri hatların düzensiz ve emniyetsiz oluşu gerideki kurmay subayları oldukça tedirgin etmekteydi. Yaralı tahliye planı çökmüştü. Sahil gemilere gitmeye bekleyen yaralılarla daha çekilmez hale geliyordu. Üstelik ertesi gün Türkler gelecek taze kuvvetlerle saldırırsa (böyle bir taarruz İngiliz generaller tarafından bekleniyordu) ileri hattın çökmesi durumunda iş tam bir felakete dönebilirdi.

Anzak Kolordusu komutanı General Birdwood öğleden sonra sahile çıkmış durumu gözleriyle görmüştü. Akşamüstü tekrar gemiye geri döndü.

[...]Yaklaşık bir saat sonra Bridges'ten mevzi çok kritik olduğu için derhal geri dönmemi isteyen bir mesaj alınca dehşete düştüm. Tekrar sahile çıktım ve beni üst düzey subaylarıyla birlikte Bridges ve Godley karşıladı. Yaşadıklarından sonra adamları o kadar bitkin düşmüştü ve yaptıkları kahramanlıklardan sonra sürekli top ateşiyle sınırları o kadar bozulmuştu ki, ertesi sabah bize karşı ağır bir taarruz başlatılırsa bir fiyaskodan korktuklarını söylediler. Fundalıkların arasından tüyüp gidenlerle sayının azaldığını söylendi ve iki tümen komutanı, yeniden bindirme için acil düzenlemeler yapılmasını benden ısrarla istedi. İlk önce, bir şey yapmak istemedim. Türklerdeki yılgınlığın büyük olasılıkla bizden daha fazla olduğunu ve şimdi geri çekilmektense sabah orada ölmeyi yeğlediğimi söyledim.

*Korgeneral Sir William Birdwood, Karargâh, Anzak Birlikleri*³²³

General Birdwood nasıl bir yol izleneceği konusunda kararsız kaldı ve kıyıdaki kurmaylarıyla durumu değerlendirdikten sonra Başkomutanları Ian Hamilton'a durumu bildirmeyi ve emir beklemeyi uygun gördü. Böylesine önemli ve sorumluluk gerektiren kararı tek başına alamazdı.

Bu sebeple aşağıdaki raporu gönderdi:

“Hem tümen komutanlarım hem tugay komutanlarım bana, sabahki yiğitliklerinden ve bitkin düşükten sonra gün boyu maruz kaldıkları top ateşiyle adamlarının tamamen yılmasından korktuklarını ifade ettiler. Ateş hattında sayı azalmış ve bu zor arazide

³²² Glyn Harpe, *Letters From Gallipoli-New Zealand Soldiers Write Home*, New Zealand 2012, s.103.

³²³ Hart, a.g.e., s.132.

toplanamaz. Yeni çarpışmaya giren Yeni Zelanda Tugayı bile ağır kayıp vermiş ve bir ölçüde yılmıştır. Yarın sabah birlikler top ateşine maruz kalırsa, ateş hattındakilerin yerini alacak taze birliklerim olmadığı için bir bozgun yaşama olasılığı vardır. Sunumumun çok ciddi olduğunu biliyorum, ama yeniden gemilere bindirme olacaksa bu hemen olmalı.

Korgeneral Sir William Birdwood, Karargâh, Anzak Birlikleri”³²⁴

Bu rapor önce Oramiral Sir Cecil Thursby’e iletildi. Thursby raporu gördükten sonra hiç beklemediği bu gelişme karşısında büyük şaşkınlığa uğradı. Karada işlerin bu kadar kötü gittiğinden haberi yoktu. Raporu Sir Ian Hamilton’a götürdü. Queen Elizabeth gemisinde general ve amiraller kıyıda gelen bu son derece ciddi rapor hakkında karar vermek için toplantıya başladılar.

Hamilton, Amiral Thursby’e dönüp ne düşündüğünü sordu. Amiral askeri gemilere bindirmenin güçlüklerini sıraladı ve bu işlemin üç gün süreceğini bildirdi. Üstelik geri çekilme emri askerler arasında karışıklık yaratacağından durumdan faydalanacak olan Türkler taarruz ederse birlikler çok fazla zayıf verebilirdi. Gün aydınlandıktan sonra açıkta yapılacak herhangi bir Türk taarruzunu donanma toplarıyla durduracağına inanıyordu. Amiral Thursby ile aynı kanaatte olan Hamilton, Birdwood’a şu cevabı yazdı:

“Verdiğiniz haber gerçekten çok önemli. Fakat bulunduğunuz mevzilerde direnip tutunmanızdan ve baskılara karşı dayanmanızdan başka yapacak bir şey yoktur. Amiral Thursby’in size açıklayacağı üzere, birliklerin tekrar gemilere çekilmesi işi iki gün alacaktır. Bu arada, bir Avustralya denizaltı gemisi Çanakkale Boğazını aşmış ve bir Türk gambotunu torpilleyip batırmıştır³²⁵. General Hunter-Weston ağır kayıplar vermesine rağmen, yarın ilerlemeye başlayacak ve birlikleriniz üzerindeki baskıyı hafifletecektir. Kuvvetlerinize ve General Godley’in birliklerine bir çağrıda bulununuz ve tuttukları mevzileri korumaları için olağanüstü çaba göstermelerini isteyiniz. Daha önce de üzerinize çok güç görevler aldınız. Şimdi ise, güvenliğe kavuşuncaya kadar yalnızca siper kazdırınız, siper kazdırınız, kazdırınız.

Ian Hamilton”³²⁶

Birdwood bu mesajı aldıktan sonra birliklerine; artık yapılacak tek şeyin sonuna kadar mücadele etmek ve buldukları mevzilerde siper kazmak olduğunu emretti. Görüldüğü gibi 25 Nisan gününün sonuna gelindiğinde iki tarafta bitkin bir şekildeydi. İki tarafta karşı tarafın yapacağı bir taarruz durumunda hatlarını korumak konusunda ciddi endişeler taşıyorlardı. Özellikle çıkarmanın ilk saatlerinde 27. Alay 2. Taburunun 8. Bölük erleri kendisinden kat kat üstün düşman kuvvetleri karşısında elinden geldiği kadar direnmiş ve 27. Alayın diğer iki taburu savaş alanına gelene kadar düşmanı yavaşlatmayı başarmıştır. Mehmet Şefik Bey savaş

³²⁴ A.g.e., s.132.

³²⁵ Hamilton’un raporunda bahsettiği denizaltı Avustralya’ya ait AE2 denizaltısıdır. Bu denizaltı Çanakkale Boğazını geçip Marmara’ya açılan ilk denizaltıdır. 30 Nisan günü Sultanhisar torpidobotu tarafından batırılmıştır. Denizaltı Komutanı Yüzbaşı Stocker’dır. Ayrıntılı bilgi için bkz: Serkan Ertem, *Çanakkale Denizaltı Harekâtı*.

³²⁶ Hamilton, a.g.e., s.116-117.

alanına yetişmesiyle karşısındaki düşmana taarruz etmiş ve düşmanı Kanlısirt-Kırmızısirt-Merkeztepe hattında durdurarak Anzak kuvvetleri arasında karışıklığa yol açmıştır. Kanlısirt tarafında makineli tüfek desteğiyle etkili taarruzlar yapan 1.Tabur düşman subaylarının dikkatinin bu yöne çekilmesini sağlamış ve Anzak yedek kuvvetlerini ağırlıkla kendi üzerine çekerek, Anzakları ilk gün hedefleri olan Conkbayırı-Kocaçimentepe istikametini ele geçirmelerini zorlaştırmıştır.

Kanlısirt'ta ciddi taarruzlar bekleyen Anzaklar burada elde ettikleri hatta tutunmaya çalışmış ve günün geri kalanında hücum etmek yerine savunma pozisyonunda kalmışlardır. Ayrıca çıkarmanın ilk saatlerinde düşmana geçit vermeyen 27. Alay askerleri, 57.Alayın ve diğer birliklerin cepheye gelmesi için gereken zamanı kazandırmış, daha ilk günden düşmanın Maydos bölgesine inerek güneyde Seddülbahir'de savaşıyan Türk birliklerinin geriden çevrilmesini engellemiştir.

İlk gün muharebelerinde karanlık çökene kadar, özellikle Suyatağı (4), Kemalyeri (3) ve Kavak Tepe'de (2) bulunan toplam 9 adet dağ topunun olağanüstü performansı ve amansız şarapnel ateşi, Anzak ilerleyişine imkân tanımamıştır.

57.Alayın yetişmesiyle cephenin yükü bu iki alayın üzerinde kalmış ve bu iki alay çok ciddi zayıat verme pahasına düşmana adım attırmamışlardır. Daha öncede belirtildiği gibi

77.Alayın muharebeye girer girmez dağılması, özellikle akşam saatlerinde neredeyse geri çekilme noktasına gelmiş Anzak birliklerine son darbeyi vurmayı engellemiştir. Bu alayın dağılması ve geriye kaçması cephede çarpışan diğer askerlerin moralini bozduğu gibi, geriden ateş açan 77.Alay askerleri kendi silah arkadaşlarını vurarak zayıata sebep olmuşlardır.

25 Nisan günü girişilen muharebelerde 27. Alayın iki taburu toplam; 6 subay ve 288 er şehit, 14 subay 446 er yaralı ve 16 kayıp olmak üzere 770 zayıat vermiştir.³²⁷

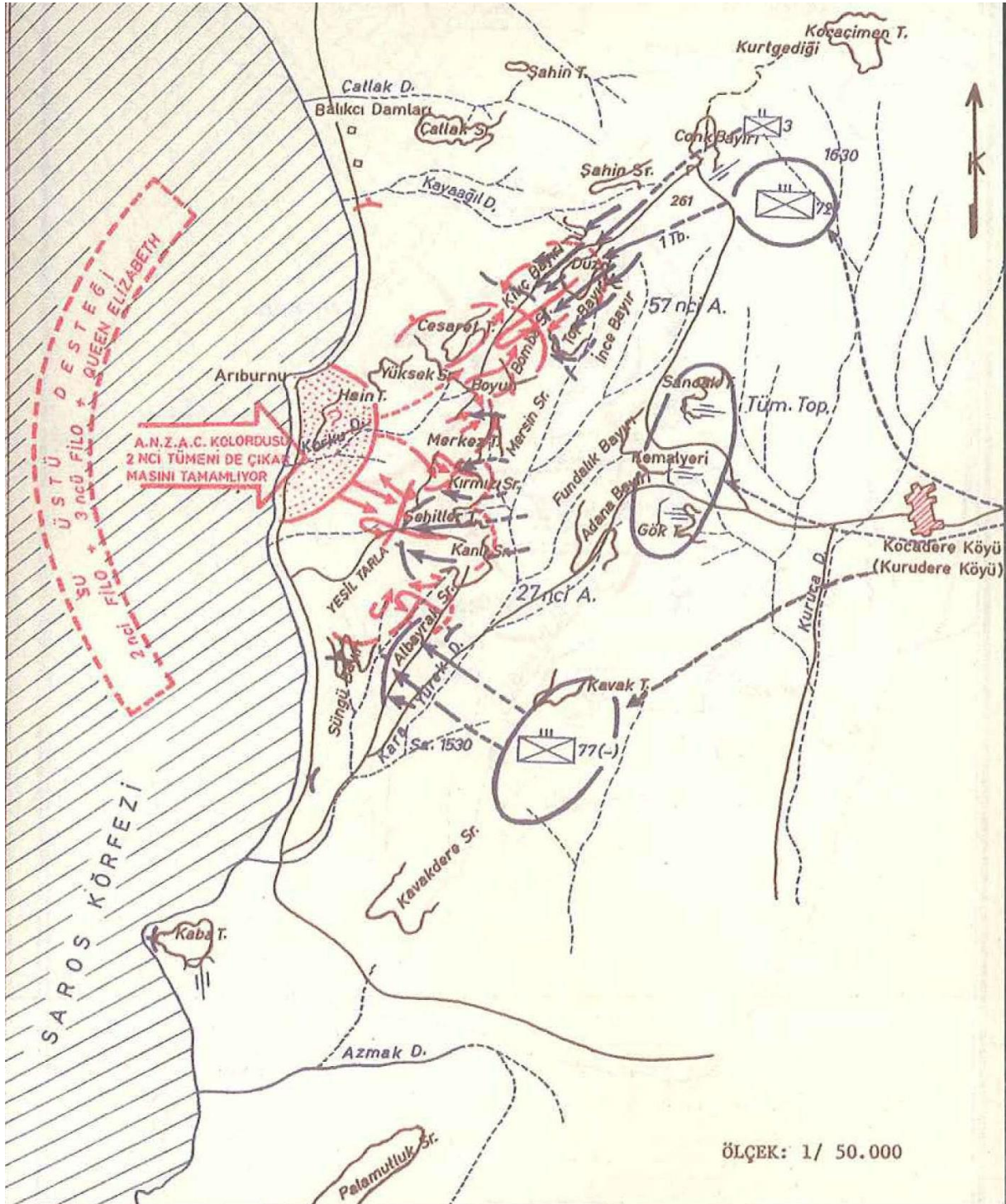
57.Alay ise mevcudunun üçte ikisini zayıat vermiş ve yirmiye yakın subayı muharebe dışı kalmıştı.³²⁸

Çanakkale kara muharebelerinin ilk günü ve gecesi, Türk savunma anlayışı ve düzeni; birliklerin koordinasyonu; topçu ve makineli tüfek desteği; lojistik; sevk ve idare ve haberleşme açılarından önemli hata ve eksikliklerle doludur.³²⁹ Bu eksikliklerin temeli Liman Von Sanders'in kıyıları zayıf kuvvetlerle tutma prensibidir. Savunma tertibatındaki bütün bu eksiklikler ve hatalar, kendisinden sayıca çok üstün düşman kuvvetlerini durduran bir avuç Türk askerinin inatçı direnişi ve kanlarını dökmesiyle telafi edilebilmiştir.

³²⁷ Atacanlı, *Arıburnu'nun İlk Müdafası*, s.67.

³²⁸ Atacanlı, *Atatürk ve Çanakkale'nin Komutanları*, s.411.

³²⁹ Göncü-Aldoğan, a.g.e., s.63.

19.Tümen ve 27.Piyade Alayının 25 Nisan Öğleden Sonraki Taarruzları³³⁰

9.4 Nisan Sonuna Kadar Kıyı Muharebeleri

25/26 Nisan gecesi yapılan Türk hücumları gelişmemiş ve istenilen şekilde düşmanı sahile kadar atamamıştı. Cephenin yükünü çeken 27. ve 57.Alaylar yorulmuş ve çok fazla zayıt vermişlerdi. Özellikle 27. Alay 24-25 Nisan gecesinde tatbikattan gelip sabah saatlerinde cepheye koştuğu için uykusuz geçirmişti, 25-26 Nisan gecesi de durum son derece kritik

³³⁰ I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi, c.II.

olduğundan dinlenme ve uyuma fırsatı bulunamamıştı. İki taraf askerleri geceyi derin siperlerden yoksun, birbirinden kopuk hatlarda ve devamlı karşıdan taarruz bekleyerek tedirgin ve sınırları zorlayan bir halde geçirdi.

Düşman bugün de takviye alıp saldırıya geçerse, püskürtülmesi ve hatta elinde bulunduğu toprağa iyice gömülmeden denize dökülebilmesi için acilen takviye kuvvete ihtiyaç duyuluyordu. Bu sebeple Mustafa Kemal Bey tümen kurmay başkanı Binbaşı İzzettin Bey'i sabah saat 05.10'da 3.Kolordu Komutanlığının karargâhının bulunduğu Maltepe'ye yolladı. Fakat kolordunun elinde de kuvvet yoktu.

Sabah olduktan sonra donanma ateşi özellikle Türk hattının sağında yani 57.Alayın savunduğu Cesarettepe ve Bombasirtü üzerinde etkili oluyordu. Saat 08.00'den önce düşman donanma ateşinin korumasıyla birlikte 57. Alay cephesine taarruza kalktı. Özellikle denize doğru olan kısımlarda donanma ateşi oldukça etkili oluyor ve alay zayıflıyor. Bu ateşin içinde kalan bazı bölükler geri çekilmeye başladılar. Bunları gören Cesarettepe'deki askerler de geri çekilmeye başlayınca durum iyice kritik bir hal almaya başladı. 57.Alay harp ceridesinde yazılana göre Alay Komutanı Hüseyin Avni Bey geriye çekilen askerler arasında sıkışıp kaldı:

[...]Bunları gören ve Cesaret Tepesinde bulunan sair efrad da dağınık bir surette geriye gelmekte idi. Bunları tevkif için 180 rakımlı tepenin üzerinde ol vakte kadar vücudundan haberdar olunamayan fakat sonradan görülen birinci taburun dördüncü bölüğünü hemen ileriye saldırdım. Biraz sonra bu dördüncü bölük efradı pek perişan bir surette kaçmaya başladı adeta aralarında ezildik kaldık. Ne oldu? Diye bağırırken [Efendim sağdan düşman bastı] diye kaçıyor idiler. Makineli tüfek telaşa düşürdü. Vaziyet müşkül idi.”³³¹

Geriye doğru tehlikeli bir dalgalanma yaşanıyor. İncebayır'da askeri toplamak için komutanlar bir ileri karakol kurma gayretine giriştiler ve tümen komutanlığına şu rapor yazıldı:

“Saat 10.05 evvel

Ondokuzuncu Fırka Kumandanlığı'na

Asker arz ettiğim veçhile alayın taarruz ve müteakiben müdafaaya kabiliyeti izale olduğundan (yok edildiğinden), düşmanın sağdan vuku bulan şiddetli bombardıman ve ihraç hareketi sağ cenahı ric'ate mecbur etmiştir. Kademe kademe Kocadere'nin garbindeki sırtlara kadar geldim. Askerin kuvve-i maneviyesi (morali) zedelenmiştir. Alayın arazinin adem-i müsaadesi (uygun olmaması) ve ormanların kesreti (çokluğu) inzibatı kısmen elden çıkarmıştır. Bulduğum sırtlarda sebat etmekte isem de dağılan askerlerin geriden toplattırılması müsterhamdır (istirham edilmektedir).”³³²

³³¹ATASE, Kls.4902, Dos.30, Fih.001-03

³³²ATASE, Kls.4902, Dos.30, Fih.001-03a .

57.Alay Düztepe’de düşmanı durdurmuş ve burada savunmaya geçmiştir. Daha güneyde 27.Alay cephesinde ise Anzak kuvvetleri Kanlısirt bölgesinde taarruza başlamışlardı. Fakat 27.Alayın savunması karşısında taarruza kalkan Anzaklar taarruza kalktıkları Kanlısirt’in batı yamaçlarına geri çekilmek zorunda kaldılar. Dağılan 77.Alay yerine 27.Alaya yardım etmek için gönderilen 72.Alay ise düşmanı Karayürek deresinde durdurmayı başarmıştı.

19.Tümen Komutanı Mustafa Kemal 26 Nisan gününü en buhranlı ve en zor durumda kaldığımız gün olarak nitelendirmiştir. Bunun sebebi, sayıca çok üstün düşman karşısında cephenin yükünü çeken 27 ve 57.Alayların oldukça hırpalanmış ve yorgun şekilde savaşmalarıdır. Gün boyunca cephenin bazı bölgelerinde tehlikeli boşluklar meydana gelmekteydi ve şiddetle takviyeye ihtiyaç duyulduğu halde elde maalesef takviye birlik yoktu. İlk takviye birlikler ancak 27 Nisanda gelebilecekti.

26 Nisan gün batarken 19.Tümenin durumu şöyle idi:

-57.Alay(bir tabur fazla) kuzeyde (Düztepe – Top Bayırı – İncebayır çizgisinde) yerleşmiş olarak Conkbayırı yönünü tıkamakta.

-27.Alay (Bir tabur eksik) ortada (Edirne sırtı- Karayürek Deresi doğu sırtları çizgisinde) olup Maltepe-Maydos yönünü tıkamakta.

-72.Alay(Bir tabur eksik) güney kanatta ve Albayrak Sırtı’ndaki düşman kanadını toparlayıp baskı altına almış durumda.

-27.Alayın 2.Taburu (1,5 bölük eksik) Kabatepe ve dolaylarındaki kıyılarda gözetleme ve güvenlik görevinde.

-Kullanılmaya elverişli 77.Alayın 3. Taburu, iki bölüğüyle Azmakdere-Ece Limanı bölgesini örtmekte

-72.Alayın 3.Taburundan iki bölük, tümen ihtiyatı olarak Conkbayırı’nda,

-Tümen topçu mevzileri, kuzeyde Suyatağı ve büyük kısmı ile 165 rakımlı tepe – Kemalyeri sırtları olmak üzere Topçular Sırtı uzanımının doğu yamacına mevzilenmişti. Ayrıca Kabatepe’de bir karışık hafif batarya ve Palamutluk sırtlarında da bir obüs bataryası bulunuyordu.

-Tümen Muharebe İdare yeri Kemalyeri’nde kurulmuştu.³³³

25/26 Nisan gecesini Anzak birlikleri için de son derece belirsiz koşullar altında tedirgin ve zor geçmişti. 26 Nisan günü Türklerin takviye birlikler olarak taarruza geçmelerinden korkuluyordu. İngiliz resmi tarihi 26 Nisan günü için beklenen taarruzu şu cümlelerle

³³³ I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi, c.II, s.85.

özetliyor: “Tümen komutanlarının ertesi sabah için kuvvetli bir Türk taarruzu hakkındaki endişeleri, bereket versin ki, gerçekleşmedi.”³³⁴

Kısacası 26 Nisan günü her iki tarafta bitkin durumdaydı ve karşı tarafın güçlü bir taarruzundan çekinmekteydi. Anzakların yaptıkları yerel taarruzlar özellikle 57.Alay cephesinde bir dalgalanma yarattıysa da taarruz gelişemedi ve hat üzerinde önemli bir değişikliğe yol açmadı. Karaya çıkan birliklerin birbirine karışması sonucu durum Anzaklar için endişe verici ve kritik bir hal almaya başlamıştı. Birliklerin tekrar organize edilmesine ihtiyaç vardı. Sahilde ise Türk topçu ateşinin yarattığı karışıklık devam ediyordu.³³⁵

Bu nedenlerden dolayı General Ian Hamilton Anzak kolordusun şimdilik verdiği vazife, birliklerin tertip ve tanzim edilmesi ve mevzilerin zapt edilemez bir hale getirilmesinden ibaretti. Amaç güneyde karaya çıkan ve asıl çıkarma noktası olan Seddülbahir bölgesine yardım etmek için Arıburnu bölgesinde mümkün olduğu kadar fazla Türk kuvvetini üzerlerine çekmekti.³³⁶

26 Nisan günü Arıburnu’nda akşam karanlığı çökmüştü. Saat 19.00’da 19.Tümen Komutanı Mustafa Kemal cephedeki birliklere cephe hattının sağlamlaştırılması, komşu birliklerin irtibatlarının sağlanmasına dair çeşitli emirler gönderdi.

Arıburnu bölgesine ilk gönderilen takviye birlikleri 64.Piyade Alayı ile 11.Tümenden 33.Alay idi. Bu alaylar 25 Nisan günü geç saatlerde yola çıkarılmışlardı fakat bölgeye intikal etmeleri 26 Nisan akşam saatlerini bulmuştu. Bu noktada deniz taşıtlarının yetersizliği ve ulaşım imkânlarının kısıtlı olması etkili olmuştu.

Arıburnu ve Seddülbahir’de zorlu mücadeleler yaşanırken, 26 Nisan günü 5.Ordu Komutanı Liman Von Sanders hala Saros Körfezinde bekliyordu. Yarımadanın güneyinden gelen acil takviye çağrıları git gide artmaktaydı ve sonunda Liman Paşa Yukarı Saros bölgesinin çıkarma bölgesi olmadığını kavrayarak güneye asıl çarpışmaların yaşandığı bölgeye gitmeye karar verdi ve Saros bölgesindeki kuvvetlerin komutasını kurmay başkanı Kazım Bey’e bıraktı. Ayrılırken bölgede bulunan 7. ve 5. Tümenlerin geride kalan son birliklerinin de Maydos’a yollanmasını tembihledi.³³⁷

Gönderilen takviye birlikleri parça parça ihtiyaca göre Seddülbahir ve Arıburnu bölgelerine sevk edilmekteydiler. Arazi yapısı nedeniyle Dağ topları Arıburnu tarafında toplanırken sahra topları Seddülbahir bölgesine gönderilmekteydi.

³³⁴ Oglander, a.g.e., c.I, s.332.

³³⁵ Major General Sir C.E.Callwell, *The Dardanelles*, England 2005, s.113-114.

³³⁶ Oglander, a.g.e., c.I, s.361.

³³⁷ Sanders, a.g.e., s.90.

19.Tümen Komutanı 27 Nisan günü takviye olarak gönderilen iki alayla birlikte bir taarruz yapılmasını kararlaştırdı. Ordu komutanlığı da düşmanın elde ettiği arazi parçasına yerleşmesine izin vermemek ve acilen denize dökmek için taarruz edilmesini istiyor bu konuda emirler veriyordu. Gelen iki alaydan Binbaşı Servet komutasındaki 64.Alay Kilya koyuna çıktıktan sonra 57.Alayı desteklemek için cephenin sağ kanadına, 33.Alay ise 27. ve 72.Alayların arasına girerek taarruza katılacaklardı. Hazırlanan taarruz planına göre; yarım ay şeklindeki düşman mevzilerine 57. Ve 64.Alaylar kuzeyden ve hakim araziden Haintepe doğrultusunda taarruz edecek, diğer yandan 27. 33. ve 72. Alaylar da genellikle Kanlısırt eksenini kavramış olarak burasını bütünü ile koparıp çıkarma noktasında birleşeceklerdi.³³⁸

Taarruz için birliklere şu emir gönderildi:

“Taarruz Emri

Kocadere

27 Nisan 1915

Saat 05.00

1. 25 Nisanda yapılan taarruzla gemilerine çekilmeye mecbur edilerek tekrar karaya çıkan düşmanın, dünkü başarılı ateşlerimizle oldukça sarsılıp moralinin bozulduğunu gördüm.
2. Tümen aldığı iki alay piyade, bir dağ taburundan ibaret takviye kuvvetleriyle düşmanı, Allah'ın yardımıyla tamamen geri atmak üzere yeniden taarruza geçecektir.
3. 64.Alay, sağ kanatta 57.Alayın mevzisinden düşmanın sol kanadı aleyhine taarruz edecektir. 57.Alay, gece kendisine katılan 77.Alayın 3.taburundan iki bölükle 64.Alayın taarruza geçmesini takiben, sağ kanadımızın ihtiyatını teşkil ve 64.Alayın harekâtını takip edecektir. 19.Tümen Dağ Topçu Bataryası, bu sağ kanattan taarruz edecek piyadelerimizin ileri hareketini sağlayacak ve özellikle düşmanın çıkarma noktasını ateş altına alacaktır.
4. 27.Alay, bugün sağ kanatta bulunan 72.Alayın 3. Taburuyla beraber cepheden sağ kanadımızın taarruzuna iştirak edecektir. 27.Alay Komutanı 72.Alay 3.Taburu emri altına alacaktır.
5. 72.Alay, 27. Alayın sol kanadını uzatarak düşmanın sağ kanadına taarruz edecektir. 77.Alayın birinci hattaki bölükleri 27.Alayın taarruzuna iştirak ve gerideki kuvvet de birinci hatta yaklaşarak 72. Alayın harekâtını takip ve takviye edecektir.
6. 33. Alay, tümen ihtiyatı olmak üzere emrim altında merkez gerisinde bulunacaktır. 9.Tümen ve 7.Tümen dağ bataryaları, düşmanın cephe ve sağ kanadını şiddetle ateş altına alarak piyademizin ileri hareketini destekleyecektir.
7. Tümen karargâhı merkezde, dağ bataryası mevzi civarında bulunacaktır.

19.Tümen Komutanı

Yarbay

Mustafa Kemal”³³⁹

³³⁸ I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi, c.II, s.86.

³³⁹ ATASE, Kls.4902, Dos.30, Fih.003-01a

Sabah saat 07.00-08.00 arasında taarruz başladı. İlk başlarda merkezde ve sol kanatta gelişen taarruz 64.Alayın Tümen Kurmay Başkanının İzzeddin Beyle sağ tarafa yetişmesinden sonra sağ tarafta da gelişmeye başladı. 33.Alay ise geç kalmış taarruza yetişememişti. Özellikle 27.Alayın taarruzları oldukça şiddetli geliyordu. Kırmızısirt-Kanlısirt bu şiddetli hücumlar sayesinde ele geçirildi. Düşman yine son hatlarına yani bu tepelerin denize bakan taraflarına zorlukla çekilmişti. Bazı düşman askerlerinde teslim olma emareleri başlamıştı.

14.Taburdan Onbaşı Alfred Love 27 Nisanda Türk ateşi altında günlüğüne şu satırları yazdı: “Makineli tüfekler adamlarımıza cehennemi yaşıyorlardı. Çevremde vurulmaya ve ölmeye başladılar ama ben kaçabildim”³⁴⁰ Onbaşı Love’un günlüğüne yazabildiği son satırlar bunlar oldu. Aynı gün öğleden sonra vurularak öldü.

Sağ tarafta 64.Alayla taarruza kalkan 57.Alay ise karşısındaki düşmanı Cesarettepe ve Bombasirtı’nın güney sırtlarına kadar atmayı başarmıştı. Taarruz bu şekilde gelişirken Türk sağ kanadı ve merkez kısmı donanma ateşiyle iyice hırpalanmaya başlamıştı. Kırmızısirt ve Kanlısirt bölgesinde Türk birlikleri donanma ateşine açık olan arazide daha ileriye gidemiyor, ilerlemeye kalktıklarında çok fazla zayıat veriliyorlardı.

Aynı şekilde sağ kanadın donanma ateşine açık taraflarında birlikler zayıat vermeye başlamışlardı. Akşam saatlerinde 57.Alay 3.Tabur Kömürkapı Deresi’ne kadar ilerlemeyi başarmıştı fakat diğer taburlar düşman makineli tüfeklerinden adım atamaz haldeydiler. Gece karanlığıyla iyice birbirine karışan taburlar ilerleme imkânı bulamadılar. Bu gece yapılan taarruzlarla Bombasirtı’ndan Korkuderesi’ne kadar inilmiş ve Yüksöksirt’in kuzey taraflarında ilk hat siperleri ele geçirilse de daha fazla ileri gitme imkânı bulamayarak sabaha karşı askerler tahammül edemeyerek yine geriye Cesarettepe’ye döndü.³⁴¹ Sol kanatta ise 72.Alay ve toparlanabilen kuvvetiyle 77.Alayın taarruzlarından hiçbir fayda sağlanamamıştı.

Topçu mevzii
Saat 8.00 Sonra
14 Nisan 331(27 Nisan 1915)

Fırka Emri

- 1- Düşman kâmilin sahile dökülmüştür. Vesâit-i irkabiyesi kifâyet etmediğinden tamamen kaçırılmıyor.
- 2- Gecenin zulmetinden istifade ederek düşmanın yeniden kuvvet çıkararak döküntülerini takviye etmesi ihtimali vardır. Bunun için:
- 3- Tekmil kıtaât hiçbir düşman kıtaâtı kalmayıncaya kadar taarruza gece dahi devam ederek, sahilin taht-ı hâkimiyete alınmasını kat’iyyen talep ederim.

³⁴⁰ Cameron, a.g.e., s.20.

³⁴¹ ATASE, Kls.4902, Dos.30, Fih.001-04.

- 4- Topçular zulmet-i leyle kadar kemâl-i faaliyetle ateşlerini devam ettirmekle beraber gece dahi istikametleri tespit ederek sahile ateş edeceklerdir. Topçu ateşlerinin kesilmesi için düşman piyade tüfek sadası tamamen kesildiğinde olacaktır.
- 5- Her kıta kumandanı bana vaziyet hakkında sık sık rapor göndereceklerdir.
- 6- Ben düşmanın tamamen imhasına kadar topçu mevziinde bulunacağım

Fırka 19 Kumandanı
Kaymakam³⁴²

Bu emri aldıktan sonra saat 9.00’da sol kanat komutanı tarafından taarruz emri verildi fakat askerler bir adım bile ileriye gidemedi siperlerinde kaldılar. Bu taarruz denemesi de başarısız oldu.

Çok geçmeden bu alaylardan imdat çağrıları gelmeye başladı. Alaylar, verdikleri çok ağır zayıat nedeniyle durumlarının kötüleştiğini, sol kanattan düşman baskısının arttığını belirtiyorlardı. Eldeki bütün ihtiyatlar kullanılmıştı. 77.Alay yine dağılma belirtileri gösteriyordu:

“Saat 3.45 sonra

19. Fırka Kumandanlığına

Hücum emrinizi aldım. Bütün zâbitân çalışıyor ve bunu temin için var kuvvetimi sarf ediyorum. Her şeyden sarf-ı nazar(vaz geçtim) ne nam ne de bir şey arzu ediyorum. Yalnız muvaffakiyetin temin ve idamesi için buraya taze bir kuvvetin sevkini ağlayarak istirham ediyorum.

77.Alay Komutanı”³⁴³

Bu iki alayın feryatları karşısında Mustafa Kemal’in değerlendirmesi şöyleydi: “Bu raporlara göre, sol kanadımızın büyük bir tehlike içine olduğu düşünülebilirdi. Hâlbuki ben bizzat görüyordum ki büyük tehlike içinde olan, bunların karşısındaki düşmandı. Bunun için gönderilen subaylara kendilerine, gayret etmeleri ve durumu değerlendirmeleri sözlü ve yazılı olarak bildirilmiştir.”³⁴⁴

Bu durumun üstüne geç gelen ve taarruza katılmayan 33. Alaydan iki tabur sol kanadı takviye için tümen komutanı tarafından gönderildi.

Bu noktada, cephenin sol kanadını teşkil eden 72.Alay, 77.Alayın bir kısım kuvveti ve cepheye akşamüstü gelebilen 33.Alayın içinde bulunduğu durum önemlidir. Bu alaylar bir türlü istenilen başarıyı elde edememiş, karşılarındaki düşmanı geri atamamıştı.

Alay komutanları 19.Tümen Komutanına arka arkaya durumun vahametini gösteren raporlar gönderiyorlardı:

³⁴² ATASE, Kls.4902, Dos.30, Fih.003a.

³⁴³ ATASE, Kls.4902, Dos.30, Fih.003-01.

³⁴⁴ M.Kemal, a.g.e., s.43.

“Tümen Komutanlığına

Saat: 03.00, 28 Nisan 1915

77.Alayın dört bölükten ibaret alayımıza ihtiyat verilen kuvvetinin dört askerinden bile faydalanılmadı. Akşama kadar yapılan muharebede zaten altı bölükten ibaret olan alay, beş subay ve iki taburdan altı manga asker kalmıştır. Geriye kalanlar şehit, yaralı ve akıbetleri bilinmeyenlerdir. 33.Alay ise akşamüstü saat 18.30’da muharebe bölgesine geldi. Çok az taarruzda bulundu. Bunun üzerine bütün alay komutanları yapılması gereken her şeyi yaptığımız halde askere ateş kestirmek, emir dinletmek ve mevkilerinde tutmak mümkün olamadı. Moralleri son derece bozuktur. Kilometrelerce uzanan ormanlığın içerisine dalmışlardır. Toplamanın ve ileriye sevk etmenin ihtimali yoktur. Bu durum devam ettiği takdirde felaket, yüzde yüz muhakkaktır. Başka asker mi gönderilecek yoksa burada bir düzenleme mi yapılacak, bu konudaki emirlerinizi beklemekteyim. Vatanın selameti için çabuk hareket etmeniz arz olunur.

72.Alay Komutanı

Binbaşı Münir”³⁴⁵

33.Alay Komutanı Yarbay Şevki’nin gönderdiği rapordan da bu alayın bazı askerlerinin firar ettikleri ve firarın önüne geçilemediği anlaşılıyordu:

“19.Tümen Komutanlığına

Saat 05.30 28 Nisan 1915

Düşman, sol kanadımızdan ilerleyip avcılarımızı yerlerinde durdurmak için çok şiddet kullanıldığı halde yine firarın arkası alınamıyor. Durum dikkatinize sunulur.

33.Alay Komutanı

Yarbay

Şevki”³⁴⁶

Bir tabur komutanının Mustafa Kemal Beye gönderdiği şu rapor durumu en iyi şekilde özetliyor:

“19.Tümen Komutanlığına

Saat: 03.00, 28 Nisan 1915

Taburumdan üç manga bir kuvvet ile bir subay, 33.Alay harp etmiyor, firar ediyor. Emir tanımıyor. Düşmanın sol kanattan siper hatlarına da gitmediler. Yalnız birliğimi üç defa hücum ettirdim. Kimse takip etmiyor. Burası fena yenilgiye uğrayacaktır. 27.Alay yani sağ kanat istikametinde geri döndüm.

2.Tabur Komutanı

Hüseyin Rıza”³⁴⁷

Türk hattının en sol kanadında cereyan eden bu olaylar sırasında alaylar daha sonra yazdıkları raporlarda birbirlerini suçlamışlardır. 72.Alay Komutanı yazdığı raporunda cephede yaşanan bu kritik safhayı şöyle anlatıyor:

³⁴⁵ A.g.e., s.45.

³⁴⁶ 33.Alay Komutanı Yarbay Şevki Bey 29 Nisan günü cepheyi teftiş ederken göğsüne isabet eden bir mermiyle şehit olmuştur.

³⁴⁷ A.g.e., s.46.

“Saat 12.00 "küsür"da artık elde ihtiyat namıyla bir şey kalmamış ve ahvâl kesb-i vehâmet etmekte bulunmuş ise de alay yerinde muannidâne sebât ediyordu. Maamafih alayı takviye eden 77. alay efrâdının kuvve-i maneviyeleri pek mütezellil olduğu cihetle birer ikişer doğrudan doğruya ve bazıları birer bahane ile avcı hattından çekilmekte olduklarından onları görerek bizim efrâda da hemen sirâyet etmekte idi. Fakat derhal önü alındı. Vaziyetin ıslâhı için kuvvet talep edilmişti. Tehlikeli görülen istikamet nazar-ı itibara alınarak kullanılması için saat 4 "sonra" da bir taburun gönderildiği emri vârid oldu. Lakin mezkûr tabur gelmedi ve 27. alayı takviye ettiği sonradan haber alındı. Saat 3.45 "sonra" da düşmanın sol cenahımıza karşı kuvveti fâik idi. Alayımız zaten altı bölükten ibaret bulunuyor ve verdiği telefât dolayısıyla kuvveti nısf nısf tenezzül etmiş, 77. alay efrâdının kuvve-i maneviyesizliği hasebiyle alay müşkül vaziyette bulunurken 33. alayın sol cenahımızdan düşmana taarruz etmek üzere hareket ettiği emri geldi. 33. alay iki taburla geldi. Bir taburunu sol cenahımıza ve bir taburunu da (1. tabur) alayı takviye için saat 6.30 "sonra" da Kanlısirt'in şarkındaki hatt-ı ictimaa gönderildi. Mezkûr tabur henüz cephesini, düşman istikâmetini, bizim avcı hatlarımızın mevkiini görmeden, öğrenmeden ve kimsenin emri olmaksızın daha geriden ateş etmeye başladı. İleride bulunan avcılarımız bu ateşten müteessir olmakta bulduklarından ma-adâ [Düşman bizi soldan sarıyor diye] daha ihtiyat mevziinde iken soldan gelen 77. alay efrâdına düşman telakkisiyle bilâ emr ateş etmeye başladılar. Bu kargaşanın önü alınmak için pek ziyâde uğraşıldı. Onlara emir verilmek ve mevkillerinde tutmak kâbil olmadı. Daha meydan-ı harbe gelmeden son derece kuvve-i maneviyeleri bozulmuş olan bu asker kilometrelerle imtidâd eden ormanlığın içerine dalmış çıkarmak imkânı mümkün olamamıştı. Mütebâkî bir kısım kuvvetiyle avcı hatlarımızı takviye ederek geceleyin borularla birkaç defa hücum işareti verildiyse de pek az ilerlendi. Muharebe bütün gece sürekli bir surette devam etti. O gün birinci taburumuz tarafından 109 ve 2.Taburdan da birkaç İngiliz tüfeğiyle bir makineli tüfek iğtinâm edildi ve doğruca taburlar tarafından ambara teslim edildi. Yevm-i mezkûrda 6 bölüklü alaydan zâbitândan 2 şehit 8 mecruh, efraddan 79 şehit 249 mecruh 228 kayıp zâyîâtımız oldu.”³⁴⁸

Mustafa Kemal Bey 28 Nisan günü yapılan muharebeler sonucunda düşmanın denize dökülememesinin sebebini askerlerin aşırı yorgun olması, bazı birliklerin düzeninin neredeyse tamamen kaybolmasına bağlamaktadır.

Düşman özellikle sağ kanat ve merkezde deniz tarafına doğru atılmış fakat şiddetle takip edilememişti. Düşmanın donanma topçusunun yanı sıra Türk birliklerinin de verdikleri zayıt ve yorgunluk düşmanın denize dökülmesine mani olmuştu. Mustafa Kemal Bey kazanılan hatta durmaya ve bu hattı tahkim etmeye karar verdi.

Sağ kanatta düşman son derece sarp bir arazide sıkıştırılmış, merkezde 27. Alayın fedakârlıklarıyla Kırmızısirt-Kanlısirt eksenindeki tepeler ele geçirilmiş ve düşman bu tepelerin denize bakan batı yamaçlarına atılmıştı. Sol kanat en kritik bölgeydi, düzensizlik ve firar devam ederken buradaki üç alaya ait birlikler (72.77.33. Alaylar) tamamen birbirlerine karışmış vaziyetteydiler. 77. Alayın içinde başlayan ve iç içe geçmiş diğer birlik askerlerine de

³⁴⁸ ATASE, Kls.4902, Dos.30, Fih.002. , ATASE, Kls.4902, Dos.30, Fih.002-01.

sıçrayan firar sonucu askerlerin maneviyatının sarsılması, birlik komutanlarının askerlerine hakim olamaması, emir-komuta da yaşanan sorunlar Türk sol kanadını çok tehlikeli bir vaziyete sokmuştu. Mustafa Kemal bu kanattaki birliklerin yerinden bir adım geri gitmemesini ve buldukları hatta direnmelerini emreden şu emri 28 Nisan sabaha karşı verdi:

“72.Alay Komutanlığına

Merkez Gerisinde Topçu Mevzisinden

Saat 05.20 28 Nisan 1915

Sağ kanat ve merkezde durumumuz mükemmeldir. Sol kanat birlikleri de durumu düzeltip her ne olursa olsun işgal ettikleri mevkiileri muhafaza edecektir. Gerekli takviye birlikleri Kolordudan istenmiştir. 77.Alay ve 33.Alay Komutanlarıyla irtibatta bulununuz ve bu emrin kendilerine tebliğiyle her üç alay birliklerinin emir-komutasını üstleniniz. Ben doğrudan doğruya sizinle haberleşeceğim. Bana öncelikle durumu bildiriniz. Karşınızdaki düşman kuvveti yaklaşık ne kadardır?

19.Tümen Komutanı
Yarbay
Mustafa Kemal”³⁴⁹

Bütün birliklerin buldukları hatta durması ve hattı güçlendirmeleri emrini veren Mustafa Kemal şiddetle takviye birliklerine ihtiyaç duyuyordu. Elinde neredeyse hiç ihtiyat birliği kalmamıştı. Bütün askerler ön hattaydı. 3.Kolordu Komutanı Esat Paşadan takviye birlikler istendi fakat Esat Paşa da çaresizdi. Bölgeye intikal ettirilen birlikler ya yoldalardı ya da Seddülbahir bölgesini kritik durumu nedeniyle bir kısmı o bölgeye gönderilmişti. 3.Kolordu Komutanlığı da birliklerin tahkimat yapması ve tepelerin ne olursa olsun savunulması emrini verdi. Bugün yapılan Türk taarruzları Anzak kolordusunun da takviye istemesine sebep oldu ve dört taburla takviye edildi.

27 Nisan günü ve 28 Nisan ilk saatlerinde devam eden Türk taarruzlarının elde ettiği asıl sonuç şuydu:., bu harekâtın meydana getirdiği mevzi hatları, çok küçük dalgalanmalar hariç, bütün savaş boyunca çok önemli bir değişikliğe uğramayacaktı. Bundan sonra taraflar toprağa gömülecek, her gün kısa ve kanlı çarpışmalarla mevzi savaşları başlayacaktı.³⁵⁰ 19.Tümenin meydana getirdiği bu hat kuzeyden güneye Cesarettepe doğusundan başlayarak Bombasırtı-Kırmızıırt-Kanlıırt ve Albayrak Sirtına kadar ilerliyordu.

³⁴⁹ A.g.e., s.47.

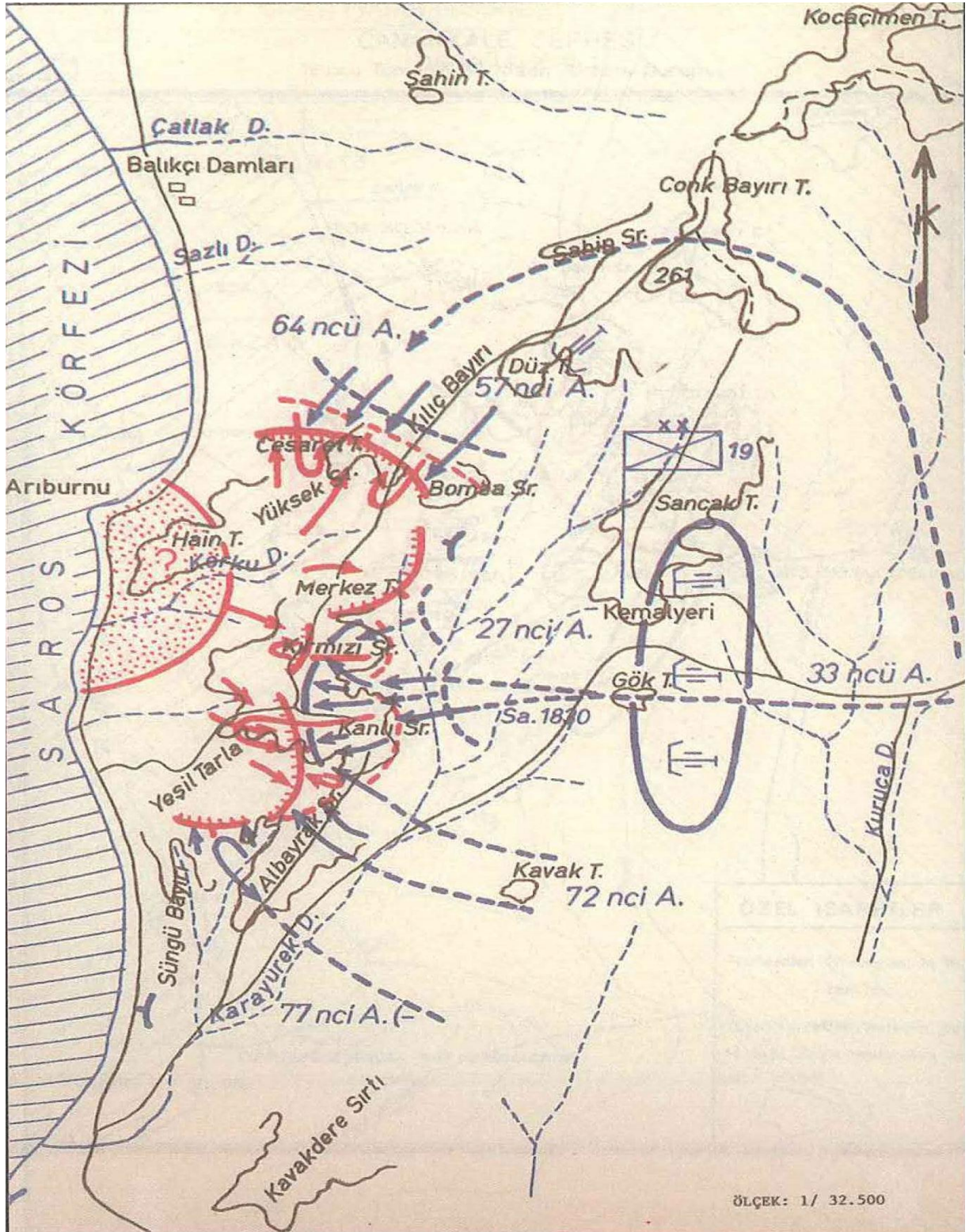
³⁵⁰ T.C Milli Savunma Bakanlığı, *Bir Kahramanlık Abidesi 57.Piyade Alayı Şehitler Alayı*, Ankara 2003, s.73.

MAKAM/BİRLİK	RÜTBE	ADI ve SOYADI
19.Tümen Komutanı	Yarbay	Mustafa Kemal(ATATÜRK)
27.Alay Komutanı	Yarbay	Mehmet Şefik (AKER)
57.Alay Komutanı	Binbaşı	Hüseyin Avni
72.Alay Komutanı	Binbaşı	Mehmet Münir
77.Alay Komutanı		Saip
33.Alay Komutanı	Yarbay	Ahmet Şevki
64.Alay Komutanı	Binbaşı	Servet (YURDATAPAN)

Tablo 3: 27 Nisan muharebelerine katılan birlikler ve komutanları³⁵¹

³⁵¹ Görgülü, a.g.e., s.39.

19.Tümenin 27 Nisan Taarruzu³⁵²

28 Nisan gün doğduğunda Arıburnu'nda bulunan iki tarafta büyük harekâtlar yapıp karşısındaki düşmanı atıp ilerleyecek durumda değillerdi. Cephedeki birlikler yorgundu ve birbirlerine karışmış, düzensiz haldeydiler. Türk tarafı hala şiddetle takviyeye ihtiyaç

³⁵² I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi, c.II.

duyuyordu. İstanbul'dan yola çıkarılan 16.Tümenin 125.Piyade Alayı 19.Tümen emrine verilmişti. Bu alay 28 Nisan sabaha karşı 19.Tümen komutanlığının emrine girdi ve aynı gün öğleden sonra Kemalyeri civarına ulaşarak çatışmalara girdi. Mustafa Kemal Bey Saat 13.20'de 3.Kolordu Komutanı Esat Paşa'dan takviye isteğini yeniliyordu:

“Düşmanın gelen dokuz nakliye gemisinden çıkarma yapmaya başladığı, birliklerin birinci hatlarını kuvvetlendirmek üzere ileri gönderildiklerini görüyorum. Bundan başka daha sekiz nakliye gemisi yaklaşmaktadır. Düşmanın önemli kuvvetlerini bu bölgeye çıkaracağını tahmin ediyorum. Sol kanadımıza devam eden taarruzu durdurmaya yeni gelen alaydan bir taburu görevlendirdim. Diğer iki tabur ihtiyattadır. Bizim birinci hattımız, düşmanın 200-300 metre karşısındadır. Bu durumda artan düşman karşısında beklemek tehlikelidir. Kesin sonuç almaya yetecek taze kuvvetin hızla gönderilmesi arz olunur.

19.Tümen Komutanı
Yarbay
Mustafa Kemal”³⁵³

28 Nisan gününün Türk tarafı için diğer bir önemli olayı, dağılıp kaçan ve cepheyi oldukça sıkıntılı bir duruma sokan 77.Alayın firari erlerinden bazılarının kurşuna dizilmesiydi.

19.Tümenin Kurmay Başkanı İzzettin Bey günlüğünde 28 Nisan ile ilgili şu notu düşmüştür:

“Nisan 15 1331 (28 Nisan 1915)
Düşman tab'an metin ve sarp olan mevziinde tahkimat ile meşgul. Bize 125.Alay geldi. Bu alayın önünde, 77.Alaydan üç firari kurşuna dizildi. 125.Alayın ikinci taburu sol cenahımıza gönderildi. Bugün düşman sol yanımızdan tazyik etmek istediye de muvaffak olamadı. Gece muharebesi devam etti.”³⁵⁴

Bu üç firari askerin yeni gelen 125.Alay önünde kurşuna dizilmesi şüphesiz diğer askerlere verilen bir mesajdır. 77.Alayın ilk gün bir daha toparlanamaz şekilde dağılması, daha sonra takviye olarak gelen 33.Alaydan bazı bölüklerin firar edip geriye kaçmaları, Mustafa Kemal'i ve diğer yüksek rütbeli komutanları bu işin sonunu almak için tedbir almaya itmiştir. Zira içinde buldukları savaş asla bu şekilde düzensiz geriye kaçmaları ve hataları kaldırabilecek bir savaş değildir.

Diğer taraftan 28 Nisan günü Mehmet Şefik Bey'in 2. Tabur Komutanına gönderdiği rapor cephede bulunan Türk asker ve komutanlarının motivasyonunun ne derece yüksek olduğunu göstermesi açısından önemlidir:

“27. Alay 2. Tabur Kumandanı İsmet Bey Biraderime:

1- Onbeş Nisan 331 (28 Nisan 1915) raporunuzu aldım mühim ahvâli belirten bu gibi raporları hasbe'l-münâsebe on dokuzuncu firka kumandanlığına veriniz. Zira ahvâl-i hâzıra harbiyesiyle ve mıntikanız ile alakadar olmadığımı açıklamaya hacet yoktur.. Maahaza raporunuzu aynen firka kumandanlığına takdim ettim. Firka karargâhı

³⁵³ M.Kemal, a.g.e., s.49.

³⁵⁴ İzzettin Çalışlar, *Atatürk'le İki Buçuk Yıl Orgeneral İzzettin Çalışlar'ın Anıları*, İstanbul 1993, s.35.

Kocaçeşme çıkan bildiğimiz sırt boyu üzerindedir. Hemen Kocadere hizasından biraz daha şimaldedir.

2- Dördüncü bölüğünüzün perâkende efradından bir kısmı alaydadır. Mustafa Efendi dahi nezdimizdedir. Arıburnu'ndan vazifesine kurban olan bölüğünüzün intikamını almak ve düşman elime geçen Arıburnu'ndaki toplarımızı kurtarmak için, ilk günü alayımızın Tanrı'nın yardım ve desteğine dayanarak kahramanâne yaptığı taarruz ve ondan sonraki günler ve gecelerde ve yine dünkü şiddetli muharebede îfâ ettiği vazife alayın namını elhamdülillahi teâlâ alâ etmiş fakat fedâkâr arslan zabitlerinden kısm-ı mühimmi yaralı ve şehit bırakmıştır. Düşman sıkışmıştır. İnşallah pençe-yi muvaffakiyete müncer olunur. Toplarımızı ilk günü kurtardığımızı elbet işitmişsinizdir. Sizi hıfz hamd-i ilâhîye emanet ederim ve arkadaşlarımızın gözlerinden öperim.

27.Alay Kumandanı
Mehmet Şefik.”³⁵⁵

Anzak tarafında ise cephede yeni düzenlemelere gidildi. Cephe sağ ve sol kanat olmak üzere ikiye ayrıldı. Sağ kanat General Bridges'e, sol kanat ise General Godley komutasına verilmişti. Bugün daha çok Anzak kuvvetlerinin yerel saldırılarıyla geçmişti. Bu saldırılar daha çok Türk cephesinin en sağ tarafına yani Cesarettepe-Boyun noktasına yöneltildi. Bu bölgede Anzak birlikleri gerçekten son derece dik ve sarp mevzilerde bekliyorlardı. Bu durumun düzeltilmesi için karşılarındaki Türklerin geriye atılması şarttı.

Yapılan bu yerel taarruzlar Türk birlikleri tarafından kolayca geri püskürtüldü. 28 Nisan'da her iki tarafın kuvvetlerinin cephedeki durumu şu şekildeydi:

Türk Kuvvetleri: 19.Tümenine bağlı toplam 15 tabur, 9 batarya ve 36 top

Anzak Kuvvetleri: 1.Avustralya tümenine bağlı 12 tabur, 2.Avustralya Yeni Zelanda

Tümenine bağlı 8 tabur ve Seylan Piyade Kıtası 1 tabur olmak üzere 21 tabur.

Ayrıca Kabatepe'den yapılan gözlemler sonucu sabah saatlerinden itibaren Anzakların 22 taşıma gemisiyle karaya asker çıkardıkları tespit edilmişti. Arıburnu'nun kuzeyine çıkan bu kuvvetlerin bir tabur kadar olduğu tahmin ediliyordu.³⁵⁶

Karadaki mevcut 21 taburu desteklemekle görevli 2.İngiliz Filosu çeşitli çaplarda 255 top namlusu vardı.³⁵⁷ Asıl farkı yaratan da filonun muazzam topçu gücüydü. Bu toplar her ne kadar siper içerisindeki askerlere çok fazla zayıat veremese de, açık arazide hücumla kalkan Türk birliklerine muazzam bir etki yaparak taarruz güçlerini kırıyordu. Her ne kadar Anzak kuvvetleri son derece dik yamaçların altında ve zor koşullarda savunma yapsalar da filonun ateş gücünün perdesi altında oldukları unutulmamalıdır. Özellikle Türk topçu gücüyle kıyaslandığında aradaki fark çok daha net anlaşılacaktır.

³⁵⁵ ATASE, Kls.5338, Dos. H-2, Fih.001-06a

³⁵⁶ ATASE, Kls.5338, Dos. H-2, Fih.001-07a

³⁵⁷ Erdemir, a.g.e., s.125.

Türk kuvvetlerinin sayısının artmasıyla Mustafa Kemal Bey kuvvetlerini üçe bölmüştü:
Sağ Kanat Kuvveti: 57.Alay, 64.Alay, 72.Alay 3.Tabur, 57.Alay Komutanı Binbaşı Hüseyin Avni'nin emri altında

Merkez Kuvveti: 27.Alay, 33.Alaydan bir tabur, 27.Alay Komutanı Yarbay Mehmet Şefik emri altında

Sol Kanat Kuvveti: 72.Alay ve 77.Alay birlikleri, 33.Alay, 125.Alay 1.Tabur, 33.Alay Komutanı Yarbay Şevki'nin emri altındadır.³⁵⁸

28 Nisan'dan sonra Arıburnu cephesinin nispeten sakin geçtiğini belirtmiştik. Bunun Anzaklar açısından sebebi; kendilerine Başkomutan Ian Hamilton tarafından verilen her ne pahasına olursa olsun ellerindeki araziye savunmaları ve direnme emirlerine uymalarıdır. İngilizler bu sıralarda asıl çıkarma yerleri olan ve asıl sonucu buradan alacaklarına inandıkları Seddülbahir bölgesinde ciddi harekâtlar yapmaktaydılar. Anzakların görevi buldukları yerde direnmek ve olabildiğince Türk kuvvetini üzerlerine çekmekten ibaretti.

29 Nisan'a gelindiğinde 3.Kolordu Komutanı Esat Paşa İstanbul'a Başkomutanlığa bir rapor göndererek parça parça cepheye sürülen birliklerin bir etki yapamadığını ve düşmanı denize dökmek için taze bir tümenin kolordu emrine verilmesi gerektiğini bildirmişti.

Enver Paşa yeni bir tümenin (15.Tümen) yola çıkarıldığını 5.Ordu komutanlığına bildirdi. 29 Nisan günü cephede yine önemli bir taarruz olmadı. Daha çok cephedeki birliklerin düzene sokulması, iaşe işlerinin yola koyulması ile ilgili çalışmalar yapıldı. 57.Alay cephesine yapılan ufak çaptaki Anzak taarruzları ise kolayca püskürtüldü:

“Sağ Cenah Kumandanlığına

6.30 Evvel:

Düşmanın taarruzunu def ettiğinizden pek memnun oldum. Vaziyet-i hâzıramızın kıymetini muhafaza etmek sağ cenahımızın bu güne kadar gösterdiği gayret ve fedakârlığın âsârına bağlıdır. Düşmanın cephenizden taarruzunda muvaffak olacağına ihtimal yormam. Çıkaracağı taze kıtaatla sağ cenahınızı çevirmemesine dikkat ediniz. Dikkatli keşif ihtiyatlarınızı toplu bulundurmamak hususuna dikkat ediniz. Ben her ihtimale karşı arkanızda taze bir tabur bulunduruyorum.

19'uncu Fırka Kumandanı
M. Kemal”³⁵⁹

29 Nisan gününün en önemli hadisesi, düşman filosunun Maydos kasabasını bombalamasıydı. Maydos savaş alanlarının tamamen dışında kalmakla birlikte daha çok cepheden gelen askerlerinin tedavilerinin yapıldığı seyyar hastanelerinin olduğu bir bölgeydi. Bombalanmayı gerektirecek askeri stratejik bir bölge değildi. Yapılan bombardıman sonucu tedavi gören

³⁵⁸ ATASE, Kls.4902, Dos.30, Fih.001-04a

³⁵⁹ ATASE, Kls.4902, Dos.30, Fih.001-05.

askerlerden bazıları şehit düştü. Yaralı olarak esir alınan ve bu hastanelerde tedavi gören bazı İngiliz askerleri de bu bombardıman sonucu hayatlarını kaybetti. Kasabada yangınlar çıktı ve binaların çoğu yıkıldı. Bu durum karşısında Osmanlı Başkumandanlığı da sert tepki vererek İngilizlerin bir daha hastane binalarını veya hastane gemilerini bombardıman etmeleri durumunda misliyle karşılık verilerek eldeki İngiliz sivil veya asker esirlerin kullanılacağını bildirdi.³⁶⁰

Bu arada 3.Kolordu Komutanı Esat Paşa birliklerin Çanakkale’de gösterdiği üstün gayret ve hizmetlerinden dolayı muharebe liyakat madalyasıyla ödüllendirilirken, 19.Tümen Komutanı Mustafa Kemal Bey’e de gümüş imtiyaz madalyası verildi:

17.2.331 (30 Nisan 1915)

“19.Fırka Kumandanı Mustafa Kemal Bey’e

Hidemat-ı faalane (devamlı görevler) ve fedakarınıza bir mükafat olmak üzere Nam-ı Sami-i Hazret-i Padişahiye izafetle (Padişah adına) taraf-ı valalarına bir Gümüş İmtiyaz Harp Madalyası gönderildi.

Geceli gündüzlü devam eden harbi, muvaffakiyetkarane bir surette idare ederek, her an bir başka surette tecelli etmekte olan hidemat-ı fedakaranenizin tevalisini (devamını) bekler ve ansamimülkalp (içtenlikle) tebrik eylerim. Maiyetinizdeki zabitan ve efrattan Harp İmtiyaz Madalyası’na kesb-i liyakat edenleri bildiriniz.”³⁶¹

3.Kolordu Komutanı
Tuğgeneral
Esat³⁶²

İngiliz Başkomutan Ian Hamilton, Anzakların çok hırpalanması ve yorgun düşmesinden sonra Nisanın 28 ve 29. Günü, İngiliz Deniz Tümeninden 4 taburu, cephenin bir kısmını teslim almak üzere, Anzak’a gönderdi. Bu taburların gelmesi, bazı Avustralya ve Yeni Zelanda birliklerine pek muhtaç oldukları dinlenmeyi sağlamış oldu. Ayın sonunda da, Anzak’taki mevzilerin savunma teşkilatı hemen hemen tamamlanmıştı.³⁶³

Arıburnu’nda 25 Nisan günü sabah karanlığında başlayan düşman çıkarmalarına karşı ilk üç gün (25-27 Nisan) devamlı olarak Türk taarruzları yapılmış, düşman dar bir kıyı kuşağına sıkıştırılmakla beraber denize dökülememiş, ağır zayıat veren 19.Tümen birlikleri yeni gelecek taze kuvvetlerle harekâtını sürdürmek üzere taarruzlarına ara vermiş bulunuyordu. Diğer üç gün (28-30 Nisan) içerisinde de bazı kritik noktalardaki küçük ölçüde düşman

³⁶⁰ Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, *Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri*, Ankara 2005, cilt:I,s.90.

³⁶¹ Esat Paşanın bu raporundan sonra M.Kemal’in emrinde savaşıyan 57., 27. ve 64.Alay Komutanlarını, 19.Tümen Kurmay Bakanı Binbaşı İzzettin’i ve Emir Zabiti Kazım Beyi nişanla ödüllendirmiştir. 19.Tümen bünyesindeki 72. ve 77.Alayların komutanlarına nişan verilmemiştir.

³⁶² Nusret Baycan, *Atatürk’ün Nişan ve Madalyaları*, Ankara 1986, s.89.

³⁶³ Oglander, a.g.e.,c.I, s.364.

girişimleri hariç, önemli bir değişiklik olmamıştı. Taraflar 27 Nisan'daki mevzilerinde tahkimat yaparak toprağa gömülmekle uğraşıyorlardı.³⁶⁴

Mustafa Kemal 29 Nisan günü birliklere gönderdiği tümen buyruğunda, düşmanın bütün maneviyatının bozulduğuna dikkat çekerek, birliklerinin moralini arttırmaya çalışıyordu:

“Fırka Emri

1- Düşman bugün mühim karâ-yı imdâdiye ihracı edememiştir.

Sağ cenahımız aleyhinde öğleden sonra icrasına teşebüs ettiği taarruz sağ cenah kuvvetlerinin fedakârlığı sayesinde iki saat zarfında mukâbil-i taarruzla mündefî edilmiştir. Cephede göstermek istediği faaliyet toçu ve piyadelerimizin gayretiyle derhal iptal edilmiştir. Sol cenahımıza koyduğu top ve mitralyöz piyadesi tamamen ezmek için tertibât-ı lâzımevi bu gece aldıracağım. Topçularımızın bu günkü ateşleri tesirinden düşman avcı setlerini kat'iyen takviye edememiş ateşin devamı müddetince tayin-i aksamında siperden geriye kaçanlar olduğu suret-i mahsusada icra ettiğim keşfiyat ve tarassudât neticesinde tahakkuk etmiştir. Topçularımıza teşekkür ederim. Yalnız düşman bu tesirlerimizden kurtulmak için bayrak sallamak hilekârlığında bulunduğu bugün kahraman piyadelerimizin böyle bir bayrak sallayanların üzerine atılarak tepelemeleri ve bayrağı almaları ile sabit olmuştur.

2- Kuvvetlerimize gayet mükemmel, yeni çıkmakta olan beş tabur piyade mitralyöz ve topçu ilhâk etmek üzeredir. Bu kuvvetlerin katılmasında, inşaallah karşımızdaki düşmana son kesin darbeyi vuracaktır. Beş gün ve beş geceden beri şâyân-ı takdir kahramanlıklarınızın mükâfâtını iktisâf etmek için bulunduğunuz mevkiinin tahkîmâtını tezyîd ederek ve kıtaâtınızı irtibât ve intizâm ve emr-i komutasını bir kat daha temin-i istinat ve ihtiyat kuvvetlerinizi lüzumunda hemen isti'mâl edecek bir halde bulundurmak hususunda şimdiye kadar gösterdiğiniz gayrette devam eylemenizi ve askerinizi mümkün olduğu kadar çok istirahat ettirmek ve uyutmak cihetleri nazar-ı dikkatte tumanızı tavsiye ederim. Bu husûsâtın temini için kıtaât kumandanı ve zâbitânın bizzat kıtaâtı bu gece gözden geçirmesi ile olabileceğini unutmayınız.

3- Topçular endaht icrasında bizim piyadelerimizi mutazarrır etmemek için fevkalade dikkatli bulunmaları kat'iyen talep ederim.

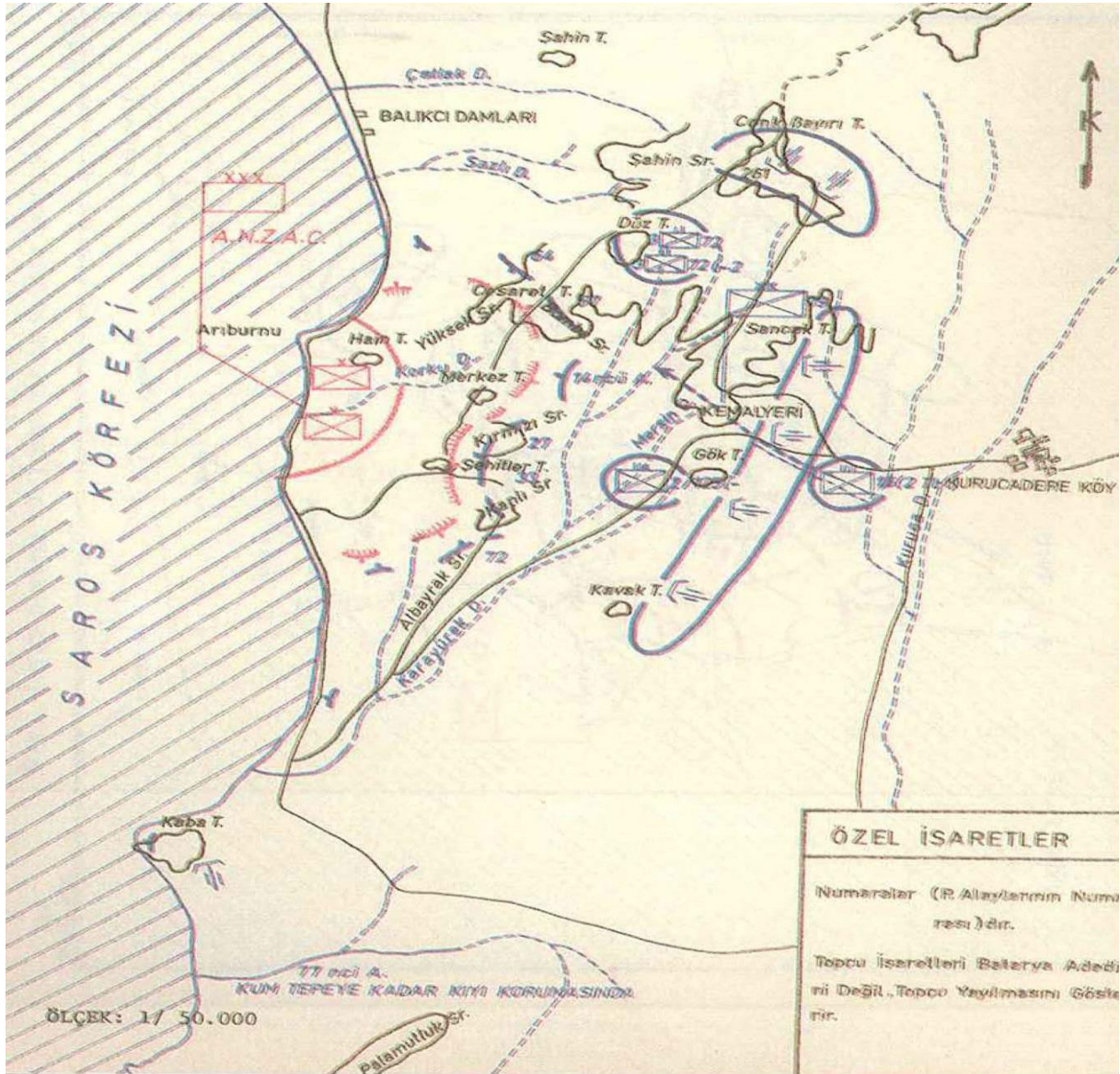
4- Kolordu süvari bölüğü Kabatepe'ye şimâl-i şarkîsinde bulunarak bunlara düşmanın sağ cenahtaki her türlü faaliyeti daimi tarassudu altında bulunduracaktır. Bu bölüğün bundan başka en mühim kıtası topçu muvâzihimizle Kocadere köyü arasında şimalden cenûba iki ve ileride devriyeler gezdirerek hatt-ı harpten hiçbir neferin kendi kendine çekilmiş olmasına imkân bırakmayacaktır.

5- Ben cümlenize malum olan merkezdeyim.

19. Fırka Kumandanı kaymakam
Mustafa Kemal³⁶⁵

³⁶⁴ *I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi*, c.II, s.97.

³⁶⁵ ATASE, Kls.5338, Dos. H-2, Fih. 001-09.

19.Tümenin 30 Nisan Akşamı Durumu³⁶⁶

10.0 ARIBURNU BÖLGESİ MAYIS AYI MUHAREBELERİ

10.1 1 Mayıs 1915 Muharebesi

İstanbul'dan yola çıkarılan 15.Tümen yarımadaının güneyinde Seddülbahir bölgesine gönderilmesine karar verilmişti. 5.Tümen ise Arıburnu bölgesinde kullanılacaktı. İstanbul'da bulunan Başkomutan vekili ve Harbiye Nazırı Enver Paşa bu tümenlerle düşmanın denize dökülmesini emrediyor ve bekliyordu. Sürekli yeni kuvvetlerle takviye edilen düşmanın buldukları mevzileri iyice güçlendirip tahkimat yapmadan direnci kırılmalıydı. 5.Tümenin 14. ve 15. Alayları 30 Nisanda, 13.Alayı 1 Mayısta Arıburnu'na ulaşmış olacaktı. Bölgedeki bütün kuvvetler 19.Tümen Komutanı Mustafa Kemal Beyin emrinde toplanacaktı.

³⁶⁶ I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi, c.II.

Bu kuvvet 9 piyade alayından oluşuyordu ve adı konulmasa bile Mustafa Kemal fiilen bir bölge komutanı seviyesine yükselmiş oluyordu.³⁶⁷

1 Mayıs gününe kadar yapılan taarruzlar cepheye parça parça gönderilen birliklerin yapabildikleri taarruzlardı. Bu sefer yeni bir tümenle boşluklar doldurulmuştu ve derli toplu bir cephe kurulabilmişti. Mustafa Kemal yeni gelen birliklerle asıl taarruzu merkez kısmından yapmaya karar vermişti. Bunun sebebi, donanmanın muazzam topçu gücü karşısında hücumla kalkan birliklerin ağır zayıflar vermeleriydi.

Özellikle iki kanat bölgesinde düşman donanması taarruza kalkan Türk birliklerini kolayca imha edebiliyordu. Merkez bölgesi donanma ateşinden kısmen daha az etkileniyordu. Taarruzun ilk hedefi, Bombasırtı batısı, Boyun noktası, Merkeztepe hattı olacaktı. Bundan sonraki harekât Haintepe ekseninde geliştirilecek ve düşman kuvvetleri çıkış yerine sıkıştırılarak denize dökülecekti.³⁶⁸

1 Mayıs 1915 Arıburnu Muharebesi'nde 19.Tümenin Kuruluşu:

Sağ Kanat Kuvvetleri:

Komutanı:57.Alay Komutanı Binbaşı Hüseyin Avni

57.Alay

64.Alay(iki taburlu)

72.Alayın 3. Taburu

77.Alayın 3. Taburu (iki bölük)

20.Alayın 3. Taburu

Merkez Kuvveti:

Komutanı: Yarbay Ali

14.Alay

15.Alay

125.Alay

Sol Kanat Kuvvetleri:

Komutanı: 27.Alay Komutanı Yarbay Mehmet Şefik

27.Alay

33.Alay

72.Alay (iki tabur)

125.Alay 2. Taburu

13.Alay üç bölüklü iki tabur

Topçu Kuvveti:

39.Alay 3.Tabur Sahra 4.Bölük, 5. Bölük

39.Alay 3.Tabur Dağ 7.Bölük

9.Alay 3.Tabur Dağ 7.Bölük, 8.Bölük

7.Alay 3.Tabur Dağ 7.Bölük, 8.Bölük

³⁶⁷I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi, c.II, s.97.

³⁶⁸I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi, c.II, s.98.

5.Alay 3.Tabur Bir batarya ve bir takım İstihkam 3.Tabur 4.Bölük, 2.Tabur 9.Bölük³⁶⁹

Bu tabloda gösterilen birliklerden özellikle 27.Alay, 57.Alay, 77.Alay ve 72.Alay birlikleri muharebelerin ilk gününden beri yapılan karşılıklı taarruzlarda mevcutlarının yarısı kadar büyük derecede zayıflar vermişlerdi. Mevcutları neredeyse birer tabur kuvvetine düşmüştü. İlk gelen destek birlikleri olan 64. ve 33.Alaylar da ciddi zayıflar vermişlerdi. Taze birlikler İstanbul'dan gelen 5.Tümen birlikleri ve 125.Alaydı ve mevcutları tamdı.³⁷⁰

Son anda daha önce dağılan 77.Alayın birlikleri Kabatepe'de sahili koruyan ve gözetleme yapan 27.Alay 2.Taburu ile değiştirilmesine karar verildi. (77.Alaya ait askerlerin Kabatepe'ye geç gelmesi sonucu 2.Tabur askerleri taarruza geç katılabilmişlerdir)³⁷¹ 77.Alay daha önce belirtildiği gibi dağılarak oldukça zor duruma düşmüş ve daha sonra toparlanabilen askerleri çok zayıflar vermişti. 1 Mayıs taarruzu öncesi 77.Alaya güvenilmediği için yeri değiştiriliyordu. Taarruzdan önce Mustafa Kemal birlik komutanlarını Kemalyeri'ndeki karargâhında toplayarak tarihe geçecek şu direktifleri sözlü olarak verdi:

[...]Durumumuz düşmana göre zayıf değildir. Düşmanın morali tamamen bozulmuştur. Ara vermeden siper yapmakta ve kendisine sığınacak yer aramaktadır. Siperleri yakınına birkaç mermi düşmekle hemen kaçışıklarını gözlerinizle gördünüz. Düşmanı büsbütün kaçırmak için daha fazla düşünmenin gereği yoktur. İçimizde ve komuta ettiğimiz askerlerimizde, Balkan Savaşı utancının tekrarını görmektense burada ölmeyi istemeyenlerin bulunacağını asla kabul etmem. Eğer böylelerinin olduğunu sezinlerseniz onları derhal kendi ellerimizle kurşuna dizmeliyiz. Şimdiye kadar kazandığımız başarıları tamamlamak için emre verilen taze kuvvetler savaş hattına ulaşmaktadır.”³⁷²

1 Mayıs sabah saat 05.00'te Türk topçuları hep birlikte düşman siperlerine ateş açtılar. Topçu ateşinden sonra merkez ve sol kanat kuvvetleri taarruza kalktılar. Taarruzun asıl ağırlığı merkez grubundaydı. 14.Alay bu noktada Boyun ve Merkeztepe istikametinde taarruza devam ediyordu. Alayın karşısındaki tel örgülerin kesilerek hücumun hızlandırılması, yeni makineli tüfek yuvaları yapılması ve ele geçirilecek düşman siperlerinin tekrar düşmana ateş edecek şekilde hazırlanması için cepheye yeni getirilen 5.Tümenin istihkâm bölüğü de bu alay emrine verildi.³⁷³

14.Alayın taarruza kalkmasıyla her ne kadar düşmanın kara topçusu yeterli sayıda olmasa da makineli tüfek ve piyade ateşlerinden etkilenerek taarruz daha en başta yavaşladı. Bu alay düşman siperlerine 200 metre kadar yaklaşabildi. 27.Alay komutanı Mehmet Şefik

³⁶⁹ M.Kemal, a.g.e., s.55.

³⁷⁰ *I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi*, c.II, s.99.

³⁷¹ ATASE, Kls.5338, Dos. H-2, Fih. 001-10.

³⁷² *I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi*,c.II, s.101.

³⁷³ ATASE, Kls.4902, Dos.30, Fih.005-01.

komutasındaki Sol Kanat Grubu neredeyse siperlerinden hiç çıkamamıştı. Siperlerden çıktıkları an donanma ateşine maruz kalıyorlardı. Sağ Kanat Grubu ise karşısındaki düşmanı oyalama emri almıştı fakat bu iki kanat gruplarının da merkezde ilerleyeme çalışan 14. Alaya daha fazla yardım etmeleri gerekiyordu. Saatler 10.30'u gösterdiğinde taarruzun gelişmediği, duraksadığı ve düşmanın bu taarruzlardan sarsılmadığı Mustafa Kemal Bey tarafından görüldü. Bu sebeple önce Sol Kanat Grubu Komutanına 14. Alayın ilerlemesi için kendi cephelerinde taarruzu hızlandırmaları emri verildi. Ayrıca bir emir yazılarak cephedeki bütün birlik komutanlarına duraklayan taarruza hız kazandırılması istendi.

Sol Kanat Grubu Komutanı Mehmet Şefik Bey emrindeki birliklerin verdiği kayıplardan bahsediyor ve hücumun geceye ertelenmesini istiyordu:

“19. Tümen Komutanlığına

Gündüz ilerlemenin verdiği kayıplar askerin gözünü son derece korkuttuğundan, Kabatepe'den gelecek olan taburun da katılmasıyla hava karardıktan sonra ilerlemeye izin verilmesi rica olunur.”³⁷⁴

Mehmet Şefik Bey'e Kabatepe'den gelecek tabur yerine 125. Alaydan bir tabur yollanarak taarruza devam etmesi emredildi. Bu sırada ilginç bir haber alındı. Müstahkem Mevkii Telsiz İstasyonu, Arıburnu'ndaki düşmana ait bir telsiz raporu yakalamıştı. Bu rapora göre; Anzak Kolordusu Türk taarruzlarından yakınıyor, mevzilerin sarsıldığı ve en kısa sürede takviye kuvvet yetiştirilmesini istiyordu³⁷⁵.

Telgraf metni 19. Tümen Komutanlığına gönderildi ve yakalanan bu telgraf cephedeki bütün birliklere gönderilerek taarruzun şiddetlendirilmesi gerektiği belirtildi. Arka arkaya tekrarlanan taarruzlar akşama kadar sürdü. Saat 18.00'e geldiğinde Merkezdeki 14. ve 15. Alay Komutanlarından ve ayrıca sol kanat komutanından gelen raporlarda; düşmana yapılan taarruzun istenilen seviyeye ulaşmadığı, taze birliklerle taarruzun gece yapılabileceği belirtiliyordu.

Mustafa Kemal ön hattan gelen bu raporları ciddiye alarak, akşamüstü kesilen taarruzların gece yarısı tekrar yapılmasına karar verdi. Hava karardıktan sonra birliklere mümkün olduğunca düzen verilmeye ve gece yapılacak taarruza hazırlanılmaya çalışıldı. Mustafa Kemal Bey 3. Kolordu Komutanlığına bir rapor göndererek cephedeki durumu arz etti:

“3. Kolordu Komutanlığına

Sağ Kanat kuvvetimiz görevini yapmaya devam etmektedir. Sol Kanat Kuvvetlerimizin hücumu başarıyla yapmaları için, ihtiyat kuvvetlerimden daha bir taburla takviyeye

³⁷⁴ M. Kemal, a.g.e., s.59.

³⁷⁵ *I. Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi*, c.II, s.102.

ihtiyaç gördüm. Merkez cephesinde taarruza tahsis edilen 5.Tümen birliklerinin bazı sebeplerden dolayı hücumları ertelenmiştir. Bu konuda gerekli tedbirleri aldım. Hücumu devam edeceğim. Elimde ihtiyat olarak üç bölüklü bir taburla, bir makineli takım daha mevcuttur.”³⁷⁶

Birlikler gece taarruzları için düzenlerini tamamladılar. Önce saat 24.00’te Sol Kanat Kuvvetleri ve saat 02.00 civarında da Merkez ve Sağ Kanat Kuvvetleri taarruza geçti. Fakat bütün çabalara rağmen yapılan hareketler, hafif mevzi dalgalanmalarından daha ileri gidemedi. 57.Alayın 2.Taburu Yükseksirt’in eteklerine kadar ilerlese de düşmanı Yükseksirt’tan çıkarmak mümkün olmadı ve eski vaziyet aynen devam etti.³⁷⁷ Mustafa Kemal gece taarruzu ile ilgili değerlendirmeyi yaparken şu nokta üzerinde duruyordu: “Kanlısirt’ta 13.Alayın 1.Taburuyla atılan başarılı adımlar, Sol Kanat Komutanının emrinde bulunan diğer kuvvetler tarafından takip edilmediğinden sonuçsuz kaldı. Yalnız Boyun noktasıyla Merkeztepe’de ve Kırmızısirt ile Cemaldere mansabları cihetinde düşman mevziisine oldukça yaklaşarak bu noktalarda arazi kazanılmıştı”³⁷⁸ Taarruzun gece de başarısız olmasıyla Mustafa Kemal saat 03.00’te taarruzları verdiği bir emirle sona erdirdi. Arıburnu bölgesindeki bu muharebe oldukça kanlı geçmiş birlikler oldukça fazla zayıf vermişti.

1 Mayıs 1915’te 24 saat durmadan devam eden Türk taarruzlarının istenilen sonuca ulaşmadan durmasıyla Arıburnu bölgesinde hareket muharebeleri dönemi de kapanmış sayılabilir.

Bundan böyle girişilecek taarruz harekâtı mevzi harbi karakterinde düzenlenmeliydi. Artık siper savaşı başlıyordu. Bu gerçeği kavrayan Mustafa Kemal birliklerine buldukları mevzileri derhal tahkim etmelerini emretti.

Yapılacak taarruzların düşman mevzilerindeki başlıca kilit noktalarına düzenlenmesi esastı. 1 Mayıs taarruzunun toplam zayıfı 6.000 kişi kadar tahmin edilmişti.

³⁷⁶ M.Kemal, a.g.e., s.63.

³⁷⁷ ATASE, Kls.4902, Dos.30, Fih.001-06.

³⁷⁸ M.Kemal, a.g.e., s.64. Mustafa Kemal Bey 1-2 Mayıs gece taarruzunun başarıya ulaşmaması ile ilgili değerlendirmeyi yaparken düştüğü not şu şekildedir: “Not: Sol Kanat kuvvetlerini idare eden 27.Alay Komutanı Yarbay Şefik’in taarruzdan çok savunmaya olan eğilimi de söz konusu kuvvetlerin 1 Mayıs 1915 muharebesinde ciddi ve istenilen derecede taarruz etmelerini etkilemişti. Arıburnu’nda takdire değer hizmetleri görülen Yarbay Şefik, taarruz konusunda abartılı derecede ihtiyatlıydı. Bundan dolayı kendisinden savunma muharebelerinde azami ölçüde istifade edilebilmişti. Alay komutanları 30 Nisan 1915’te Kemalyeri’ne talimat almak üzere geldikleri zaman Yarbay Şefik ancak taze kuvvetle taarruz edilebileceğini belirtmiş ve taarruzda başarılı olunacağını ümit etmediğini daha bugünden ima etmişti. Bununla birlikte kendisine taze kuvvet de verilmişti. Kabatepe’den alınan 27.Alayın 2.Taburu taze bir kuvvet olduğu gibi, 13.Alayın 1.Taburu da mükemmel ve taze birlikti. Yarbay Şefik’te taarruz azminin zayıf olması başarıyı etkilemiştir.”

33.Alay 13.Alay ve 15.Alayın zayıatları şu şekildeydi:

	Subay	Er
11/33.Alay	7	361
1/13. Alay	6	604
5/15. Alay	12	920
Toplam	25	1885

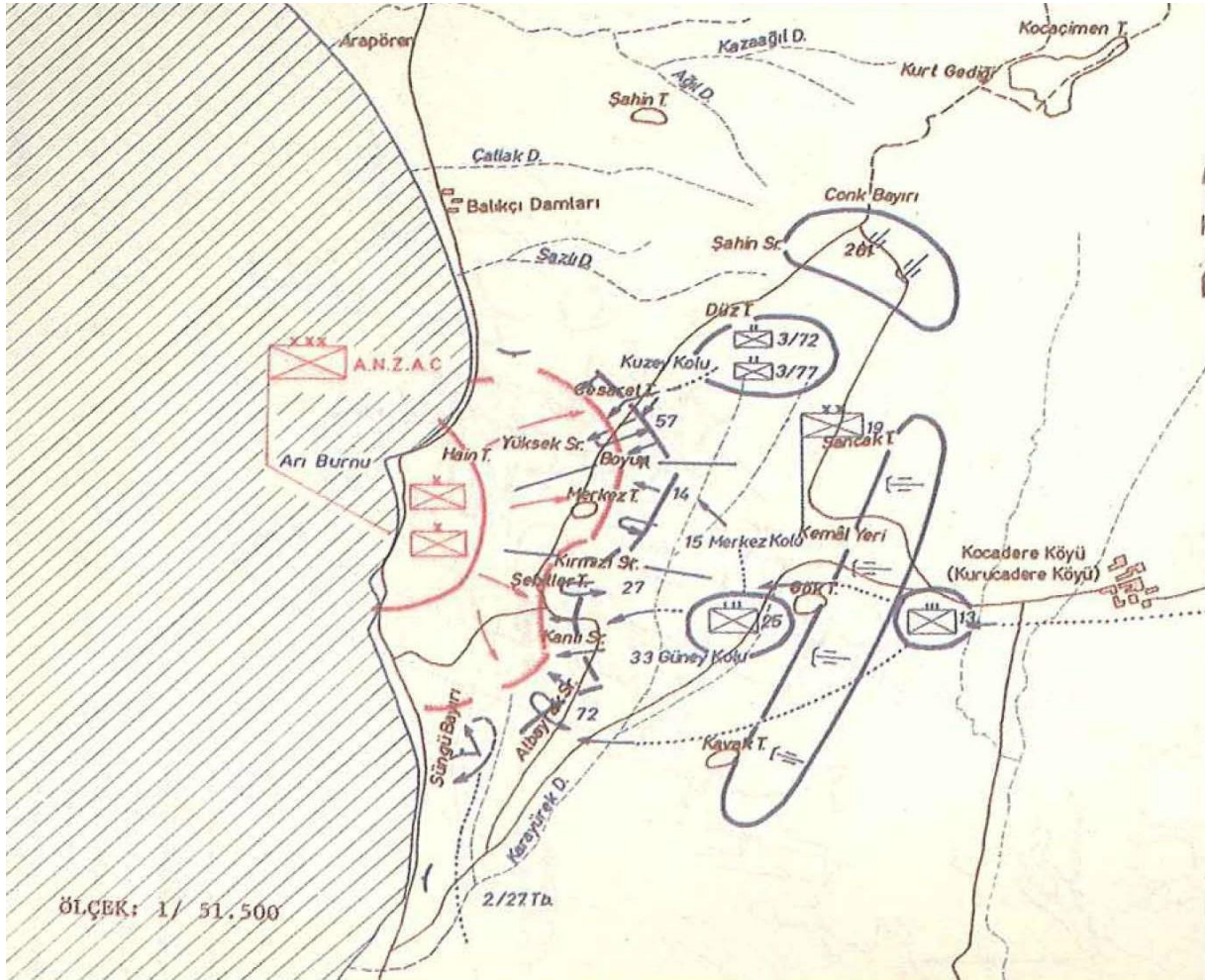
Tablo 4: 1 Mayıs taarruzunda üç alayın zayıatı³⁷⁹

Esat Paşa ise anılarında 1 Mayıs taarruzu ve bu taarruzdan sonraki strateji değişikliği hakkında şöyle demektedir:

[...]Birbuçuk kilometre bir cephe üzerinde ve bir kilometre gerisi deniz olan bir bölgede İngilizleri ilk bakışta yerlerinden koparıp denize atmak kolay görünüyordu. İnsana şiddetli ve çabuk bir hücumla bu sonuç alınır gibi geliyordu. Göz o durumu görünce buna umut bağlardı. Ve daima İngilizleri atacağımıza umut ediyorduk. Yoksa bu Arıburnu cephesi bu beş altı gün içinde çok kuvvetli bir surette tahkim edildiği gibi, birçok araçlarla da pekiştirilmişti. Sağ ve sol kanat grupları kısa bir iki ilerleyişten başka bir şey yapamadılar. 25 Nisandan beri yapılan saldırılar, bu birlikleri yıpratmıştı. En çok merkez hücumlarının yani 5.Tümenin ilerleyişini kolaylaştıracaklardı. Bugünden sonra düşmana yalnız toprakla ilerlemeye karar verildi. Kale savaşlarında olduğu gibi gizli yollarla ilerlenecek yeni hatlar meydana getirilecek ve bu amaçla da tahkimat işlerine önem verilecekti. Şu da göğüs kabartıcı bir olaydı ki, subay ve erlerimizin bu saldırılardan hiçbir zaman morali sarsılmamış, taarruz iman ve düşüncesi daima ayakta kalmıştı.”³⁸⁰

³⁷⁹ Murat Karataş, *Haritalarla Çanakkale Savaşları Gelibolu Yarımadası Kuzey Bölgesi Kara Muharebeleri*, Ankara 2007, s.54.

³⁸⁰ Esat Paşa, a.g.e., s.105-106.

19. Tümen Kuvvetlerinin 1 Mayıs Gündüz ve Gece Taarruzları³⁸¹

Anzak kuvvetleri 2 Mayıs günü sabah 09.00 civarında Türk cephesinin sağ kanadına taarruza kalktıysa da bu taarruz Türk kuvvetleri üzerinde yeterli etki yapamadı ve Anzak birlikleri taarruza kalktıkları hatta geri dönmek zorunda kaldılar. Bu taarruz onlara 600 kadar zayıya sebep oldu ve karşılığında bir şey elde edilemedi.^{382 383}

Türk birlikleri, 1 Mayıs günü ve gecesi yapılan taarruzlar neticesinde birbirine karışmış ve düzensiz bir halde bulunuyordu. Bu karışıklık ve düzensizlik 2 Mayıs günü Anzakların saldırısına karşı taarruzla cevap verilmesini engellemiş ve bir fırsat kaçırılmıştı.

2 Mayıs günü Esat Paşa bölgeye giderek Mustafa Kemal ile birlikte bölgede durum değerlendirmesi yaptı. 1 Mayıs günü yapılan taarruzda 5. Tümen birlikleri de kullanıldığı için tümen komutanı Alman Albay Kannengiesser'de bölgeye gelmişti. Bu Albay, rütbesi Mustafa Kemal'den daha yüksek olduğu için taarruzu ya Kolordu komutanının gelip yönetmesi

³⁸¹ I. Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi, c.II.

³⁸² Oglender, a.g.e., c.I, s.380.

³⁸³ 19. Tümen Kurmay Başkanı Binbaşı İzzettin Bey tahmini düşman zayıyatını günlüğüne 800 olarak yazmıştır.

gerektiğini veya komutanın kendisine verilmesi gerektiğini Mustafa Kemal'e bildirmişti.

Devamını Mustafa Kemal Bey şöyle anlatıyor:

[...]Kolordu komutanını davete yetkili olmadığımı, doğrudan doğruya vatanın çok önemli, hayati bir meselesini teşkil eden ve tarafımdan başlanıp bugüne kadar idare edilen muharebelerin ve özellikle bugün başlamış olduğum taarruzun sorumluluğunu kendiliğimden henüz askerlik vasfını tanımadığım yeni gelmiş bir kişiye vermek istemediğimi ve kendisinin bir seyirci olarak yanımda bulunmasından başka bir şeye izin vermeyeceğimi açıklayarak görevime devam ettim.[...]³⁸⁴

Albay Kannengiesser kendi anılarında olayı kısmen doğrularken, tüm kuvvetleri üzerine alma veya kolordu komutanının gelip komutayı üzerine alma teklifinden bahsetmiyor:

“Yarbay Mustafa Kemal Bey’in adına atfen verilen, Kemalyeri’ne doğru dik yamaca tırmandım ve orada sürpriz bir durumla karşılaştım. Ben ona, 5.Tümen Komutanı olarak kendimi takdim edeceğim ve bu konuda görüşlerimi de bildireceğim sırada, bana ait birlikleri de kendi üzerine aldığını bildirdi. “Bu konu kapanmıştır” dedi ve bana açıklamalarda bulunarak, “5.Tümen ile 19.Tümen tamamen karışmıştır ve ben yarın büyük bir taarruza hazırlandım” dedi. Onun bana izah ettiğine göre, şu anda herhangi bir şekilde değişiklik mümkün değildi. Bu koşullar altında o tüm cephenin komutanlığını sürdürecekti ve bende mümkün olan ilk uygun anda birliklerimi üzerime almalıydım.”³⁸⁵

Mustafa Kemal Bey’e göre Albay Kannengiesser, 2 Mayıs günü düşmanın yapacağı bir karşı taarruz karşısında birliklerin zor durumda kalacağını belirterek geriye Conkbayırı-Kemalyeri hattına birliklerin çekilmesini teklif etmiştir. Mustafa Kemal şiddetle bu teklife karşı çıkar ve bir daha kesinlikle böyle bir teklifin tekrar edilmemesini kendisine söyler.

Bölgeye gelen Esat Paşa’ya da “25 Nisan’dan beri kuvvetlerin başında her türlü sorumluluğu büyük bir şerefle üstlendiğim bu cephede, tek askerin bile bir adım geri alınmasına kesinlikle razı olamam. Burada bu şart dâhilinde, sorumluluğu üzerine alacak yalnız bir komutan bulunmalıdır. Danışma ile komutanlık olmaz”³⁸⁶ der.

Kesin olan şey, Mustafa Kemal ve Kannengiesser arasında bir yetki tartışması olduğudur. Bu karışıklığa bölgeye gidip durumu gören Esat Paşa el koyar ve Albay Kannengiesser yaveri Ziya Bey ile birlikte geriye alınır.

2 Mayıs gününün diğer önemli olaylarından biri düşman filosundan bir muharebe gemisinin balon gözetlemesiyle Gelibolu kasabasını bombardıman etmesidir. Kasabada yer yer

³⁸⁴ M.Kemal, a.g.e., s.66.

³⁸⁵ Hans Kannengiesser, *Çanakkale’de Türklerle Beraber-Bir Alman Albayın Gözünden Çanakkale*, Çev.: Prof.Dr. Mehmet Serez, İstanbul 2009, s.124.

³⁸⁶ M.Kemal, a.g.e, s.66.

yangınlar çıkarken, Gelibolu hastanesi de isabet almıştır. Bu bombardıman sonucu erzak ve cephane depoları Akbaş, Nara ve Lâpseki gibi bölgelere kaydırılmıştır.³⁸⁷³⁸⁸

Anzak bölgesindeki sahillere Türklerin isabetli topçu ateşleri yapması Türk topçu gözetleme mevkilerinin başarılı bir şekilde yerleştirildiğinin göstergesiydi. Kabatepe'ten ve Anafartalar kesimindeki Kemikli burnundan Anzak sahilleri net bir şekilde gözetlenebiliyordu. Buradaki Türk birliklerine bir operasyon yapılması İngiliz komutanlığı tarafından karar verildi.

2 Mayıs gün doğarken, Cantenbury taburu eratından 50 asker, Yüzbaşı C.Cribb'in komutasında olarak Colne muhribiyle Suvla'ya hareket etti. Bu taarruz başarılı oldu. Limanın iç kısmında ve Lalababa'nın eteğinde karaya çıkan bu akıncılar, üç müfrezeyle ayrı ayrı ilerledikleri zaman, tepenin üstündeki siperde on yedi Türkün uyumakta olduğunu gördüler. Alarm verilmesi üzerine, Türkler bir iki el silah attılar ise de, örgütlü bir direniş yapmak zamanı çoktan geçmişti. Bunlardan ikisi vurulup ikisi de kaçtıktan sonra, bu müfrezenin bir subayla on iki askerden ibaret olan geri kalan kısmı teslim oldu.³⁸⁹

10.2 19 Mayıs Tarihine Kadar Meydana Gelen Olaylar

3 Mayıs gününe gelindiğinde taraflar artık iyice toprağa gömülmeye ve mevzilerini güçlendirmeye devam ediyordu. Mustafa Kemal Bey birliklerini düzene sokup mevzileri güçlendirmek adına emirler gönderirken, 3 Mayıs günü alaylara gönderdiği tümen emrini şu tarihi sözlerle noktalyordu:

“Benimle beraber burada muharebe eden bütün askerler kesinlikle bilmelidirler ki bize verilen namus görevini tam olarak yerine getirmek için bir adım geri gitmek yoktur. Rahatlıkla uyumak yolu aramanın, bu rahatlıktan yalnız bizim değil, bütün milletimizin ebedi olarak yoksun kalmasına sebep olacağını hepimize önemle hatırlatırım. Bütün arkadaşlarımın fikir birliğinde olduğuna ve düşmanı denize dökmedikçe yorgunluk belirtisi göstermeyeceklerine şüphem yoktur.”³⁹⁰

Yarbay Mustafa Kemal Bey 19.Tümen Komutanı olarak 25 Nisan gününden beri emrindeki diğer alaylarla Arıburnu bölgesini karaya çıkan düşmana karşı savunurken, yaptığı taarruzlarla Anzak kuvvetlerini ufacık bir kara parçasına sıkıştırıyordu. 25 Nisan'dan beri gelişen olayları Başkomutan Vekili Enver Paşa'ya mektup yazarak özetliyor ve başta 5.Ordu Komutanı olan Liman von Sanders ve diğer Alman komutanları açıkça eleştiriyordu.

³⁸⁷ *I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi*, c.II, s.105.

³⁸⁸ Düşmanın bu aşırma ateşlerine karşılık Yavuz Muharebe Kravazörü Çanakkale'ye doğru yola çıkarılsa da Boğazdaki dar suda hareket edemeyeceği ve bunun için tehlikeye atılmaması düşünülerek yoldayken geri çağırılmıştır.

³⁸⁹ Ogländer, a.g.e., c.I, s.380-381.

³⁹⁰ M.Kemal, a.g.e., s.70.

“Muazzez Huzura
1915)

20 Nisan 331 (3 Mayıs

Muhteremim,

Evvelce Zatiâlilerinize bu mıntıkanın bütün mıntıkalarla olan fark-ı ehemmiyetini arz etmiştim. Maydos mıntıkası kuvvetlerine kumanda ettiğim zaman aldığım tertibat ile düşmanın karaya çıkmasına imkân verilmeyebilirdi. Von Sanders Paşa Hazretleri bizi, bizim orduları, bizim memleketimizi tanımadığı ve layıkıyla tetkikatta bulunacak kadar bir zamana malik olmadığından sahilde ihraç noktalarını kâmilen açık bırakacak tertibat almış ve bugün düşmanın karaya asker ihracını teshil eylemiştir.

Ben düşmanın Arıburnu arazisine dört livası çıktığı zaman mıntıka kumandanlığını deruhte eden Miralay Sami Bey tarafından haberdar edildim. Bu kuvvetin sol cenahına taarruz ve kaifesini denize döktüm.

Fakat düşman aynı derecede kuvveti aynı mıntıkaya tekrar çıkardı ve mukabil taarruz yaptı. Bunu defettim. Fırkama iltihak eden kuvvetlerle tekrar faik kuvvete taarruz etmekten başka bir çare bulamadım.

Ve yine düşman kuvveti mahvedildi. Fakat düşman üçüncü defa olmak üzere tekrar kuvvet çıkardı. Bu defa da yine düşmana taarruz ediyorum. Kıtaatin hücum mesafesinde düşmanla karşı karşıya bulunuyor. Arazinin menaati, maiyet kumandanlarının sevk ve idaredeki becerisizlikleri yüzünden netice-i kat'ie henüz istihsal edilemiyor.

Bu vaziyetimizle dahi, düşmanın boğazı zaptetmek üzere çıkardığı kuvvetleri imha edilmiş ve tedafüi bir vaziyette muhafazaya çalıştığı üssül hareketlerine uzaktan yeni kuvvetler celbetmekle meşgul bulunmuş olduğu itikadındayım.

Vatanımızın müdafaasında kalp ve vicdanları bizim kadar daraban etmeyeceği şüphe olmayan başta Von Sanders olmak üzere bütün Almanların iktidar-ı fikrilerine de itimat buyurmamanızı suret-i kat'iyede temin ederim. Bizzat buraya teşrif eder, vaziyet-i umumiyemizin icabatına göre bizzat sevk ve idare etmeniz münasip olur kardeşim.

Fırka 19 Kumandanı

Kaymakam

M.Kemal”³⁹¹

Mustafa Kemal özellikle son paragrafta görüldüğü gibi açıkça Çanakkale’de bulunan başta Liman Von Sanders olmak üzere Alman komutanları tenkit ediyor ve Enver Paşa’yı muharebeleri bizzat yönetmesini tavsiye ediyordu.

Şunu da belirtmek lazım ki Mustafa Kemal Bey’in bu mektubundan sonra Enver Paşa Çanakkale Savaşı boyunca hiçbir zaman komutayı direkt olarak ele almadığı gibi, savaş sonuna kadar başta Liman von Sanders olmak üzere Alman komutanların sayıları gün geçtikçe artmış ve kritik görevlerde görev yapmaya devam etmişlerdir.

2 Mayıs günü Anafartalar sahil kesimindeki Lalababa’ya yapılan başarılı baskından sonra benzer bir baskının diğer tarafta gözetleme noktası olan Kabatepe bölgesine yapılmasına İngiliz komutanlığı karar vermişti. Bu sebeple 4 Mayıs günü Kabatepe’ye taarruz etmek üzere

³⁹¹ İsmet Görgülü, *Atatürk’ün “Arıburnu Muharebeleri Raporu” ve “Anafartalar Muhaberatına Ait Tarihçe” Adlı Eserlerinde Yer Almayan Emir ve Raporlarından Bir Demet*, Ankara 1991, s.96-97.
Şevket Süreyya Aydemir, *Makedonya’dan Orta Asya’ya Enver Paşa*, c.III, s.253-254. İstanbul 1972.

2.Avustralya taburundan Yüzbaşı R.L.Leane komutasında bulunan iki subayla yüz erden meydana gelen bir müfreze görevlendirilmişti. Bu müfreze, 4 Mayıs'ta güneş doğmadan bir saat önce gemiye bindirilecek ve burnun kuzey tarafından karaya çıkarılacaktı. Müfrezenin almış olduğu emir, bu müstahkem yere baskın verdikten ve orada bulunacak herhangi bir muharebe vasıtasını tahrip ettikten sonra sahil yolu ile Anzak mevziisine dönmektir.³⁹²

Hatırlanacağı üzere Kabatepe sahilini 25 Nisan çıkarmasından beri 27. Alayın 2. Taburu savunmaktaydı. Fakat 77. Alayın 25 Nisan gününden sonra yapılan muharebelerde dağılması ve toparlanamaması üzerine 1 Mayıs taarruzundan önce 27. Alayın 2. Taburu ile yer değiştirilmesine karar verilmişti. Bundaki temel amaç 1 Mayıs taarruzunda 77. Alaya güvenilmemesi ve alayın iyice toparlanması ve düzene sokulması için geriye alınmasıydı. 77. Alay Komutanı Saip Bey bölgesine yapılan harekâtı saat 05.30'da Mustafa Kemal Bey'e bir raporla ilettiler. Dört filika içerisinde kıyıya yaklaşmakta olan düşman askerlerine kıyıya iyice yaklaştıklarında ateş açılmış 12 er ve 2 subay öldürülmüştü. Kıyıya çıkan askerler ise şiddetli ateş altına alınmışlardı.

Karaya çıktıktan sonra geri dönüş için kıyı boyunca karadan Anzak hatlarına geçmesi gereken askerlerin yaralıları bu kadar uzun mesafe yanlarında taşımalarına imkân yoktu. Bunun için yaralıları almak üzere gemilere işaret verilmiş öncelikle yaralıları olmak üzere bütün askerler filikalara binerek uzaklaşmışlardır.³⁹³ İlk önce gelen istibot şiddetli bir ateşle karşılaşmışsa da, Türkler, sahilde teskerecilerin yaralı taşıdıklarını görür görmez, büyük bir alicenaplık göstererek, ateşi kestiler ve yaralıların hepsi filikaya konuncaya kadar bir tek silah atmadılar.³⁹⁴

Askerlerin bu çıkarma hareketini siperlerinde karşılaşmasından ötürü 14 yaralı ve 3 şehit verildi.³⁹⁵ Mustafa Kemal'in Arıburnu Muharebeleri Raporu'nda yazdıklarına göre bu çıkarma teşebbüsüne karşı 77. Alay Komutanı Saip Bey'e 25 Nisanda göstermiş olduğu basiretsiz yönetimden dolayı hala güvenemediği çok açıktır.³⁹⁶

³⁹² Oglander, a.g.e., c.I, s.381.

³⁹³ *I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi*, c.II, s.106.

³⁹⁴ Oglander, a.g.e., c.I, s.383.

³⁹⁵ ATASE, Kls.4902, Dos.30, Fih.003-02.

³⁹⁶ 77. Alay 6 Mayıs günü Mustafa Kemal'in 19. Tümeninden alınarak geriye 11. Tümen emrine verilmiştir.

Mustafa Kemal'in öğleden sonra birliklere gönderdiği emir ise şöyledir:

“19'uncu fırka Karargâhından

21/2/331 (4 Mayıs 1915) öğleden biraz sonra

- 1- Bu sabah Kabatepe'ye çıkan (200) kişilik bir düşman kuvveti yetmiş yedinci alay tarafından püskürtülmüştür.
- 2- Kıtaât dünkü emirle bildirilen vazifelerine devam edecektir.
- 3- Sağ cenah karşısında ve dere içinde kalan kuvvetlerini tard edecektir.
- 4- Bütün cepheelerde ve bilhassa sol cenahta düşman siperlerine serîan yaklaşıp elde etmek için taraf-ı takrîbe hazır ve inşasına kemâl-i keremi ile çalışılacaktır.
- 5- Yakın keşfe fevkalade ehemmiyetle devam edilerek düşmanın mitralyöz mevzilerini topçu ile tahrip etmek için meydana çıkarılmalıdır.
- 6- Topçu tabur ve batarya kumandanları her hallerini bir an tarassuttan hâlî kalmayarak düşmanın faaliyetini kırmak için gündüzleri münâvebe ile düşman mevzilerine ve gerilerine münferid ateşlerle endahat edeceklerdir. Düşmanın bir taarruzu halinde piyademizin mukâvemetini derhal tezyid ve düşmanın ilerlemesini serî'an men etmek için umum tabur ve batarya kumandanları her an vazifeleri başında bulunacaklardır. Vaziyet-i muharebe topçunun serîan hâl-i faaliyete geçmesini icap ettirdiği takdirde betâ'et ile hareket ve vaktine ateş küşâd edemeyen batarya kumandanlarını şedîden mes'ul edeceğim.
- 7- Kabanya mıntıkasındaki topçu 5. bölük 2. tabur 77. alay kumandanı ile Palamutluk sırtında intihâb edeceği mevziye girerek düşmanın sağ cenahına ve Arıburnu'nda endahat edecektir.

19'uncu Fırka Kumandanı Kaymakam
M.Kemal”³⁹⁷

Böylece bu baskın Anzaklar adına başarısızlıkla sonuçlanmış ve savaşın sonuna kadar Kabatepe bölgesine benzer bir harekât yapılmamıştır. Bölge önemli bir topçu gözetleme mevki olarak kullanılmaya devam edilmiş ve çok başarılı atışlarla Arıburnu sahilleri ateş altına alınmıştır. Zira bu bölgeden yapılan başarılı topçu atışlarından etkilenen Anzaklar Arıburnu'nun güneyinde Kabatepe tarafında önceden kurduğu iskeleyi oradan kaldırarak Arıburnu'nun kuzey tarafına nakletmiştir.³⁹⁸

Arıburnu'nda 25 Nisan günü başlayan düşmana karşı ilk günden 5 Mayıs'a kadar geçen süre içinde, bütün birliklere 19.Tümen Komutanı Yarıbay Mustafa Kemal komuta etmişti. Bu bir bakıma muharebe zorunluluğuydu. Çünkü ilk çıkarma günü bu bölgede sadece 19.Tümen ve 27.Alay vardı. Arıburnu Muharebelerinde 19.Tümen Komutanlığı tek komuta odağı haline gelmiş, Mustafa Kemal Bey raporlarını ve emirlerini Arıburnu Kuvvetleri Komutanı sıfatıyla yazmaya başlamıştı.

³⁹⁷ ATASE, Kls.4898, Dos.10, Fih.003.

³⁹⁸ M.Kemal, a.g.e., s.73.

Harekâtın hızlı akışı sırasında bu durumu değiştirmek mümkün olamamıştı. Sevk ve idarede herhangi bir aksaklık yoktu. Fakat ast kademelerdeki kol düzeni yetersizdi.³⁹⁹

Cephede yeni bir düzenlemeye gidilmesi zorunluluğu doğmuştu. 5. Ordu Komutanlığı verdiği bir emirle Çanakkale'deki bütün birlikler dört gruba ayrıldı. Bölgeler sınırlandı, grup teşkilatı kuruldu, gruplara yeni atamalar yapıldı. Ordunun bölgeler arası grup teşkilatı şöyleydi:

-Anadolu Grubu

-Güney Grubu (Alçıtepe ve güneyindeki kuvvetler)

-Kuzey Grubu (Arıburnu ve Anafartalar'daki kuvvetler)

-Saros Grubu

Kuzey Grubu Komutanlığına 3.Kolordu Komutanı Esat Paşa görevlendirildi. Bu grubun sorumluluk sınırları, kuzeyde Despot Limanı'ndan güneyde Kumtepe'ye kadar uzanıyordu.

Kuzey Grubu emrindeki birlikler:

-19. 5. Ve 16. Tümenler

-3. 7. 9. Ve 15.Tümenlerden bazı birlikler,

-Gelibolu Jandarma Taburu idi.⁴⁰⁰

19. 5. Ve 16.Tümenlerle diğer tümenlerin bazı birlikleri Ağıldere-Kabatepe kuzeyi arasında ve Arıburnu kesimindeki savunma ile uğraşıyorlardı. 77.Alay (bir tabur eksik) Kabatepe müfrezesi adı ile Kabatepe kuzeyi-Çamtepe kıyı şeridinde, 45.Alayın 3.Taburu da Kumtepe Müfrezesi adı ile Çamtepe-Kumtepe dolayları arasında kıyılara yayılarak kıyıların korunmasında görevlendirilmişti.⁴⁰¹

4/5 Mayıs gecesi Türk cephesinin sağ kanadında Korkudere doğu yamaçlarındaki düşman mevzilerine sınırlı hedefli bir hücum düzenlediler. Bombalarla girişilen ani bir süngü hücumu ile düşmanın ön siperleri bastırıldı. Bu baskında 57.Alayın 2.Taburu bir makineli tüfek ve 200 tüfek ele geçirdi.⁴⁰² Harekât küçük ölçüde fakat çok başarılı oldu:

“19'uncu Fırka Kumandanlığına

Şimdi elli yedinci alayın ikinci taburu tarafından cephelerindeki düşmana vuku bulan hücumda düşmanın bir siperine bir mitralyözünü zapt edildiği ma'ruzdur.

Sağ Cenah Kumandanı
Avni”⁴⁰³

³⁹⁹ I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi, c.II, s.111-112.

⁴⁰⁰ A.g.e., s.112.

⁴⁰¹ A.g.e., s.112-113.

⁴⁰² M.S.B., a.g.e., s.43.

⁴⁰³ ATASE, Kls.4902, Dos.30, Fih.001-07a.

5 Mayıs gününden itibaren Arıburnu bölgesi büyük taarruzlardan çok, küçük mevzi muharebeleriyle geçmeye başladı. Bunun başlıca sebebi, mayısın ilk haftalarında Seddülbahir’de yapılan son derece kanlı muharebelereydi. Bu muharebeler neticesi Arıburnu sakin bir dönem geçirmeye başlamıştı. Her iki tarafta mevzilerini güçlendirmeye çalışıyor ve tahkimata önem veriyorlardı. Türk komutanlığı ayrıca Arıburnu sahillerini baskı altında tutmak için sağ ve sol kanattan yani Kabatepe ve Anafartalar bölgesine yeni top bataryaları ve mevzileri kuruyordu.

Özellikle kurulan makineli tüfek yuvaları ve topçu ateşleriyle karşı tarafın tahkimat yapması engellenmeye çalışılıyor veya yapılan tahkimat imha edilmeye çalışılıyordu. Anzak siperlerinin kum torbalarıyla çok ustaca mazgallar gerisine yerleştirilen makineli tüfekleri oldukça etkili oluyordu.

Türk siperleri karşı tarafın siperlerine göre açık vaziyetteydi ve daha korumasızdı. Anzak askerleri düzenli mazgallar yaparak buralardan nişancıları ile daha rahat ateş edebiliyor ve zayıf verdirebiliyorlardı. Buna karşı ilk tedbir olarak ele geçirilebilen uydurma malzeme ile bir şeyler yapmak yoluna gidildi. Boş cephane sandıkları ve çuvallar toplandı. Bunlara toprak veya kum doldurularak mevzilerde mazgal yapılmaya çalışıldı. Ancak bu gelişigüzel toplama malzemenin ihtiyaca yetişmeyeceği açıldı.⁴⁰⁴

7/8 Mayıs gecesi sınırlı hedefi olan mevzi taarruzu olarak Kanlısirt tarafında Şehitler Tepesi’ni ele geçirmek için harekât planlandı. Bu amaçla 140 kişilik gönüllülerden oluşan bir fedai müfrezesi seçildi. Bu müfrezenin komutanı ise Üsteğmen Saffet olacaktı. Gece sürünerek düşman siperine yaklaşacak olan birlik saat gece 22.00’da harekete geçip düşman siperini ele geçirecek ve geriden gelecek Türk kuvvetleri bu müfrezeyi destekleyerek ele geçirilen siperleri geri vermeyecekti. Sol Kanat Komutanı Mehmet Şefik Bey harekâtın her aşamasını telefonla Mustafa Kemal Bey’i bilgilendirecekti.

Taarruz kararlaştırılan saatte başladı. Fakat düşmanın fedai müfrezesini fark etmesi sonucu müfrezeden zayıf verilmeye başlandı. Harekât baskın vasfını kaybetmişti. Müfrezenin mevcudu yarıya düşmüştü ve komutanları Üsteğmen Saffet omzundan yara aldı.

Bütün çabalara rağmen düşman siperlerine girilemedi. Üsteğmen Saffet Mustafa Kemal Bey’e harekât raporu göndererek durumu özetledi.

8 Mayıs’ta Mustafa Kemal’in verdiği rapor ise şöyledir:

⁴⁰⁴ *I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi*, c.II, s.108.

“Kemalyeri Karargâhına
25/2/31 (8 Mayıs 1915)

- 1- Dün gece sağ cenah kuvvetlerimizin bazı aksâmı tarafından icra edilen taarruzda cephelerimizi düşman tard ve mühim yerleri işgal edilmiş 50 tüfek 600 kazma kürek beraber alınmıştır. Sağ cenah kuvvetlerinin ibrâz edegelmekte oldukları faaliyetten tebrik ve kendilerine teşekkür ederim.
- 2- Emrin ifadesine ve düşmandan alınan birçok vesâika nazara düşman kuvvâ-yı asliyesiyle Arıburnu'na çıkmak tasavvurunda iken Arıburnu kuvvetlerinin yekdiğerini taarruz ve savletleri neticesinde nâ-ümîd olarak fazla kuvvetlerini Seddülbahr'e götürmüş ve Arıburnu'nda siperlerinde durmakla kanaat eylemiştir düşmanımızı bu siperlerinde dahi mahrum edeceğimize eminim.
- 3- Bu gece sağ cenah kuvvetlerinden 72'nci alayın üçüncü taburu öğleden sonra 9'da karşılarında bulunan düşman siperlerine hücum edecek ve bu siperleri zapt ve işgal edecektir. Bu taburun sol cenahında bulunan on dördüncü alay aksâmı işbu hücumu teshîl ve temin edecektir.
- 4- Hatt-ı harp üzerind sûret-i umumiyede müteyakkız bulunulacak ve hutût-ı Takbîriye ile düşman yaklaşmak hususu tesrî' edilecektir.
- 5- Düşmandan ayrılmak hususuna fevkalade ehemmiyet verilecektir.

On Dokuzuncu Fırka Kumandanı Kaymakam
Mustafa Kemal⁴⁰⁵

Aynı gece sağ kanattan 57.Alay ve 72.Alayın 3.Taburu ile mevzi taarruzu şeklinde askerler karşılarındaki Anzak siperlerine karşı taarruza kalktılar. Önce bombalarla daha sonra süngüyle yapılan hücumda 57.Alay birlikleri düşmanı püskürtüp bir kısım siperleri ele geçirdi. Fakat 72.Alay 3.Taburu taarruzda tamamen başarılı olamamıştı. 57.Alay harp ceridesinde alay komutanı Hüseyin Avni Bey 72.Alayın 3.Taburundan şikâyet ediyor ve bu taburun yerinin değiştirilmesini Mustafa Kemal Bey'den istirham ediyordu:

“19.Tümen Kumandanlığı'na

Teessüfle arz ederim ki, vaziyet gece takdim eylediğim rapordaki vaziyetin aynıdır. Alay 72 Tabur 3 zabitan ve tabur kumandanının cebaneti (korkaklığı) yüzünden bu taburun cebhesinde bulunan düşmanın matlub olan (istenen) siperinin zapt edilememesi ile neticelenmiştir. Tabur kumandanı aynen takdim eylediğim raporunda, Alay 14 kendisiyle tevhid-i harekât (iş birliği) etmemesini vesile ittihaz ederek (sayarak) fikirler beyan etmekte ve bu gece askerın ikmal-i namus edeceğını bahsetmekte ise de, bu taburla burada iş görmek kabil değildir. Zaten kendi cephesine Alay 14'ü karıştırmış, kabahati onlara atfetmektedir. Hâsılı bu taburun mevcudiyetini kendi harekâtımıza da sekte-dar (sekteye uğrattıyor) ve askerimizin kuvve-i maneviyesine icra-yı tesirden hali kalmıyor (geri durmuyor) bunun yerine Alay 125'ten bir tabur gönderilmesi ve bunların buradan aldırılmasını istirham ederim. Son vaziyetimize de müş'ir (bildiren) bir kroki takdim ve gece zapt olunan

⁴⁰⁵ ATASE, Kls.4898, Dos.10, Fih.039.

siperlerde düşmandan iğtinam olunan (ganimet alınan) iki sandık ve iki şerit düşman makineli tüfek cephanesini takdim eylediğim arz olunur.

Sağ Cenah ve Alay 57
Kumandanı
Avni”⁴⁰⁶

8 Mayıs günü bu tabura diğer bazı birliklerin katılımıyla tekrar karşılarındaki siperleri ele geçirilmesi için taarruz emri verilse de bu taarruz başarıya ulaşamamıştır. Söz konusu 72.Alayın 3.Tabur Komutanı Binbaşı Mahmut, Mustafa Kemal tarafından sert bir şekilde uyarılır ve tekrar taburunun başına gönderilir.

9/10 Mayıs gecesi Anzaklar Bombasırtı bölgesinde ani olarak bir taarruz başlatır. Türkler bu taarruza şiddetle karşı koyar. Taarruza kalkan Anzak kuvveti yaklaşık bir alay olarak tahmin edilir. Türk siperleri içerisinde ve önlerinde kalan ölüleri 600 civarındadır, yaralılarla birlikte toplam Anzak zayıyatı 2000 olarak hesaplanır. Bu muharebede 72.Alayın 3.Taburunun gerçekten büyük yararlık ve fedakârlığı ön plana çıkar. Bu suretle söz konusu Tabur Komutanı Binbaşı Mahmut’a yapılan şiddetli uyarının olumlu etkisi görülmüştür.⁴⁰⁷

11 Mayıs günü Başkomutan Vekili Enver Paşa Çanakkale’ye giderek bütün muharebe bölgelerini ziyaret etti. Kemalyeri’nde Mustafa Kemal ile görüştü ve muharebe durumunu inceledi. Aynı gün Mustafa Kemal; 25 Nisan gününden itibaren gelişen olayları ve bundan sonra yapılması gereken harekât tarzıyla ilgili görüşlerini ayrıntılı bir raporla 3. Kolordu Komutanlığına bildirdi. Bu uzun ve ayrıntılı raporun son kısmı şu şekildedir:

[...]”Sonuç olarak:

1- Arıburnu’ndaki düşmanı bir an evvel denize dökmek lazımdır.

Bunun için:

- a- Arıburnu kuvvetlerini ağır topçu ve bir tümen taze kuvvetle takviye etmek gerekir
- b- Boğazın güvenilir bir şekilde korunduğundan emin olmak için düşmanın getirebileceği tahmin edilen takviye kuvvetlerine karşılık Maydos mıntıkasında kuvvetli ordu genel ihtiyat bulundurmak gereklidir.

Arz ettiğim şekilde hareket edilmediği takdirde başarı şansa bırakılmış olur:

- 2- Yakın mesafeden geceli gündüzlü münferiden bazı kısımlarla yapılan hücumlardan birinin başarılı olması halinde düşman muharebe hattında büyük karışıklığa ve firara yol açtırılarak bundan hep birlikte yararlanarak düşman üzerine atılmak.
- 3- Düşman komutanının, askerinin moralinin bozulmasından ürkerek kendiliğinden çekilmeye karar vermesi.

Arıburnu Kuvvetleri Komutanı ve
19.Tümen Komutanı
Mustafa Kemal”⁴⁰⁸

Mustafa Kemal ve 3.Kolordu Komutanı Esat Paşa arasında 12 ve 13 Mayıs günleri karşılıklı yazışmalar devam eder. Genel olarak düşmanı denize dökmek için taarruz fikri kabul

⁴⁰⁶ ATASE, Kls.4902, Dos.30, Fih.001-08a.

⁴⁰⁷ M.Kemal, a.g.e., s.81.

⁴⁰⁸ A.g.e., s.86.

edilmekle birlikte Mustafa Kemal yeterli hazırlığın yapılması gerektiği ve özellikle ağır topçu desteğinin öneminden bahsetmektedir. 13 Mayıs'ta Kemalyeri'nden kolorduya yazdığı raporun son paragrafı şöyle bitmektedir: "Kolordunun emir ve talebi doğrultusunda karşıdaki düşmanı Arıburnu'ndan atmak için canımı feda etmekte bir an tereddüt etmem. Komuta ettiğim birlikleri de son ere kadar ölüme sevk edeceğime eminim. Ancak istenilen sonucun alınabileceğinden tamamen emin olabilmek için önceki raporumda belirttiğim gibi ağır topçunun etkili olabilmesi ve asıl hücum cephesine taze bir tümenin tahsis edilmesi gereğini arz ederim."⁴⁰⁹

Bu arada cepheye gelip durumu gözleriyle gören, cephedeki komutanlarla bizzat görüşen Enver Paşa, 12 Mayıs günü tekrar İstanbul'a döner. 13 Mayıs günü 5.Ordu Komutanlığına gönderdiği emrin ilk maddesi: "Kuzeydeki muharebe durumu son döneminde görünüyor. Bu durumun uzun süre devamı mümkün değildir. 2.Tümen gelince ve yakın mesafeden topçu ile iyi hazırlanırsa Tanrı'nın izni ile kesin sonuç sağlanır."⁴¹⁰ Şeklindeydi.

Aynı emrin devamında Seddülbahir bölgesinde yapılan çok kanlı ve zayıatlı muharebelerden sonra bekleme aşamasına geçilmesi, grup komutanlıklarının birliklere çeki düzen vermesi ve sevk ve idarenin iyileştirilmesi hakkında emirler veriliyordu. Burada önemli olan Arıburnu bölgesinde büyük ve ciddi bir taarruz yapılmasına karar verilmesiydi. İstanbul'dan gönderilecek yeni bir tümen Arıburnu'ndaki Kuzey Grubuna verilecekti.

5 Mayıs günü cephedeki birliklerin tekrar düzenlenip Grup Komutanlıklarının kurulması sonucu birliklerin aldıkları emir doğrultusunda yerleşmeleri devam ediyordu. Arıburnu bölgesinde de birlikler yeniden düzenleniyordu.

Bu sebeple 5.Tümen Komutanı Yarbay Hasan Basri tümeninin komutasını almak üzere Arıburnu'na gelmişti. 16.Tümen Kanlısirt tarafından cepheye yaklaştırılırken, Kanlısirt'taki 27.Alay sağ kanat gerisine, Çataldere'ye toplanma emri alıyordu. Tüm bu düzenlemeler yapılırken Kuzey Grup Komutanı Esat Paşa'da Kemalyeri'ne gelerek 25 Nisandan beri Mustafa Kemal'in komuta ettiği birlikleri üzerine aldı. Bu ana kadar Yarbay Mustafa Kemal Bey'e Arıburnu'ndaki başarıları dolayısıyla bir iftihar nişanı ve Padişah adına Muharebe Altın Liyakat Madalyası ve Kurmay Başkanı Binbaşı İzzettin Bey'e de Gümüş Muharebe İmtiyaz Madalyası verildi.⁴¹¹

Mustafa Kemal 17 Mayıs gününe kadar Arıburnu Muharebelerini, neredeyse bir kolordu seviyesinde olan kuvvetlerle gayet başarılı bir şekilde yürütmüştü. 17 Mayıs'ta Esat Paşa'nın

⁴⁰⁹ A.g.e., s.89.

⁴¹⁰ *I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi*, c.II, s.117.

⁴¹¹ M.Kemal, a.g.e., s.97.

komutayı ele alıp karargâhını Maltepe'den Kemalyeri'ne getirmesiyle Mustafa Kemal 19.Tümenin başına dönerek yeni karargâhını Conkbayırı'na yakın bir bölgeye kurdu.⁴¹² Şüphesiz bu durum Mustafa Kemal Bey'i üzmüştü. 3.Kolordu Komutanlığının Kurmay Başkanı Fahrettin Bey, Mustafa Kemal'i yeni karargâhında ziyarete gittiğindeki vaziyeti şöyle anlatıyor:

“19 Mayıs gecesi Kemalyeri'ne gittiğimiz vakit Mustafa Kemal'in burayı boşaltıp daha ilerideki bir yerde (ikinci Kemalyeri) karargâh kurduğunu ve hayli üzgün olduğunu gördük. Şimdiye kadar Arıburnu Cephesi Komutanı unvanını taşıırken tekrar 19.Tümen Komutanı olmuştu. Üzülmede haklıydı, ne çare ki böyle yapmak bir zaruret icabıydı.”⁴¹³

Mustafa Kemal Bey Kemalyeri'nden ayrılmadan emrinde bulunan kuvvetlere bir veda mesajı yayınladı:

“Kemalyeri'nden
17 Mayıs 1915 saat 19.00

Muhterem asker arkadaşlarıma, komutaya vedamdır.

Bugüne kadar komutası bende bulunan Arıburnu Kuvvetlerinin daha büyük birliklerle artarak bugünkü duruma gelmesi sonucu, 3.Kolordu ve Kuzey Grubu Komutanı Esat Paşa'nın emir-komutayı bizzat üstlenmelerini gerektirmiştir.

25 Nisan 1915'ten bugüne kadar geçen 23 gün zarfında hilafet makamının ve saltanatın anahtarı bulunan Çanakkale Boğazı'nı düşürmek amacıyla vatanımıza ayak basan düşmanı komutam altında yaptıkları aralıksız kahramanca taarruz ve hücumlarıyla Osmanlı tarihimizde şanlı bir sayfa açan 19.Tümenim dışında; 27. 64. 33. 125. Alaylar ve 5.Tümenin 13. 14. 15. Piyade ve 5. 7. 9. Topçu Alaylarının muhtelif süvari, istihkâm bölükleriyle diğer birliklerin subay ve askerlerine bu dakikada görevimden ayrılırken takdir ve hürmetlerimi bildirmeyi borç sayarım.

23 gün sevk ve idare etmekten dolayı bahtiyar olduğum siz cesur askerlerin Hakk'a yaraşır bir şekilde yaptığınız taarruzlar sayesinde, düşmanın 20.000'i aşkın kuvveti Arıburnu'nda yok edildi. Arda kalanlar, sahilden ancak birkaç yüz metre mesafede donanmasının himayesine sığındı. Bir adım ileri atmak isteyenler süngümüzden geçirilerek mahvedildi. Sizi tebrik ederim. Bütün milletin de sizi tebrik ettiğinden emin olabilirsiniz.

Ateşli ve kanlı geçen 23 günlük faaliyetimizin hatırasının samimi ve nezih bir hisle muhafaza edileceğinden eminim. Bugünden sonra 19.Tümenimle sağ kanatta bulunarak zaferin kazanılmasında sizinle ve yeni gelen kuvvetlerimizle omuz omuza çarpışıp düşmanı çiğneyeceğimize dair olan kanaatimi size açıklamaktan mesudum.

Allah yardımını üzerimizden eksik olmasın.

19.Tümen Komutanı
Yarbay
Mustafa Kemal”⁴¹⁴

⁴¹² 180 rakımlı tepenin güneyi

⁴¹³ Fahrettin Altay, a.g.e., s.99.

⁴¹⁴ M.Kemal, a.g.e., s.99-100.

10.3 19 Mayıs Taarruzu

Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın Çanakkale'ye gelip buradaki cepheleri gördükten sonra özellikle Arıburnu bölgesinde taarruz emri vermesi üzerine 2. Piyade Tümeni İstanbul'dan 11 Mayıs 1915 günü vapurla yola çıkarılmıştı.

Bu arada 16.Tümenin bütün birlikleri Arıburnu cephesine yanaşmıştı. 19 Mayıs'ta genel bir taarruz yapılacaktı. Bu taarruzun en önemli dayanağı 2.Tümendi. 5.Ordu Komutanı Liman von Sanders Kuzey Grubu Komutanlığına 17 Mayıs'ta taarruz emrini gönderdi. 18 Mayıs günü 2.Tümen Arıburnu bölgesine gönderildi. Yine aynı gün taarruza kalkacak tümenlerin (5. 2. 16. 19.Tümenler) kurmay başkanları 3.Kolordu karargâhında toplanarak hücum için son emirleri aldılar.⁴¹⁵ Daha sonra Kuzey Grubu Komutanlığından taarruza kalkacak olan birliklere ayrıntılı taarruz emirleri gönderildi.

	Tabur	Mevcut
19.Tümen	13	10.986
5.Tümen	8	6.000
2.Tümen	9	10.946
16.Tümen	12	13.400
77.Alayın 3.Taburu	1	800
Toplam	43	42.112

Kuzey Grubunun 19 Mayısta Taarruza Kalkacak Muharip Asker Sayısı⁴¹⁶

Yukarıdaki tabloda asker sayılarına ek olarak topçu, kolordu bağlı birlikleri ve lojistik teşkilleri de eklenecek olursa 19 Mayıs günü için planlanan Arıburnu taarruzunda fiilen veya dolaylı olarak yer alan kuvvetin genel toplamı 50.000 kişi olarak hesaplanabilir.⁴¹⁷

Taarruz gece saat 03.30'da baskın şeklinde başladı. Türk cephe hattının en sağ tarafında yani en kuzeyinde bulunan 19.Tümenden 64. ve 57.Alaylar taarruza kalkacaklardı. Bölge son derece karışık ve sarptı. Özellikle denize doğru kalan batı yamaçlar son derece dik ve uçurumdu. 19.Tümen taarruzlarının ana amacı öncelikle Yükseksirt ve devamında Haintepe'nin ele geçirilerek düşmanın çıkarma yaptığı kumsalları tehdit etmektir. Mümkünse hedefler gece karanlığında ele geçirilmeliydi. Gündüz donanma ateşi altında taarruza kalkmak zayıfatı arttıracak ve ele geçirilen düşman siperlerinde geriden destek gelmeden direnmek çok zor olacaktı.

Cephenin en sağında taarruza kalkan 64.Alay askerleri Cesarettepe'deki düşman siperlerine ilk baskın anında girerek siperleri ele geçirdi ve yerleşti. 57.Alayın 2. ve 3.Taburları da

⁴¹⁵ Çalışlar, a.g.e., s.38.

⁴¹⁶ *I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi*, c.II, s.128.

⁴¹⁷ A.g.e., s.128.

düşman siperlerine girmişti. Fakat 57.Alay 1.Tabur ve ona komşu 5.Tümen birlikleri cephelerinde ilerleyemedikleri için harekât ilerleyemiyordu.

Sabah saat 06.00'da 19.Tümen Komutanı Mustafa Kemal 3.Kolordu Komutanlığına durumu özetleyen şu raporu gönderdi:

“Düşman, sağ kanadımızda bulunan 64.Alaya kuvvetli birliklerle karşı taarruz yapmaktadır. 57.Alay sağ kanat ve merkezinde bulunan 3. Ve 2. Taburları düşmandan zapt ve işgal ettikleri siperlerden daha ileri hareket gücüne sahiptir. Ancak sol kanattaki 1.Tabur ve 5. Tümen harekâtının ilerleyememesi nedeniyle şimdilik bulunduğu hatta kalıyor. Zaten daha ilerisi Kömürkapı Deresi'dir”⁴¹⁸

Saat 06.30'da 64.Alay düşmanın şiddetli karşı hücumlarına ve yan ateşine maruz kalan 64.Alay işgal ettiği düşman siperlerini boşaltarak asıl mevzilerine geri döndüler. Aynı şekilde 57.Alayın 3.Taburu da düşman tarafından yandan ve hakim bir surette ateş altına alınıyordu. Bu ateşlerin tesiriyle saat 08.00'den sonra bu tabur daha fazla barınmamış ve siperleri terk etmek zorunda kalmıştı.⁴¹⁹

5.Tümen bölgesinde ise 13 ve 14. Alaylarıyla belirlenen saatte düşmanın üzerine saldırdılar. 14.Alayın bazı birlikleri düşman siperlerine girmeyi başarsa da makineli tüfek ateşi altında kalmışlardı. Komşu birlikleri olan 19.Tümen 57.Alaydan yeterli takviye göremediklerinden daha ileriye gitmek mümkün olmadı. 13.Alay ise taarruza kalktığı andan itibaren şiddetli bir ateş altına alınmış ve ilerleyememişti. Bu noktada 57.Alay komutanı yardım alamadığı için 14.Alayı suçlarken, 14.Alay da 57.Alaydan yardım göremediğini belirtmiştir. 57.Alayın 19 Mayıs taarruzu ile ilgili 19.Tümen komutanlığına gönderdiği rapor şöyledir:

“19. Tümen Kumandanlığına

6-7/3/331
(19-20 Mayıs 1915)

Alay bugün sabahleyin 3,30 öğleden evvel bütün cepheden taarruza başlamıştır. 1. Tabur cephesinin solu ilerisine tesadüf eden düşmanın tardı için on dördüncü alayın taburuyla tevhid-i mesai etmek istediği takdirde solundaki mezkûr alayın bir bölüğü ilerlemediğinden vakt-i muayyende düşman siperine girilememiş bilâhère 8.10 öğleden evvel de birinci tabur tarafından tekrar hücum edilmek istenilmiş ise de düşmanın yan ateşine dûçâr olduğundan kendi siperlerine çekilmeye mecbur olmuşlardır. İkinci tabur cephesinden ilerleyen 200 kişilik bir bölük düşman siperini işgal etmiş ve elhâlete hâzâ tahkimi ile meşguldür. Üçüncü taburda cephesindeki düşman siperini işgal etmiş ise de sağdan düşmanın yan ateşine maruz kalarak birçok şehit verdikten sonra mezkûr siperi terke mecbur olmuştur. 11.30 evvelde düşmanın şiddetli bombardımanını müteâkip başlayan mukâbil taarruzu şiddetli ateşle geri püskürtülmüştür. Askerin kuvve-i

⁴¹⁸ M.Kemal, a.g.e., s.107.

⁴¹⁹ A.g.e., s.107.

maneviyesi sarsılmamış ve hal-i hazırda Takımlara intizam virilerek yine herkes yerinde vazifesi başında bulunmakta olduğu ma'ruftur.”⁴²⁰

İstanbul'dan getirilen taze birlik olan 2.Tümen ise 18/19 Mayıs gecesi mevzilere sokularak buradaki diğer tümen birliklerini değiştirirken çok gürültü yapmışlar ve düşmanı vakitsiz uyandırmışlardı. Gecenin erken saatlerinde başlayan düşman ateşlerine, ilk hatta bulunan askerler karşılık verince hücum saatine kadar gittikçe şiddetlenerek devam eden bu ateşler yüzünden gece baskını amacına ulaşamamıştı.⁴²¹

Taarruza kalkan 2.Tümenin komutanı ile alay komutanları 17 Mayıs'ta, tabur komutanları ise 18 Mayıs'ta mevzileri görmüşlerdi.⁴²² Askerler ise taarruza kalkacakları araziye hiç bilmiyorlardı. Anzakların taarruzu sezmeleriyle silah başı yapmaları ise 2.Tümen adına ayrı bir felaket olmuştu. Ani ve çok şiddetli bir ateş baskını ile karşılaşan 2.Tümen birliklerine şevk vermek adına borazan ve trampetlerle vatan marşı çalınmaya başlandı.

Açılan ağır piyade tüfek ateşi ve makineli tüfek ateşiyle askerler siperlerden çıkar çıkmaz vuruluyorlardı. Çok ağır zayıat verilmekteydi. İrtibat hendeklerindeki taburlar da zor durumdaydılar. Dar hendeklerde üst üste sıkışmış bulunan birlikler ileriye atılmak isterken birbirlerine girmiş, diğer irtibat hendeklerine düşmüş ve ileride asıl siperlere vardıkları zaman da nereye geldiklerini ve hangi istikamette hareket edeceklerini şaşırılmışlardı. Birbirine ateş eden bölükler vardı. Buna düşman makineli tüfeklerinin ateşleri de karıştı.⁴²³

Cephede müthiş bir karışıklık yaşanıyor, bu karışıklık içerisinde askerler elinden gelenin en iyisini yapmaya çalışıyorlardı. 2.Tümen komutanı merkezdeki bu karışıklığı görünce elindeki ihtiyat birlikleriyle kanatlardan düşmana saldırmayı düşündü.

Saat 04.30'da taarruz bu şekilde tekrar tazelenmeye çalışılsa da bir netice elde edilemedi.

2.Tümen tam anlamıyla bir felaketle karşı karşıya kalmıştı. Artık taarruz gücü kalmayan 2.Tümen komutanı saat 05.20'de Kuzey Grubu Komutanlığına bir rapor göndererek hücumların durduğunu ve mevcut hatta tutunacaklarını Esat Paşa'ya bildirdi. Daha gün doğmadan tümenin yarısı zayıat verilmişti. Siperler arasında 4.267 Türk askeri yatıyordu.⁴²⁴

Cephenin en güneyinde kalan 16.Tümen de 2.Tümen gibi düşman siperlerine yaklaşmadan ağır ateş karşısında zayıat vererek durmuştu. Subayların gayretiyle tekrarlanmaya çalışılan taarruzlar bir netice vermedi ve bir süre sonra taarruz bütünüyle durdu.

⁴²⁰ ATASE, Kls.4898, Dos.10, Fih.075-12.

⁴²¹ *I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi*, c.II, s.131.

⁴²² İsmail Bilgin, *Çanakkale Savaşı Günlüğü*, İstanbul 2009, s. 282.

⁴²³ *I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi*, c.II, s.131.

⁴²⁴ Göncü-Aldoğan, a.g.e., s.87.

Güneşin doğmasıyla donanma gördüğü bütün hedefleri şiddetle ateş altına almaya başladı. Taarruza kalkan Türk kuvvetlerin bazıları açık araziye yayılmış durumdaydı. Bütün cephede son gayretle yapılmaya çalışılan taarruzlar zayıfatı arttırmaktan başka bir işe yaramadı. Asıl taarruz gücü saat 05.00'e gelindiğinde kırılmıştı. Saat 10.00'a gelindiğinde Kuzey Grubu Komutanlığı taarruzları gönderdiği bir emirle durdurdu.

Esat Paşa'nın 19 Mayıs saat 11.20'de orduya yazdırdığı telefon raporu şöyleydi:

“Emriniz gereğince bugün sabahleyin saat 03.30'da düşmana baskın suretiyle taarruz edilmiştir. Askerlerimiz kahramanca birçok yerlerde düşman siperlerine varmış iken düşmanın gayet metin tarzda tertip ettiği sınavari yan ateşleri yapmasına elverişli olan mazgallı siperlerden yaptığı şiddetli makineli tüfek ve piyade ateşlerinin ve el bombalarının etkisiyle ne yazık ki baskın fiilen mümkün olamamış ve ilerleyen erlerle subaylar şehit olarak düşman siperleri üzerinde kalmışlardır ki bu da fedakârlıkların en güzel tanıklarındır. Yedi saat tam bir metanetle bütün cephede devam eden işbu taarruzun bazı birliklerde subay ve er mevcutlarını %50 ölçüsünde zayıfata uğratması yüzünden düşmanın çok etkin ateşleri karşısında taarruzun devamı halinde büsbütün perişan olacakları ve savunmanın dahi olanaksızlaşacağı tümenler tarafından rapor edilmesi üzerine, halen bulunan hatlarda savunmaya geçmek ve düşmanın muhtemel taarruzlarını karşılayacak şekilde tedbirler alıp bir adım dahi geriye gidilmemek üzere yerleşilmesinin emirleri verildiği maruzdur”

Esat⁴²⁵

Bu büyük Türk taarruzunu karşılayarak durduran Anzak kuvvetleri ise 19 Mayıs günü dizilimi şu şekildeydi;

1.Kısım(Sağda): 3.Avustralya tugayı, Komutanı Albay E.G. Sinclair MacLagan

2.Kısım(Sağ Ortada): 1.Avustralya tugayı, Komutanı Yarbay R.H. Owen

3.Kısım(Sol Ortada): Komutanı Albay H.G. Chauvel. 4.Avustralya tugayı, Komutanı Albay J.Monash

4.Kısım(Solda): Yeni Zelanda atlı piyade tugayı, komutanı Albay A.H. Russell. 2.Avustralya tugayı Şarapnel ismi verilen sırt gerisinde ihtiyatta bulunuyordu. Cephede yararlanabilecek savunma kuvvetlerinin toplamı 12.500 tüfeğe varıyordu. Sahilde de genel ihtiyat olmak üzere 16 makineli tüfek vardı.⁴²⁶

Rakamlardan anlaşılacağı üzere Türk kuvvetleri Anzak kuvvetlerinin neredeyse 3 katıydı.

Fakat iyi düzenlenmiş Anzak siperleri birbirlerine bağlı ateş sistemleriyle donatılmıştı.

Siperinden çıkıp düşman siperine koşan Türk askerleri bazı yerlerde 200 metreyi savunmasız koşarak geçmesi gerekiyordu. Baskın vasfı kalktıktan sonra ve gün aydınlanmaya başladıktan sonra durum bir katliama dönüşmüştü:

“Siperlerinden “Allah” diye bağırarak iki dalga halinde, ıslık ve borular çalarak, tıpkı öğrenciler gibi bağırarak çıktılar. Tüfek menziline girdiklerinde ateş açma emri almıştık.

⁴²⁵ *I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi*, c.II, s.136.

⁴²⁶ Ogländer, a.g.e., c.II, s.28.

Yüzlercesini devirdik. Saldırı hafifledi ve siperlerine geri döndüler. Saldırı sona erdiğinde tugayımızın önünde en az 2-3 bin ölü ve yaralı bulacağımızdan emindim”. (Er Walter Stables)⁴²⁷

Türkler adına kıyımın bu kadar fazla olmasının temel sebebi, taarruzun önceden Anzaklara sezdirilmesidir. Zira bu taarruz bir baskın taarruzu olarak planlanmıştı. Taarruz öncesi topçu atışı yapılmayacak, hücumda kalkan erler ateş etmeyecek ve her zaman bağırdıkları gibi “Allah Allah” diye bağırmadan taarruza kalkacaklardı. İlk baskınla elde edilecek başarı çok önemliydi. Fakat 19 Mayıs taarruzu bir baskın taarruzu olmaktan çok uzak kaldı.

Siperlerden hızlı bir şekilde sıçramak için hiçbir düzenleme yoktu. Askerler siperlerden, birbirine omuz vermek ve yukarıdan çekmek gibi yöntemlerle çıkıyorlardı. Askerlerin küçük bir kısmı siperler dışına çıktığı sırada büyük bir kısım hala siperler içinde bulunuyordu. Dışarı çıkanlar artık düşmanı uyandırmış bulunuyordu.⁴²⁸

Bu taarruza 16.Tümen 48.Alay 2.Tabur 2.Bölük Astsubayı olarak katılan Emin Efendi (Çöl) şahit olduğu başarısız taarruzu kendi gözlemlerine göre üç sebebe bağlıyor ve anılarında o sebepleri şöyle sıralıyor:

“1-125.Alayın hücum borusu çalması 2-47.Alayın daha siperlerin içinde iken “Allah Allah” diye bağırması 3-48.Alayın Gülnar deresinde, belirsiz hedef karşısında taburların, bölüklerin bir birine karışıp zaman öldürmesi”⁴²⁹

Emin Efendi'nin hatıralarından anlaşılacağı üzere gece yapılan bu taarruzdan önce 48.Alayın en azından küçük rütbeli subay ve astsubayları taarruz hedeflerinin tam belli olmamasından şikâyetçidir ve bunu başarısızlığının nedenlerinden biri olarak görmektedir.

İngiliz resmi tarihi taarruzla ilgili şu değerlendirmeyi yapıyor:

“Anzak cephesine yönelik yakın bir taarruzun ilk emareleri 18 Mayıs'ta belirmeye başlamıştı. 25 Nisan'da ilk karaya çıkarma yaptığımız gündenden itibaren 18 Mayıs'a kadar cephenin ortasındaki Avustralyalıların tuttukları 2 ve 3 numaralı mevzi kısımları sürekli bir tüfek ateşi altında bulundurulmakta idi. Fakat 18 Mayıs'ta bu ateş birdenbire kesildi. Bu ani ve alışılmadık sükûn bizi şüpheye düşürmüştü. Bundan başka donanma uçaklarının keşiflerine istinaden Genel Karargâhtan alınan haberlerde de Anzak doğusunda büyük düşman kuvvetlerinin toplanmakta olduğu ve Akbaş limanına önemli kuvvetler çıkarıldığı

⁴²⁷ Steel-Hart, a.g.e., s.124.

⁴²⁸ Binbaşı Burhanettin, *Türk Kurmay Subaylarının Gözüyle Çanakkale Savaşı-Arıburnu Muharebeleri (14 Mayıs-19 Mayıs 1915 Olayları)*, Yay.Haz.:Burhan Sayılır, İstanbul 2006, s.133.

⁴²⁹ Emin Çöl, *Çanakkale-Sina Savaşları Bir Erin Anıları*, Yay.Haz.:Celal Kazdağlı, İstanbul 2009, s.45-46.

bildiriliyordu. Hemen saat 5 sonrada cephede bulunan iki tümene Türk taarruzunu karşılamak için hazır bulunmaları emredildi”⁴³⁰

Görüldüğü gibi Anzaklar zaten tetikte bekliyordu. 18/19 Mayıs gecesi özellikle 2.Tümen birliklerinin gürültü yaparak siperlere girmesi, gece karanlığında daracık siperlerde askeri sevk etmekte yaşanan zorluklar ve tabi 2.Tümen askerlerinin hiç bilmedikleri bir arazide bilmedikleri hedeflere saldırması 2.Tümenin felaketi olmuştu. Zayıyat o derece çoktu ki 2.Tümen ordu ihtiyatı olarak geriye alındı. Dinlendirilmesi ve zayıyatının giderilmesi gerekiyordu.

Başarısızlıktaki diğer önemli sebep, ağır topçunun ve top cephanesinin kısıtlı olmasıydı⁴³¹. Ağır topçu olmadan bu derece kuvvetli düşman tahkimata zarar verilemeyeceği açıktı. Nitekim Ordu Komutanı Liman von Sanders 19 Mayıs taarruzu ile ilgili başarısızlığın anılarında kendine ait olduğu belirtmiştir:

“[...]Bununla beraber bu taarruzun benim tarafımdan bir hata olduğunu kabul ederim. Bu hata, düşmanın kuvvetini iyi takdir edememekten ileri gelmişti. Sayı olarak az olmakla beraber, bir de cephaneyi idareli kullanmaya mecbur olan topçumuzla bu taarruzun başarılı olamayacağını hesaplayamamıştım.”⁴³²

Kuzey Grubu Kurmay Başkanı Fahrettin Bey, yaşanan kıyımı kendi gözleriyle görmüş ve şöyle aktarmıştır:

“19 Mayıs 1915 sabahı fecirle başlayan saldırı şiddetle devam ettiği halde düşmanın ateş perdesini geçmek mümkün olamamış, iki taraf siperleri arasında şehitlerin cesetleri ve yaralılarla dolmuştu. Safha safha devam eden bu saldırı sırasında Mustafa Kemal sol yanındaki alayın bu saldırıya katılması için emir vermiş, fakat saldırı sırasında alayın yarından fazlasının eriyip gittiğini gözlerimle görmüştüm. Öğle vakti savaş kendiliğinden kesildi. Esat Paşa “dur” emrini verdi. Yarı mevcudundan fazlasını bu saldırılarda kaybeden 2.Tümen geri alındı. Bugünkü zayıyatımızın üç bin şehit, yedi bin yaralı olduğunu öğrendiğimiz vakit gözlerimiz yaşarmıştı”⁴³³

19 Mayıs taarruzu Çanakkale Savaşında meydana gelen en kanlı muharebelerden biri olmuştur.⁴³⁴ Birkaç saat içinde Türk kuvvetleri son derece ufak bir kara parçasında 3.000 şehit ve 6.000 yaralı olmak üzere toplam 10.000’e yakın zayıyat vermişlerdir.

⁴³⁰ Oglander, a.g.e., c.II, s.28.

⁴³¹ Fahri Belen, *Çanakkale Savaşı*, İstanbul 1935, s.71.

⁴³² Sanders, a.g.e., s.102.

⁴³³ F.Altay, a.g.e., s.99-100.

⁴³⁴ 19 Mayıs taarruzunun bir önemli sonucu ise yaralı ve esir olarak ele geçirilen Türk subaylarının üzerinden mükemmel yakın çizilmiş Gelibolu Yarımadası haritalarının İngiliz subaylarının eline geçmesi olmuştur. Zira 19 Mayıs tarihine kadar İngiliz subaylarının elinde bulunan haritalarda çok büyük hatalar olduğu için sıkıntı çekmekteydiler.

Tümenin Adı	Subay		Er		Toplam
	Şehit	Yaralı	Şehit	Yaralı	
19.Tümen	6	7	333	748	1094
5.Tümen	8	14	1017	1432	2471
2.Tümen	24	54	1455	2734	4267
16.Tümen	12	22	547	926	1508
77.Alay 1.Tabur	-	-	17	127	144
Toplam	51	97	3369	5967	9484

Tablo4: 19 Mayıs Taarruzlarında Tümenlerin Verdikleri Zayıat⁴³⁵

⁴³⁵ I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi, c.II, s.137.

Anzak askerleri gün boyunca taarruza kalkan Türklere toplam 948.000 tüfek ve makineli tüfek mermisi harcamışlardır.⁴³⁹

Osmanlı Genelkurmayı tarafından hazırlanan Çanakkale Savaşlarında yaşananlarla ilgili tespitlerin ve analizlerin bulunduğu ve 1921 yılında askeri matbaa tarafından basılan eserde, 19 Mayıs taarruzu ile ilgili yapılan çarpıcı tespitler ve eleştiriler son derece önemlidir:

“Bu taarruzun başarısızlık sebepleri arasında, saldırının vaktinden önce düşmana hissettirilmesi ve derinliğine doğru tertibat almayarak lüzumundan fazla askerin birinci hatta yığılması kusurları da sayılabilir. Gerçekten 2.Tümen, 18/19 Mayıs'ta kendisine mahsus cephe kısmını işgal ederken lüzumsuz gürültülerle düşmanın dikkatini çekmiş ve sabahleyin hücumu kalkarken de boru ve mızıkça çaldırarak büsbütün maksadını açığa vurmuştur.

Cephedeki insan yoğunluğuna gelince; hem birliklerin hareket serbestliğini, ateş üstünlüğü elde etme güçlüğü ve hem de kayıpları artırmayı ve dolayısıyla başarısızlığı doğurdu. Bu saldırıya katılan dört tümen (19,5,2,16.Tümenler)in 42.000 kişilik mevcuduna yaklaşık üç kilometrelik bir cephe verilmiş ve bütün tümenler bu dar cepheye (metre başına 14 insan) yerleştirilmişti. İşte bu yoğunluk dolayısıyladır ki ne ileriye doğru cephanenin düzenli olarak ve zamanında sevki ve ne sayıları oldukça yüksek olan yaralıların geriye nakli mümkün olabilmıştır. Halbuki cephenin bu derece yoğunluğu hem lüzumsuz ve hem de bilakis zararlı idi ve mesela aynı cepheyi iki tümen işgal edip diğer iki tümeni taarruza devam için elde ihtiyat olarak saklamak daha uygun olabilirdi.”⁴⁴⁰

19 Mayıs taarruzu ile ilgili 57.Alay Komutanı Avni Bey'in raporu ise şu şekildedir:

“On Dokuzuncu Fırka Kumandanlığına

331/3/7 (20 Mayıs 1915)

9.00 evvel

- 1- Dün akşam sulhiyatımız ile 14. alay cephesine düşman şiddetli ateşler itmiş mezkûr ateş saat ikiye kadar devam etmiştir.
- 2- İkinci tabur zabt ettiği düşman siperlerini tayin etmiş elhâlete hâzâ yalnız birisinin hutût-ı takviyesi ile meşguldür.
- 3- Siperlerde olduğu bildirilen düşman eslihası mezkûr siperin önünde dere içinde telef olanlarla karmakarışık bir halde bulunduğundan düşmanın gece vuku bulan müteaddit hücumlarının tesiriyle bu eslihayı toplamak imkânı hâsıl olamamıştır. Ancak iki tüfek iki kasatura alınabilmıştır. Maamafih her fırsattan istifade edilerek mezkûr esliha toplattırılacaktır.
- 4- Gece düşmanın hücum ve baskını esnasında Türkçe olarak (Türkler geliyor) diyerek firar etmeleri üzerine bundan bi'l-istifade zabt olunan siperde ikinci taburdan ser çavuş

⁴³⁸ Charles Bean, *Official History of Australia in the War of 1914–1918-The Story of ANZAK (from 4 May, 1915, to the evacuation of the Gallipoli Peninsula)*, c.:II, Sydney 1941, s.161.

⁴³⁹ A.g.e., s.162.

⁴⁴⁰ Türk Tarih Kurumu, *Çanakkale Muharebatı Cihan Harbinde Osmanlı Harekât-ı Tarihçesi, The Dardanelles Campaign A Short History of Turkish Operations in the Great War*, Yay.Haz.: Bülent Özdemir, Abdülmecit Mutaf, Ankara 2012, s.47.

muavinliğine terfi ettirilen Kemal Efendi üç manga ile bunları takibe koyulmuş düşmanın üzerlerine süngü hücumu icra etmiştir. Maamafih Kemal Efendi ve merkumun hayat ve memâtından bir haber alınadığı aldığım rapor üzerine ma'ruzdur.

57. alay
Kaymakam
Hüseyin Avni"⁴⁴¹

Genel Karargâhta 19 Mayıs günüyle ilgili yazılan rapor ise şu şekildeydi:

“Çanakkale cephesinde 6 Mayıs 331 (19 Mayıs 1915) sabaha karşı Arıburnu'ndaki mevzi-i müstahkemine taarruz edildi. Kıta'âtımızın tasvir olunmaz yararlılıklarıyla bu taarruzdan beklenen maksat hemen elde edilmiştir. Sağ ve solumuzda düşman ileri mevzilerinden tard olundu. Merkezde düşman siperlerine kadar takarrub edildi. Sol cenahtaki kıtaâtımız düşmanın kısmen siperlerini isti'mâl eylemiş ve düşmandan mevziinde iki makineli tüfek mitralyöz iğtinâ eylemiştir. Öğleden sonra her zaman olduğu gibi düşmanın gemi ateşleri hemen başta sağ cenahımıza karşı yapmak istediği mukâbil taarruzları pek külliyetli telefât ile püskürtülüdür. Tayyarelerimiz bu taarruzlarımızda muvaffakiyetle hizmetler îfâ ettiler.

Seddül Bahir'in mıntikasında salı gecesi düşmanın icra eylediği mukâbil taarruz suhûletle def edilmiştir. Boğaz medhal karşısındaki düşman zırhlıları ileri sürülen batrayalarımızla ber-mu'tad ateş teâtî ettiler. Charlemagne Zırhlısı'na bir mermi isabet etmiştir.

Seddü'l-Bahr'de düşman ordugâhı ile topçu mevzileri sahil bataryalarımızın muvaffakiyetli ateşleriyle dögölmektedir. Düşman topçu mevzilerini tebdîle mecbur olmuştur. Diğer cihetlerden mühim bir şey yoktur.

Karargâh-ı Umûmî
İstihbarat Şubesi Müdürü
Seyfi"⁴⁴²

Şehit düşen 3.000 Türk askerinin çoğu ara bölgede Anzak siperlerine yakın olan bölgede yatmaktaydı. Ara bölgede kalan ölülerin çürüyen bedenlerinden çıkan kokular, düştükleri yerde kalan yüzlerce yaralının iniltisi ve açık alanda yatan ölülerden sinekler vasıtasıyla hastalık yayılma riskine karşı Anzak Kolordusu Komutanı Birdwood, Hamilton'a ölü ve yaralıların toplanması için bir ateşkes yapılması isteğinde bulundu. İstihbarat subaylarından Aubrey Herbert bu iş için görevlendirildi.

Bazı kaynaklarda ateşkes teklifinin hangi taraftan geldiği tartışılrsa da, Aspinall Oglander'ın eserinde ilk teşebbüsün Avustralyalılar tarafından yapıldığı yazılıdır:

“Bu sırada Albay Owen'ın yaralıları toplatmak üzere teskereciler gönderdiğinden haberi olmayan General Birdwood, Türklerin ilk defa olarak mütareke için teklifte bulduklarını Genel Karargâha bildiriyordu. Bu rapor hatasız değildi. Gerçekte Albay Owen Türklere bir mütareke teklifinde bulunmamıştı, fakat Türkler de mütareke teklifinden çekinmişler ve yalnız Kızılay bayrakları altında teskereciler göndermişlerdi.

⁴⁴¹ ATASE, Kls.4898, Dos.10, Fih.076-05

⁴⁴² ATASE, Kls.4528 Dos.4, Fih. 007, ATASE, Kls.4528 Dos.4, Fih. 007a

Bundan dolayı Türklerin son teklifleri de gösteriyor ki, bu konuda ilk teşebbüsü Avustralyalılar yapmışlardır.”⁴⁴³

Anzak siperlerinden kaldırılan bir Kızıllıhaç bayrağına Türkler de Kızılay bayrağı kaldırarak karşılık verdi ve karşılıklı siperlerin ortasındaki insansız bölgede buluştu. Türk subayına : “Eğer ölülerinizi defnetmek için bir mütareke yapmak istiyorsanız, yarın 21 Mayıs öğleden önce saat 10 ile 12 arasında beyaz bayrak taşıyan bir kurmay subayı Kabatepe yolu üzerinden karargâhımıza gönderiniz”⁴⁴⁴

İngiliz komutanlığının bu teklifi üzerine 21 Mayıs günü görüşmelerin yapılacağı yeri belirlemek üzere Harekât Şube Müdürü Ohrili Kemal Bey gönderildi. Kemal Bey görüşmeleri yapmak için Anzak karargâhına gözleri bağlı olarak götürülürken, İngiliz İstihbarat Subayı Aubrey Herbert Türklerin elinde rehin olarak kaldı.⁴⁴⁵

Ohrili Kemal Bey, görüşmeleri yapıp geri döndüğünde ertesi gün yani 22 Mayıs sabahı ateşkes protokolünün imzalanması için buluşması haberini getirdi. Ordu Komutanı Liman von Sanders’e durum bildirildikten sonra ertesi gün yapılacak protokol görüşmelerine 3.Kolordu Kurmay Başkanı Fahrettin Bey gönderildi. Fahrettin Bey anılarında protokolü genel hatlarıyla anlatıyor:

“Sabah saat 8’den akşamüzeri saat 16’ya kadar her iki taraf kara, hava, deniz kuvvetleri ateşi keseceklerdir. İki tarafın teşkil edeceği ateşkes tatbik komisyonları işe başlayacaklardır. Bunlar yanlarına alacakları silahsız erlerle her iki tarafın siperleri arasında tam ortadan geçmek üzere bir ara hattı temin edecekler, bu hattın üzerinde bir Türk bir İngiliz eri on beşer metre ara ile dizileceklerdir. Böylelikle bir ara hat meydana gelecek, iki tarafın hazır bulunacak sıhhiye ekipleri meydana çıkarak kendi taraflarındaki cesetlerden ve yaralılarından kendilerine ait olanları alacaklar diğer tarafa mensup olanlar da orta hatta getirilip o tarafa vereceklerdir. Silahlar da mekanizmaları alınmış olarak bu surette teslim edilecektir. Hiç kimse yanında silah, tabanca, dürbün bulundurmayacaktır. Her komisyon kendi taraf komutanları ile görüşmek üzere bir telefon merkezi kuracak, ateşkes tatbik komisyonları mütemediyen dolaşarak görülecek zorlukları gidereceklerdir. Bu protokol iki taraf komisyonlarınca bu gece tetkik edilecek ve yarın sabah imza yetkisi olanlar aynı noktada birleşeceklerdir”⁴⁴⁶

Liman von Sanders İngiliz Başkomutan Ian Hamilton’a ateşkes ile ilgili bir mektup yazarak gönderdi:

“Ekselans!
İki düşman tarafın ölülerini gömmesi ve yaralılarını kurtarması ile ilgili ateşkes anlaşmasını tamamen onayladığımı ve bu karara yalnızca insani duygularımız dolayısıyla vardığımızı siz ekselanslarına bildirmekle onur duyuyorum.

⁴⁴³Oglander, a.g.e., c.II, s.32.

⁴⁴⁴A.g.e., s.32.

⁴⁴⁵Aubrey Herbert – Henry Morgenthau, *Çanakale Devler Ülkesinde Devler Savaşı*, İstanbul 2007, s.67.

⁴⁴⁶F.Altay, a.g.e., s.101-102.

Yarbay Fahrettin(Altay), benim adıma imza yetkisine sahiptir.

Liman von Sanders
5.Osmanlı Ordu Komutanı”⁴⁴⁷

Yarbay Fahrettin Bey ve İngilizler adına Yarbay Sicken ertesi gün uygulanmak üzere bir anlaşmaya vardılar. Yapılan anlaşmaya göre her iki tarafta sabah 07.30’dan akşam 16.30’a kadar devam edecek süre zarfında bütün birlikler ateş keseceklerdir. Sıhhiye ekipleri ile din adamları kendi taraflarındaki ceset ve yaralıları toplayacak, silahlar ise karşı tarafa mekanizmaları çıkarılmış olduğu halde teslim edilecekti⁴⁴⁸

24 Mayıs günü sabah kararlaştırılan saatte Türk ordusu adına 19.Tümen Kurmay Başkanı Binbaşı İzzettin Bey Kabatepe’ye gitti ve orada İngiliz ordusu adına bulunan Sicken ile buluştu.⁴⁴⁹ Sabah saat 08.00’de iki tarafın subayları doktorları ve teskereciler siperlerinden çıkarak ölüleri toplamak üzere ara hatta buluştular. Her yüz metre araya bir adam dizilerek hat boyunca yayıldılar. Hat iyice belirlendikten sonra ölüleri ve silahları toplama işine başlandı. Bu işlem sorunsuz şekilde devam ederken yaklaşık 3.000 Türk ölüsü ara hatta yatmaktaydı:

“Ateşkesi hiç unutmayacağım – gün boyu süren, zor, kokuşmuş ve mide bulandırıcı bir işti. Cesetleri taşımak için seçilenler ikişerli gruplar halinde cesetleri sedyelerle mezarların kazıldığı yere götüreceklerdi. İlk önce künyelerinin zincirlerini kesip, üzerindeki bilgileri bize verilen bir kağıda kaydedecektik. Bazı cesetler o kadar çürümüştü ki, onlardan geriye sadece kemikler ve üniforma parçaları kalmıştı. 19’unda (o günden bu yana 5 gün geçti) ölen askerlerin cesetleri korku bir durumdaydı. Çoğumuzun midesi bulandığı için kısa süre çalışıp ara vermek zorundaydık. Çıkarmanın ilk günlerinde ölen bazı askerlerimizin cesetlerini bile bulduk.

Bu faaliyetin tamamı garip bir deneyimdi – bir gün önce birbirimizi paramparça ederken, şimdi düşmanlarımızla yakınlaşıp, birbirlerimize gülümsüyor ve sigara veriyorduk. Mezar kazıcıları ve dua okuyan pederlerin sesleri dışında pek ses çıkmıyordu. Top ve tüfek ateşi yoktu. Herşey sessiz ve garip gözüküyordu. Sol tarafımızda düz doruklu yüksek tepelerin üzerlerinde sayılarının binlere ulaştığını tahmin ettiğimiz insanlar vardı. Sivil Türk halkı ateşkestten yararlanıp, cesetlerin gömülmesini izlemeye gelmişlerdi. Bizlerden bir kaç mil (kilometre) uzakta olmalarına rağmen açıkça seçilebiliyorlardı. Cesetlerin gömülmesi için öğlenin ilerleyen vaktinde bitirilmiş ve biz de siperlerimize çekilmiştik. Saat 16.00 ile 17.00 arasında tüfek ateşi tekrar başladı ve bunu top ateşi izledi. Tekrar iş başındaydık. (Albert Barnett Facey)⁴⁵⁰

Manzara o kadar kötüydü ki ateşkes sırasında sınır belirleme subayı olan Yeni Zelandalı

Tabip Yarbay Percy Fenwick günlüğüne gördüklerini şöyle yazdı:

⁴⁴⁷ Hamilton, a.g.e., s.168.

⁴⁴⁸ Erdemir, a.g.e., s.158.

⁴⁴⁹ Binbaşı İzzettin Bey başkanlığında giden Türk heyetinin diğer isimleri şöyledir: 16.Tümeden Nazım Bey, Tümen doktoru Hüseyin Bey, 14.Alaydan Dr. Ziya, tercüman Teğmen Ziya ve Denizci Tahir Bey. Bkz: İ.Çalışlar, a.g.e., s.39.

⁴⁵⁰ http://www.Anzaksite.gov.au/2visiting/walk_09johnstons.html

“Türk ölümleri o kadar sık yatıyordu ki, cesetlerine değmeden geçmek neredeyse imkânsızdı. Pis koku korkunçtu. Türk doktor üzerine biraz esans döktüğü bir parça yün bezi bana verdi ve burnuma tutmamı söyledi. Denileni yaptığıma memnun oldum. Yüksek patlayıcıların yıkım gücü aşikârdı. Yürüdüğümüz alanda etrafı parçalanmış cesetlerle çevrili büyük çukurlar vardı. Her yerde ölümler -şişmiş, kararmış ve iğrenç-yatıyordu ve her tarafa sinmiş mide bulandırıcı koku insanı hasta ediyordu. Düzlükte ilerledikçe siperler birbirlerine daha fazla yakınlaştı. Bir yerde Türkler ile bizimkiler arasındaki mesafeyi yaklaşık 5,5 metre olarak hesapladım. Bu hesabı, boydan boya uzanan dört Türkten yola çıkarak yaptım; en öndeki Türkün eli bizim siperin kenarına değiyordu, en arkadakinin ayakucu da kendi siperine. Siper duvarının üzerinden atlarken öldürülmüştü.

Yarbay Percy Fenwick, Karargâh, NZ&A Tümeni, NZEF”⁴⁵¹

Modern savaşın, modern silahların insan bedeni üzerindeki yıkım gücü açık ve net olarak gözüküyordu. Her taraf parçalanmış insan bedenleriyle doluydu. 19 Mayıs’ta yaralanan çoğu asker de görüşmelerin uzaması üzerine ancak bu tarihten 5 gün sonra yapılabilen ateşkese kadar ölmüşlerdi. Türk ölümlerinin karşı tarafa göre kat kat fazla olması sebebiyle Türk sıhhiye erlerinin sayısı iki kat arttırıldı. Bütün bu işlemler devam ederken iki tarafın askerleri ilk kez birbirlerini böyle rahat şekilde görüyor ve birbirleriyle iletişim kuruyorlardı:

[...]Ölümlerini görebilmeleri için Türklere sekiz saatlik bir ateşkes verdik. Bizim siperlerimizin önünde üç bin kişi kadar olduğu hesaplandı. Bu sırada adamlarımızın çoğu sahile yüzmeye gittiler. Fakat büyük çoğunluk cephenin önüne geldi. İki cephe arasındaki bölgenin ortasına kadar ilerlememize izin verildi. Türklerin bazıları İngilizce biliyordu ve gelip bizimkilerin elini sıktılar, daha doğrusu ellerini tutup uzun uzun salladılar. Hayret, çok garip, bunu anlamak da güç, dört haftadan beri birbirini vuran askerler, uzun uzun el sıkışıyorlar. Muhteşem bir örnek verdiler. Bizimkilerin Türklerle ilgili iyi anıları var... Kumsal, St Kilda plajının bir tatil gününü andırıyor, yalnız burada denize giren askerler çıplak. (Cyrill Lawrence)⁴⁵²

Bir diğer Anzak askeri Er A.J McNaughton 24 Mayıs ateşkesi ile ilgili günlüğüne şu notu düşmüş: “Türkler bizim çocuklarla selamlaştılar ve onlara en çok istedikleri şey olan sigaralardan verdiler. Yani bazıları bizi bu kadar cana yakın bulduklarına sevindiler.”⁴⁵³

Fahrettin Bey Anzak askerleri için sevimli ve güler yüzlü insanlardı derken, o gün oluşan dostluk havasından bahsediyor:

“Onlar da bizim askerlerimizin tavır ve hareketlerinden hoşlandıklarını her vesile ile gösteriyorlardı. Birbirlerinin canlarına kasteden bu iki taraf düşman askerleri arasında az zamanda bir sempati hâsıl olmuştu. Elbiselerinden kopardıkları düğmeleri bizim askerlere bir hatıra olarak veriyorlar bunun karşılığında da kendileri için bir harp hatırası istiyorlardı. O vakit bizim elbiselerin düğmeleri gizli olduğu için bir şeyler

⁴⁵¹ Hart, a.g.e., s.229.

⁴⁵² Necati İnceoğlu, *Siper Mektupları*, İstanbul 2001, s.75.

⁴⁵³ Niyazi Sezen-İsmail Sezen, *Çanakkale Cephesinden Anzak Günlükleri*, Yay.Haz.:Zekeriya Durmaz, Sevcan Uğurlu, Sevtap Kartal, Meral Budak, Bahar Baskın, İstanbul 2008, s.28.

araştırmışlar, ufak para gibi hatıralar elden ele geçmişti. Bir yandan da birbirlerine çikolata şeker ikram edip işaretle konuşmaya başlamışlardı. Vakit geçtikçe ortalık bir seyran yeri halini almaya başladı. Meydanda çalışanlar birbirlerini kucaklayacak kadar dostluğu ileriye götürdüler.”⁴⁵⁴

Çıkarmanın ilk günü olan 25 Nisan’dan itibaren birbirlerini öldürmeye çalışan iki taraf askerleri bu ateşkesle birlikte siperlerinden çıkmış, birbirlerini görmüş, iletişim kurarak birbirlerine hediye vermişlerdi. 24 Mayıs’ta birbirlerini tanımaya başlayan iki taraf askerleri sonraki günlerde de siperlerin 8-10 metre mesafede olan yerlerinde düşman askerler birbirlerine sigara, konserve gibi hediyeler atmaya devam ettiler.

Özellikle Türk ve Anzak askerleri arasında bugünden itibaren karşılıklı bir saygının geliştiği inkâr edilemez. Yeni Zelandalı sıhhiye eri George Skerret anılarında cephedeki olumsuz koşulları anlatırken Türk askerine ilişkin görüşlerine de yer veriyor:

“Türk artık yapılagelen resmi propagandanın aksine (Unspeakable Turk=Ağza alınmaya gelmez Türk!) olarak görülmüyordu. O da herhangi bir Anzak kadar insandı ve duyarlıydı. O da kan kaybediyor, korkuyla sarsılıyor ve feryat ederek ölüyordu. O da geride yaşlı ana-babalar, dullar bırakıyordu.”⁴⁵⁵

24 Mayıs ateşkesi ilk bakışta ara bölgede kalan yaralıları kurtarma gibi insani nedenlerden yapıldı gibi gözükse de, işin aslı tam olarak böyle değildi. İngilizlerin ateşkes istemesindeki temel neden 3.000’e yakın Türk şehitlerinin Anzak siperlerine yakın bir şekilde sıcakla birlikte çürümeye başlayarak ağır kokuyu Anzaklara doğru yayması ve bu kokunun Anzak askerlerini neredeyse siperlerinde duramayacak hale getirmesiydi. Çürümüş cesetlerden yayılan sineklerinde bulaşıcı hastalık yayma riskinin artması İngiliz komutanlarda endişe yaratmıştır. Fahrettin Bey ara hatta dolaşırken yayılan koku hakkında şu çarpıcı tespiti yapıyor:

“Havanın sıcak olması yüzünden cesetler kokmaya başlamış, ortalığı kötü bir koku kaplamıştı. Ben elimdeki kolonya şişesinden mendilimi durmadan ıslatıp burnuma tutmak sureti ile ancak dolaşabiliyordum. İşte o vakit anlamıştım ki, İngilizleri mütareke isteğine icbar eden şey bu kokudur. Şüphesiz yaralıların iniltileri de bir sebebi ama, gerçek sebep İngiliz siperlerinin önlerinde yığılan cesetlerin taaffünü olmuştu. Zavallı şehitçikler süngüleri ile yapamadıklarını cesetlerinin kokusu ile yapmak istiyorlarmış gibi bir hal... Eğer ateşkes yapılmamış olsaydı ihtimal ki İngilizler bu kokudan siperleri bırakıp kaçmak zorunda kalacaklardı.”⁴⁵⁶

Fahrettin Beyin tespitleri şüphesiz gerçektir. İngiliz subay ve askerlerinin anı ve günlüklerinde de kötü kokunun kendilerini nasıl olumsuz etkilediği ve bazı askerlerin hastalandıkları açıkça

⁴⁵⁴ F.Altay, a.g.e., s.106.

⁴⁵⁵ A.Mete Tuncoku, *Anzakların Kaleminden Mehmetçik Çanakkale 1915*, Ankara 2000, s.90-91.

⁴⁵⁶ F.Altay, a.g.e., s.106.

yazılmıştır. Avustralya 9.Hafif Süvari Alayında görev yapan asteğmen William Cameron ateşkes sırasındaki gördüklerini günlüğüne şöyle yazmış:

“Savaş alanı çok ürkütücü ve garipti. Çok korkutucu. Binlerce ceset çürümeye başlamış halde ara bölgede düşmanın ve bizim siperlerimiz arasında yatıyor. İnsanı hasta edecek derecede kuvvetli bir pis koku yayılıyor. Cesetleri gömme işi doğrusu çok iğrenç”⁴⁵⁷

Yine ateşkes sırasında iki tarafın subayları er elbisesi giyerek ara hatta dolaşmış ve karşı tarafın siperleri arasında keşif çalışmaları yapmışlardı. Fahrettin Altay’ın anılarında belirttiğine göre, 1938 yılında Atatürk’ün cenazesine katılan ve 1915’te Anzak Kolordu Komutanı olan General Birdwood, 24 Mayıs günü er kıyafeti giyerek cephede keşif yaptığını bizzat kendisi anlatmıştır.⁴⁵⁸

Ayrıca 19 Mayıs taarruzuna 14.Alay 1.Tabur 4. Bölük komutanı olarak katılan Hasan Cevdet Bey de tuttuğu günlüğüne 24 Mayıs ateşkesiyle ilgili olarak:

“Yaralıları topluyor, herkeste dehşetli faaliyet... Çukurlar açılıyor, şehitler oraya defnolunuyordu. Aynı zamanda kıyafet değiştirmiş kurmaylar ve subaylar düşman mevzilerini keşfediyor ve vaziyet hakkında bilgi ediniyordu”⁴⁵⁹ notunu düşmüştür.

Her iki tarafında bu ateşkes sırasında yoğun istihbarat faaliyeti içinde olduğu bu tarz günlüklerden ve anılardan net olarak anlaşılıyor.

Ateşkes bittiğinde Türk askerleri 2981 şehit gömmüş, 2688’i sağlam, 1493’ü eksik tüfek toplanmıştı.⁴⁶⁰

Bu başarısız taarruzun etkisiyle moralleri yükselen ve Türklerin zor durumda olduğunu düşünen Anzaklar (siperlerin çok yakın olduğu yerlerde) tercümanlar vasıtasıyla Türk askerlerine: teslim olmaları durumunda kendilerine nazik davranılacağı söyleyerek propaganda yapmaya başladılar.

Fakat Türkler bunun karşılığında teklifin geldiği yere bomba veya mermiyle karşılık veriyordu. Bir keresinde teslim olmaları için yazılı yapılan çağrıya yine yazılı olarak Türkler tarafından şu karşılık verilmişti: “Geride hiç Türk kalmadığını düşünüyorsunuz. Fakat burada hala Türkler ve Türklerin çocukları var.” Bununla da yetinmeyen Anzak subayları ele geçirdikleri Türk esirleri ön hatta getirerek, kendi arkadaşlarına teslim olma çağrılarını

⁴⁵⁷ AWM, *Diary for William Cameron*, RCDIG0000219.

⁴⁵⁸ F.Altay, a.g.e., s.104.

⁴⁵⁹ Hasan Cevdet, *Kıyamet Koptuğunda Hasan Cevdet Bey’in Çanakkale ve Doğu Cephesi Günlüğü*, Yay.Haz.:Mutlu Karakaya, İstanbul 2015, s.28.

⁴⁶⁰ Esat Paşa, a.g.e., s.117.

yaptırıyorlardı. Bu çağrıya karşı siperlerden Türk subayları karşılık veriyor ve esir askere buradan gitmesini ve konuşmamasını tembihliyordu.⁴⁶¹

Mayıs ayı sonuna kadar Arıburnu bölgesinde önemli bir taarruz yapılmadı. Mustafa Kemal 24 Mayıs'tan sonra birliklerine bir takım düzenlemeler ve emirler gönderdi. Bütün kumandanların ve askerlerinin çalışma azimlerini arttırmaya çalışırken, kumandanların mutlaka her zaman askerlerinin yanında ön hatlara yakın olmalarını emrediyordu. Askerleriyle ön hatlarda bulunmayan ve sebepsiz yere geride istirahat eden kumandanlar bizzat Mustafa Kemal tarafından cezalandırılacaktı:

“Fırka Emri

180 Rakımlı tepenin cenûb-ı şarkisinde fırka karargâhından
11-3-331 Saat 9.00 sonra (24 Mayıs 1915)

- 1- Bu gece birinci hatta bulunan askerinin müteyakkız bulunması temin edilecektir.
- 2- Siperlerin ve istinat ve ihtiyat hendeklerinin ve muvâsala yollarının ıslah ve ikmâlîne büyük gayret sarf olunacaktır.
- 3- 57. Alay 1. taburun birinci hattın işgal eylediği siperlerin düşmana (10.5) hattına kadar yakın olan sol cenahı düşman siperine imdada tevsi' ve takarruba edilecek ve doğrudan doğruya o cihette Kömür Kapı deresini ateş altına alabilecek surette ıslah edecektir.
- 4- 57. alay 64. alay kumandanları da alaylarının mümkün olduğu kadar büyük kısımlarını ve bunların karşısındaki düşman görebilecek noktada her gece muayyen, sabit tarzda mahalleri bulunacaktır. Karargâh dahi mezkûr tarassut mahallerine yakın olacaktır. Tabur kumandanları dahi saburlarını hüsn-i sevk ve idare edebilecek mutlaka birer muayyen mevki sahibi olacakları gibi bölük kumandanları dahi kuvvetlerinin iki takımını birinci hatta ise birinci hatta bulunması ve üçüncü takımlarını istediği noktaya sevk edebilmek için mezkûr takım kumandanı ile yakından ve emin bir surette irtibatta bulunmasını kat'îyyen talep ediyorum. Yapacağım teftişlerde mevki maiyyetlerinden lüzumsuz yere uzaklaşmış ve bilhassa askerinden büsbütün ayrı geride istirahat koyulmuş bulunacak olan zâbitân hakkındaki muamelem teşdîd olacaktır.
- 5- 57'nci alay şifâhen varacağı üzerinde izah ettiğim vecihle siperlerin ıslah ve takviyesii ikmâl ettikten sonra 27'nci alayla tebdil olunacaktır. Bunun için mezkûr alay bir an evvel bu nokta-i nazardan verdiğim vazifeyi ikmâl sa'y edecek ve 27'nci alay dahi 57'nci alay cephesini iki taburla işgal edecek surette ve şimdiden alay kumandanı kendi nokta-i nazarına göre mezkûr cepheyi tabur mıntıklarına tefrik ve tabur kumandanlarına irâe edecek, tabur kumandanları dahi bölük kumandanları ve takım kumandanlarıyla beraber ve hatta küçük zâbitânı dahi alarak bölük mıntıklarını tahdîd ve tayin edecek ve işgal emri verildiği zaman bir gûnâ yabancılık kalmayacak surette mevzi ve düşman mevâzi'i ve aradaki emrâzı dikkatli bir surette tanılacaktır. 27'nci alay kendisine ihzârını gösterdiğim yolları tevsi'an bir an evvel ikmâl edecektir.

⁴⁶¹ I.Dünya Savaşında Avustralya resmi tarihini yazan Charles Bean eserinde bu sahne şöyle anlatıyor: “When a prisoner was led up to the trenches to call out to his comrades to surrender, the voice of a Turkish officer replied: “ Who are you? Are you a prisoner? Well, then, go away and don't talk.” The prisoner obeyed.” Ayrıca Bean bu sahneleri anlattıktan sonra Türklerin verdikleri bu cevaplar dolayısıyla düşmanın saygısını kazandığını belirtiyor. Bean, a.g.e., c.II, s.162.

45. alay 3. tabur Sazlıdere şimâlindeki tepede bulunan düşmanı Anafarta mıntikasının mücâvir kuvvetleriyle müştereken tard etmek için düşman mevzisi ve kuvveti hakkında yakından tarassut ve tema icrasıyla tetkikatta bulunacak ve münâsip göreceği suret-i hareketi evvela bana bildireceklerdir.

6- Toçu gurubu cephane sarfiyâtında kat'iyen ihtiyat etmek şartıyla piyademizi ihrâz eden hedeflere karşı lüzum hâsıl oldukça onun da tesirini gösterecek surette hazır ve müteyakkız bulunacaktır.

7- İstihkâm bölüğü piyade kıtaâtına tahkîmât için delâlet itmek hususundaki vazifesine devam edecektir.

Tarz-ı tebliği:

57 Y 64 Y 72 Y 27 Y

Ve topçu bataryalarına ve istihkâm birliklerine emir almaya gelene not etdirilmiştir.

45 A 3. Tabura tahriren ve emir birle gönderilmiştir.

Kolordu kumandalığına berâ-yı arz-ı ma'lûmât.⁴⁶²

27. Alay yaveri Mülazım-1 Evvel Evvel" İmza	72. alay yaveri namına Mülazım-1 Evvel İmza	64. alay yaveri Mülazım-1 Evvel İmza	57. Alay yaveri Mülazım-1 İmza
--	---	--	--------------------------------------

13 Mayıs'ta General Birdwood Sir Ian Hamilton'a bir rapor yazarak Türklere kesin darbenin Arıburnu cephesinden vurulmasını önermişti. Birdwood raporunda kısaca; karşılarında çok iyi tahkim edilmiş Türk mevziileri olduğunu ve bu mevziilerde Türklerin her açıdan kendi siperlerine hakim olduğunu, cepheden yapılacak taarruzlarla bu mevziileri geçmenin çok zor olduğunu belirttikten sonra, sol taraflarının ise savunmasız olduğunu belirtiyordu.

İleride Anafartalar Çıkarması ve Conkbayırı Muharebeleri kısmında anlatılacağı üzere, bu bölge Ağustos ayında bütün Çanakkale Harekâtının en önemli bölgesi olması açısından son derece önemlidir.

Birdwood'a göre kendi sol kanatlarından ilerleyecek birliklerle Conkbayırı ve Kocaçimentepe ele geçirilebilirdi. Bu plan Hamilton'ın dikkatini çekmişti. Bu sıralarda Yeni Zelandalı askerler Çaylakdere ve Sazlıdere'lere keşif harekâtları düzenliyorlardı. Fakat Türk birlikleri Anzakların buralarda bir hareket içinde olduklarını anlamışlardı ve tepelere taarruz etme kararı almışlardı.

Mahmuzsirt-Halit-Rıza Tepelerindeki Anzak ileri karakollarına(No:3 Post) taarruz edilerek buradaki tepeler ele geçirildi. Bu taarruz Anafartalar Mıntika Komutanlığına verilse de,

⁴⁶² ATASE, Kls.4898, Dos.10, Fih.084

Arıburnu cephesinin en sağ kanadında yer alan 19.Tümen Komutanlığına da taarruzu destekleme emri verilmişti. Mustafa Kemal 29/30 Mayıs gecesi Anafartalar Mıntıka Komutanına daha büyük ciddiyetle taarruz etmesini bildirdiği halde Anafartalar kuvvetinin emir-komutadan çıkarak, sevk edilemez-kullanılamaz bir kuvvet haline geldiğini görür ve bu komutanlığa askerlerini toparlamasını taarruza devam etmek için emrini beklemesi gerektiğini bildirir. Anafartalar Komutanlığının kurmay başkanını çağırarak taarruzu nereden gerçekleştireceğini, Halit-Rıza tepelerinin yanında Mahmuzsırtı'nı da işgal ederek düşmanı bu tepelerden atması gerektiğini bildirir. Taarruz gerçekleştirilir ve tepeler Türk birlikleri tarafından alınır:

“Conkbayırı'ndan
17-3-331 (30 Mayıs 1915)
9.30

Taarruz Emri

- 1- Dün sabahtan birer cesurâne ve fedâkârâne yapılan taarruzla Sazlıdere şimâlindeki düşman pek ziyade zedelenmiştir Bu düşmana bu gece öğleden sonra sade hücum edilecektir.
- 2- Hücumda mütefevvik bir kuvvetle icrâsı için ihtiyat ve üstatların hücumdan evvel ileri hattı sessiz ve sükûnetle takviye eylemeleri ve hücumu müttehiden ve ateşsiz icra eylemeleri lazımdır.
Çatlakdere cenûbundaki sırt üzerinde bulunan düşman mevâzi'i kâmilen zapt ve işgal olunduktan sonra orada yerleşilecek ve düşman bomba ateşi ile ta'zir edilecektir.
- 3- Kırk beşinci alayın üçüncü taburunun henüz muharebeye iştirak etmemiş bölüklerinin düşman mevziinde en mühim noktaya tevcihi münasıptir. Düşmanın bulunduğu sırtta denize müteveccih mâilesi kısmı mühimdir.
- 4- 27 ve 64'üncü alaylar fevkalade müteyakkız bulunacaklar ve fakat lüzumsuz cephane harkına mahal bırakmayacaktır.
- 5- 72'nci alay Sazlıdere şimal ve cûnubunda bulunan düşman Arıburnu'ndan sahil yolunca muvâna'at olunması ateşle mani olacaktır. Bunun için mezkur yola hakim olan cephede tayin edeceğim müteaddid nısf mangalara yekdiğerini müteâkib mezkur suretle olmak üzere gayrı muayyen fâsılalarla ateş ettirmek ve şimdiden mezkur istikametlere tüfekler tespit ettirilecektir.
- 6- Conkbayırı'ndaki sahra ve cebel bataryaları karşımızda düşman mevziinin gerilerine ateş etmek üzere topları şimdiden[...]
- 7- 32'nci Alayın Çatlakdere şimallerindeki sırt gerisinde bulunan kısım-ı küllisi benim emrim olmakla tavzif edilerek ihtiyatta bırakılacaktır.
- 8- 11'inci fırka istihkâm bölüğü Çatlakderesi şimalindeki sırtta ve Çatlakderesi (5) sırtının cenûbundaki tepeden başlanmış olan nokta-i istinâdî bu gece ikmâl etmek üzere çalışmaya devam edecektir.
- 9- Anafarta fırkası kumandanı muhâsib kıtaâtının cephane noksanını 33'üncü alayın kısım-ı küllî kıtaâtından ikmâl edecektir.
- 10- Ben Conkbayırı şimâlindeki cebel bataryası menzilindeyim.

Not:

- 1- Anafartalar mıntıkasına meccanen gönderdiğim telefon malzemesiyle ileri hatla telefon irtibâtı tesis etmeliyiz.
- 2- Kolordudan piyade cephanesi gönderilmektedir.

Tarz-ı Tebliğ: Harekâta müteallik olan mevadd-ı vazifedârâna teslim olunduktan sonra Anafartalar mıntıkası cephanesini kumandanlığı erkân-ı celîlesi gıyâben ve telefonla ve 19'uncu fırka kıta'âtına aynen topçulara not berâ-yı malumât kol ordu kumandanlığına telefonla ve bir sureti haber zâbitine verilmiştir.

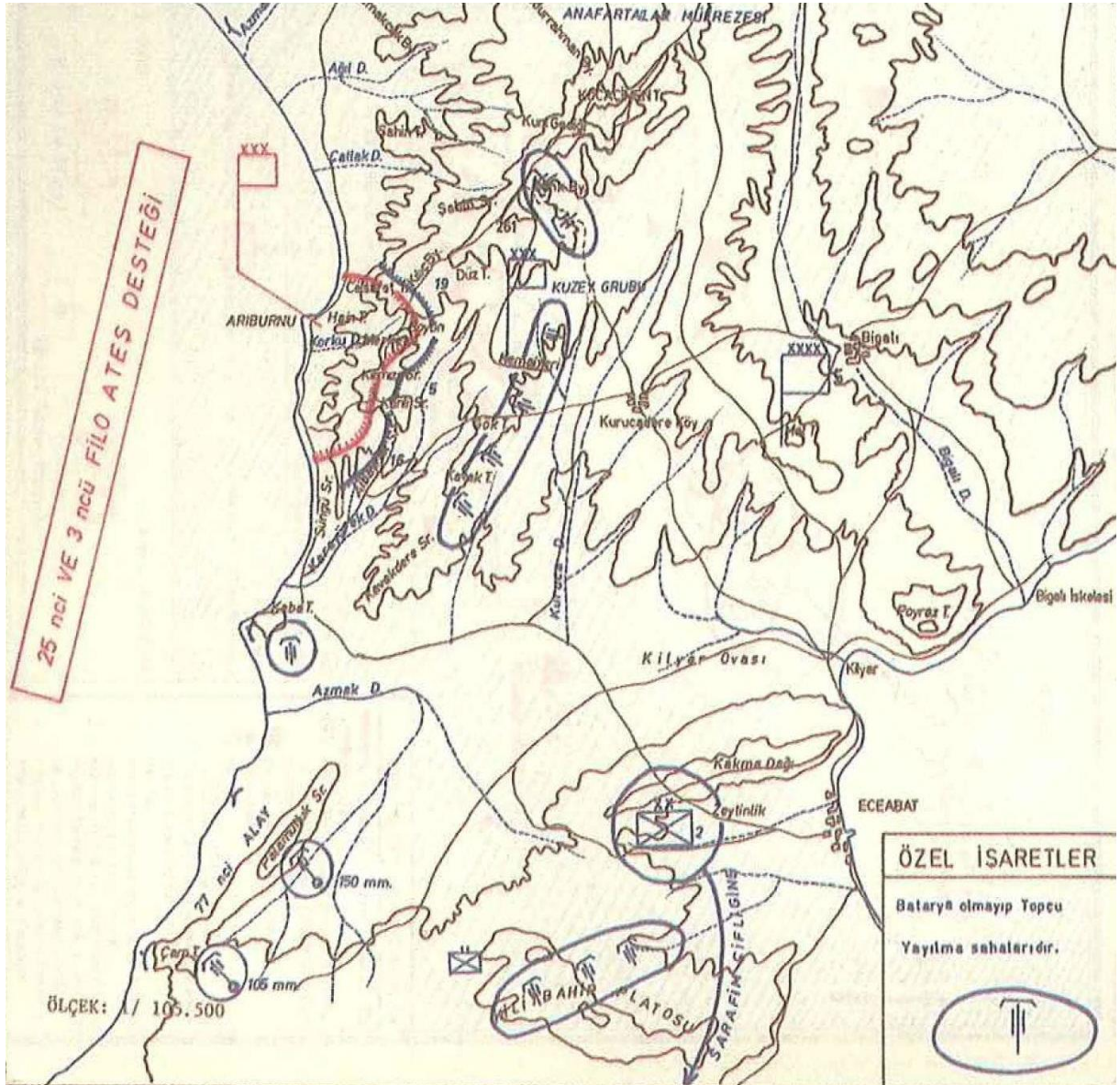
19'uncu Fırka Kumandanı
Kaymakam
Mustafa Kemal⁴⁶³

Mayıs ayının son günlerinde Arıburnu tarafının en önemli gelişmesi Alman Yüzbaşı Otto Hersing komutasındaki Alman denizaltısı U-21'in Arıburnu önlerine gelerek 25 Mayıs'ta Triumph harp gemisini, sonraki gün Majestic harp gemisini batırmasıydı.⁴⁶⁴

Mayıs sonuna gelindiğinde Türkler 19 Mayıs taarruzundaki fiyasko sonucu bir daha hızlıca toparlanarak taarruz edecek durumda değildi. Anzak karargahı ise hemen her yerde hakim olan Türk mevzileri karşısında cepheden bir taarruzla cepheyi yaramayacağını farkındaydı. Böylece Arıburnu bölgesinde yaklaşık iki ay sürecek sükûnet dönemi başlamış oluyordu. Bu iki ayın sonunda ise esas sonuç Arıburnu'na hakim tepelerde ve kuzeydeki Anafartalar bölgesinde alınmaya çalışılacak, bu bölgeler Ağustos ayında tam bir cehenneme dönecekti.

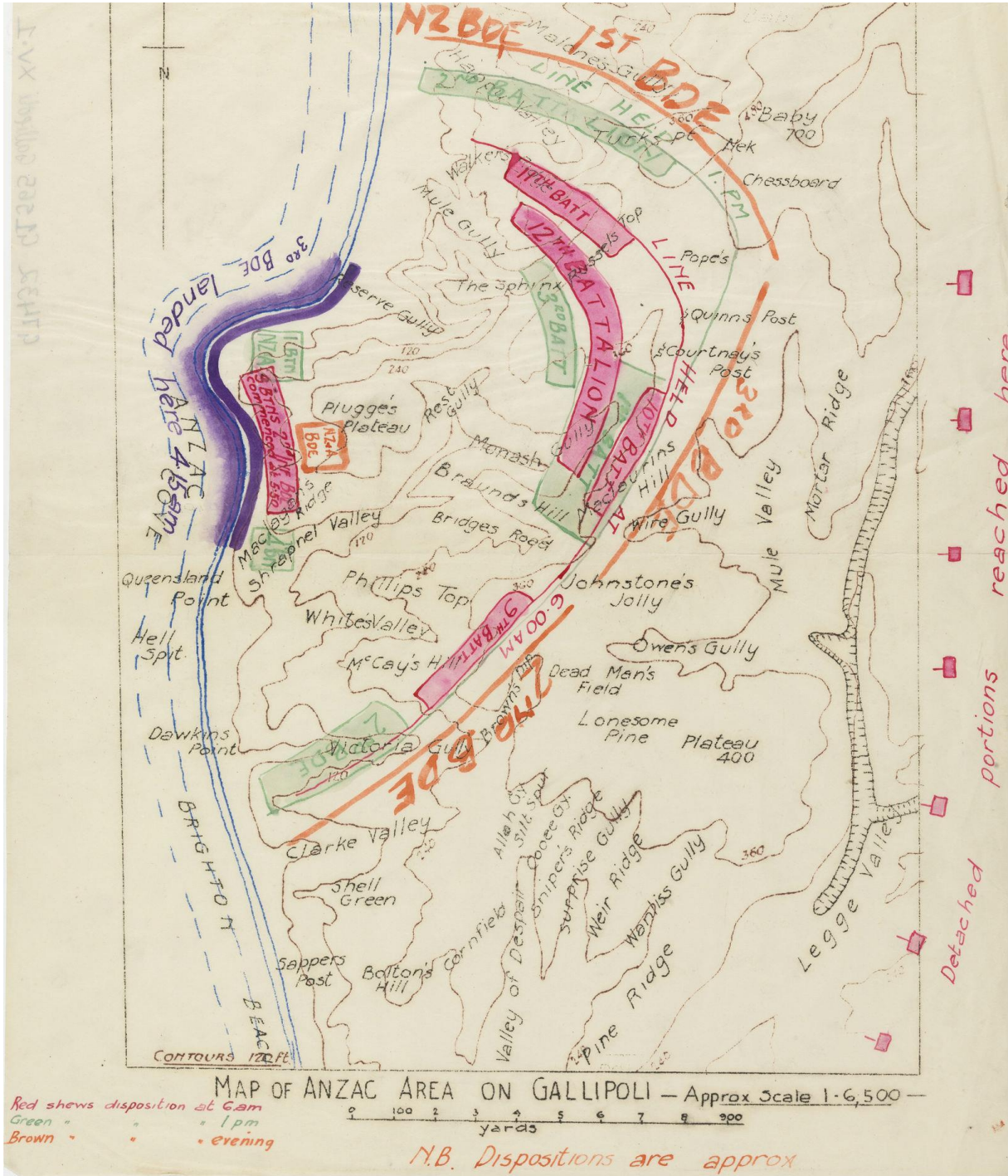
⁴⁶³ ATASE, Kls.4898, Dos.10, Fih.093.

⁴⁶⁴ Ertem, a.g.e., s.141.

Arburnu Bölgesinde Mayıs Sonu Genel Durum⁴⁶⁵

⁴⁶⁵I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi, c.II.

Arıburnu-Anzak Bölgesi Haritası⁴⁶⁶

11.0 SEDDÜLBAHİR BÖLGESİ MAYIS AYI MUHAREBELERİ

İstanbul'daki Başkomutanlık Arıburnu'nda olduğu gibi, Seddülbahir'de de düşmanın yerleşmesine fırsat vermeden denize dökülmesini emrediyordu. Fakat Seddülbahir'de mevcut kuvvetlerin genel bir taarruzla düşmanı denize dökmesine imkân olmadığı gibi, iyice yorulan ve hırpalanan birlikler savunmayı zor yapacak durumdaydılar.

⁴⁶⁶ AWM, G7432.G1 S65 XV.1

I.Kirte Muharebesi'nden sonra Seddülbahir bölgesindeki Türk birliklerinin acilen takviye edilmesi gerekiyordu. 5.Ordu İstanbul'dan sürekli takviye istiyordu. Nihayet İstanbul'dan gönderilecek olan 15.Tümenin Seddülbahir bölgesine verilmesi uygun görüldü. Çıkarmaların ilk gününden itibaren birliklerin parça parça muharebe bölgelerine gönderilmesiyle, Arıburnu ve Seddülbahir bölgesinde komuta açısından bazı sıkıntılar doğmaya başlamıştı. Arıburnu'nda 19.Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal, Seddülbahir'de 9.Tümen Komutanı Albay Halil Sami Bey komutayı ellerinde tutuyorlardı fakat gelen takviye kıtalarla bölgelerindeki kuvvetler tümen seviyesini çoktan aşmış bulunuyordu. Liman von Sanders yeni bir komuta düzeni oluşturmaya karar verdi. Buna göre 3.Kolordu komutanlığı sabit bir merkez olarak tutulacak, bununla birlikte her iki muharebe bölgesinde Tümen Komutanlığı kademesinden daha üstün ve 3.Kolordu Komutanlığının sevk ve idaresine bağlı birer Bölge Komutanlığı kurulacaktı. Bundan böyle Seddülbahir kesimi güney bölge ve Arıburnu kesimi kuzey bölge adlarıyla anılacaktı. Güney Bölge Komutanlığına Liman von Sanders'in isteğiyle daha önce bazı birlikleri Arıburnu'nda savaşan 5.Tümenin komutanı Albay von Zodenshtern atandı.⁴⁶⁷

30 Nisan gününe kadar gelen ihtiyatlarla birlikte, kuvvetlerin yerleşimi şöyleydi:

Güney Bölgesi Komutanı: Albay Von Zodenshtern

İhtiyat Kuvvetleri:

- 21.Alay (İki tabur:2.000 asker)
- 127.Alaydan bir tabur (Bir tabur:1.000 asker)
- 126.Alaydan 1.Tabur (Bir tabur:1.000 asker)

Sağ Kanat Komutanı: Albay Halil Sami

9.Tümen Kuvvetleri:

- 25.Alay (Ağır zayıat vermiş üç tabur: 1.852 asker)
- 15.Alay 2.Tabur (Ağır zayıat vermiş: 710 asker)
- 26.Alay 4.Tabur (Bir tabur:1.000 asker)
- 20.Alay 1. Ve 2. Tabur (Zayıat vermiş iki tabur: 1.501 asker)
- 19.Alay 2.Tabur (Bir Tabur:1.017 asker)
- 127.Alaydan bir tabur (Bir tabur:1.000 asker)

Sol Kanat Komutanı:Albay Remzi

7.Tümen Kuvvetleri:

- 19.Alay (Ağır zayıat vermiş iki tabur:1.300 asker)

⁴⁶⁷ I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi, c.II, s.208.

Bursa Jandarma Taburu (Bir tabur: 1.000 asker)

26.Alay 3.Mürettep Taburu (Çok ağır zayıat vermiş: 457 asker)

32.Alay 1.Tabur (Bir tabur:1.000 asker)

39.Alay 1.Tabur (Bir tabur:1.000 asker)

Toplamda 15.837 asker, 12 makineli tüfek ve 32 namluluk bir topçu gücü vardı.⁴⁶⁸

11.1 1-4 Mayıs Taarruzları:

Müttefik birliklerin komutanı General Ian Hamilton, Türkler savunma hatlarını derinleştirip sağlamlaştırmadan taarruz edip ilerlemek amacındaydı. Bu sebeple Seddülbahir ve Arıburnu bölgelerinde iki gün boyunca birliklerinin ve karşı taraftaki Türklerin durumunu görmek için karaya çıkıp denetlemeler yaptı.

Seddülbahir’de, özellikle Fransızların cephesinde bir taarruz yapılmasını emretti. Fakat müttefik birlikler taarruza kalkmadan önceki gece Türkler daha hızlı davranarak bir taarruz tertip ettiler. Seddülbahir’in üç tarafı denizden donanma ateşine açık olduğu için Türk karargâhı gece taarruzları yapmayı uygun görüyordu. Daha sonra II.Kirte Muharebesi olarak anılacak bu muharebeler öncesi iki tarafın kuvvet orantısı şöyleydi:

Türk Kuvvetleri:

18.5 Piyade Taburu

3 Ağır makineli tüfek bölüğü

10 batarya

İngiliz-Fransız Kuvvetleri

30 Piyade Taburu

30 Ağır makineli tüfek bölüğü

23 Batarya⁴⁶⁹

Ayrıca donanma büyük kısmıyla Seddülbahir bölgesinde üç taraftan müttefiklere destek olmaktaydı.

Türk taarruzu gece saat 22.00 sularında başladı. 9.Tümen cephesinde 20.Alayın öncülüğünde bütün cephede taarruza kalkan birlikler “Allah Allah” nidaları ile müttefik cephesine taarruza kalktılar. İlk başta İngilizlerin cephesinde ufak bir gedik açılrsa da, sert bir direnişle karşılaşıldığı için taarruz yavaşladı. İhtiyattaki taburların da ileriye gönderilmesiyle İngilizlerin ilk siperlerine girildi. Düşmanın sarsıldığı görülüyordu. Cephede gedikler açılarak önemli bir ilerleme sağlandıysa da İngilizlerin makineli tüfeklerle çapraz ateşe aldığı askerler çok ciddi zayıat vermeye başladılar. İleride kalan bazı birlikler gün doğmadan geri çekilerek eski hatlarına döndüler.

Sol kanatta, yani 7.Tümen bölgesinde ise taarruz iyi başlamıştı. Karşılarındaki Fransız ileri karakollarını temizleyen birlikler hızlı bir şekilde ilerlemeye başladı. Özellikle Fransız ordusundaki sömürge askerlerinden Senegallilerin çözülerek geriye kaçmaya başlamasıyla

⁴⁶⁸ Göncü-Aldoğan, a.g.e., s.73.

⁴⁶⁹ *I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi*, c.II, s.222.

düşman siperlerine giren Türkler, Fransız kanadında bir çökme yaratmıştı. Çöken bu kanattan içeri girmek için ihtiyattaki Türk kuvvetlerinin bir an önce çöken kanada yüklenmesi gerekiyordu. Fakat iletişimde gece karanlığında yaşanan aksaklıklar büyük bir fırsatın kaçırılmasına sebep oldu. İhtiyat birliklerinin zamanında yetiştirilememesi Fransızlara toparlanma fırsatı verdi ve çöken hat tekrar sağlamlaştırıldı. Zira kaçan Fransız askerlerinin geriye dönüp tekrar savaşmaktan başka çareleri yoktu. Bir Fransız subayı içinde buldukları durumu şu şekilde özetliyordu:

“Türklerin bu gece de hücum etme olasılığı, Kurmay heyetinde oldukça sinirli bir şekilde söz konusu ediliyordu. Arkada deniz varken geri çekilme yolunun olmayacağı ve birlikleri hızla yeniden vapura bindirmenin mümkün olmayacağı açık olduğundan, daima iki durumla karşı karşıyaydık: ya direnmek ya da mahvolmak. Bu durumun tek iyi tarafı, bu şekilde direnmenin herkes tarafından aynı derecede takdir görmesiydi.”
(Charles F.Roux)⁴⁷⁰

Gün doğmadan 9.Tümen birliklerinin eski hatlarına çekilmesine karar verildi. 7.Tümen bölgesindeki kuvvetler ise ele geçirdikleri hatta kalacak ve tahkimat yapacaklardı. Fakat sabah olunca durum daha da netleşmişti. Ele geçirilen girme yerini muhafaza etmek olanaksızdı. 2 Mayıs'ta gün doğduğunda düşman ateşleri şiddetlendi. Boğaz'a giren savaş gemileri, 28 Nisanda olduğu gibi yine Türk mevzilerinin gerilerine yanaşmış ve yakın mesafeden bombardımana başlamıştı.⁴⁷¹

Karşı saldırıya geçme sırası müttefiklerdeydi. 2 Mayıs sabah saat 10.00'da İngiliz kuvvetleri ilerlemeye başladılar. Özellikle Fransızlar Türk sol kanadını taarruzlarıyla bir hayli zorladılar. Boğazın içine giren donanma etkili atışlarıyla Kerevizdere sırtlarını cehenneme çeviriyordu. Ön hattaki Türk askerleri büyük baskı altında ciddi zayıat vermeye başladılar. Dar bir alanda yapılan çarpışmalar sonucunda ön hatta tehlikeli dalgalanmalar oluyordu.

Gece taarruzunda tamamen birbirine karışan Türk kuvvetleri, gündüz ağır baskı altında büyük zayıat vermelerine rağmen cepheyi tutmayı başardılar. Öğleden sonra Fransız taarruzlarının yavaşladığı ve bir müddet sonra da tamamen kesildiği görüldü. Fransızlar eski hatlarına dönmüşlerdi. Akşam olurken iki tarafta hiçbir şey elde edememiş ve eski mevzilerinde bulunuyorlardı.

Fransızların uğramış olduğu kayıp, yaralı ve ölü 2000'den fazla idi. İngilizlerin kaybı bu miktarın üçte biri nispetindeydi. Ancak 29.Tümen beş tabur komutanı, dört emir subayı

⁴⁷⁰ F.Roux, a.g.e., s.69.

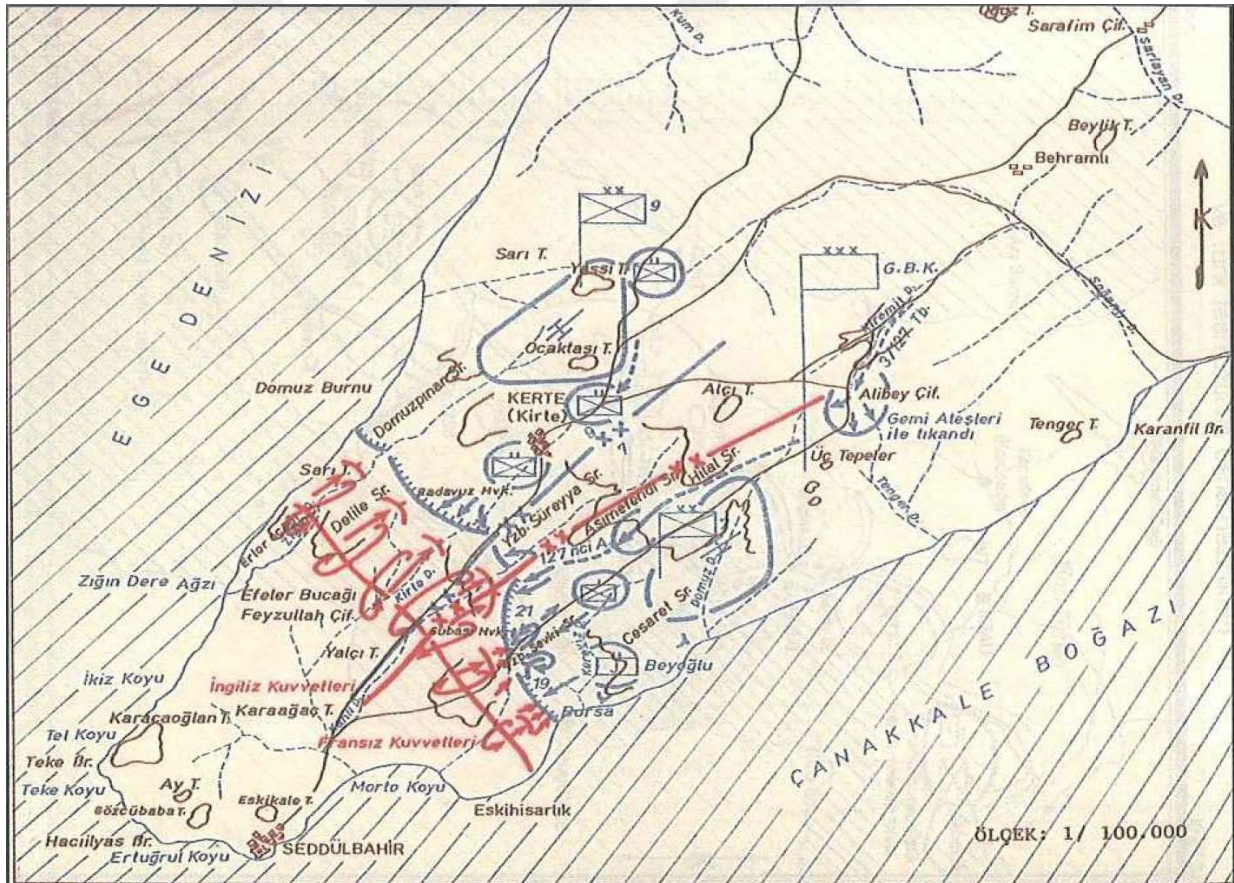
⁴⁷¹ A.g.e., s.228.

yardımcısı ve bir topçu tugayı komutanı dâhil olmak üzere, yine oransız miktarda büyük rütbeli subay kaybetmişti.⁴⁷²

Türk tarafının zayıyatı ise çok ağırdı:

Birlik	Subay	Er
19.Alay Muharebe Grubu	22	1690
20.Alay Muharebe Grubu	12	494
21. ve 127. Alay Muharebe Grupları	25	1780
Toplam	59	3964⁴⁷³

7.Tümenin düşman cephesini yarmasıyla düşman derinliklerine dalan 350 askerden bazı küçük gruplar geri dönebilmişse de çoğu esir düşmüştür. Ayrıca 9.Tümenin zayıyat raporlarında bazı eksiklikler vardır. Tümen bağlı birlikleriyle topçunun zayıyatı tespit edilemeyip, bunların da eklenmesiyle grup zayıyat toplamının 6.000 kişiye yaklaştığı tahmin edilebilir.⁴⁷⁴

2 Mayıs İngiliz-Fransız Karşı Taarruzları⁴⁷⁵

⁴⁷² Fransızların Kaybı 58 subay-2064 asker, İngilizlerin kaybı 17 Subay-641 asker. Oglander, a.g.e., c.I, s.388.

⁴⁷³ I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi, c.II, s.230.

⁴⁷⁴ A.g.e., s.230.

⁴⁷⁵ I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi, c.II.

1-2 Mayıs muharebelerinden sonra Türk birlikleri oldukça fazla zayıt vermiş, birbirine karışmış ve 25 Nisan'dan beri süregelen karşılıklı taarruzlardan dolayı oldukça yorulmuş haldelerdi. 2-3 Mayıs gecesi birliklerin düzenlenmesiyle geçirildi. 3 Mayıs günü cepheye gelmesi beklenen 15.Tümen ise dağınık bir şekilde hala intikal halindeydi. İleri hatlardaki birliklerin zayıtı korkunç boyuttaydı. Örneğin 9.Tümenin muharebe raporundaki en canlı kısım şöyleydi:

“Bitip tükenmeyen muharebeler yüzünden subayların hemen hepsi şehit ve yaralı düşmüştür. Erlerin yarısı zayıta uğramış ve kalanlar birbirlerine karışmıştır. Bunları ayırmak ve birlikleri yeniden düzenlemek zorunluluğu vardır. Elimizde taze ve yeterli bir kuvvet yoktur”⁴⁷⁶

Diğer birliklerin raporları da benzer şekildeydi. Fakat birliklerin bu derece yorgun olmalarına ve zayıtın fazla olmasına bakılmayarak 3-4 Mayıs gecesi tekrar taarruz yapılmasına karar verildi.1-2 Mayıs taarruzunda olduğu gibi yine taarruz emri birliklere çok geç gönderildi. Üstelik Almandan Türkçeye yapılan tercüme son derece vasat olduğu için emirler net olarak anlaşılamiyordu. 3 Mayıs gece saat 23.00'de taarruza kalkılacakken, 9.Tümen emrindeki alaylara taarruz emri ancak 22.30'da ulaştırılabildi.

Her şeyden önce ön hattaki komutanlardan, Güney Grubu Komutanına kadar komutanların çoğu, ileri hatların nerede başlayıp nerede bittiğini bilmiyordu ve düşmanın durumu hakkında ciddi bilgi sahibi değillerdi. Düşmanın zayıf olduğu varsayılıyordu.

Cepheye gelmekte olan 15.Tümenin taarruz sırasında nasıl kullanılacağı net olarak belli değildi. Gece saatlerinde Tümen kolbaşısının Kirte'ye geleceği hesaplanıyordu.

Tümen çok ciddi bir mesafeyi yürüyerek geldikten sonra hiç bilmediği tanımadığı bir arazide üstelik gece karanlığında taarruza katılacaktı.

Güney Grup Bölge Komutanlığında görev yapan Kurmay Yüzbaşı Bursalı Mehmet Nihat Bey

15.Tümenin gelişini şöyle anlatıyor:

“Saat 22.00'den sonra fırka 15 kolbaşısı birden bire karanlıklar arasından bir hayalet gibi göründü. Bir süre sonra fırka kumandanı da geldi. Ona durum tekrar ezbere açıklandı. Daha sonra o da karanlıklara dalıp gitti. Deniz yolculuğundan sonra uzun bir yürüyüşle takatsiz kalmış olan fırka 15 taburları, yürüyüş disiplinini tamamen kaybetmiş yaklaşık 50-100 metre genişliğinde bir insan akını halinde akarak karanlığa dalıyordu. Ne birlik ne subay belliydi! Gece yarısına doğru bu kalabalığın arkası kesildi. Karargâh civarı tekrar yerel bir sessizliğe büründü. Sessizliği yalnızca üzerimizden aşan mermiler bozuyordu.”⁴⁷⁷

Tümenler 23.00'te siperlerinden çıkarak sessizce düşman hatlarına doğru ilerlemeye başladılar. Fakat taarruz bir baskın olmaktan çok uzaktı. Geceleri taarruz bekleyen müttefik askerleri tetikte bekliyorlardı. 9.Tümen cephesinde bazı taburların bölgelerinde ufak

⁴⁷⁶ A.g.e., s.

⁴⁷⁷ Mehmed Nihat, a.g.e., s.61.

ilerlemeler sağlamalarına rağmen, özellikle 25 ve 26. Alaylar muazzam kayıplar vermişlerdi. Gece yarısı saat 02.00'de 9. Tümen cephesindeki taarruzlar durma noktasına geldi. Binbaşı Kadri'nin komutasında muharebe eden taburların ve özellikle 25. Alay birliklerinin mevcutları %50 nispetinde azalmıştı. Subay eksikliği çok fazlaydı. Durumun daha net anlaşılması açısından Binbaşı Kadri Bey'in yazdığı raporun ufak bir kısmına bakmak yeterli olacaktır:

“[...]Taburlardan gelen raporları ilişikte sunuyorum. Sürekli zayıyla kadrolarını ve normal muharebe güçlerini kaybetmiş olan taburların yorgun, bitkin ve hiçbir iş göremeyecek durumdaki erleri ile düşmanın cehennemi ateşleri altında tekrar bir gece taarruzu gibi zor bir görevin bundan böyle yapılması mümkün olmayacaktır. Dolgun kadrolu ve çok düzenli bir alayın kurulması ve yahut benim bu görevden affımı istirham ederim.”⁴⁷⁸

7. Tümen Komutanlığı taarruz emrini aldıktan sonra birliklerini taarruz için mümkün olduğu kadar düzene sokmak için gayret sarf etti. Taarruz saati geldiğinde birlikler tam bir sessizlik içinde düşman hatlarına yaklaşmaya başladılar. Şiddetli ateşe rağmen bazı yerlerde düşman siperlerine girilebildi ve ilerlenebildiyse de harekât daha fazla geliştirilemedi. İhtiyat birliklerine ihtiyaç duyuluyordu.

15. Tümen ise daha önce belirtildiği gibi üzerindeki yoğun baskıyla elinden geldiği kadar hızlı hareket ederek yorgun bir şekilde gece saatlerinde Kirte'ye yanaşmaya başlamıştı. Tümen komutanının aldığı net bir emir yoktu. Hatta elinde bölgeyi gösteren bir harita dahi yoktu. Tümen duruma göre düşman hatlarını yarmak ve denize dökmek için kullanılacaktı. Birlikler saat 01.00 civarında hücumu geçebildi. İleri hatta bulunan 7. Tümen birlikleriyle 15. Tümen taarruz grupları karanlıkta birbirini tanımamaları yüzünden yer yer çatışmalar baş gösterdi ve bu durum güçlkle önlendi.⁴⁷⁹

Bütün bunlara rağmen taarruz ilerledi ve Fransız cephesi tekrar çökme tehlikesiyle karşı karşıya kaldı. Sahile kadar geri çekilen Fransız askerleri oldu. Morto Koyu tepelerine kadar ilerleyen bazı ufak gruplar dahi oldu fakat günün ilk ışıkları yarımada düşerken donanma ateşi tekrar devreye girdi. Açık arazide korunmasız gruplar halinde bulunan Türk askerleri geriye çekilirken müthiş bir bombardıman altında kaldılar. Birlikler eski mevkilerine geçtiler. Geri çekilirken birçok asker şehit düştü ve bazıları gruplar halinde esir düştü.

“Türkler hiç durmadan “Allah! Allah!” diyerek saldırdılar. 40 yard ötede, bir tepenin yokuşunda kendi yerlerini alacak olan askerleri bekleyen Türkleri işitmek çok heyecan vericiydi. Tepeden aşağı onları sürdük ve hepsi bir araya gelince onları süngüyle öldürebildik. Şafak söktüğünde yüzlerce kişinin geri çekildiğini gördük ve açıkçası bu tepeyi onlardan temizlemiştik. 300 esir aldık, hâlbuki 3000 kadar alabilirdik; fakat

⁴⁷⁸ *I. Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi*, c.II, s.241.

⁴⁷⁹ *A.g.e.*, s.247.

onları vurmayı tercih ettik. Bütün nehirler boydan boya kan akıyordu ve ceset yığını gözle görülür şekildeydi.” (Guy Nightingale)⁴⁸⁰

3-4 Mayıs taarruzlarının toprak elde etme veya düşmanı denize dökme gibi hiçbir kazanç getirmediği gibi, zaten yorgun olan birliklerin daha da karışmasına ve büyük zayiata sebep olmuştu.

Özellikle 15. Tümenin zıyatı inanılmaz boyutlardaydı. 4 Mayıs akşamı geriye alınan tümenin Soğanlıdere’de yapılan sayımında 8.000 kişilik tümeden ancak 3.900 kişi kaldığı görüldü. Zıyat 10 saatlik bir zaman diliminde %40’ı bulmuştu. 15. Tümenin tekrar örgütlenmesi imkânsız gözüküyordu.

1-2 Mayıs ve 3-4 Mayıs’ta yapılan gece taarruzları bir faciayla son bulmuştu. Özellikle komuta kademesinde yapılan hatalar zıyatın artmasında etkili olmuştu. Bölge komutanlığının düşmanın vaziyeti hakkında bir bilgisi olmadığı gibi, kendi birliklerinin durumunu da iyi analiz edememişti. Sevk ve idarede büyük zaaf lar gösterilmişti.

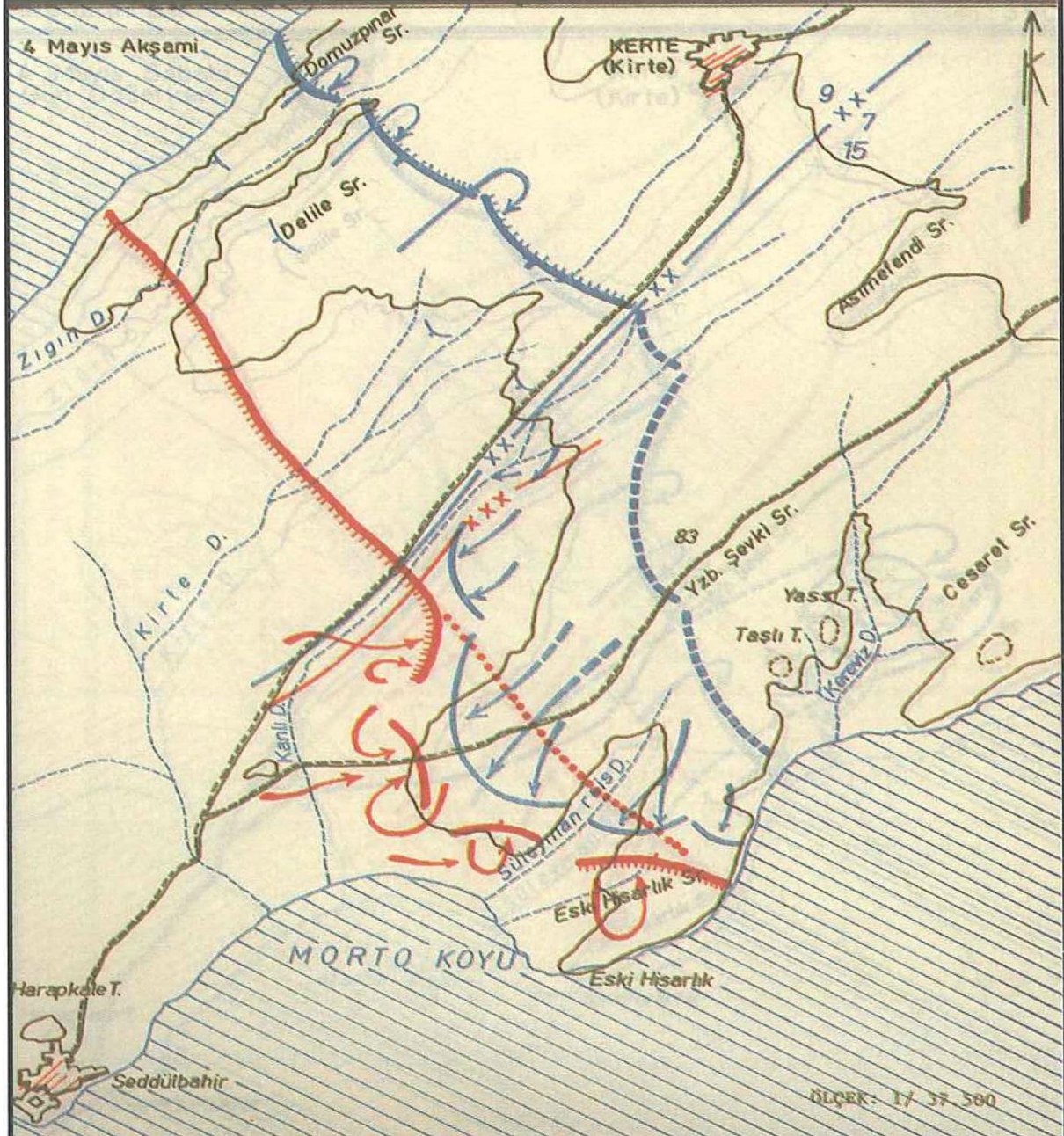
Birlikler 25 Nisan’dan beri karşılıklı taarruzlarda sürekli birbirine karışmış ve yorulmuştu. Parça parça gönderilen ihtiyat kuvvetleri de ihtiyaca göre dağıtıldığı için karışıklık iyice artıyordu. Birliklerin geriye çekilerek ayıklanması ve düzene sokulması gerekiyordu. Gece eğitimi noksan olan askerlerle arka arkaya yapılan gece taarruzları birliklerin erimesine yol açmıştı.

Özellikle, 3-4 Mayıs gece taarruzunda 15. Tümenin kullanılış ve cepheye sürülme şekli bu tümenin 10 saat gibi kısa bir sürede erimesine ve elden çıkmasına sebep oldu. Bu taarruzlarda Bölge Komutanı ve karargâhının gösterdiği yönetim zafiyeti son derece açıktır. 3-4 Mayıs gecesi sevk ve idarede yaşanan sıkıntıyı karargâhta görevli olan Mehmed Nihat Bey şöyle anlatıyor:

[...]Nihayet sabaha karşı saat 02.30’da karargâh ne yapacağını bilemeyerek bir şey yapmış olmak için ilerlemeye karar verdi. Yol üzerinde 3. Fırkaya ait dinlenmeyi yeğlemiş bir tabura rast geldi. Bu da beraber alınarak götürüldü. Bir canlandırma arasından faydalanarak 83 Tepesi’ne kadar kolayca geldik. Taburda beraberdi. Yana karşı bu tabura bizzat Zuten İtran Bey (Albay Von Zodenshtem) açılarak ilerleyip taarruz etmesini kılıcıyla ay aydınlığında toprak üzerine çizmek suretiyle gösterdi. Fakat tabur açılırken o kadar çok gürültü patırdı yaptı ki bu sırada görünüşe göre bizden belki 300-500 metre ileride ve belki de daha yakın bulunan bir düşman bataryası geçici sessizlikten yararlanarak bu gürültüyü duydu. 83 Tepesi’ni ve gerilerini şiddetli bir top ateşi altına alarak taburdan birkaç yüz kişiyi saf dışı bıraktı. Sonunda bu taburda karanlıklara dalarak kayboldu. Bu sırada karargâhın birkaç yüz metre önünden yanlardan hatta arkadan tüfek ateşleri ve alevleri görülüyordu. Halen bir haber yoktu. Bizi burada haber nasıl bulabilirdi! Herkes karargâhı olsa olsa Alçitepe güneyinde

⁴⁸⁰ Nightingale, a.g.e., s.44-45.

sanıyordu! Nihayet şafak başladı. Gündüzün gemi ateşi altında kalmaya karşı karargâhta var olan sakinme alışkanlığına dayanarak atlara binilerek dörtnal geriye gidildi.⁴⁸¹ Mehmed Nihat Bey'in söylediklerinden de anlaşılacağı gibi, Komutanlık karargâhı taarruz saatlerinde yerlerini değiştirmiş ve taarruza kalkan birliklerle zaten sorunlu olan iletişimi komple koparmıştır. Taarruza kalkan birliklerinin birkaç saat karargâha ulaşmadan ve emir alamadan savaştıkları anlaşılıyor. Oysaki bu saatlerde cephede son derece kritik anlar yaşanıyordu.

Güney Bölgesi Türk Kuvvetlerinin 3/4 Mayıs Gece Taarruzlarına ait Çeşitli Safhalar⁴⁸²

⁴⁸¹ Mehmed Nihat, a.g.e, s.62.

⁴⁸² I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi, c.II.

Seddülbahir'deki gece taarruzlarında sevk ve idarede, ihtiyat birliklerini kullanmada yaşanan bütün sorunlara ve sıkıntılara rağmen, dikkat çeken en önemli hususlardan biri, Türk birliklerinin tekrarlanan her taarruzda özellikle Fransız hatlarını yarıp buralardan neredeyse sahile kadar inmeleridir. Fakat bu kazanılan başarılar desteklenememiş ve günün aydınlanmasıyla askerler ya küçük gruplar halinde eski hatlarına çekilmiş, ya esir düşmüş⁴⁸³ ya da açık alanda donanma ateşine yakalanarak şehit düşmüşlerdir.

3/4 Mayıs muharebelerindeki muazzam kayıplarla birlikte Güney Bölgesinin 25 Nisandan beri vermiş olduğu zayıf yaklaşık 10.000 kişiyi bulmaktaydı.

4 Mayıs günü tüm muharebe bölgelerinde yeni bir düzenlemeye gidildi. Güney Bölgesi'nin adı Güney Grubu olarak değiştirildi ve komutanlığına Anadolu yakasındaki 15.Kolordu Komutanı General Weber getirildi.⁴⁸⁴ Diğer gruplar ise Kuzeyde Saros Grup Komutanlığı, Arıburnu'nda Kuzey Grup Komutanlığı, Asya yakasında Anadolu Grup Komutanlığı şeklinde oluşturuldu. Bütün gruplar doğrudan 5.Orduya bağlandı.

4 Mayıs günü İstanbul'daki Başkomutanlıktan gelen bir telgraf emrinde, "... Askeri ve Politik sebeplerle Gelibolu Yarımadası'nda kesin sonucun bir an önce sağlanmasını pek önemli görüyorum" denmekteydi. Bu emirde yeni bir tümen daha gönderileceği bildiriliyor ve ordunun taarruzlarına ara vermemesi isteniyordu.⁴⁸⁵

Özellikle Enver Paşa'nın baskısını üzerinde hisseden Liman Von Sanders, Seddülbahir'de yaşanan kıyımın canlı tanığıydı ve gece taarruzlarının böyle giderse felaketi daha da arttıracığını görüyordu. Böyle giderse yapılan taarruzlarla ordu iyice hırpalanacak ve Alçıtepe'nin korunması tehlikeye düşecekti. Bu sebeple Enver Paşa'ya önce Kurmay Yarbay Kazım Bey vasıtasıyla bir mektup yazdırarak, birliklerin artık tahkimata önem vererek siperlere yerleşecek ve inatçı bir savunma sistemi içerisinde düşmana göz açtırmayacağını anlatmaya çalıştı. Enver Paşa'nın bu mektubu önemsememesi üzerine Liman Von Sanders kendisi uzun ve ayrıntılı bir rapor yazarak durumu özetledi. Bu rapordan sonra Seddülbahir'de arka arkaya tekrarlanan gece taarruzlarına son verildi. Liman Von Sanders bu kararı istemeye istemeye zorunluluktan almıştı:

"Benim için çok zor bir karar olmakla beraber Seddülbahir Cephesi'nde artık taarruzdan vazgeçilmesini ve yalnız savunma ile yetinilmesini emretmeye mecbur kaldım. Ancak düşmanın ilk büyük hedefi olan Alçıtepe uzak olmadığından son hadde kadar savunma yapılmaksızın bir karış bile yer terk edilmemesini emrettim. Bu emir tam bir sadakatle icra edilmiştir. En ön hatta bulunan Türk birliklerine, olabildiğince düşmana

⁴⁸³ Yarımada 5 Mayıs'a kadar ele geçen Türk esirlerinin miktarı, 531 idi. Bundan başka, Fransızlar Kumkale'de 450 esir almışlardı. Oglander, a.g.e., c.I, s.388.

⁴⁸⁴ Göncü-Aldoğan, a.g.e., s.77.

⁴⁸⁵ *I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi*, c.II, s.251.

yaklaşmasını ve orada siper kazmasını emrettim. Kendi hatlarımızla düşman arasındaki mesafe birkaç adıma inmedikçe düşman gemi ateşinin susmasına imkân yoktu. Bu şekilde mesafe kılınca düşmanın açacağı top ateşiyle kendi askerlerini de ateş altına almak tehlikesi baş gösteriyordu. Bu düşünce komutanlara ve askerlere açık olarak anlatıldı.⁴⁸⁶

11.2 II. Kirte Muharebesi

Çıkarmanın ilk günlerinden sonra müttefikler tarafından yapılan her girişim sonuçsuz bırakılmıştı. Her ne kadar Türklerin yaptığı gece taarruzları büyük zayıyla başarısız olsa da, müttefik askerler üzerinde psikolojik etkisi olmuştu. Ayrıca, özellikle Fransızların bulunduğu bölgede hat birkaç kez yarılmıştı. Fransız hatlarında savaşan Senegalliler o kadar kötü durumdaydı ki bu askerler geriye alındı.

Türkler ise büyük zayıya karşılık Anadolu'nun her yerinden getirilen askerlerle takviye ediliyorlardı. 4 Mayıs'ta İngiltere Savaş Bakanı Lord Kitchener, Hamilton'a telgraf çekerek, Türkler Alçıtepe önlerinde daha fazla yığınak yapmadan bu tepenin ele geçirilmesini gerektiğini belirtti.⁴⁸⁷

Bunun üzerine Hamilton 6 Mayıs'ta yeni bir taarruz için hazırlık yapmaya başladı. Bu taarruz için Arıburnu'ndan iki tugay Seddülbahir bölgesine kaydırılacaktı. Böylece Seddülbahir bölgesinde müttefikler toplam 45 tabur gücüne ulaşacaktı. Yine Arıburnu bölgesinden getirilen sahra toplarıyla birlikte karadaki topçu desteği 110 namluyu bulurken, donanma yaklaşık 400 topuyla taarruza destek verecekti.

Türk tarafında ise yine 7 ve 9. Tümenler cepheyi tutmaktaydılar.

7. Tümen birinci hatta iki alay muharebe grubu halinde 7 tabur.

İhtiyatta her birisi bir alaydan toplanıp kurulacak 4 mürettep tabur.

9. Tümen birinci hatta iki alay muharebe grubu halinde 6 tabur.

İhtiyatta yeniden teşkilatlanmaya muhtaç 1 tabur.

Soğanlıdere'de toparlanmaya çalışan 15. Tümen ihtiyat olarak bekletilen 5 tabur.⁴⁸⁸

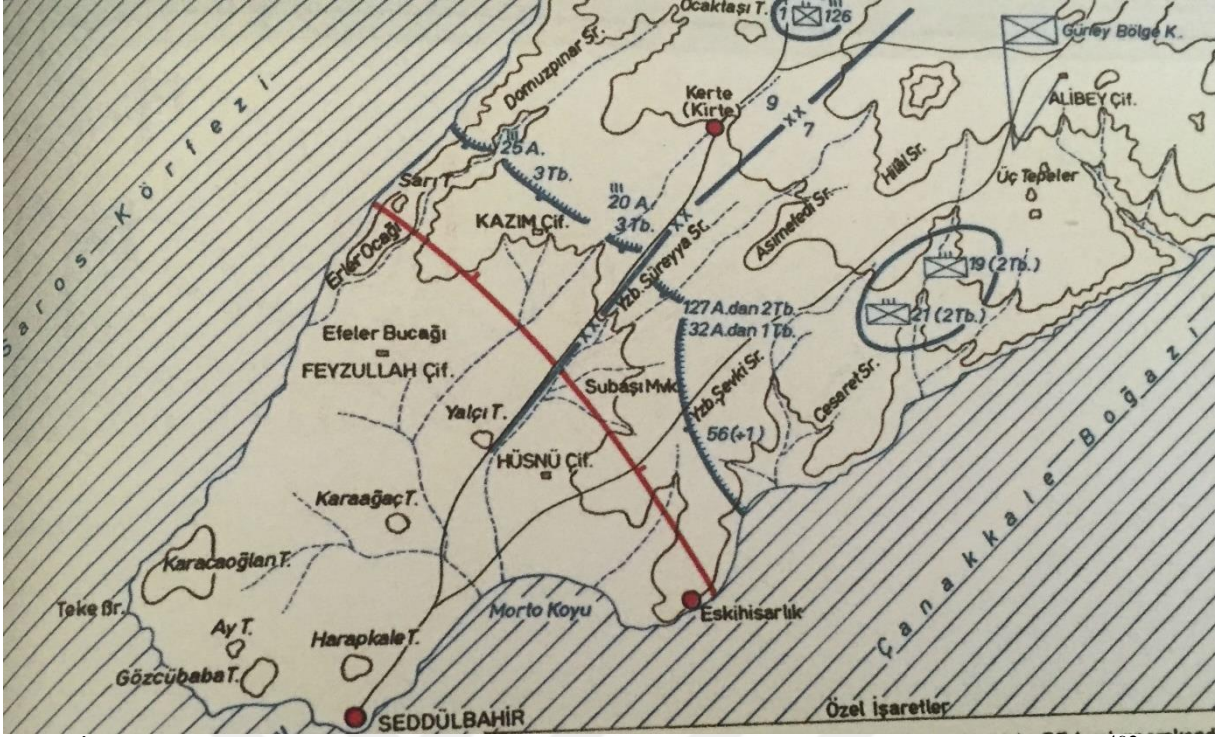
Bütün bu kuvvetlerin gücü kâğıt üzerinde 23 tabur gözükse de, gerçekte yarıdan fazla zayıat vermişlerdi. Yani toplam asker gücü 13.000 kişiydi. Topçu gücü ise, sahra, dağ bataryaları ve obüslerle birlikte, 57 namluya erişmektedir. Ayrıca savunma hatlarında 24 ağır makineli tüfek vardı.⁴⁸⁹

⁴⁸⁶ Sanders, a.g.e., s.96.

⁴⁸⁷ Ogländer, a.g.e., c.I, s.390.

⁴⁸⁸ 3-4 Mayıs muharebelerinde mevcudunun çoğunu kaybeden ve mevcudu 3900 kişiye düşen 15. Tümen 6 Mayıs günü başlayan II. Kirte Muharebesi ile birlikte ileriye alınacak fakat muharebe hattında kullanılmayacaktır. Daha sonra ikinci kez Soğanlıdere'ye çekilip lağvedilmesi yoluna gidilecektir. *I. Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi*, c.II, s.256.

⁴⁸⁹ Göncü-Aldoğan, a.g.e., s.90.

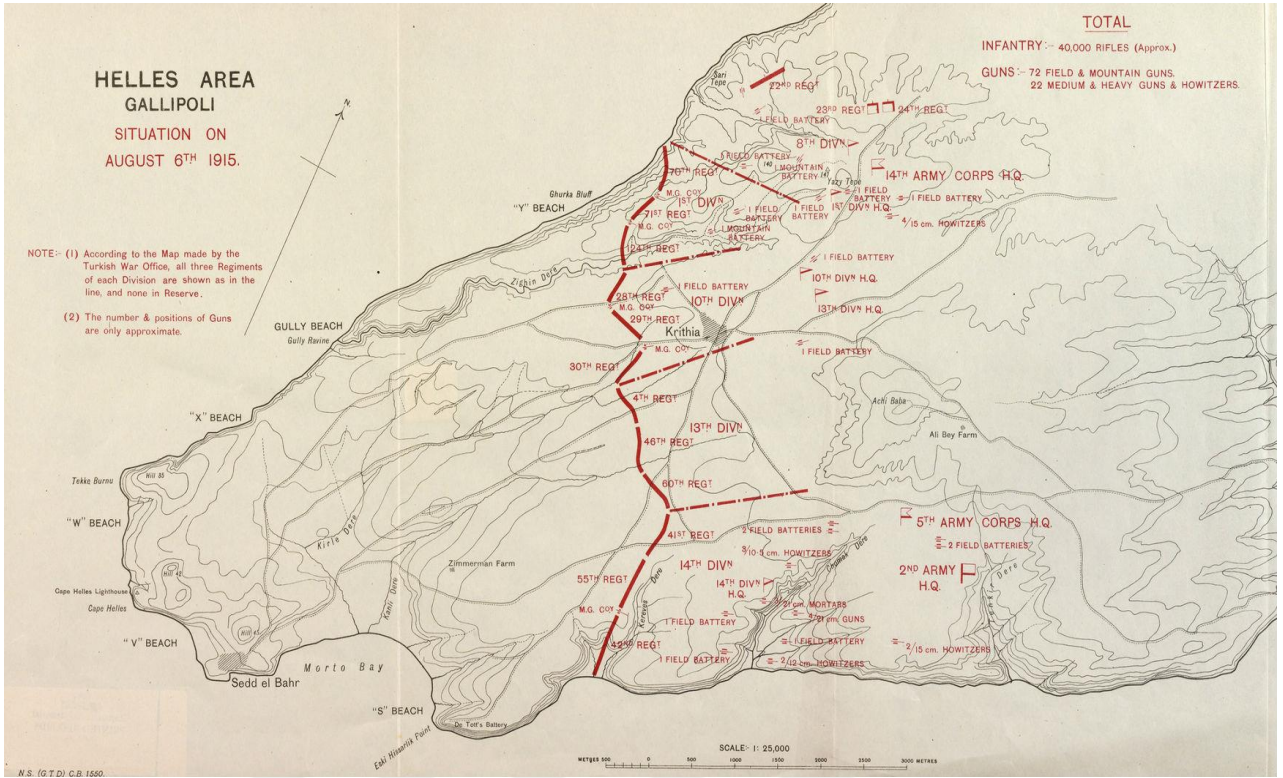
İngiliz ve Fransızların Kırte'ye Taarruzu Başlarken Türk Kuvvetlerinin Durumu⁴⁹²

Harekâtın temel amacı Alçıtepe'yi ele geçirmektir. İngilizler ve Fransızlar müşterek bir ilerleme yaparak daima aralarındaki bağlantıyı koruyacaklardı. Fransız kuvvetlerine yine General d'Amade, İngilizlere ise General Hunter Weston komuta edecekti. Müttefik birlikleri de Türk askerleri gibi yorgundu.

25 Nisan'dan beri sürekli muharebe ve uykusuzluk birliklerin moralini bozmuş vaziyetteydi. Üstelik verilen kayıpların yeri doldurulamamıştı. Mısır'dan yeni gelen 125. Tugay taze birlikti fakat bu birliğin subay ve askerleri araziye tanımıyorlardı.

II. Kırte Savaşı 6 Mayıs günü yapılan bombardımandan sonra saat 10.30'da başladı. Oldukça ağır başlayan taarruz öğleden sonraya gelindiğinde hala bir aşama kaydetmemişti. Türk ileri karakollarından açılan makineli tüfek ve topçu ateşiyle müttefiklerin ilerlemesini güçleştiriyordu. Gece olurken İngilizler hemen hemen hiç ilerleyemezken, Fransızlar 400 metre kadar ilerleyebilmişlerdi. 6 Mayıs muharebeleri genelde Türk ileri karakolları ile yapılmıştı. Asıl Türk siperleri savaşa girmemiş, ihtiyattaki 15. Tümenin kullanılmasına bile gerek kalmamıştı.

⁴⁹² I. Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi, c.II.

Müttefiklerin 6 Mayıs Harekâtı⁴⁹³

7 Mayıs günü sabah bombardımanın ardından müttefikler tekrar saldırıya geçtiler. Fakat yine önemli bir ilerleme kaydedemediler. İngiliz resmi tarihi 6-7 Mayıs günlerinde cephanenin azlığından ve Türk siperlerinin yerleri tam olarak tespit edilemediği için topçuların rast gele ateş açmaları sonucu Türk direnişinin kırılmadığından söz eder. Gündüz gözüyle yerleri tespit edilememiş ve susturulamamış Türk makineli tüfeklerine karşı ilerlemek neredeyse imkânsızdır. Etrafta Türklere dair bir iz yoktur fakat açılan ateş ölümcüldür:

“Arkadaşlarımın sapır sapır döküldüklerini görüyordum... Bunun her şeyin sonu demek olduğu gerçeğiyle yüz yüzeydim. Bunun dışında başka bir şey düşünemiyordum. Bir tek Türk bile görünmüyordu ama bize dört bir yandan ellerindeki her şeyi yağdırıyorlardı. Beni şaşırtan o baraj ateşinden sonra bunu nasıl yapabildikleriydi.” (Er Frank Brent)⁴⁹⁴

7 Mayıs gün biterken müttefikler adına yine hiçbir gelişme kaydedilememiştir.

Taarruz 8 Mayıs'ta bu sefer daha şiddetli yapılacaktı. Soldan taarruza kalkan İngiliz ve Anzak birlikleri Zığındere bölgesinde taarruza kalksalar da püskürtüldüler. Öğlene doğru İngiliz taarruzlarının kırıldığı anlaşıldı. Sağ taraftaki Fransızların ise 83 rakımlı tepeyi ele geçirmeyi başarmışlardı. Gün içinde birkaç kez el değiştiren bu tepe nihayetinde Fransızların elinde kaldı. Gündüz yavaşlayan ve duran taarruzlar, akşamüstü saat 17.30'da tekrar bir bombardıman ve arkasından genel hücumla desteklene de bir sonuca varamadı.

⁴⁹³ AWM, G7432.G1 S65 XXVI.22.

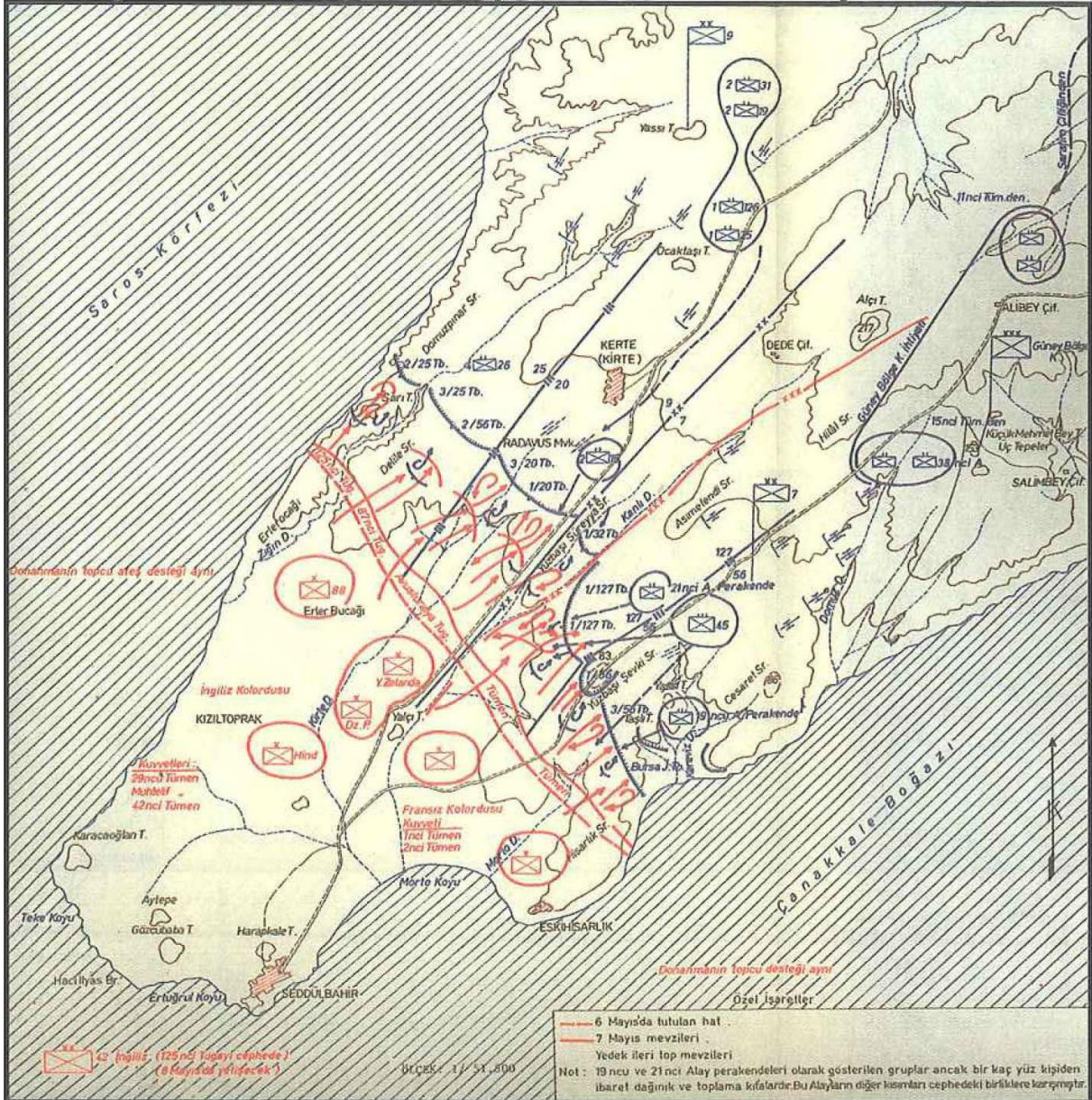
⁴⁹⁴ Steel-Hart, a.g.e., s.119.

II.Kirte Muharebesi müttefikler adına hiçbir kazanç olmadan son buldu. Üç gün süren bu muharebelerin yönetilişi müttefikler adına tam bir felaketti. Türklerin asıl mevzilerinin nerede başlayıp nerede bittiği bilinmiyordu. İstihbarat zayıftı. Sürekli tekrarlanan hücumlarda yorgun birliklere verilen hedefler, gerçekleştirilmesi zor hedeflerdi. Türk mevzileri zorlanamadığı gibi, eskisinden daha sağlam olarak siper hatları kuvvetlendirildi. Alçitepe hala Ian Hamilton için çok uzak ve ulaşılması neredeyse imkânsız bir hedefti.

Türk birliklerinin II.Kirte Savaşında verdikleri zayiata dair açık bir rakam yoktur. Genel olarak üç günlük muharebelerin toplam zayıatı 2000 kişi olarak tahmin edilmektedir.⁴⁹⁵ Müttefiklerin üç günlük zayıatı ise 6.500 kadar yani muharebelere giren miktarın hemen hemen %30'u kadardı.⁴⁹⁶

⁴⁹⁵ A.g.e., s.267.

⁴⁹⁶ Oglander, a.g.e., c.I, s.421.

II.Kirte Savaşı⁴⁹⁷

II.Kirte Savaşı'nın bitmesiyle Seddülbahir bölgesindeki muharebelerin ilk aşaması bitmiş oluyordu. İngiliz resmi tarihinin deyiimiyle: "Nispeten küçük bir kuvvet ve sınırlı miktarda cephane ile Boğaza inmek ümidi, nihayet, kaybolmuştu"⁴⁹⁸

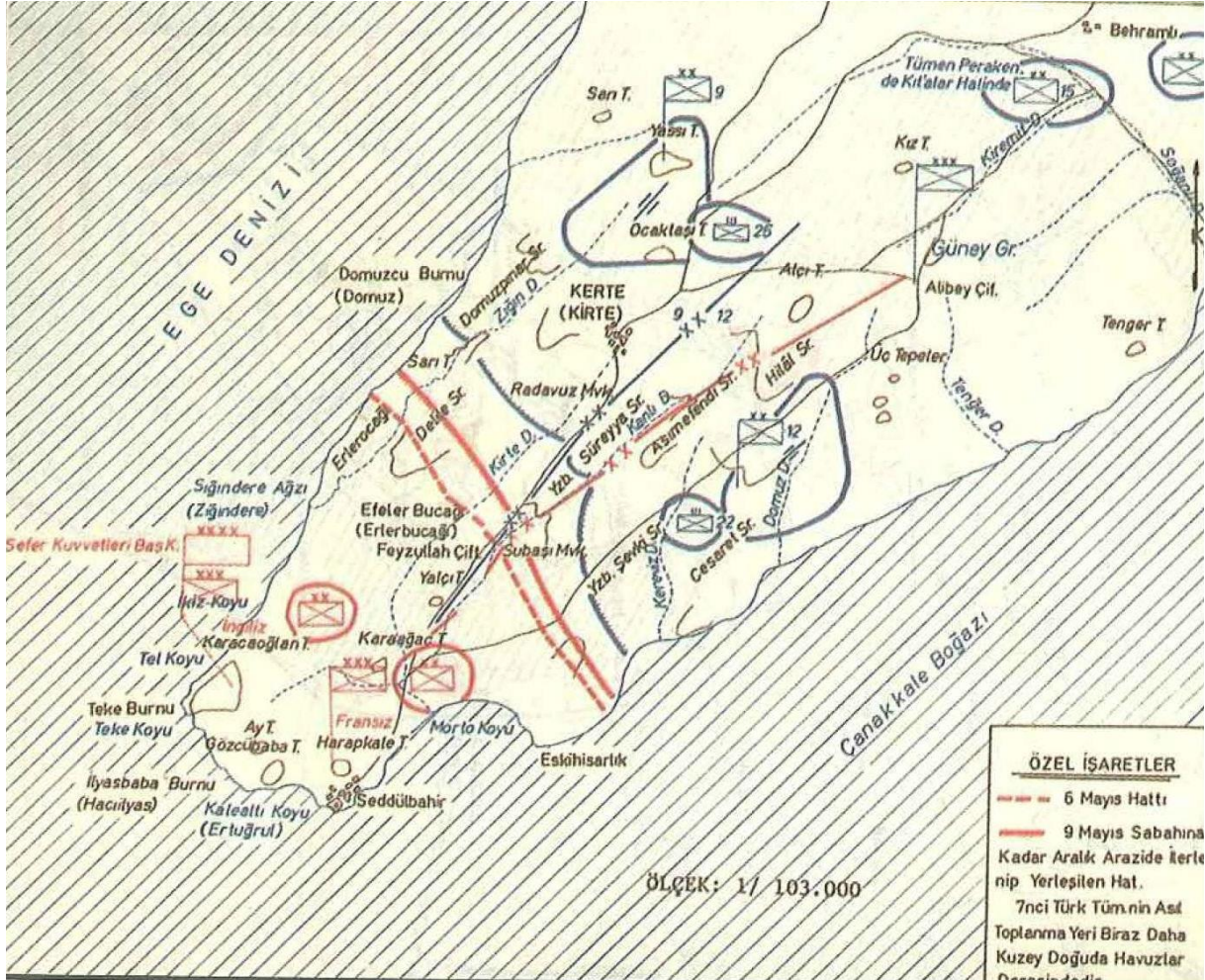
Resmi savaş muhabiri E.Ashmead Bartlett, II.Kirte Savaşı'ndan sonra müttefiklerin içinde bulunduğu durumu tarif ederken yaşanan umutsuzluğu gözler önüne seriyor:

[...]İlyas Baba Burnu'ndaki ordunun üzerine ilk kez bir buhran atmosferi çöktü. 8 Mayıs akşamına kadar askerlerin zihinlerinde son bir şeyin yine de başarılabilirliği yolunda hala belirsiz bir umut zerresi vardı. Artık o umut da sönmüştü. Çok sayıda yeri doldurulamayacak güvenilir subayın kaybı, sayıları büyük ölçüde azalmış taburlarda kasvet yarattı ve hepsi için, İngiltere'den kayıpların yerine geçecek yeni tümenler ve

⁴⁹⁷ I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi, c.II.

⁴⁹⁸ Oglander, a.g.e., c.I, s.422.

mangalar gelene kadar hiçbir şeyin başarılamayacağı açık hale gelmişti. Taburlar şimdi çok pahalıya kazanılan hattı sağlamlaştırmaya koyuldular. Artık Kirte'yi veya Alçitepe'yi alma ihtimali yoktu; Türk karşı saldırılarını takviyeler ulaşana kadar uzak tutmak için bir savunma hattı oluşturmak zorunlu hale gelmişti.”⁴⁹⁹

Seddülbahir Bölgesinde Tarafların Mayıs 1915 Sonu Durumları⁵⁰⁰

General Hamilton içinde bulunduğu açmazı görmüş ve umutsuzluğa kapılmıştı. Başarısızlığa uğradığını kabul ederek Lord Kitchener'a durumu özetleyen bir rapor gönderdi. Daha sonra gönderdiği telgrafta ise ümit tazeleyerek daha çok cephane ve kuvvet istedi. Emrine verilecek iki taze tümenle kilidi açabileceğine inanıyordu.

Diğer yandan Mayıs ayına gelindiğinde, donanmadaki bazı üst rütbeli subaylar Boğazın tekrar denizden zorlanması gerektiğini savunuyorlardı. Bu fikir tartışılrsa da Boğaz kıyıları ordu tarafından güvence altına alınmadan bir deniz saldırısı yapılmayacaktı.

⁴⁹⁹ Ellis Ashmead Bartlett, *Sansürsüz Çanakkale*, Çev.:Arzu Tüfekçi, İstanbul 2015, s.127.

⁵⁰⁰ *I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi*, c.II.

Bu arada batı cephesinde savaşın uzayacağı anlaşılıyordu. Hem Fransa'da hem Gelibolu'da müttefikler zor durumdaydı. İki cephenin başkomutanı da daha fazla mühimmat ve asker talep ediyorlardı.

Bu şartlar altında Gelibolu'da savaşın siper savaşına dönüşerek kilitlenmesi İngiltere'de sert tartışmalara sebep oluyordu. Savaş konseyinde üç ihtimal tartışıldı. İlk ihtimal başarısızlığı kabul ederek Gelibolu'dan çekilmektir. Fakat siyasi sebeplerden dolayı bundan anında vazgeçildi. Yenilgiyi kabul edip çekilmek, henüz tarafsız olan Balkan devletleri üzerinde negatif bir etki yaparak bu devletleri Almanların yanına yaklaştırabilirdi. Ayrıca Alman-Avusturya orduları Galiçya'da Rusları geri çekilmek zorunda bırakmıştı.

İkinci seçenek büyük kuvvetlerle taarruza geçerek Boğazın ele geçirilmesi, son seçenek ise mevcut hatları aynı şekilde tutmaya devam etmektir. Bu sırada İngiltere'de siyasi ortam karıştı. Liberal hükümet düşerek yerine muhafazakâr bir hükümet kuruldu. Savaş konseyi Gelibolu ile ilgili net bir karar veremedi dağılmıştı. Yeni kabinede Lord Fisher ve Winston Churchill artık yoktu.

Mayıs ayı boyunca Hamilton, Lord Kitchener'a Gelibolu'da ne yapılması gerektiğine dair bazı raporlar gönderdi ve takviye kuvvet istedi. İlk takviye birlik olarak 52.Tümenin gönderilmesine karar verildi.

Mayıs ayında Fransız kuvvetlerinde bir komuta değişikliği yaşandı. Fransız kuvvetleri komutanı General d'Amade Fransa'ya geri çağırıldı ve yerine Fransız ordusunun en genç generali olan General Gouroud atandı. Gouroud askerleri arasında korkusuz, sağlam ve soğukkanlı biri olarak ün salmıştı. Hamilton ise d'Amade'ın gitmesinden memnundu. Kendisinin savaşın en önemli anlarında yardım için sızlandığını ve savaş ruhundan yoksun olduğunu düşünüyordu.⁵⁰¹

Bütün bu gelişmeler yaşanırken Seddülbahir önlerinde Türk birlikleri üzerinde ciddi baskı kuran ve zayıf verdiren müttefik donanması bir felaketle sarsıldı. Türkler Morto Koyu'nda Fransız hattını koruyan Goliath ve Cornwallis zırhlılarının ateşleriyle sarsılıyorlardı. 5.Ordu Komutanlığının müracaatı ve Boğazlar Genel Müfettişliğinin aracılığıyla Donanma Komutanlığı tarafından Muaveneti Milliye muhribine düşman gemilerine bir gece torpido hücumu yapılması görevi verildi.⁵⁰²

Bu muhripte 24 Türk subayı, 74 Türk erası ve 3'ü subay olmak üzere 20 Alman mürettebatla birlikte toplam 118 personel vardı. Çanakkale'de yapılan durum muhakemesi sonrasında bu

⁵⁰¹ George H.Cassar, *Çanakkale ve Fransızlar*, İstanbul 1974, s.183.

⁵⁰²Çanakkale Muharebeleri 75.Yıl Armağanı, *Muavenet-i Milliye'nin Harekâtı*, Ankara 1990, s.110.

saldırının gece harekâtı şeklinde yapılması kararlaştırılarak hemen hazırlıklara başlandı.⁵⁰³ Gemi hücumu hazır hale getirilerek⁵⁰⁴ 12 Mayıs saat 18.40'ta harekete geçti. Soğanlıdere'ye gelen muhrip gece karanlığında demir alarak hedefine doğru ilerlemeye başladı. Daha önceden uyarılmış olan boğazdaki Türk ışıldakları ve topçuları bu gece kullanılmayacaktı. Gece saat 01.00'e gelindiğinde Goliath tam karşılarında duruyordu:

[...]Bu esnada düşmanın karadan attığı aydınlatma mermisi muhribimizi kısmen aydınlattığından, bizi gören düşman zırhlısı da 700-800 yarda uzaktan bizden parola sormaya başladı. Birdenbire rota değiştirerek hedefin pruvasına döndüm ve derhal düşmana uluslararası işaretle şu cevabı verdik: "Hazır ol!" Mütemadiyen verilmekte olan bu işaretle düşmanı bir an tereddüde düşürmek ve bizim, kendi muhriplerinden biri olduğumuz zannını takviye ederek mühim bir haber verecekmiz gibi aldatmak maksadında idik. Biz bu rolü mükemmel ifa etmiş olmalıyız ki, düşman ne ışıldığını yakmaya lüzum görmüş ve ne de şüpheli gemi üzerine ateş edebilmişti.." (Kıdemli Yüzbaşı Ahmet Safvet Bey)⁵⁰⁵

Goliath'tan ısrarla gelen parola talebine karşılık gemiye iyice sokulan Muavenet-i Milliye muhribi arka arkaya 3 torpido atarak isabet ettirdi ve Goliath kısa sürede battı. 750 kişilik personelden sadece 183 kişi kurtulabilmişti.

Goliath'ın bu şekilde hiç beklenmedik batışı müttefiklerin üstünde negatif bir etki yapmıştı. Hamilton Goliath'ın batırılmasıyla ilgili günlüğüne şu satırları yazmıştır: "Dün geceki yoğun sis sırasında bir Türk torpidobotu Çanakkale Boğazı'ndan sızıp, Goliath zırhlısını torpilledi. Bu konuda henüz fazla bir bilgi almış değiliz. Düşman madalyayı kazandı. Kahrolsunlar!"⁵⁰⁶ Ayrıca Alman denizaltılarının doğu Akdeniz yolunda oldukları istihbaratı müttefiklere gelmişti. Bu tehlike karşısında Queen Elizabeth Çanakkale önlerinden ayrıldı. Nitekim Yüzbaşı Otto Hersing komutasındaki U-21 denizaltısı 25 Mayıs günü Kabatepe önlerinde muharebe gemisi Triumph'ı, 27 Mayıs'ta ise Seddülbahir'de Majestic muharebe gemisini batırdı.⁵⁰⁷

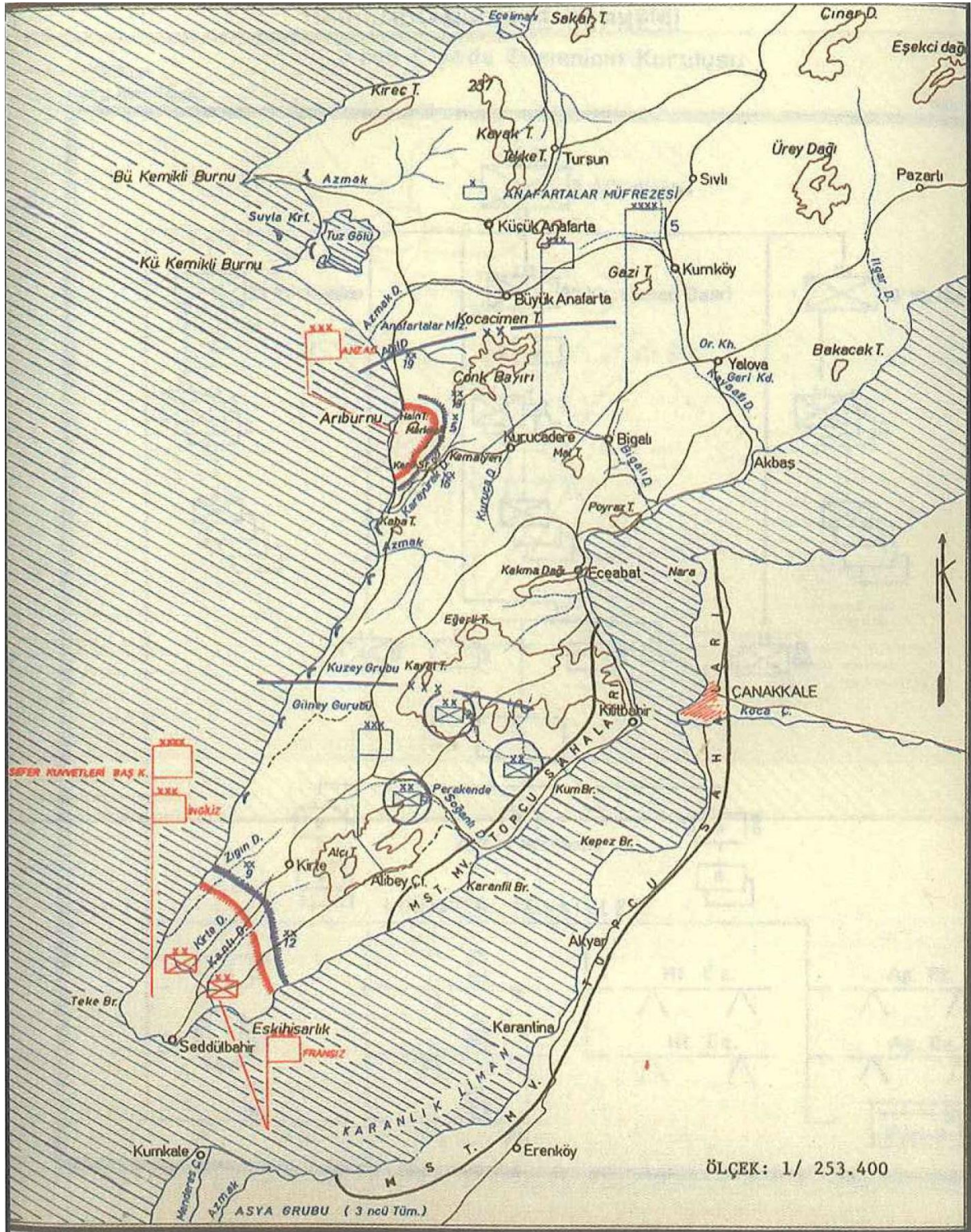
⁵⁰³ Şimşek, a.g.e., s.206.

⁵⁰⁴ Muavenet-i Milliye'de hücumun başarılı olabilmesi için daha önceden çok ilginç önlemler alınmıştı. Kıyı boyunca sığ sularda ve gizlice seyir yapılacağından geminin draftının azaltılması için kömürünün yarısı bolaştırılmıştı. Gemiden dışarıya ışık sızmaması için bazı elektrik ampulleri yerlerinden çıkartılmış, lumbuzlar siyaha boyanmıştı. Şimşek, a.g.e., s.208. Torpidolar 1200 metre mesafe, 34 mil sürat ve iki metre derinliğe ayarlandı. *1.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi*, c.II,s.269.

⁵⁰⁵ Şimşek, a.g.e., s.210.

⁵⁰⁶ Hamilton, a.g.e., s.157.

⁵⁰⁷ Ertem, a.g.e., s.138-142.

1915 Mayıs Sonunda Tarafların Genel Durumları⁵⁰⁸

⁵⁰⁸ I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi, c.II.

12.ARIBURNU BÖLGESİ HAZİRAN-TEMMUZ MUHAREBELERİ

19 Mayıs'ta gerçekleştirilen büyük Türk hücumundan sonra Arıburnu'ndaki muharebeler daha çok karşılıklı top ve piyade ateşi şeklinde geçmekteydi. Türk tarafı verilen büyük zayıyata rağmen bir netice alınamaması sonucu savunma düzenine geçmişti. Anzak birlikleri de kendi hatlarını tahkim ederek güçlendiriyordu. Taraflar iyice toprağa gömülerek ve hatlarını kale gibi sağlamlaştırmaya önem veriyorlardı. Muharebe artık siper savaşı halini almıştı.

Mayıs sonunda Anzak kolordusuna bağlı iki Avustralya tümeni Arıburnu-Köprübaşı mevziinde Cesarettepe batısı –Yükseksirt-Merkeztepe-Sivritepe-Şehitler Tepesi-Keltepe hattına kadar ilerlemiş; savunma cephesi yaklaşık olarak 3km uzunluğa ulaşmıştı.⁵⁰⁹

Mevziler kuvvetlendirilirken, siperden bir askerin başını çıkarması demek mutlak ölüm anlamına geliyordu. Yeni bir yöntem olarak Türkler Mayıs sonunda karşı tarafın siperlerine giden bir tünel kazmaya başladılar. Bu tünel 5.Tüme'ne bağlı birlikler tarafından 29 Mayıs'ta Bombasirt'i'nde patlatıldı. Böylece bu tarihten itibaren Arıburnu'nda savaşın sonuna kadar sürecek olan tünel savaşları da başlamış oldu.

Karşılıklı tüneller kazarak düşman hattına yakın patlatılan patlayıcılar hem düşmana zayıyat veriyor, hem de patlamanın etkisiyle oluşan büyük çukurlara hücum edilerek bu çukurlar ele geçiriliyordu. Haziran başından itibaren Bombasirt'i'nden Kanlısirt'a kadar her yerde karşılıklı tünel kazılıp patlatılıyordu.⁵¹⁰

1 Haziran günü 19.Tümen Komutanı Mustafa Kemal Bey Albay rütbesine yükseltildi.

Haziran ayında ilk ciddi hareket 4 Haziran günü Anzak birlikleri tarafından yapıldı. 4 Haziran günü müttefikler Seddülbahir'de III. Kirte Savaşı olarak bilinen taarruzlarına başlamışlardı.

Bu taarruza kuzey grubundan Seddülbahir'de savaşan Türk kuvvetlerine takviye birliğin gitmesini engellemek için Anzak birliklerine de taarruz emri verilmişti. Bu amaçla yapılacak olan gösteri taarruzları Bombasirt'i'nde gece saat 23.15'te yapılacaktı.

Yarbay Brown komutasında Canterbury ve Auckland taburlarından gönüllü askerlerin katılımıyla yapılacak olan taarruz 19.Tümen birliklerinin savunduğu mevzilere karşı yapılacaktı. 64. 27. ve 57.Alay cephelerine yapılan taarruzları 64. ve 27. Alaylar kolayca geri püskürtürken, Bombasirt'i'nde 57.Alaya ait 30 ve 31 numaralı siperlere düşman girmeyi başardı.⁵¹¹

Siperlere giren Anzak askerleri etkili şekilde yan ateş altında kalsalar da gece boyunca siperlerden atılamamışlardı.

⁵⁰⁹ATASE Yayınları, *I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi (04Haziran1915-09 Ocak 1916)*, Yay.Haz.: (E) Kur.Alb. İrfan Tekşüt-(E) Kur.Alb.Necati Ökse, C.III, Ankara 2012

⁵¹⁰ Tünel kazma işlemleri her iki tarafta da sıradan askerler tarafından değil, gerçek madenciler tarafından yapılıyordu.

⁵¹¹ M.Kemal, a.g.e., s.117.

Sabaha kadar inatla direnen Anzak askerlerine karşı sabah saat 06.00'da 31 numaralı siperle 27.Alayın etkili bomba atışlarıyla ve 30 numaralı siperle karşı da 57.Alayın etkili karşı taarruzuyla saldırılarak siperler geri alındı.

Daha çok bombaların kullanıldığı bu taarruzda siperlerin içerisindeki düşman askerleri neredeyse tümüyle yok edilmişti. Yeni Zelandalılar bu taarruzda 130 ölü ve yaralı zayıyla eski siperlerine geri dönmüşlerdi.⁵¹²

27.Alayın bu taarruzunda 3 bombalı er seçilerek siperdeki İngilizlere bombalarla hücum edilmiş ve siper alınmıştır. Bu harekâtı bizzat Alay Komutanı Mehmet Şefik Bey yönetmiştir. 5 Hazirandan sonra da Bombasirtı'nda bulunan 31-32 ve 34 numaralı siperlere düşman bombalarla saldırmaya devam etmiştir fakat siperler neredeyse tamamen harap olmasına rağmen Anzaklar geri püskürtülmüştür. Mustafa Kemal Bey'in bu siperler ile ilgili değerlendirmesi önemlidir:

“Bombasirtı'nda boyun noktasına yakın olan ve 27 Nisan taarruzundan sonra 5.Tümenin 14.Alayı tarafından yapılan ve 30,31,32,33,34 numaralarla anılan bu siperler; Arıburnu cephesinde 7-8 metreden 10-12 metreye kadar düşmana yakın olan siperlerdir. Bu yakınlık ve bu siperler üzerindeki hadiseler kendilerine özel bir ehemmiyet ve tarihi bir şöret kazandırmıştır diyebiliriz. Arıburnu cephesinde düşmana bunlardan daha yakın siperlerimiz yoktur.”⁵¹³

Bu siperlerin bir kısmını savunmakla görevli 57.Alay Komutanı Hüseyin Avni Bey'in 11 ve 12 Haziranda 19.Tümen Komutanlığına gönderdiği 2 rapor verilen mücadeleyi özetlemektedir:

“On dokuzuncu fırka kumandanlığına

Orta Sırtta Alay Karargâhından
29-3-331
(11 Haziran 1915)

1- Bu gece öğleden evvel saat iki onda düşman ikinci taburun 31, 32, 34 numaralı siperlerimize hücum etmiş ise de edilen mukâvemet üzerine bu teşebbüsleri akîm bırakılmıştır. Düşmanın zâyîâtı çoktur.

2- Öğleden evvel saat birde birinci taburun elli numarasıyla ilerisinde düşmanın bir keşif kolu görülmüş bu da def edilmiştir. Kırk yedi numaralı siper karşısında düşmanın üç makineli tüfeğini mevcut olduğu bu sabah icra edilen tarassut neticesinde anlaşılmıştır.

57. Alay kumandanı
Kaymakam

⁵¹² Oglander, a.g.e., c.II, s.136-137.

Mustafa Kemal bu muharebelerde düşmanın tahmini zayıyatının 3.000'den fazla olduğunu belirtmiştir. Bknz: M.Kemal, a.g.e., s.117.

⁵¹³ M.Kemal, a.g.e., s.119.

“On dokuzuncu firka kumandanlığına

1- Düşmanın bu akşam yüz elli mütecâviz etmiş olduğu bombalar tesiriyle 31 ve 32 numaralı siperler kâmil harap olmuştur. Bunların tamiri için laakal üç yüz kum torbasına ve geriye yapılan siperin inşa ve ikmâli için beş yüz kum torbasına ihtiyaç vardır.

2- Düşmanın bu geceki tazyikatı ziyadeleşmekte bir taarruz veya hücum etmek ihtimali ziyadedir. Elde mevcut bomba gayrı kâfidir bombaya ihtiyaç vardır yüz on bir bombanın sürat-i irsali maruzdur.

57. Alay kaymakamı Avni
Fî 30 Mayıs sene 331 (12 Haziran 1915)”⁵¹⁵

Yine Haziran ayında gerçekleşen bir başka önemli taarruz İngilizlerin Seddülbahir bölgesinde Zığındere’ye yapacakları taarruzlara Arıburnu bölgesinden kuvvet kaydırılmasını önlemek amacıyla yapılacaktı. Bu taarruz Türk sol kanadına yapılacaktı.

Anzakların en sağ, Türklerin en sol cephesinde Kabatepe bölgesine yakın Yeşiltarla’ya denizden topçu desteği altında taarruza geçilecekti. 28 Haziran saat 13.00’te 16.Tümenin savunduğu bölgeye saldıran Anzak askerleri başlangıçta ilerlese de 16.Tümene ait askerlerin sert direnişi karşısında daha fazla dayanamayarak geri çekildiler. Bu gösteri saldırısı Anzaklara toplam 300 askere mal olmuştu.

Ertesi gün Mustafa Kemal’in emriyle Yüksekirt’a 18.Alay tarafından taarruz yapıldı. Gece gerçekleştirilen taarruz sırasında ilk başlarda özellikle Cesarettepe’de düşmanın bazı siperleri ele geçirilse de, ele geçirilen bu siperler gün doğana kadar geriden desteklenemediği için askerler eski siperlerine geri çekilmek zorunda kaldı. Sonuç olarak bu taarruz da başarılı olamadı ve 800 kadar zayıat verildi.

Bu taarruz sırasında Enver Paşa da Çanakkale’de bulunuyordu. Mustafa Kemal Bey taarruzdan önce 3.Kolordu Komutanlığına haber vermiş ve kolordu bu taarruz planı hakkında herhangi bir olumsuz fikir beyan etmemişti.

Yapılan karşı taarruzda 800 üzerinde zayıat verilmesi Başkomutan Vekili Enver Paşa ve 5. Ordu komutanı Liman von Sanders’in dikkatinden kaçmamıştı:

“Orduda insan ve cephaneye bazı gereksiz harcamalar dikkatimi çekti. Mesela 29/30 Haziran 1915 gecesini 19.Tümen cephesine düşmanın yaptığı taarruz ve tarafımızdan yapılan karşı taarruzun bize yaklaşık 1000 kişiye mal olduğunu duydum. Düşman sırf ateş baskını yapmış ve ciddiyetle taarruza da kalkmamışken hazırlanmadan ve bir maksada dayanmadan tarafımızdan yapılan karşı taarruz boş yere telefata sebep

⁵¹⁴ ATASE, Kls.4898, Dos.10, Fih.119.

⁵¹⁵ ATASE, Kls.4898, Dos.10, Fih.122-03.

olmuştur. Fırsatlardan yararlanmak doğaldır. Fakat önemli zayiata mal olan taarruzlar maksatsız yapılmasın.”

“Kuzey Grubu Komutanlığına

Başkomutanlıktan, 3 Temmuz 1915 tarihiyle gelen telgrafta yer alan emirlerin bazıları yukarıda belirtilmiştir. Zaten ben de yukarıdaki emri esas kabul ederek gerek insan ve gerek mühimmatça israfa yol açabilecek maksatsız teşebbüslere meydan verilmemesi hususunda gerekenlere kesin emir verilmesini rica ederim

5.Ordu Komutanı
Liman von Sanders”⁵¹⁶

Kendisine gelen bu emir sonrası Esat Paşa, 19.Tümen Komutanı Mustafa Kemal’i aynı şekilde bir raporla uyardı. Mustafa Kemal Bey Arıburnu Muharebeleri Raporu adlı eserinde yapılan bu taarruzdan sonra gelen raporu ve bu rapora karşı düşüncelerini şöyle aktarmaktadır:

“Bu uyarının olay tarihinden 14 gün sonra yapılmış olması, Başkomutanlık Vekâletinin sorumluluğu benim omzuma yükleme tedbirine yönelmesinden başka bir anlam taşımamaktadır. Ben bu hususta, savunmaya geçmektense gerçekten ağır olan bu sorumluluğu üzerime almaktan son derecede mutlu oldum ve duygulandım. Ve bu mutluluk bütün askerlik hayatımda daima tatlı bir anı olarak kalmıştır.

Aslında taarruz kararı ve harekâtı hakkında Kolordu Komutanlığına bilgi arz edilmişti. Böyle bir harekâta, daha büyük karargâhlar tarafından harekâtın maksatsız görülmesi halinde derhal telefonla verilen bir emirle uyarıda bulunup harekâtın yapılmasından vazgeçtirilirdi. Üst rütbedeki komutanlarca böyle bir ihtara gerek görülmemesi kararımın uygun görüldüğünü göstermektedir. Doğal olarak kendi verdiğim bir kararı geriye almayarak uygulamaya geçtim. Taarruzu Yükseksirt’a yöneltmemin sebebi, bu noktanın düşman için can alacak bir mevki olduğu ve burada kazanılacak mevzi bir başarının düşmanın Arıburnu’nda durumunu tehlikeye düşürüp bizi nihai zafere ulaştırabilecek olmasıdır.⁵¹⁷

Bu gece bir başarıdan emindim. Nitekim ilk taarruzda başarı kazanıldı. Yükseksirt’taki düşman için pek önemli bir mevzinin birinci ve ikinci hat siperlerine kadar girmek bir başarıydı. Maalesef başarının devamı ya da muhafazası hususunda alay ve tabur komutanlarının idaresi yeterli gelmedi. Bu konuda 18. Alay Komutanı Binbaşı Mustafa, 18.Alay 1.Tabur Komutanı Binbaşı Mustafa ve 2.Tabur Komutanı Yüzbaşı Celal’i şahit gösterebilirim. Bunlar Yükseksirt’taki başarının devamını veya muhafazasını niçin başaramadıklarını itiraf edeceklerdir.”⁵¹⁸

⁵¹⁶ M.Kemal, a.g.e., s.123.

⁵¹⁷ Bu taarruz için seçilen hedefin Yükseksirt olması ile ilgili İngiliz resmi tarihinin değerlendirmesi şu şekildedir: “Öyle anlaşılıyor ki, Mustafa Kemal Bey de, General Birdwood’un kurmayının düşündüğü gibi Anzak cephesinin yarılacak noktasının Russel’s Top mevki (Yükseksirt) civarında olduğunu takdir etmişti. Eğer Türkler burundan taarruz ederek Russel’s Top üzerinden 300 yarda ilerleseydiler kuzey sahilini elde ederler, Anzak mıntıkası ateşleri altında bulunur ve Monash Gully’nin doğu sahilindeki bütün siperlere hakim olabilirlerdi. Eğer bu mevzileri tutabilirlerse General Birdwood’un siperlerinde tutunmak imkânsız bulunacaktı. Bundan dolayı bu kolordu için geride tutunacak başka bir yerin bulunmaması dolayısı ile imkân bulabilirse Yarımada’yı tahliye etmekten ve belki de bu uğurda mahvolmaktan başka çare kalmayacaktı.” Ogländer, a.g.e., c.II, s.138.

⁵¹⁸ M.Kemal, a.g.e., s.124-127.

Bunun dışında Arıburnu'nda Haziran ve Temmuz ayı daha çok tahkimat yaparak hatları güçlendirmekle ve karşılıklı olarak iki tarafın birbirlerine lağım tünelleri kazmasıyla geçiyordu:

“Alay Amiri

1- Gelibolu havalisi ve şimâl cihetindeki kıtaâta “Saros grubu” Çanakkale ve cenûbundaki kıtaâta da, “Asya grubu” tesmiye olduğu ve Saros gurubu kumandanı on altıncı kolordu kumandanı miralay Feyzi Bey ve Asya gurubu kumandanı birinci kolordu kumandanı Mehmet Ali Paşa olduğu berâ-yı malumat tebliğ olunur.

2- Fırkamızın sağ cenahı Sazlıdere'dir. Sazlıdere'nin şimâlindeki Pilav Tepe ve Balıksırtı'nda, Anafarta mıntikasına ilhâk edilen 45. Alay 3. tabur vardır.

3- Düşmanın lağım tertîbâtına karşı alayımızın düşman siperine en yakın olan 25 numaralı siperlerimize paralel olmak üzere ilerisindeki bir dehliz kurulması ve düşmanın kazma sesi gelir ise mukâbilinde lağım açılarak düşman teşebbüsâtının akîm bırakılması lazımdır. Aynı zamanda 24 numaralı siperin, sol cenah münthâsından 25 numaralı siperine doğru münasip tavlde ince ve derin bir hendek hafr edilecek ve bu hendekte mezkûr 24 numaralı siperden bu babda takyîdatta bulunması muktazîdir 21 numaralı siperin ilerisindeki posta mevzii derinleştirilerek buradan da düşmanın kısm-ı tertîbâtına karşı takyîdatta bulunulması lazımdır.

4- 25 numaralı siperden tahdîd edilmekte olan iki lağımın kazılmasının kemâl-i sükûnetle kazma devr olmaksızın yalnız portatif kürekle devam edilmesi ve aynı zamanda, düşmanın müstakil teşebbüsü hissedilir edilmez icabına tevessül edilmek üzere keyfiyetin sûrat-i ibnâsı lazımdır.

5 Her halde ileri hattında bulunan kıtaât düşmanın lağım kazışları hakkında daima müteyakkızâne müdakkikâne ve müsterihâne davranacaktır.

27. Alay Komutanı
Kaymakam
Mehmet Şefik”⁵¹⁹

13.SEDDÜLBAHİR BÖLGESİ HAZİRAN-TEMMUZ MUHAREBELERİ

13.1. III. Kirte Muharebesi (4-6 Haziran 1915)

Haziran ve Temmuz ayları Arıburnu'nda son derece sakin geçerken, Seddülbahir bu sıralarda deyim yerindeyse tam anlamıyla cehennemi yaşıyordu. Özellikle 19 Mayıs'taki Türk taarruzunun felaketle sonuçlanmasından sonra müttefik askerlerin ve komutanlarının moralleri yükselmişti. Seddülbahir'de iyi düzenlenmiş ve iyi organize edilmiş topçu desteği ile yapılacak taarruzla Alçıtepe'nin ele geçirilebileceği düşünülüyordu. General Hunter Weston ve Mayıs ayında bölgeye gelen Fransız Kuvvetlerinin Komutanı General Gouraud taarruz yapılmasında ısrarcıydılar.

⁵¹⁹ ATASE, Kls.5338, Dos.H-3, Fih.001-01a, ATASE, Kls.5338, Dos.H-3, Fih.001-02.

Bu koşullar altında Sir Ian Hamilton 31 Mayıs'ta, Seddülbahir mıntıkasında genel bir harekât yapmaya karar verdi. İki gün sonra, taarruzun haziranın dördüncü günü yapılması hakkındaki Genel Karargâh emri yayımlandı. III. Kirte Muharebesi ismi verilen 4 Haziran muharebesi, Yarımada üzerinde ilk defa mevzi savaşı koşulları altında geçen bir mücadeledir.⁵²⁰

Taarruz sabahı her iki tarafın durumları şöyleydi: Weber Paşa komutasındaki Güney Grubu 9.Tümen sağda, 12.Tümen solda olmak üzere derin siperlerin içerisinde mevzilenmişti. İki alaylı 7.Tümen (bu iki alay da iki taburdan ibaretti) grup ihtiyatı olarak bulunuyordu. Ayrıca 15.Tümen, Bursa Jandarma Taburu ve 3.Tümenin iki taburu cephenin gerisinde Soğanlıdere Vadisinde kendilerine çeki düzen vermeye ve noksanlarını bütünlemeye çalışıyordu. Güney Grup Komutanlığı muharebe idare yeri; Tenkerdere'de Salim Bey Çiftliği'ndeydi.⁵²¹ Türk savunması ihtiyat birlikleriyle birlikte yaklaşık 18.000 askerden oluşuyordu.

Müttefikler ise 10.000'i Fransız 20.000 İngiliz olmak üzere toplam 30.000 kişi ile taarruza kalkacaklardı. Bu 30.000 askerden 20.000'i cephede geri kalan 10.000 kişi ise ihtiyatta bulunacaktı.

Ian Hamilton ve kurmay subayları, cephedeki generallerle birlikte, Seddülbahir'de daha önce yapılan taarruzlardan ders çıkarmışlardı. Özellikle II.Kirte Muharebesi planlanması ve yönetilmesiyle tam bir felaketti. Komutanların ne Türk hatları ne de Türk birlikleri hakkında en ufak fikirleri yoktu. III.Kirte Muharebesi öncesi bu sefer planlı hareket edilmiş, Mayıs ayı boyunca yerel mevzi muharebeleri yapılarak Türk hatlarına yaklaşılmış ve Türkler tespit edilmişti. Havadan yeterli derecede keşif uçuşu yapılarak istihbarat çalışması yapılmış ve Türk siperlerinin ayrıntılı krokileri çizilmişti. Bu sefer taarruzun amacı için Alçitepe gibi büyük hedefler belirlenmemişti. Hedefler daha kısa ve planlıydı. Askerler ve subaylar çok dikkatli hazırlanmış bir plana göre hareket edeceklerdi.

Öncelikle Türk hatları yarımadanın o güne kadar gördüğü en müthiş top ateşine tutulacaktı (108 adet kara topu ve donanma desteği). Bombardımandan sonra hücumla kalkacak olan ilk dalganın vazifesi doğrudan doğruya Türklerin birinci hat siperlerini işgal etmektir. Daha sonra ikinci dalga taarruza kalkacak ve birinci dalganın üzerinden geçerek ikinci hat siperlerini ele geçirecekti. İkinci dalga istihkâm kıtaları ve kazma kürekli siper kıtaları tarafından takip edilecekti. Bunların vazifesi zapt edilen siperleri yeni vaziyete göre ıslah etmek ve bu siperlerin gerideki İngiliz siperleri ile ulaşımını sağlamaktır.⁵²²

⁵²⁰ Oglander, a.g.e., c.II, s.54.

⁵²¹ *I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi*, c.III, s. 44.

⁵²² Oglander, a.g.e., c.II, s.55.

Ayrıca bu muharebede ilk kez zırhlı araçlar kullanılacaktı.⁵²³ Bu amaçla muharebe hattına kadar çeşitli yollar açıldı ve köprüler yapıldı. Taarruz planı en ufak ayrıntılara kadar düşünülmüş ve harekâttan 48 saat önce kolordu komutanlıklarına gönderildi. Ayrıca genel karargâhta bu sefer karaya çıkmıştı, muharebe karadan yönetilecekti. Fransız kuvvetlerinin komutanı General Gouraud 2 Haziran'da birliklerine taarruz emrini verdi. Bu emir Türklere bakış açısını göstermesi nedeniyle her yönden dikkate değer bir emirdir:

“Doğu Sefer Kuvveti Kurmay Heyeti Şubesi
Seddülbahir
2 Haziran 1915
Gelen emir no:13

Doğu Sefer Kuvveti Askerleri!

Karşınızdaki bütün Türk siperlerini İngiliz arkadaşlarımızla birlikte süngü hücumu ile ele geçirerek orada her türlü karşı taarruza karşı direnmeye hazır olma anı geldi. Ele geçirilen araziden bir karış bile düşmana geri verilmeyecektir.

Askerler! Düşman üzerine yürürken şunu düşününüz ki, bu Türk toprağı üzerinde dahi savaşmakta olduğunuz düşman, yine ebedi düşmanımız Almanlardır. Dostumuz olan Türkleri aleyhimize kışkırtan yine Almanlardır. Keza teslim olan Türklere yine iyi davranacaksınız.

Fransa'da buradaki Türk topçu ateşinden daha olağanüstü, daha müthiş bir topçu ateşi altında her gün düşmandan siper, orman, bina vesaire ele geçirmekte olan arkadaşlarımız gibi cesur bir şekilde savaşacaksınız.

İleri! Yaşasın Fransa!

General Gouraud”⁵²⁴

4 Haziran sabahı 08.00'de top ateşiyle savaş başladı. Saat 11.00'e doğru bombardıman iyice ağırlaşmıştı. 11.30'da topçu ateşi kesilerek Türklere bombardımanın bittiği hissiyatı verilecek ve bombardımanın bittiğini sanan Türkler ilk hat siperlerine gelerek taarruza karşı hazır bekleyecek, fakat bombardıman bu dakikadan itibaren daha şiddetli olarak Türklerin ilk hat siperleri üzerine yoğunlaşacaktı. Bu şekilde saat 12.00'ye kadar bombardıman daha önce görülmemiş şiddetiyle kulakları sağır edercesine ve saatlerce devam etti.

Türk siperleri oldukça fazla hasara uğramıştı. Fakat Türk askerleri saatler süren bu bombardımanın bitmesini büyük bir sabırla beklemiş ve yerinden kıpırdamamıştı. Siperler derin ve sağlam kazılmıştı. 12.Tümen cephesinde taarruza kalkan Fransızlar yapılan bombardıman sonucu karşılarında canlı Türk kaldığını düşünmüyorlardı. Fakat daha siperlerinden çıkar çıkmaz yoğun Türk ateşiyle karşılaştılar. Çok kısa sürede ağır kayıplar verdiler ve en fazla 200 metre kadar ilerleyebildiler.

⁵²³ Bu zırhlı araçlar 4 Haziran günü savaşa katılsa da hiçbir iş göremediler. Araçların bazıları siperlere düştü, savaşın sonuna kadar bir daha kullanılmadılar. Zırhlı araçlar I.Dünya Savaşında henüz emekleme çağındaydı ve ileri teknolojiyle donatılmadığı için savaş meydanlarında herhangi bir etkisi olmadı.

⁵²⁴ Roux, a.g.e., s.104-105.

12.Tümen karşısındaki bütün Fransız kuvvetlerini ve İngiliz Deniz Tümeninin bir kısım birliklerini ihtiyat birliklerine gerek bile kalmadan durdurmuş ve oldukça fazla zayıat verdimişti.⁵²⁵

Merkezde ise İngiliz birlikleri 9.Tümenin sol kanadında ilerlemeye başlamışlardı. İngiliz 42.Tümeni yaklaşık 1 kilometrelik Türk siperini hızlı bir şekilde ele geçirmeyi başardı. Türk askerleri gerideki ikinci ve üçüncü hat siperlerine çekilerek inatla direnmeyi sürdürüyorlardı. İngilizler ilerlerken çok sayıda esir almışlardı ve merkezde iki taraf arasında kanlı bir mücadele veriliyordu:

“[...]Ateş hattı ile haberleşme siperinin köşesine büyük bir mermi düştü, ben sırtüstü devrildim, tüfeğim elimden uçtu. Tam o sırada iki Türk kollarını uzatmış üzerime atıyorlardı. Biri fırsat bulursa boğazımdan yakalayacaktı. Ama ben çok çeviktim, hemen yerde yuvarlandım, tüfeğimin üstüne geldim. Tüfeği aldım ama süngüsünün uçup gittiğini gördüm. Süngüsüz tüfekle Türk’ün üzerine saldırdım ama o sırada Üsteğmen Wilds tabancasıyla gelince Türkler ellerini kaldırdılar. Dere yatağı yakınımızdaydı ve biz sağ taraftaydık. Bir süngü buldum, tüfeğimi aldım; siperin ateş yeri basamağına çıkıp beklemeye başladık. Birden geldiklerini gördük, ama bize doğru değil de, sol tarafa gidiyorlardı. Ateşlerini yemeden ateş edebilirdik. Hemen ateşe başladık. Arka arkaya düşmeye başladılar. Ben dere yatağında üç dört kişi berideydim. Subayımız, “Ateş kes!” diye bağırdı. Neden ateş kesiyorduk ki? Hepimiz şaşırmış kalmıştık. Ateşi kestik. Askerlerimiz siperlerden çıkmışlar Türklere süngü hücumuna kalkmışlardı. Tanrım! Düşünün bir kere! O kadar çok Türk vardı ki; en az bin tanesi saldırıyordu üzerimize. Subay “Geliyorlar!” diye bağırdı. Oradan dönüp bize yönelmiş olmalıydı. Onları dere yatağında karşıladık. Ayağa kalkıp ateşe başladık. Üsteğmenim bir elinde tabancası bir elinde kılıcıyla yanımdaydı. Birden vurulup düştü ve öldü. Biz ateş ede ede onları kendi siperlerine kadar gerilettik. Geride sadece altı kişi kalmıştık[...]” (Er George Peake)⁵²⁶

Cephenin merkezinde Türkler adına kritik bir aşamaya gelinmişti. Fakat ilerleyebilen İngiliz birliklerine bu pahalıya mal olmuştu. Zayıat çok fazlaydı ve ele geçirilen siperlerde Türk karşı taarruzları karşısında zayıat artmaya devam ediyordu. Üstelik kanatlarda ilerleyemedikleri için 42. İngiliz Tümeni tehlikeli şekilde yan ateş altına alınmıştı. Acilen takviye edilmelerine ihtiyaç vardı. Fakat İngilizler ihtiyat kuvvetlerini ilerleme sağladıkları merkezde değil, başarısız oldukları kanatlarda kullanmaya karar verince büyük bir fırsatı kaçırmış oldular. Aspinall Oglander ihtiyat birliklerinin ne şekilde kullanıldığını eserinde şöyle anlatıyor:

“Şimdi kolordu ihtiyatları ile ne yapmalıydı? Elde mevcut bütün ihtiyat kuvvetlerini cepheye sürerek seferi kuvvetin talihini denemek için son bir yumruk indirmek lazımdı. Bundan başka henüz kullanılmayan tümen ihtiyatları mevcuttu. Türk ihtiyatları hakkında bir bilgi yoktu. Bundan dolayı kolordu için az bir ihtiyat yeterliydi. Bu sebepten elde mevcut bütün kuvvetleri, hiç olmazsa ihtiyatların yarısını derhal taarruza sevk etmek gerekirdi. Bu ihtiyatları, rediflerin

⁵²⁵ Selahaddin Adil, a.g.e., s.93.

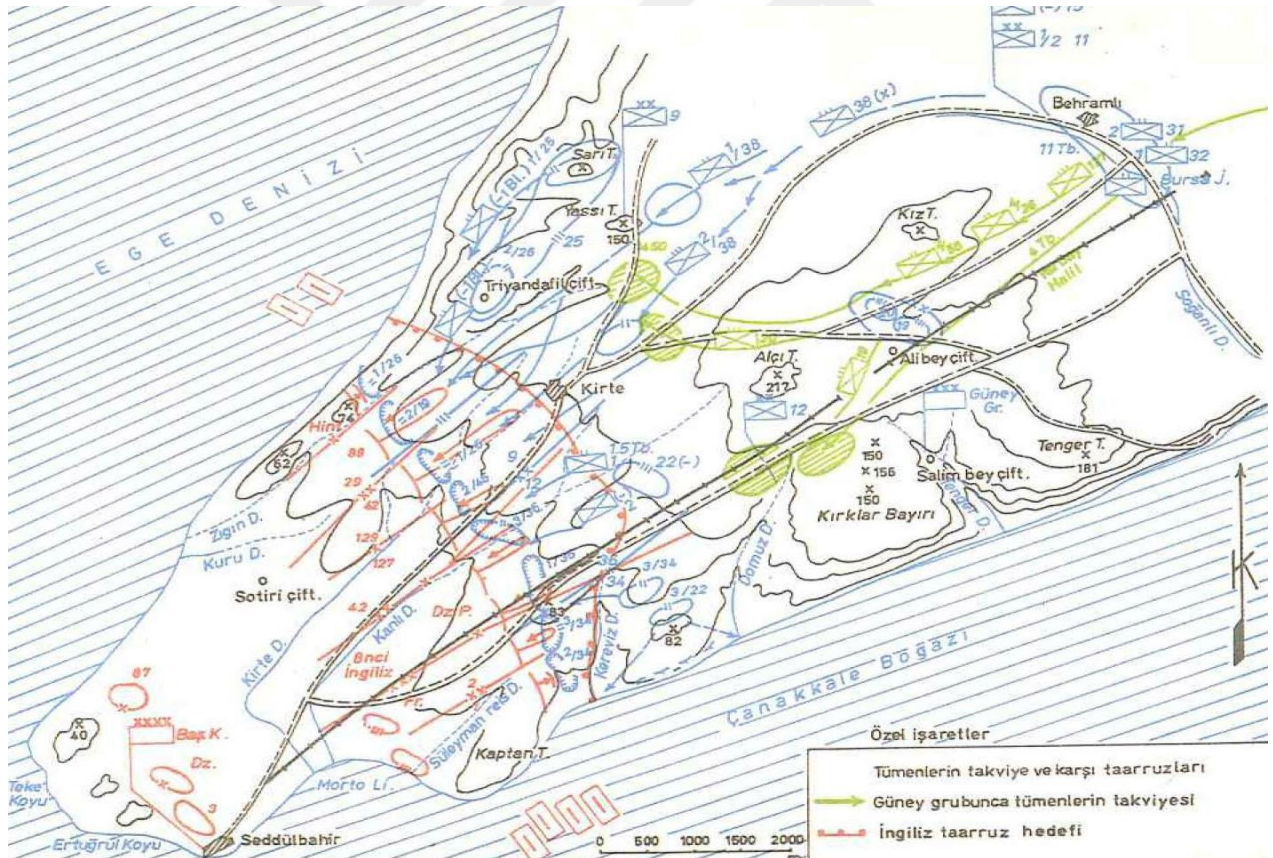
⁵²⁶ Steel-Hart, a.g.e., s.140-141.

kazandığı başarıyı genişletmek üzere 42.Tümenin açtığı delikten mi? Yoksa birinci taarruzun kırıldığı muntıkadan taarruzu yenilemek sureti ile mi sevk etmeli idi? Bu iki halde de başarının büyük olacağına şüphe yoktur. Fakat Akdeniz seferi kuvveti ilk defa mevzi harbi şartları ile harp ediyordu. İhtiyatlar, başarının genişletilmesinde değil, mağlubiyeti karşılayarak durdurmak hususunda henüz sarsılmış olan vaziyeti sağlamlaştırmak için kullanılıyorlardı. Bundan dolayı bu zihniyetin tesiri altında maalesef her iki kolordu komutanı ihtiyatları, başarılı olan cephenin takviyesinde değil, başarısızlığa uğrayan taarruz cephelerinde kullandılar.”⁵²⁷

Böylece merkezde ilerleyen 42.Tümen askerleri destek kuvveti alamadılar.

Türk tarafında ise Güney Grubu Komutanlığı derhal merkezde tehlikeli şekilde geriye çekilen birlikleri takviye etmeye başlamış ve düşmanı durdurmayı başarmıştı. Siperler ve irtibat hendekleri yüzlerce şehit ve yaralıyla doluydu. Diğer yandan akşam saatlerinde gerçekleşecek enerjik bir İngiliz saldırısı Türk kurmayları arasında endişe yaratıyordu.

İlk gün müttefikler 200 ila 400 metre derinlikte bir arazi ele geçirmişti. Bu kadar küçük bir kazanç, 16.000 mevcutlu 8.Kolorduya 4.500 subay ve ere; Fransız kolordusundan da 2.000 kişilik bir kayba mal olmuştu. Artık ne İngilizlerde ne de Fransızlarda taarruza devam gücü kalmamıştı.⁵²⁸

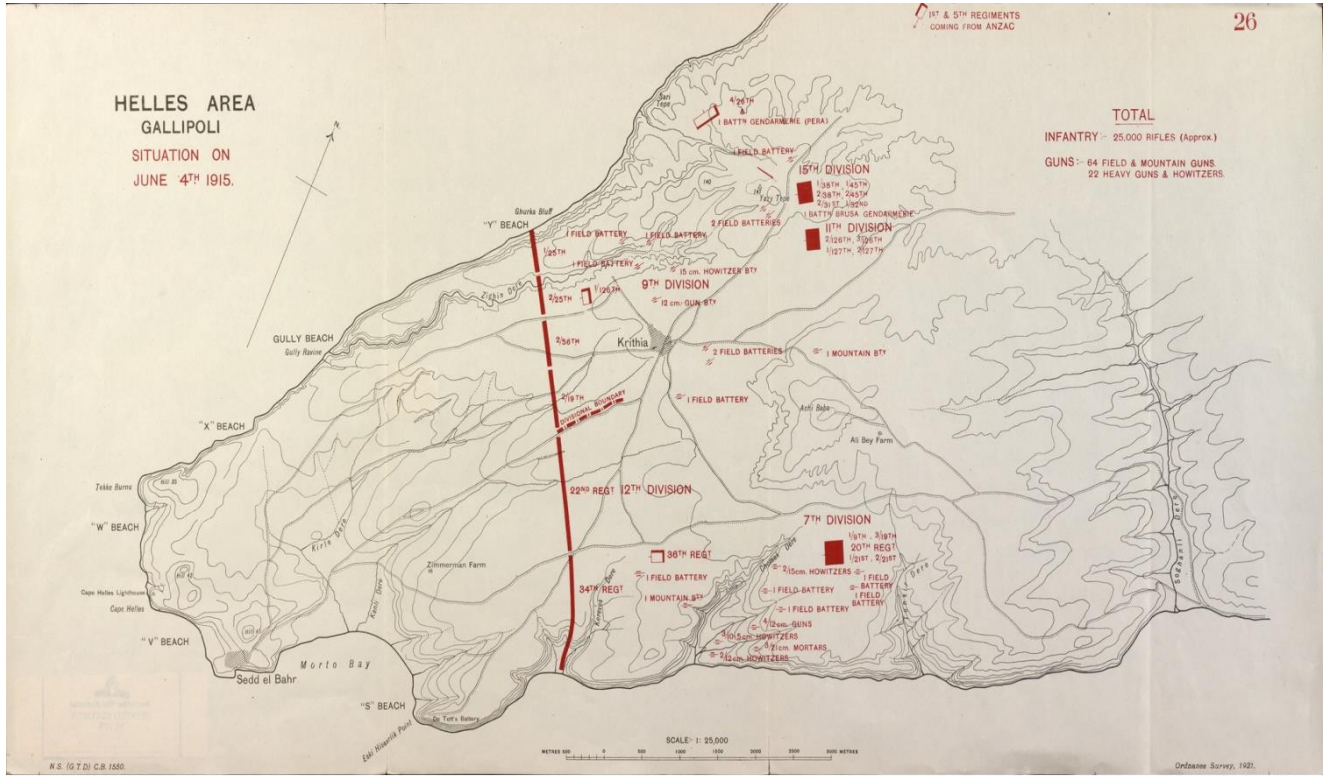

III.Kırte Muharebesi (4 Haziran 1915)⁵²⁹

⁵²⁷ Oglander, a.g.e., c.II, s.64-65.

⁵²⁸ I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi, c.III, s.67.

⁵²⁹ I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi, c.III.

AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

G7432G1S65XXVI26

530 4 Haziran 1915 İngiliz Hatları

İngilizlerin 4 Haziranda 9. Tümenin bazı mevzilerini ele geçirmesinden sonra 4/5 Haziran gecesi bu mevzilerin geri alınması için karşı taarruzlar düzenlendi fakat bazı başarılar dışında mevzilerin çoğu geri alınamadı. Yine parça parça gönderilen takviyeler cephenin çeşitli yerlerine dağıtılıyordu ve bu durum, ileri hatlarda birliklerin karışmasına ve emir komuta da zorluklar yaşanmasına yol açıyordu.

9. Tümen Komutanı Albay Halil Sami Bey, birliklerine çeki düzen vermeye çalışırken 5 Haziran günü genel bir İngiliz taarruzundan çekiniyordu. Fakat İngiliz ve Fransızların da taarruz edecek gücü kalmamıştı. 4 Haziran'da yapılan taarruz yüksek zayıyata rağmen istedikleri gibi gelişmemişti. 5 Haziran günü ele geçirdikleri mevzileri savunmaya elverişli duruma getirmekten başka yapabilecekleri bir şey yoktu.

Güney Grup Komutanlığının 6 Haziran saat 01.00'de 9. Tümen cephesinden İngilizlere bir taarruz yapılmasına karar verdi. İngilizlerin ele geçirdiği bütün siperler geri alınacaktı. Saat 01.00'de taarruza kalkan 9. Tümen birlikleri ilk hamlede bazı İngiliz siperlerine girdiler ve 10 makineli tüfek ele geçirdiler.⁵³¹ Fakat merkezdeki siperler askerlerin bütün cesur çabalarına rağmen ele geçirilemedi. Türk sol kanadındaki 12. Tümen ise bu taarruza sadece tüfek ve top ateşiyle destek verebildi. 5-6 Haziran tarihlerinde tekrarlanan Türk karşı taarruzları sonucu

⁵³⁰ AWM, G743.G1565.XXVI26.

⁵³¹ *I. Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi*, c.III, s.79.

bazı siperler geri alınsa da özellikle merkez bölgesinde İngilizler ele geçirdikleri bazı mevzileri savunmayı başardılar. 6 Haziran akşam olduğunda iki tarafta bitkin durumdaydı. Karşılıklı elde edilen başarılarla ve ele geçirilen araziye göre verilen kayıplar çok ciddi boyuttaydı. 29. Tümenin subaylarından Yüzbaşı Guy Nightingale bu muharebe sonrası cepheden yazdığı mektupta verilen kayıpları ve yaşanan moral bozukluğunu şöyle anlatıyor: “8 Haziran 1915

Sevgili Meta;

İhtiyat siperlerine geri döndük. Dört gün önceki saldırı tek kelimeyle fiyaskoydu; muazzam sayıda kayıp verdik ve kayda değer bir şey elde edemedik. Eski 86. Tugay yenilenmişti; fakat bölüklerin çoğu berbat durumdaydı. Şükür ki asker zayıtatının çok fazla olabileceği düşünüldüğünden fazla ilerlemedik. Kraliyet Tugayı bütün subaylarını kaybetti ve şu anda onların bir başçavuşu tarafından yönetiliyor. Lancashire Tugayı çatışmaya 33 subayıyla girdi ve hiçbir şey elde edemediği gibi subaylardan 9’u kurtuldu. Saldırmak için kendi siperlerini bile aşamadılar.”⁵³²

Sonuç olarak müttefikler merkezde 500 metre kadar ilerleyebilmiş, kanatlarda ise taarruza başladıkları pozisyonlara geri dönmek zorunda kalmışlardı. Üç gün süren III. Kirte Savaşı Türklerin zaferiyle noktalanmıştı. Müttefikler toplam 7.500 zayıyat vermişti.⁵³³ Türk zayıyatı ise yaklaşık 10.000 askerdı.⁵³⁴

6 Haziran’dan sonra Güney Grubundaki birlikler oldukça yıpranmış, karışmış ve yorgun vaziyetteydi. Ön hatlarda ve muharebe düzeninde çeşitli zaafı vardı. Liman von Sanders bu düzensizliği ve askerlerin bitkin şekilde olduğunu cepheye yaptığı ziyaretlerde gözleriyle gördü ve güney grubuna ivedi olarak çeki düzen verilmesi gerektiğine karar verdi.

Bu amaçla 25 Nisan’dan beri sürekli ileri hatta bulunan ve oldukça fazla zayıyat vererek yıpranmış 9. Tümen düzenlenmesi için geriye alındı.

5 Haziran’da 9. Tümenin taarruz planının Güney Grubu Komutanı tarafından ertelenmesi Halil Sami Bey’i olumsuz etkilemişti. Öteden beri Gelibolu yarımadasında Türk ve Alman komuta heyeti arasında gizliden gizliye devam eden çekişmeler gün yüzüne çıkmaya başlamıştı. Bu sırada Almanlarla ters düşen Halil Sami Bey, 5. Ordu Komutanı Liman von Sanders’in 12 Haziran 1915’de Enver Paşa’ya yazdığı bir yazıyla görevden alınmış⁵³⁵; yerine Alman subaylarından Albay Kannengiesser komutan olarak atanmıştır.⁵³⁶

⁵³² Nightingale, a.g.e., s.75.

⁵³³ Göncü-Aldoğan, a.g.e., s.95.

⁵³⁴ Mehmet Nihat, a.g.e., s.83.

⁵³⁵ Albay Halil Sami Bey 6 Nisan tarihinde Liman von Sanders’in aldıracağı yeni savunma tertibatını eleştirmiş ve bir rapor halinde düşüncelerini açıklamıştı. 25 Nisan’da yapılan çıkarmalardan III. Kirte Muharebesine kadar 9. Tümenin başında aralıksız muharebelere katılmıştı. Liman von Sanders ile bu süre zarfında anlaşamadığı açıktır ve 12 Haziranda Liman von Sanders’in Harbiye Nezaretine çektiği telgrafla görevinden alınmıştır. Telgrafın önemli kısımları şöyledir: “Dokuzuncu Fırka Kumandanı Sami Bey, zat-ı alilerine geçen seneki

Diğer yandan geçici olarak Güney Grubunun Kurmay Başkanlığına getirilen 12.Tümen Komutanı Selahaddin Adil Bey, cephenin iki tümen değil üç tümen tarafından tutulması gerektiğine inanıyordu. Weber Paşa'yı ikna ederek 11/12 Haziran gecesi sağ kanatta 11.Tümen ve 5.Tümenin bazı birlikleri, ortada 7.Tümen, sol kanatta da 2.Tümen olmak üzere mevzi aldılar.⁵³⁷

Ayrıca yine Liman von Sanders'in uyarılarıyla cepheye uzak olan Soğanlıdere'de bekletilen ihtiyat kuvvetleri her türlü riske karşı cephe hattına daha yakın bölgelerde beklemeye başladılar.

13.2 83 Rakımlı Tepe Muharebeleri: (21-22 Haziran 1915)

Bu tarihe kadar Seddülbahir bölgesinde yapılan İngiliz-Fransız taarruzları bütün cephede gerçekleştirilmiş ve yeterli ağır obüs topçu desteği olmadan, hatlarını derinleştiren Türkler karşısında kayda değer bir ilerleme sağlayamamışlardı. Özellikle kanatlarda durdurulmuşlardı. Fransız Kolordusu Komutanı General Gouraud ve İngiliz 8.Kolordu Komutanı General Hunter Weston bundan sonra taarruzların dar cephede sınırlandırılarak yapılmasına karar verdi. Bütün topçu kuvveti, taarruza kalkılacak olan dar cephede kullanılacak ve Türk hatları yerle bir edilerek taarruza kalkılacaktı. General Hamilton da iki kolordu komutanının benimsediği bu harekât tarzını onayladı.

Bu dar kanat hareketinin ilk örneği Fransızların bulunduğu Kerevizdere tarafından yapılacaktı. General Gouraud komutasındaki Fransızların karşısında ise 2.Tümen vardı. 2.Tümen Kuzey Grubunda muharebelere katıldıktan sonra geriye alınmıştı. Tümenin zayıflığı çok fazlaydı ve gelen ikmal erleriyle mevcut ancak 5.000-6.000 kişiye tamamlanabilmişti ki bu dolgun mevcutlu bir tümen mevcudunun yarısı kadardı.

Kerevizdere'ye hakim Fransızların Haricot ve Quadrilateral (Kudsi Bey Tepesi) adını verdikleri istinat noktaları ele geçirilmesi gereken en önemli noktaları.

teftişini müteakip arz ettiği vech ile sahibi azim ve karar değildir. Bu fikre Esat Paşa da iştirak ettiği gibi ve Weber Paşa da birkaç haftadan beri kendisine merbut bulunan mumailiye sahibi azim bulmamaktadır. Sami Bey, hali hazırda ile buradaki ahvali müşkiliyeye vefa edemeyeceğinden ve kendisinin zaafı ise ordu için bir tehlike olacağından Miralay Kannengiesser Bey'in Dokuzuncu Fırka Kumandanlığı'na tayini ve Miralay Sami Bey'in de daha kolay bir memuriyete istihdamını ve bu mümkün olmadığı takdirde tekaüdünün (emekliliğinin) icrasını zat-ı alilerinden rica ederim. Biz burada ancak sert ve metin zevatı istihdam edebiliriz. Bendeniz Sami Bey'i ahvali sıhhiyesi hali (sağlık durumu) intizamda olmadığından bahisle şimdilik İstanbul'a mezunun gönderdim." Daha sonra İstanbul'a gönderilerek I.Dünya Savaşı sonuna kadar geri hizmetlerde görev yapan Sami Bey, Cumhuriyet kurulduktan sonra 1924 yılında Müdafaa-i Milliye Komisyonu'na Çanakkale Muharebeleri sırasında görevinden alınması hakkında yazdığı raporda kendini savunmuş ve Liman von Sanders hakkında "Bir Alman serserisi" gibi çok sert ifadeler kullanmıştır. İsmet Görgülü, *Çanakkale İlk Günde Biterdi*, Ankara 2008, s.323.

⁵³⁶ Lokman Erdemir-Kürşat Solak, *Çanakkale Muharebeleri'nin İdaresi-Komutanlar ve Stratejiler*, Zekeriya Türkmen, *Çanakkale Muharebeleri'nde 9. Piyade Tümen Komutanı Miralay (Albay) Halil Sami Bey*, Ankara 2015, s.99.

⁵³⁷ *I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi*, c.III, s.79

20 Haziranda şiddetli bir topçu ateşi başladı ve 21 Hazirana kadar sürdü. Bu topçu ateşi 4 Hazirandaki III.Kirte Muharebesiyle kıyaslanınca aradaki muazzam fark ortaya çıkıyor:

Taarruz Cephesi	Metre	Sahra Topu	Ağır Top	Siper Havanı
4 Haziran	1350 metre	3.500	533	Yok
21 Haziran	600 metre	28.000	2.700	700

4 Haziran-21 Haziran Top Mermisi Sayıları⁵³⁸

Tabloda net olarak görüldüğü gibi, 21 Haziranda 4 Hazirana göre çok dar alanda kat kat fazla top mermisi kullanılmıştır. Bu ağır bombardıman altında zaten mevcudiyetinin yarısı gücünde olan 2.Tümen ezilecekti.

Fransızlar 21 Haziran saat 04.30'da taarruza kalktılar. Saatlerdir top ateşiyle sarsılan Türk hatlarında siper namına pek bir şey kalmamıştı. Fransızlar hızlı bir taarruzla Haricot bölgesini ele geçirdiler fakat Quadrilateral (Kudsi Bey Tepesi) bir türlü ele geçirilemiyordu. Gün içinde devam eden şiddetli bombardımana ve 3 kez tekrarlanan Fransız taarruzlarına rağmen Türkler bu bölgeyi inatla savunmaya devam ettiler. 22 Haziran günü de karşılıklı taarruzlar devam etti. Fransızlar bu muharebeler sonunda yaklaşık 200 metre arazi elde edebildiler. Fakat Quadrilatre hala güçlü şekilde Türklerin elindeydi. Bu muharebeler Fransızlara 2.500 kadar askere mal olmasına karşı, Türk kuvvetlerinin zayıfatı 6.000 kişiydi.⁵³⁹

2. Tümen ağır bombardıman ve taarruzlar sonucu neredeyse erimişti. 2.Tümeni takviye için Anadolu tarafından getirilen 71.Alay 3.Taburunun subaylarından Teğmen İbrahim Naci 21 Haziran 1915 Pazartesi tuttuğu günlüğüne muharebeye girişlerini şu satırlarla anlatıyor:

“Saat 07.00, Gecedeki beri düşman taarruz ediyor. Şimdi gidiyoruz. Allah hayreylesin... Saat 11.00. Muharebeye girdik. Milyonlarla top ve tüfek patlıyor... Şimdi birinci onbaşımlı yaralandı. Allah'a ısmarladık [Saat] 11.15... İ.Naci”⁵⁴⁰

Teğmen İbrahim Naci 21 Haziran günü 83 rakımlı tepede girdiği ilk ve son muharebede bu satırları yazdıktan sonra henüz 21 yaşındayken şehit olur.

2.Tümen ise çok fazla zayıfat verdiği için 23 Haziran günü cepheyi 12.Tümene bırakarak tekrar düzene girmek ve toparlanmak için geriye alındı. İngiliz ve Fransız kaynaklarına bakıldığında bu muharebeler sonucu kazanımların müttefikleri memnun ettiğini söylemek

⁵³⁸ Oglander, a.g.e., c.II, s.96., Liman von Sanders'in Başkomutanlık Vekâletine gönderdiği rapora göre 79 subay 5.800 er. *I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi*, c.III, s.145.

⁵³⁹ James, a.g.e., s.327.

⁵⁴⁰ İbrahim Naci, *Allah'ısmarladık – Çanakkale Savaşı'nda Bir Şehidin Günlüğü*, Yay.Haz.: Lokman Erdemir-Seyit Ahmet Silay, Çanakkale 2013, s.134.

yanlış olmayacaktır. Özellikle Fransız komutanlar ve askerlerin morali yükselmişti. Fransız subay Roux eserinde yaşananları şöyle anlatıyor:

“Ele geçen arazi önemli değildi. Fakat yararlıydı ve hücumun amacı elde edilmişti. Bütün savaş unsurları beklenmekte olan görevi yerine getirmiş, birlikler büyük bir şevk içinde cesaret göstermiş, Türkleri ağır kayıplara uğratmıştı. Bununla beraber manevi kazanç büyüktü. Kayıplarımız 4 Hazirana oranla azdı. Cepheden gelen yaralıların hepsi memnundu. Kazanılan zaferin yankıları gözlerinden okunuyordu.”⁵⁴¹

Görüldüğü gibi Fransızlara göre bu bir zaferdi ve özellikle maneviyatları ve güvenleri müthiş bir şekilde artmıştı. Harekâtı yöneten bazı komutanlara nişanlar verilirken, General Hunter Weston, Başkomutanları Ian Hamilton ve İngiltere Savaş Bakanı Lord Kitchener General Gouraud’a zafer için kutlama telgrafları gönderdiler.

Gerçekçi olarak bakıldığında bu muharebe ne Fransızlar için ne Türkler için bir zafer değildi. Fransızlar Nisan ayından beri özellikle 4 Haziran’daki muharebelerde siperlerinden adım atamamışlar ve oldukları yere çakılmışlardı. 21-22 Haziranda az da olsa bir ilerleme sağlanması Fransız askerleri arasında büyük sevinç yaratırken moralleri yükseltmiş ve gelecekte yapılacak taarruzlar için bir umut yaratmıştı. Burada üzerinde durulması gereken nokta; Seddülbahir bölgesinde 200 metre gibi son derece az bir arazi parçası için bile binlerce insan feda edilmesiydi. Üstelik bu, zafer olarak nitelendirilip zaferde payı olanlara madalyalar ve nişanlar veriliyordu. Gerçek olan tek şey bunca insan zayıfına rağmen Alçıtepe’nin hala çok uzakta olduğuydu.

13.3 Zığındere Muharebeleri (28 Haziran-5 Temmuz)

Dar cephede yoğun topçu ateşi sonrası Fransızların gerçekleştirdiği Kerevizdere taarruzları sonrası sıra İngilizlere gelmişti. Müttefiklerin en sol kanadı olan Zığındere bölgesinde de yine aynı tarzda taarruza kalkılacak ve Türk kuvvetleri geriye atılacaktı. Taarruz alanı Zığındere ve daha içeride Kirte Dere arasındaki bölgedi.

Bombardıman için İngilizlerin elinde olmayan Fransızlara ait 155mm’lik obüs topu ve 75mm’lik bataryaları ve havanlarına ihtiyaç vardı. Özellikle havanlar tahribat gücüyle dikkat çekiyordu.

Zığındere sırtı üzerindeki Türk siperleri arka arkaya 5 hattan oluşuyordu ve bu hatlar birbirleriyle bağlanmıştı. Çeşitli yerlerdeki makineli tüfekler ve siperlerin önlerindeki (yeterli derecede olmasa da) dikenli teller savunmayı güçlendirmekteydi. İngilizler şu ana kadar yaptıkları taarruzlarda Zığındere de bir başarı elde edememişlerdi fakat bu bölgedeki Türk

⁵⁴¹ Roux, a.g.e., s.131.

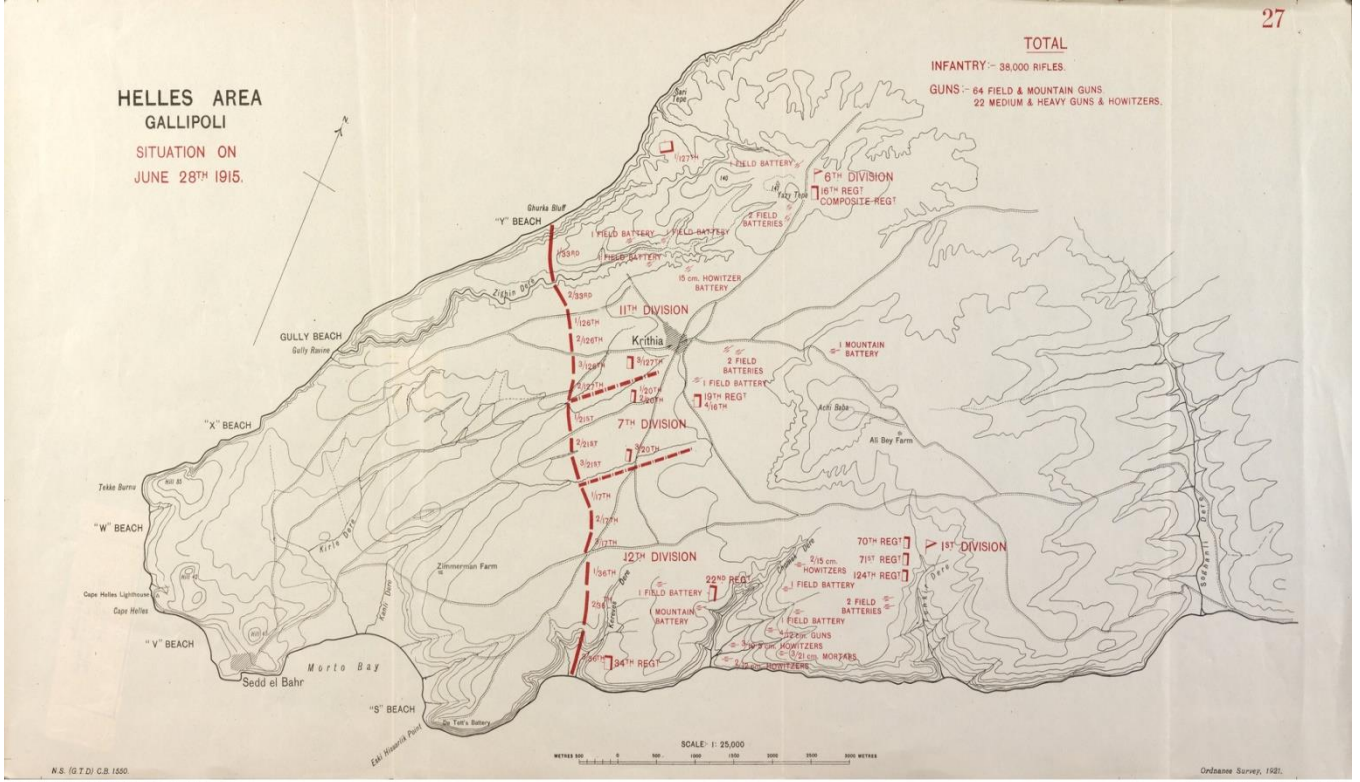
siperleri hala yeterli derinlikte değildi. Ağır obüs toplarna karşı ne kadar dayanabileceği şüpheliydi.

Bölge Albay Rafet komutasındaki 11.Tümen tarafından savunulmaktaydı. 33.Alay ve 126.Alay ileri hatlarda, 127.Alay ise tümen ihtiyatı olarak daha kuzeyde geride bekliyordu. Tümen yaklaşık 8.000 askerden oluşuyordu. Güney Grubu Komutanlığı özellikle Fransızların Kerevizdere'de yaptıkları taarruzdan sonra İngilizlerden de bir taarruz beklemekteydi. Hatta cephenin orta hattını savunmakla görevli 7.Tümen Komutanı Albay Halil, İngilizlerin hazırlıklarını devamlı olarak gözetlemiş ve 27 Haziran'da gönderdiği raporda Kirte Dere ve Zığındere bölgesinde İngiliz birliklerinin kuzeye doğru hareket ettiğini bildirmişti.⁵⁴² Bu açıdan İngilizlerin yapacağı taarruz Türkler için bir sürpriz olmayacaktı.

Taarruz planlarını General Lisle yapacaktı ve Lisle'nin planına göre; 29.Tümenin 86. 87. ve 88. İngiliz tugayları, Hint Tugayı ve 52.Tümenden 156.Tugay taarruza katılacaklardı. (Yaklaşık 15.000 asker) Taarruzu 77 top, 12 İngiliz ve Fransız obüsü destekleyecekti. Sabah saat 09.00'da başlayacak topçu ateşi yaklaşık iki saat sürecek ve daha sonra ilk hatta 87.Tugay taarruza kalkacaktı.⁵⁴³

⁵⁴² *I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi*, c.III, s.149.

⁵⁴³ Oglander, a.g.e., c.II, s.100-101.

AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

G7432G1S65XXVI27

28 Haziran 1915 Seddülbahir⁵⁴⁴

Saat 11.00'de son derece güçlü bir bombardımandan sonra İngilizler hızlı şekilde taarruza kalktılar. Türk hatları bu ağır bombardıman karşısında afallamıştı. Dikenli teller yerle bir olmuş ve ilerideki birliklerin geriyle irtibatı kesilmişti. Telefon hatları çalışmıyordu. Fazla bir zayıt verilmeden ilk iki hattaki Türk siperleri İngilizler tarafından ele geçirildi. Zığındere'nin dere içinde ve deniz tarafındaki bazı siperleri ele geçirildi. Kirte Dere tarafında ilerlemeye çalışan İngilizler ise 126.Alay tarafından durduruldu.

Ayın 29'unda 2.Kolordu Komutanı Faik Paşa bölgeye gönderilerek 11. ve 7.Tümenlerden kurulu Sağ Kanat Komutanlığı kuruldu. 29 ve 30 Haziran tarihlerinde karşı taarruzlar sonucu kaybedilen siperler birkaç kez el değiştirdi fakat İngilizlerin taarruz gücü kırıldı. 30 Haziranda Zığındere'deki çatışmalar devam ederken, Türk sol kanadında 83 rakımlı tepe bölgesinde de Fransız ve bir kısım İngiliz kuvvetleri taarruza geçtiler. Bazı siperleri ele geçirseler de 12.Tümenin karşı taarruzlarıyla tepenin sağ tarafında kalan siperler geri alındı.

30 Haziran gününün en önemli olaylarından biri Fransız Kolordusu Komutanı General Gouraud'un yaralanmasıdır. Cephedeki harekâtı izledikten sonra geriye giderken yaralıların bulunduğu seyyar hastaneyi ziyaret etmek isteyen general, bu sırada Asya tarafından atılan bir

⁵⁴⁴ AWM, G7432.G1 S65 XXVI.27.

top mermisinin yakınına düşmesiyle ağır şekilde yaralandı. Sağ kolu kopan ve iki bacağı kırılan general acil olarak Gelibolu'dan ayrılmak zorunda kaldı.⁵⁴⁵

Fransız askerleri tarafından çok sevilen ve güven duyulan Gouraud'nun bu şekilde cepheden ayrılması morallerin ciddi şekilde bozulmasına yol açmıştı. Ian Hamilton Asquith'e gönderdiği mektubunda üzüntüsünü dile getiriyordu:

“Şimdiye kadar tanıdığım komutanların en yetkinlerinden biri olan Gouraud'nun yaralanması bana göre en azından bir tugay kaybetmek kadar üzücüdür... Yerine gelen General onun bıraktığı boşluğu dolduracak kapasitede değil, üstelik bu iş için çok yaşlı”⁵⁴⁶ Hamilton'ın yaşlı dediği General Bailloud idi.

30 Haziranda Başkomutan Vekili Enver Paşa cepheye gelerek yapılan taarruzları Alçıtepe'den izlemişti. Enver Paşa düşmanın bir an önce geriye atılmasını emrederken, 5.Ordu Komutanı Liman von Sanders Güney Grubu Komutanlığı üzerindeki taarruz baskısını arttırmaktaydı. Bu sebeple 1.Tümen Faik Paşa'nın emrine verilmişti. Özellikle Zığındere'nin denize yakın olan siperlerini tekrar ele geçirmek için arka arkaya taarruzlar tekrarlandı fakat İngilizler bu siperleri çok iyi savunuyorlardı. Bütün gayretlere, özellikle Faik Paşa ve 1.Tümen Komutanı Yarbay Cafer Tayyar'ın (Eğilmez) çabalarına rağmen siperler geri alınamadı.

2 Temmuz saat 18.00'de kaybedilen Triyandafil Çiftliği karşısındaki hakim noktalarda bulunan İngiliz mevzilerine 70.Alay 3.Tabur tarafından gerçekleştirilen taarruz, tabur komutanının büyük fedakârlıklarına rağmen başarılı olamadı. Artık daha fazla yapacak bir şey kalmamıştı. İleri mevziler tamamen tahrip olmuş, sürekli taarruzlar sonucu birlikler çok fazla yıpranmış ve zayıf verilmişti. Faik Paşa her ne kadar taarruzda ısrarcı olsa da 3 Temmuz'da taarruzu durdurarak savunmaya geçilmesi emrini verdi.

Güney Grubunun sağ kanadındaki muharebeleri büyük ilgi ve titizlikle izleyen ve Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın aralıksız taarruzlar yaptırarak düşmanı bir an önce denize dökme isteğini ne pahasına olursa olsun yerine getirmek isteyen Liman von Sanders, kendisine bir türlü sempati ve güven besleyemediği Faik Paşa'yı 3 Temmuz 1915 günü görevden aldı ve yerine 1.Kolordu Komutanı Mehmet Ali Paşa getirildi.⁵⁴⁷

4 Temmuz'da Asya yakasından getirilecek olan 3.Tümen ve 5.Tümen birlikleriyle yeni bir taarruz yapılmasına karar verildi. Bu tümenler uzun yürüyüşler sonrası yorgun oldukları ve bölgeyi bilmedikleri için taarruzun 24 saat ertelenerek 5 Temmuz günü yapılması

⁵⁴⁵ Roux, a.g.e., s.141.

⁵⁴⁶ Cassar, a.g.e., s.207.

⁵⁴⁷ *I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi*, c.III, s.182.

kararlaştırıldı. Taarruza kalkacak komutanlara gözetleme mevkiilerinden keşif yaptırılarak hedefler, düşman mevzileri ve taarruza kalkılacak bölge hakkında bilgiler verildi.

Taarruz 5 Temmuz saat 03.30'da ateş etmeden baskın tarzında yapılacaktı. 3.Tümen Zığındere'nin batısından, 5.Tümen ise Zığındere'nin doğusundan taarruza kalkacaktı. Bölgede bulunan ve oldukça yıpranmış olan diğer tümenler taarruza katılmayacaklardı. Taarruza katılacak 3.Tümenin insan mevcudu 6429, 5.Tümenin 6764 kişi olup toplam insan gücü 13.193 subay ve erdi.⁵⁴⁸

Taarruz başlamadan yarım saat önce İngilizler cephede şiddetli ateşe başladılar. Buna rağmen Türk askerleri ateş etmeden saat 03.45'te taarruza kalktılar. 3.Tümen cephesinde ilerleyen birliklerden sağ kanatta 39.Alay, komutanı Yarbay Nurettin önderliğinde İngiliz siperlerine girmeyi başardı.

Sol kanatta ise 31.Alay bir kısım siperlere girse de, verdikleri zayıttan dolayı ilerleyemiyorlardı. Saat 06.50'de İngilizlerin karşı taarruzları başladı. 3.Tümen bu taarruz karşısında sarsıldı ve ele geçirilen siperler yer yer tekrar İngilizlere geçti. Bu durumu gözetleme mevkiinden izleyen Mehmet Ali Paşa, 3.Tümene destek birlikleri gönderdi fakat yapılan karşı taarruzlar başarıya ulaşmadı. Gündüz olduğunda 3.Tümen birlikleri çok zor durumdaydı.

5.Tümen de taarruz için belirlenen saatte taarruza kalktı. Solda 13.Alay sağda ise 15.Alay komutanlarına bağlı birlikler ilerlemeye başladılar. Ağır zayıta rağmen 13.Alay İngiliz siperlerine girmeyi başardı. Fakat burada da İngiliz karşı taarruzlarıyla siperlerde barınılamadı ve siperler kaybedildi. 15.Alay ise taarruza kalktığı andan itibaren yoğun makineli tüfek ateşi altında ilerlemekte zorlanıyordu ve zayıttın artmasıyla taarruz durdu.

Yapılan bu taarruza çok önem veren ve Güney Grubu Komutanlığının karargâhından taarruzu izleyen Liman von Sanders duran taarruzların takviye edilerek tekrar yapılmasını istiyordu. Takviye birliklerle öğleden sonra 3.Tümen cephesinden İngilizlerin en sol kanadına yani Zığındere'nin denize yakın tarafına taarruzun tekrarlanması kararlaştırılmıştı. 5.Tümen ise taarruz etme kapasitesini verdiği zayıttla kaybetmiş durumdaydı. Arka arkaya tekrarlanan taarruzlar ve İngiliz karşı taarruzları sonucu zayıt artmıştı. Üstelik siperlerin içi ve ileri hatta giden irtibat yolları ve hendekler ölü ve yaralılarla dolmuştu. Bu şartlar altında tekrarlanacak taarruzlar zayıttın korkunç boyuta varmasından başka bir işe yaramayacağı gibi, İngilizlerin organize bir karşı taarruzunda mevcut hatların elde tutulması da imkânsız hale gelecek ve

⁵⁴⁸ A.g.e., s.192.

Türk savunması büyük bir darbe yeme tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktı. Kolordu Komutanı Mehmet Ali Paşa durumun vahametini görüyordu.

Özellikle taarruz emrini alan 3.Tümen Komutanı Albay Nicolai, Kolordu Kurmay Başkanı Binbaşı Eggert'le telefonla birkaç kez konuşup durumu anlatarak bu taarruzdan başarı elde etme ihtimalinin zayıf olduğunu anlatırken şu çarpıcı ifadeleri kullanmaktan çekinmedi:

“Üst komutalara, taarruzun yapılmasından vazgeçilmesi hususunda girişimde bulunulmasını ve bu taarruzun sorumluluğum altında yapılmamasını da rica ederim ve bu hususta sorumluluk kabul etmem”⁵⁴⁹

Bu iki Alman komutan arasında geçen konuşmalardan sonra Binbaşı Eggert durumu Liman von Sanders'e bütün çıplaklığıyla izah ederek taarruzun durdurulmasını sağlamayı başardı.

(Binbaşı Egger 4 Temmuz'da yapılması kararlaştırılan taarruzu 5 Temmuz'a erteletmek için de büyük çaba harcamıştır) Daha sonra 1.Kolordu Komutanlığının verdiği emirlerle elde tutulan hatta tahkimat yapılmasına ve savunma pozisyonuna geçilmesine karar verildi.

Böylece 28 Haziran'da başlayan Zığındere Muharebeleri 5 Temmuz'da son buldu. 5 Temmuz günü 3. Tümen: 1401 şehit, 1555 yaralı ve 226 kayıp olmak üzere toplam 3182 kişi zayıat verirken, 5.Tümen: 758 şehit, 726 yaralı ve 359 kayıp olmak üzere 1805 zayıat vermiştir.

Güney Grubunun diğer tümenlerinin 28 Haziran-5 Temmuz arasındaki zayıatı ise şöyledir:

1.Tümen 2853 şehit, yaralı ve kayıp

11.Tümen 3331 şehit yaralı ve kayıp

7.Tümen 265 şehit yaralı ve kayıp

12.Tümen 534 şehit yaralı ve kayıp

6.Tümen 2932 şehit yaralı ve kayıp

4.Tümen 963 şehit yaralı ve kayıp

Toplam 10.858 zayıat vermişlerdir.

5 Temmuz günü 3.Tümen ve 5.Tümen zayıatları da eklendiğinde 15.845 kişi Zığındere Muharebeleri'nde zayı olmuşur.⁵⁵⁰

Bu inanılmaz zayıat karşısında ise hiçbir şey elde edilemediği gibi, İngilizler yarımada ayak bastıklarından beri en başarılı ilerlemeyi kaydetmişlerdi. Yapılan bütün kanlı taarruzlar İngilizleri geri atmaya yetmedi. Zığındere'de yapılan muharebeler Çanakkale Savaşı'nda şu ana kadar yapılan muharebelerin en kanlısı ve en çok zayıat verilen muharebeleri olmuşur.

⁵⁴⁹ A.g.e., s.198.

⁵⁵⁰ A.g.e., s.203-204.

İki taraf siperleri arasında kalmış olan binlerce şehit ve yaralıları toplamak için 9 Temmuz'da 4,5 saatlik bir mütareke teklif olunmuş ise de İngilizler bu teklifi kabul etmemişlerdir.⁵⁵¹

Zığındere Muharebeleri'nde arka arkaya tekrarlanan taarruzlar Türk kurmay subayları tarafından eleştirilmiştir. Mehmet Nihat Bey bu taarruzlarla ilgili şöyle konuşuyor:

“Bu taarruza gerek var mıydı? (5 Temmuz taarruzu) Bana göre hiçte yoktu. İlk günden beri devam eden muharebeler zamanı gelen muharebelerin özelliklerini, şeklini göstermiş, öyle “yanına düştü, arkasına geçti” gibi şeylerle mevzi muharebelerinde önemli bir tehlike olmayacağı gereği kadar denenmişti. Ama mademki 28-29 Haziranda düşman durduruldu, artık bunun üzerinde ısrar etmenin anlamı yoktu. Bundan sonra ikinci bir girişime ise yine tecrübelerle göre herhalde epey zaman lazım gelecekti. Nitekim savaşın sonuna kadar durum böyle kaldı. Bundan hiçbir sakınca doğmadı. Dolayısıyla bu akan kanlar boşuna aktı. Taarruzda şimdiye kadar edinilmesi gereken deneyimlerden faydalanılmayarak acemi bir karargâh tarafından düzenlenmiş, doğal olarak bu da büyük kayıplara kötü tesir etmişti!”⁵⁵²

Mehmet Nihat Bey özellikle 5 Temmuz günü yapılan taarruzların gereksizliğine vurgu yaparken, aynı şekilde Genelkurmay Başkanlığının eserinde bu muharebeler hakkında özellikle Liman von Sanders'in “daima taarruz” hareketi eleştirilmektedir:

“Aslında 5.Ordu Komutanı, sevk ve idare sisteminde Çanakkale Cephesi'nin birçok özellik ve koşullarını hesaba katmayarak daima taarruzi hareketi öngörmüş; özellikle alınması çok gerekli olan koruyucu ve hazırlayıcı tedbirleri almamış ve hatta çok kez, topçu ateş hazırlığının yapılmasını bile küçümsemiş; İngiliz ve Fransız birliklerinin karaya çıkışının ilk günlerinden başlayarak gerek Seddülbahir ve gerekse Arıburnu cephesinde, kendi deyimiyle, “Baskınvari atılganlıklar” ile en güçlü ve kahraman Türk birliklerinin yersiz ve amaçsız erimesine yol açmıştı”⁵⁵³

3.Tümen irtibat subaylarından Şerif Bey arka arkaya tekrarlanan taarruzlar esnasında 8 Temmuz günü üst rütbeli subayların kendi aralarında tartışmalarını bütün yalınlığıyla anlatıyor:

“7 Temmuz akşamüzeri 3.Tümen Komutanı, kurmay başkanı, 1.Tümen ve alay komutanları ile ve bazı tanımadığım yüksek rütbeli subaylar mevzinin bir buçuk kilometre kadar gerisinde bir gözetleme mevkiinde şu şekilde konuşuyorlardı: Yüksek rütbeli bir subay “Bu mevziye taarruz edip ne olacak? Şimdiye kadar taarruz eden tümenlerin halini gördük. 3.Tümen de aynı akıbete uğramayacak mı?”

Bir diğeri:

“Muhakkak olacak şey bu. Ama ne yaparsın. Emir böyle. Yerine getirilecek.”

1.Tümen Komutanı Yarbay Cafer Tayyar:

⁵⁵¹ Belen, a.g.e., s.85. Ateşkesin reddedilmesi üzerine açıkta yatan binlerce ölüden yayılan koku ve salgın hastalık riskine karşı Türk askerleri siperlerine yakın şehitleri toplayarak gömmüş; bir kısmının üzerine kireç veya asitfenik dökmek gibi tedbirlere başvurmuştu. İngilizler de kendilerine yakın olan ölüleri yakıcı madde kullanmak suretiyle yok etmeye çalışmışlardı. *I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi*, c.III, s.219.

⁵⁵² Mehmet Nihat, a.g.e., s.93-94.

⁵⁵³ *I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi*, c.III, s.199.

“Evet, biz bu taarruzun da muvaffak olamayacağını kestiriyoruz. Buraya taarruzların beyhude zayiata sebep olduğunu Leyman Paşa’ya (Liman von Sanders) söyledik ama anlatamadık.” Ardından 3.Tümen Komutanına hitaben:

“Siz Almansınız. Leyman Paşa’ya durumu anlattırsanız belki sizin tümeni taarruz ettirmekten vazgeçer. Şimdiye kadar buraya 4 Tümen taarruz etti. Muvaffak olamadılar. Bugün bu bölgede 27 Tümen var. Hiçbirinin mevcudu 3.000’i geçmez. Eğer düşman kuvvetli bir genel taarruz yaparsa cephenin düşmesi ihtimali vardır. Her ihtimale karşı sizin tümeniniz kuvvetli kalsa iyi olur” dedi.⁵⁵⁴

Tümen komutanlarının ve kurmaylarının bu konuşmalarından sonra da taarruzlar tekrarlanır ve hayli zaiyat verilir. Şerif Bey’in yapılan taarruzlardan sonra değerlendirmesi şu şekilde oluyor:

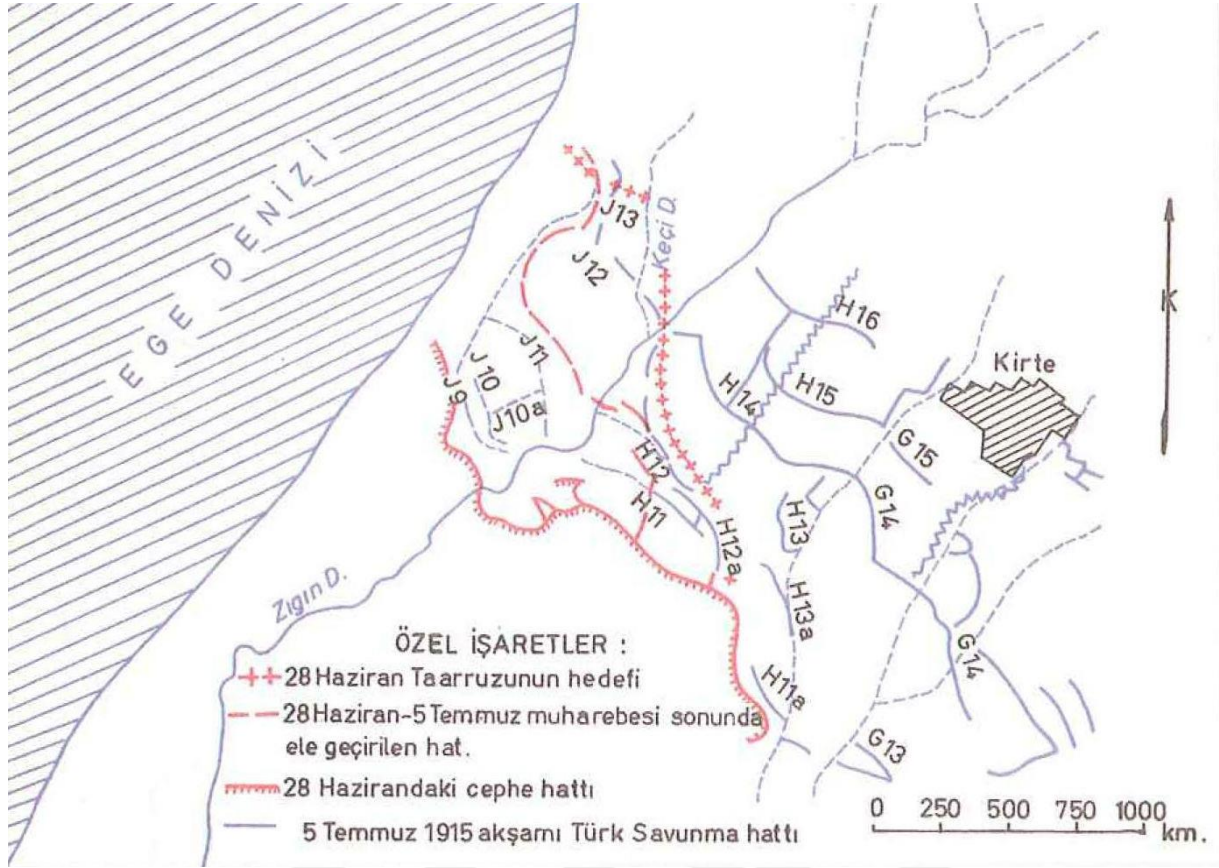
“O gece alaylar geriye çekildiler. Leyman Paşa da sebep olduğu zayıtı anlamış olmalı ki bir daha bu kesimde bir taarruz yaptırmadı. Leyman Paşa ufak bir kanat kırıklığı için on binlerce Türkün kanını akıtmaktan çekinmemiş, Türkleri gladyatörler gibi dövüştürüyordu. Gelibolu cephesinde bizim bir iki taarruzumuzla İngiliz ve Fransızları denize dökemeyeceğimiz anlaşılmıştı. Bunda ısrar, zayıtı arttırmaktan başka işe yaramazdı.”⁵⁵⁵

Zığındere’de verilen kayıplardan sonra Türk subayları ve askerlerinin moralinin bozulduğu gerçektir. İki siper hattı arasında binlerce Türk ölüsü yatmaktadır. Karşı tarafta ise moraller yükselmiştir. İngiliz 156.Tugayına ait bir asker şöyle diyecektir: “Tüfek ve makineli tüfekte Türkleri avladık ve intikamımızı aldık. Buraya çıktığımdan beri ilk kez umutlandım.”⁵⁵⁶

⁵⁵⁴ Şerif Güralp, *Bir Askerin Günlüğünden Çanakkale Cephesinden Filistin’e*, İstanbul 2003, s.44.

⁵⁵⁵ A.g.e., s.52.

⁵⁵⁶ Steel-Hart, a.g.e., s.146.

Zığındere Muharebeleri Sonunda İngilizlerin Arazi Kazancı (28 Haziran-5 Temmuz)⁵⁵⁷

Zığındere Muharebeleri'nin sonu General Weber'in de Güney Grup Komutanlığının sonu anlamına geliyordu. General Weber hem Türk hem Alman komutanlarının saygısını ve güvenini kazanmış yetenekli bir komutandı fakat Liman von Sanders'in güvenini bu muharebelerden sonra kaybetmişti.

Enver Paşa ve Liman von Sanders Güney Grubu'nun taktik durumundan ve yönetilişinden memnun değillerdi. Özellikle İngilizlerin 28 Haziranda Zığındere'den ciddi bir ilerleme kaydetmesi sonucu Weber Paşa paniğe kapılmış ve Güney Grubu savunmasını daha geriye Soğanlıdere'nin doğu sırtlarına çekilmesini düşünmüştü. Bu geri çekilme emri Harekât Şube Müdürü Kurmay Yüzbaşı Mehmet Nihat tarafından uygulanmayıp orduya bildirilince, Liman von Sanders'in şiddetli karşı çıkışları sonucu bu geri çekilme fikrinden Weber Paşa vazgeçti ve büyük bir yanıltan dönülmüş oldu.

Weber Paşa'nın genel olarak taarruz fikrine karşı oluşu ve bu yaşanan geri çekilme hadisesi, Liman von Sanders'in kendisine olan güveni iyice azalmıştı. Sonuç olarak 6 Temmuz günü Güney Grubu Komutanlığına Vehip Paşa (Mehmet Vehip Kaçı) atandı ve 9 Temmuzda

⁵⁵⁷ I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi, c.III.

Kurmay Başkanı Albay Nihat ve maiyetindeki diğer subaylarla Güney Grubu karargâhına gelerek göreve başladı.⁵⁵⁸

Zığındere Muharebeleri'nden sonra Güney Grubu komutan ve karargâh subayları değişirken, cephedeki birliklerin de yeniden düzenlenmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştı. Cephede bulunan 1. 5. 6. 11. 3. ve 7.Tümenler uzun süren muharebelerden sonra erimiş ve birlikler birbirine karışmış bir haldeydiler. Moraller uzun süren taarruzlar ve verilen kayıplardan dolayı bozulmuştu. Bu sebeple Trakya'da bulunan 2.Ordu birliklerinin bölgeye intikal ettirilmesine karar verildi. 2.Orduya bağlı 14.Kolordu (8. ve 10.Tümenler) Alman komutan Bruno Trommer komutasında, 5.Kolordu ise (13. ve 14.Tümenler) Fevzi Bey (Çakmak) komutasındaydı.⁵⁵⁹

13.4 II. Kerevizdere (Kanlıdere) Muharebeleri (12-13 Temmuz):⁵⁶⁰

Zığındere'de İngilizlerin kaydettiği ilerlemeden sonra merkezde ve sağ kanattaki Fransız bölgesi Kerevizdere'de de taarruza kalkılarak hatların aynı hizaya getirilmesi gerekiyordu. General Gouraud yaralanıp yarımadadan ayrılmadan önce yaptığı plan, yerini alan General Bailloud tarafından aynen uygulanacaktı. Hamilton Zığındere'de Türklere indirilen darbeden faydalanmak ve yeni Türk takviye birliklerinin bölgeye gelmesinden önce taarruz etmek istiyordu. Taarruz günü 7 Temmuz olarak belirlenmişti fakat 5 Temmuz'da gerçekleştirilen Türk taarruzu sonucu General Bailloud Fransız topçusunun kararlaştırılan günde hazırlanamayacağını bildirdi. İngilizler yeterli miktarda obüse ve tahrip tanesine sahip olmadıklarından mecburen taarruz ertelendi.⁵⁶¹

Ayrıca İngiliz ve Fransız birlikleri de tıpkı Türkler gibi son derece yorgun ve tükenmiş haldeydiler. Özellikle sıcak havaların etkisiyle sağlıksız koşullarda daracık siperlerde iyi beslenmeden savaşan askerler çeşitli hastalıklara yakalanıyordu. Bu yüzden yeni gelen 52.Tümenin taze birlikleri İngilizlerin taarruz yükünü çekecekti. Fransızlar ise 1. ve 2. Tümenler taarruza katılacaktı.

İngiliz ve Fransızların taarruz cephesi Kanlıdere'nin kuzeybatı sırtlarından Yassitepe'ye kadar uzanıyordu. Yapılan plana göre 1.600 metre kadar olan bu cephenin 950 metre kadar olan kuzey kısmı 52.Tümene, geri kalan 850 metre kadar kısmı da Fransız kuvvetlerine verilmişti. İngiliz kuvvetleri karşısındaki Türk mevzilerinin derinliği yaklaşık olarak 200-400 metre kadar sanılıyordu.⁵⁶²

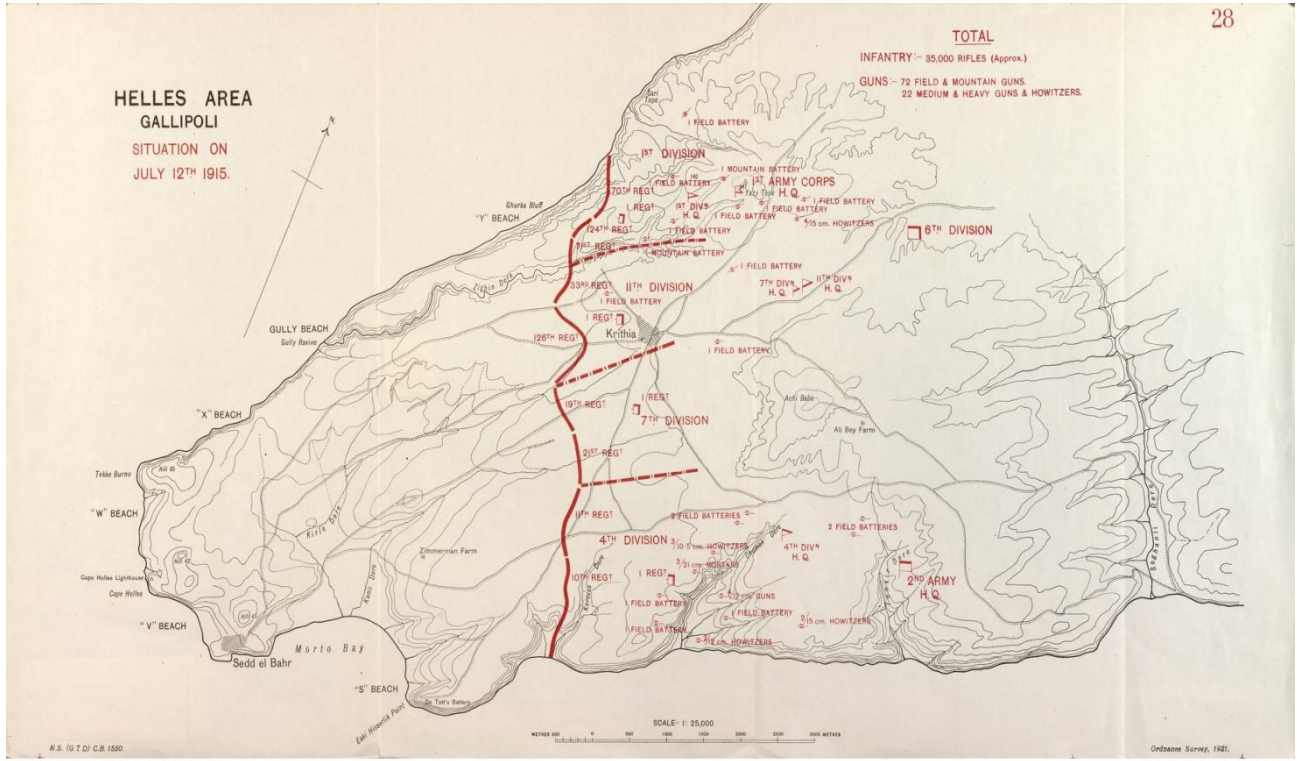
⁵⁵⁸ Genelkurmay ATASE Daire Başkanlığı, *Çanakkale Muharebelerine Katılan Komutanların Biyografileri*, Yay.Haz.: Hülya Toker, Ankara 2014, s.399. , Bu sırada 2.Ordu Komutanı olan Vehip Paşa aynı zamanda Kuzey Grubu Komutanı olan Esat Paşa'nın kardeşidir.

⁵⁵⁹ Fevzi Çakmak, *Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri*, Yay.Haz.: Nilüfer Hatemi, İstanbul 2002, c.I, s.329.

⁵⁶⁰ 12-13 Temmuzda gerçekleştirilen bu muharebelere Türkler II. Kerevizdere, İngilizler Kanlıdere, Fransızlar ise yarımadaya çıktıklarından beri 5.Taarruzları olduğu için 5.Kerevizdere Muharebeleri ismini vermişlerdir.

⁵⁶¹ Ogländer, a.g.e., c.II, s.113.

⁵⁶² *I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi*, c.III, s.228.

AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

G7432G1S65XXVI28

12 Temmuz 1915 Seddülbahir⁵⁶³

52. Tümen ilginç bir biçimde aralarında 9 saat bulunan iki hücum kolu halinde taarruz edecekti. İlk taarruz sabah saat 07.35'te, ikinci taarruz ise öğleden sonra saat 16.00'da taarruza kalkacaktı. Eğer ilk hücum dalgası Türkleri geri çekilmeye zorlarsa, ikinci taarruz grubu da hızla bu taarruzu destekleyecekti.

12 Temmuz taarruzunun temel hedefi, merkezde Türk siperlerine bir girme yapmak, Türk sol kanadında ise, en solda bulunan Kerevizdere'nin batı yamaçlarında kalan tek Türk direnme noktası olan Yassı Tepe'yi ele geçirmek ve derenin diğer tarafına geçerek, buradaki Türk savunmasını çöktürmekti.⁵⁶⁴

Türk tarafında ise 5 Temmuz'dan sonra Güney Grubunda yapılan birliklerin değişimleri devam etmekteydi. 12 Temmuz günü müttefikler taarruza geçtiğinde henüz birliklerin yer değiştirme işlemi tamamlanmamıştı. Sağ kanatta 1. Tümen ve 11. Tümen siperlerde bulunurken, müttefiklerin taarruz hedefi olan merkezde ve sol kanatta 7. Tümen ve 4. Tümen bulunuyordu. Müttefik saldırısı Güney Grubunu yeniden organize olmanın tam ortasında yakalamıştı.

⁵⁶³ AWM, G7432.G1 S65 XXVI.28.

⁵⁶⁴ Göncü-Aldoğan, a.g.e., s.99.

İngiliz ve Fransız topçuları 12 Temmuz saat 04.30'da bombardımana başladılar. Yaklaşık üç saat süren bu ağır bombardıman sırasında ileri hattaki Türk siperleriyle bütün irtibat koptu. Telefon hatları bozulduğu gibi irtibat hendekleri yerle bir hale geldi.⁵⁶⁵

Öncelikle İngilizlerin 29.Tümeni Türk sağ kanadına saat 05.00 civarında bir gösteri taarruzuna kalkarak dikkatleri buraya çekmek istedi. İlk hamlede bazı Türk siperlerine girilse de, 11.Tümeğe bağılı Türk birlikleri bu siperleri tekrar geri almayı başardılar. Asıl taarruz ise saat 07.30'da başladı. İngilizler açılan muazzam bombardımanın getirdiğı kolaylıkla ilk iki hat Türk siperlerini kolayca geçtiler. Geri hatlarda Türklerin inatla direnmesi sonucu İngilizlerin zayıyatı artmaya başladı. Bazı taburlar mevcutlarının yarısından fazlasını kaybetmişti fakat üçüncü hat Türk siperleri de ele geçirilmişti.

Fransızlar ise ilk hamlede Yassitepe'nin batısındaki bütün Türk siperlerini ele geçirmeyi başardılar. 4.Tümenin üzerinde yoğunlaşan taarruzlar sonucu 83 rakımlı tepenin de bazı siperleri elden çıktı. Fakat bu başarılar da Fransızlara pahalıya mal olmuştu. Türklerin ön hattaki siperleri ele geçirilse de Türk direnişini kırılmamıştı. 4.Tümenin yaptığı karşı taarruzlar sonucu Fransızlar Yassitepe'den daha ileriye gitmeyi başaramadılar. Kazandıkları hatlarda tahkimat yapmaya ve savunmaya geçtiler.

Öğleden sonra İngilizlerin birbirine karışan birlikleriyle tekrarladıkları taarruz başarılı olmadı. Bu taarruz sırasında paniğe kapılıp geri çekilen İngiliz askerlerini diğere askerlerin izlemesi sonucu cephede İngilizler adına bir anda kritik dakikalar yaşanmaya başladı.

Fakat çok zayıyat vermiş ve siperleri ele geçirilmiş Türklerin bu geri çekilmeyi takip edip durumdan faydalanacak durumları yoktu. Bazı İngiliz subaylarının çabasıyla İngilizlerin yaşadığı kriz kısa sürede aşıldı ve eski pozisyonlarına geri döndüler. Türk sol kanadına Fransızların öğleden sonra tekrarladığı taarruzlar ise İngilizlere göre daha etkili gelişti. Birinci ve ikinci hat siperlerinden atılamamış Türk kuvvetleri de geriye atılarak bu siperlerin hepsi ele geçirildi. Gece boyunca tekrarlanan yerel Türk karşı taarruzları bir sonuç vermedi ve geri püskürtüldü. 12 Temmuz günü müttefikler toplam 300 asker esir aldılar.

İngilizler 13 Temmuz sabah saat 07.30'da yoğun bir topçu ateşinden sonra 7.Tümen cephesine tekrar taarruza kalktılar fakat şiddetli ateş karşısında bu taarruz etkisiz kaldı ve siperlerine geri dönmek zorunda kaldılar. Öğleden sonra Kerevizdere'deki Türk siperlerine İngiliz ve Fransızların ortaklaşa yaptıkları taarruzlar da kırıldı ve bir sonuç elde edilemedi. 13 Temmuz bittiğinde İngiliz resmi tarihi beklenen Türk karşı taarruzundan korkulduğunu anlatıyor: "Bereket versin ki Türkler, 12 Temmuzda verdikleri ağır zayıyat üzerine artık karşı

⁵⁶⁵ Bu bombardıman sırasında Müttefikler toplam 60.000'e yakın çeşitli çapta mermi harcamışlardır. Bkz: *I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi*, c.III, s.231.

taarruz yapacak bir vaziyette değildiler ve bütün gece bu suretle Türkler çok az ateş ettiler. Sabah erkenden Drake taburu cephenin merkezindeki deliği tıkadı, bu suretle Temmuzun 14. günü mevkimiz çok emin bir vaziyette idi.”⁵⁶⁶

Türk askerleri müttefik taarruzları karşısında göğüslerini siper edip düşmana geçit vermemişlerdi. Yine İngiliz resmi tarihinden örnek verecek olursak, Türk ordusunun savunma konusunda nasıl inatçı ve başarılı olduğu daha iyi anlaşılacaktır:

“[...] Bununla beraber muharebede bulunan büyük rütbeli komutanların şimdiye kadar edindikleri tecrübeye göre Türk piyadelerinin muharebe kudretlerini kaybedecekleri hakkındaki ümitlerin bir defa bile gerçekleşmediği de malumdu. Türk askerlerinin savunmada darbimesel haline gelen kahramanlık ve yiğitliği hiçbir zaman 1915’teki kadar meydana çıkmamıştı.”⁵⁶⁷

Türk askerlerinin her siperi her karış araziye son ana kadar savunmasına o kadar alışılmıştı ki, 13 Temmuz günü gerçekleşen bir hadise Fransız subaylarından Charles Roux için büyük sürpriz olacaktı:

“Saat 04.00’de doğru, karargâha gelen haberlere göre, 150 Türk askeri, harekâta başladıktan sadece on beş dakika sonra, 1.Tümenine teslim olmuş. Bu olay, bizim tarafımızdan gelecekteki harekât için olumlu bir işaret olarak değerlendirildi. Ele geçirilen mevzilerden esir toplamak nadiren bir şey değilse de, şunu da itiraf etmek gerekir ki, direnmeksizin ve böyle kalabalık bir halde dipçığı havaya kaldırarak teslim olmak, Türklerin âdeti değildi. Bununla birlikte bu olay, Türklerin yorulmuş olduğuna işaret olarak algılandı ve umutlanılmasına yol açtı.”⁵⁶⁸

Türk askerleri başlarında komutanlarıyla her siperi son ana kadar savunmadan geri çekilmemek üzere eğitilmişlerdi. Seddülbahir Muharebelerine 9.Tümenin askerlerinden biri olarak katılan Mustafa Aksoy, savaştan sonra Seddülbahir cehenneminde yaşadıklarını anlatıyor:

“Orada yaralandım, Seddülbahir’de. Hücuma kalkmıştık. Yüzbaşı Şerafettin Bey emir verdi. Bir konuşma yaptı önce mevzilerde. Besmele çekti baştan. Sonra “Ananız sizi bu günler için doğurdu. Hadi bakalım! Ben sizin önünüzden, siz benim arkamdan. Sakın geriye çekileyim demeyin, düşmandan korkup da. Öldüreceğiz düşmanı, denize dökeceğiz” dedi.

Yüzbaşımız İstanbullu idi. “Süngü tak! Muharebe fişengiyle doldur, kapat!” emrini söyledi. Birer de bomba var her birimizde. “Hadi bakalım oğlum, ateş!” diye bağırdı. Gâvur da askerlerini çıkarıyor deniz kıyısından. İki yere iskele etmiş. Boyuna askerlerini boşaltıyor... “Şiddetli ateş!” diye bağırdı yüzbaşımız. Mevziilerdeyiz. At bakalım, at bakalım. Gâvur bizi görmüyor. Biz gâvuru görüyoruz mevziilerimizden. Biz hep ateş ediyoruz. Gâvur Zığındere tarafından çevirmiş. Yüzbaşı: “Düşman bize ateş yapacak, geri çekilelim. Esir olacağız yoksa” dedi. Ben o sırada mevzide vuruldum, bacaklarım tutmuyor. Kurşun delmiş iki ayağımı, dizlerimin bir karış altından. Sol kulağımın dibinden de bir kurşun geçti. Kafama bir de parça denk geldi. Şarapnel gibi

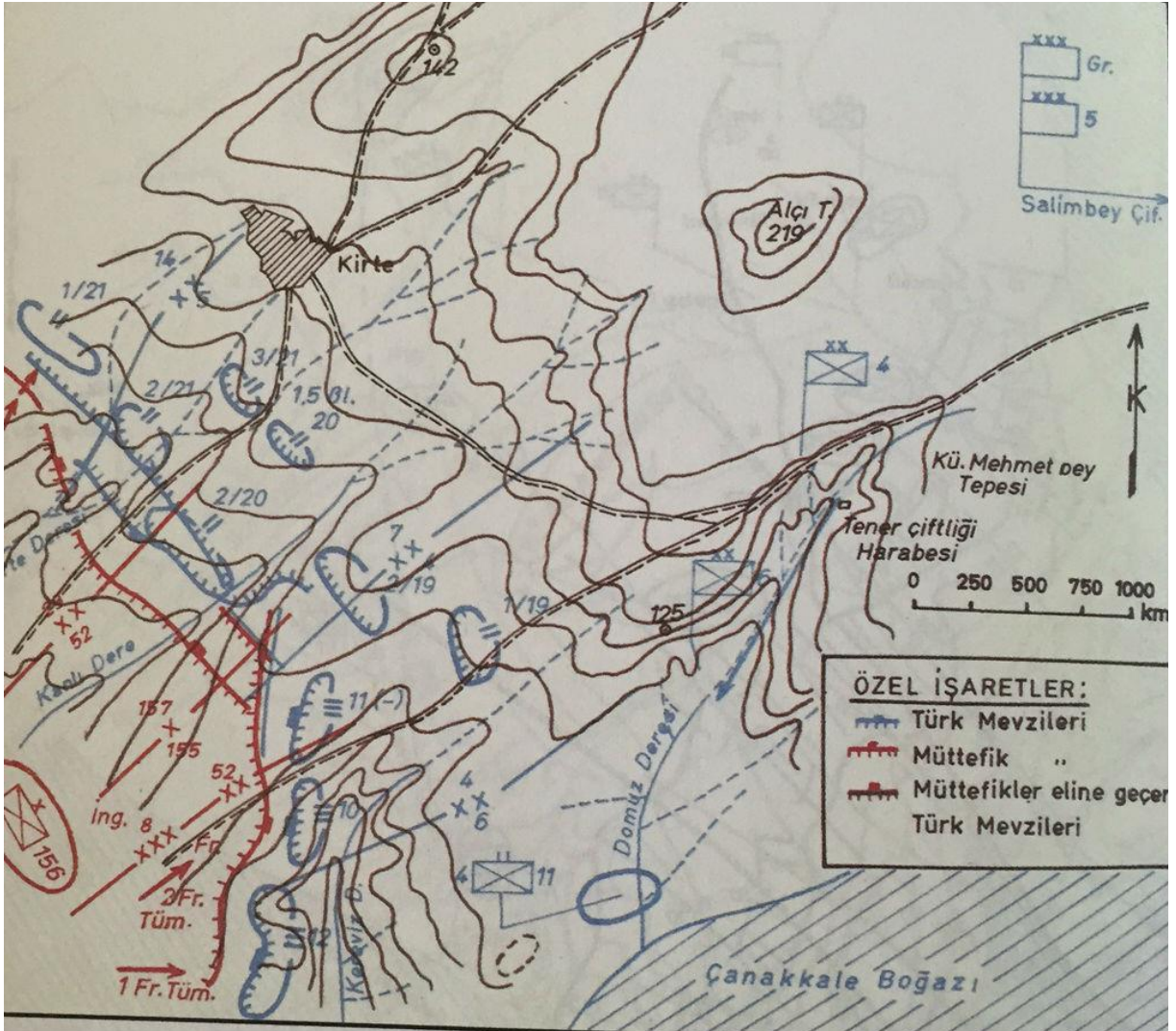
⁵⁶⁶ Oglander, a.g.e., c.II, s.128.

⁵⁶⁷ A.g.e., s.117-118.

⁵⁶⁸ Roux, a.g.e., s.157.

bir şey. Ufak ama yardı attı. Birçok arkadaş şehit oldu gözlerimin önünde. Yaralananlar oldular. İsimlerini pek hatırlayamıyorum. Vurulanlardan Kayserili Ahmet Çavuş vardı. Bir de Balıkesirli Nebi Çavuş. Yaralandık, geri çekiliyoruz. Ana baba günü. Kanlıdere'nin içine indik. Katırları atları da derenin içine indirmişler. Onlar da titreşip duruyorlar. Sıhhiye falan yok. Bacaklarım da soğudu kaldı. Yavaş yavaş hayvanların bacaklarının aralarından yukarı doğru, Kirte'ye çıktık. Kirte'de kaldım, gidemedim.”⁵⁶⁹ 12 ve 13 Temmuz günleri İngiliz ve Fransızlara pahalıya patlamıştı. Kazanılan araziye göre verilen kayıplar yine muazzamdı. İngilizlerin 52.Tümeninden muharebeye giren 7.500 insandan 2.500'ü savaş dışı kalmıştı. Deniz tümeni 600 kişi kaybetmişti. Fransızların zayıtı ise 800 kadardı.⁵⁷⁰

Türk kayıpları ise çok daha ciddi. Savaş dışı kalan 9.575 kişiden sadece 1.013 kişinin şehit, 3.994'ünün yaralandığı bilinmektedir. Geriye kalan 4.568 kişiden sadece 600'ü esir düşmüştür ve geriye kalan 3.698 er ve subaydan daha sonra hiç haber alınamamıştır.⁵⁷¹

13 Temmuz 1915 Akşamı Türk Merkez ve Sol Kanadının Durumu⁵⁷²

⁵⁶⁹ Gülcan Tezcan, *Gazilerin Dilinden Çanakkale*, İstanbul 2007, s.57-58.

⁵⁷⁰ Oglander, a.g.e, c.II, s.128.

⁵⁷¹ Göncü-Aldoğan, a.g.e., s.101.

Haziran ve Temmuz ayında gerçekleştirilen bu iki kanat muharebeleri Çanakkale Savaşlarının en kanlı muharebeleri olarak dikkat çeker. Çok dar bir alanda gerçekleşen karşılıklı taarruzlar esnasında binlerce asker hayatlarını hiçe sayarak savaşmış, gün içinde bazen birkaç kez el değiştiren siperler içinde boğaz boğaza, süngü süngüye mücadeleler verilmişti.

Diğer yandan ilk hatların gereğinden fazla askerle doldurulması, ağır topçu ateşi altında (ki Seddülbahir üç taraftan donanma ateşine açıldı) zayıfların artmasına sebep olmuştur.

Kaybedilen siperleri ele geçirmek için iyi planlama yapılmadan, acele şekilde ve yeterli topçu desteği olmadan tekrarlanan karşı taarruzlarda binlerce Türk askeri göz göre göre ölüme yollanmıştır. Bunun sorumluluğu hiç şüphesiz, uyarılara rağmen sürekli taarruz ısrarından vazgeçmeyen Liman von Sanders'tir.

Özellikle Zığındere'de İngiliz ilerlemesi Türk kurmaylarını endişeye düşürse de cephenin yandan kuşatılması ve yarılması Türk askerinin fedakârlığı sayesinde engellenmiştir.

Diğer yandan İngiliz ve Fransızlar yaptıkları sürekli taarruzlar karşısında elde ettikleri arazi kazancı karşısında hayal kırıklığı yaşıyorlardı. Üstelik bu muharebelerde en değerli birlikleri erimişti. Zayıflar fazlaydı, birlikler yorgundu. Kanatlarda elde edilen başarılar moralleri yükseltse de cephede çok önemli bir değişikliğe sebep olmamıştı. Türk hatları hala güçlüydü ve cepheyi yarmak için taze ve iyi eğitilmiş birliklere ihtiyaç olduğu açıktı.

Charles Roux taarruzlar bitip Seddülbahir'e sessizlik geldiğinde 16 Temmuz gününe kadar yaşananların değerlendirmesini yaptı:

“Durumumuz hiçte gıpta edilecek gibi değildi ve gün geçtikçe gelecek daha endişe verici oluyordu. Tutunabilir bir konuma gelmek için önümüzde ancak iki aylık bir zaman dilimi vardı. Ondan sonra kötü havalar başlayacaktı. Seddülbahir'e çıkmalı iki buçuk ay olduğu halde, işgal ettiğimiz arazi, henüz çok azdı. Elimizdeki araçlarla, düşman araçları göz önüne alındığında, önümüzdeki iki ay içinde de daha fazla ilerleme imkânı göremiyordum. 12 ve 13 Temmuz günlerindeki çarpışmalar da bu düşüncemi doğruladı.”⁵⁷³

Diğer yandan Türk ordusu vatanını savunmanın verdiği şevkle, elde tutulan hattı inatçı bir şekilde savunmaya devam ediyordu. Haziran-Temmuz aylarındaki Seddülbahir Muharebeleri cepheye giren bütün tümenleri öğütüyordu. Muazzam kayıplar veren 12. Tümen tekrar teşkilatlanmak ve mevcudunu tamamlamak üzere Saros bölgesine alınmıştı. Tümen Komutanı Selahaddin Adil Bey 15 Temmuz'da eşine yazdığı mektupta şu ifadeleri kullanıyor:

“Cenab-ı Hakk'a hamd ü sena olsun. Fırkam bütün ordunun en şanlı, en güzide bir cüzü (parçası) olduğunu ispat etti ki; iki ay mütemadiyen gazetelerin metanetinden bahsettiği sol cenahı, bütün Fransız ve bir kısım İngiliz kuvvetlerine karşı tutmakla düşmanı yıldırıldı. Amma ben de, fedakâr zabıtlarım, kahraman efradım da bitti. Her biri, kanını

⁵⁷² *I. Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi*, c.III.

⁵⁷³ Roux, a.g.e., s.160.

pahalıya satarak düşmana iki üç misli zayıat verdirdi. Zaman, tarih, bunları gösterecek.”⁵⁷⁴

Seddülbahir’de 21 Haziran’dan 13 Temmuz’a kadar Türk ordusu 30.000’den fazla zayıat verdi. İngiliz ve Fransızların bu süredeki toplam zayıatı ise 12.000 kişiydi. 25 Nisan’dan beri İngiliz 8.Kolordusunun başında bütün harekâtı yöneten General Hunter Weston geçirdiği sinir krizleri sonucu 17 Temmuz’da Gelibolu Yarımadası’na bir daha geri dönmek üzere tedavi olmak için veda etti.

Hunter Weston askerleri arasında sürekli tekrarlanan yüksek zayıatlı taarruzlar sonucu “Seddülbahir Kasabı” olarak anılmaktaydı. Onun kumanda süresi boyunca, üç iyi İngiliz tümeni Alçıtepe cephesinde tek bir belirgin mevzi kazanamadan yok oldu.⁵⁷⁵

14.0 ÇANAKKALE’DE YENİ İNGİLİZ PLANLARI:

Çanakkale Savaşları çıkarmadan birkaç gün sonra siper savaşına dönüşmüş ve mevcut hatlardan ilerlemek neredeyse imkânsız hale gelmişti. Tahkimatın önemi anlaşılmiş ve gece gündüz siperler derinleştirilerek makineli tüfeklerle ve ağır topçu desteğiyle hatlar güçlendirilmişti.

Mayıs ayında Türkler, Haziran ve Temmuz ayında da Müttefikler Arıburnu ve Seddülbahir’de bir dizi taarruz yapmasına rağmen hiçbir önemli gelişme elde edilememişti. Binlerce insan hayatını ufacık bir arazi parçasında kaybetmişti.

Kısacası Temmuz ortasına gelindiğinde Arıburnu’nda da Seddülbahir’de de kilitlenme söz konusuydu.

Hamilton, Lord Kitchener’a yazdığı mektupta bütün operasyonun kitlenerek (tıpkı batı cephesindeki gibi) lanet bir siper savaşına dönüştüğünü açıkça belirtti ve İngiltere’den yeni takviyeler istedi. Yazdığı mektuplarda Kitchener’a, Gelibolu’nun diğer bütün savaşlardan farklı bir yönü olduğunu, daracık alanda geçen çarpışmalarda çok fazla zayıat verildiğini ve şu ana kadar elde ettikleri arazide güvenli hiçbir yer olmadığını belirterek, askerlerinin sürekli ateş altında ezilerek zayıat verdiklerini ve psikolojilerinin bozulduğunu belirtti. Taze kuvvetlerle yenir bir saldırı planlanmalıydı.⁵⁷⁶

İngiltere’de liberal hükümetin düşmesiyle yerine bir koalisyon hükümeti kuruldu. Bu hükümet ilk olarak 7 Haziranda toplanabildi. Gündemde hala birkaç seçenek vardı;

Birincisi Gelibolu’nun boşaltılmasıydı ki bu seçenek neredeyse hiç tartışılmadan reddedilecekti.

⁵⁷⁴ Selahaddin Adil, a.g.e., s.161.

⁵⁷⁵ Bartlett, *Sansürsüz Çanakkale*, s.219.

⁵⁷⁶ Evan McGilvray, *Hamilton and Gallipoli: British Command in the Age of Military Transformation*, Great Britain 2015, s.70.

Bunun sebepleri çok açtı; bir kere yarımada'nın boşaltılması esnasında Türkler durumu fark ederse çok büyük kayıplar verilebilir hatta bütün birlikler denize dökülebilirdi. Bu kadar ufak bir arazide ve daima Türklerin gözetlediği sahillere çekilmek oldukça güç olacaktı.

İkinci olarak siyaseten bunun sakıncaları vardı. Tarafsız olan Balkan devletleri başarısızlık anlamına gelen geri çekilme sonucu, Almanya ve Osmanlı Devleti safına geçebilirlerdi.

Doğuda da İngiliz sömürgelerinde yaşayan binlerce Müslüman olası bir Türk zaferi karşısında İngiltere'ye çeşitli zorluklar çıkarabilirdi. Gelibolu yarımadasından çekilme seçeneği tercih edilirse Savaş Bakanı Lord Kitchener kesin olarak istifa edeceğini de bildirdi. Böylece çekilme fikri kesin olarak gündem dışına itildi.

Diğer yandan daha önce istifa etmiş olmasına rağmen yeni komitenin içinde olan Winston Churchill, 1 Haziran'da Çanakkale Seferi ile ilgili bir rapor yazmıştı. Bu rapora göre; batı cephesinin kilitlendiğine, İngiltere'nin bir Alman istilasından uzak olduğuna ve tarafların bu kilidi kolay kolay açamayacağına inanan Churchill, kaynakların batı cephesine değil, Çanakkale'ye gönderilmesi gerektiğine inanıyordu. Raporda Çanakkale için şunlar yazılmaktaydı:

“Çanakkale durumu vaatlerle, ancak aynı zamanda tehlikelerle doludur. Sefer ne kadar uzarsa o kadar tehlikeli olur. Ne kadar erken biterse Fransız ve Flemenk cephelerinde yığılmak o kadar erken yapılabilir... Orada çabuk ve tatmin edici bir sonuç elde edip bu seferi tasfiye etmek son derece önemlidir... Fransa'da yapılan Neuve Chapelle ve benzeri vuruşmalar göstermiştir ki, yeter sayıda olunca ve gereken topları bulununca İngiliz ve Fransız orduları düşman siperlerini süpürebilmektedirler, ancak Lord Kitchener'in belirttiği gibi aşırı pahalıya mal olan 5-6 kilometrelik ilerleme ile stratejik sonuç elde edilememektedir... Bunun tersine olarak Gelibolu yarımadasında sağlanacak aynı ilerleme kesin önemde stratejik sonuçlar doğurur. Bu sırada Fransa'da aralıksız bir saldırıyı destekleyecek kadar top mermimiz yoktur, ancak Çanakkale için, gerekli olan nispeten az sayıda mermimiz vardır ve orada (Fransa'da olduğu gibi) geride yeni siperler kazmak için yer yoktur, orada ancak denize çekilmek imkânı vardır. Orada 500 metrelik bir ilerleyiş sonuca, hem nasıl bir sonuca doğru atılmış çok önemli bir adımdır...”⁵⁷⁷

Churchill kısaca batı cephesinde sonuç almanın çok büyük insan ve malzeme gücüne dayalı olduğunu belirterek, batı cephesine göre çok daha az bir yardımla Çanakkale'de tüm savaşın gidişatını değiştirebileceğine inanıyordu.

Eğer Hamilton'un elindeki kuvvetler birkaç kilometre ilerleyebilirse Boğaza inebilecek, İstanbul yolu açılacak, Osmanlı başkenti işgal edilecek ve Rusya'nın acil ihtiyacı olan yardım kendilerine ulaştırılabilecekti.

⁵⁷⁷ Bayur, a.g.e., s.327-328.

3 Ağustos 1915 günü Çanakkale’de savaşan kardeşi John Churchill’e yazdığı mektubunda da Çanakkale’nin ne kadar önemli olduğunun ve zafere olan inancının önemini anlatıyor:

[...]Kabinedeki muhalif görüşlere aldırma. Nasıl olsa hepsi gırtlığına kadar Çanakkale’ye batmış durumda. Sizler sadece ilerlemeye bakın. Daha sonra bu konuda konuşuruz. Sanırım mektubum sana tüm gelişmeler arasında ulaşacaktır. Evet, savaş bir kumardır. Başka bir şey de olamaz... Yargıları en sona saklamalıyız. Tüm aklım, gönlüm sende ve komutanınızda. Bu savaşta, (Birinci Dünya Savaşı) başka hiçbir büyük saldırı, Müttefiklerin davası için böylesine çok şey sunmamıştır... Hiçbir zafer, bundan daha zevkli ve zamanlı olmayacaktır.

Çok ciddi olarak umutluyum. İyi bir üstünlüğe sahip olduğumuzu ve onların (Türklerin) çok yıpranıp yorulduklarını, zarar gördüklerini düşünüyorum. Kayıplar kuşkusuz acı olacaktır. Ancak olsun. Yprestek’ki (Fransa cephesinde) hiçbir şey sağlamayan kıyımdan daha iyidir.

Geçen yıl bu vakitler savaşta donanmayı salimen koruyabilmişim. Yeni bir güneş ve umut ışığına ihtiyacımız var. Tanrı sizleri korusun.”⁵⁷⁸

Savaş Bakanı Lord Kitchener da Haziran ayında bu fikre destek vermeye başlar. Temmuz ayında Almanya ve Avusturya ordularının Rusya’ya saldırarak bir miktar ilerlemesi de Çanakkale’nin önemini iyice açığa çıkarmaktadır. Rusya’ya yardım ulaştırılmaz ve daha savaş başlayalı bir yıl bile olmadan bu devlet savaş dışı kalırsa, Almanya doğu cephesinde tuttuğu tümenleri batı cephesine kaydırarak İngiliz-Fransız ordularını üzerine büyük bir taarruz başlatabilirdi. Bunu engellemenin yolu Çanakkale Boğazı’ndan geçmekteydi. Sonunda General Hamilton’un desteklenmesine kesin olarak karar verildi. Ellerindeki bütün insan ve cephane⁵⁷⁹ Çanakkale’ye gönderilecek ve Fransa’da savunmaya geçilecekti. İngilizler bu kararı Fransızlarla paylaşınca Fransa’da bu karar tepkiyle ve kızgınlıkla karşılandı.

Fransa Genelkurmay Başkanı General Joseph Joffre bu karara şiddetle karşı çıkarak alınan bu kararlar önce doğuda Rusların, sonrada batıda İngiliz ve Fransızların yenilmesine yol açacağını söyler.⁵⁸⁰ Fransız komutanların ve siyasetçilerin yeni İngiliz tümenlerinin Fransa yerine Çanakkale’ye gitmelerine karşı olmalarının sebebi topraklarının Alman işgali altında olması

⁵⁷⁸ Genelkurmay ATASE Başkanlığı, *Çanakkale, Churchill ve Anzaklar*, Yay. Haz.: Mete Tunçoku-Cemalettin Taşkiran, Ankara 2000, s.62-63.

⁵⁷⁹ Türkiye’deki genel kanının aksine General Hamilton, kurmayları ve hatta cephede çarpışan subaylar, 25 Nisan’dan beri süregelen muharebelerde sürekli topçu cephanesinin eksik olmasından şikâyet etmiştir. Nihayet Temmuz başında istediği cephanenin Çanakkale’ye ulaşacağı haberini alan Hamilton bunu büyük bir sevinçle karşılar. Şüphesiz elinde Türklere göre daha fazla top mermisi bulunan Hamilton’un, Batı Cephesindeki silah arkadaşlarına göre Ağustos ayına kadar çok daha az top mermisi aldığı da bir gerçektir.

⁵⁸⁰ General Joffre Batı cephesinde taarruza devam etme fikrindedir fakat İngilizler onu desteklemez. Haziran ayının ortalarında Churchill’e sunulan askeri rapor, İngiliz ve Fransız kuvvetlerinin nisan ayından beri ancak stratejik önem taşıyan 20 kilometrelik bir bölgeyi ele geçirebildiklerini ortaya koyar. Bu amaç uğruna 320.000 kayıp verilmiştir. Almanların kaybı bunun üçte birinden azdır. Bknz: Cassar, a.g.e., s.208.

ve Alman tehdidin hala ciddi boyutta olmasıdır. Fransızlara göre cepheye sevk edilebilecek her birlik batı cephesinde Almanlara karşı kullanılmalıdır.

İngiliz ve Fransızların bu fikir ayrılıkları sonucu iki taraf arasında çok kez fikir alışverişi ve ikna çabaları sonuçsuz kalır.

5 Temmuz'da İngiliz ve Fransızlar arasında gerçekleştirilen toplantıda Kitchener toplantıdaki bütün üyeler arasında üstünlük kurarak herkesi etkilemeyi başardı. O güne kadar General Joffre'in çizdiği yolda yürümeye kararlı olan Fransızlar, Kitchener'in bu ikna edici ve etkileyici konuşmasından sonra Batı'da etkin bir savunma sistemi izlemeyi, Çanakkale Harekâtı'na öncelik tanımayı kabul ettiler.⁵⁸¹

Fransız Hükümeti de batı cephesindeki çıkmazdan kurtulmak için farklı arayışlar içindeydi ve Çanakkale Harekâtının stratejik önemi hükümeti bu harekâta destek vermeye yöneltti.

Kitchener'in planlarına göre, Ağustos ayında Çanakkale'nin kilidi açılıp İstanbul ele geçirildikten sonra hem Rusya'ya yardım gönderilebilecek hem de Çanakkale'de işi biten tümenler Fransa'ya gönderilerek Almanlara taarruza geçilecekti. Ayrıca Balkan devletleri de İtilaf Devletleri safına geçecek, belki de savaşın süresi kısılacak ve zaferle noktalanacaktı.

Çanakkale'de yapılacak olan yeni çıkarma bütün savaşın gidişatına doğrudan etki yapacaktı.

Lord Kitchener 28 Temmuzda Hamilton'a şu telgrafi gönderdi:

“Planınızı tetkik ettikten sonra daha başka insan, top ve mühimmat isteyip istemediğinizi sizden tekrar sormak istiyoruz, ihtiyaç göstereceğiniz her şeyi size vermeye bütün mevcudiyetimizle hazırız. Mühimmat meselesine gelince; Batı cephesi nakliyatını durdurarak azami sevkiyatımızı size yönlendirmekteyiz ve mümkün olduğu kadar bu sevkiyat çok devam edecektir. Kötü rüzgârlar esmeye başlamadan istifade edilmesi lazım gelen şu kısa müddet içinde Çanakkale harekâtı azami derecede önemli bir safhaya girmiştir.”⁵⁸²

Artık İngiltere ve Fransa bütün ümidini Çanakkale'ye, dolayısıyla Hamilton'a bağlamıştı.

15.0 AĞUSTOS MUHAREBELERİ:

15.1 İngiliz-Fransız Hazırlıkları:

Daha önce de belirtildiği gibi Temmuz ortasına gelindiğinde hem Arıburnu hem

Seddülbahir'de vaziyet kilitlenmiş durumdaydı. Özellikle Seddülbahir'de yapılan karşılıklı

taarruzlar iki tarafı da yıpratmıştı. 25 Nisan'dan 1 Ağustos tarihine kadar Türkler güneyde

75.000 asker, kuzeyde ise 40.000 asker olmak üzere toplam 115.000 zayıat vermişlerdi.

Bunun 35.000'i şehitti. Müttefiklerin kayıpları ise 75.000 askerdi. Bunun 29.000'i ölü kalanı yaralıydı.⁵⁸³

⁵⁸¹ Cassar, a.g.e., s.212-213.

⁵⁸² Oglander, a.g.e., c.II, s.78-79.

⁵⁸³ Göncü-Aldoğan, a.g.e., s.104.

Siyasetçilerin tam desteğini alan Sir Ian Hamilton'un emrine Temmuz ayının sonuna kadar hazır olacak beş taze tümen gönderilecekti. Hamilton'un karargâhında yeni gelecek tümenlerle nerden Türklere darbe indirilebileceği üzerine çeşitli fikirler tartışılıyordu. Tıpkı 25 Nisan çıkarmasında olduğu gibi kuzeyde Bolayır, güneyde Asya sahilleri ve Seddülbahir'de yeni gelecek birliklerle büyük bir taarruz fikri konuşuldu.

Öncelikle Bolayır'a yapılacak bir harekât çıkarmanın hedefi olan Boğazdaki Türk topçularını ve tabyalarına mesafe olarak uzaktı. Buradan güneye inmek ve yarımada'daki Türk kuvvetlerini geçmek için çok fazla birliğe ihtiyaç duyulacaktı. Ayrıca donanma Bolayır'ın uzak olmasından dolayı Alman denizaltı tehlikesine karşı nakliyatın çok riskli olacağı görüşüyle Bolayır'a çıkarmaya tamamen karşıydı. Bu sebeplerle Bolayır seçeceği hemen elendi.

Asya sahillerine yapılacak bir çıkarma ise 25 Nisan'da olduğu gibi tartışılan seçenekler arasındaydı. Özellikle Fransızlar bu seçeneği savunuyorlardı. Boğaz'ın Asya yakasından gelen Türk topçu ateşine karşı korumasız olan Fransızlar bu top ateşinden çok çekmekteydiler. General Gouraud'a bu ateş sebebiyle ciddi şekilde yaralanarak Fransa'ya dönmek zorunda kalmıştı.⁵⁸⁴

Fakat bu Asya sahilleri de 25 Nisan'a göre daha kuvvetli savunuluyordu. Buradan çıkıp Boğaz tabyalarına ilerlemek mümkündü ama buraya çıkarılacak birlikler güneydoğu istikametinden her türlü tehlide açık olacaktı. Bütün bu şartlar altında ilerlemek ve hedefe ulaşmak için çok fazla birliğe ihtiyaç vardı ve başarı ümidi az olduğu için bu seçenekten de vazgeçildi.

Seddülbahir'de ise Haziran ve Temmuz ayında şiddetli taarruzlar yapılmış, birliklerin az mesafedeki kazançlarına oranla muazzam kayıplar verilmişti. Karşılarındaki Türklerin kayıpları daha fazlaydı fakat Türk ordusu getirilen yeni birliklerle cepheyi hala sağlam şekilde tutuyordu.

Üstelik Seddülbahir bölgesinde kazanılan bölgenin darlığı sebebiyle getirilecek yeni birlikleri dar bir cepheye yerleştirmek zor bir işti. Karşılarında tahkimat yapmış güçlü Türk mevzilerine saldırmak yine çok fazla zayiata sebep olabilirdi. Ayrıca Kirte'ye ulaşıp hemen arkasındaki Alçitepe alınsa bile oradan Kilitbahir Platosu'na inmek kolay olmayacaktı. 23 Haziran'da Genel Karargâhça başkomutanlık için tutulan kurmaylık muhtırasında özetle şunlar yazıyordu:

⁵⁸⁴ General Gouraud yaralanıp yarımada'dan ayrılmadan önce Asya yakasına bir çıkarma yapılmasını Hamilton'a teklif etmişti. Daha sonra yerine gelen Bailloud da aynı fikri savunmuş ve Fransa hükümetinden bu amaçla bir takım girişimler yapılmasını istemişti.

“Alçitepe, yeni üç tümenin yardım ve bir cephe taarruzu ile zapt edilse bile, bu hareket pek büyük zayıata sebebiyet verecektir. Halen bulunduğumuz mevziler bize Alçitepe’yi zapt etmek için bize hiçbir kolaylık vermiyorlar. Alçitepe, şimdiki Türk siperlerinin en ileri hattından 2,26 mil kadar geridedir. Bunun hemen ilerisinde bir sahilden diğer sahile kadar ulaşan ve sahilden her hangi bir çevirme hareketine kadar geriye doğru kıvrılan yeni bir savunma hattı mevcuttur ki, bu hat halen karşımızda bulunan cephe hattı kadar kuvvetlidir. Büyük zayıatı göze alarak Türkler buldukları siperlerden geri atıldıkları takdirde bunlar geride bulunan siperlerde aynı şartlar halinde yerleşecekler ve bu yeni siperlerin Batı cenahını zapt etsek bile merkez ve sağ cenahtaki mevziler, batıya tepeler hattında bulunan ve Kilitbahir Platosu ile birleşen siperlerin yardımını ile mukavemet edecekler ve siperler sistemi esas Kilitbahir mevziisinin düğüm yeri vazifesini görecekler.”⁵⁸⁵

Alçitepe ele geçirilse bile Türkler yeni bir hatta taarruzu durdurursa bu bütün ordu için her şeyin bitmesi anlamına gelecekti. Türk siperlerinin arkasına yapılacak bir çıkarma tekrar düşünülse de bu bölgede çıkarma yapılabilecek sahillerde çeşitli savunma tertibatları vardı. Artık Seddülbahir’den Kilitbahir Platosu’na inmenin çok güç olacağı anlaşılmıştı. Bütün bu seçeneklere karşın Anzak kolordusunu komutanı General Birdwood 30 Mayıs’ta bir raporla çözüm önerisi sunmuştu. Anzak Koyu’nun kuzeyindeki tepelerin eteklerinde bulunan ve Suvla Koyu’na bakan ileri karakolların olduğu bölgeyi bir süredir izlemekteydi:

“Çıkarmamızdan hemen sonra Suvla’ya, sol tarafımın ötesine eninde sonunda saldırmamız gerektiğine karar vermiştim. Bu olasılığı göz önüne alarak, oradaki arazi daha kolay olmasına rağmen, o tarafa gösteriş olsun olmasın hiçbir taarruz yapılmaması için kesin emirler vermiştim. Türklerin orayı tamamen ihmal ettiğimizi düşünebileceğimiz bir yarma harekâtının sağ tarafımdan-Belki Seddülbahir’deki kuvvetle birlikte- geleceğini düşünmemelerini sağlamak istedim.” (Korgeneral Sir William Birdwood, Karargâh, Anzak birlikleri)⁵⁸⁶

Aslında Birdwood’un karargâhında görev yapan Yarbay Skeen’e ait olan bu plan iyi bir plandı. Bu plana göre; gece yapılacak bir taarruzla Arıburnu kuzeyinden harekete geçilecek, zayıf Türk ileri karakolları hızla yok edilerek Sarıbayır silsilesindeki kilit tepeler ele geçirilecek, Conkbayırı’na çıkılarak oradan güneye doğru Düztepe-Kılıçbayırı’na inilecek ve Anzakların karşısında Arıburnu tepelerinde savaşan bütün Türk birlikleri kanattan arkalarına inmek suretiyle çevrilerek imha edilecekti.

En son aşamada, kuzeyde Arıburnu’nda Türk birlikleri imha edildikten sonra, Seddülbahir’de savaşan Güney Grubuna ait Türk birlikleri de arkadan kuşatılarak yok edilecekti.

Anzaklar Arıburnu’nda çok dar bir arazide sıkıştıkları için yeni gelecek birliklerin buradan çıkıp barınmasına ve manevra yapmalarına imkân yoktu. Bu sebeple plan daha da

⁵⁸⁵ Oglander, a.g.e., c.II, s.84.

⁵⁸⁶ Hart, a.g.e., s.321.

genişletilerek Arıburnu'nun kuzeyinde yer alan Suvla Koyu⁵⁸⁷ bölgesinde yeni bir çıkarma yapma seçeneği masaya yatırıldı.

Suvla Koyu ve Anafartalar Ovası çıkarma yapmak için ideal bir bölgeydi. Buradan çıkacak İngiliz birlikleri ilk hamlede Anafartalar'a hakim tepeleri ele geçirerek ilerleyecek ve Kireçtepe, Tekketepe Büyük Anafarta gibi stratejik yerler mümkün olduğu kadar çabuk alınacaktı. Anafartalar bölgesinde az sayıdaki Türk kuvveti ve var olduğuna inanılan topçu mevzileri yok edildikten sonra Anzaktan ilerleyen birliklerle Kocaçimentepe emniyete alınacaktı. Temel amaç Sarıbayır tepelerinin, yani kilit rol oynayan Conkbayırı ve Kocaçimentepe'sinin hızlıca ele geçirilmesiydi.

Bu tepeler Arıburnu'nun kuzeyinden çıkıp iki kol halinde Sazlıdere, Çaylakdere ve Ağıldere vadilerinden ilerleyen birlikler tarafından ele geçirilecekti. Anafartalar çıkarması bu harekâta yardım amaçlı güvenli bir üs alanı yaratacak, Anafartalar'da bulunan ve Conkbayırı taarruzunu tehdit edebilecek Türk topları susturulacak ve çevreye hakim tepeler ele geçirildikten sonra Kocaçimentepe ve Conkbayırı'na ilerleyen Anzaklara destek olunacaktı. Sonuç olarak; Conkbayırı ve Kocaçimentepe saldırısı ile Türklere kesin darbe vurulacak, Anafartalar çıkarması bunun tamamlayıcısı olacaktı.

Hamilton, bu planın diğer seçeneklere göre başarı şansının daha yüksek olduğuna ikna oldu. Mayıs başından beri siper muharebelerine dönen savaşın kilidi, ancak yeni bir çıkarmayla hareketli muharebeye geçilmesiyle açılabilirdi.

Hamilton Suvla çıkarmasını ve Conkbayırı taarruzunu gizlemek için eş zamanlı çeşitli gösteri taarruzları yapmayı planladı. Buna göre:

- 1- Güney Grubu'na karşı başlatılacak Müttefik taarruzu, bu bölgedeki Türk kuvvetlerinin esas harekâtın yapılacağı kuzey bölgesine sevk edilmesini engelleyecek.
- 2- Kuzey Bölgesinde, önce merkez solda (Kanlısırt), daha sonraki gün merkez sağda (Cesarettepe) taarruza geçilerek, buradaki Türk kuvvetleri ve ihtiyatlarının dikkati çekilerek yerlerinden ayrılmaması sağlanacak,
- 3- Kuzey Grubu'nun kuzeyindeki dereler hattından yapılacak gece baskınıyla, Conkbayırı ve Kocaçimentepe ele geçirilecek,
- 4- Anafartalar sahillerine çıkacak taze kuvvetler, ileri harekâtle Kocaçimentepe'yi ele geçirecek ve Conkbayırı'nı tutmuş olan diğer kuvvetlerle birleşerek, Boğaz hattı ve Kilitbahir Platosu işgal edilecek.⁵⁸⁸

⁵⁸⁷ Türklerin Anafartalar dediği bölgeye İngilizler Suvla demişlerdir.

⁵⁸⁸ Göncü-Aldoğan, a.g.e., s.107.

Anafartalar çıkarmasında tepelerin mümkün olduğu kadar hızla ele geçirilmesi çok önemliydi. Başarının kilidi hızdı. Yeni gönderilen tümenlerle (10.Tümen ve 11.Tümen) 9. Kolordunun kurulmasına karar verildi. Esas soru bu kolorduya kimin komuta edeceğiydi.

Hamilton batı cephesinde kendini kanıtlamış iki komutandan birini istiyordu. (Korgeneral Sir Julian Byng veya Tümgeneral Sir Henry Rawlinson) Fakat Lord Kitchener anında bu isteği reddetti. Bu iki ismin reddedilmesinden sonra 9.Kolordunun başına Tümgeneral Sir Frederick Stopford getirildi.⁵⁸⁹

Stopford o anda Londra Kulesi komutanlığı yapıyordu ve savaş alanlarında büyük birliklere hiç komutanlık yapmamış bir askerdirdi. Sağlığı zayıftı ve kararlı bir general olduğu söylenemezdi. İleride görüleceği üzere Stopford'un 9.Kolorduya atanması Hamilton'ın planlarına öldürücü darbeyi vuracaktı.⁵⁹⁰

Stopford çıkarma planını ilk gördüğünde planı beğenmişti ve başarı ümidini yüksek görüyordu. Fakat Stopford'un kurmay başkanı olarak atanan Tuğgeneral Hamilton Reed yeterli topçu desteği olmadan (Anafartalar'da İngilizler ilk çıkarma günü topçu yardımından yararlanamayacaklardı) cepheden bir taarruz yapılamayacağını düşünüyordu ve Stopford'u bu fikriyle etkilemeyi başarmıştı.

Batı cephesinde edindiği tecrübelerden dolayı bu fikri savunan Reed'in kaçırdığı nokta şuydu; Anafartalar'da bulunan Türk birliklerinin sayısı çok azdı ve mevziler yeterince tahkim edilmediği ve güçlendirilmediği için üstün kuvvetlerle yapılacak çıkarmanın verdiği baskın unsuruyla Türk siperleri ele geçirilebilirdi. Derin siperlerde ve güçlendirilmiş mevzilerde olmayan Türkleri söküp atmak için ağır topçu bombardımanına ihtiyaç yoktu.

Arıburnu'nda çok ciddi bir hazırlık dönemi başlamıştı. Birdwood ve Hamilton Conkbayırı ve Kocaçimentepe'ye yapılacak baskın şeklindeki taarruzu çok önemsiyorlardı.

Yeni gelecek 25.000 asker 1-2 kilometre ileride bulunan Türklere hissettirilmeden karaya çıkarılacaktı. Bu askerlerin barınması için yeni sığınaklar kazılacak ve bunların iaşesinin düzenli olarak sağlanması gerekecekti. Binlerce asker ve bu asker sayısından fazla hayvan, top, mühimmat ve erzak dar ve sarp ve sürekli Türk bombardımanı altında olan bir arazide çok sıkışık bir vaziyette toplanmıştı.

Bu çok iyi planlanması gereken bir organizasyondur. Gizlilik son derece önemliydi. Türklere hissettirilmeden bütün bu asker ve mühimmat karaya çıkarılmalı ve baskın saatini beklemeliydi. Bütün bu faaliyetler daima karanlıkta ve mehtap olmayan gecelerde yapılmalıydı.

⁵⁸⁹ 1915 yazında 61 yaşında olan Stopford sağlık durumları nedeniyle altı yıl önce pasif hizmetlere alınmıştı.

⁵⁹⁰ Steel-Hart, a.g.e., s.154.

Anafartalar'a çıkacak olan askerlerin de ay ışığı olmayan bir gecede karaya çıkarılmaları lazımdı. Bu şartlar ancak Ağustosun ilk haftasında olacak, eğer Ağustos başı kaçırılırsa 1 ay daha beklemek zorunda kalınacaktı. Binlerce askeri 1 ay daha daracık alanda barındırmak mümkün olamayacağı gibi, Türklerin durumdan haberdar olmaması da imkânsızdı. Bu sebeple 3 Ağustos'ta birliklerin Anzak'a çıkarılma işlemine başlanmasına ve 6-7 Ağustos'ta taarruzun ay battıktan sonra yapılmasına karar verildi.

Hamilton Gizliliğe o kadar önem veriyordu ki son ana kadar birçok subay yeni plandan haberdar değildi. Temmuz ortasında Birdwood, General Godley ve General Walker'a yeni planlardan bahsettiğini öğrenen Hamilton, Birdwood'a çok sert ve sitemkâr bir mesaj çekti ve anlattığı generallere bir bahane bularak planın iptal olduğunu söylemesini rica etti.⁵⁹¹ General Stopford bile planları 3 hafta kala öğrenebilmişti. Çıkarma yapacak birliklerin subayları ise nereye çıkacaklarını son ana kadar bilmiyorlardı.

Suvla planını ve Conkbayırı-Kocaçimentepe'ye karanlıkta ve son derece sarp ve karışık bir arazi üzerinde yapılacak bu taarruz fikrini 5 Ağustos'ta öğrenen savaş muhabiri A.Bartlett harekât planını görünce o kadar umutsuzluğa düştü ki günlüğüne şu satırları yazdı:

"5 Ağustos: Suvla'ya çıkarma ne kadar başarılı olabilir? Bu, tepelerle ve kurumuş ırmak yataklarıyla engebeli, ağaç ve makiyle kaplı bilinmeyen bir bölgede, bu berbat sıcakta çok az suya sahip tecrübesiz taburları karaya çıkarma anlamına geliyor. Çıkarma başarılı olsa bile, Türkleri Anzak ve İlyas Burnu'ndan geri çekilmeye kaçınılmaz şekilde zorlamayacak. Biz kendimizi iki cephede saldırılmış bulabiliriz, çünkü eğer von Sanders Avustralyalıları Anzak'ta tutabilirse, yedeklerini Bolayır'dan Anafarta'ya taşıyabilir. Ancak en endişe verici faktör bu. Bir kez daha her şey düşmanı şaşırtabilmeye ve Suvla Koyu'na hakim yüksek araziye ele geçirmeyi ertelemeyen onu içeriye itmeye bağlı olacak. Ancak düşman kendinin şaşırtılmasına izin verecek mi? 25 Nisanda olan şeyi hatırlayabiliriz. Orijinal planların sadece küçük bir kısmı gerçekleştirilebilmişti. Taburlar kıyıya çıkmış, fakat ateş altındaki bir çıkarmadan sonra ağır kayıplar ve mevcut karışıklık nedeniyle çok ilerleyememişlerdi. Anzak taburları Sarıbayır ve Kocaçimentepe yükseltilerine nasıl başarılı şekilde saldırabilirler? Onlar örgütlenmiş bir saldırı için mevzilerinden gerektiği gibi çıkamazlar. Çok büyük bir felaket yaşamak üzere olduğumuzdan eminim."⁵⁹²

15.2 Türk Hazırlıkları

Temmuz ayının ortasıyla Ağustos 1915 başındaki 5.Ordu, Asya Grubu, Güney Grubu, Kuzey Grubu, Anafarta bölgesi, Tayfur bölgesiyle Saros Grubundan oluşuyordu. Genel hatlarıyla:

Asya Grubu: Mehmet Ali Paşa komutasında 2.Tümen 3.Tümen ve 11.Tümen,

Güney Grubu(Seddülbahir): Vehip Paşa komutasında 2.Kolordu, 5. Kolordu ve 14.Kolordu ve bağımsız ağır topçu grubu,

⁵⁹¹Rhys Crawley, *Climax at Gallipoli*, U.S.A. 2014, s.48.

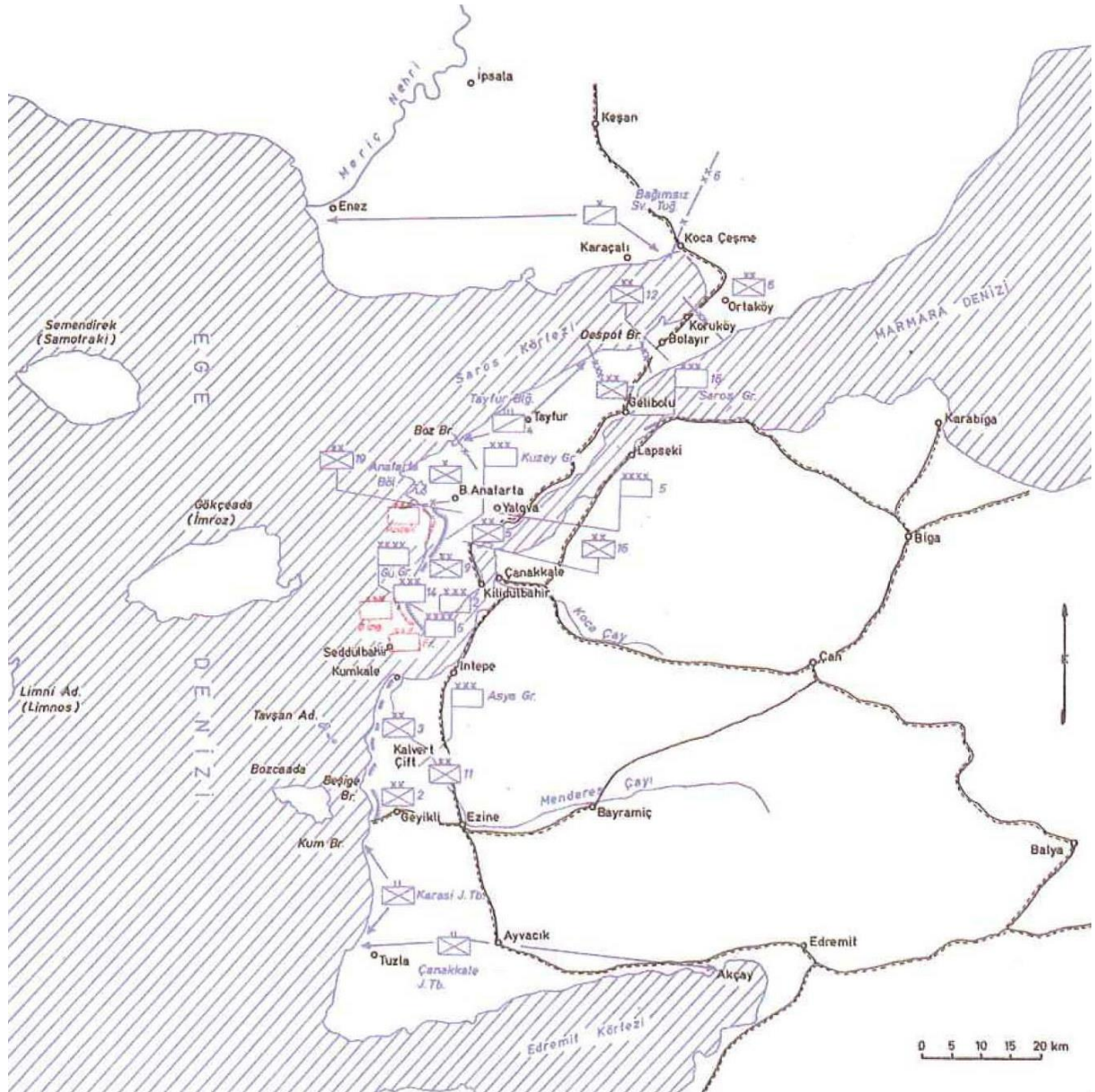
⁵⁹² Bartlett, *Sansürsüz Çanakkale*, s.236-237.

Kuzey Grubu(Arıburnu): Esat Paşa komutasında 5.Tümen, 19.Tümen, 16.Tümen, 9.Tümen

Saros Grubu: Albay Feyzi komutasında 6.Tümen, 7.Tümen, 12.Tümen ve bağımsız süvari tugayı,

Tayfur Bölge Komutanlığı: Yarbay Hamdi komutasında beş süvari bölüğünden oluşan 4.Süvari Alayı,

Anafarta Bölge Komutanlığı: Yarbay Willmer komutasında iki piyade ve iki jandarma taburu ve üç bataryalı bir topçu taburuyla değişik cins ve çapta üç bataryadan, bir süvari bölüğüyle bir istihkâm bölüğünden oluşuyordu.⁵⁹³

5.Ordu'nun Durumu (6 Ağustos 1915)⁵⁹⁴

⁵⁹³ I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi, c.III, s.250-251.

⁵⁹⁴ I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi, c.III.

Genelkurmay Karargâhına ve 5.Ordu Komutanlığına İngilizlerin yeni birlikler toplayarak bunları Çanakkale'ye sevk ettikleri hakkında istihbarat raporları gelmekteydi. Zira Seddülbahir'de yaşanan kanlı çarpışmalardan sonra mevcut cephelerden sonuç alınamayacağı ve İngilizlerin yeni arayışlar içerisine girileceği Türkler tarafından da tahmin ediliyordu. Avrupa'nın çeşitli yerlerinden istihbarat raporları gönderiliyordu. Örneğin Roma sefaretinden gönderilen raporda "Kitchener Ordusu" denilen İngiliz birliklerinin son bir ayda farklı günlerde toplam 100 kadar vapurla Malta adasından geçerek Çanakkale'ye doğru gittiği rapor ediliyordu.⁵⁹⁵ Büyük bir saldırıyla karşı karşıya kalınacağı artık çok net biliniyordu. Sorulması gereken asıl soru çıkarmanın nereye yapılacağıydı. Başkomutan Vekili Enver Paşa 17 Temmuz 1915'te 5.Ordu Komutanı gönderdiği bir telgrafta, düşmanın Saros'tan bir çıkarma yapabileceği uyarısında bulunuyordu:

"İngilizlerin Saros'a çıkarma için hazırlık yaptıklarına ait söylentiler sürüyor. Yarımadanın güneyinde zor durumda kaldıklarından bu kez Saros'a çıkararak ordunun karayla bağlantısını kesmekle daha kesin bir harekete kalkışacaklarını düşünüyorum. Bunun için Saros Grubuna verilecek kolorduların bir an önce ayrılmasını, gereğinde bir iki kolorduya komuta edecek kıdemli kolordu komutanı kimse, durumu öğrenmek üzere o kişinin şimdiden Saros bölgesine gelip grubun emir ve komutasını ele almasını rica ederim. Gönderilen bütünleme erleriyle, önce Saros Grubuna gelecek tümenlerin eksiklerinin bütünlenmesi gerekir. 17.Kolorduya geri verilecek tümenin de saptanmasını rica ederim."⁵⁹⁶

Enver Paşa ertesi gün 5.Ordunun Saros bölgesini dikkate almasını öneren bir telgraf daha çekti. 22 Temmuz 1915'te Alman genel karargâhından bir telgraf gönderildi:

"Genel Karargâh
22 Temmuz 1915
Buraya ulaşan haberler Ağustos ayının başında Çanakkale'de ihtimalen Saros Körfezi'ne veya Küçük Asya sahiline yapılacak bir çıkarma ile birlikte daha büyük bir harekâta teşebbüse geçileceğini muhtemel görüyor. Dolayısıyla cephaneyi idareli kullanmak iyi olacaktır.

İmza
von Falkenhayn"⁵⁹⁷

Çanakkale önlerindeki adalarda 50-60 bin asker toplandığı artık biliniyordu. Türklerin adalardaki casusları boş durmuyordu.

Görüldüğü gibi Başkomutanlığın yeni bir çıkarma için öngördüğü yer Saros bölgesiydi ve bu sebeple bu bölgenin iki kolordu tarafından savunulması gerektiğini düşünüyordu. Liman von

⁵⁹⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, c.I, s.181.

⁵⁹⁶ A.g.e., s.254.

⁵⁹⁷ Wolf, a.g.e., s.332.

Gönderilen bu telgraftan sonra Liman von Sanders bazı Alman subaylarının kötü niyetli çabalarıyla Almanya'ya çağırıldı. Liman von Sanders'in yerine geçmek isteyen üst rütbeli subaylar tarafından yapılan bu komplo Enver Paşa'nın Çanakkale'de durumun giderek kritik bir hal aldığı bu zamanlarda Liman von Sanders'i geri göndermeyi reddetmesiyle başarıya ulaşmadı. Bu konuda detaylı bilgi için Bknz: Wolf, a.g.e., s.332-336.

Sanders ise 25 Nisan çıkarmasında da Saros bölgesini çok kritik görüyordu. Öyle ki, Arıburnu ve Seddülbahir’de bir avuç Türk askeri kendinden kat kat fazla düşmanı hayatları pahasına durdurmaya çalışırken kendisi Saros’ta, ana çıkarma yerlerinden uzakta içinde asker taşımayan çıkarma gemilerinin gösteri çıkarmasını izliyordu.

Yeni çıkarma öncesi de Saros bölgesini hala çok kritik görmekte beraber, Enver Paşa’nın aksine bölgeye iki kolordu sevk etmenin gereksiz olacağını düşünerek bir kolordu göndermekle yetindi. Çekindiği yerlerden biri olan Seddülbahir ve Arıburnu arasındaki sahillere bir tümen ayırdı.

Anafartalar bölgesi ise özellikle Tuz Gölü’nün mevsim nedeniyle kurumasıyla çıkarmaya daha uygun bir hale gelmişti. Bölgenin en kritik ve yüksek tepesi olan Kocaçimentepe’ye yakınlığıyla da dikkat çekiyordu. Buradan yapılacak bir çıkarma ile bu tepeye İngilizlerin kolay ulaşma imkânları vardı.

Anafartalar bölgesinin savunmasına bakıldığında, diğer bölgelere ayrılan kuvvetle mukayese edilirse, bölgenin ne kadar az bir kuvvetle savunulduğu dikkatlerden kaçmayacaktır.

Bölge Alman Yarbay Willmer komutasında kurulan Anafartalar Bölge Komutanlığına bağlı birlikler tarafından savunuluyordu. Kıyıları Bursa ve Gelibolu Jandarma Taburları tarafından tutuluyordu. 31.Alayın 2.Taburu Azmakdere bölgesinde ihtiyatta, 32.Alayın 1.Taburu ise Kocaçimentepe güneyindeydi. Bölge Komutanlığının sorumluluk alanı Koyun Limanı (hariç) Azmakdere (dahil) arasındaki bölgeydi.

Mustafa Kemal Sazlıdere ve daha kuzeydeki Anafartalar bölgesinin önemini kavramış durumdaydı. Hatırlanacağı üzere Mustafa Kemal Bey 25 Nisan’da kendi inisiyatifi ile Arıburnu’na çıkmakta olan düşmana saldırmış ve durdurmuştu. Daha sonraki günlerde Kuzey Grubu’na bağlı olarak 19.Tümen cephenin en sağ kanadında bulunmuştu. 2 Haziran’da 19.Tümenin cephesi güneyde Gedikdere’ye kuzeyde ise Sazlıdere ile Anafartalar Azmağı arasındaki Ağıldere bölgesine kadar genişletildi.

Mustafa Kemal karargâhını Düztepe’ye taşıdı ve alınan yeni tertibattan oldukça rahatsız oldu. Ona göre tümenin sorumluluk alanının genişletilmesiyle, tümen mıntıkası emir-komuta ve taktik açıdan iki önemli parçaya ayrılıyordu. İngilizler özellikle Ağıldere kısmından Mahmuztepe’ye yerleşirse Arıburnu’ndan gece gizlice harekete geçerek Conkbayırı tehdit edilebilirdi. 30-31 Mayıs tarihinde gerçekleştirilen Halit-Rıza Bey Tepesi Muharebesinde düşmanın buradan ilerleyebileceği görülmüştü.

Mustafa Kemal’e göre Anafartalar ve Ağıldere bölgeleri son derece önemliydi ve mutlaka ayrı birer komutanlık tarafından savunulmalıydı. Bu amaçla düşüncelerini ve alınması gereken tedbirleri 5.Ordu Komutanlığına, Kurmay Başkanı Kazım Bey’e iletmesine rağmen

bir sonuç alamadı. Fakat Mustafa Kemal şikâyetlerini iletmeye devam etti. Bu arada karargâhını Düztepe'ye taşıdığı için Arıburnu'ndaki asıl tümen mevzilerini göremediği için bir takım sıkıntılar yaşamaktaydı.

“Bu şartlar altında Ağıldere mıntikasına da emir-komuta etmek tabi ki anlamsız değildi. Fakat beni, tümenin Arıburnu cephesinde bağlı bulundurabilecek önemli bir düşman hareketi meydana gelirse Ağıldere mıntikasında, aynı zamanda meydana gelecek olayları, doğrudan doğruya, bizzat emniyetle takip ve idare etmem mümkün olamazdı. Bu mıntikanın kaderini herhangi bir birlik komutanına bırakmakla da müsterih olamıyordum. Çünkü Conkbayırı'nı kapsayan bu mıntıkayı her durumda bütün taktik gerekleri bilen, uygulama gücü olan, askeri açıdan nüfuz ve karar sahibi bir komutanın sorumluluk ve ihtimamında bulundurmak gerektiğine inanıyordum. Ayrıca bu mıntikanın korunması için tahsis edilen kuvveti de hiçbir zaman yeterli bulmuyordum.”⁵⁹⁸

Görüldüğü üzere Mustafa Kemal bölgenin önemini takdir ederken, komutayı başka bir komutana vermekle ilgili de bazı şüpheleri vardı. Haziran başında Mustafa Kemal ve Esat Paşa arasında bölgeyle ilgili yazışmalar devam eder ve bölge 19.Tümen sorumluluğundan alınarak Almanya'dan gelen Süvari Binbaşı⁵⁹⁹ Willmer'e verilir. Fakat Sazlıdere gibi önemli bir bölge hala çok zayıf savunulmaktadır. Mustafa Kemal 18 Haziran'da Esat Paşa'ya gönderdiği raporda şu çarpıcı tespitleri yapıyor:

“Düşman, Sazlıdere içinden yürüteceği bir baskın yoluyla Keskin-tepe'ye Şahinsirt'a ve onun daha doğusundaki Conkbayırı'na gece hücum teşebbüsünde bulunabilir veya 19.Tümen bütün kuvvetiyle Arıburnu cephesinde ciddi bir şekilde meşgul olduğu herhangi bir sırada, Sazlıdere asıl istikametinden Conkbayırı'na önemli bir harekete geçebilir. Düşmanın böyle bir hareketinin Conkbayırı, Ağıl ve Pilavtepe kuzeyinde bulunacak olan yakın ihtiyatlarla karşılanması gerekir. Düşmanın hareketine maruz kalacak olan Şahinsirt ve batısındaki küçük gözetleme ve irtibat müfrezeleri, Düztepe güneyindeki 19.Tümen ihtiyatlarının yardımını alamaz. Bu ihtiyatların ancak Kabaksirt ve Düztepe'ye Çataltepe istikametinden yöneltilecek düşman teşebbüslerini engellemeye gücü yeter. Buna göre 19.Tümen Sazlıdere'nin güneyini tamamen emniyet altında bulundurduğu zaman, Sazlıdere'yi de emniyet altında bulundurmuş olmuyor. Bu konudaki emrinize uygun olarak Şahinsirt'ta bulundurulan bir irtibat postasının Sazlıdere ve Şahinsirt'ı emniyet altında bulunduracağını kabul etmek uygun bir tedbir olamaz.”⁶⁰⁰

Mustafa Kemal'in bir kısmını aldığımız bu son derece ayrıntılı ve uzun raporuna Esat Paşa cevap vermez. Mustafa Kemal özellikle Sazlıdere hususunda Esat Paşa'nın dikkatini çekebilmek için pek çok kez ısrarla raporlar göndermiş ve uyardırmaya çalışmıştır. Hatta Esat

⁵⁹⁸ Mustafa Kemal, *Anafartalar Muharebeleri'ne Ait Tarihçe*, Yay.Haz.:Suat Akgül-Hülya Toker-Sema Demirtaş, Ankara 2011, s.5.

⁵⁹⁹ Türk ordusunda göreve başlayan Alman komutanların hepsi görevlerine bir rütbe yükseltilerek devam etmişlerdir. Wilmer de böylece yarbay rütbesine yükseltilir.

⁶⁰⁰ A.g.e., s.9.

Paşa bu ısrarlı tavır ve üslubu hoş karşılamamış ve sinirlenmiştir. Fakat Mustafa Kemal ordunun daha sonra zor durumda kalmaması için doğru bildiği sözlerini sakınmayarak söylemeye devam etmiştir.

Bütün bu yazışmalardan sonra, Esat Paşa kurmay başkanı Fahreddin Bey ile birlikte Mustafa Kemal'in yanına giderek onu bu yanlış fikirlerinden vazgeçirmeye ve rahatlatmaya çalışırlar. Mustafa Kemal bu ziyareti şöyle anlatıyor:

“Hep birlikte Düztepe’ye çıktık. Buradan, Sazlıdere ve bunun kuzey ve güneyindeki arazi, daha ileride sahil ve kuzeye doğru Suvla Limanı, oraya birleşen düz ova içinde Tuzla Gölü ve oradan doğuya doğru yükselen tepeler, en yüksekte Kocaçimentepe bir panorama gibi görülüyordu. Bütün saha, bulunduğumuz yüksek Düztepe’den kartal bakışıyla küçük bir görüş alanı içine sığdırılabiliyordu. Gerçekten bütün sahil ve sahilin sonundaki ova kısmı tamamen hakim bakışlarımız altında küçülmüş ve bize doğru olduğu gibi kuzeydoğuya doğru da kademe kademe yükselen engebeli arazinin ayrıntıları gölgelere karışarak hepsi birlikte çıkılmaz bir dağ yamacı halinde görülüyordu.

Bu manzara karşısında, Kolordu Kurmay Başkanı “Bu arazide ancak çeteler yürüeyebilir” dedi. Kolordu Komutanı bana dönüp dedi ki:

-Düşman nereden gelecek?

-(Elimle Arıburnu tarafını ve Suvla’ya kadar bütün sahili göstererek) Buradan! dedim.

-Peki, farz edelim ki oralardan gelsin! Nereden hareket edebilecek?

-(Tekrar elimle Arıburnu tarafından başlayarak Kocaçimentepe’ sine doğru bir yarım daire işaret ettim) Buradan hareket edecek! dedim.

Kolordu Komutanı gülerken omzumu okşadı ve:

-Merak etme beyefendi gelemez! Dedi.

Meramımı anlatmanın mümkün olmadığını görünce artık münakaşayı uzatmaya gerek görmedim. Yalnız “İnşallah efendim, sizin takdiriniz gibi olur.” Demekle yetindim. Düşündüğüm ve açıklamaya çalıştığım düşman teşebbüsleri 6 Ağustos 1915’ten itibaren aynen gerçekleşmeye başladığı zaman, iki ay önce maruzatımı anlamamakta ısrar edenlerin nasıl etkilendiğini bilemem. Yalnız fikren hazırlanmadıkları düşman harekâtı karşısında çok eksik tedbirlerle genel durumu ve vatani pek büyük tehlikeye maruz bıraktıklarına olaylar şahit oldu”⁶⁰¹

Mustafa Kemal çıkarmanın nerelere yapılacağını ve düşmanın nerelerden saldıracağını (25 Nisan’da olduğu gibi) Liman von Sanders’in, Esat Paşa’nın ve kurmaylarının göremediği bir ön görüşle, hatta bu sefer neredeyse bütün ayrıntılarıyla tahmin etmişti.

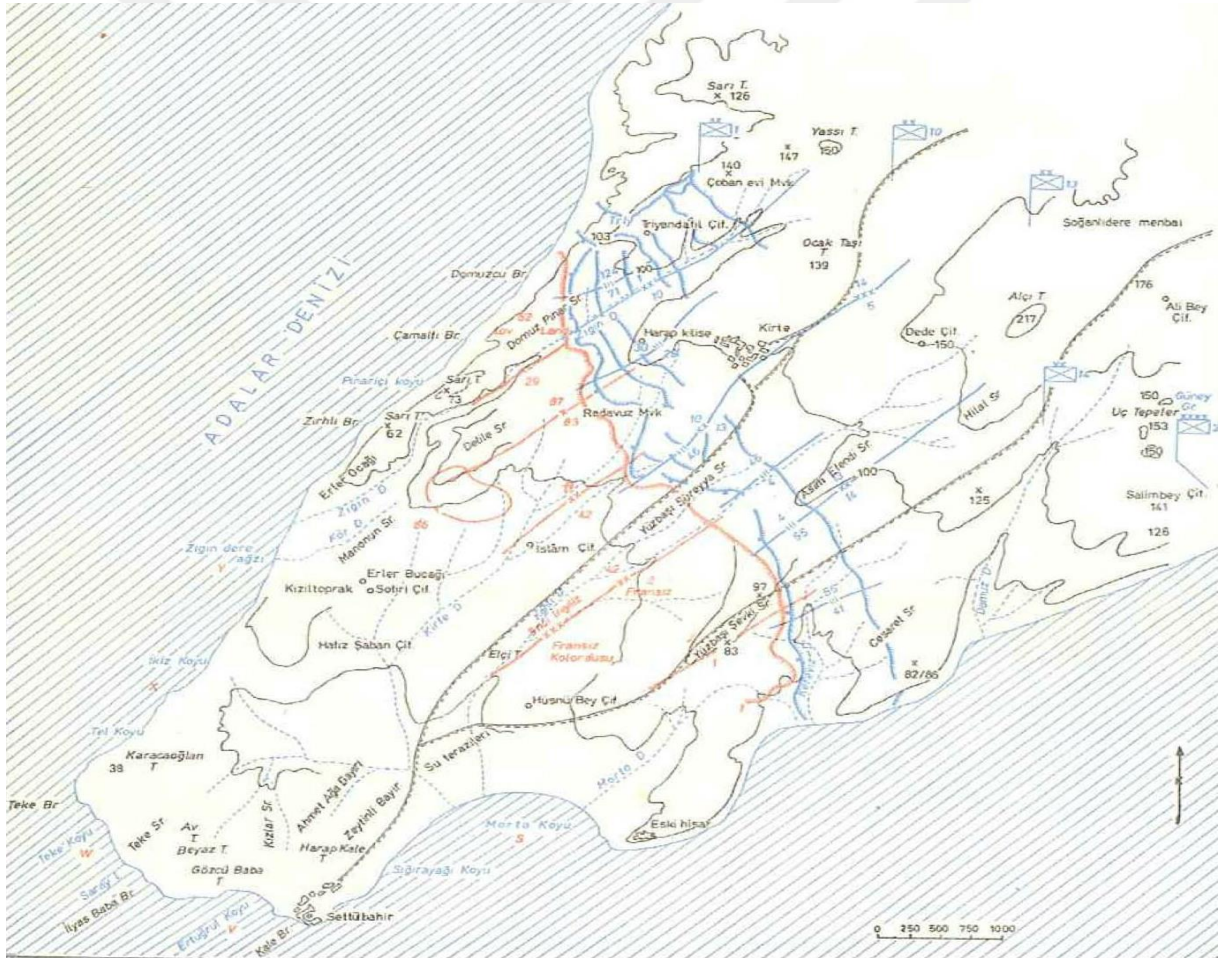
Liman von Sanders’in orduyu kuzeyde Saros’tan güneyde Asya sahillerine kadar yerleştirme şekline bakılınca Kilitbahir Plato’sunun önemini hala kavrayamadığı çok açık görülmektedir. Elindeki mevcut birliklerin büyük çoğunluğunu Saros ve Asya tarafında toplamasıyla tıpkı 25 Nisan’da olduğu gibi, bir avuç Türk askeri yine kendilerinden çok üstün düşman kuvveti karşısında çok zor şartlar altında büyük fedakârlıklarla savaştıkları ve geriden gelecek kuvvetlere zaman kazandırmak için hayatlarını feda edeceklerdir.

⁶⁰¹ A.g.e., s.10-11.

Son olarak İngiliz resmi tarihinin Türk savunma tertibatıyla ilgili yapılan şu değerlendirme çok çarpıcıdır: “Türkler bir kez daha İngilizlerin vurmak istediği kesin yumruğun nereden geleceğini kestirememişler ve İngiliz deniz komutanı, Sir Ian Hamilton’a bir taktik baskını yapmak zeminini hazırlamıştı.”⁶⁰²

15.3 Seddülbahir Taarruzu (6/7 Ağustos):

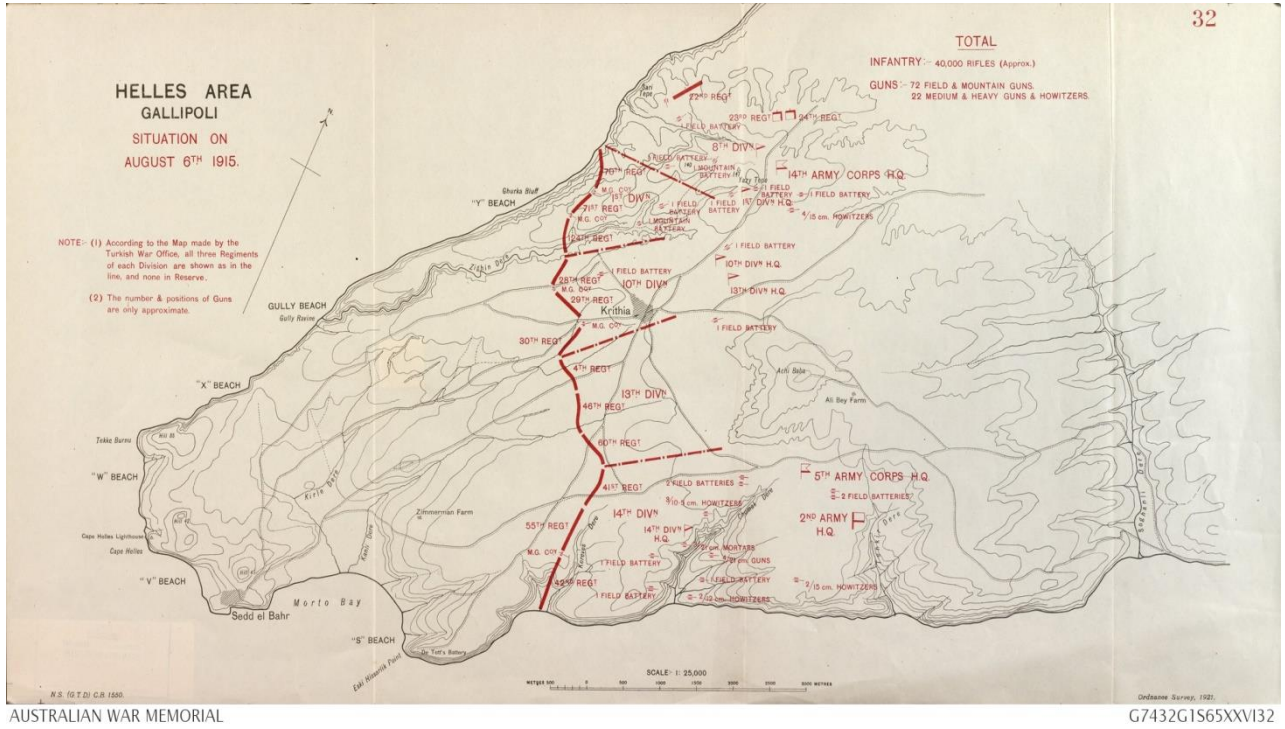
Hamilton’ın planlarına göre Anzak’ta ve Suvla’da ilerlerken Seddülbahir’de bulunan 8.Kolordu ve Fransız Kolordusu karşılardaki Türklerin kuzeye yardıma gitmesini engellemek için oyalama taarruzuna kalkacaklardı. Seddülbahir’i savunan Türk birlikleri Haziran ve Temmuz muharebelerinde çok fazla yıpranmış fakat yeni gelen takviye kuvvetlerle cephede birtakım düzenlemelere gidilerek cephe hattı sağlamlaştırılmıştı. 14.Kolordu Trommer komutasında sağda, 5.Kolordu Fevzi Paşa komutasında solda bulunuyordu. 2.Kolordu ise geride ihtiyattaydı.

Güney Grubunun Genel Savunma Düzeni (6 Ağustos 1915)⁶⁰³

⁶⁰² Oglander, a.g.e., c.II, s.177.

⁶⁰³ I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi, c.III.

Seddülbahir Bölgesi İngiliz-Fransız Hatları (6 Ağustos 1915)⁶⁰⁴

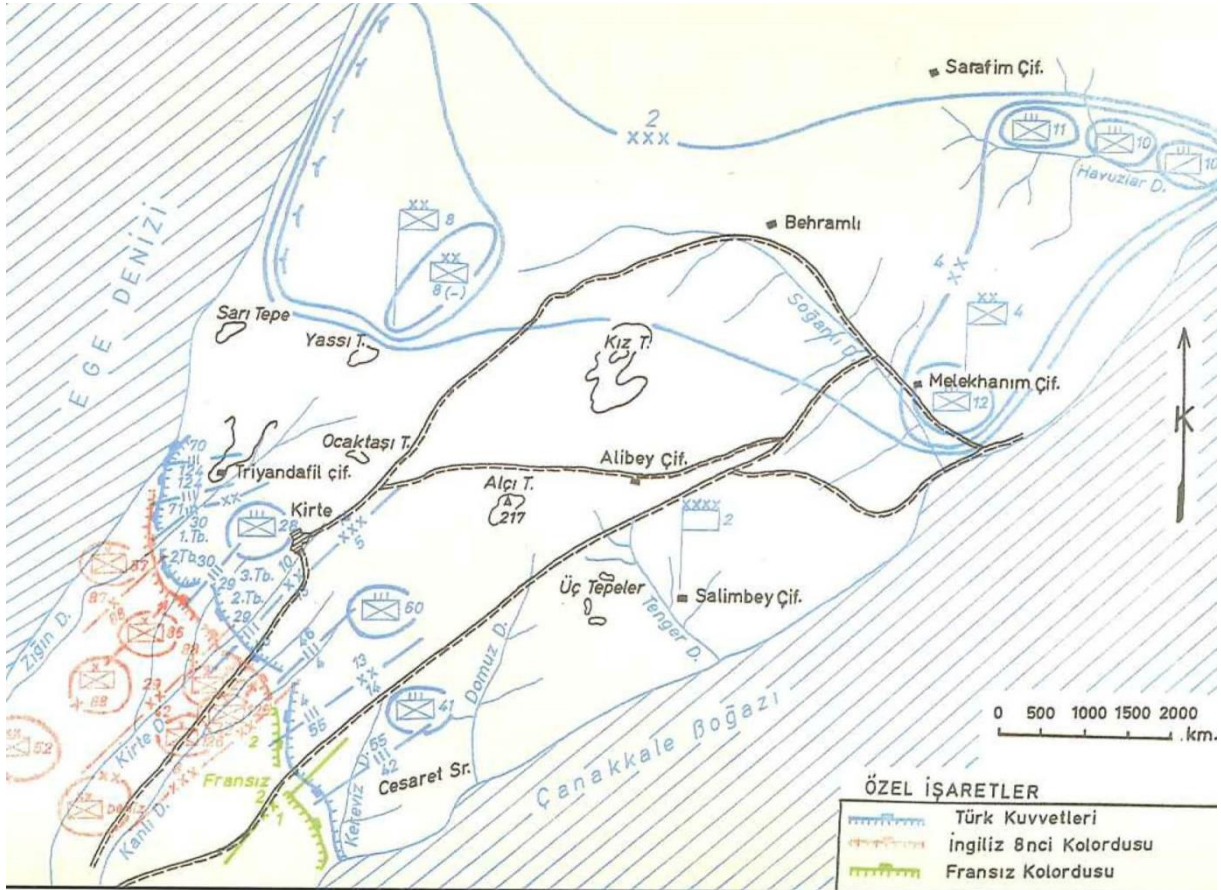
Müttefik kuvvetler ise toplamda altı tümenlik bir kuvvetle (4 İngiliz, 2 Fransız) cepheyi tutmaktaydılar. Bu tümenler ise yaklaşık 26.000 İngiliz, 13.000 Fransız askerden oluşuyordu.⁶⁰⁵

Yorgun ve yıpranmış askerlerin bütün cephede taarruza kalkmasına imkân yoktu. Taarruzun asıl hedefi Kirte deresinden içeriye doğru iki çatal teşkil eden yerleri düzenlemektir. Taarruz edilecek alan bir buçuk kilometre kadar bir cepheyi işgal eden tahkim edilmiş bir mevziydi. Harekât alanı ikiye ayrılmıştı. 6 Ağustos akşamı kuzeyden 29. Tümenine ait 88. Tugay tarafından taarruza kalkılacak, güneyden ise 7 Ağustos sabahı 42. Tümenin 125. ve 127. Tugayları taarruza katılacaktı. Elde ne kadar top varsa taarruza destek verecekti.

Türk kuvvetleri ise Seddülbahir’de uzun süredir sessizdiler. Arka arkaya yapılan taarruzlardan sonra özellikle Vehip Paşa’nın cepheye gelip komutayı ele almasıyla savunmaya geçilmişti. Vehip Paşa ellerinde hiçbir zaman olmayan bol miktarda ağır top mermisi olmadan taarruza geçilmemesi fikrini hem Liman von Sanders’e, hem Enver Paşa’ya kabul ettirmişti. 15 Temmuz’dan sonra hızla siperler güçlendiriliyor, beklenen İngiliz taarruzu öncesi tahkimata önem veriliyordu. İngilizlerin ise 6 Ağustos günü moralleri yüksekti. Öyleki bazı emirlerde yapılacak kısmi taarruzla yetinilmeyeceği, Kirte ve Alçıtepe’nin de ele geçirileceği konuşuluyordu.

⁶⁰⁴ AWM, G7432.G1 S65 XXVI.32.

⁶⁰⁵ *I. Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi*, c.III, s.287.

Tarafların Muharebe Düzenleri (6 Ağustos 1915)⁶⁰⁶

Bombardıman 6 Ağustos Cuma günü saat 14.20'de başladı:

“Bombardımanımız başladı. Daha önce bunun gibi bir şey görmemiş, işitmemiş ya da koklamamıştım; baktığınız her yerde top mermileri patlıyordu cehennemi bir gürültü ve keskin, mide bulandırıcı, yoğun sarı bir duman bulutu vardı. Dumandan göz gözü görmüyordu. Her yöne mermi parçaları saçılıyordu. Ya Türk mermilerinden ya da bizimkilerin “ani geri tepme”sinden. Bu durum yaklaşık 2 saat devam etti.”

Teğmen Hugh Heywood, 1/6 Manchester Alayı, 127.Tugay, 42.Tümen⁶⁰⁷

İngiliz topçu ateşi başladıktan hemen sonra karşı taraftan, Türklerden cevap gecikmedi.

Bombardıman Türk siperlerinin tam üzerinde patlıyordu:

“Her taraftan mermiler homurdanarak yerde, havada patlayarak dağılan mermi parçaları etrafımızda yağmur yağıyormuş gibi düşüyor. Ah! Diye haykırırlar, yere düşenler, ızdırap içinde inleyerek yerde yatan yaralılar. Sanki bütün dünya azap ve ıstırap içinde kıvrılıyor. Bu hal saatlerce devam etti. Top seslerinden kulaklar artık işitmez oldu, toprağın üstü demir tarlasına döndü. Tepemizde, önümüzde sağımızda, solumuzda patlayan mermilerden, duygularımız durmuş, felce uğramış gibiydik. (Münim Mustafa)⁶⁰⁸

⁶⁰⁶ I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi, c.III.

⁶⁰⁷ Hart, a.g.e., s.347.

⁶⁰⁸ Münim Mustafa, *Cepheden Cepheye-Çanakkale ve Kanal Harbi Hatıralarım*, İstanbul 2002, s.70.

Bombardımandan sonra İngilizler taarruza kalktılar. Bazı birlikler ufak bir kısım Türk siperine girmeyi başarsa da büyük bir kısmı siperlere girmeden öldürüldüler. Türk siperlerine giren Manchester Taburu yapılan karşı taarruz sonucu tekrar geriye dönmek zorunda kaldılar. 30.Alaya karşı yapılan taarruzlar şiddetli olmuştu. Sipere giren İngiliz ve Türkler arasında süngü muharebesi başladı:

“İngiliz askerleri siperlerimize girdiler. Süngü süngüye bir harp başladı. Bu harp insanlığın utanacağı, hatırası tüyler ürpertici bir boğuşma idi. Siperlerin içinde çarpışan süngülerin şakırdısı bombaların infilakları, bunun arkasından boğuk boğuk sesler, feryatlar, inilti, ah!... of!... ve bu meydana İngilizce kesik kesik bir takım laflar yükseliyordu. Binlerce insan boğaz boğaza gelmişlerdi. Herkesin gözleri bir yangın yeri gibi ateş saçarak kan çanağına döndü. Binlerce insanın üstü başı mezbahadan çıkmış gibi kan içindeydi. Bir gün evvel bir insan boyundan daha yüksek derinlikte bulunan siperler şimdi gezilemeyecek kadar cesetlerle yükselmişti. Orada burada, bombadan parçalanmış kafalar, dışarıya fırlamış bağırsaklar, tersine dönmüş bacaklar, parça parça olmuş kollar bir kat Türk, bir kat İngiliz ölü ve yaralıları bir enkaz halinde yığılmış duruyordu. Bunların üstüne basılacak olursa, düşmana görünmeden siperlerde gezilemiyordu.”(Münim Mustafa)⁶⁰⁹

Essex Taburu ise cepheden taarruza kalktığı için zor şartlarda ilerlemiş, özellikle subay zayıfatının artması sonucu onlar da geri çekilmek zorunda kalmıştı.

Gün biterken bütün Türk siperleri cephenin her yerinde güçlü şekilde elde tutuluyordu. İngilizler bu sefer gece taarruzu yapmaya karar verdiler. Fakat ileri hatlarda birlikler birbirine karışmış, siperler akın akın gelen yaralıları dolmuştu. Gece karanlığında ve bu kargaşa halinde taarruza kalkmak neredeyse imkânsıza yakındı.

Tabur komutanı G.W.Gedes sorumluluğu üzerine alarak tugaydan gelen taarruz emirlerine karşı çıktı ve sonunda yapılması istenen gece taarruzu iptal edildi. Bu karar sayesinde birçok İngiliz askerinin hayatı kurtuldu denilebilir. Çünkü Türk siperleri güçlü bir şekilde tutuluyordu. İngiliz taarruzu başarısızdı. Taarruzun başarısız olduğu Genel Karargâha 7 Ağustos sabaha karşı 06.35’te geldi ve bu haber karargâhta moral bozukluğu yarattı. 6 Ağustos günü Türklere göre 500 kadar İngiliz ölüsü görülmüş ve gömülmüştür.⁶¹⁰ İngilizler ise zayıfatı 700-800 kadar tahmin etmektedir.⁶¹¹

7 Ağustos günü planlanan taarruzdan ise vazgeçilmedi. 42.Tümenin gerçekleştireceği bu taarruzun cephesi 750 metre kadardı. Taarruz sabah saat 09.40’ta başladı.¹²⁷İngiliz tugayı taarruza kalkar kalkmaz ciddi kayıp vermeye başladı ve siperlerine geri döndü. Verdikleri zayıfat sonucu Tugayın mevcudiyeti bir tabura inmişti.

⁶⁰⁹ A.g.e., s.71-72.

⁶¹⁰ *I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi*, c.III, s.287

⁶¹¹ Ogländer, a.g.e., c.II, s.191.

Sağ tarafta ise Türklerin bazı siperlerine girildi fakat Türk kuvvetleri yaptıkları karşı taarruzla İngilizleri geriye atmayı başardı. 7 Ağustos saldırısı da bir gün önce yapılan taarruz gibi kısa sürede başarısızlıkla sonuçlandı.

Hiçbir şey elde edilemeyen bu taarruzlarda sadece 42.İngiliz tümeninin zayıtı 80 subay ve 1484 eri bulmuştu. Yapılan bu sınırlı hedefli taarruz 4.000 subay ve erin 3.500'ünü kaybettirmişti.⁶¹²

Bu başarısızlık Hamilton'a 7 Ağustos öğleden sonra haber verildi. Hamilton taarruzun durdurulmasına karar verdi. Yapılacak başka taarruzlarla cephe zayıflar ve savunulamaz hale gelirse elde bölgeye gönderilebilecek hiç ihtiyat kuvveti yoktu.

7 Ağustostan sonra 13 Ağustosa kadar daha ufak çapta çatışmalar devam etti. 13 Ağustosa kadar Güney Grubunun zayıtı toplam 7.510 kişiye ulaşmıştı.⁶¹³

İngilizlerin Kuzey Grubuna kuvvet gönderilmemesi için yaptıkları bu taarruzlar asıl amacına da ulaşamadı. Zira bu muharebeler sırasında çok kritik saatler yaşanırken Kuzey Grubuna kuvvet gönderme olanağı bulunmuştu. Esat Paşa'nın kardeşi olan Vehip Paşa düşman kuzeyden ilerler ve hedeflerini ele geçirirse Güney Grubunun arkadan sarılma ihtimalini çok iyi biliyordu. Bu sebeple kardeşi Esat Paşa'ya emir almadan iki alay kuvvet göndermekte tereddüt etmedi.

Seddülbahir'de Bu tarihten itibaren savaşın sonuna kadar büyük bir harekât yapılmadı.

15.4 Arıburnu Bölgesi Kanlısirt ve Cesaret Tepe Muharebeleri:

6/7 Ağustos gecesi Anzak birliklerinin yapacağı esas harekât olan Conkbayırı taarruzu esnasında Türklerin dikkatini Arıburnu tepelerine çekmek ve bölgedeki Türklerin zayıf şekilde tuttıkları Conkbayırı'na intikalini önlemek için Kanlısirt'a güçlü bir gösteri taarruzu yapılması düşünülmüştü.

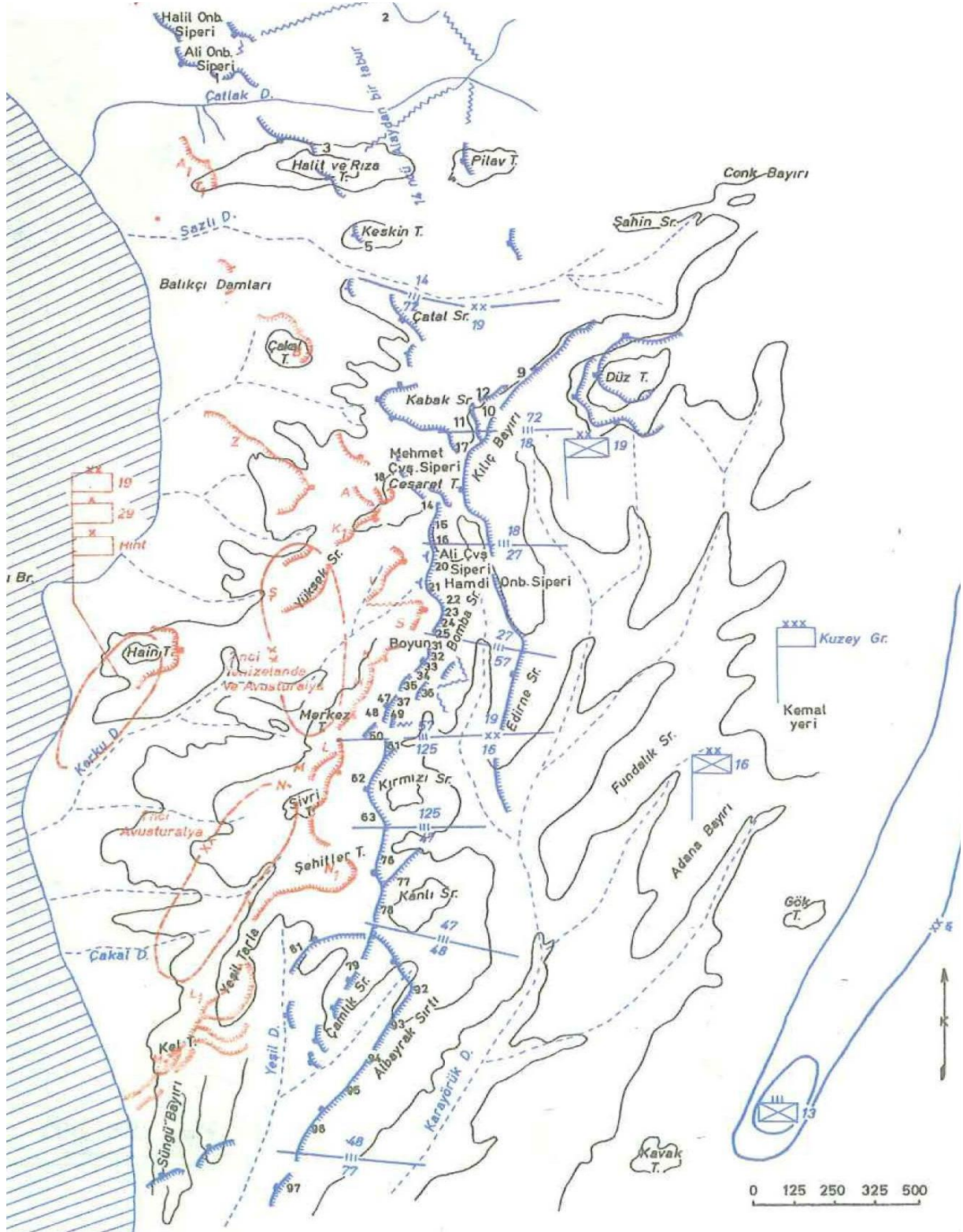
3 Ağustos'tan beri yeni kuvvetlerin çıkarıldığı dar Arıburnu sahillerinde yaklaşık 37.000 asker başarılı bir şekilde yerleştirilmiş harekât anını bekliyorlardı. Kanlısirt'a yapılacak taarruz 1.Avustralya tümenine verilmişti. Önce Kanlısirt'a taarruza kalkılacak, daha sonra ise Kanlısirt'a komşu Kırmızısirt'a taarruz edilecekti. Eğer bu tepeler başarılı bir şekilde ele geçirilirse bütün kuvvetler taarruza kalkarak ertesi gün Karayörük Deresi ve Kabatepe yönüne güneye doğru inilecekti.

6 Ağustos günü Arıburnu bölgesinde Türk savunması ise şu şekildeydi: Kuzeyde 19.Tümen emrindeki dört alayla, güneyde ise 16.Tümen dört alayla mevzilerde bulunuyordu. 5.Tümen ise Kuzey Grubunun ihtiyatı olarak Kocadere'deydi.

⁶¹² A.g.e., s.193.

⁶¹³ Erol Karıcı, *Osmanlı Genelkurmayı'na göre Çanakkale Savaşlarını'nın Resmi Tarihi*, Ankara 2008, s.73.

Kanlısirt'ta mevzilerde 16.Tümenin 47.Alayı bulunuyordu. Bu sırt 25 Nisan'dan beri zorlu mücadelelere sahne olmuş ve Anzaklar sırtın denize bakan yamaçlarında donanma ateşinin koruması altında yerleşebilmişti.

Kuzey Grubu'nun Genel Savunma Düzeni (6 Ağustos 1915)⁶¹⁴

⁶¹⁴ I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi, c.III.

47. Alay askerlerinin içinde buldukları Kanlısirt'taki Türklerin ilk hat siperleri topçu ateşi ve el bombasına karşı kalın kalaslarla örtülmüştü. İlk hatta paralel ve geriye doğru uzanan destek siperleri ve irtibat hendekleri kazılarak askerlerin ön hat siperlerine güvenle gidebilmesi sağlanmıştı. Avustralyalılar ise 100 metreden daha az bir mesafede kendilerinin “pimple” dedikleri Şehitler Tepesi'nde siperdeydiler.

Türk siperlerinin önündeki dikenli tellere ve tahkimata hasar vermek için Avustralyalılar üç gün boyunca yavaş ve dağınık bir topçu baraj ateşi açarak Türklerin dikkatini çok fazla çekmeden bu dikenli telleri tahrip ettiler.

Nihayet 6 Ağustos günü bombardıman (kara ve deniz toplarıyla) ağırlaştırılarak Türk ileri hatlarının üzerine obüs mermileri yağmaya başladı. Saat 16.30'a gelindiğinde bombardıman Kanlısirt üzerinde şu ana kadar görülmemiş boyutta yoğunlaşmıştı. Avustralyalılar siperlerden çıkmak için beklerken, bombardıman başlamadan önce saat 14.00'te askerlerin ilerleyişini kolaylaştırmak için Kırmızısirt ve Kanlısirt'ta iki adet lağım patlatıldı.

Saat 17.30'da bombardımanın aniden kesilmesiyle 1. Avustralya Tugayı siperlerinden çıkarak Kanlısirt'a taarruza kalktı. Yaklaşık 100 metre mesafeyi koşarak geçen Avustralyalılar Türklerin birinci hat siperlerine geldiklerinde Türk siperlerini örten kalasların arasından siperlerin içindeki Türklere ayakta ateş etmeye başladılar. Topçu ateşi ve el bombasından korunmak için üstü kalaslarla örtülen siperlerin içinde Türk askerleri sıkışmıştı. Üzerlerine gelen Avustralyalılara yeterli derecede ateşle karşılık verilemediğinden Avustralyalıların ilerlemesi kolay olmuştu.⁶¹⁵

Manzara gerçekten enteresandı. Avustralyalıların ellerinde Türk siperlerinin krokileri vardı fakat üstü kütüklerle kapalı olan siper hattı onlar için de bir sürpriz olmuştu. Bazıları yıkılan mazgalların arasından ayakta ateş ederken bazıları da yıkılan kütüklerin arasından siperlere girmeye çalışıyorlardı.⁶¹⁶

⁶¹⁵ Bu taarruzu 19. Tümen gözetleme yerinden izleyen Mustafa Kemal Bey siperlerin bu kadar ani kaybedilmesini hakkında şu değerlendirmeyi yapıyor: “Oradaki komutanlar, düşman topçu ateşi açtığı zaman siperlerde, yalnız gözetleyiciler bırakıp askeri zayıttan korumak amacıyla geriye almayı usul kabul etmişler. Bugün de düşman topçu ateşi sırasında, ilk siperler adeta boş bulunuyordu. Düşmanın, ilk hücumu kalkan ve onu takviye için arkadan sevk olunan avcı hatlarının cepheden hemen ateşe maruz kalmaksızın ileri atıldıklarını gördüm. İki taraf siperleri arasındaki mesafe o kadar azdı ki açıktan koşarak gelen düşman askerlerinin geride buunup birtakım gizli yollardan gelerek siperlerini savunan askerlerimizden önce Kanlısirt siperlerine ulaşmaları son derece doğaldı.” M. Kemal, Anafartalar Muharebelerine Ait Tarihçe, s.12.

⁶¹⁶ Charles Bean, *The Official History of Australia In The War of 1914-1918 Volume II The Story Of Anzac From 4 May 1915 To The Evacuation*, Sydney 1941, s.505.

Avustralyalı askerler geceleri siperlerden gizlice çıkıp keşif yapan Türk devriyelerinin tekrar siperlerine dönmek için kullandıkları bazı girişleri keşfettiler ve bu girişlerden içeriye girerek ateş etmeye başladılar.⁶¹⁷

Siperlere girebilen Avustralyalılar ile bombardıman sırasında canlı kalmayı başaran Türkler arasında vahşice, boğaz boğaza bir süngü muharebesi başladı. Daracık siperler birbirlerini öldürmek için atılan askerler ile doluydu:

“Traversin sağ ucundan koca bir Türk, siper boyunca hızla çıkıp geldiğinde nefes almaya çalışıyordum. Tam arkasında iki tane Avustralyalı olduğu için beni umursamadı; yanımdan geçince tüfeğimi kaldırdım ve tam belinden hakladım –diğer ikisiyle neredeyse aynı anda. Balta yemiş boğa gibi yere yıkıldı; sonra üçümüz hendekte yolumuza devam ettik; aniden ve vahşice üzerimize gelen bazı Türklerle karşılaştık. En yakında olanın üzerine saldırdım; ama süngüm deri teçhizatına saplandı ve o an çaresiz kaldım. Anında bana ateş etmek için tüfeğini kaldırdı; ama ateş edemedi, kulağımın dibinde korkunç bir patlama oldu ve adam önümde yığıldı. Arkamdaki arkadaşım tüfeğini benim omzuma koyup ona ateş etmişti ve az kalsın kafamı uçuruyordu. Charles Duke, 4.Tabur (Yeni Güney Galler), 1.Tugay, 1.Tümen, AIF”⁶¹⁸

Türk irtibat siperlerinden ilerleyen Türkler ve hücumu geliştirmeye çalışan Avustralyalılar birbirlerini süngüleyerek, boğarak öldürüyorlardı. Göğüs göğüse yapılan bu kanlı mücadelede siperlerin ve hendeklerin içi ölümler, yaralılar ve toz duman ile kaplanmış vaziyetteydi.

Askerler yerlerde yatan ölümler ve yaralıların üzerine basarak savaşıyorlardı. Türk Genelkurmayı Kanlısirt’a yapılan bu taarruz için şu tespitleri yapmaktadır:

“Avustralyalıların bu hücumu, gerçekten yiğitçeydi. Türk ileri hatlarından başka, Kanlısirt’ın tepeler hattı da ellerine geçmişti. Kısa süren bu kanlı ve korkunç çarpışmadan sonra arazi ölü ve yaralılarla dolmuştu.”⁶¹⁹

Avustralyalılar kısa sürede Türklerin ilk hat siperlerini ele geçirdikten sonra ikinci ve üçüncü hücum hatlarını da muharebeye sokarak ilerlemeye devam ettiler. Bu sırada durumun kritikliğinin derhal anlaşılmasıyla ilk Türk karşı taarruzu da başlamak üzereydi.

Önce 13.Alayın 3. Taburu Kanlısirt’a intikal ettirildi. Bu arada taarruzu kendi gözetleme yerinden takip eden 19.Tümen Komutanı Mustafa Kemal derhal Binbaşı Zeki Bey komutasındaki 57.Alay 1.Taburunu bölgeye sevk etti. 47.Alayın diğer birlikleriyle saat 19.00’da taarruza kalkan bu destek birlikleri siperleri geri alamadı.

Kuzey Grubu Komutanı Esat Paşa durumun kritikliğini anlamış ve Kumtepe’de bulunan Albay Kannengiesser komutasındaki 9.Tümenin hızlı şekilde Kanlısirt’a hareket etmesini

⁶¹⁷ David W.Cameron, *The August Offensive at Anzac 1915*, Australia 2011, s.

⁶¹⁸ Hart, a.g.e., s.360.

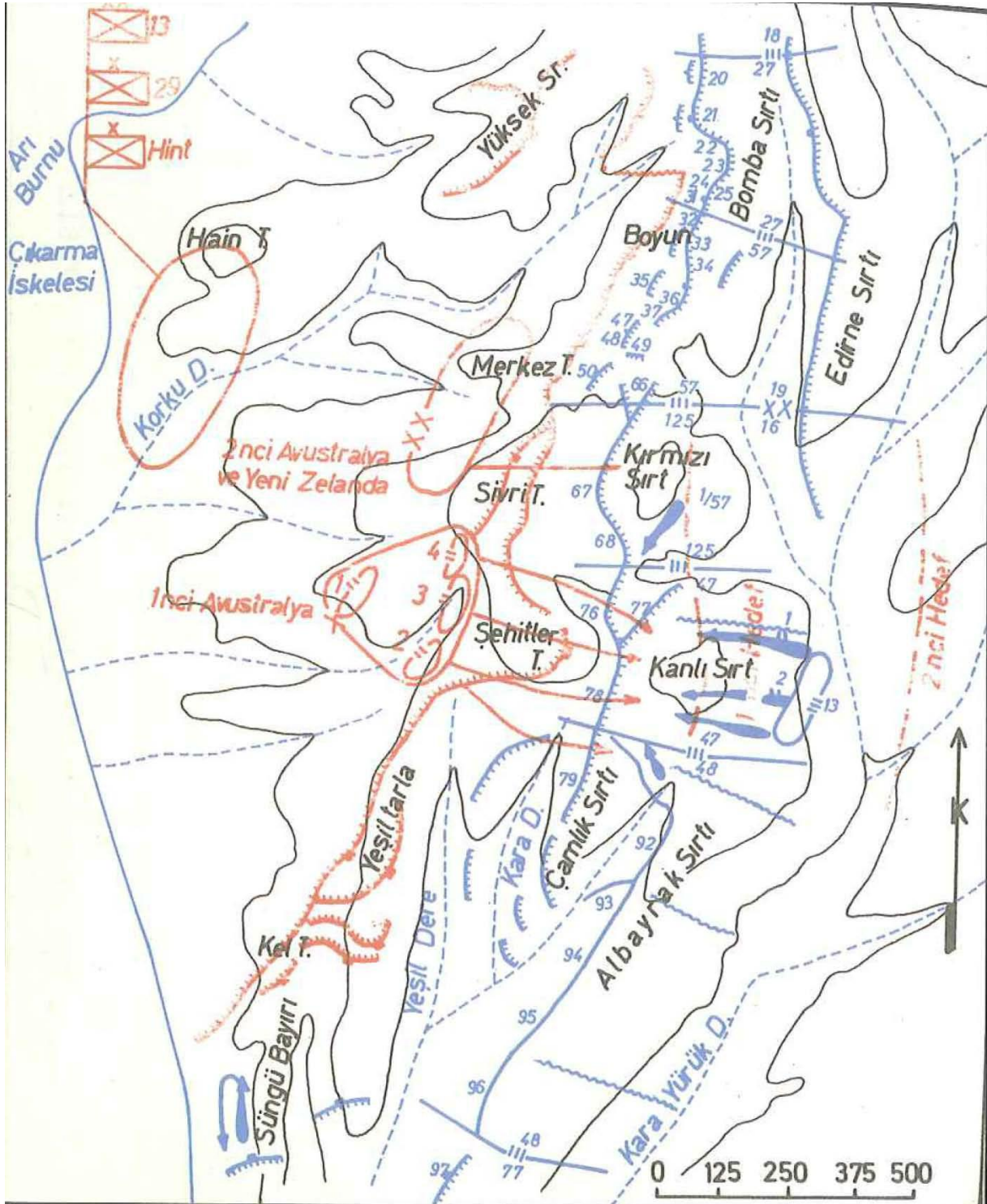
⁶¹⁹ *I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi*, c.III, s.312-313.

bildirmişti.⁶²⁰ Çok iyi tahkimat yapıldığı düşünölen ve iyi savunulan Kanlısirt'ın böyle ani ve kolay şekilde düşmesi Liman von Sanders'i de endişeye düşürmüştü. Zira Kanlısirt'tan ilerleyecek düşman Karayörük Deresini de ele geçirek Türk sol kanadını bütünüyle savaş dışı bırakabilirdi. Bunu engellemek için Güney Grubunun emrinde olan kuvvetlerden Havuzlar Deresi'ndeki 4.Tümenin 10. ve 11.Alayları tümen komutanı Yarbay Cemil emrinde olarak bölgeye sevk edildi.⁶²¹

Kaybedilen siperlerin kesin olarak geri alınması 16.Tümen komutanına emredilmişti. Gece saat 23.00'de başlayan Türk karşı taarruzları sabaha kadar çok kanlı şekilde sürdüröldü. Bütün fedakârlıklara rağmen bu karşı taarruzlar sonuç vermedi. Avustralyalılar ele geçirdikleri hattı derhal istihkâm askerleriyle savunulacak şekilde düzenlemeye girişmişlerdi ve hat sağlamlaştırılmıştı. Geriden irtibat yolları açılarak ele geçirdikleri Türk siperlerine sürekli yeni kuvvetler göndermeyi başarmışlardı. Bu kanlı taarruzda birliklerinin başında çarpışan 47.Alay Komutanı Binbaşı Tefik ve 16.Tümen emrine verilerek bu taarruza katılan 15.Alay Komutanı Yarbay İbrahim Şükrü şehit oldular.

⁶²⁰ 9.Tümeneye ait iki alay (25.Alay ve 64.Alay) Kanlısirt'a hareket ederken 26.Alay Kumtepe'de bırakılmıştır.

⁶²¹ A.g.e., s.315.

Avustralyalıların Kanlısirt Taarruzu ve Türk Karşı Taarruzları⁶²²

7 Ağustos'a gelindiğinde Esat Paşa kaybedilen siperlerin geri alınması için 16.Tümen Komutanı Albay Rüştü'yü sıkıştırmaya devam ediyordu fakat 16.Tümen birlikleri sabaha kadar süren karşı taarruzlar sonucu oldukça yorgun düşmüştü ve zayıf artmıştı. Birlik

⁶²² I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi, c.III.

komutanları takviye istiyorlardı. Albay Rüştü yeni bir kuvvet gelmeden taarruza kalkmanın olanaksızlığını Esat Paşaya bildirdi. Mevcut kuvvetlerle elde tutulan hatta direnecekti. 8 Ağustos ve 9 Ağustos günlerinde de gelen takviye kuvvetlerle taarruz devam ettirildi. Bazı siperler geri alınsa da Anzakları bütün siperlerden söküp atmak mümkün olmadı. Ele geçirdikleri siperleri 48 saatten fazla süredir ellerinde tutan Anzak askerleri hatlarını artık iyice güçlendirmişlerdi. Kanlısirt muharebesinin en önemli savaş aracı olan el bombaları Türk tarafında az bulunması siperlerin geri alınmasına imkân vermedi.

10 Ağustos'a gelindiğinde karşı taarruzlar durduruldu. 16. Tümen emrinde savaşan birlikler oldukça yorulmuş ve yıpranmıştı. Bütün fedakârlıklara ve çabalara rağmen kaybedilen siperlerin alınmasının artık mümkün olamayacağı anlaşılmıştı.

6-10 Ağustos tarihleri arasında yapılan bu son derece kanlı muharebelerde Türklerin kayıpları kesin olmamakla beraber 7164 kişidir. Bunun 1520'si şehit, 4750'si yaralı ve 760'ı kayıptır. 134 kişi kadar da esir verilmiştir.⁶²³

Taarruza kalkan Avustralyalıların kayıpları ise 1700 kişiden fazladır. Muharebenin birinci gününden sonra ele geçirilen Türk siperleri bir mezbahaya dönmüş ve 1000'den fazla Türk cesedi defnedilmek üzere kaldırılmıştır.⁶²⁴

Sonuç olarak üç km karelik bir alanda gösteri taarruzu olarak yapılan bu taarruz, iki tarafın (özellikle Türklerin) kayıplarına bakıldığında bir gösteri taarruzunun boyutlarını oldukça aşmıştır. Kayıplar son derece fazla olsa da Kanlısirt taarruzu, ele geçirilen siperler ve arazi açısından bakıldığında başarıya ulaşmıştır denebilir.

Kanlısirt'in alınması Arıburnu bölgesinde savaşan Anzaklar adına yararlı olsa da, bu harekâtın temel amacı olan, asıl taarruzun yapılacağı Conkbayırı bölgesine Türklerin kuvvet kaydırmasını engellemede başarısız olmuştur. Çünkü Esat Paşa 6 Ağustos akşamı, Kanlısirt'in emniyeti için, kendi ihtiyatı olan 5. Tümeni bölgeye sevk etmekten başka 9. Tümenin iki alayını da Kanlısirt'a yöneltmişti. Gece yarısı verilen ikinci bir emirle bu iki alay, kuzey kanada yani Conkbayırı'na gönderilmiş; böylece bu kuvvetin 7 Ağustos sabahı erkenden, Conkbayırı'na yetişmesi olanağı sağlanmıştı.⁶²⁵

7 Ağustos günü Anzakların Arıburnu'nda gerçekleştirdikleri diğer bir taarruz Serçe Tepe ve Yüksesirt üzerinden Cesaret Tepe'deki Türk siperlerine yapıldı.

Plana göre; Bir taraftan Yeni Zelandalılar Sarıbayır Harekâtı ile Conkbayırı'nı ele geçirdikten sonra Düztepe'ye incek, diğer taraftan ise Yüksesirt'tan başlayacak taarruz ile Cesaret Tepe

⁶²³ A.g.e., s.318.

⁶²⁴ Ogländer, a.g.e., c.II, s.198.

⁶²⁵ *I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi*, c.III, s.319.

ve oradan Kılıçbayırı ele geçirilerek Türkler iki taraftan kısıpaca alınacaktı. Fakat kuzeyde Conkbayırı'ndan gelmesi gereken Yeni Zelandalılar taarruzlarında etkili olamayınca Yükseksirt'tan taarruza kalkacak olan Avustralyalılar saldırıyı tek başlarına yapmak zorunda kaldılar.

Aslında General Birdwood Cesaret Tepe hücumundan önce Yeni Zelandalıların Conkbayırı'nı ele geçiremediğini ve Merkeztepe'den düzenlenen hücumun da etkisiz olduğunu biliyordu fakat Hafif Süvari Tugayının gerçekleştireceği bu taarruzu iptal etmeyerek hayati bir karar verdi.

Cesaret Tepe'deki Türk savunması oldukça kuvvetliydi. Cesaret Tepe'den Kılıçbayırı'na doğru hakim bir mevzide sıra sıra siperlerle ve makineli tüfeklerle hat güçlendirilmişti. Bu bölge hem Türkler hem de Anzaklar için önemli bir bölgeydi. Yükseksirt ve Serçetepe Anzakların elinde, Cesaret Tepe ise Türklerin elindeydi. Eğer bu tepe Anzaklar tarafından ele geçirilirse Türk sağ kanadı büyük darbe yiyecek ve belki de kanattan kuşatılma riskiyle karşı karşıya kalınacaktı.

Diğer taraftan Yükseksirt Anzaklar için hayati derecede önemliydi. Eğer Yükseksirt Türklerin eline geçerse, Arıburnu sahilleri kolayca ateş altına alınabilir ve Anzakların Arıburnu'ndaki varlığı tehlikeye girebilirdi.

Nitekim 19.Tümen Komutanı Mustafa Kemal Yükseksirt'ın önemini kavramış ve 30 Haziran günü Cesaret Tepe'deki Mehmet Çavuş siperlerinden askerlerini taarruza kaldırarak bölgeyi ele geçirmeyi düşünmüştü. Daha önceki sayfalarda anlatıldığı gibi (her ne kadar Anzakların bazı siperleri ilk anda ele geçirilse de geri çekilmek mecburiyetinde kalınmıştı) bu taarruz başarısız olmuş ve ciddi zayıyla püskürtülmüştü.

Bu taarruz sonucu bu kadar dar bir sırtta iyi tahkim edilmiş ve çapraz ateşe alacak şekilde yerleştirilmiş makineli tüfeklerle korunan mevzilere karşı cepheden yapılacak taarruzların (her iki taraf içinde) başarıya ulaşmayacağı anlaşılmıştı.

7 Ağustos günü saat 04.30'da gerçekleştirilecek taarruza Avustralya 3.Hafif Süvari Tugayının 8. ve 10. Hafif süvari alaylarından 600 asker katılacaktı. Taarruz dört dalga halinde yapılacaktı. İlk iki dalgada 8.Hafif Süvari askerleri, son iki dalgada 10.Hafif Süvari askerleri taarruza kalkacak, 9.Hafif Süvari askerleri bu taarruzlara destek verecekti. Askerler ağırlıklarını bırakacak ve tüfeklerini doldurmadan süngü hücumu şeklinde taarruza kalkacaktı.⁶²⁶

⁶²⁶ David W.Cameron, 'Sorry, Lads, But the Order is to Go': The August Offensive, Gallipoli: 1915,Australia 2009, s.144.

Taarruz öncesi Cesaret Tepe ve Kılıçbayırı yarım saatlik şiddetli bombardımana tutulacaktı. Saat 04.00'de başlayan topçu ateşi 04.30'da sona erecekti fakat topçu ateşi aniden saat 04.23'te kesildi. Kararlaştırılandan 7 dakika önce bitirilen topçu ateşi Türklerin siperlerinde hazırlık yapmalarına ve makineli tüfeklerini hazırlamalarına büyük bir fırsat verdi. Artık Türk askerleri elleri tetikte karşılarındaki düşmanın siperlerinden çıkmasını bekliyorlardı. Bombardımanın erken ve aniden kesilmesi, siperlerin çıkış noktalarında bekleyen 8.Hafif Süvari askerlerini ve komutanlarını da şaşırttı. Saat 04.30'da Yarbay White'ın verdiği emirle başta kendisi olmak üzere siperlerinden çıktılar. İlk hatta siperlerinden çıkan 150 askerden çoğu daha birkaç metre bile gidmeden Türklerin şiddetli tüfek ve makineli tüfek ateşiyle yere serildi. İlk dalgada ölenler arasında Yarbay White'da bulunuyordu. İki dakika sonra ikinci dalga siperlerinden çıkarak taarruza kalktı. Değişen bir şey olmadı. Siperlerden çıkanların çoğu kısa sürede vuruldu.

“Yaralı halde sürünerek geri gelebilen birkaçı haricinde hepsi biçildi. Ardından sıra bize geldi ve hücumla geçtik. İlk saftakilerin cesetlerinin üzerinden geçmek zorunda kaldık. Onların siperlerine altı metre kadar yaklaşmışım ama sanki vurulmadığım yerim kalmamıştı. Sağ bacağı ve sağ ön kolumdan yaralıydım ve sallanmakta olan sağ elimin ilk parmağından her yere kan akıyordu. (Er Vermon Boyton)”⁶²⁷

İkinci dalgada çıkan askerlerden birkaç tanesi Türk siperlerinden birine ulaşmış ve taşıdıkları kırmızı sarı flamalardan bir tanesini Türk siperlerinde çok kısa sürede olsa sallandırmayı başarmıştı. İlk iki dalganın kısa sürede ezilmesi fakat Türk siperlerinde çok kısa sürede olsa sallanan flamalar komutanlarda kafa karışıklığına yol açtı. Kesin olan tek şey ara bölgede yatan ölümler ve yaralıları. Üçüncü dalgaya komuta edecek olan Binbaşı Todd taarruzu devam ettirmenin zayıfatı arttırmaktan başka bir işe yaramayacağını görerek Yarbay Brazier'e durumu anlattı. Brazier tugay karargâhına giderek taarruzun yapılmamasını teklif etti fakat bu istek tugay komutanının yardımcısı Yarbay Antill tarafından Türk siperlerinde flamalar sallandı gerekçesiyle reddedildi.

Sonuç olarak bu emirle birlikte ilk iki dalganın neredeyse tamamen imha edildiğini gören üçüncü ve dördüncü dalga da, siperlerinden çıkarak taarruza kalktı ve siperlerinden çıkar çıkmaz vuruldular.

8.Hafif Süvari'nin 300 askerinden 234'ünün öldüğü ya da yaralandığı ve 10.Hafif Süvari'nin zayıfatının da 138 olduğu tespit edildi.⁶²⁸ Bu harekâta katılan 1250 mevcutlu kıtanın zayıfatı

⁶²⁷ Peter Burness, *Cesarettepe-Çanakkale'de Anzak Trajedisi*, Çev.: Cem Demirkan, İstanbul 2015, s.142.

⁶²⁸ A.g.e., s.162

650 subay ve erdi.⁶²⁹ Daracık bir arazide bu kadar kısa sürede verilen bu korkunç zayıf sonucu hiçbir şey elde edilememiş tam bir trajedi ve kıyım yaşanmıştı.

15.5 Conkbayırı Muharebeleri:

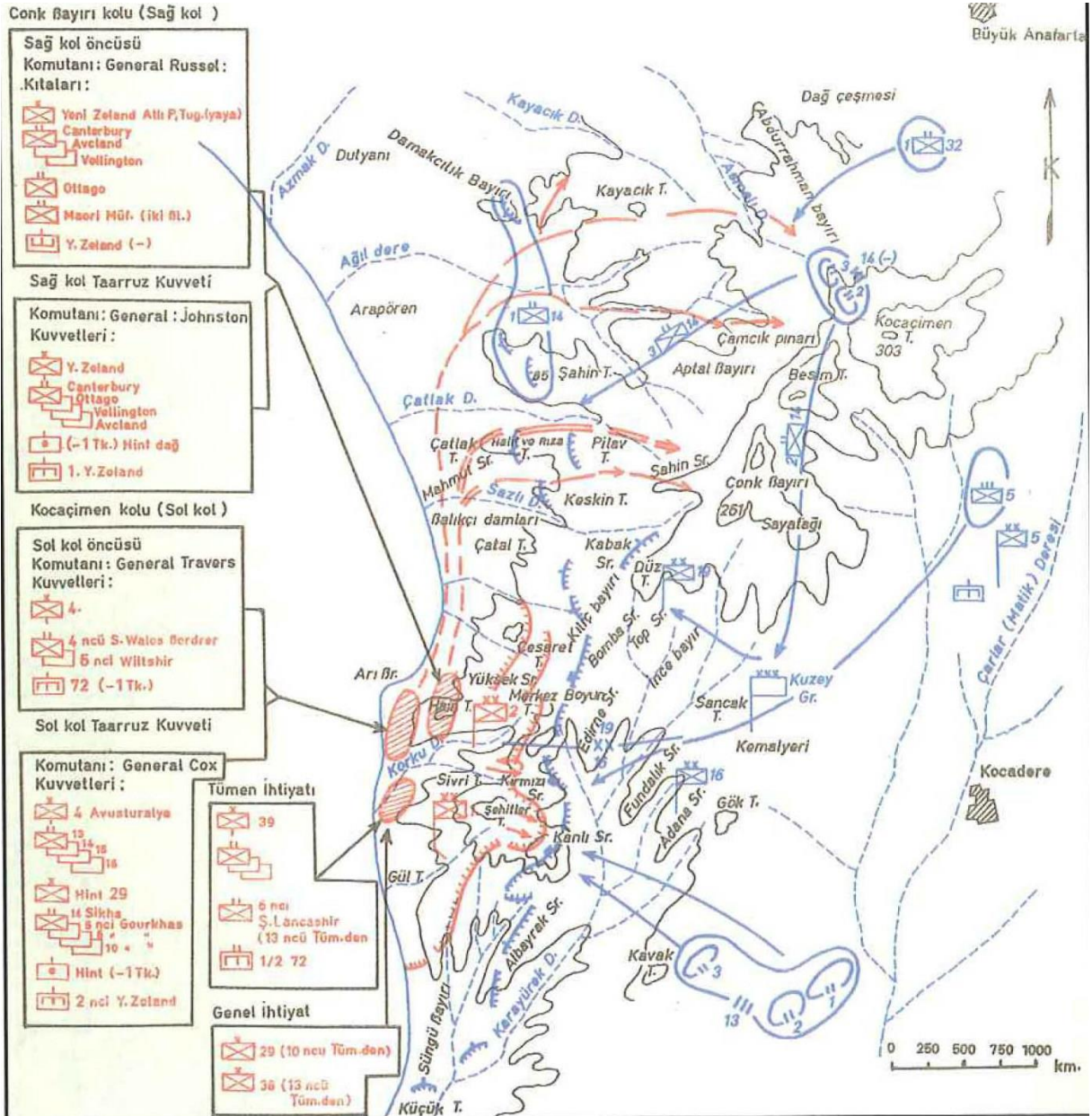
Arıburnu Kanlısirt'ta gerçekleştirilen taarruzlar sırasında Türk komutanlarının dikkati bu tarafa çekilirken, Ian Hamilton'un ana planı olan Conkbayırı-Kocaçimentepe dağ kesiminin ele geçirilmesi planı işleme konulacaktı.

İki ayrı koldan yapılacak bu taarruzla sağ kol; Şahinsirtı üzerinden Conkbayırı'na ilerleyecekti. Sol kola ise iki hedef verilmişti. Bu kol Ağıldere'nin sol tarafındaki çatalın sonuna vardıktan sonra ikiye ayrılacak, kolun yarısı doğuya doğru yürüyerek Damakçılıkbayırı ve Ağıldere'yi aşacak ve Abdurrahman sırtını aldıktan sonra Kocaçimentepe'ye ilerleyecek, kolun diğer yarısı ise bu toplanma hattının sağındaki çataldan ilerleyerek Damakçılık sırtı üzerinden Besim Tepe'yi zapt edecekti.⁶³⁰

General Godley emrinde 20.000 askerin katılacağı bir kuşatma hareketi gerçekleştirilecekti. İlk anda her hücum kolunun önünde 2.000 askerden oluşan bir örtme kuvveti bulunacaktı. Türk tarafında ise, Anzakların yürüyüş ve tırmanış yolu üzerinde bulunan Sazlıdere ve Ağıldere bölgesindeki tepelerde 14.Alayın 2.Taburu çeşitli ileri karakollar kurarak savunma düzeni almış bulunuyordu. Aynı alayın 3.Taburu ise destek kuvveti olarak bölgeye intikal halindeydi.

⁶²⁹ Oglander, a.g.e., c.II, s.219.

⁶³⁰ A.g.e., s.203.

6/7 Ağustos Tarafların Durumu ve Conkbayırı Taarruz Planı⁶³¹

14. Alayın 2. Taburuna ait yaklaşık 1.000 asker büyüklüğüyle orantısız şekilde geniş araziye yayılmıştı. Dolayısıyla Türk savunması hemen her yerde düşmanı durdurmaya yetmeyecek kadar zayıftı. Neredeyse, Belki de bütün Çanakkale Muharebelerinin en kritik ve en önemli harekâtı başlamak üzereydi.

Nihayet hücum kollarının öncü kuvvetleri 6 Ağustos 1915 saat 21.30'da ilerlemeye başladılar. Sağ örtme kolunda ilerleyen 2.000 Yeni Zelandalı, ilk hedef olan Halit ve Rıza Tepesi'ne taarruz edecekti. Bu tepe her gece İngilizler tarafından denizden bombardıman ediliyordu. Saat 21.30'a kadar süren bombardıman sırasında Türk askerleri sığınaklara giriyor ve bombardımanın bitmesini bekliyorlardı. 6 Ağustos tam 21.30'da bombardıman kesilince Yeni

⁶³¹ I. Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi, c.III.

Zelandalı askerler tepeye saldırarak buradaki Türkleri gafil avladı ve tepeyi kolayca ele geçirdi. İki hücum grubuna ayrılan bu kuvvetlerden bir kısmı Sazlıdere'den, bir kısmı da Çatlakdere'den ilerleyerek Şahinsırtı'nın altında birleşerek Conkbayırı'na ilerleyeceklerdi. Bir miktar direnişle karşılaşsalar da Yeni Zelanda piyadeleri Keskin-tepe ve Pilavtepe'deki Türk karakollarını etkisiz hale getirerek Sazlıdere ve Çatlakdere'den Şahinsırtı'na ilerlemeye başladılar. Fakat harekât gelişir gelişmez birlikler bu son derece sarp arazide yollarını kaybetmeye ve duraksamaya başladılar.

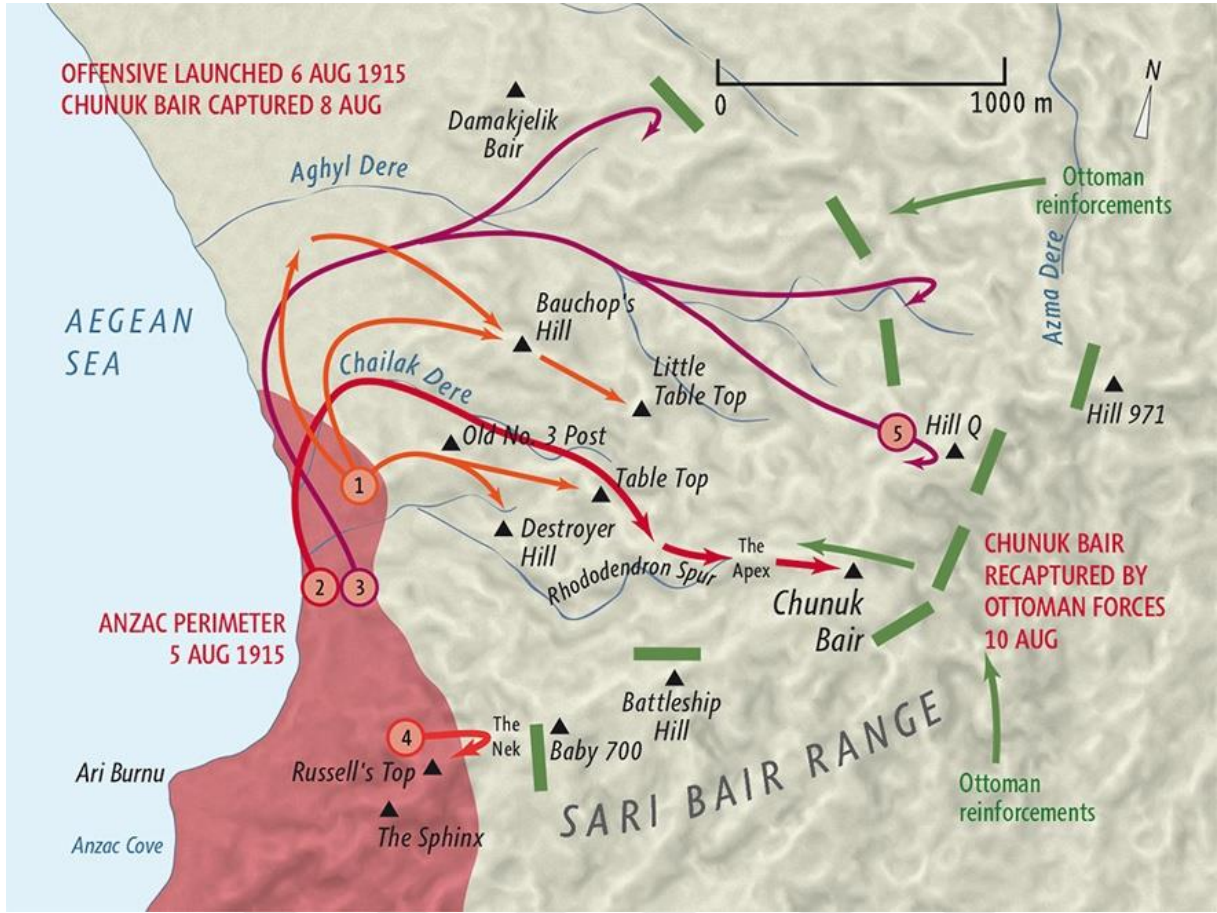
Canterbury taburu da Sazlıdere'de yolunu kaybetmiş ve çeşitli çıkmaz dere yataklarında dolaştıktan sonra başladıkları noktaya gelmişti.⁶³²

Kaybolan hücum kolunun gelmesini bekleyen birlikler son derece hayati önem taşıyan dakikaları yitiriyorlardı. Yaşanan gecikmelerden dolayı belirlenen planın 2-3 saat gerisinde kalan kuvvetler büyük bir fırsatı kaçırdılar. Conkbayırı bu dakikalarda hiçbir Türk kuvveti tarafından tutulmuyordu.

Daha kuzeyde Ağıldere tarafında Yaylatepe'ye ilerleyen birlikler burada bir direnişle karşılaşsalar da tepeyi ele geçirmeyi başardılar. Böylece Sazlıdere, Çatlakdere ve Ağıldere girişleri kesin olarak kontrol altına alınarak Türklerden temizlenmiş oldu.

Fakat sol örtme kolu da Damakçılık Bayırı'nı ele geçirdikten sonra karanlıkta engebelerle dolu bilmedikleri son derece zorlu arazide kayboldular. Yorgun askerler daha fazla ilerleyemeyerek durdular. Bu kol Ağıldere'ye girdikten sonra ikiye ayrılacak ve nihayetinde Kocaçimentepe ve Besimtepe'yi ele geçirecekti. Fakat yaşanan gecikmelerden dolayı belirlenen hedeflerin çok uzağında kalmışlardı.

⁶³² Steel-Hart, a.g.e., s.178.

Anzakların İlerleme Yönleri ve Hedefleri⁶³³

Türk tarafında ise ilk raporlar Halit ve Rıza Tepesi'ne yapılan saldırıdan sonra gelmeye başlamış, düşmanın Sazlıdere ve Ağıldere bölgesinden ciddi bir harekete kalkıştığı anlaşılmıştı. Mustafa Kemal raporlar gelmeye başladıkça, önceden öngördüğü gibi İngilizlerin amacının Conkbayırı ve Kocaçimentepe'yi hızlı bir harekâtla ele geçirmek olduğunu anladı ve elinde bulunan tek ihtiyat olan 14. Alay 1. Taburdan iki bölüğü süratle Conkbayırı'na gönderdi. 72. Alay 1. Taburdan iki bölükte Sazlıdere'nin membası tarafına gönderilmişti Kendi ifadesine göre: Arıburnu'nda 19. Tümen cephesine yapılan taarruzlar geri püskürtülmüşse de tümen için daha büyük tehlike vardı. O da Ağıl Dere mıntkasından Şahinsirt ve Conkbayırı'na ilerlemekte olan düşmandı.⁶³⁴

Kuzey Grubu Komutanlığı ise bu sıralarda daha çok Kanlısirt'ta düşman tarafından ele geçirilen siperlerin geri alınması için çabalıyordu. Elde ne kadar kuvvet varsa Kanlısirt'a gönderiliyordu. Oysa Conkbayırı istikametine ilerleyen düşman bütün Arıburnu cephesini tehdit etmekteydi. Eğer Conkbayırı kaybedilirse Arıburnu'nda bulunan bütün cephe hattı çökme tehlikesiyle karşı karşıya kalabilirdi.

⁶³³ <http://www.nzhistory.net.nz/media/photo/sari-bair-offensive-map>

⁶³⁴ M. Kemal, *Arıburnu Muharebeleri Raporu*, s.131.

7 Ağustos sabah 14.Alay 1.Tabur komutanı Mustafa Kemal'e bir rapor göndererek, Conkbayırı'nı işgal ettiğini ve 72.Alaydan giden bölüklerinde sol tarafta mevzi alarak Şahinsirt'ta bulunan düşmana ateş açıldığını bildirdi.⁶³⁵

Bu kuvvetler Mustafa Kemal'den ne pahasına olursa olsun Conkbayırı'nı tutmak talimatı almışlardı. Bu noktada, Mustafa Kemal'in kendi tümeninin cephesinin ağır baskı altında olmasına rağmen risk alarak elindeki son ihtiyat kuvvetlerini Conkbayırı'na sevk etmesi son derece kritik ve önemli bir karar olduğu kolayca anlaşılabilir. Zira Kuzey Grubu Komutanlığı tarafından bölgeye sevk edilen 9.Tümen birlikleri gelene kadar, ilerlemekte olan İngilizlere önce Düztepe'den daha sonra Conkbayırı'ndan ilk ateşi açan bu kuvvetlerdi.

Kuzey Grup Komutanı Esat Paşa Kanlısirt'ta siperlerin Avustralyalıların eline geçmesiyle yaşanan buhranlı dakikalarda 9.Tümeden 64.Alayı bölgeye göndermesi için Albay Kannengiesser'e emir vermişti. Birliğin başında Kemalyeri'ne hareket eden Kannengiesser buraya geldikten sonra düşmanın Conkbayırı-Kocaçimentepe'ye yapmakta olduğu ileri harekât anlaşılınca, kendisine Esat Paşa tarafından seri şekilde Conkbayırı'na giderek burada bir savunma hattı oluşturması ile ilgili emir verildi.

9.Tümenin 64. ve 25. Alayları bölgeye hareket ettirilirken, Kannengiesser birliklerinden önce bölgeye saat 06.30 civarında geldi. Besimtepe'den baktığında Conkbayırı'na ilerlemekte olan düşman askerlerini ve bunu durdurmak için ateş eden 14.Alay askerlerini gördü. Bölgeyi keşfetmek için çalışmalar yaparken aniden düşman askerleriyle karşılaştı:

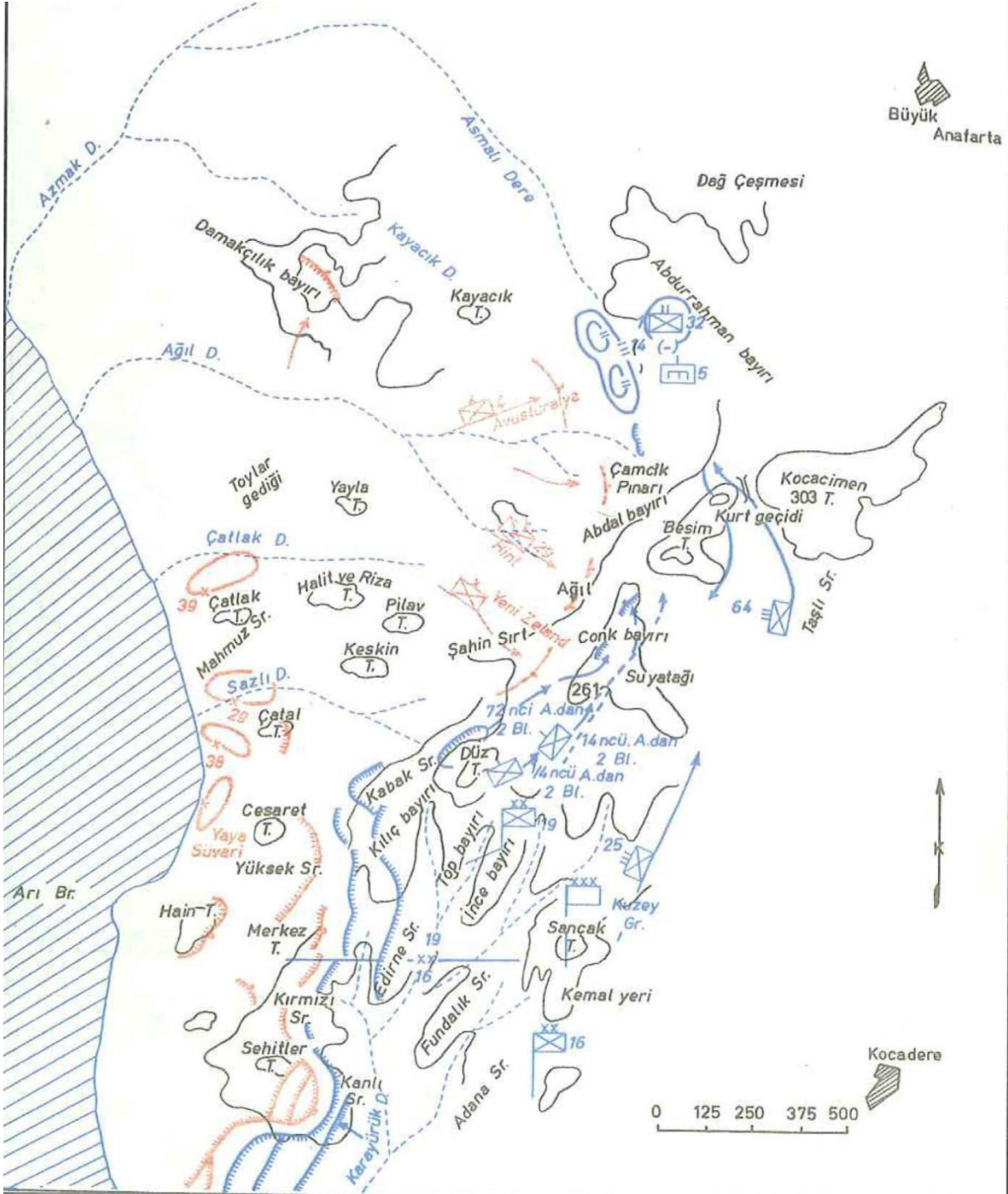
“Birdenbire, gerçek düşman piyadeleri bizden yaklaşık 500 metre uzakta göründüler. Sıra kol vaziyetinde ve biri diğerinin arkasında, pürüzsüz ve mükemmel görünmekteydiler. Sol kolbaşı, beyaz kollukla, İngilizleri yavaş adımlarla çekmekteydi. Önümüzdeki bir dağ yolu boyunca yan yürüyüş kolunda olan askerler, gerçekten yorgun görünmekteydiler ve sürekli olarak bir vadiden çıkarak, büyük sayıya ulaşmaktaydılar. Hemen, daha önce rastladığımız bir bataryanın koruyucu-örtücü birliği olan yaklaşık 20 askerli bir piyade takımını tekrar buldum ve ateş açmalarını emrettim. Aldığım cevap ilginçti: “Biz sadece tabur komutanımız emrederse ateş ederiz.” Daha da neler, artık bu kadarı da fazlaydı! Koştu ve kendimi, küçük bir çukurda bulunan bu askerlerin arasına attım. Neler söylediğimi tam olarak bilmiyordum ama “Her ne olursa olsun ateş edin ve hemen kendinizi karşıdaki İngilizlerin üzerine atın! Ateş etmeden atılın veya ateş ettikten sonra harekete geçin!” dediğimi hatırlıyorum.”⁶³⁶

Burada kendi birlikleri gelene kadar 14.Alaydan ve 72.Alaydan bazı askerlerle ilk savunma hattını oluşturan Kannengiesser, kendi alayları bölgeye geldiği sırada sabah saat 08.00'de bir makineli tüfek mermisiyle göğsünden vurularak yaralandı ve komutayı Kurmay Başkanı

⁶³⁵ M.Kemal, *Anafartalar Muharebeleri'ne Ait Tarihçe*, s.14.

⁶³⁶ Kannengiesser, a.g.e., s.206.

Binbaşı Hulusi'ye bırakarak geriye gönderildi. Yetişen iki alayla savunma kısmen de olsa sağlandı.

Conkbayırı 7 Ağustos Sabahı Saat 06.00⁶³⁷

7 Ağustos sabahı müttefikler her ne kadar gece boyu kaybolup yollarını şaşırırsalar, zayıf verseler ve gereksiz yere çok önemli dakikaları harcasalar da, sabah 08.00'de Allanson komutasındaki Gurkalar Besimtepe'ye yaklaşmış, Avustralyalıların bir kısmı Kocaçimentepe

⁶³⁷ I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi, c.III.

eteklerinde, Johnston komutasındaki Yeni Zelandalılar ise Conkbayırı'nın hemen altında Şahinsirt'ta bulunuyorlardı.⁶³⁸ Bütün gruplar birbirlerinden kopuk, dağınık ve bazıları kaybolmuş vaziyetteydi. Hedefe en yakın olan grup Conkbayırı'nın eteklerinde olan Johnston komutasındaki Yeni Zelandalıydı. Fakat Johnston, sağında solunda müttefik bir birlik göremediği için tepeye saldırmada tereddüt etti ve beklemeye başladı. Nihayetinde bu bekleme ile çok önemli bir fırsatı kaçırmış oldu.

Taarruz etmeye karar verdiğinde saat 11.00'i bulmuştu ve tepe, az sayıdaki Türk tarafından işgal edilmişti. Johnston'ın tereddütte kalıp diğer birlikleri beklemesi tarihçiler tarafından Gelibolu Harekâtı sırasında kaçırılan en önemli fırsatlardan biri olarak görülerek sert şekilde eleştirildi.

Eğer beklemeden kararlı bir şekilde Conkbayırı'na ilerleseydi, onu durdurmak için önünde sadece 20 kişilik bir Türk birliği bulacak ve kolayca tepelyi işgal edecekti.

Sabah saat 09.00'da Besimtepe'ye saldıran müttefik kuvvetleri ise 14.Alayın karşı koymasıyla geriye atıldılar. Savunmadaki Türkler sarsılmalarına ve sayıca az olmalarına rağmen bu taarruzu püskürtmeyi başardılar. Müttefikler bilmedikleri bir arazide son derece yorgun ve bitkin bir şekilde tepelere ulaşabildikleri için taarruzu daha fazla geliştirememişler ve Kocaçimentepe-Besimtepe hattına 200 metre kadar yaklaşarak, dik arazide siper kazarak yeni bir saldırının hazırlıklarına girişmeye başlamışlardı.⁶³⁹

Conkbayırı-Kocaçimentepe'de az sayıdaki Türk askeri sarılmış gözüküyordu. Geriden gelen 25.Alay ve 64.Alay, 14.Alay birliklerini takviye etmişti.

Yeni Zelanda Tugayı, Türk ateşi karşısında Şahinsirt'taki yamaçlarda parçalara ayrılmıştı.

Tugayın güney zirvedeki komutanları arasında da bir birlik havası söz konusu değildi.

Johnston, Conkbayırı'nı ele geçirmek için yapılan saldırının başarısız olduğunu rapor etti.

Godley'de bu gelişmeler sonrası hava kararana kadar bütün teşebbüslerin ertelenmesini kabul etti.⁶⁴⁰

9.Tümen Komutanı Albay Kannengiesser'in yaralanarak cepheyi terk etmesinden sonra yerine 4.Tümen Komutanı Yarbay Cemil getirildi ve kendisine Anafartalar'daki kuvvetlerin komutanlığı da verildi. Yarbay Cemil derhal bölgeye hareket ederek 7 Ağustos saat 13.10'da komutayı ele aldı. Diğer yandan 4.Tümenin 11.Alayı da akşam bölgeye gelirken, donanmadan alınan 11 makineli tüfek yine Yarbay Cemil'in emrine verildi.⁶⁴¹ Gün boyu yapılan karşılıklı ateşlerle ve karşı taarruzlarla müttefik askerlerinin Conkbayırı zirvesinin ele geçirmesi

⁶³⁸ James, a.g.e., s.384.

⁶³⁹ Göncü-Aldoğan, a.g.e., s.114.

⁶⁴⁰ Christopher Pugsley, *Çanakkale: Yeni Zelandalıların Öyküsü*, Çev.: Ülke Evrim Uysal, İstanbul 2015, s.485.

⁶⁴¹ Cemil Conk, *Çanakkale Conkbayırı Savaşları*, Ankara 1959, s.24-25.

önlenmişti. Büyük mücadeleler sonrası düşman askerleri Conkbayırı'na ancak 25-30 metre mesafede durdurulmaya çalışılıyordu.

7/8 Ağustos gecesi Conkbayırı bölgesi İngilizler tarafından yoğun şekilde bombardımana tutuldu. Gece saat 03.00 sıralarında Conkbayırı'nda daha fazla tutunamayan Türk birlikleri geriye, yani doğu istikametine çekilmeye başladılar. Bu durum Conkbayırı ve civarının pratik olarak boş kalması anlamına geliyordu. Aynı saatlerde, kesilen bombardımanın ardından saldırıya geçen Yeni Zelandalılar; Conkbayırı'nın bir kısmını ele geçirmeyi başardılar.⁶⁴²

Aspinall Oglander Conkbayırı'ndaki bu ilerlemeyi anlatırken şu çarpıcı ifadeleri kullanıyor:

“Bir gün önceki tecrübelerle göre bu ilerleyişin pahalıya mal olacağı tahmin olunuyor ve her an ilerdeki yüksek tepelerden şiddetli bir ateş bekleniyordu. Fakat genel bir hayret içinde kıtalar hiçbir engele uğramadan ilerliyorlardı. Sanki bu korkunç tepe göğsünü açmış bekliyormuş gibi hiçbir tüfek ateşi gelmiyordu. Böylece tepe mücadelesiz zapt edildi. Türk piyadesi gitmişti.”⁶⁴³

Yeni Zelandalılar hiç ummadıkları bir şekilde Conkbayırı'nın batıya, yani denize bakan yamaçlarını, bugün Mehmetçik Kitabelerinin bulunduğu 261 rakımlı tepenin denize bakan tarafını ve Conkbayırı zirve noktasının hemen güneyinde, günümüzde var olan yolun hemen iç tarafında bulunan çeşmenin bulunduğu yere kadar olan bölgeyi ele geçirdi.⁶⁴⁴

8 Ağustos şafakla birlikte çarpışmalar yeniden hız kazanmaya başladı. Gün doğmaya başladığında ileride Conkbayırı'nın bir kısmını ele geçiren Yeni Zelandalılar müthiş bir ateş ile karşılaştılar. Zira sağ taraflarındaki Düztepe ve sol taraflarındaki Besimtepe Türklerin elindeydi ve havanın aydınlanmasıyla Yeni Zelandalıları fark eden Türkler yanlardan etkili ateş açarak bunların tepenin zirve noktasında barınmasına imkân vermeyerek bir miktar geri çekilmelerini sağladılar.

8 Ağustos gündüz saatlerinde her iki tarafta Conkbayırı zirvesine yakın noktalarda karşılıklı olarak 30 metre mesafede bulunuyorlardı.

Bir yandan Anafartalar'daki İngiliz çıkarması gelişirken, 8 Ağustos'ta Saros Grubu Komutanı Albay Feyzi'ye Anafartalar Müfrezesi ve Conkbayırı'ndaki 9.Tümen ve diğer birliklerin komutası verildi. Bu komutanlığın adına “Anafartalar Grubu” denildi.⁶⁴⁵

Bu arada bölgeye yeni kuvvetler intikal ettirilirken, 8 Ağustos akşamı yeni gelen 24.Alayla Conkbayırı'ndaki düşmana yapılan taarruz başarısız olmuştu. Yine bölgeye yeni gelen Yarbay Pötrih 9.Tümenin komutasını üstüne alırken, Yarbay Cemil ile yaptıkları değerlendirme

⁶⁴² Göncü-Aldoğan, a.g.e., s.114.

⁶⁴³ Oglander, a.g.e., c.II s.235.

⁶⁴⁴ Muzaffer Albayrak, *10 Ağustos 1915 Conkbayırı Süngü Hücumu*, Çanakkale 2015, s.54.

⁶⁴⁵ *I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi, c.III, s.332.*

sonrası cepheyi ikiye bölerek Kurt Geçidi'nin kuzeyinde 4.Tümenin, güneyinde ise 9.Tümenin bulunmasını kararlaştırdılar. Daha güneyde ise 8.Tümen bulunacaktı. Conkbayırı'nda yaklaşık 12 tabur birbirine karışmış bitkin ve ağır zayıat vermiş durumdaydı.⁶⁴⁶

Komutada da bir karmaşa hâkimdi. Mustafa Kemal yaşanan buhranı çok isabetli bir şekilde tespit etmişti:

“Herhalde Conkbayırı'na gereğinden fazla kuvvet yığılmıştı. Fakat toplanan kuvvetler, intizam ve maksat dâhilinde sevk ve idare edilemediğinden tamamı mağlup ve perişan olmuşlardı. Muharebede kuvvetten çok, kuvveti amaca uygun sevk ve idare etmenin önemli olduğu düşünülüyordu.”⁶⁴⁷

Mustafa Kemal'in tespit ettiği gibi birbirine karışmış ve sürekli düşman baskısı altında olan askerler sevk ve idarenin yetersiz olması sonucu başarı elde edemiyorlardı.

Oysa durum son derece kritikti ve her geçen dakika kötüye gidiyordu. 8 Ağustos gecesi Türk komuta kademesinde önemli bir değişiklik yaşandı. İlerleyen bölümlerde daha ayrıntılı şekilde anlatılacağı üzere, Liman von Sanders Anafartalar Grup Komutanlığını Albay Feyzi Bey'den alarak komutayı Mustafa Kemal Bey'e verdi. 9 Ağustos günü Mustafa Kemal Anafartalar'daki yeni karargâhına giderken, Conkbayırı'nda muharebeler devam ediyordu. Özellikle Allanson komutasındaki az sayıdaki kuvvet bir ara Besimtepe'yi ele geçirmeyi başarsa da topçu ateşi ve Türk karşı taarruzlarıyla geriye çekilmek zorunda kaldılar.⁶⁴⁸

9 Ağustos'ta Anafartalar'da yeni İngiliz kıtalarına karşı taarruza kalkan ve İngilizleri durduran Mustafa Kemal aynı akşam Conkbayırı'na geldi.

Yeni Zelandalıların Conkbayırı ve etrafındaki tepeleri tahkim ederek yerleşme olasılığı, Arıburnu'ndaki Türk kuvvetlerini, hatta bütün savaşın gidişatını tehdit ediyordu.

Buradan yapılacak bir yarma hareketleriyle savaş facia ile son bulabilirdi. 25 Nisan'dan beri edinilen tecrübelerin gösterdiği gibi iyi tahkim edilmiş siperlerde sırtını donanma ateşine dayayan düşmanı söküp atmak neredeyse imkânsızdı.

Mustafa Kemal bölgeyi ve önemini çok iyi bildiği için düşman kuvvetlerinin derhal geriye atılması gerektiğinin farkındaydı. Conkbayırı taarruzunun ne kadar önemli olduğunu şu sözleriyle açıklıyordu: “Bu taarruza çok önem verdiğim, benden önce farklı komutanların

⁶⁴⁶ A.g.e., s.337.

⁶⁴⁷ M.Kemal, *Anafartalar Muharebeleri'ne Ait Tarihçe*, s.14.

⁶⁴⁸ Binbaşı Allanson'un ifadelerine ve raporuna dayanarak bazı yabancı kaynaklar topçu ateşinin İngilizler tarafından açıldığını ve yanlışlıkla kendi askerlerini vurduğunu yazar. Oysa Oglander eserinde bu durumu anlatırken dipnotta şu bilgi verir: “Daha sonra sahil ve donanma topçuları bu ateşin Türk topçusu tarafından yapıldığını bildirmişlerdi.” Ayrıca, bölgede bulunan Tümen Komutanı Yarbay Cemil'de daha sonra yazdığı anılarında bu duruma açıklık getirerek; Açılan bombardımanın 4.Tümen topçusu tarafından açıldığını belirtmiştir. Oglander, a.g.e., c.II, s.243. Conk, a.g.e., s.61.

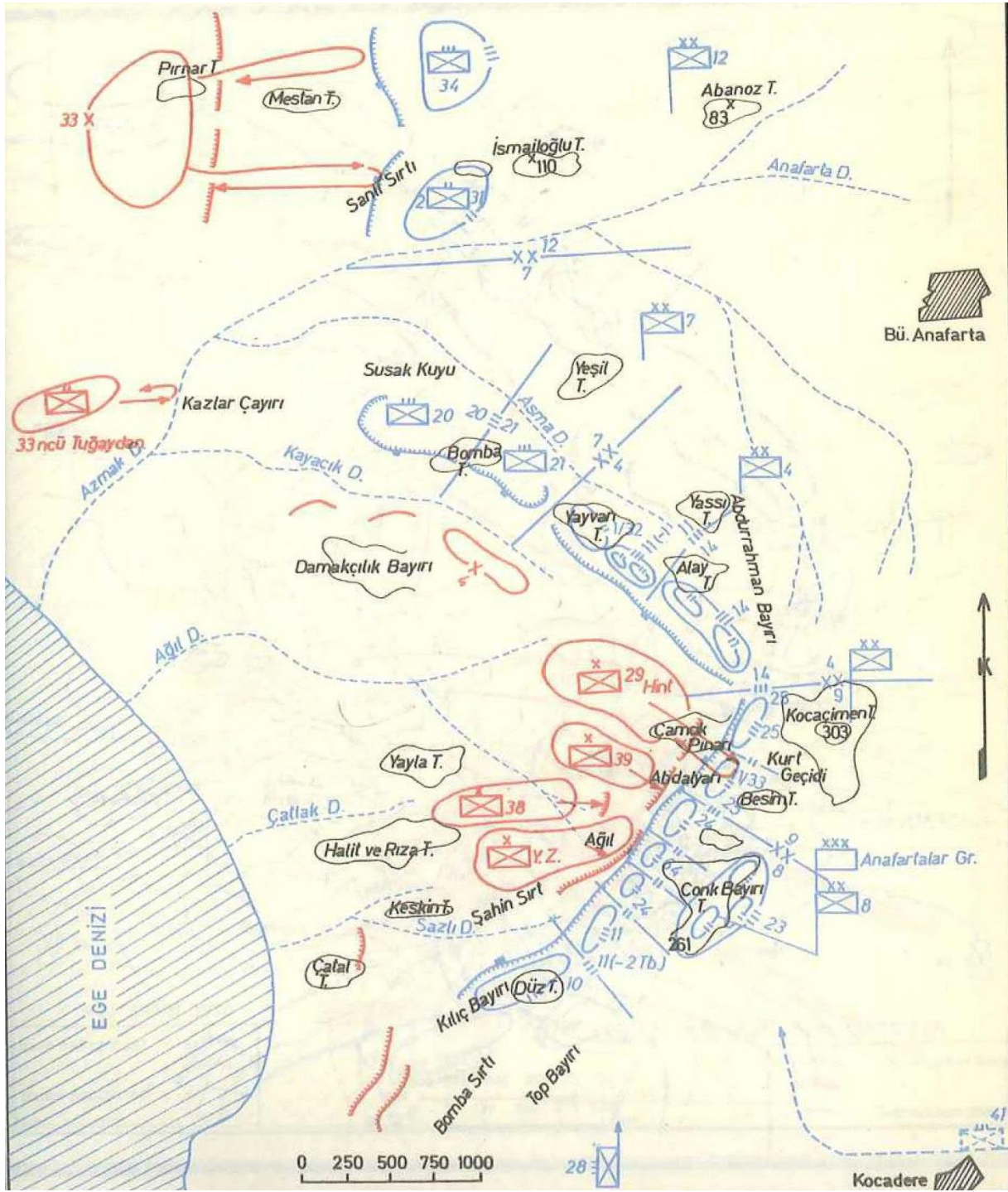
burada yaptıkları taarruzlarla sonuç alamadıklarını bildiğim için bu yeni taarruzu, bizzat başında bulunarak kendim idare etmeye karar vermişim.”⁶⁴⁹

9 Ağustos akşamı bölgede üç gündür çarpışan ve mevcudiyetleri yarıya inmiş, karışık şekilde bulunan birlikler düşmanı kendilerine 25-30 metre mesafede durdurmuş halde bulunuyorlardı. Subay ve er zayıtı fazlaydı. Conkbayırı kesimindeki cepheyi savunan beş ayrı tümeden on alay birbirlerine karışmış şekilde bulunmaktaydı.

Başlarında alay komutanları bulunan ve nizami şekilde görev yapabilir durumdaki birlikler, 8.Tümenin 23. ve 24.Alaylarıydı. Grup emrine verilmiş 28.Alay yolda intikal halinde cepheye gece yarısı varacağı tahmin edilirken, diğer takviye birliği 41.Alayın ise ne zaman geleceği belli değildi.⁶⁵⁰

⁶⁴⁹M.Kemal, *Anafartalar Muharebeleri'ne Ait Tarihçe*, s.33.

⁶⁵⁰ *I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi*, c.III, s.347-348.

9 Ağustos 1915 Conkbayırı⁶⁵¹

Üç gündür gece gündüz aralıksız savaşan Yeni Zelandalılar Conkbayırı'ndaydılar ve Türkleri ciddi şekilde tehdit ediyorlardı. Sürekli yapılan taarruzlar ve Türklerin karşı taarruzları karşısında zayıfları çok fazla artmıştı. Auckland Taburu 12 subay ve 308 er, Otago Taburu

⁶⁵¹ I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi, c.III.

17 subay ve 300 er kaybetmiş, Wellington Taburunun iki bölüğünün 173 kişilik mevcudundan geriye 63 er kalmıştı.⁶⁵²

Yeni Zelandalıların başında ve daima askerlerinin yanında olan ve kahramanca savaşan Yarbay Malone ise bir top mermisi ile öldürülmüştü. Üstelik sahilden Conkbayırı tepelerine kadar olan mıntıkada hala inanılmaz bir düzensizlik vardı:

“Sarıbayır tepelerindeki arkadaşlarımıza destek olma emrini aldık. Bir vadide yarım mil kadar ilerlemiştik ki Türk şarapnelleri kafamızın üzerinde patlamaya başladı. Türkler bu sefer mesafeyi iyi ayarlamışlardı. Vadinin bu kesimi oldukça dardı. Etrafımızdaki tepeler her iki taraftan da dik yükseliyordu. Bu sırada bir başka alay vadiden aşağı inmeye çalışıyordu. Bu alayla dar vadide karşılaştık, herkes yoluna devam etmeye ve Türk şarapnellerinden kaçmaya çalışıyordu. Tarıfsız bir karışıklık meydana geldi. Türkler her zamankinden daha fazla yoğun ateş açmaya başladılar. Bu ateş cehenneminden nasıl çıktım bilmiyorum. Her tarafında askerler vurulup yere düşüyordu. Kaç kişinin vurulduğunu tam olarak bilmiyorum ama şu ana kadar ki en ağır zayıyatımızı burada verdik.(Er Leonard Mitchell Hart)⁶⁵³

Bu sarp arazide, ne yaralılar geriye götürülebiliyor ne de yukarıya asker ve mühimmat ikmali sağlıklı yapılabiliyordu. Türk ateşi karşısında dere yataklarında ve son derece korunaksız arazide kazılan, adlarına siper denemeyecek çukurlarda sıkışmış askerler arazide tutunmaya çalışıyorlardı. Üstelik su ikmali yeterince yapılamadığından Ağustos sıcağında susuzluk çeken askerler bitkin düşmüşlerdi.

9 Ağustos'ta bölgedeki komuta tertibatı yeniden düzenlendi ve General Johnston General Shaw'ın emrine verildi. Yeni Zelandalılar her bakımdan tükendiği için 9/10 Ağustos gecesi bunların geriye alınmasına karar verildi. Birliklerin geriye alınma ve yer değiştirme işlemi tamamlanamadan Türkler saldırıya geçecekti.

Mustafa Kemal 10 Ağustos sabaha karşı 04.30'da düşmana tam cepheden ve baskın şeklinde bir taarruza karar vermişti. Taarruzdan önce topçu ateşi açılmayacak, erler hiçbir şekilde ateş etmeyecekti. Süngülerle tam bir baskın taarruzu yapılarak düşman kuvvetleri tepelerden aşağıya atılacaktı.

8. Tümen komutanı ve kurmay başkanı arka arkaya tekrarlanan taarruzların başarıya ulaşmadığını, birliklerin yorgun ve birbirine karıştığını ve yeni gelecek iki alaydan 41. Alayın henüz nerede olduğunun bilinmediği ve tek bir alayla düşmanın Conkbayırı'ndan sökülemeyeceğini Mustafa Kemal'e iletiler. Mustafa Kemal komutanların taarruzla ilgili bu şüphelerine hak verse de, taarruz planını değiştirmeyeceğini belirterek hazırlıkların tamamlanmasını istedi.

⁶⁵² Oglander, a.g.e., c.II, s.339.

⁶⁵³ Harper, a.g.e., s.246-247.

Planının başarıya ulaşacağından emindi:

“Çünkü ben düşmanı şiddetli ve seri bir baskınla mağlup edebileceğimize inanmıştım. Bunun için çok kuvvetten ziyade, çok dikkatli ve fedakârca bir sevk ve idarenin amacı sağlayacağına karar vermiştim.

Düşmana kesinlikle tüfek ve tabi ki top ateşi yapılmayacaktı. Askerler süngü takacaklardı. Kararlaştırılacak anda, taarruz düzenindeki asker hücum yürüyüşüyle düşmana atılacak ve öndeki avcı hattı da ona katılacaktı. Bir dakika sonra mesele halledilmiş olacaktı.”⁶⁵⁴

Conkbayırı’nda hücum cephesinde 24.Alayla bazı birliklerin perakende askerlerinden oluşan bir avcı hattı bulunuyordu. 23.Alay Conkbayırı’na, yeni gelmekte olan 28.Alay bunun solunda olarak Şahinsirt’a karanlıkta son derece sessiz ve düzen içinde avcı hattının 20-30 adım kadar gerisinde taarruz cephesi boyunca harp safı düzeni alacaklardı.41.Alaydan haber alınmadığından plana dâhil edilmemişti.⁶⁵⁵

Saat 04.30’a geldiğinde Türk askerleri süngülerini takmış, verilecek işaretle düşmanın üzerine atılacak şekilde bekliyordardı.

“Gün doğmak üzereydi. Çadırımın önüne çıktım. Hücum edecek askeri görüyordum. Oradan hücumun yapılmasını gözleyecektim. Gecenin karanlık perdesi tamamen kalkmıştı. Artık hücum anıydı. Saatime baktım. Dört buçuğa geliyordu. Birkaç dakika sonra ortalık tamamen ağaracak ve düşman askerlerimizi görebilecekti. Düşmanın piyade ve mitralyöz ateşi başlar, kara ve deniz toplarının mermileri bu sıkı düzende duran askerimiz üzerinde bir defa patlarsa, hücumun imkânsızlığından şüphe etmiyordum. Hemen ileri koştum. Tümen Komutanına rastladım. O ve her ikimizin refakatinde bulunanlarla hücum safının önüne geçtim. Çok seri ve kısa bir teftiş yaptım. Önünden geçerek yüksek sesle askerlere selam verdim.

Dedim ki: “Askerler! Karşımızdaki düşmanı mağlup edeceğimize hiç şüphe yoktur. Fakat siz acele etmeyin. Önce ben ileri gideyim. Siz, ben kırbacımla işaret verdiğim zaman hep birden atılırsınız!”

Komutan ve subaylara da askerlerin dikkatini işaretime çekmelerini emrettim. Ondan sonra hücum safının önünde bir yere kadar ileri gidildi ve oradan kırbacımı havaya kaldırarak hücum işaretini verdim.

Bütün askerler, subaylar artık her şeyi unutmuşlar, bakışlarını, kalplerini verilecek işarete yönelmiş bulunuyorlardı. Süngüleri ve bir ayakları ileri uzatılmış askerlerimiz ve onların önünde, tabancaları, kılıçları ellerinde subaylarımız kırbacımın aşağı inmesiyle demirden bir kitle halinde aslanca bir hücumla ileri atıldılar. Bir saniye sonra düşman siperleri içinde göğe yükselen sestен başka bir şey duyulmuyordu! “Allah Allah”

Düşman silah kullanmaya fırsat bulamadı. Boğaz boğaza kahramanca mücadele sonucunda ilk hatta bulunan düşman tamamen imha edildi.”⁶⁵⁶

Mustafa Kemal’in işaretinden sonra süngü takmış askerler önlerinde subayları olmak üzere hep birden ileri atıldılar. Mesafenin kısalığından dolayı düşman siperlerine kısa sürede ulaşıldı ve Yeni Zelanda ve İngiliz askerlerinden oluşan iki taburluk kuvvet karşı koymaya

⁶⁵⁴ M.Kemal, *Anafartalar Muharebeleri’ne Ait Tarihçe*, s.37.

⁶⁵⁵ Muzaffer Albayrak, *10 Ağustos 1915 Conkbayırı Süngü Hücumu*, s.63.

⁶⁵⁶ M.Kemal, *Anafartalar Muharebeleri’ne Ait Tarihçe* s.39-40.

fırsat bulamadan geri kaçmaya başladı. Çarpışma kısa sürdü. İlk hatta kaçmaya fırsat bulamayan düşman askerlerinin tamamı imha edildi. Dehşet verici bir manzaraydı. Şaşkınlıktan serseme dönen İngiliz ve Yeni Zelandalılar, birdenbire, ufuk hattının üzerinden boşanan, ateş etmeden süngüleriyle ilerleyen, karanlık, yoğun Türk kütlelerini gördüler⁶⁵⁷:

“Saat 4’te gün ışıdığında herkes kendini güvencede hissediyordu ve yeniden siper kazmaya başlamıştık; o sırada keşfe çıkanlar binlerce Türk’ün dört bir yandan geldiklerini bildirdiler. Hazırlanmaya zaman bulamadan şarapnel ve makineli tüfek ateşi altına girdik, askerler düşmeye başladılar. A ve C bölükleri göz açıp kapayıncaya kadar tükendi. Silahlarımızı bile alamadan açık arazide kısıtılmıştık.(Onbaşı A.G.Scott)”⁶⁵⁸

Tepelerden aşağı sel gibi Türk askerleri akıyordu:

“Omuz omuza gelmekte olan kütlenin önünde, küçük asker gruplarının kaçıştığını, dere kollarının içinde dağıldığını, kambur tümseklerin gerisinde siper aldıklarını, çalılıkların arasında bir sel yatağından öbürüne geçtiklerini, ileri sürünerek yokuş yukarı ateş ettiklerini görüyorduk.”⁶⁵⁹

Bu muazzam taarruz karşısında dağılan İngiliz ve Yeni Zelandalıların kaçışını, havanın aydınlanmasıyla devreye giren kara ve deniz topçusunun çabası ve Apex diye adlandırdıkları Şahinsırtı’nın güney zirvesinden açılan yoğun makineli tüfek ateşi durdurmuştu. Conkbayırı-Besimtepe hattı tamamen ele geçirildikten sonra düşman bombardımanı bu tepeleri cehenneme çevirmişti.⁶⁶⁰

Açılan yoğun makineli tüfek ateşi küteller halinde aşağı akan Türk dalgalarını kırdı ve Türk askerlerini zorlukla durdurabildi.⁶⁶¹

Durumu değerlendiren Mustafa Kemal taarruzun sonlandırılmasını emretti. Havanın aydınlanmasıyla zayıf artmaya başlamıştı. Hücumu daha fazla devam edilirse kazanılan arazi elden çıkabilirdi. Öğlen taarruz durdurulduğunda 261 rakımlı tepeden Besimtepe’ye kadar bütün hakim arazi kesin olarak Türklerin elindeydi. Conkbayırı ve Besimtepe’nin batı yamaçları ve Ağıl bölgesi düşmandan temizlenmiş, Şahinsırtı bütünüyle ele geçirilememiş fakat düşman Conkbayırı’nı bir daha tehdit edemeyecek kadar aşağı atılmıştı. Artık yapılacak iş kazanılan arazide tahkimat yapmak ve hattı güçlendirmekten ibaretti.

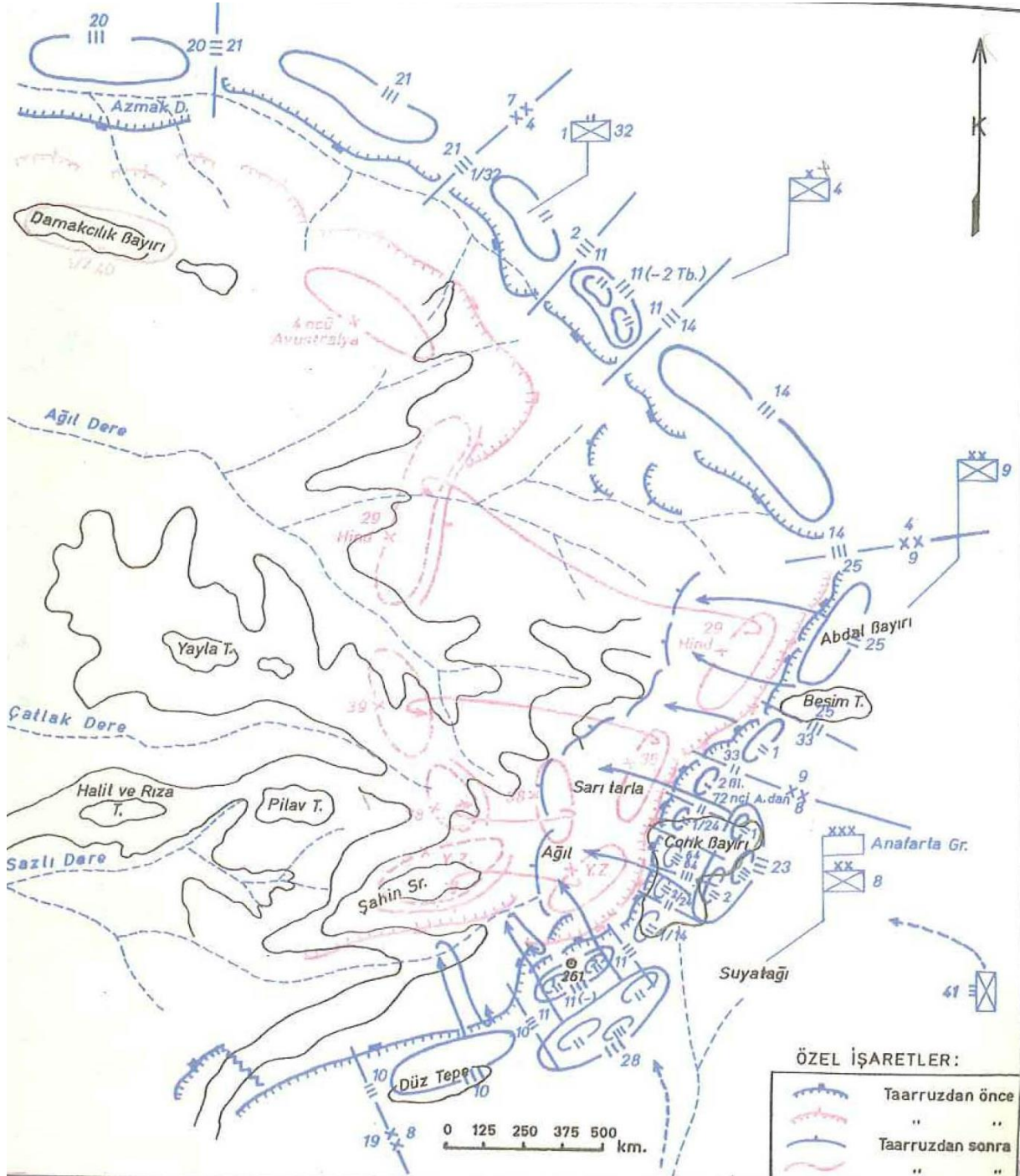
⁶⁵⁷ James, a.g.e., s.421.

⁶⁵⁸ Steel-Hart, a.g.e., s.185.

⁶⁵⁹ James, a.g.e., s.421.

⁶⁶⁰ Bu topçu ateşi esnasında göğsüne bir şarapnel parçası isabet eden Mustafa Kemal, bu parçanın cebindeki saate isabet etmesi sonucu yara almadan kurtulmuştur. Daha sonra kendisi bu saati Liman von Sanders’e hediye etmiştir.

⁶⁶¹ Bean, a.g.e., c.II, s.710.

10 Ağustos 1915 Türk Karşı Taarruzu⁶⁶²

Dört gün süren Conkbayırı Muharebeleri'nde her iki tarafın zayıtı da fazlaydı. 10 Ağustos Türk taarruzunda General Baldwin ve kurmay başkanı ilk hatta çarpışırken ölmüş, General Cooper ise ağır şekilde yaralanmıştı. Warwickshire müfrezesi tek bir adam kalmayınca kadar ölmüştü. 6.Royal Irish Taburu bütün subaylarını ve erlerin yarısını kaybetmişti. 29.Tugay karargâhının bütün subayları ya ölmüş ya yaralanmıştı.⁶⁶³

⁶⁶² I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi, c.III.

⁶⁶³ Oglander, a.g.e., c.II, s.342.

Bu dört gün içerisinde toplam müttefik kaybı yaklaşık 12.000 kişiydi. Türk kayıpları ise 9.200 kişiyi geçiyordu. Dört gün boyunca arazide kalan ve ulaşılabilen cesetler ancak 10 Ağustos'tan sonra bölgenin nispeten sakinleşmesiyle gömülebildi.

Anzakların Sarıbayır Harekâtı, Türklerin Conkbayırı Muharebeleri ismini verdiği bu savaş Çanakkale Muharebeleri içinde çok önemli bir yer teşkil eder. Zira İngilizler adına siper savaşına dönüşen muharebelerin kilidini açmanın tek yolu, Conkbayırı-Kocaçimentepe'yi ele geçirmektir.

Oysa 10 Ağustos Türk taarruzuyla Anzakların Conkbayırı-Kocaçimentepe hattını ele geçirme planı tamamen ve kesin bir başarısızlığa uğradı. İngilizler bir daha bu tepeleri ele geçirecek, hatta zorlayacak duruma dahi gelemeyecek şekilde yenildiler.

Tarihçiler bu başarısızlığın sebepleri tartışılırken, her ne kadar Anzak ve İngiliz komutanları eleştirse de, planın en baştan beri aşırı ihtiraslı ve iddialı oluşu, arazinin son derece sarp ve geçit vermez oluşu gözlerden kaçmamalıdır.

Aylardır savaşmaktan tükenmiş, hastalıktan bitkin düşmüş ya da savaşacakları araziye hiç tanımayan askerlerin, keşif yapılmamış çok engebeli ve tehlikeli arazide, sıkı bir zaman çizelgesine göre gece saldırısına girişmelerini beklemek anlamsız derecede iyimserlikti.⁶⁶⁴

Her şeye rağmen, Türk komuta heyetinin son derece yanlış bir değerlendirme yaparak tamamen savunmasız bıraktığı bu tepeleri ele geçirme şansı (özellikle 8 Ağustos tarihinde) İngilizlerin ayaklarına kadar geldi. Fakat bu şans değerlendirilemedi.

Türk komuta heyetinin bölgede gerekli keşifleri yaptırmaması ve haber alma faaliyetlerinde bulunmaması, Conkbayırı kesimindeki savaşlarda Boğazın savunmasını tehlikeye düşürmüştür.⁶⁶⁵

İngilizler adına asıl talihsizlik, tıpkı 25 Nisan'da olduğu gibi en kritik yerde Albay Mustafa Kemal'in karşılarına çıkmasıdır.

Hamilton, karşıındakinin Mustafa Kemal olduğunu bilmeden bu talihsiz karşılaşmayla ilgili 10 Ağustos günü Conkbayırı'nda yapılan Türk taarruzu hakkında şu notları yazıyor:

“Conkbayırı tepelerine yaklaşmış ve düşmanla 30-40 metrelik mevzilerde iki gün, iki geceden beri karşı karşıya idik. Tutunmuştuk. Türkler bu ana kadar işgal ettiğimiz mevzileri geri alamamışlardı. Conkbayırı'nda Türkler çok iyi bir komutana sahipler, bunu eklemeliyim.

Başlarındaki generaller bizi baskınla bastırmadıkça yenemeyeceklerini biliyorlar. Durmadan baskın taarruzu deniyorlar.”⁶⁶⁶

⁶⁶⁴ Prior, a.g.e., s.261.

⁶⁶⁵ *I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi*, c.III, s.353.

⁶⁶⁶ Hamilton, a.g.e., s.261.

Mustafa Kemal'in taktik dehasının öne çıktığı 10 Ağustos saldırısıyla Çanakkale Muharebelerinin kaderi artık tamamen Türklerin lehine dönmüştür ve Arıburnu sırtlarından başlayıp Conkbayırı'na kadar uzanan tepelerde savaşın sonuna kadar ufak mevzi çarpışmaları hariç askerler siperlerinden çıkmayacak, savaşın sonuna kadar bir daha büyük harekâtlar ve taarruzlar gerçekleştirilmeyecektir.

15.6 Anafartalar (Suvla) Çıkarması:

Bu çıkarmayı gerçekleştirecek olan ve Kitchener Ordusu ismiyle anılan ve yarımadaya yeni gönderilen İngiliz askerlerinden oluşan 9.Kolordunun aldığı eğitim kötüydü. Askerleri tecrübesizdi ve astsubayları gereken donanım ve deneyimden yoksundu. Özellikle, Suvla'da yapılacak olan zor ve karışık manevra harekâtlarına göre değil, Fransa'da, batı cephesinde klasik siper savaşının gerektirdiği şartlara göre eğitilmişlerdi.

Her şeye rağmen, karaya ayak basacak olan bu kolordunun gerek insan sayısı, gerek teçhizat ve gerekse baskın tarzında karaya çıkmanın vermiş olduğu avantajlarla şansı Türklere göre yüksek gözüküyordu.⁶⁶⁷

Genel hatlarıyla Hamilton'un Suvla çıkarması planı şu idi:

6-7 Ağustos'ta ani bir baskınla Türkleri geriye atarak, gün doğuncaya kadar Suvla Limanı'nı çevreleyen tepeleri alabilecek bir örtü kuvveti süratle sahile çıkarılacaktı. Gün doğduktan sonra bu örtü kıtaları geniş miktarda takviye edilerek, icabında Kocaçimentepe'yi zapt etmek için Anzak kuvvetlerine yardım edebilecek vaziyete girecekti, geri kalan kuvvetler mümkün olan en hızlı şekilde Suvla Limanı'na çıkarılacaktı.⁶⁶⁸

Gece çıkarması için üç kıyı seçilmişti. B ve C ismi verilen kıyılar Küçük Kemikli Burnu'nun hemen güneyinde, A ismi verilen kıyı ise Suvla Limanı'nın içinde Tuzla Gölü'nün denizle bağlantısını sağlayan bölgedeydi. Ertesi sabah gün doğduğunda Suvla içerisindeki en uygun kıyı bölgesi seçilerek çıkarma o bölgeden devam edecekti. Bunun için gece çıkan birliklerin karşılarındaki Türkleri geriye atması ve çıkarma bölgesini güvenli hale getirmeleri şarttı. Gece çıkarması üç kademe halinde yapılacaktı. Birinci kademe Tümgeneral Hammersby komutasındaki 11.Tümeninden üç piyade tugayı karaya çıkarılacaktı.(10.300 insan)

Askerler Muhriplerle sahile mümkün olan en yakın mesafeye kadar girdikten sonra duba ve sandallarla kıyıya taşınacaklardı. Her şey yolunda giderse bu üç tugayın 1 saat içinde karaya çıkarılması planlanıyordu.⁶⁶⁹

⁶⁶⁷ Major Stuart J.Archer, *Command Crisis: Influence of Command culture On The Allied Defeat At Suvla Bay*, 2014, s.21.

⁶⁶⁸ Ogländer, a.g.e., c.II, s.247.

⁶⁶⁹ Anafartalar çıkarmasında "Böcek" adı verilen, resmi adları X Layteri olan büyük mavnalar kullanılmıştır. Bu mavnalar kıyıya iniş çıkışı hızlandırıp kolaylaştırdığı gibi Suvla Koyu gibi sığ sularda da rahat hareket etme kabiliyetine sahiptiler. Modern çıkarma gemilerinin öncüsü olan bu mavnalar Ağustos ayından seferin sonuna

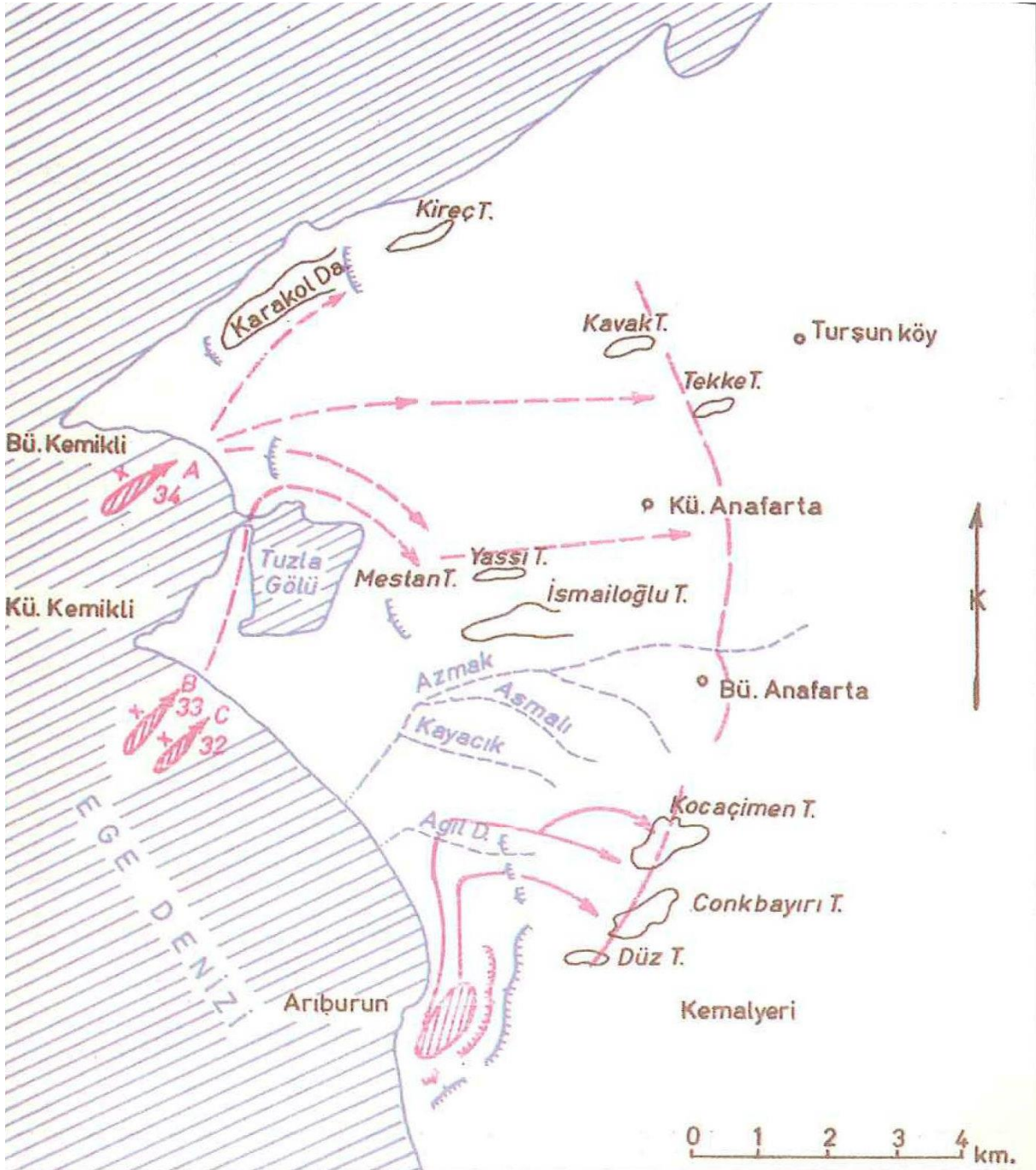
A kıyısına çıkan birlikler, Tuzla Gölü kuzeyindeki Softatepe'yi ele geçirdikten sonra, bir kısmıyla Kireçtepe-Karakoldağı istikametine yönelecek; bir taarruz grubu, Tekketepe'ye taarruz ederken diğer bir taarruz grubu, B ve C kıyı bölgelerine çıkan kuvvetlerle iş birliği yaparak Yassitepe-Küçük Anafarta genel istikametine ilerleyecekti. B ve C bölgelerine çıkan kuvvetler ise önce Lalababa Tepesi'ni ele geçirerek Tuzla Gölü'nün kuzeyinden dolaşıp A kıyısına çıkarma yapan birliklerle koordineli olarak taarruzunu sürdürecekti.⁶⁷⁰

Planın en önemli anahtarı baskın etkisi ve hızı. Birlikler bir avuç Türk askerini gafil avlayıp, olabilecek en hızlı şekilde hedeflerini ele geçireceklerdi.

kadar kullanılmışlardır. Ian Hamilton bu mavnalar olmadan yapılan 25 Nisan çıkarmalarında büyük sorunlar yaşandığını tecrübe ettiği için, Ağustos çıkarmasında mavnaların Çanakkale önlerine gelmesi için yoğun çaba harcamıştır.

⁶⁷⁰ *I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi*, c.III, s.359.

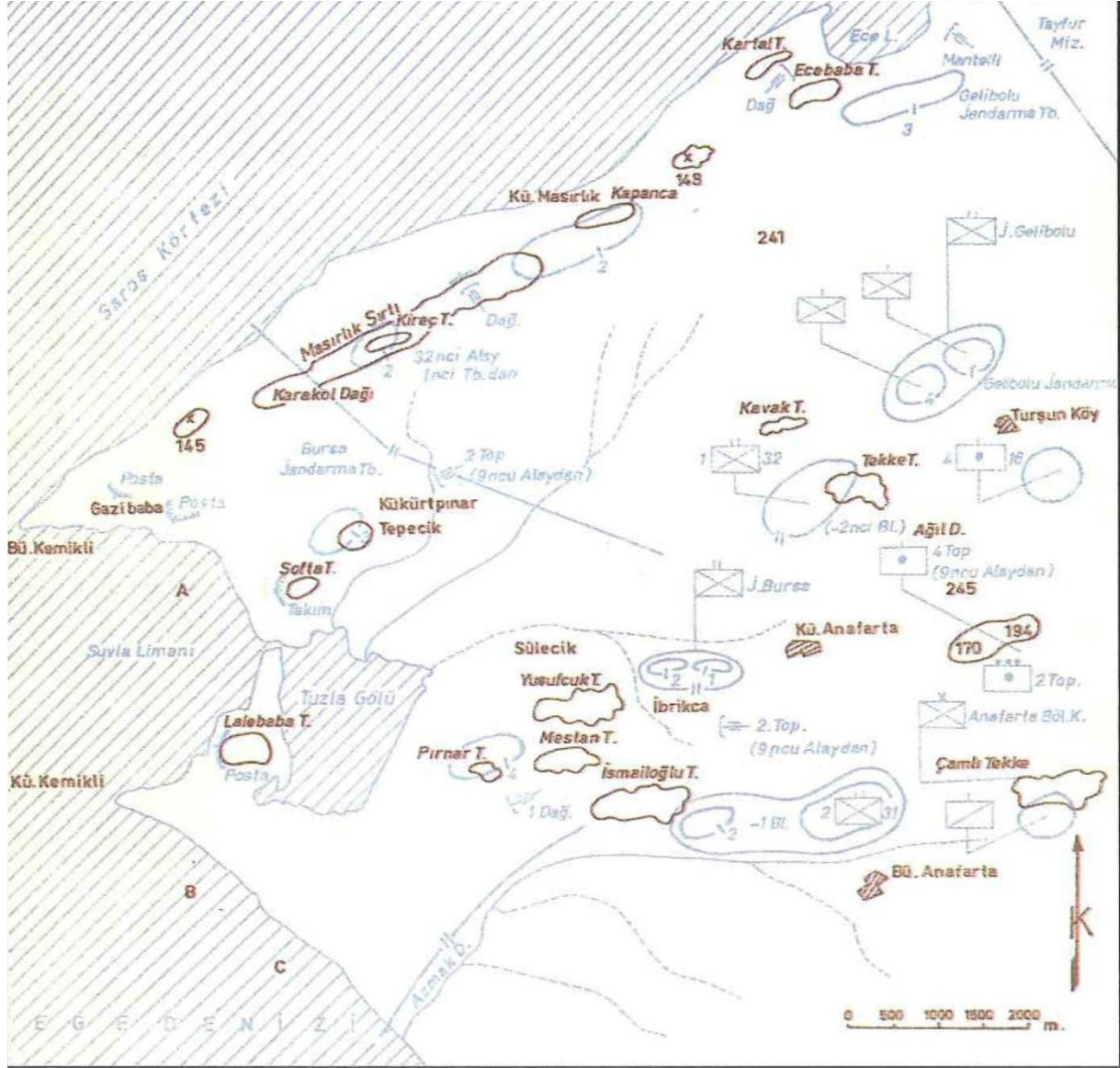
Çıkarma Yapılacak Sahiller ve Hedefleri⁶⁷¹

Anafartalar bölgesindeki Türk kuvvetleri; Kuzey Grubuna bağlı olarak, Ece Limanı'ndan Azmakdere'ye kadar uzanan geniş bir bölgeye yayılmış haldeydiler. Yarbay Wilmer komutasındaki bu kuvvetlerin kuruluşu ise şöyleydi:

İki piyade taburu (31. Alayın 2. Taburu ve 32. Alayın 1. Taburu) ile Gelibolu ve Bursa Jandarma Taburları, bir süvari bölüğü ve bir istihkâm bölüğü ile iki dağ ve bir sahra bataryasından oluşmaktaydı. İnsan mevcudu da 3.000 kişi kadardı.⁶⁷² Topçu gücü ise toplam 12 namluydu.

⁶⁷¹ I. Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi, c.III.

Yarbay Wilmer elindeki kuvveti Liman von Sanders'in kıyıları zayıf kuvvetlerle tutma prensibi gereği gerideki tepelere serpiştirmişti. Zaten elinde savunduğu bölgeye oranla son derece az sayıda asker vardı ve bu prensip sonucu birliklerin geride bekletilmesiyle çıkarma yapılacak sahillerin bomboş bırakılacak olması anlamına geliyordu. Anafartalar Bölge Komutanının karargâhı Çamlıtekke'deydi.

Anafartalar Bölgesi Savunma Düzeni (6 Ağustos 1915)⁶⁷³

6 Ağustos'ta çıkarma yapacak birlikler (32. ve 33. Tugaylar) karaya çıkmak için zifiri karanlık içerisinde mavnalar ile B sahiline ilerlemeye başladılar. Sahilde en ufak bir hayat belirtisi yoktu çünkü bu sahilde çıkarmaya karşı koyacak tek bir Türk askeri yoktu. Bu kıyıları savunulmuyordu. İngilizler son derece rahat bir şekilde ayakları suya bile değmeden karaya çıktılar. Saat 22.00'ye kadar dört tabur hiç zayıt vermeden karaya hızlı bir şekilde çıkarıldı.

⁶⁷² A.g.e., s.358.

⁶⁷³ I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi, c.III.

Lalebaba(Lalababa) tarafında ise 31.Alay 2.Tabura bağlı 3.Bölük askerleri karaya yaklaşan İngilizlere ateş açtılar ve ciddi zayıt verdirdiler. Buradaki çatışma yeni İngiliz ordusunun I.Dünya Savaşındaki ilk çatışmasıydı. Buraya çıkarma yapan subay ve erlerden üçte biri savaş dışı kaldılar. İstekli ama tecrübesiz olan askerler Lalebaba'yı ele geçirdiler fakat çatışmanın büyüklüğüne oranla hayli fazla kayıp verdiler.⁶⁷⁴ Hayatta kalan Türk askerleri arkalarının çevrildiğini anlayınca ateş ederek geri çekildiler.

32. ve 33. Tugaylar başarılı şekilde karaya çıktılar fakat A kumsalına çıkması gereken 34.Tugay askerleri diğerleri kadar şanslı değildi. Tıpkı 25 Nisan'da Arıburnu'nda olduğu gibi çıkarma tekneleri yanlış yerde düzen almışlardı.

Ayrıca birlikler kıyıya yaklaşırken, karadan aydınlatma fişekleri atılmış ve kıyıya uzak mesafedeyken Türk askerleri tarafından fark edilmişlerdi. Suvla'nın sığ sularında kalan çıkarma teknelerinden atlayan askerler, boğazlarına kadar gelen suda ilerlerken Türk ateşi altında kaldılar. Arthur Beecroft Suvla'da karaya çıktıktan sonra günlüğüne şu satırları yazıyor:

“Karaya çıktıktan sonra ilk kötü darbeyi yedim. En yetenekli adamlarımdan çavuşumla pozisyonumuzu tartışırken yüz yüze duruyorduk. Benim arkam düşman tarafına doğru dönükken çavuş birden ayaklarımın dibine düştü. Bir kurşun diz kapağına isabet etmişti. O kurşun nasıl bana dokunmadan onun dizine isabet etti sonsuza dek gizemini koruyacak. Sanıyorum kurşun bacaklarımın arasından geçmiş olmalı”⁶⁷⁵

Deniz Astsubayı Henry Denham devriye botlarından birindeydi:

“Birden kıyından sert bir ses duydum ki, bu herhalde tüfeklerin horozlarının sesi olmalıydı, birkaç saniye sonra bir el ateş edildi ve bunu yüzlercesi izledi”⁶⁷⁶

34.Tugay ilk karışıklığı atlattıktan sonra Softatepe'ye doğru ilerlemeye başladı. Bu sıralarda vakit gece yarısını geçmişti. İngilizlerin çıkarma haberi alınınca Softatepe'ye takviye birlikler gönderildi. Bu tepede İngilizlerle sert çatışmalar yaşandı. Türkler bazı yerlerde İngilizleri sahile doğru kovaladılar fakat sahildeki İngilizler tarafından geri atıldılar.⁶⁷⁷

7 Ağustos sabahı gün doğduğunda sahilde hala zayıfta olsa Türk ateşi hissediliyordu.

Suvla'nın etrafındaki tepeler hala temizlenememişti ve bazı birliklerle temas-irtibat kesilmiş, sahilde düzen bozulmuş haldeydi. 11.Tümen Anafartalar Ovası'ndaki tepeleri ele geçirme hedefinden çok uzaktaydı. Daha Softatepe bile ele geçirilememişti. Gece sahilin hemen

⁶⁷⁴ Tabur Komutanı Yarbay Edward Chapman, Binbaşı Roberts ve Yüzbaşı Wilfrid Chapman gibi subaylar bu saldırıda öldürüldüler.

⁶⁷⁵ Arthur Beecroft, *Gallipoli: A Soldier's Story*, Great Britain 2015, s.42.

⁶⁷⁶ Steel-Hart, a.g.e., s.189.

⁶⁷⁷ Bu yapılan karşı taarruz son derece az sayıdaki askerle yapılmıştı ve İngilizlerin sahildeki köprübaşının ne kadar zayıf olduğu anlaşılmıştı. Ciddi bir taarruzla İngilizler denize dökülebilir ve yeni birliklerin karaya çıkarılmasına izin verilmeyebilirdi fakat elde böyle bir karşı taarruz için yeterli sayıda asker yoktu.

önündeki bir kum setine çıkan komutanlar burayı Softatepe sanmış, fakat gün doğunca yaptıkları bu hatanın derhal farkına varmışlardı. Saat 05.30'da Lalebaba'dan harekete geçen iki taburluk bir kuvvet Softatepe önüne geldiğinde tepenin önündeki İngiliz birliklerini tamamen birbirine karışmış vaziyette buldu.

Tepeyi son ana kadar kahramanca savunan Bursa Jandarma Taburuna ait 100 asker vazifelerini yaparak ve orduya zaman kazandırmayı başarmışlardı. Bu 100 asker kendilerinden çok üstün İngiliz askeri karşısında daha fazla dayanamayarak geri çekildi.⁶⁷⁸ Böylece İngilizler bu küçük tepeyi planlanandan tam 6 saat sonra ancak 07.30'da ele geçirebildiler.

Çıkarmayı Jonquil gemisinden takip eden 9.Kolordu Komutanı ve Karargâhının ise karada olup bitenlerden haberi yoktu. Dolayısıyla Başkomutan Hamilton'da saatlerdir çıkarmanın ne durumda olduğundan habersizdi. Alabildiği tek rapor saat 02.00'de ve şöyleydi: "A sahilindeki hafif tüfek sesleri kesilmiştir. B sahilinde tam bir sükûnet"⁶⁷⁹

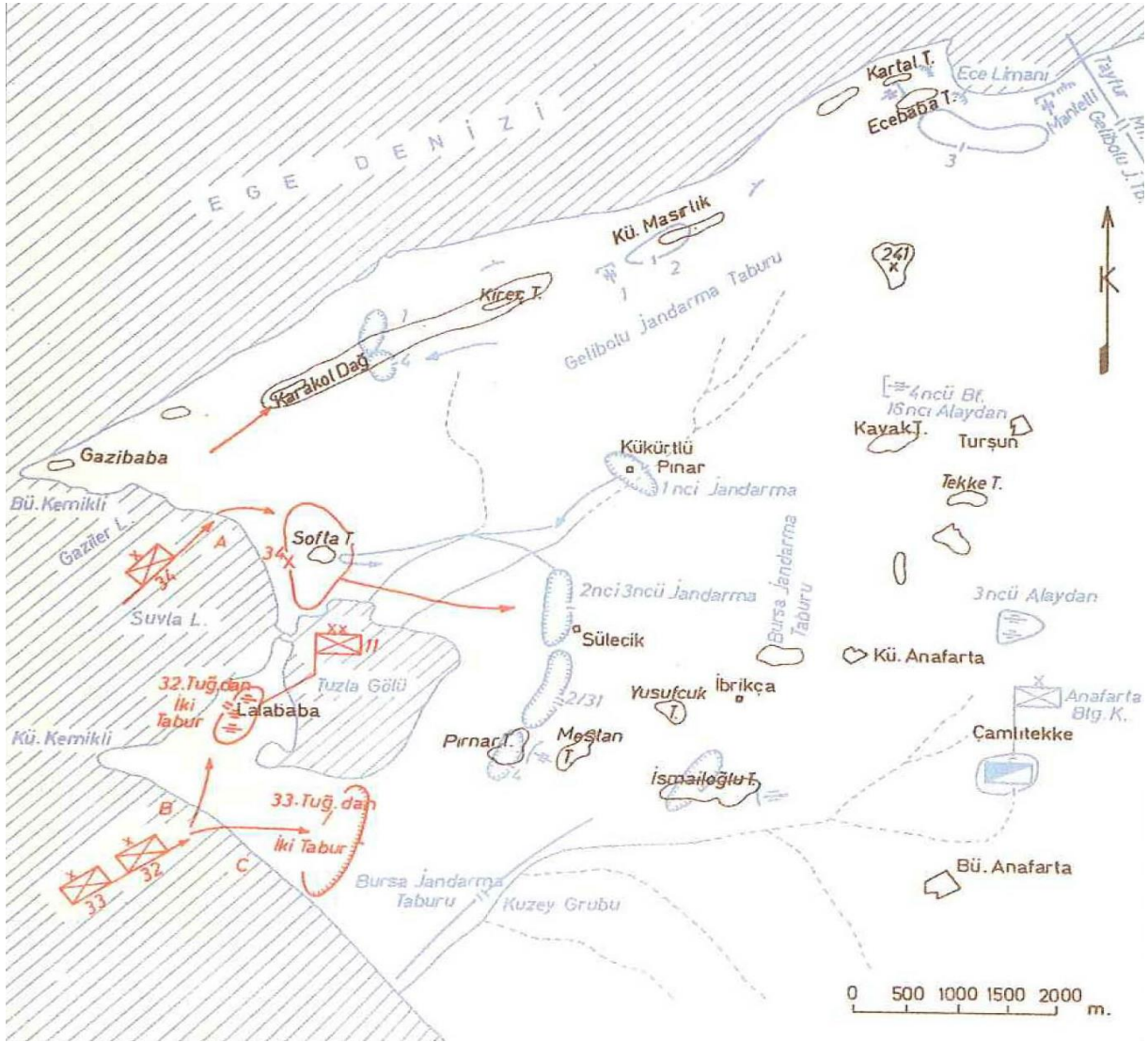
Her ne kadar bu resmi bir rapor olmasa da, çıkarmanın başarılı olduğu anlaşılmıştı. Ancak saatler sonra çıkarmanın zayıtsız başarıyla yapıldığı, fakat karaya çıkan birliklerin karışıklık içerisinde ilerleyemediği anlaşıldı.

Sabah saatlerinde yeni çıkarılacak olan İngiliz birliklerinin nereye çıkarılacağı tartışma konusu olmuştu, özellikle Kireçtepe'yi ele geçirmekle görevli birlikler bu noktaya yakın olan A sahiline çıkarılmayarak daha güneye yönlendirilmişlerdi. C sahilinde de çıkarmalarda aksaklıklar yaşandı.

İlk hedeflerden biri olan Pırnarstepe'ye ise harekât bile düzenlenmemişti. 32. ve 34.Tugaylar fena halde birbirine karıştığından ileri harekât yapılamıyordu. Oysa İngilizler adına son derece kritik saatler geçiyordu. Pırnarstepe ve İsmailoğlu Tepe derhal seri şekilde ele geçirilmeliydi. Keşif kollarından Türklerin Anafarta Ovası'nda çok az kuvveti bulunduğu raporları gelmişti. Tümen ve tugay komutanlarının taarruz hakkında tartışmaları, raporların gidip gelmesindeki aksaklıklar, gecikmeler, yanlış haberler ve birliklerin yeterli sevk ve idareden yoksun olması sonucu bütün gün tepelere taarruz edilemedi.

⁶⁷⁸ Taburdan 500 kişi gün doğmadan geri çekilmeye başlamış ve tepede 100 asker bırakılmıştır.

⁶⁷⁹ Oglander, a.g.e., c.II, s.273.

7 Ağustos 1915 Sabahı⁶⁸⁰

Bu noktada özellikle General Sitwell'in ileri hareket etmek yerine, bulunduğu hattı sağlamlaştırılmayı tercih etmesinin etkili olduğu açıktır. Sitwell gün boyu taarruz etmek için hiçbir kararlı adım atmadı. Diğer tugay komutanlarının taarruza geçilmesi ile ilgili görüşlerine ise şiddetle direndi. Bütün çıkarmadan sorumlu General Stopford ise Jonquil gemisindeydi, karaya bile çıkmamıştı.

Bu, karadaki karışıklığın artarak devam etmesine ve birliklerin organize edilememesine yol açtı. Mevcut şartlar altında değerlendirme yapacak, birlikleri organize edip sorumluluk alarak harekete geçirecek kudretli bir komutanın eksikliği göze çarpıyordu. Aslında bütün Anafartalar Muharebeleri boyunca İngilizler adına en büyük talihsizlik kudretli bir komutanın eksikliğiydi. Dirayetli ve organizasyon kapasitesi yüksek bir komutan Suvla'da yaşanan hadiselerin kaderini değiştirebilirdi.

⁶⁸⁰ I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi, c.III.

Komutanların kafa karışıklığı devam ederken zorlu arazide Ağustos sıcağında ilerlemeye çalışan İngiliz askerleri müthiş bir susuzluk sorunu ile karşı karşıyaydılar:

“Çıkarmada mataralarımızın içindeki sudan başka suyumuz yoktu. Zaman zaman ufak yudumlarla su içmemek imkânsızdı. Bu yüzden yavaş yavaş mataralarımız boşaldı. Azgın bir susuzluk başladı. “Karada su bulunacak” Doğru, karada bazı kuyular vardı. Ama bunlar kasti olarak kirletilmişti. Diğerlerinde ise Türk keskin nişancılar pusuya yatmıştı. Kuyuların etrafı cesetlerle doluydu. Buna rağmen susuzluktan çıldırmış askerler risk almaya hazırdı. Susuzluktan delireceğime kurşunla ölürüm diyorlardı. Birçok delirmiş asker bilinçsizce sendeliyordu.”⁶⁸¹

Sonuç olarak akşam hava kararmadan önce saat 17.30’da organize bir taarruz düzenlenmesine karar verildi. Bu yeni plana göre Sitwell, İsmailoğlu Tepesi’ne değil, sadece Pınarstepe’den (Mestantepe’nin güney yönü) -Yılğın Burnu’na (Mestantepe’nin kuzeybatı yönü) taarruz edecekti. 31.Tugay soldan hücum ederken, iki ihtiyat taburu onların sağında bulunacaktı. 32. Ve 34.Tugaylar da bu ilerlemeye destek olacaktı.⁶⁸²

Bu taarruz sonucu Mestantepe hava karardıktan sonra saat 07.30’da ele geçirildi. Türkler İngilizlerin baskısı karşısında son ana kadar direnmiş, daha sonra geride artçı birlik bırakarak daha geriye İsmailoğlu Tepe’sine geri çekilerek yeni bir savunma hattı oluşturmuşlardı. Türkler geri çekilirken yine çeşitli yerlerde keskin nişancılarını bırakmışlardı. Anafartalar’a çıkan yeni İngiliz kolordusu çok geçmeden bu keskin nişancıların varlığını acı şekilde tecrübe ettiler. İngiliz askerlerinden Arthur Beecroft’un başına enteresan bir olay geldi:

“Türk keskin nişancıları önemli kayıplara sebep oluyorlardı. Ama en kötüsü askerlerimizin cesaretini kırıyorlardı. Bu keskin nişancılarla ilgili hikâyeler kısa sürede ağızdan ağıza dolaşmaya başladı. Tabii çoğu zaman anlatanın hayal gücüyle birleşerek... Benimde ilk elden şahit olduğum olaylar arasında en enteresanı şuydu; Tuz Gölünün doğusunda sinyal istasyonunu sabitliyordum. Ateşin olmadığı sakin bir yerdi. Yeteri kadar piyadenin arkasındaydım. Ateş etmek için belirli bir hedef yoktu. Bulduğumuz ortamda sükunet hakimdi. Sıcak güneşten soyulmuş halde uyuklamak üzereydim. Ani bir çığlıkla kalktım. Benden birkaç adım uzakta tuhaf bir görüntü karşıdan bize bakıyordu. Yapraklarla süslenmişti ve yüzünü boyayla kamufle etmişti. Elindeki tüfek dikkatimi çekti. Hemen kılıfında duran tabancama doğru hamle yaptım. Yanımdakiler de tüfeklerine sarıldılar. Türk, bize hızlı bir bakış atarak topukladı. Tabancam dolu olmadığı için işlevsizdi. Arkasından sıcak takip yapmamıza rağmen Türk dörtnala kaçtı. Sıçrayışlar yaparak hedef almamızı zorlaştırdı. Arkasından onbaşım ve diğer adamlar ateş ettiyse de isabet ettiremediler. Avımız çalıkların arasına dalarak gözden kayboldu. Onu bir daha görmedik.”⁶⁸³

Daha kuzeyde ise Kireçtepe yönüne taarruza kalkan İngilizleri ise Gelibolu Jandarma Taburunun 4.Bölüğü ve daha sonra takviyeye gelen 1.Bölük, Karakoldağı çevresinde durdurmayı başardı. Kireçtepe’de 7 Ağustos’tan 12 Ağustos’a kadar devam eden çatışmalarda

⁶⁸¹ Beecroft, a.g.e., s.49.

⁶⁸² Stephen Chambers, *Anafartalar-Ağustos Taarruzu*, Çev.: İsmail Hakkı Yılmaz, İstanbul 2015, s.60.

⁶⁸³ Beecroft, a.g.e., s.68.

üç bölükle ve daha sonra takviyeye gelen birliklerle karşılarındaki üstün düşmana karşı direnen Gelibolu Jandarma Taburu Türk cephesinin sağ kanadını fedakâr şekilde korumuştur. Cesur, gözü pek ve kudretli bir subay olan Tabur Komutanı Yüzbaşı Kadri, takviyeler yetişinceye ve Anafartalar Savaşı sonuçlanıncaya kadar Kireçtepe bölgesini savunmuş, 15 Ağustos günü başından yaralanarak cepheden tahliye edilmiş, 21 Ağustos günü ise Yalova'daki sahra hastanesinde şehit olmuştur. Tabur toplam 103 şehit, 189 yaralı ve 56 kayıp vermiştir.⁶⁸⁴

7 Ağustos 1915 Akşamı İngiliz İleri Harekâtı⁶⁸⁵

9. İngiliz Kolordusuna bağlı yaklaşık 27.000 kişilik kuvvetin, 3.000 kişiyi aşmayan Türk birlikleri karşısında 7 Ağustos günkü başarabildiği tek şey; Mestantepe'yle kuzeyde Karakol

⁶⁸⁴ Adnan Türkeli, *Çanakkale Savaşları'nda Jandarma Birlikleri*, Çanakkale 2003, s.155.

⁶⁸⁵ *I. Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi*, c.III.

Dağı'nın bir kısmını ele geçirebilmiş olmalarıdır. Bunun dışında tüm 9.İngiliz Kolordusu, kıyıda ancak 800 metre içeriye ilerleyebilmiş ve bu dar alanda sıkılıp kalmıştı.⁶⁸⁶

Oysa 7 Ağustos günü sayıca çok üstün olan İngilizlerin Kireçtepe-Teketepe hattını ele geçirerek harekât sahasını Kocaçimentepe-Conkbayırı yönüne genişletmesi ve buradaki Anzak kuvvetlerine destek vermesi çok zor olmayan bir harekât olacaktı.

Fakat İngilizler bu fırsattan yararlanamadılar. General Stopford ve karaya çıkan diğer generallerin acizliği bu fırsatın kaçırılmasında temel etkindir diyebiliriz. Zira İngilizleri hedefinden alıkoyacak ciddi bir engel yoktu. 3.000 kişilik Türk kuvveti karşısında gün boyunca yapılan muharebelerde 1.700 zayıat verilmişti.

Çıkarma anından itibaren İngilizler karşısında duran Bursa Seyyar Jandarma Taburu ve Gelibolu Seyyar Jandarma Taburu ve bu taburlarla birlikte çarpışan piyadeler, karşısındaki düşmanı durdurmuş ve ilerlemesine imkân vermemişti.

Bursa Jandarma Taburu⁶⁸⁷ önce düşmanı Softatepe'de karşılaşmış, zayıat verdimiş ve son ana kadar direndikten sonra Mestantepe hattına çekilerek aynı şekilde direnmeye devam etmişti. 1500 mevcutlu Bursa Jandarma Taburu ve onu destekleyen birlikler, 20.000 kişilik düşman kuvvetini üstün ateş gücüne rağmen kıyılarda tutarak, bu sıralarda hayatî derecede muharebelerin gerçekleştiği Kocaçimentepe ve Conkbayırı'na ulaşmasına ve diğer İngiliz birliklerine yardım etmesine imkân vermedi.⁶⁸⁸

Türk tarafında ise yine mevcut durumun değerlendirilmesinde son derece geç kalınmıştı.

Liman von Sanders 7 Ağustos gece 01.45'te Bolayır'dan bir alayın Anafartalar'a gönderilmesini emretmişti. Fakat şüphesiz bir alay kuvvet yeterli değildi. Wilmer bir rapor göndererek içinde bulunduğu kritik durumu özetledi ve acil takviye istedi. Nihayet durumu kavrayabilen Liman von Sanders 06.30'da, Albay Feyzi Bey komutasında Bolayır'daki 16.Kolordunun 7. ve 12. Tümenlerinin en hızlı şekilde Anafartalar'a hareket etmesini emretti. Anafartalar Grup Komutanlığı kurularak komutanlığa Albay Feyzi Bey getirildi. Sorumluluk alanı Anafartalar ve Conkbayırı'ndaki bütün kuvvetleri kapsıyordu. Aynı zamanda daha güneyde Anadolu yakasında ön hatlarda bulunmayan bütün birliklerin Gelibolu

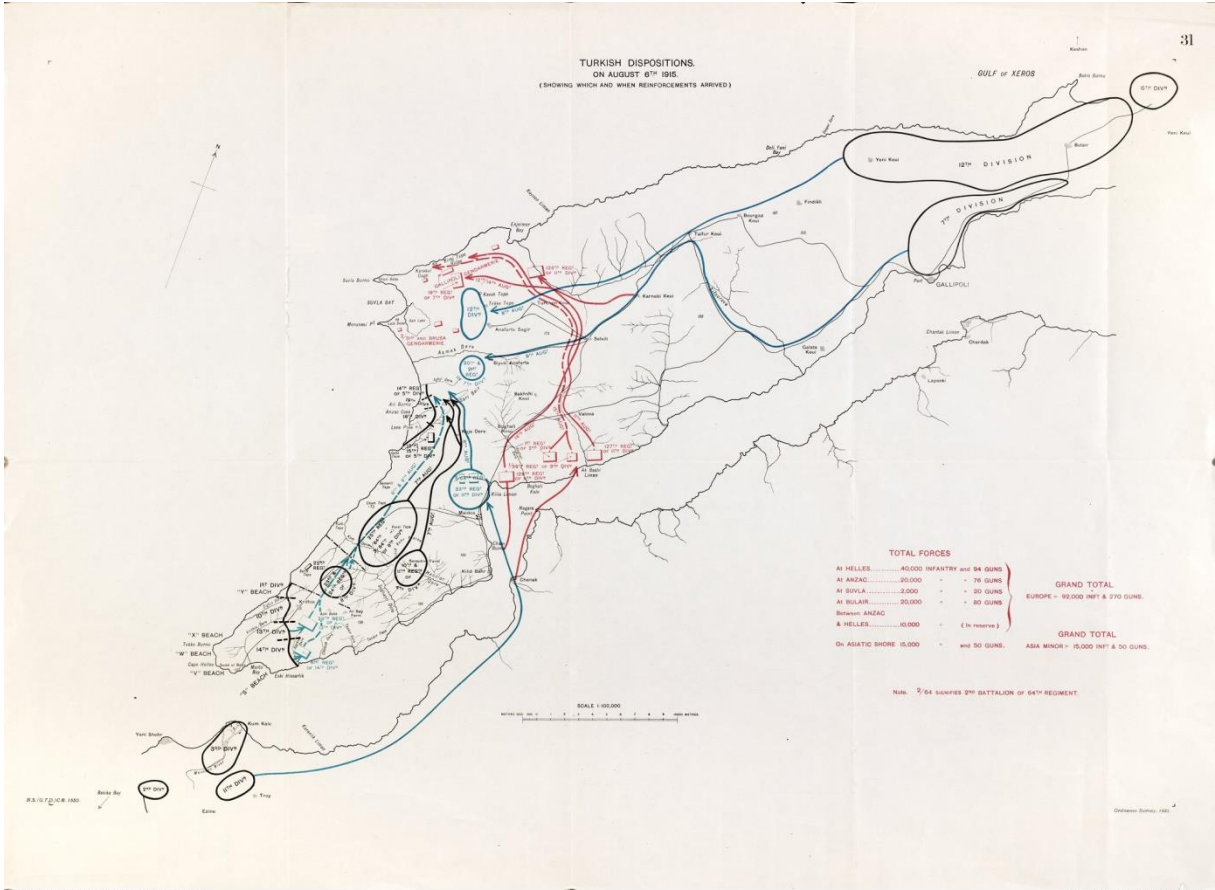
⁶⁸⁶ *I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi III*, a.g.e., s.367.

⁶⁸⁷ Bursa Jandarma Taburu Binbaşı Hasan Tahsin komutasında 25 Nisan çıkarmalarında Seddülbahir'e çıkan düşmanı ilk karşılayan birliklerden biridir. Özellikle 26 Nisan 1915'te Hisar Tepe'de bütün gün tek başına destek almadan savaşarak düşmana ciddi zayıat verdimiştir. Seddülbahir'de toplam 110 şehit, 280 yaralı ve 50 kayıp olmak üzere toplam 440 kişi zayıat vermiştir. Ağır zayıata rağmen ön hatlarda çarpışan tabur, Hasan Tahsin'in ısrarı sonucu yeniden toparlanmak için geriye alınır ve Haziran ayında Anafartalar bölgesine gönderilir. Bu seferde Ağustos ayındaki İngiliz çıkarmasıyla en şiddetli çarpışmaların ortasında kalarak görevini en iyi şekilde yapar. Ayrıntılı bilgi için Bknz.: Hüseyin Işık, *Çanakkale ve İstiklal Savaşında Türk Jandarması*, Ankara 1974.

⁶⁸⁸ Necdet Koparan, *Türk Jandarma Teşkilatı (1908-1923)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007, s.38-39.

Yarımadası'na geçirilmesi emredildi. Elde ne kadar kuvvet varsa Anafartalar-Conkbayırı bölgesine gönderiliyordu.

Fakat Saros-Bolayır'dan yola çıkacak olan 7. ve 12. Tümenler yaklaşık 30-40 kilometrelik yolu yürüyerek geçeceklerdi. Üstelik tümenlere bağlı birlikler toplu halde bir yerde bulunmuyorlardı. Savundukları kıyılarda dağılık durumdaydılar. Birliklerin toplam hareket etmesi zaman aldı.

Saros-Seddülbahir ve Anadolu yakasından Conkbayırı ve Anafartalar'a gönderilen Türk takviye kuvvetleri ve geldikleri mesafe⁶⁸⁹

Feyzi Bey 7 Ağustos'ta birliklerinden önce hareket ederek Liman von Sanders ile görüşme imkânı buldu. Liman von Sanders bu görüşmede, 7. ve 12. Tümenler geldikten sonra 8 Ağustos gün doğumunda Anafartalar'a çıkan İngilizlere karşı kesin taarruz emrini verdi.⁶⁹⁰ 8 Ağustos sabahı uzun ve zorlu bir yürüyüşten sonra tümenler Anafartalar'a gelmeye başlamışlardı. Emredilen taarruzun yapılamayacağı anlaşıldığından, Liman von Sanders taarruzun akşam yapılmasını emretti. Öğleden sonra Feyzi Bey tümen komutanlarını Çamlıtekke'deki karargâha çağırarak taarruz planını açıkladı. Daha önce Seddülbahir'de son

⁶⁸⁹ AWM, G7432.G1S65.XXVI31.

⁶⁹⁰ *I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi*, c.III, s.371.

derece kanlı muharebelerde savaşı bu iki tümenin komutanları son derece tecrübeli askerlerdi. Seddülbahir’de yaşanan tecrübelerden yorgun birliklerin tanımadıkları arazide savaşa sürülmesinin ne kadar büyük felaketlere yol açtığını biliyorlardı.

Bu tecrübeleri acı şekilde yaşayan iki tümen komutanı (12.Tümen Komutanı Yarbay Selahaddin Adil ve 7.Tümen Komutanı Albay Halil) birliklerinin son derece yorgun olduklarını, araziye tanımadıklarını ve taarruz hedeflerini görüp anlamaları gerektiğini söyleyerek akşam yapılacak bir taarruzun felakete sonuçlanabileceğini Albay Feyzi Bey’e iletiler.⁶⁹¹

Albay Feyzi Bey tümen komutanlarına hak vermişti. 25 Nisan çıkarmalarından sonra gerçekleştirilen taarruzlarda takviye birliklerin parça parça gönderilerek, hiç tanımadıkları arazide taarruza kalkmaları her seferinde felakete sonuçlanmıştı. Üstelik an itibariyle Anafartalar Ovası’nı çevreleyen tepeler Türk birliklerinin elinde olduğu gibi, İngilizlerin ciddi bir ileri harekâtı gözüküyordu. Bolayır’dan gelen takviye birlikler insanüstü bir çabayla çok kısa molalar vererek ilerlemişler ve yolda döküntü verdikleri için tam anlamıyla toparlanamamışlardı. Anafartalar’a ilerleyen 12.Tümen yedek subaylarından İsmail Hakkı, günlüğüne bu zorlu yürüyüş ile ilgili şu satırları yazıyor:

“Asker uzun yol yürüdüğünden ve yeter derecede uyuyamadığından çabuk yoruluyor. Sürüklenir gibi gidiyorlar. Gittikçe mevcudumuz eksiliyor. Askerin yürüyüş intizamı bozulmuş, adeta silahını kapamış cephede koşuyormuş gibi başıbozuk bir hal almıştı. Mangaların değil, neferlerin bile arası açılmıştı. Zabitler: “Hadi çocuklar, gayret, çok yolumuz kalmadı” gibi sözler söylüyorlarsa da, zaten kuvveti yerinde olanlar geri kalmıyorlardı.”⁶⁹²

İsmail Hakkı Bey bu satırlardan sonra Anafartalar’a varıldığında ise özetle şunları söylüyor:

“Yorgunluktan takatsiz haldeyim. Alayın dörtte üçünden fazlası yollarda kaldı. Ayaklarımın ağrısı beni de yolun kenarında yatmaya teşvik ediyor. 1200 kişilik taburdan ancak 50 kişi, bizim bölükten ise on veya on beş kişi gelmişiz. Fakat yol boyu uzanıp giden bir asker dizisi ile dolu.”⁶⁹³

Bu satırlar, durup dinlenmeden yürüyen askerlerin çoğunun yolda kaldıklarını, varabilenlerin ise ne kadar yorgun ve bitkin olduğunu çok net bir şekilde gözler önüne seriyor.

Şu şartlarda, Feyzi Bey isabetli bir kararla, taarruzu 9 Ağustos sabahına ertelediğini Liman von Sanders’e ilettiler. Taarruzun ertelenmesi Liman von Sanders’i çok sinirlendirdi ve derhal Feyzi Bey’i görevden alarak yerine Mustafa Kemal Bey’i getirdi.

⁶⁹¹ Selahaddin Adil, a.g.e., s.99.

⁶⁹² İ.Hakkı Sunata, *Gelibolu’dan Kafkaslara Birinci Dünya Savaşı Anıları*, Yay. Haz.: Mürşit Balabanlılar, İstanbul 2003, s.127.

⁶⁹³ A.g.e., s.128-129.

Feyzi Bey'in görevden alınarak yerine Mustafa Kemal'in getirilmesi sadece Çanakkale Muharebelerinin önemli bir dönüm noktası değil, gelecekte cereyan edecek çok önemli hadiseler açısından düşünüldüğünde, Mustafa Kemal ve Türk milleti için önemli bir dönüm noktasıdır denebilir.

Zira Mustafa Kemal Bey Anafartalar Grup Komutanı olduktan sonra kazandığı başarılarla Anafartalar Kahramanı sıfatıyla ilk kez bu kadar ün yapacak ve ülke çapında itibarlı bir komutan olarak tanınacaktır. Bu sebeple komuta değişikliğinin üzerinde ayrıntılı durmakta fayda vardır.

Feyzi Bey, görevinden alındıktan sonra Enver Paşa'ya yazdığı raporunda cereyan eden olayları bütün ayrıntılarıyla anlatmıştır. 8 Ağustos günü birkaç kez Liman von Sanders ile görüşmüş fakat kendisini taarruzu ertelemek için ikna edememiştir.

Raporunun son kısmında Liman Paşa'nın kurmay başkanı Kazım Bey ile konuşmalarını şöyle aktarıyor:

“Kazım Beyefendi, bu taarruz meselesi bugün birkaç defa hem sizinle, hem Almanca olarak Paşa ile aramızda münakaşa mevzuu oldu. Hücumun bu akşam icrası için kendilerince mücbir olan sebebin vaki olmadığını ben kendilerine Almanca arz ve izah ederek hücumun yarın şafak zamanına tehirini rica ettim. Kabul etmediler: “Ne olursa olsun, benim emrim icra olunacaktır” buyurdular. Bendeniz ise emirlerinin icrasında tehlike gördüğümden; icra etmedim. Taarruzu yarın şafak zamanına bıraktım ve ona görev icabeden emri verdim. Bendeniz bu suretle büyük bir mesuliyet yüklenmiş oluyorum. Müşir Paşa sabretsinler; yarınki savaşın neticesinden memnun olmazlarsa beni mesul tutsunlar. Cevaben: “Telefonda beklememi” söyledi ise de, bir ses çıkmayınca çadırıma döndüm. Bir müddet sonra telefonla bir şifre geldi. Yaverin açtığı şifre şöyle idi:

“Anafartalar Grup Kumandanlığına tayin edilen Mustafa Kemal Bey'in muvasalatiyle beraber emir ve kumandayı mumaileyhe tevdi ile İstanbul'a hareketiniz rica olunur”

5.Ordu Kumandanı
Liman von Sanders”⁶⁹⁴

Feyzi Bey'in taarruzu erteletmek için direnmesinde gerçekten haklı sebepler vardır. Fakat Liman von Sanders, verdiği emri uygulamadığı için kendisine o kadar kızmıştı ki, görevden alarak direkt olarak İstanbul'a yolladı. Feyzi Bey bu hadiseden sonra bir daha orduda aktif görev alamadı.⁶⁹⁵

Feyzi Bey adına talihsiz olan bu gelişmeler, Mustafa Kemal'e Gelibolu savaş alanlarında kendisini bir kez daha göstermesi adına son derece büyük bir fırsat vermiştir. Kendisi Anafartalar Grup Komutanlığına nasıl atandığını şöyle aktarıyor:

⁶⁹⁴ Conk, a.g.e., s.88.

⁶⁹⁵ Feyzi Bey İstanbul'a döndükten çok kısa bir süre sonra emekli edilir fakat daha sonra tekrar göreve çağırılarak Viyana Askeri Ataşeliği'ne atanır. Feyzi Bey'in Enver Paşa'ya yazdığı raporun tamamını okumak için Bknz: “Cemil Conk, *Çanakkale Conkbayırı Savaşları*, Ankara 1959, s.82.

“5.Ordu Kurmay Başkanı, Liman von Sanders adına beni telefon başına çağırdı. Sanders’in, durumu nasıl gördüğümü ve görüşlerimi sorduğunu bildirdi. Kendisine Conkbayırı’nın hassasiyetini açıkladım ve durumun düzeltilmesi için bir an kaldığımı ve bu anın kaybedilmesi halinde felaketin çok muhtemel olduğunu söyledim. Durum genel bir hal almış, Anafartalar’a çıkmış ve çıkmakta olan büyük düşman kuvvetlerini dikkate almak ve ona göre genel tedbirler alarak sevk ve idareyi birleştirmek gerekirdi. Bu sebeple Kurmay Başkanının “Çare kalmadı mı?” sorusuna verdiğim cevapta, “Bütün mevcut kuvvetlerin komutama verilmesinden başka çare kalmadığını” söyledim.
-Çok gelmez mi? Dedi.
-Az gelir! Dedim.”⁶⁹⁶

Böylece 8 Ağustos gecesi Mustafa Kemal Anafartalar Grup Komutanı olur. Liman von Sanders’in Çanakkale Muharebelerinin başından sonuna kadar vermiş olduğu bütün hatalı kararların yanında, en isabetli karar bu olmuştur diyebiliriz.⁶⁹⁷

Liman von Sanders 1919 yılında yazdığı anılarında yaptığı bu görev değişikliğini ve Mustafa Kemal ile ilgili düşüncelerini şöyle anlatıyor:

“[...]Bu sebeple daha o akşam, Anafarta mıntkasında toplanan bütün birliklerin komutasını, Arıburnu Cephesi’nin kuzeyindeki 19.Tümen Komutanı Albay Mustafa Kemal Bey’e verdim. İlk askeri başarısını Trablusgarp’ta kazanmış olan Mustafa Kemal Bey, sorumluluk almasını seven görevine bağlı bir komutan karakterine sahipti. Kendisi 25 Nisan sabahı, 19.Tümen ile kendi kararıyla muharebeye müdahale ederek düşmanı sahile kadar sürmüş ve bundan sonra üç ay durmaksızın, kırılmaz bir dirençle şiddetli taarruzlara başarıyla karşı koymuştu. Kararlılık ve çalışkanlığına tamamen güvenebilirdim.”⁶⁹⁸

8Ağustos günü Anafartalar’da asıl irdelenmesi gereken mevzu Türk tarafının hareketlerinden çok, İngilizlerin ne yaptıkları, daha doğrusu ne yapmadıklarıdır.

Sabah gün doğduğunda hemen hemen hiçbir yerde çarpışma yoktu. Ara sıra ön hatlardan tüfek sesleri işitiliyordu. General Stopford hala karaya çıkmamıştı, kurmay subaylarıyla Jonquil gemisinde enteresan bir hareketsizlikle bekliyordu. Karada bulunan birlik komutanları birliklerinin yorgun olduğunu, su problemi yaşandığını ve birliklerin iyice dinlenmeden ileri harekâta başlanmamasına inanmışlardı.

⁶⁹⁶ M.Kemal, *Anafartalar Muharebeleri’ne Ait Tarihçe*, s.19-20.

⁶⁹⁷ Mustafa Kemal doğru olduğuna inandığı fikirler için üstleriyle tartışan ve sözünü sakınmayan, üst rütbeli komutanlar içi geçinmesi zor bir subay olsa da, Liman Paşa savaşın başından beri gelişen olaylar neticesinde Mustafa Kemal’in kudretli bir komutan olduğunu görmüş ve kendisine itimat etmişti. Anılarında yazdığı övgü dolu sözler bunun bir göstergesidir. Ayrıca, Enver Paşa’nın Çanakkale’deki cepheleri ziyareti sırasında Mustafa Kemal’in karargâhını ziyaret etmemesi sonrasında M.Kemal buna karşılık istifaya etmiş, Liman Paşa derhal araya girerek ve bu istifayı kabul etmeyerek Enver Paşa’nın Mustafa Kemal’e bir mektup yazarak gönülünü almasını sağlamıştır.

⁶⁹⁸ Sanders, a.g.e., s.112-113.

Oysa Türk takviyeleri yola çıkmışlardı ve hızla Anafartalar'a intikal ediyorlardı. General Stopford'a çıkarma başlamadan önce, Türklerin çıkarmayı sezdikten sonra Saros'tan takviye getirebileceği söylenmişti. Bu takviyelerin ortalama 18 saatte bölgeye geleceği hesaplanmıştı. Türk takviye birlikleri gelmeden Suvla Limanı'nın emniyet haline alınması, dolayısıyla Tekketepe sirtlarının derhal kontrol altına alınması gerekiyordu. Stopford'dan hala haber alamayan Başkomutan Hamilton ise endişeliydi. Suvla'da neler olup bittiğinden haberi yoktu. Tek bildiği başarılı şekilde karaya ayak basılmıştı. Bu sessizliğe daha fazla dayanamayarak kurmay subaylarından Aspinall Oglander'ı Suvla'ya yolladı.

Aspinall saat 11.30'da Suvla'da karaya çıkınca bütün hedeflerin ele geçirilmiş olduğunu sandı. Çünkü bütün liman, denizde banyo yapan ve istirahat eden askerlerle doluydu. Sanki bir savaşın ortasında değildi. Fakat acı gerçekleri çok geçmeden anladı. Birliklerin ancak sahilden birkaç yüz metre ilerlediğini, Türklerin geri çekilmesine rağmen tümenin ileri harekât için teşebbüs yapmadığını, kolordu komutanı ve karargâhının da henüz karaya çıkmadığını öğrendi. Bu bilgi üzerine derhal kolordu komutanını görmek üzere Jonquil gemisine koştu.⁶⁹⁹

Stopford kendinden emin ve büyük bir başarı kazanmış bir komutan gibi Aspinall'i selamladı. Ona göre; ordunun karaya çıkması ve az da olsa ilerlemesi büyük başarıydı. Birlikler yeterince dinlenmeden ve yeterli top desteği sağlanmadan tepelere ilerlemeyeceğini, ileri harekâtın 9 Ağustos günü yapılması gerektiğini söyledi.

Aspinall büyük bir hayal kırıklığı içinde Genel Karargâha şu telsizi verdi: “Şimdi sahile çıktım. Her şey sükûnet halinde. Tüfek ve topçu ateşi yok. Türklerin de ateş ettikleri görülüyor. 9.Kolordu istirahat ediyor. Çok kıymetli fırsatların kaçırılmakta olduğuna kaniyim. Vaziyet çok ciddidir.”⁷⁰⁰

Karşılarında çok az Türk olmasına, hatta bazı yerlerde hiç Türk askeri olmamasına karşılık birlikler bütün gün hareketsiz kaldı. Keşif kollarının neredeyse tamamı karşılardaki arazide Türk askeri olmadığını rapor ediyorlardı. Hem yerden hem havadan umut verici keşif raporları geliyordu. Kraliyet Deniz Hava Servisi tarafından yapılan hava keşfi sonucu Tekketepe'nin doğusunda hiçbir Türk hareketi olmadığına dair yüreklendirici bir rapor verildi. Mesaj şöyle bitiyordu: “Umarım bu rapor, erken davranırsanız önemini takdir edeceğiniz Tekketepe'de bir tutunma noktası elde edebileceğinize delalet edebilir”⁷⁰¹

⁶⁹⁹ Oglander, a.g.e., c.II, s.307.

⁷⁰⁰ A.g.e., s.309.

⁷⁰¹ Chambers, *Anafartalar Ağustos Taarruzu*, s.83.

General Stopford'tan başlayarak tümen ve tugay komutanlarına kadar bütün generallerde bir hareketsizlik mevcuttu. Hiçbiri sorumluluk almak istemiyor gibi görünüyordu.

34. Tugay askerlerinden Beecroft tugay komutanı General Sitwell'in 8 Ağustos sabahı nasıl bir ruh hali içinde olduğunu şöyle anlatıyor:

“Bölükler birbirine karışmıştı. Tugaylar umutsuzdu. General Sitwell korkunç şekilde yıpranmıştı. En sonunda tamamen bitap düştü. Askerlerinin nasıl açlık ve susuzluktan acı çekerek tükendiğini unutmamıştı. Emirler erkenden şafakla birlikte verilseydi bile karışmış halde ön hatlarda bulunan birlikleri onun komutası altında toplamak çok zor olurdu.”⁷⁰²

Stopford'un verdiği şu emirde ise Suvla harekâtının neden iflas ettiğinin sebebi açıkça görülmektedir:

“Küçük Anafarta'nın kuzeyindeki yüksek yerleri ve buradan İsmailoğlu Tepe'sine dönen tepeleri düşmandan önce tutmak çok mühimdir. Eğer cephenizdeki arazinin düşman tarafından zayıf olarak tutulduğunu görürseniz ilerleyiniz. Yeteri derecede topçu himayesine lüzum gösteren ve kuvvetle tutulmuş ve tahkim edilmiş bulunan düşman mevzilerine taarruz etmenizi arzu etmiyorum.”⁷⁰³

Bu emir son derece belirsiz ve bir komutanın göstermesi gereken kararlılık ve iradeden yoksun bir emirdi. Bütün bunlar olurken neden Başkomutan Hamilton'un şahsen olaya müdahale edip komutayı ele alarak durumu düzeltmediği sorusu haklı olarak akıllara gelebilir. Zira kendisini Suvla'ya götürecek muhrip arızalanmıştı ve akşama kadar istifade edilemeyecekti. Başka bir gemi de bulunamadığından, başkomutan karargâh gemisinde hapsedilmiş vaziyette kaldı.

Saat 16.30 sularında Suvla'ya geldi ve karaya çıktı. Durumun vahametini bütün çıplaklığıyla, ancak çıkarmadan uzun saatler sonra fark edebildi.⁷⁰⁴ Gördükleri karşısında öfkelenen Hamilton, Jonquil gemisine giderek Stopford'u buldu ve zamanın azaldığını belirterek derhal tepelerin ele geçirilmesini emretti. Fakat oldukça geç kalınmıştı.

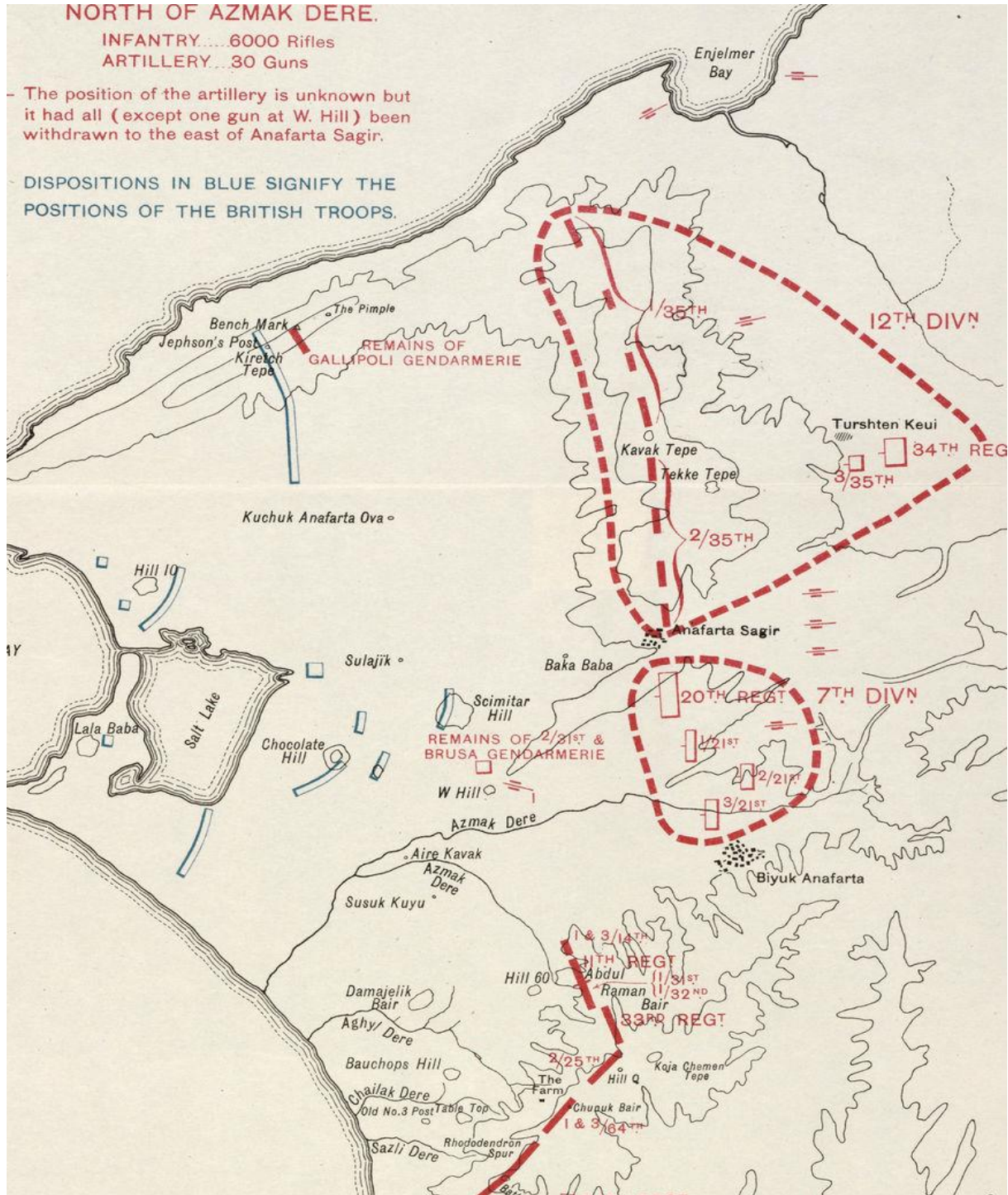
8 Ağustos akşamı Hamilton'un kişisel gayreti ile Tekketepe'yi ele geçirmek için bir ileri harekât tertip edilmeye çalışıldı. (Stopford dizinin ağrıdığını belirterek karaya çıkmamıştı) Birlikler buldukları hatta tahkimat yaparken, son anda verilen bu taarruz emri karışıklığın daha da artmasına sebep oldu. Birlikler savunma tertibatı almaya başlamışlardı ve toplu halde bulunmuyorlardı. Araziye dağıtılarak siper kazmaları emredilmişti. Emirler değiştikten sonra yeteri kadar hızlı hareket edemediler. Bazı taburlar emirleri çok geç aldığı gibi, bazılarına

⁷⁰² Beecroft, a.g.e., s.54-55.

⁷⁰³ Oglander, a.g.e., c.II, s.304.

⁷⁰⁴ Hamilton'un Anafartalar'da yaşanan bu hareketsizliğe uzun saatler müdahale etmemesi savaştan sonraki yıllarda ciddi şekilde eleştirilmiştir.

emirler hiç ulaşmadı. Askerler yorgunluk ve susuzluk çekiyorlardı ve ileri yürümeye başladıklarında karanlıkta kayboldular. Karaya çıktıkları andan itibaren yaşanan şey tek kelime ile müthiş bir organizasyonsuzluktu.

Anafartalar'a Gelen 12.ve 7.Tümenlerin İşgal Ettikleri Bölge (8 Ağustos Akşamı)⁷⁰⁵
 Tepelere doğru ilerleyen İngilizler Türklerle karşılaştı. 9 Ağustos sabaha karşı az sayıda Türk askeri Tekketepe eteklerine varabilmişti. Türk takviyeleri gelmeye başlamıştı. Gelenler,

⁷⁰⁵ AWM. G7432.G1 S65.XXVI.34.

Yarbay Selahaddin Adil komutasındaki 12.Tümenin öncü birlikleriydi. Aslında Tekketepe iki gündür savunmasızdı. 9.Kolorduda görev yapan Üsteğmen James Underhill yazdığı bir mektupta şöyle diyordu:

“Esas nokta Tekketepe’nin 8 Ağustos akşamı ele geçirilmesiydi. Kurmayların içler acısı beceriksizliği olmasaydı bunun başarılabilceği konusunda, aramızda şartları bilen hiç kimsenin kuşkusu yoktu sanırım. Bu Gelibolu Seferi’nin kaybedilmesi demektir.”⁷⁰⁶
9.İngiliz kolordusunun Suvla harekâtındaki başarısızlığı İngiliz askeri tarihinin en dikkat çekici başarısızlıklarından biridir. Hamilton’dan başlayarak kolordu komutanı Stopford, tümen ve tugay komutanları dâhil bütün generaller zafiyet göstermişlerdir. Suvla’da İngilizler adına olmayan tek şey, inisiyatif alıp birliklerini kararlı bir şekilde yönlendirecek komutan eksikliğidir.⁷⁰⁷

Anafartalar’da 22 tabura karşı ancak 1500 Türk bulunduğu halde 9.İngiliz kolordusu hiçbir şey yapmamıştı. İngilizler altın değerindeki saatleri, kumsalda ve ovada dinlenerek hareketsiz geçirmişlerdi. Eğer İngiliz komutanlar karaya çıktıktan sonra kararlı bir ilerleyişle tepeleri ele geçirip askerlerini tepelerde dinlendirmeyi düşünselerdi savaşın gidişatı değişebilirdi.

9.Tümen komutanı olarak Conkbayırı’nda yaralanan Alman komutan Kannengiesser İngilizler adına kaçan fırsatı değerlendirirken şöyle diyor: “8 Ağustos 1915’te, zafer tanrıçası başarı için kapıda bekledi fakat Korgeneral Stopford bu kapıdan içeri giremedi”⁷⁰⁸

15.6.1 I.Anafartalar Muharebesi

Mustafa Kemal 8/9 Ağustos gecesi aldığı emir doğrultusunda derhal Anafartalar’a hareket etti. Çamlıtekke’deki Anafartalar grup karargâhına geldiğinde, bölgede kendi emrine verilen birlikler ve karşılarındaki İngiliz birliklerinin nerelerde olduğuna dair kısıtlı bilgi alabildi. Vakit 9 Ağustos gece yarısının ilk saatleriydi. Mümkün olduğu kadar vaziyeti anladıktan sonra, Feyzi Bey’in almış olduğu tertibat ve taarruz planında değişiklik yapmamaya karar verdi. Zaten böyle bir değişiklik yapmaya zaman açısından da imkânı yoktu.

Bu plana göre; 12.Tümen Tekketepe-Kavaktepe sırtlarından Küçük Anafartalar Köyü arkasından İsmailoğlu Tepe, Yusufçuk Tepe ve Mestan Tepe’ye taarruza kalkacak, 7.Tümen ise Büyük Anafartalar Köyü tarafından Damakçılık Bayırı’na doğru taarruza kalkarak, Kocaçimentepe’yi tehdit eden İngilizlerin dikkatini çekecek ve Anzak ile Suvla bölgelerindeki düşman kuvvetlerinin birleşmesi engellenecekti.

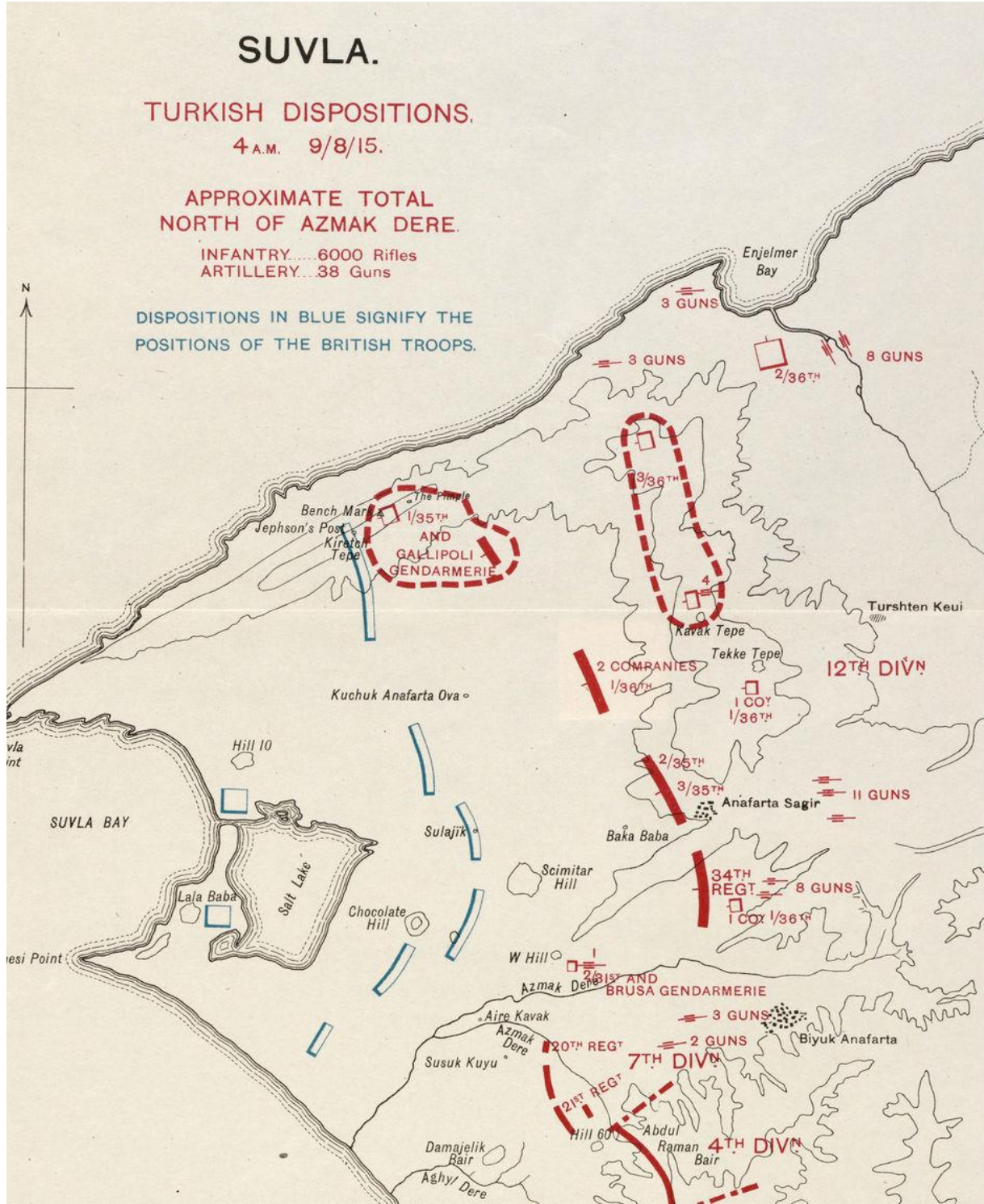
En kuzeyde Kireçtepe’de Gelibolu Jandarma Taburu, İsmailoğlu Tepe’de ise Bursa Jandarma Taburuyla kendisine bağlı çarpışan birlikler 6 Ağustostan beri zaten çarpışıyorlardı.

⁷⁰⁶ Chambers, *Anafartalar Ağustos Taarruzu*, s.97.

⁷⁰⁷ Archer, a.g.e., s.34.

⁷⁰⁸ Kannengiesser, a.g.e., s.219.

Daha öncede bahsedildiği gibi İngiliz taarruzunun da 9 Ağustos sabaha karşı yapılması planlanmıştı. Fakat Türkler daha erken, saat 04.00'de taarruza kalktılar.

9 Ağustos 1915 Türk Taarruz Öncesi Tarafların Durumu⁷⁰⁹

12. Tümen birlikleri Tekketepe yamaçlarına kadar gelebilen İngilizleri geri atmayı başararak İsmailoğlu ve Yusufçuk Tepe'de bir hat oluşturmayı başardılar. Daha sonra İngilizlerin

⁷⁰⁹ AWM. G7432.G1 S65.XXVI.35.

özellikle İsmailoğlu Tepe'ye üstün kuvvetlerle gerçekleştirdikleri donanma ateşi destekli taarruzlarının hepsi geri püskürtüldü. Kireçtepe'ye saldıran İngilizleri ise Gelibolu Jandarma Taburuna ait askerler püskürtmeyi başardı.

7.Tümenin yaptığı taarruz ise daha zor şartlar altında gerçekleştirildi. Tümen, aldığı emir doğrultusunda saat 04.30'da Damakçılık Bayırı istikametine taarruza kalktı. İlerleyen askerler İngiliz siperlerine 200 metre mesafede açılan yoğun makineli tüfek ateşi sonucu durmak zorunda kaldılar. Bu makineli tüfekleri susturmak için topçu desteği artırıldı. 4.Tümen topçusunun desteğine rağmen bu makineli tüfekler susturulamadı.

7.Tümen iki alayla taarruza kalktığı için mevcudu azdı (5.982 asker) Bütün gün tekrarlanan fedakâr ve cesur taarruzlar sonucu iki alay komutanından biri 20.Alay Komutanı Yarbay Mehmet Halit Bey şehit düşerken⁷¹⁰, 21. Alay Komutanı Yarbay Yusuf Ziya Bey yaralanarak savaş dışı kaldılar.⁷¹¹

Zayıtın artması sonucu taarruz yavaşladı fakat 7.Tümen Damakçılık istikametine yaptığı bu taarruz ile düşmanın ilerlemiş bazı birlikleri geriye atıldıktan sonra Kocaçimen sırtlarına doğru yönelen düşman kuvvetlerini üzerlerine çekerek durdurmayı başardı.⁷¹² Kayacık Ağılı'nda duran 7.Tümen birlikleri burada savunmaya geçti. Akşam olduğunda Mustafa Kemal taarruzu durdurdu:

“Düşmanın sayıca üstün ve muharebe vasıtalarının bizimkilerle kıyaslanmayacak kadar fazla oluşu ve mükemmeliyeti karşısında bugün kazandığım başarıyla tamamen amacıma ulaşmışım. Gerçekten düşmanın bir kolordusunu zayıf bir tümenimle, Kireçtepe Azmak arasında mağlup edip Tuzla Gölü'ne kadar takip ederek orada tutmuşum.”⁷¹³

Daha sonra I.Anafartalar Muharebeleri olarak anılacak bu muharebenin ilk gününde İngilizler üstünde ciddi bir üstünlük kurmuş durumdaydı. Anafartalar'ı çevreleyen bütün tepeler Türklerin elindeydi. Muharebelere fiilen 13.000 civarında Türk askeri katıldı. 12.Tümen 1085 kişi kayıp vermişti. 7.Tümenin kayıplarıysa, subay ve er olmak üzere 978'di. Bursa Jandarma Taburu da 51 kişi zayıt vermişti. Buna karşın 13 Türk taburu, İngilizlerin 22 taburunu yenmeyi başardı.⁷¹⁴

9 Ağustos Türk taarruzu ile ilgili Aspinall Oglander şu değerlendirmeyi yaparken;

⁷¹⁰ Burhan Sayılır, *Çanakkale Savaşı'nın Şehit Subayları-Tarihe Sığmayanlar*, Ankara 2008, s.55.

⁷¹¹ Yusuf Ziya Bey daha sonra 11 Ağustosta Asmadere'de şehit olmuştur. Çanakkale Savaşları'nda şehit olan 15 alay komutanından ikisi olan bu kahraman subaylar, Büyük Anafartalar Köyü mezarlığında yan yana yatmaktadırlar. Çanakkale'de şehit olup mezarları bilinen üç alay komutanından ikisidir. Diğer mezarı bilinen 57. Alay komutanı Yarbay Hüseyin Avni Bey'in mezarı ise günümüzde Kesik Dere'ye doğru inen yolun sonundadır.

⁷¹² Bayur, a.g.e.,s.352.

⁷¹³ M.Kemal, *Anafartalar Muharebeleri'ne Ait Tarihçe*, s.31.

⁷¹⁴ *I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi*, c.III, s.386.

“9 Ağustos akşamı Suvla’daki vaziyeti özetlersek 9.Kolordu, yalnız baskın tarzında yaptığı çıkarmanın kendisine verdiği bütün faydaları kaybetmekle kalmadığı görülür. Kolordunun tuttuğu mevzilerin tehlikeye düşmemesi yalnızca Türklerin devamlı surette zayıf kalmalarından ileri gelmişti.”⁷¹⁵

Ian Hamilton ise günlüğüne şu çarpıcı değerlendirmeyi yapıyor:

“Düşman çok büyük bir istekle savaşıyor. Türk topçusunun atışı her an daha şiddetleniyor, daha yıkıcı oluyor. Geri çekilenler hala bizim askerlerimiz, bir çeyrekten az kalan arazi ise hala elimizde. Yüreğim, gece yarısı başlayan bu iki boğuşma sırasında bana daha acı veriyor.

Sabah saat 07.30 ile 08.00 arasında Suvla’daki Türkler yeterli desteği almış görünüyorlar. Welsh Tümeni bu sabah geliyor, ama artık çok geç. Baskın fırsatı kayboldu ve elden kaçırıldı. Ne söylense yararsız.”⁷¹⁶

Görüldüğü gibi İngiliz komutanlar, baskın unsurunun kaybolmasıyla kaçan fırsatın ve yenilginin artık kaçınılmaz olduğunu daha 9 Ağustos günü anlamışlardı. Taarruz, İngiliz birliklerinin zaten tam anlamıyla kurulamayan düzeninin iyice bozulmasına, sevk ve idarenin kaybolmasına sebep oldu. Hamilton 9 Ağustos gecesi 23.25’te Stopford’a yolladığı mesajda başarısızlığın nedenini anlamaya çalışıyordu:

“[...]Dün neredeyse yok denecek kadar az Türk vardı... Bugün sizinkiler gibi iyi askerlere liderlik yapan kararlı komutanları durduracak hiçbir şey yoktu. Söyleyin bana, 11.Tümenin sorunu ne? Sorun tümen komutanı mı, tugay komutanları mı, yoksa her ikisi de mi? Elinizi çabuk tutmalısınız, yoksa bütün harekât planı çökecek. Çünkü siz Tekketepe sırtını vaktinde alamazsanız düşman alacak. Önünüzdeki zayıf Türk kuvvetlerine karşı coşkulu ve aralıksız bir hücum için kişisel gücünüzü kullanmalısınız.”⁷¹⁷

Sadece bir kısmını aldığımız bu uzun mesajla Stopford’da uzun bir mesajla yanıt verir.

Karşılaştığı zorlukları sıralar ve Hamilton’un baskısı karşısında 10 Ağustos günü saldırmaya karar verir.

Karaya çıkarılan 53.Tümenin ana kuvvetleriyle sabah saat 05.30’da başlayan taarruz Küçük Anafartalar istikametine doğru yayıldı. Türklerin 12.Tümenin cephesine yapılan bu taarruz sırasında yine birçok karışıklık yaşandı ve sert Türk direnişi karşısında öğle saatlerinde taarruz azalarak son buldu.

Öğleden sonra tekrarlanmaya çalışılan taarruzlar ise Yusufçuktepe önlerinde kırıldı. İngilizler hiçbir başarı elde edemediği gibi, birliklerin taarruz azmi tamamen kırıldı. Böylece

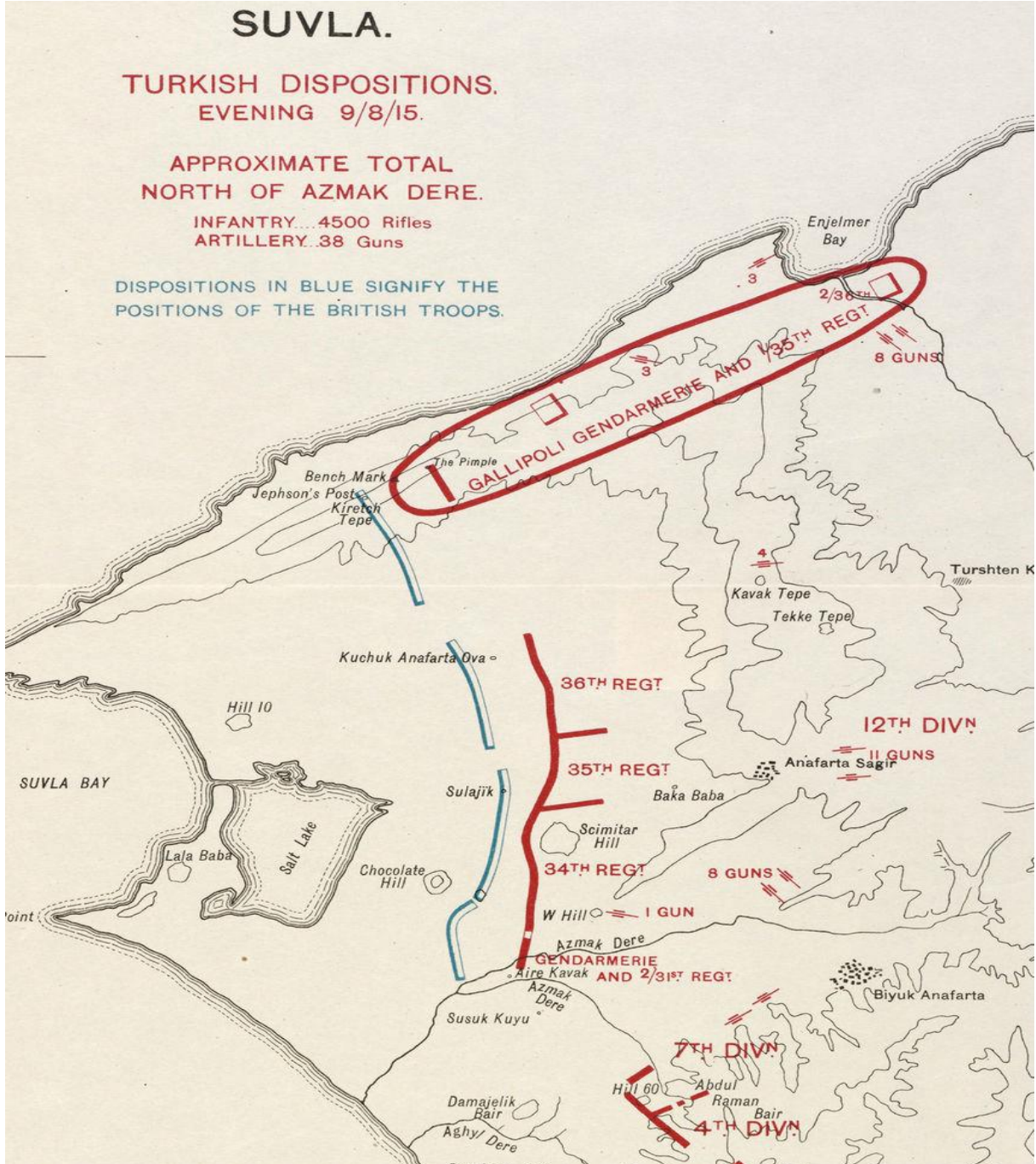
I.Anafartalar Muharebelerinin sonuna gelindi. İki tarafta yorgun düşmüştü. Türkler yaşanan son derece kritik ve buhranlı saatlerden sonra Anafartalar’a hakim bütün tepeleri ellerinde

⁷¹⁵ Oglander, a.g.e., c.II, s.330.

⁷¹⁶ Hamilton, a.g.e., s.254-255.

⁷¹⁷ Chambers, *Anafartalar Ağustos Taarruzu*, s.124.

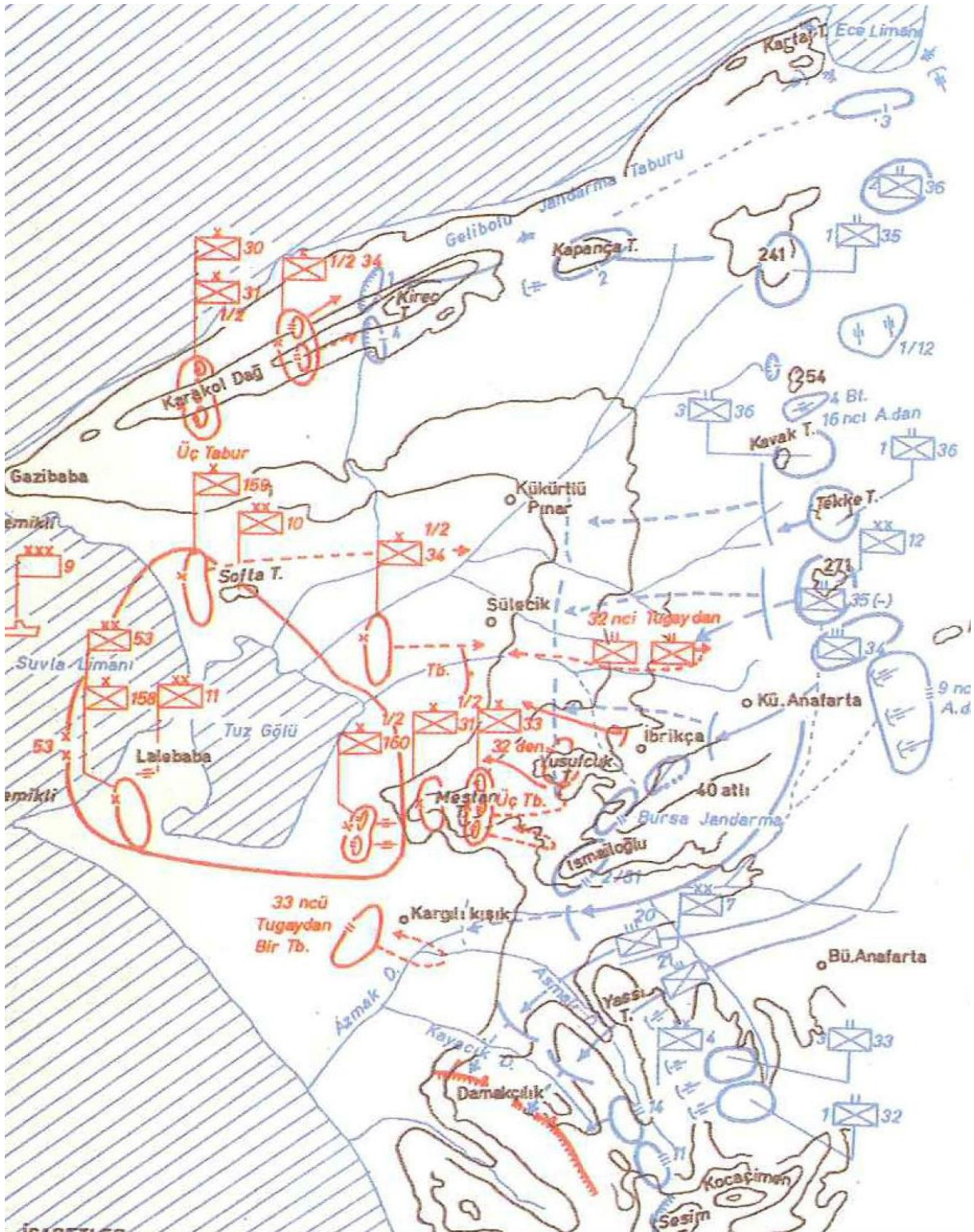
tutmayı başarmışlardı. Anafartalar'da hakim tepeleri ele geçirilememiş, Conkbayırı için verilen mücadele kaybedilmiş ve Seddülbahir'de gerçekleştirilen gösteri taarruzları beklenen etkiyi yapmamıştı. Plan her üç cephede de çökmüş ve dört günlük çarpışmalarda tahmini 25.000 İngiliz ve 20.000 Türk kayıp verilmişti.⁷¹⁸

9 Ağustos 1915 Akşam Anafartalar Tarafların Hatları⁷¹⁹

⁷¹⁸ A.g.e., s.131.

⁷¹⁹ AWM. G7432.G1 S65.XXVI.36

9 Ağustos 1915 Tarafların Durumları ve Aynı Gün Girişilen Karşılıklı Taarruzlar⁷²⁰

⁷²⁰ I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi, c.III.

Dört gün içinde bütün cephelerde verilen yüksek zayıat ve buna karşılık elde edilen açık başarısızlığa rağmen, Hamilton'un mağlubiyeti tam anlamıyla kabul ettiği söylenemez. Conkbayırı'nda ki vaziyetten ümidini kesen Hamilton, Anafartalar'ı çevreleyen tepeleri ele geçirebilmek için son bir hamle yapmaya karar vermişti.

Bu sebeple artık bütün dikkatini buraya yönlendirmeye karar verdi. Yeni gelen 54.Tümenle Tekketepe'yi ele geçirmeye çalışacaktı. İngiliz resmi tarihi Hamilton'un Suvla'daki durumu tam kavrayamadığını belirterek şu değerlendirmeyi yapıyor:

“Fevkalade iyimser bulunmak, umursamadan bir cesaret ve mutlaka zaferi kazanmak azmi, bir başkomutanın takdir edilemez vasıflarındandır. Fakat Sir Ian Hamilton'un halen karşılaştığı güçlükleri, tamamen anladığına ve bilhassa 9.Kolordunun tehlikeli vaziyeti tamamen hissettiğine biraz şüphe ile hüküm verebiliriz. Bu dakikada Suvla ovası üzerinde bir mağlubiyet havası esmekteydi ve 9.Kolordunun her ferdi buna inanmaya başlamıştı.”⁷²¹

Anafartalar'da 11 Ağustos günü sakin geçirildi. İki tarafında taarruz etmeye gücü kalmamıştı. Karaya yeni çıkarılan 54.Tümenine ait birliklerle 12 Ağustos'ta bir taarruz yapılmasına karar verilmişti. Bu taarruz Küçük Anafarta Ovası istikametinde yapılacak, doğrudan Tekketepe'ye ilerlenecekti. Taarruz istikametindeki Türklerin savunma mevzilerinin nerelerde olduğu tam anlamıyla bilinmiyordu. Yeni karaya çıkan askerler araziye tanımiyordu, üstelik subayların ellerindeki haritalar yanlışlarla doluydu.

Bu şartlar altında gerçekleştirilen taarruz sırasında, günümüzde de yaygın olarak anlatılan Norfolk taburunun kaybolduğu efsanesi ortaya çıktı. Kısaca bu olay üzerinde durmak gerekirse; Başlarında Yarbay Sir Beauchamp'ın komutası altında taarruzun sağ kanadında bulunan tabur ilerlemeye başladı. Beraber taarruza kalktıkları Suffolklular ve Hampshire'lılara göre daha az ateş altında kalan tabur, komşu birliklerden daha ileriye gitme imkânı buldu. Kendilerine yarım sağa dönme emri verilmişti. Görünüşe göre diğer taburlara böyle bir emir verilmemişti.⁷²²

Bu şekilde komşu birliklerden kopan ve tehlikeli şekilde tek başına ilerleyen ve Türk hatlarına iyice sokulan tabur etkili bir yan ateş almaya başladı. Sağ ve sol yanları açık ve korumasızdı. Üstelik Türk keskin nişancıları da devreye girerek zayıatın artmasına sebep oluyordu. İngilizlerin tehlikeli biçimde hatlarına ilerlediğini anlayan 36.Alay komutanı Münip Bey, bir taburuyla bu İngilizlerin üzerine süngü taarruzu yaptırarak, kendi birliklerinden tamamen kopan ve Türk hatlarına sızan Norfolk taburu askerlerinin çoğunu ilk hamlede temizlemeyi

⁷²¹ Oglander, a.g.e., c.II, s.349.

⁷²² Chambers, *Anafartalar-Ağustos Taarruzu*, s.145.

başardı.⁷²³ Çoğu İngiliz bu taarruz sonucu öldürülürken, İngiliz askerlerinden Üsteğmen W.G.Stewart Fawkes ve Er George Harwell gibi askerler esir düştüler.

Norfolk taburu 22 subay ve 350 asker zayıat vermişti⁷²⁴ Bazı askerler ise gün içinde yaralanarak geriye dönmeyi başardı.⁷²⁵

12 Ağustos'ta Norfolkular ile taarruza kalkan diğer taburların da zayıatları fazlaydı. Subay zayıatının fazla olmasının nedeni Türk keskin nişancılarının etkili ateşleriydi.

15.6.2 Kireçtepe Muharebesi

Hamilton 13 Ağustos'ta İsmailoğlu Tepesi ile Anafartalar sırtlarını hedef alan bir taarruz yapılmasını istiyordu. Fakat yine karşısında taarruz fikrine direnen Stopford'u buldu. Stopford'a göre 54.Tümen son derece yorgundu, 53.Tümen ise ağır Türk topçu ateşi altında zayıat veriyor ve moralleri bozuk halde bulunuyordu. Bu şartlar altında taarruza geçilemezdi. Durumu yerinde görmek isteyen Hamilton Suvla' ya geldi, Stopford'un görüşlerine katılmamakla beraber, taarruzun ertelenmesini mecburen kabul etti. Böylece iki gün daha hareketsiz geçilmiş oldu.

Stopford, Hamilton'a sormadan ve bilgi vermeden yeni bir plan yaptı ve Türk kuvvetlerine kanattan saldırmayı uygun gördü. Bu plana göre; askerler 15 Ağustos'ta Kireçtepe üzerinden taarruza kalkacak, Türklerin sağ kanadında bulunan 12.Tümeni çevirecek ve cepheden ele geçiremedikleri Tekke Tepe'yi ele geçireceklerdi. Taarruzu İngilizlerin 10.Tümeni yapacaktı.

⁷²³ Tuncay Yılmaz, Yakın Tarih İncelemeleri-1 Çanakkale Savaşı, *Bir Bulut Hikâyesi*, Yay.Haz.:Muzaffer Albayrak, s.223.

⁷²⁴ Ray Westlake, *British Regiments at Gallipoli*, South Yorkshire-Great Britain 2004, s.29.

⁷²⁵ Ian Hamilton Çanakkale Savaşı'ndan hemen sonra yazdığı raporda: "Ağaçların arasına girdiler ve gözden kayboldular. Hiçbiri geri dönmedi. Sonrasında da kimse onları görmedi ve duymadı" diye yazacaktır. Hamilton'un bu gizem yaratan sözleri ve Norfolk Taburunun bir bölüğünün İngiltere'de Kraliyete ait Sandringham Malikânesinin çalışanlarından olması sonucu İngiltere'de bu taburun başına gelenler kamuoyunun dikkatini çekti. Çeşitli haberler yapıldı. Norfolk Taburunu konu alan filmler çekildi. İngiltere'de "Kayıp tabur" diye anılan bu taburun Türkler tarafından esir edilerek tek tek öldürüldüğü iddia edildi. Türkiye'de ise iddialar daha da enteresan ve mistik bir hal aldı. 1965 yılında Yeni Zelanda'da bir UFO dergisinde yayınlanan ve 3 Anzak askerinin ifadelerine dayanan (güvenilirliği son derece tartışmalı bu kaynakta, bu askerlerin ifadelerinde olayın tarihinden geçtiği yere, hatta birliğin ismine kadar yanlış bilgiler mevcuttur) Norfolkuların taarruza kalktığı sırada, bir bulutun gelerek esrareniz şekilde bu askerleri içine aldığı ve ortadan kaybolduğu iddia edildi.

Olayın gerçeği ise bütün bu anlatılan efsanelerden çok farklıdır. Norfolk taburuna ait birçok asker 12 Ağustos günü tekrar geri dönebildiği gibi, bazıları esir düşmüş, esir düşenlerden bir kısmı ise esaretteyken ölmüştü. Türk süngü taarruzu sırasında öldürülen askerlerin cesetleri ise mütarekeden sonra 1919 yılında bölgeye gelerek müttefik askerlerinin mezarlarını oluşturan komisyon tarafından bulunmuştur. Savaş sırasında Suffolkların din işleri subayı olan Rahip C.P.Edwards, 1919'da tekrar bölgeye geldiğinde Türk cephe hattının 800 metre gerisinde 122 Norfolk askerinin cesedini bulduğunu rapor etmiştir. Bölgede bulunan Türk cesetlerinin İngiliz askerlere yakınlığı, Türk ve İngiliz askerlerinin göğüs göğüse savaşırken öldüklerinin kanıtıdır. Muhtemelen taburun bir kısmı Türkler tarafından kuşatılmış ve burada öldürülmüşlerdir. Günümüzde Çanakkale Savaşı ile ilgili en çok anlatılan efsanelerden biri olan, Norfolk taburunun tamamen kaybolduğu, esir alınıp vurulduğu veya esrareniz bir bulut tarafından götürüldüğü tamamen yanlıştır. Bugün kimlikleri tespit edilebilen Norfolklu askerlerden bir kısmı Azmak Mezarlığında yatmaktadır.

Ayrıntılı bilgi için bkz.: Tuncay Yılmaz, *Bir Bulut Hikayesi*, s.215. ve Stephen Chambers, *Anafartalar-Ağustos Taarruzu*, s.156.

Kireçtepe bölgesi bıçak sırtı gibi dar ve keskin olduğundan üzerinde siper kazması son derece güç ve kayalık bir bölgedir. Bu sebeple her iki taraf askerleri için barınması son derece zor bir yerdi. Çıkarmanın en başından beri bölgede bulunan Gelibolu Jandarma Taburu büyük fedakârlıkla Kireçtepe sırtlarını savunuyordu. Yeniden organize edilen 5.Tümen, Willmer Beyin komutasında Kireçtepe'den sorumluydu. Gelibolu Jandarma Taburuna destek olmak üzere bazı piyade taburları da bölgeye sevk edildi.

15 Ağustos'ta Sivritepe'deki mevzilerinden taarruza başlayan İngilizler ilerleyerek Aslan Tepe ve Projektör Tepe'yi gele geçirdiler. Daha doğuda, Kanlıtepe-Havantepe hattında tutunabilen Türk kuvvetleri, takviye birliklerin de gelmesiyle 16 Ağustos gece yarısı karşı taarruza geçti. Gerek İngiliz taarruzu, gerek Türk karşı taarruzu sırasında süngü süngüye, boğaz boğaza kanlı bir mücadele yaşandı. İki tarafın askerleri de büyük cesaretle savaştılar.

“Bir an geldi ki askerlerimizle düşman askerleri kucak kucağa geldiler. Bu hâkim tepede adeta talim meydanlarında yapılan süngü muharebesi gibi süngü hücumu oluyordu. Artık taşlar ve kayalar arkasına saklanıp mevzi almaya, ateş etmeye lüzum kalmamıştı. Süngüsüne ve pazusunun kuvvetine güvenen olanca saldırganlığıyla düşmanı süngülüyor ve öldürüyordu. Şimdi artık bu yalçın ve sarp tepe bir mahşere benziyor. Adeta tutuşmuş yanıyordu. Çünkü kucak kucağa gelen muhâripler birbirini taşlarla, yumrukla mahvetmeye, bayırdan aşağı yuvarlamaya, paralamaya dişleriyle birbirinin gırtlığına sarılmaya, elleriyle diğerinin boğazını sıkarak birbirini boğmaya çalışıyorlar (Abidin Ege)”⁷²⁶

İngilizler Türk karşı taarruzu karşısında direnmeye çalışsalar da şiddetle takviyeye ihtiyaç duyuyorlardı. Bu sıralarda Hamilton kendini tamamen Stopford ve generallerinin görevden alınması konusuna kaptırmıştı. Kireçtepe'deki kanlı muharebelerden haberi dahi yoktu.⁷²⁷ Türk komuta kademesinde ise Kireçtepe'ye yapılan taarruz endişe yaratmıştı. Liman von Sanders sağ kanadının İngilizler tarafından çevrilmesi durumunda son derece tehlikeli bir vaziyette kalacağını düşünüyordu. Günlüğüne 15 Ağustos günü yaşananları anlatırken “Bir buhran günü” cümlesini kuruyordu.⁷²⁸

Mustafa Kemal'in değerlendirmesi ise şöyleydi: “Kireçtepe'de yapılan muharebe önemliydi. Özellikle Kireçtepe mevziisi grubun genel durumunu etkileyebilecek bir konumdaydı”⁷²⁹ Muharebeleri yerinde takip etmek isteyen Mustafa Kemal 16 Ağustos sabahı bölgeye giderek duruma müdahale etme gereği duydu ve öğleden sonraya kadar burada kaldı. Muharebenin iyi seyretmesi sonrası 5.Tümen komutanına gerekli emirleri vererek bölgeden ayrıldı.

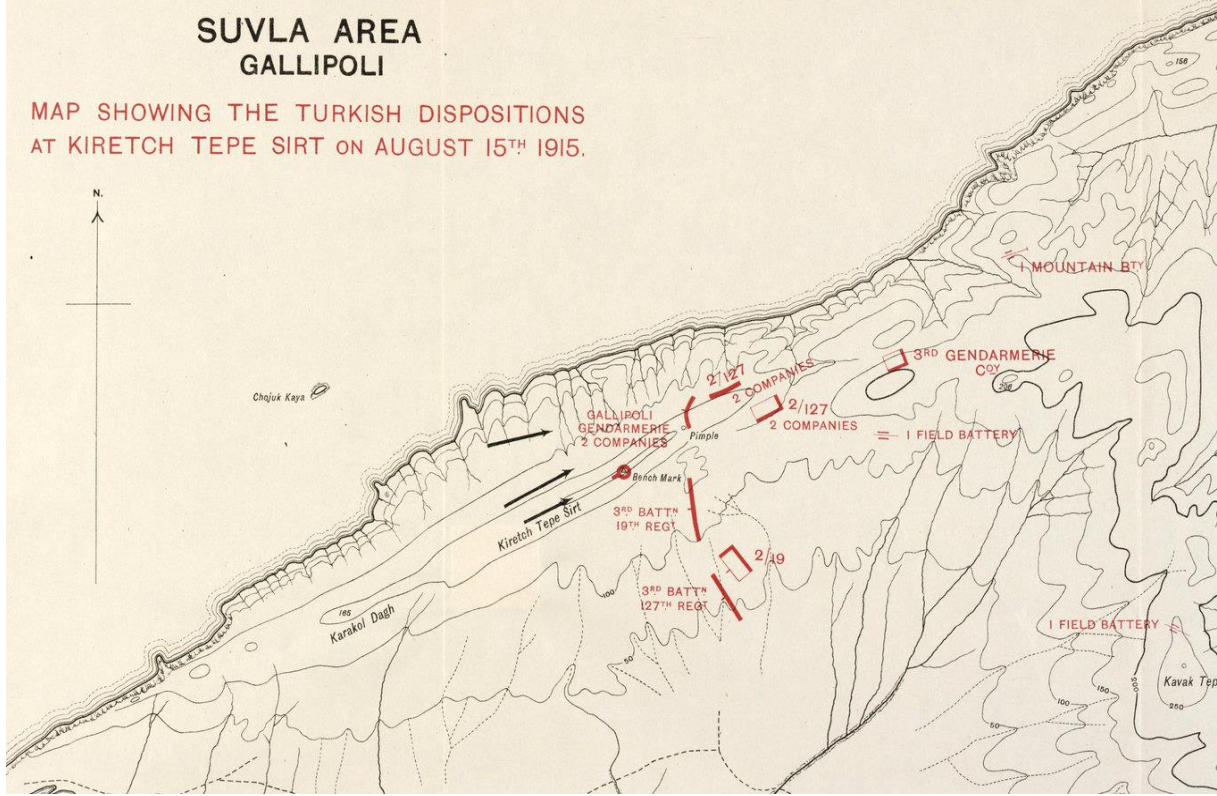
⁷²⁶ Abidin Ege, *Çanakkale, Irak ve İran Cephelelerinden Harp Günlükleri*, Yay.Haz.: Celali Yılmaz, İstanbul 2011, s.130.

⁷²⁷ Chambers, *Anafartalar Ağustos Taarruzu*, s.176.

⁷²⁸ Sanders, a.g.e., s.112.

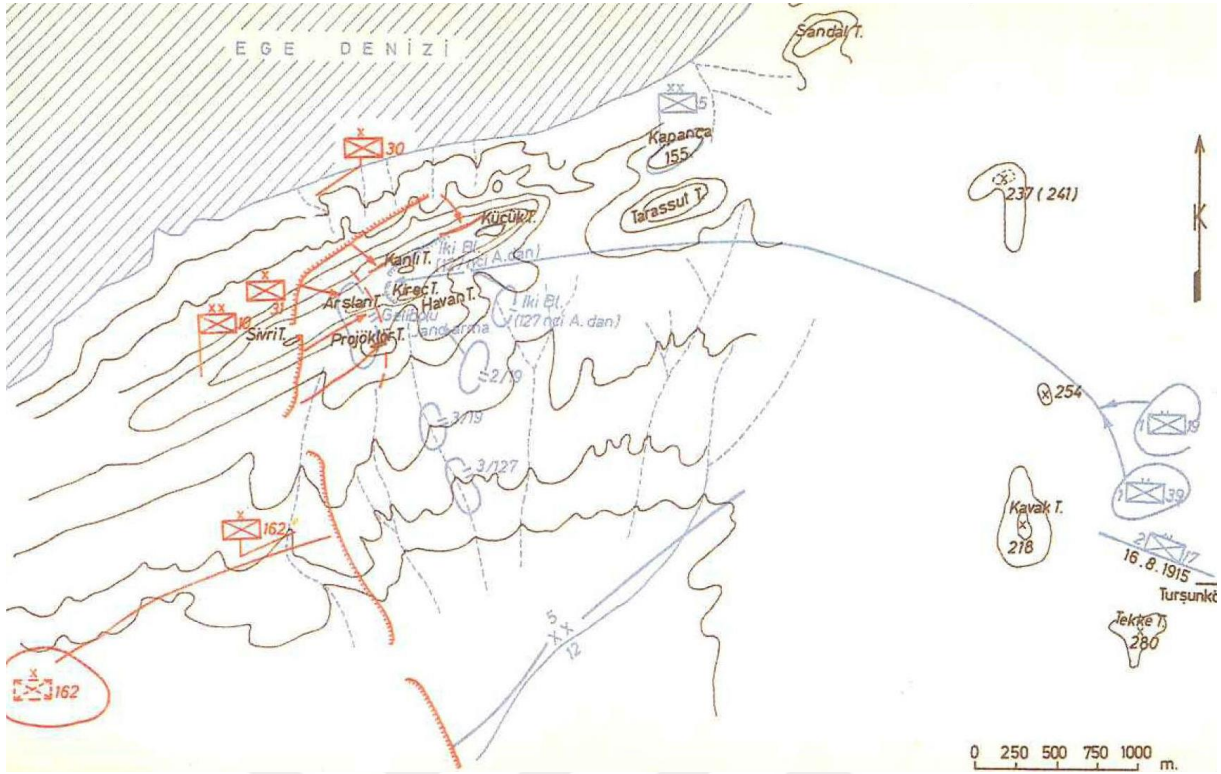
⁷²⁹ M.Kemal, *Anafartalar Muharebeleri'ne Ait Tarihçe*, s.43.

Sonuç olarak 16 Ağustos günü yapılan Türk karşı taarruzu karşısında geriden takviye alamayan İngilizler eski hatlarına çekilmek zorunda kaldılar. Kireçtepe’de Türkler adına hâkimiyet tekrar sağlanmış oldu. İngilizler neredeyse hiçbir şey kazanamamalarına karşın 2.000 zayıat verdiler. Türk zayıatı ise 1.696 askerden ibaretti.

15 Ağustos 1915 Kireçtepe’deki Türk Hatları ve İngiliz Taarruz Yönü⁷³⁰

⁷³⁰ AWM., G7432.G1 S65.XXVI.37.

15 Ağustos 1915 Kireçtepe Muharebeleri⁷³¹

15 Ağustosta Kireçtepe'ye yapılan taarruzdan haberdar olmayan Hamilton, Stopford ve diğer generalleri görevden almaya hazırlanıyordu.

Daha önce de ayrıntılı bahsedildiği gibi, Suvla çıkarmasının en başından beri yaşanan hareketsizlik ve uyuşukluğun sebebi olarak 9.Kolordu Komutanı General Stopford'u ilk sorumlu olarak görüyordu. Çıkarmadan sonra birkaç kez taarruz etme konusunda Stopford ile ters düşmüştü. Son olarak 13 Ağustos'tan sonra yine aynı gerekçelerle taarruzun yapılmaması Hamilton'da bardağı taşıran son damla oldu diyebiliriz.

14 Ağustos'ta İngiltere'de Lord Kitchener'a çektiği telgrafta şöyle diyordu:

“Şimdi 9.Kolorduyu ziyaretimden edindiğim netice beni çok müteessir etmiştir. General Stopford ve tümen komutanlarını genel bir harekete geçirebilmek için yaptığım baskıya karşılık komutanlar bu lüzumu hissedecek vaziyette bulunmuyorlar.”

Bu cümlelerden sonra raporun sonunda bütün Suvla planının başarısızlığını yine generallerine yüklüyordu: “Canlı bir ileri harekât yapılmamış ve bundan dolayı kıtalar yanlış sevk ve idare edilmiştir.”⁷³²

Lord Kitchener ise verdiği cevapta arzu ettiği takdirde Stopford ve diğer generalleri görevden alabileceğini Hamilton'a iletir. Cevapta şu cümleler dikkat çekicidir: “Raporunuza göre Stopford'un memlekete dönmesi gerekecektir. Bu harp genç insanların muharebesidir. Biz

⁷³¹ I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi, c.III.

⁷³² Oglander, a.g.e., c.II, s.364.

öyle komutanlara sahip olmalıyız ki, nadiren doğan fırsatlardan istifade etmeyi bilsin. Bundan dolayı eğer bir general zaaf ve acz gösterirse icabının süratle yapılmasında biran tereddüt göstermemelisiniz. Size bulabildiğim generallerden göndereceğim”⁷³³

Burada Kitchener’ın kullandığı en önemli cümle, acz gösteren generalleri süratle görevlerinden uzaklaştırması gerektiğini Hamilton’a bildirmesidir.

Oysa Hamilton 6 Ağustos’tan sonra yaşanan bütün hareketsizlik boyunca komutanlarına müdahale etmek adına neredeyse hiçbir şey yapmadı. Durumun değişmesi için bir başkomutandan beklenen ataklığı gösteremedi. Stopford neredeyse bütün İngiliz tarihçileri tarafından günah keçisi olarak kabul edildi.

Aslında Tugay komutanlarından Başkomutan Hamilton’a adar bütün generaller acz içerisindeydiler. General Stopford yapı itibariyle yenilgiye boyun eğen bir kişiliğe sahip olmakla birlikte, yaş itibariyle de çıkarmayı başarıya ulaştıracak dinamizmden yoksundu. Yine de 9.Kolordu Karargâhı başarısızlıktan ne kadar sorumluydu, Hamilton’un kendisi de o kadar başarısız bir komutanlık örneği sergilemişti.

Başkomutan olarak başarısızlığın en büyük sorumluluğu kendisine aitti. Hamilton’dan başlayarak alt kademelerdeki komutanlara kadar neredeyse her kademedede müthiş bir koordinasyon eksikliği ve iletişim sorunu hakimdi. Harekât planı baştan itibaren koordineli bir taarruza dönüşemeyerek kaybetmeye mahkûm bir hal aldı.

Binbaşı Stuart Archer’ın eserinde, Suvla’da yaşanan başarısızlığın en büyük nedeni olarak İngilizlerin geleneksel komuta yöntemlerindeki sorunlara bağlıyor. Başta Hamilton olmak üzere kıdemli komutanların alt seviyede yaşanan karışıklıklara direkt olarak müdahale etmemesini eleştirerek şu cümleleri kuruyor:

“İngiliz komutanların yetersizliklerini tanımlarken, yeni ve esasen farklı bir ordu organizasyonunun, geleneksel komuta yöntemleriyle yönetilmesinde ortaya çıkan kusurlar, İngiliz İmparatorluk kuvvetlerinin sayıları 1.500’den daha az Türk karşısında felaket bir yenilgi almasına sonuç açmıştır.”⁷³⁴

İkinci Dünya Savaşının Amerikalı efsane komutanlarından General G.S.Patton 1936 yılında yazdığı “The Defense of Gallipoli” makalesinin sonunda Anafartalar çıkarması ile ilgili şu değerlendirmeyi yapıyor:

⁷³³ A.g.e., s.365.

⁷³⁴ Archer, a.g.e., s.62.

“İngilizleri yenen Türk Ordusu değildi, Hamilton, Stopford, Hammersley'i yenenler von Sanders, Kemal Paşa ve Binbaşı Wilmer idi. İki takım komutan tarafları değiştirselerdi, inanılıyor ki çıkarma, bu kederli başarısızlıkta olduğu kadar büyük bir başarı olurdu”⁷³⁵
Bu fikirler her ne kadar tartışmaya açık olsa da, İngilizler adına harekât planını hazırlayan ve uygulayan komutanların ne kadar yetersiz olduğunu ortaya koyması ve iki tarafın komutanlarının Anafartalar’da ne kadar belirgin rol oynadığının anlaşılması açısından önemlidir.

Sonuç olarak Stopford görevden alınarak yerine geçici olarak 29.Tümen Komutanı General De Lisle atandı. Ardından tümen komutanları da görevlerinden alındı.

Fakat bu değişikliklerin yapılmasında oldukça geç kalınmıştı. Anafartalar bölgesindeki düzlükler ve tepeler neredeyse tamamen boş vaziyetteyken bile ele geçirilememişken, her saat takviye alan ve sürekli tahkimat yapan Türkler karşısında bu saatten sonra ilerlemek oldukça güç olacaktı.

15.6.3. II. Anafartalar Muharebesi

9.Kolordunun komuta kademesindeki değişikliklerden sonra göreve getirilen De Lisle’nin önünde önemli problemler vardı. Morali bozuk ve Türklere göre daha çok hırpalanmış ve karışık halde bulunan birlikleri derhal düzene sokarak taarruz etmesi ve tepeleri ele geçirmesi gerekiyordu. Üstelik birliklerini ve araziye hiç tanııyordu. Birkaç gün askerlerin dinlendirilmesi ve düzenin tekrar sağlanması çabasıyla geçti.

Bu arada 25 Nisan’da Seddülbahir’e çıkan ve savaşın başından beri burada savaşan meşhur 29.Tümen takviye olarak Anafartalar’a gönderildi. 2.Süvari tümeni de yaya olarak Anafartalar’a çıkarıldı.

İsmailoğlu Tepe ve Yusufçuk Tepe’lerinin alınması İngilizler adına hayati önem taşıyordu. Zira Suvla sahilindeki cephe gerisi Türk topçu ateşinden ancak bu şekilde korunabilirdi. Aynı şekilde İngilizlerin 60 Rakımlı Tepe Türklerin ise Bombatepe dedikleri tepenin gele geçirilmesi, Suvla ve Anzak sektörlerinin birleştirilmesi adına son derece önemliydi. Bu tarihe kadar iki sektör arasında hala tam kesintisiz bir hat kurulamamıştı. Üstelik Bombatepe alınırca buradan yana açılarak İsmailoğlu Tepe’ye bir siper hattı çekilebilirdi.

Taarruz için emir 20 Ağustos 1915’te De Lisle tarafından birliklere gönderildi. 29.Tümen Pırnartepeden 112 rakımlı tepeye ve Yusufçuk Tepe’ye saldıracaktı. 11.Tümen İsmailoğlu Tepe’yi Azmakdere sektöründen yürüyerek ele geçirecekti. Karma bir Anzak tugayı da

⁷³⁵G.S.Patton, *The Defense of Gallipoli*, Hawai 1936, s.62.

Arıburnu ve Anafartalar arasındaki bağlantıya hakim olan 60 rakımlı tepeyi (Bombatepe) alacaktı. Taarruzdan önce saat 14.30'da topçu bombardımanı başlayacaktı.⁷³⁶

Türk tarafında ise cephede 12.Tümen ve 7.Tümen birlikleri bu taarruzu karşılayacaktı.

9.Tümen ve 6.Tümen de geride ihtiyatta bekliyorlardı.

Taarruz yarım saatlik topçu bombardımanından sonra saat 15.00'te başladı. Yarım saat süren bombardıman Türk cephesinde önemli bir sarsıntı yaratmamıştı. 12.Tümen Yusufçuk Tepe'ye taarruz eden İngilizleri görür görmez ateşle karşılık verdi:

“Obüs mermileri durunca siperlerin üstündeki toz, duman yavaş yavaş kalkmaya başladı. Sağdan ağızdan ağıza haber ulaştı: “Düşman hücumla kalktı, sol cenah dikkat etsin!” Haber Kireçtepe'den geliyordu.

Hakikaten, yavaş yavaş kalkmakta olan toz ve dumanın arkasından sürülerle İngilizlerin ilerlemekte oldukları, bizim olduğumuz yerden de görünmeye başladı. Hemen yandan o tarafa ateş açtık. Bizim yan ateşimiz çok tesirli. Üzerlerinde toz, duman azalmaya başlayan solumuzdaki kıtalar da ateşe başladılar. Şimdi piyadelere kaldı iş. Bütün ihtiyatlar, istinatlar ve boşta kalan kuvvetler o tarafa, düşmanın hücum ettiği kısma kaymaya başladı. Piyade ateşi gittikçe ziyadeleşiyor (İ.Hakkı)⁷³⁷

İngilizler Yusufçuktepe'de Türklerin ilk siperlerine girmeyi başardılar. Fakat Teğmen İsmail Hakkı'nın da aralarında bulunduğu kanattan çok şiddetli bir yan ateşe maruz kaldılar. Zayıflığın artması, özellikle subay zayıflığının fazla olması sonucu daha fazla direnemeyerek geriye çekildiler. Karşılıklı yapılan bombardıman sonucu tutuşan otlar ile yangın çıktı. Yangın var olan zor durumu iyice zorlaştırdı:

“Baş kumanda merkezimiz çok şiddetli bir şekilde bombalandı ve daha sonra da çıkan yangın etrafa yayıldı ve herkes diri diri yanarak öleceğimizi düşündü. Telefonun olduğu yerde sıcaklık korkunç derecedeydi. Alevlerin gürlüğü, şarapnellerin seslerini bastırıyordu ve alevler siperlerin üst tarafından geçerken, biz siperlerin alt kısmına düz bir şekilde uzanmak zorunda kaldık. Şansımıza her iki taraftan da aynı anda alevlere yakalanmadık ve eğer böyle bir şey olsaydı sonucu ne olurdu, düşünmek bile istemiyorum. Tüm taarruz korkunç bir başarısızlık ile sonuçlandı. (Guy Nightingale)⁷³⁸

Daha güneyde Bombatepe civarında Kayacık Ağılı doğrultusunda taarruz eden İngilizler Türk siperlerine girmeyi başardılar. 7.Tümenin savunduğu bölgede gece gelen takviyelerle karşı taarruzlar yapıldıysa da kaybedilen siperler geri alınmadı. Fakat tepenin zirvesi hala Türklerin elinde ve emniyetli şekilde savunulmaktaydı. Gece 12. ve 7.Tümen cephelerine yapılan İngiliz taarruzları geri püskürtüldü. Özellikle 12.Tümen, karşısında bulunan üç İngiliz tümenine adım attırmadı. Sonuç olarak Gelibolu topraklarında ufacık ve faydasız bir arazi kazanımı için yine binlerce insan birkaç saat içinde hayatını kaybetti.

⁷³⁶ Steel-Hart, a.g.e., s.213.

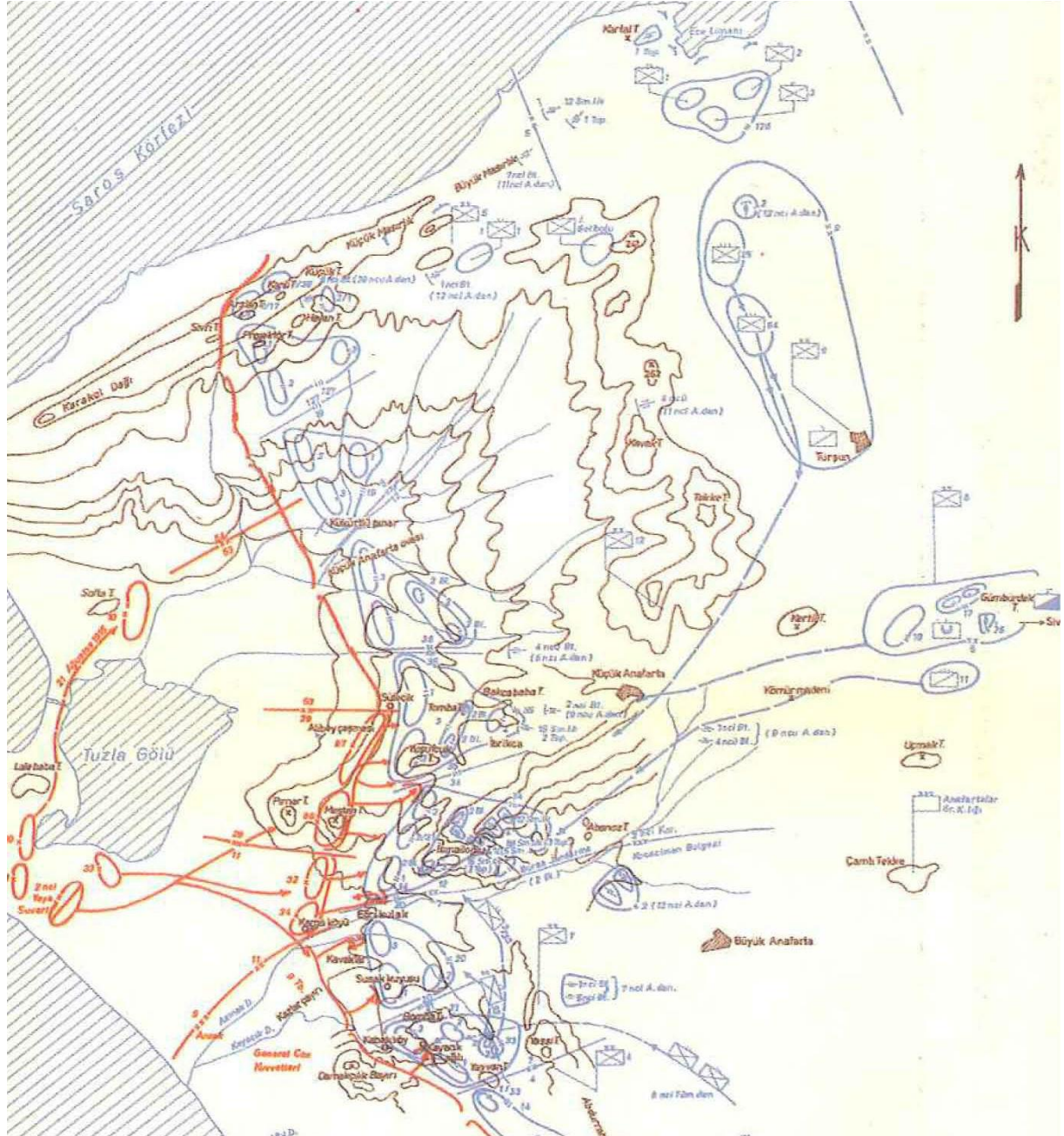
⁷³⁷ İ.Sunata, a.g.e., s.161.

⁷³⁸ G.Nightingale, a.g.e., s.138-139.

İngiliz zayıtı Türk genelkurmayına göre 6000 kişi, Aspinall Oglander'a göre 5300 kişiydi.⁷³⁹

Türk zayıtı ise 2500 kişiden fazlaydı.⁷⁴⁰

Oglander, elde edilen fayda ve verilen zayıt hesaplaması yaparak, 21 Ağustos Yusufçuktepe taarruzu için Çanakkale Muharebeleri içerisindeki en faydasız ve zayıtlı taarruzdu değerlendirmesini yapmaktadır.⁷⁴¹

II. Anafartalar Muharebesi 21 Ağustos 1915⁷⁴²

⁷³⁹ Oglander, a.g.e., c.II, s.393.

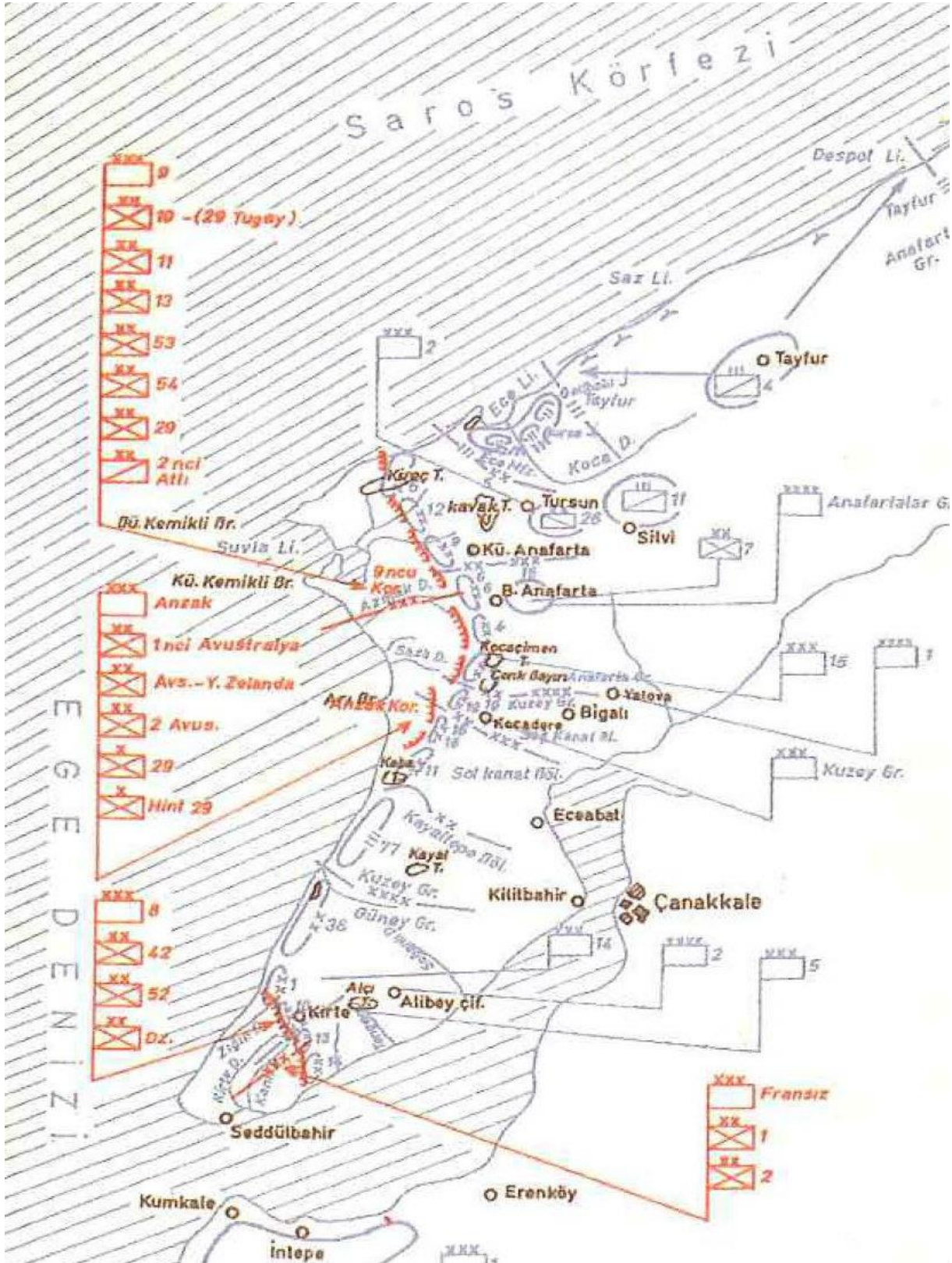
⁷⁴⁰ I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi, c.III, s.419.

⁷⁴¹ Oglander, a.g.e., c.II, s.392.

⁷⁴² I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi, c.III.

II. Anafartalar Muharebesi'nin sona ermesiyle Gelibolu Yarımadası'nda yapılan büyük taarruzlar tamamen bitmiş oluyordu. Bundan sonra Anafartalar ve Anzak sektörlerini birleştirmek için 27 Ağustos tarihinde Bomba Tepe'ye saldıran müttefik askerleri, tepenin güney batı sırtlarını ele geçirdilerse de, tepenin zirvesi ve kontrolü savaşın sonuna kadar Türklerde kalmaya devam etti. Burada İngilizler 1000, Türkler ise 679 asker zayıat verdi. Bu muharebenin bitmesiyle fiilen muharebeler bitti dersek yanlış olmayız. Muharebelerin sonuna kadar bir daha bu sayılara varan zayıata yol açacak taarruzlar olmadığı gibi, tam bir sessizlik dönemine girilmiş oluyordu.

Ağustos 1915 Sonu Tarafların Genel Vaziyeti⁷⁴³

⁷⁴³ I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi, c.III.

16.MÜTTEFİKLERİN TAHLİYE KARARI ve UYGULAMASI:

Muharebelerin bundan sonraki seyrini de, bundan önce olduğu gibi müttefikler şekillendirecekti. 22 Ağustos günü II. Anafartalar Savaşı'nın kesin olarak kaybedilmesinden sonra İngilizler adına aslında her şeyin sonuna gelinmişti. Ağustosta kaçırılan fırsatların, bu saatten sonra büyük taarruzlarla geri getirilemeyeceği kesin olarak görüldü. Yine çıkmaza girilmişti. Türkler bütün cephelerde tepeleri ve dolayısıyla bütün kozları ellerinde tutmuştu. İngilizler oyunu tartışmasız biçimde kaybetmişti.⁷⁴⁴

Hamilton 17 Ağustos günü İngiltere'ye taarruzun başarısızlığa uğradığını belirtmiş ve 95000 kişilik takviye birliğin gönderilmesini istemişti. Ordunun toplam kaybı hastalık da dâhil olmak üzere taarruz harekâtı başlayalıdan beri 40000'i aşmıştı.⁷⁴⁵

Hamilton'un bu telgrafi çektiği sıralarda müttefiklerin üzerinde kara bulutlar dolaşıyordu. Doğu cephesinde Rus ordusu Alman-Avusturya orduları karşısında zor durumdaydı.(6 Ağustos'ta Varşova düşmüştü) Rusların imkânları son derece kısıtlıydı. Direnemeyerek tek başına Almanlardan barış istemesinden korkuluyordu. Böyle bir durumda Almanlar bütün güçleriyle Batı cephesine yüklenebileceklerdi. Balkanlarda ise işler daha karışık bir vaziyetteydi. Bulgarların Almanlar yanında savaşa girme ihtimali gün geçtikçe artıyordu. Bu gerçekleşirse Almanya-Türkiye karadan birleşecek ve bu sayede Türkiye'ye daha hızlı ve daha çok miktarda mühimmat akışı sağlanacaktı. Ağır obüs bataryaları gelirse, özellikle Anafartalar Ovasında ki düz arazide zor durumda bulunan İngiliz birlikleri için çok ciddi tehdit oluşacaktı.

Bu şartlar altında Hamilton'un başarısız olduğuna dair gönderdiği rapor ve yeni kuvvet talebi İngiltere'de büyük sıkıntı yaratarak buhranın büyümesine sebep oldu.

Batı cephesinde 1915 yılında yapılan taarruzlar başarısız olmuştu. Fransızlar işgal altında olan topraklarını kurtarmak istiyor ve önceliğin Batı cephesindeki büyük düşman Almanları topraklarından atmak olduğuna inanıyorlardı. Fransız General Joffre Eylül ayında batı cephesinde yeni bir taarruz hazırlığındaydı. Lord Kitchener'da ikna olarak kendisine destek vermeyi kabul etti.

Çanakkale'de Hamilton'un raporundan sonra ne yapılabileceği umutsuz bir şekilde tartışılırken, 30 Ağustos'ta Fransa'dan beklenmedik bir haber geldi. Bu haberde, Seddülbahir'deki iki Fransız tümeni dahil olmak üzere altı tümenlik bir Fransız kuvvetinin

⁷⁴⁴ Chambers, *Anafartalar Ağustos Taarruzu*, s.259.

⁷⁴⁵ Oglander, a.g.e., c.II, s.407.

Boğazın Asya sahillerine çıkarılması düşünülmemekte olduğu bildirilmişti. Bu altı tümenin dördü Fransa'dan gönderilecekti.⁷⁴⁶

Bu haber Hamilton'a iletildiğinde kendisi için bu büyük umut oldu. Aslında bu ani ve beklenmedik teklif İngiltere'de de şok etkisi yaratmıştı. Fransızların yeni planına göre Asya tarafına çıkarılacak bu altı tümenle yeni bir ordu kurulacak ve bu ordu İngilizlerin komutasına girmeyecekti. Aslında bu plan Fransa'da ki askeri ve siyasi çekişmeler sonucu ortaya çıkan bir plandı.⁷⁴⁷

General Joffre batı cephesinde yapılacak bir taarruz için hazırlanıyordu. Bütün askeri ağırlığını kullanarak Asya yakasına yeni bir Fransız ordusuyla yapılacak olan harekâtın durdurulmasını, ancak Eylül ayında batı cephesinde yapılacak taarruzdan sonra böyle bir harekâtın düzenlenebileceğine karar vererek siyasetçileri de buna ikna etmeyi başardı.⁷⁴⁸

Sonuç olarak bu plan ertelendi. Kısa süre sonra Bulgarların seferberlik ilanı ile birlikte plandan tamamen vazgeçildi.

Bulgarların seferberlik ilanı Balkanlarda dengeyi tamamen bozacak bir gelişmeydi.

Yunanlılar ve Sırlar derhal İngiliz ve Fransızlara müracaat ederek 150.000 asker gönderilmesini istediler. Alman ve Bulgar baskısı Sırların üzerinde artarken, bunlara en yakın ve kolay şekilde yardım etmenin yegâne yolu Selanik'e yapılacak bir çıkarmaydı. Bu çıkarmaya karar verildikten sonra Selanik'e ilk gönderilen birlikler Çanakkale'de bulunan 10.İrlanda tümeni ve bir Fransız tümeni oldu. Böylece, Hamilton'un elindeki kuvvet yaklaşık 25.000 kişi azaldı. Bu durumda, Hamilton'un Gelibolu'da yeni bir saldırı için destek alma olasılığı hiç yoktu.⁷⁴⁹

Selanik'te yeni bir cephenin açılmasıyla Çanakkale iyice gözden düştü. İngilizlerin ve Fransızların iki cephede savaşırken bile yeterince zorlandıkları ortadayken, üç cephede savaşılmasına imkân yoktu. 11 Ekim'de İngiltere'de toplanan Çanakkale Komitesi, bir

⁷⁴⁶ A.g.e., s.410.

⁷⁴⁷ Fransız Paramentosunun ve Genelkurmayının, Çanakkale Harekâtının başından beri kafa karışıklığı yaşadığı aşikârdır. Çanakkale Harekâtı ilk günden beri üvey evlat muamelesi görmüştü. Toprakları Alman işgali altında olan Fransa'da iç siyasi çekişmeler bütün hızıyla devam ederken, Fransa'nın tartışılmaz komutanı General Joffre ile General Sarrail arasındaki rekabet siyasette taraf bulmaya başlamıştı. Politikacıların karşı çıkmasına rağmen, batı cephesinde eylül ayında büyük bir taarruz yapmayı kafasına koymuş, İngiliz Savaş Bakanı Lord Kichener'ı da ikna etmişti. Çanakkale'de yeni kurulacak ordunun başına General Sarrail'in geçeceğini öğrenen Joffre bu plana derhal itiraz etti ve muhtemel bir başarıda İstanbul'a girmek gibi oldukça prestijli bir unvan kazanabilecek Sarrail'in önünü en baştan kesme ihtiyacı duydu.

Anavatandan alınacak askerlerin Çanakkale'ye gönderilmesine karşıydı. Tüm Fransız birliklerine seslendiği konuşmasında şöyle diyordu: "Bizi Çanakkale'ye gitmemiz için kışkırtan İngilizlerdir. Bugün saldırıdan vazgeçilmez İngiltere'nin yenilmesi demek olur. Ama, yarın oraya takviye gönderir ve harekâtın komutasını da üzerimize alırsak başarıya ulaşamadığımız zaman bu Fransa'nın felaketi olacaktır." Çanakkale Muharebeleri sırasında ayrıntılı Fransız politikaları için bknz.: George H. Cassar, *Çanakkale ve Fransızlar*, İstanbul 1974.

⁷⁴⁸Cassar, a.g.e., s.267.

⁷⁴⁹ Prior, a.g.e., s.295.

tahliyenin mümkün olup olmadığını ve bu tahliye esnasında ne kadar kayıp verilebileceğini Hamilton'a sordu. Hamilton verdiği cevapta, askerlerin yarısını, mühimmatın da tamamının kaybedileceğini söyledi ve tahliye fikrine şiddetle karşı olduğunu belirtti. İngiltere, tahliye esnasında büyük bir felakete uğranacağından, bütün ordunun denize döküleceğinden haklı olarak endişeleniyordu. Hamilton'un verdiği cevap sonrası kendisinin geri çağrılarak yeni bir General gönderilmesi ve yeni fikirlerle yeni bir değerlendirme yapılması gerektiği kararına varıldı.

İngiltere'de Hamilton'a olan güven tamamen kaybedilmişti. Kendisinin sinirlerinin iyice yıprandığı ve tahliye konusunda önyargılı olduğu düşünülüyordu. Bu konuda çok da haksız sayılmazlardı. Hamilton Çanakkale'de ilk günden itibaren kötü bir sınav vermiş ve sinirleri yıpranmıştı. Lord Kitchener kendisine görevden alındığını açıkladı ve Hamilton 17 Ekim'de Çanakkale'den ayrıldı. Artık askeri kariyerinin sonuna gelmişti. Bir daha aktif bir göreve verilmeyecekti.

Hamilton'un yerine General Sir Charles Monro getirildi. Kendisine mümkün olan en kısa zamanda Çanakkale'de ki askeri durum hakkında rapor yazması emredilmişti. 28 Ekim'de Gökçeada'ya gelen Monro, 30 Ekim'de Seddülbahir, Arıburnu ve Anafartalar'ı hızlı bir şekilde gezerek, üst rütbeli subaylarla içinde buldukları durumu tartıştı. Ertesi gün fikirlerini özetleyen bir raporu Lord Kitchener'a yolladı:

“Askerlerimiz tarafından işgal edilen yerler, tarihte bu zamana kadar görülmemiş eşsiz bir askeri durum gösteriyordu. Çok dar bir sahil hattı ele geçirilmişti. Personel ve malzeme yönünden bütün askeri ihtiyaçların sağlanması için bağımlı oldukları sahiller ve iskeleler düşmanın topçu ateşine açıktı. Siperlerimize neredeyse tamamen Türkler hakimdi. Topçu mevzileri yetersiz ve eksikliklerle doluydu. Kısaca, sefer kuvveti muhtemel olan bütün askeri eksiklikleri barındıran bir hattı tutmuştu.”⁷⁵⁰

Yarımadanın tahliye edilmesi gerektiğini anlatırken bunun sebeplerini dört madde halinde sıraladı:

- 1-Türklerin küçük bir kuvvetle, Çanakkale'de bizi karşılarında tutarak, Bağdat veya Mısır'da veyahut her ikisinde de amaçlarını gerçekleştirmeye çalışacakları çok açıktı.
- 2-Tutmuş olduğumuz mevkilerden ilerlemeye çalışmak akıllı bir askeri harekât olamazdı.
- 3-Yarımada dâhilinde ilerlemeye muktedir olsaydık ta, mevkilerimiz gözle görünecek derecede güven bulmuş sayılmazdı ve İstanbul'a doğru yürümek ise asla söz konusu olamazdı.
- 4-Yarımada üzerinde kalmaktan hiçbir amaç elde edilemeyeceğinden ve burada, hızla mühimmat ile asker nakletmek için hiçbir hareket üssü mevcut bulunmadığından, denizaşırı bir sefer heyeti oluşturmanın millete müthiş masrafa mal olacağı kesindir. Bu

⁷⁵⁰ http://www.1914-1918.net/monros_gallipoli_despatch.html

durum Yarımada'da kapana kısılmış gibi bulunan bu askerlerin daha yararlı bir savaş alanına gönderilmesini acilen gerekli kılıyordu. Bununla beraber, yarımada boş yere yer işgal etmemizde, hiçbir askeri yarar göremediğime binaendir ki, tahliyeye başlamak gerektiği fikrinde olduğumu zatı alinize telgrafla arz ederim.”⁷⁵¹

Kitchener Monro'nun raporundan büyük kaygı duydu. Diğer yandan, Amiral De Robeck'in kurmay başkanı Komodor Roger Keyes Ağustos ayından beri Boğazın tekrar denizden zorlanması gerektiğini belirtiyordu. Fakat De Robeck bu fikre kesinlikle karşıydı. Komodor Keyes Ekim sonunda Londra'ya gelerek fikirlerini bazı kabine üyeleriyle paylaştı. Monro'nun tahliye yönündeki raporu geldiği sırada, Komodor Keyes'in denizden tekrar bir taarruz planını öğrenen Kitchener bir anda bu plandan da etkilendi ve beğendi.

3 Kasım günü toplanan harp meclisinde Monro'nun raporu ve Komodor Keyes'in denizden taarruz planı tartışmaya açıldı. Tahliye ciddi riskler içeriyordu. Monro'ya göre zayıf en az ordunun %30-%40'ı olarak hesaplanmıştı. Çok daha kötüsü de olabilir, tepelerde ve hakim mevzilerde bulunan Türkler tahliyeyi fark ederse bütün ordu denize dökülebilirdi. Böyle ciddi bir karar karşısında, harp meclisi Lord Kitchener'ın bizzat Çanakkale'ye giderek cepheyi incelemesi ve kararını bildirmesine karar verdi.

Çanakkale'ye giden Kitchener üç gün boyunca mevzileri inceledi. Hala kesin olarak tahliyeden yana değildi. Kışın kötü hava ve sert rüzgâr eserken son derece emniyetsiz kıyı koşullarından ve iskelelerden binlerce asker ve mühimmatı taşımanın zor olacağı ve tahliyenin kışın geçirilmesinden sonra yapılması fikri ortaya atıldı.

Denizden taarruza ise De Robeck kesin olarak karşı olduğu için bu plandan vazgeçildi. Denizden saldırı planının kuvvetli bir dayanağı en başından beri yoktu. Türk topçuları Boğazda Mart ayından daha kötü durumda değildi. Mayın hatları savaşın başından beri olduğu gibi durmaktaydı. Üstelik Asya kıyısına zaman içerisinde yeni topçu bataryaları getirilmişti.

Bütün bu tartışmalar uzayıp giderken, Çanakkale'deki askerler yine kaderlerine terk edilmiş gözükyorlardı. Siperlerdeki askerler de başarısızlığın açıkça farkındaydılar. Herkeste bir ümitsizlik ve bıkkınlık havası vardı:

“Hiç şüphe yok ki bu arazi üzerinde bütün kartlarımızı açık bir şekilde oynadık ve başarısız olduk. Fırsatı kaçırmıştık ve buraya gelenlerden ayrı başka ordular gelmiş olsaydı sanırım onlar daha başarılı olurdu. Eminim ki buradaki herkesin fikri, yaşa ve yaşat ve Türkiye Türklerindir!”(Yüzbaşı Guy Nightingale)⁷⁵²

⁷⁵¹ Burhan Sayılır, *Çanakkale Ümitler, Yanılgılar, Gerçekler, Charles Monro'nun Raporu*, Ankara 2003, s.166-167.

⁷⁵² Nightingale, a.g.e., s.144.

Politikacı ve generaller şaşkın ve gergin bir ortamda ne yapacaklarını tartışırken, kış bütün sertliğiyle yarımadayı vurmaya hazırlanıyordu. Son yılların en sıcak yazından sonra, son yılların en soğuk kışı geldi. 26 Kasım'da Gelibolu'yu büyük bir fırtına vurdu. Aniden bastıran şiddetli yağmur siperlerin içerisinde sıkışık vaziyette bulunan askerler için tam bir felaketti:

“Son günlerde yepyeni bir cehenneme girdik ve bu gülle ve mermiden kat kat kötü... Gördüğüm ve bir daha asla benzerini asla görmek istemediğim görkemli bir fırtına başladı. Yıldırımlar ve gök gürültüsü iki saat boyunca kesilmedi ve Tufan'dan bu yana anlatması olanaksız en büyük yağmur başladı. Su, gökten kaskatı parçalar halinde düşüyor ve önünde olan her şeyi süpürüp götürüyordu.”(Üsteğmen Thomas Watson) ⁷⁵³

Siperleri azgın sel suları aldı ve siperler kısa sürede barınılamaz hale geldi:

“Birden bent patladı ve su önüne kattığıyla aşağı indi. Cesetler, her türlü teçhizat, boğulan insanlar. Dere yatağının bizim tarafımızdaki siperleri dolmuş taşıyordu. İçine girecek siper yoktu. Türkler de, biz de dışarıda duruyorduk. Felaket bir yağmurdu... Ne yapacağımızı bilemiyorduk. Yarımızın tüfekleri siperlerde sular altında kalmıştı. Türkler istedikleri gibi yanımıza gelebilirlerdi. Savunma diye bir şey kalmamıştı. Her şey suya kapılıp gitmişti. Dizanteriye tutulmuş olanlar devrilmişler ve kendi siperlerinde boğulmuşlardı ve diğerleri onların üzerlerine basıyorlardı. Ne kadar çok insanın boğulduğunu ancak fırtına bittikten sonra anlayabildik.” (Deniz eri Joe Murray) ⁷⁵⁴

Türklerin durumu da farksızdı. Fırtına ve yağmur iki tarafı da felç etmişti.

“Ne feci felaket... Tüylerimiz ürpermeden yolda gitmek kabil mi? Çamur, bataklık, önümüzde bir saka katırı boğulmuş, yatıyor. Yan tarafta fiçileri. Biraz ötede cephane sandıkları. Beride, gece erzak getiren bir hayvan bütün erzak sandıklarıyla devrilmiş, boğulup ölmüş. Bunların arasında yine boğulan asker cesetleri, birbirlerine yakın, boylu boyunca uzanmışlar, bu felaketin kendilerini uğrattığı feci akıbetten habersiz yatıyorlar” (İ.Hakkı) ⁷⁵⁵

Özellikle dere yataklarının yanlarında bulunan siperler sel altında kalmıştı. Askerler siperlerden çıkarak yüksek yerlere geçmek zorunda kaldı. Bir nevi karşılıklı zorunlu ateşkes ilan edilmişti. İki tarafta açık alanda birbirlerine ateş etmeden durumlarını düzeltmeye çalıştı. Yağmur ve fırtınadan sonra rahatladıklarını düşünen askerler yanılıyorlardı. 28 Kasım'da yarımadaya kar yağmaya başladı. Özellikle kışlık kıyafet donanımı yeterli derecede olmayan Türk askerleri için bu çok kötü bir haberd:

“Dışarısı bembeyaz. Ortalık iki parmak kar tutmuş. Hala da yağmakta. Oldukça şedid ve soğuk bir rüzgâr karları insanın yüzüne çarpıyor. Kalkıp biraz siperleri gezdim. Vaziyet

⁷⁵³ Hart-Steel, a.g.e., s.269.

⁷⁵⁴ A.g.e., s.269.

⁷⁵⁵ İ.Sunata, a.g.e., s.186-187.

fevkalade fena. Adeta ayağım kaymaktan yürüyemiyorum. Ya bir hareket olursa ne yapacağız? Neferlerimi oldukça metin buldum. Siperlerde pek ziyade çamur var.”⁷⁵⁶

Yağmur ve arkasından gelen kardan sonra havalar açtı. Yüzlerce insan donarak ve sele kapılıp siperlerin içinde boğularak can verdi. Sel birden bastırıldığı için zayıat iki taraf içinde fazlaydı. Türk tarafında sadece Anafartalar’daki dört tûmenden boğularak 53, donarak 248 ve kaybolan 255 kişi olmak üzere toplam 556 kişi zayıat verildi.⁷⁵⁷

Anafartalar’daki düzlüklerde bulunan İngilizler ise donarak ve boğularak olmak üzere 2000 kişi zayıat vermişlerdi.

İngiltere’de tahliye tartışmaları sürerken, son fırtınalarda şiddetli fırtına yüzünden kıyıya herhangi bir deniz taşıtı yanaşamadığı gibi, kıyılarıdaki iskelelerin çoğu yıkıldı. Bir çok ufak deniz taşıtı batarak kıyıya vurdu. Tahliye gerçekleşirse hava durumunun ne kadar hayati olduğu açık şekilde görüldü.

İngiltere’de kabine, 7 Aralık günü General Monro’nun tahliye yönünde verdiği ilk raporundan tam 37 gün sonra nihayet Suvla ve Arıburnu’nun tahliye edilmesini, harekâtın tamamen başarısız olduğu yönündeki fikirleri oyalamak için şimdilik Seddülbahir’in tutulmasına karar verdi.

Tahliye planı derhal uygulamaya konulmalıydı fakat yapılacak plan çok ayrıntılı ve bütün koşullar dikkate alınarak iyi hazırlanmalıydı. Toplam 134.000 asker 14.000 hayvan ve 400 top Türklerin gözü önünde ve gizlice gemilere bindirilmeliydi.

Tahliyenin planlaması General Birdwood tarafından yapılacaktı. İlk önce Anafartalar ve Arıburnu’ndaki askerler tahliye edilecekti. Bu iki cepheden bulunan 92.000 civarındaki asker, çeşitli mühimmat ve hayvanın bir gecede taşınmasına imkân yoktu. Bu sebeple tahliye işi mecburen üç geceye yayıldı. Hazırlanan tahliye planı üç aşamada gerçekleştirilecekti:

- 1-İlk evrede, uzun sürecek bir savaşı yürütmek için çıkarılmış olan ihtiyatların, hayvanların ve arabaların tahliyesi,
- 2-İkinci evrede, Türklerin yapacağı bir taarruz karşısında, mevzilerin elde tutulması için kesin olarak gerekmeyen insan, hayvan ve topların tahliyesi,
- 3-Üçüncü evrede, geride bırakılan artçı kıtalarıyla hayvanların, topların, teçhizatın ve sağlık teşkillerinin tahliyesi.⁷⁵⁸

Planlar son derece dikkatli ve ayrıntılı hazırlanmaya başlandı. Özellikle Arıburnu’nda bazı noktalarda siperlerin 8-10 metre mesafeye kadar inmesi sebebiyle ön siperler son ana kadar

⁷⁵⁶ Mehmed Fasih, *Çanakkale 1915 Kanlısirt Günlüğü*, Yay.Haz.:Murat Çulcu, İstanbul 2002, s.158.

⁷⁵⁷ *I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi*, c.III, s.439.

⁷⁵⁸ A.g.e., s.450.

kuvvetli tutulacaktı. Türklerin ufak bir ilerlemesi, tahliye yapılacak sahillerin direk ateşe alınması anlamına geliyordu.

General Birdwood, tahliye sırasında aşama aşama azalacak olan ateş gücünün Türkler tarafından sezilmemesi için, bu sükûnete Türkleri alıştırmak gereğini düşünmüştü. Kasım sonundan itibaren çeşitli zaman aralıklarıyla hiç ateş edilmemesini emretti. Eğer Türkler taarruza kalkarsa çok şiddetli karşılık verilecekti. Türkler bu sessizliği derhal sezerek çeşitli defalar ufak taarruzlara kalktılar fakat her seferinde çok kuvvetli ateşe maruz kalarak zayıt verip çekildiler.

Türk komutanlar bunun bir tahliye hazırlığı değil, zayıtın artması için İngilizlerin kurduğu pusular olarak değerlendirdiler. Böylece Türkler uzun süren ateş etmeme dönemlerine alıştırıldı.

Bütün tahliye süresince her zamanki normal işlemlere devam edilecekti. Bombacılar ve askerler normal ateşlerine devam edecekler ve ateş hattında kalan zayıf kıtalar çeşitli yerlerden devamlı ateş etmek suretiyle eski vaziyeti bozmayacaklardı. Gündüz fazla gemi faaliyeti gösterilmeyecek, Türklerin gözü önünde bulunan hastane çadırları sökülmecek ve bırakılacaktı.⁷⁵⁹

Her gün yapılan belli miktardaki karaya asker çıkarma faaliyetine devam edilecek, böylece ikmal takviyesinin devam ettiği kanaati yaratılacaktı. Az sayıda kalan topçu bataryaları sürekli pozisyon değiştirecek, topların seyrekleştiği izlenimi verilmeyecekti. Eğer toplar zamanında önce geri çekilirlerse Türkler her şeyi fark edebilirdi.

Çekilme 18 Aralık akşamı başladı. Binlerce asker, mühimmat ve hayvan sonraki iki gece tahliye edildi. Türkler hala durumun farkında değildi. Son 24 saat oldukça gergin geçti. Son gece Arıburnu'nda 10.400 kişi tahliye edilecekti. Karanlık basar basmaz 4.000 kişi hızlıca tahliye edildi. Çok az sayıda kalan asker sabaha karşı gruplar halinde sahillere ineceklerdi. Bu ana kadar cephede çeşitli yerlerde Türklere ateş edilmeye devam edilecekti. Bu amaçla bir mekanizmayla kendi kendine ateş eden tüfekler hazırlanmıştı.⁷⁶⁰ Türkler son anda kaçıışı fark eder ve taarruza kalkarsa diye, onları yavaşlatmak için mayınlar ve bubi tuzakları siperlere ve yollara döşendi.

Ön hattan son ayrılan gönüllü birliklerin ayrılış zamanları kumsallara olan uzaklıklara göre belirlenmişti. Saat 02.40'ta Kanlısirt, 02.55'te Bombasırtı ve Merkeztepe tahliye edilmeye başlandı. Askerlerin yürürken ayaklarından ses çıkarmamaları için zemini sert olan siperlerin

⁷⁵⁹ Oglander, a.g.e., c.II, s.494.

⁷⁶⁰ Bu mekanizma şu şekildeydi: Bir su kabından alttaki kaba su damlıyordu ve o da tüfeğin tetiğine bağlıydı. Suyun ağırlığı artınca tetik çekiliyordu. Bu da sürekli ateş ediliyor izlenimi veriyordu. Böylece son asker yarımada dan ayrıldıktan sonra yarım saat boyunca Türklere tek tük ateş edilmiş oldu.

toprağı kazılarak yumuşatıldı ve ayakkabılarının altı çorap ve bezle sarıldı. Askerlerin sahillere incekleri yollar ve noktalar un ve tuzlarla işaretlenmişti.

“Türkün dikenli telini güçlendirdiği işitilebiliyordu. Kanlısirt’a herhalde son atışımı yaptım. Sonunda gitme zamanımız gelmişti ve gürültü çıkarmamak için ayaklarımıza sarılan battaniyelerle, battaniye serilmiş siperlerde yürüyüp irtibat hendeğine çıktık ve oradan da kumsala indik”(Onbaşı Edgar Worrall)⁷⁶¹

Saat 03.30’da tepelerde hiç Anzak askeri kalmamıştı. Anafartalar’dan ayrılmaları ise daha kolay daha stressiz gerçekleşmişti. Son askerler tepelerden indikten sonra, Yüksöksirt’ta önceden hazırlanan yüksek patlayıcıyla dolu lağım lar büyük bir gürültüyle patlatıldı. Sahilde botlara binmeden önce tonlarca malzeme ateşe verildi. Her yerde büyük yangınlar çıktı. Daha sonra ise donanma sahilde yığılı malzemeleri imha etmek için bombardımana başladı.

Türkler ancak bu aşamada bir şeylerin olduğunu fark ettiler:

“Bütün tümenlere alarm verildi, yedekler yaklaştırıldı ve düşman siperlerine yaklaşip içinde düşman bulunup bulunmadıklarını anlamak ve herhangi bir tahliye anında bildirmek üzere derhal güçlü subay devriyeleri çıkarılması için emirler verildi. Düşmanın niyetini anlamak ve tahliye durumunda, eldeki bütün kuvvetleri derhal deniz kenarına sürmek gerekiyordu. Topçular kıyılara ve çıkarma iskelelerine ateş açacaktı. O anda daha fazlasını yapmak imkânsızdı. Bir mevzi temizliği, devriyelerin düşman hatlarına doğru ilerleme kararlılığına bağlıydı. Evet, mevziyi temizlemenin tek yolu buydu; çünkü sabah saat üç sularında sürekli artan bir sis, o zamana kadar parlayan dolunayı gizlemeye başladı ve İngilizlerin faaliyetlerini bir perdeyle örttü; perdeyi ne yırtabiliyor ne de geçebiliyorduk”(Hans Kannengiesser)⁷⁶²

Arıburnu ve Anafartalar’daki tahliye işlemi en ufak bir terslik olmadan ve kayıp verilmeden başarıyla tamamlanmış oldu.

Şimdi sıra Seddülbahir’deydi ve Türkler bütün dikkatlerini buraya çevireceklerdi. Bütün toplar ve daha fazla sayıda Türk askeri Seddülbahir’e getirilebilir ve büyük bir taarruz düzenlenebilirdi. Nitekim ağır topçular ve bazı birlikler Seddülbahir’e yanaştırılmaya başlanmıştı. Türkler İngilizlerin buradan da çekileceği düşünülüyordu, fakat kritik soru “Ne zaman?”dı.

Arıburnu ve Anafartalar’da olduğu gibi burada da tahliye planı son derece gizli ve aşama aşama gerçekleştirilecekti. Türkler Alçıtepe’den bütün araziye hâkim şekilde müttefikleri gözetliyordu. Yine çekilme gecenin karanlığında yapılacak, gündüz normal hayata devam edilecekti. Sessiz dönemler hilesine burada da başvuruldu.

Buradaki en büyük sıkıntı, ön siperlerden çekilecek askerlerin kıyılara kadar yürümeleri gereken yol Arıburnu ve Anafartalar’daki mesafeden daha uzun olmasıydı. Askerlerin geriye

⁷⁶¹ Hart, a.g.e., s.503-504.

⁷⁶² Kannengiesser, a.g.e., s.251-252.

karanlıkta yürürken kaybolmaması gerekiyordu. Üstelik olası bir Türk taarruzuna karşı siperlerin ve bağlantı yollarının tıkanması ve dikenli tellerle kapatılması gerekti.

Seddülbahir’de ki kuvvetler 7 Ocak gününe kadar 19.000 insan ve 63 topa indirilecekti. Düşmanın bir şeyler çevirdiğinden şüphelenen Türk genel karargâhı 7 Ocakta Zığındere’de taarruza kalktılar. Fakat İngilizlerin şiddetli karşılık vermesi ve donanma ateşi sonucu bu taarruz gelişmedi. Türk askerlerinin de büyük şevkle saldırmadığı görülüyordu.

Çanakkale’de son verilen kayıplar bu taarruz sırasında oldu diyebiliriz. Bu taarruz sırasında bütün Seddülbahir’de sadece 19.000 İngiliz askeri Türklerin karşısında bulunuyordu. Taarruz gecesi 2.300 asker daha tahliye edildi. Böylece en son aşamaya 17.000 asker bırakılmıştı. Son gece üç kafile halinde birlikler gemilere alındı.9 Ocak sabaha karşı saat 03.45’te son kafile sahili terk etti. Bu dakikadan sonra burada da sahile yığılan malzemeler Türklerin eline geçmesin diye yakıldı. 28 Aralık’tan itibaren Türklerin bilgisi olmadan 35.286 asker, 3689 at ve katır, 127 top, 328 araba, 1600 ton malzeme ve mühimmat gemilere bindirilmiş ve tahliye tamamlanmıştı.

Her üç cephede yapılan tahliyede tek 1 asker bile zayıt verilmemişti. Müttefiklerin bütün Çanakkale Muharebeleri esnasındaki tek ve en büyük başarıları tahliye operasyonuydu. Gerçekten her yönüyle çok iyi planlanmıştı.

Peki, İngilizler binlerce asker ve hayvanı, onlarca top ve mühimmatı tahliye ederlerken Türkler burunlarının dibinde gerçekleşen ve çoğu yerde hakim mevzilerden İngilizleri gözetleme imkânı varken bu tahliyeyi nasıl anlayamamışlardı?

İngiltere’de Çanakkale’deki vaziyet için henüz net bir karar verilmemişken, Almanya’dan gelen istihbaratlarda müttefiklerin Yarımada’ya yeni bir çıkarma yapacağı veya Boğaz’ın donanma tarafından zorlanacağı rapor ediliyordu. Ağustos ayından sonra durağanlaşan çarpışmalar sonrası İngilizlerin yeni bir hamle yapması bekleniyordu. Yeni birliklerle yeni bir çıkarma yapılacak veya birlikler geri çekilerek yarımada boşaltılacaktı.

Türk genel karargâhı ise düşmana genel bir taarruz yapmak için hazırlıklara başlamıştı. Kasım ayında Almanya’dan beklenen topçu cephanesi Çanakkale’ye ulaştı. Bu önemli yardım düşmanın mağlup edileceği ümidini arttırdı. Genel bir taarruz için bazı tümenler cepheden alınarak taarruz eğitimi verilmek üzere geriye gönderildi. Bu taarruz için hazırlık yapmak üzere Alman genel karargâhından subaylar getirildi. Fakat taarruz hazırlık aşamasındayken müttefikler yarımadayı boşalttılar.⁷⁶³

⁷⁶³ Sanders, a.g.e., s.124.

Aralık ayında her ne kadar düşmanın vaziyetini anlamak için özellikle geceleri keşif kolları düşman siperlerine gönderilse de düşmanda bir zayıflık belirtisi görülmemiştir.

19 Aralık günü Gökçeada Limanı'nda çok sayıda nakliye gemisi bulunduğu ve bu gemilerin Suvla istikametine hareket ettiği anlaşılmıştı. Fakat İngilizlerin Selanik'e bazı birlikleri naklettiği bilindiği için tekrar oradan Çanakkale'ye birlik getirildiği düşünüldü. Düşmanın bir gün önce Güney Grubuna bir taarruz yapması nedeniyle dikkati o tarafa çekerek yeni bazı kuvvetler çıkararak bir taarruza teşebbüs etmesi ihtimali düşünülüyordu.⁷⁶⁴ Her ihtimale karşı gözetleme ve ayrıntılı keşif yapma emirleri ön hattaki birliklere gönderildi. Anafartalar'da ön hatta bulunan İ.Hakkı 19 Aralık günü verilen emirleri şöyle anlatıyor:

“Hele bugün 19 Aralık günü çok dikkatli olmamız tebliğ edildi. Düşmanın kırk kadar nakliye gemisi İmroz'dan Saros'a doğru hareket etmek üzere toplanmış. Herhangi bir tarafta ani çıkarma yapması ihtimali var, çok dikkatli olun, gibi bir tebliğ. Ve telefonla da bu emirler alaydan teyit ediliyor. Bizim gözlerimiz dışarıda, denizde. Acaba bu kırk şilebin birden gelişi nasıl olacak diye?”⁷⁶⁵

Türk komutanların genel bir tahliyeyi hiçbir şekilde beklemediği anlaşılıyor. İngilizlerin çekip gittiği, ancak sahilde malzemeleri imha etmek için yakılan büyük ateşlerden sonra anlaşılmış ve her ihtimale karşı askerlerin gün doğmadan topluca sahile kadar gitmemesi emredilmiştir.

Anafartalar ve Arıburnu'nda düşmanın başarılı bir şekilde çekilmesinden sonra Seddülbahir'den de bu kadar kolay çekilip gitmesi istenmiyordu.

Bu suretle Liman von Sanders 7 Ocak'ta Zığındere'deki Türk savunma mevzilerinin sağ kanadına bir taarruz gerçekleştirilmesini emretti.⁷⁶⁶ Aspinall Oglander eserinde, savaştaki en son taarruz olan bu taarruzda Türklerin pek isteksiz ve hareketsiz davrandığını söyler.⁷⁶⁷

İngilizlerin artık gitmek üzere olduğu Türk komutanlar ve askerler tarafından iyice anlaşılmıştı. Savaşın bu son günlerinde kimse gereksiz zayıat vermek istemiyordu. İngilizler nasıl olsa kendi kendilerine gidiyorlardı. Alman komutan Carl Mühlman son günlerde yaşanan ruh halini şöyle anlatıyor:

“Türkler, hayatlarını gönüllü olarak ve seve seve halifelerini ve vatanlarını tehlikede gördükleri müddetçe harcamaya hazır dılar. Bu en yüksek değerleri koruma duygusu, onlara savaş yoksulluk ve hastalıklara katlanabilmeyi öğretmişti. Tehlike vatandan uzaklaştıktan sonra, düşmanın bugün yarın geri çekilebileceği belli olduğunda, savaş artık değerler uğruna yapılmamakta, bundan sonrası askeri bir başarı uğruna yapılmaktaydı. Anadolu insanını şekillendiren kavramlar buna karşı soğuktu ve böylece kayıtsız kalabiliyordu. Bunun için hayatını kumara yatırmayı pek düşünmüyordu. Bunun sonucunda motivasyonu azalmıştı.”⁷⁶⁸

⁷⁶⁴ İ.Çalışlar, a.g.e., s.68.

⁷⁶⁵ İ.Hakkı, a.g.e., s.196.

⁷⁶⁶ Hülya Toker-Mustafa Toker, *Çanakkale Muharebeleri Kronolojisi*, İstanbul 2015, s.309.

⁷⁶⁷ Oglander, a.g.e., c.II, s.523.

⁷⁶⁸ Mühlman, a.g.e., s.168.

Diğer yandan aynı düşünceler Anafartalar Grup Komutanlığının kurmay başkanı İzzettin Bey tarafından da benzer şekilde tarif edilmekteydi:

“Ordu Kumandanı kaçan düşmanı bastırmak ve esir etmek hırsındaydı. Vakıa iyi olurdu, fakat bizden de epey telefata olacaktı. Hâlbuki bugün bir Türk vücudu pek kıymetlidir. Bu suretle olduğu aynı isabet oldu.”⁷⁶⁹

Neticede özellikle Seddülbahir tahliye edilirken bütün dikkate rağmen İngilizlerin yarımadaдан zayıatsız ayrılmalarına engel olunamadı.

Daha önce de belirtildiği gibi, İngilizlerin tahliye operasyonu neredeyse kusursuzdu. Fakat Türk tarafı gözlerinin önünde gerçekleşen bu tahliyeyi değerlendiremeyerek büyük bir fırsatı kaçırmış oldu.

İngilizler bütün çabalarıyla tonlarca malzeme imha etmelerine rağmen, her tarafta Türklere muazzam miktarda mühimmat bıraktılar.

Liman von Sanders 9 Ocak 1916 günü saat 08.45'te Alçıtepe'den Başkomutanlık Vekâletine çektiği telgrafta; “Tanrı'ya şükür, Gelibolu Yarımadası tamamen düşmandan temizlenmiştir” diyordu.⁷⁷⁰

17.SONUÇ:

Çanakkale Savaşı tarihin o zamana kadar gördüğü ilk ve müttefiklerin II.Dünya Savaşı'ndaki Normandiya Çıkarmasına kadar ki en büyük amfibi harekâttir.

18 Mart Deniz Savaşının ardından sonucu karada almak isteyen müttefiklerin 25 Nisan çıkarmalarıyla tam 259 gün ufacak bir arazi parçasında karşılıklı stratejiler, taktikler ile iki ordu birbirini tüketmeye çalışmıştır.

Genel olarak bakıldığında işgalci durumundaki müttefikler, Çanakkale Savaşı'nda yaşanan hadiselerin hazırlayıcıları olarak ilk adımı atmış, Türk ordusu ise müttefiklerin her hareketine karşı cevap vermeye çalışmıştır.

Savaş alanında temel aktör Başkomutan Ian Hamilton ve karargâhı olduğuna göre, Hamilton'a karşı cevap verecek olan Liman von Sanders'in stratejileri savaşın gidişatını belirlemiştir.

İşin garibi bu iki komutanda savaştan sonra sürekli olarak eleştirilmişlerdir. Daha sonraki yıllarda iki taraf içinde bu savaş, kaçırılmış fırsatlar savaşı olarak değerlendirilmiştir.

Çanakkale Savaşı denince akıllara hepimizin gururla andığı büyük bir zafer gelir. Peki, bu savaş aslında binlerce kayıp verilmeden çok daha kısa sürede kazanılabilir miydi? Eğer Liman von Sanders yarımadağa geldikten sonra mevcut savunma tertibatını değiştirmese ve çıkarma

⁷⁶⁹ İ.Çalışlar, a.g.e., s.68.

⁷⁷⁰ *I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi*, c.III, s.462.

yapılan koyları doğru şekilde tahmin edebilse müttefikler karaya bu kadar kolay çıkabilir miydi?

Şüphesiz bu soruların cevaplarını bilmemize artık imkân yok. Fakat mevcut bilgiler ışığında, çeşitli fikirler öne çıkarılarak tartışma ortamı sağlanabilir.

Liman von Sanders'in yarımada geldikten sonra Türk savunma tertibatını tamamen değiştirmesi savaşın gidişatını kesin olarak etkilemiştir. Bu yeni savunma tertibiyle kıyıları savunmasız bırakılmıştır.

Henüz daha çıkarma yapılırken, Türk ordusu elindeki bütün imkânlarla düşmanı kıyılarda karşılayabilseydi, belki de kara muharebeleri de tıpkı 18 Mart deniz savaşı gibi bir günde sonlandırılabilirdi.

Bu görüşün temel dayanaklarından biri Mustafa Kemal'in kendi ifadeleridir. Mustafa Kemal savaş devam ederken cepheden Enver Paşa'ya yazdığı mektupta şu çarpıcı tespitleri yapıyor:

“Maydos mıntıkası kuvvetlerine kumanda ettiğim zaman aldığım tertibat ile düşmanın karaya çıkmasına imkân verilmeyebilirdi. Von Sanders Paşa Hazretleri bizi, bizim orduları, bizim memleketimizi tanımadığı ve layıkıyla tetkikatta bulunacak kadar bir zamana malik olmadığından sahilde ihraç noktalarını kâmilten açık bırakacak tertibatı almış ve bugün düşmanın karaya asker ihracını teshil eylemiştir.”⁷⁷¹

Maalesef Liman von Sanders hem 25 Nisan çıkarmalarında hem 6 Ağustos Anafartalar çıkarmasında son derece hatalı kararlar vererek savaşın uzamasında ve bu denli büyük zayıflık verilmesinde en önemli etken olmuştur.

Özellikle 25 Nisan günü başta Mustafa Kemal olmak üzere Türk komutanların aldığı savunma tertibatını değiştirerek, sahilleri düşman çıkarmasına açık hale getirmiştir. Çıkarma yapılan koyları savunmakla görevli birliklerin hiçbirinde tek bir makineli tüfek olmayışı bile olayın vahametini açıklamaktadır.

Gelibolu Yarımadası'nın coğrafyası da savaşın gidişatında doğal olarak belirgin olmuştur. Arazi yapısı savunan tarafa son derece önemli avantajlar sağlayacak şekildedir. Bu sebeple, İngiliz ve Fransızlar karaya çıktuktan sonra araziye bir kere yerleşip siperler kazılmaya başlanınca, gerçekleştirilen son derece kanlı taarruzların hiçbirinde muazzam bir ilerleme sağlanamamıştır. Bu her iki taraf için de geçerlidir.

Çıkarmaların ilk günlerinde yapılan kıyı muharebeleri sonrasında oluşan hatlar savaşın sonuna kadar aşağı yukarı aynı kalmıştır. Taraflar toprağın içine gömülüp tahkimat yaptıkça, yani savaş siper savaşına dönüştükten sonra iki tarafta birbirini yerinden söküp atamamıştır.

Bu nedenle savaşın ilk günlerindeki çarpışmalar son derece belirleyici olmuştur.

⁷⁷¹ Görgülü, Atatürk'ün Arıburnu Muharebeleri Raporu ve Anafartalar Muharebatına Ait Tarihçe adlı eserlerinde yer almayan emir ve raporlarından bir demet, s.96.

Dolayısıyla, Türk kuvvetlerinin müttefikleri denize dökmek için gerçekleştirdiği taarruzların hiçbirisi başarıya ulaşmamıştır. Üstelik müttefiklerin topçu desteği ve cephanesi daha bol olduğu gibi, arkasında da Akdeniz'in o güne kadar gördüğü en kuvvetli donanma vardır. Arka arkaya ve genellikle gece gerçekleştirilen (gündüz donanma ateşine maruz kalmamak için) bu taarruzlar binlerce askerimizin hayatına mal olmuştur.

25 Nisan'da az sayıdaki Türk askeri kıyılarda kendisinden birkaç kat üstün düşman kuvvetlerini durdurmaya çalışırken, Saros'dan yetişmeye çalışan destek birlikler herhangi bir nakliye vasıtası olmadığı için saatlerce yürüyerek, Anadolu yakasından karşıya geçmeye çalışan birlikler ise yeterli deniz taşıtı olmadığı için bekleyerek vakit kaybettiler. Bu sebeple düşmana ilk anda yeterli karşılık verilemedi ve takviyelerin zamanında yetişememesi sonucu düşmanın karaya yerleşmesine imkân verildi. Kıyılardaki bir avuç asker, büyük fedakârlıkla yok olma pahasına savaşarak ancak düşmanı durdurmaya yetebildi.

25 Nisan'ın ilk saatlerinde Arıburnu'nda 27.Alay ve daha sonra yetişen 57.Alay askerleri, Seddülbahir'de ise 26.Alay 3.Tabur askerleri ağır düşman baskısı altında ezilirken, Liman von Sanders Bolayır'da düşmanın içi boş çıkarma gemilerinin aldatma harekâtını izlemekteydi. 3.Kolordu Komutanı Esat Paşa ise Liman Paşa'dan haber alamadığı için Bolayır'a hareket ederken, savaş bölgesindeki askerler üst rütbeli komutanlardan yoksun, kaderleriyle baş başa bırakılmış şekilde savaşmaktaydılar.

Bu noktada, savaşın üzerinden 100 yıldan fazla süre geçmesine rağmen yeterli derecede ilgi görmemiş ve bilinmeyen komutanlardan olan 26.Alay 3.Tabur Komutanı Binbaşı Mahmut Sabri Bey ile 27.Alay Komutanı Yarbay Mehmet Şefik Bey ve komuta ettikleri askerlerin üzerinde durulması gerekir.

Mahmut Sabri Bey İngilizlerin ana çıkarma noktası olan Seddülbahir'de, taburundaki yaklaşık 1.100 askerle ve birliğinin büyüklüğüne oranla çok geniş bir arazide, kendisinden çok üstün ve seçme birlik olan İngiliz 29.Tümen askerlerini (12.000 mevcutlu) durdurmayı başarmıştır. Bu kahraman komutan maalesef tarihin sayfalarında kaybolup gitmiştir.

Oysa Çanakkale direnişinin en önemli isimlerinden birisidir. 32 Saat boyunca direnerek geriden gelecek birliklere zaman kazandırmış ve savunma düzenini bozmadan kademe kademe geri çekilerek stratejik hedef olan Alçıtepe'nin daha ilk gün düşman eline geçmesini engellemiştir. Gün boyunca düşmanla hemen her yerde iç içe geçmiş bölüklerin sürekli yanına koşmuş, sorumluluk almaktan kaçmamış ve askerlerine moral vermiştir.⁷⁷²

⁷⁷²Özen Topçu, *Seddülbahir'de İlk Gün: Binbaşı Mahmut Sabri Bey*, Ankara 2015, s.5.

Arıburnu'nda ise çıkarmayı ilk karşılayan 27.Alay 2.Tabura bağlı 4.Bölük(8.Bölük) askerleridir. Günümüzden bakıldığında, 25 Nisan günü Arıburnu'nda Mustafa Kemal gibi tarihsel kişiliği son derece yüksek bir komutanın bulunması sebebiyle, düşmanı kıyılarda karşılayan ve Mustafa Kemal 57.Alay ile gelene kadar direnen 27.Alay komutanı ve askerleri göz ardı edilmektedir.

Unutulmamalıdır ki, saat 04.30'dan 10.00'a kadar yine kendisinden çok üstün ve sayıları sürekli artan düşman askeri karşısında sadece 27.Alay askerleri vardır. Üstelik genel savunma tertibatı yüzünden alayın iki taburunun Maydos'tan Arıburnu'na gelip ateş açması saat 08.30'u bulmuştur.

Mehmet Şefik Bey tepeleri ele geçirmek üzere olan Anzak kuvvetlerine karşı tam zamanında taarruza geçerek onları geriletmiş, tepeleri savunmuş ve düşman askerleri arasında paniğin çıkmasına sebep olmuştur. Mustafa Kemal 57.Alay ile cepheye gelene kadar hayati derecede önemli saatleri orduya kazandırmıştır.

25 Nisan günü ilk saatlerde üst rütbeli komutanlar savaş alanında yoktur. Asıl kahramanlar başta Yarbay Mustafa Kemal Bey olmak üzere, Arıburnu ve çevresindeki kritik tepeleri düşmana vermeyen Mehmet Şefik Bey ve hiç şüphesiz, en ağır şartlar altında savaşan, sürekli donanma ateşi altında İngilizlerin ana çıkarmasını göğüsleyen Binbaşı Mahmut Sabri Bey gibi küçük rütbeli subaylardır. Üst rütbeli komutanların savaşın ilk gününde yaşadığı akıl tutulması, işte bu komutanlar ve Türk askerlerinin hayatlarını hiçe sayarak geriden gelecek arkadaşlarına vakit kazandırmak için ölüme koşarak gitmesiyle atlatılmıştır.

Bütün bu değerlendirmeler ışığında, şu soru mutlaka sorulmalı ve tartışılmalıdır; küçük rütbeli subayların komutası altında düşmanı durdurmaya çalışan ve savundukları her karış toprağı kanlarıyla sulamadan bir adım geri atmayan bir avuç Türk askeri, eğer tam mevcutlu ve tam teçhizatlı olarak düşmanı kıyıda karşılayabilseydi sonuç ne olurdu?

Bir avuç Türk askeri karşısında ilerlemekte hayli zorlanan ve karaya çıktıkları ilk andan itibaren organizasyon bozukluğu yaşayan müttefikler karaya çıkabilirler miydi? Veya çıksalar da ilerleyebilirler miydi?

Bu soruların cevaplarını bilmemize imkân yok. Fakat kıyıları zayıf kuvvetlerle tutmanın sonucu, karaya çıkan düşmanı denize dökmek için yapılan çılgınca taarruzlarda binlerce Türk askerinin hayatını kaybettiğini veya yaralanıp savaş dışı kaldığını söylemek mümkün.

Diğer tartışılması gereken konu da; Çanakkale'de başta ordu komutanı Liman von Sanders olmak üzere bazı kritik komuta kademelerinde Almanların bulunmasıdır. İçlerinde fedakârca görev yapmış birlik komutanları olsa da, çoğu Alman subayın Türk subaylarla anlaşamadığı

çeşitli hatıralar ve raporlarla sabittir. Alman komutanların varlığı başta Mustafa Kemal olmak üzere Türk komutanlar tarafından sürekli eleştirilmiştir.

Bu tez çalışmasında belgelerle ortaya koyduğumuz bir başka gerçek ise, özellikle Arıburnu'nda çıkarma sonrası gerçekleştirilen Türk karşı taarruzlarının bir türlü istenilen seviyeye ulaşamamasıdır. Alay komutanları yazdıkları raporlarda birbirlerini suçlamışlardır. Özellikle Arap erlerinden oluşan 77.Alayın daha muharebeye girer girmez dağılıp istifade edilemeyecek duruma gelmesi büyük sıkıntılara yol açmıştır. Arıburnu'nda savunmanın bel kemiği olan ve iyi eğitilmiş 57.Alay ve 27.Alay ve bu alayların değerli komutanları olmasa cephede genel bir çözüme yaşanacağı aşikârdır.

Zira muharebeye girer girmez dağılan 77.Alayın kaçan erlerini durdurmak neredeyse mümkün olmamış ve bu erlerin firarı cephedeki diğer askerlerin de moralini bozmuş, kısa süreli paniğe yol açmıştır. Neyse ki sıkıntı genel bir firar hareketi olmadan atlatılmıştır. Daha sonra verdikleri raporlarda 27.Alay 77.Alaydan, 57.Alay ise kendilerine destek vermesi gereken 72.Alaydan ciddi şekilde şikâyet etmişlerdir.

Bu noktada, düşman karaya ilk ayak bastığından beri çarpışan ve çok fazla zayıat veren 57. ve 27. Alayların yanında taarruzu destekleyecek iyi eğitilmiş üçüncü bir alayın eksikliği çok net bir şekilde hissedilmiştir.⁷⁷³

Arıburnu'nda Anzak askerlerinin ve komutanlarının ilk gün yaşadığı sarsıntıyı bugün belgelerden ve günlüklerden görebiliyoruz. Özellikle akşam saatlerinde Anzak komuta kademesinde büyük bir moral bozukluğu yaşanmış ve General Birdwood askerlerin tekrar gemilere bindirilip geri alınması düşünülüyorsa bunun bu gece yapılmasını teklif etmişti. Kötü durumda olan askerlerin denize dökülmesinden endişe etmekteydi. Eğer 25 Nisan günü iyi eğitilmiş üçüncü bir alay muharebeye girebilseydi Anzaklar sıkıştıkları köprübaşından sökülüp denize doğru atılabilirdi.

Hatırlanacağı üzere, Mustafa Kemal çarpışmalar başlamadan önce Arap askerlerinden oluşan alayların değiştirilmesini istemiş fakat bu istek reddedilmişti. Eğer Mustafa Kemal'in uyarısı dikkate alınıp bu eğitimsiz askerler değiştirilseydi Arıburnu Muharebeleri daha en başta farklı şekilde gelişebilirdi.

Çıkarma haber alındıktan sonra bölgeye uzak veya yakın elde ne kadar birlik varsa parça parça Arıburnu ve Seddülbahir'e gönderildi. Özellikle savaşın ilk günlerinde, cepheye

⁷⁷³ Bu iki alayın sancaklarına daha sonra düzenlenen törenle altın ve gümüş imtiyaz madalyaları takılmıştır. Mustafa Kemal, bu iki alay için şu sözleri söylemektedir: "25 Nisan muharebesiyle Arıburnu cephesi başarısının temelini atan, İngilizlerin bu cephede azmini kıran ve planını imha eden bu kuvvet olup özellikle Conkbayırı üzerinden düşmanın kanadına yaptığı hareket ve taarruzda oldukça etkili olan ve askerinin yiğitçe taarruzlarıyla bu taktik etkisini harikulade bir başarıya ulaştıran; 57. Ve sonra 27. Alayların olağanüstü hizmet ve fedakârlıklarıdır. Harp tarihimizde yazılmaya hakikaten layıktır." Arıburnu Muharebeleri Raporu, s.39.

gönderilen birliklerin daha araziyi, düşman mevkiilerini, kendi hatlarını ve komşu birliklerin durumunu tam olarak bilmeden taarruza kaldırılmaları Çanakkale’de yapılan en önemli hatalardan biridir.

Bu taarruzlar şüphesiz müttefik askerler arasında moral bozukluğu yaratmışsa da, pek çok Türk birliği eriyip gitmiştir. Bu şekilde cepheye yetişebilen her birliğin parça parça ve acele şekilde taarruza kaldırılması, durumun fevkalade kritik olması sebebiyledir. Yine en başa dönmek gerekirse; kıyıları zayıf kuvvetlerle savunmaya kalkmanın sonuçlarından biridir. Düşman bir kere karaya yerleşip siper kazmaya başladıktan sonra yerinden sökülüp atılamamış, Arıburnu’nda 1 Mayıs ve 19 Mayıs taarruzlarında yaklaşık 16.000, Seddülbahir’de ise 28 Haziran-5 Temmuz tarihleri arasında gerçekleşen Zığındere muharebelerinde yine 16.000 asker zayıt verilmiştir.

İyi tahkim edilmiş mevzilere, kısıtlı topçu desteğiyle taarruza kalkmanın neticesinde kayıp sayıları muazzam boyuta ulaşmıştı. Artık düşmanı söküp atmanın imkânsızlığı Liman von Sanders tarafından anlaşılmış, taarruzlara son verilerek savunmaya geçilmiş fakat bu taarruzlar oldukça pahalıya mal olmuştu.

Yine ilk günlerde büyük bir organizasyon bozukluğunun ortaya çıktığı aşikârdır.

Arıburnu’nda Mustafa Kemal gibi organizasyon yeteneği yüksek, sorumluluktan kaçınmayan bir komutanın olması son derece önemlidir. Zira Mustafa Kemal 25 Nisan’da kendi inisiyatifi ile Conkbayırı’na gelerek muharebeye girmiş, Anzak ilerleyişini durdurarak geriletmiş ve daha sonra bölgeye gönderilen her alayı kendi komutası altına alarak çarpışmış, düşmanı denize dökemese de son derece kritik önemi olan tepeleri elde tutarak savunmayı organize etmiştir.

Emrinde bulunan ve kolordu boyutuna ulaşan birliklerle “Arıburnu Kuvvetleri Komutanı” sıfatıyla çarpışmaya devam etmiştir.

Ağustos ayına gelindiğinde ise Anafartalar’a yapılan İngiliz çıkarmasında tıpkı 25 Nisan’da yapılan hataların aynısını tekrarlandığını, 25 Nisan’dan hiçbir şekilde ders alınmadığını görüyoruz. Bunun sorumlusu çıkarmayı yine hatalı olarak Saros’dan bekleyen Liman von Sanders’tir. Çıkarma yeri yine son derece hatalı şekilde tahmin edilmiş ve Anafartalar kıyıları neredeyse tamamen savunmasız bırakılmıştır. İngilizler karaya çıkınca yine son derece buhranlı saatler yaşanmış, tıpkı 25 Nisan’daki gibi bir avuç Türk askerinin direnişi sayesinde geriden gelen takviye birliklere zaman kazandırılmıştır.

25 Nisan’dan farklı olarak Anafartalar’da İngilizler hareketsiz kalmış, ileri harekât için gerekli kararlılığı gösterememiş ve hazırlıksız yakalanan Türkleri yenememişlerdir. Yeni

İngiliz kolordusunun komuta kademesinin yetersiz, askerlerin ise acemi ve tecrübesiz olması ve ilerlemeyerek sahilde saatlerce oyalanmaları Türkler adına büyük şans olmuştur.

Bu hareketsizlik sonucu kaçan fırsatlar sebebiyle Anafartalar çıkarması İngilizler tarafından sürekli tartışılmıştır. Çanakkale tahliye edilir edilmez buradaki hareketsizliğin sorumluları aranmış ve çeşitli raporlar yazılmıştır.

Anafartalar'da kaçırılan fırsatlar İngiliz ve diğer yabancı tarihçiler tarafından günümüzde de en çok tartışılan konudur.

Her ne kadar burada yaşananlar kaçırılan fırsatların en önemlisi olarak görülse de, müttefikler adına kara savaşları boyunca başarıya en çok yaklaşılan an 6 Ağustos'ta başlayan Conkbayırı harekâtıdır.

Bu çalışmanın Conkbayırı Muharebeleri kısmında ayrıntılı şekilde anlatıldığı gibi, Türk ordusu savaşın başından sonuna kadar en zor duruma Yeni Zelandalıların bu ileri harekâtı sırasında düşmüştür. Ağustos ayında Türkler Conkbayırı'nı büyük bir ihmal sonrası boş bırakmışlardı. Yeni Zelandalılar özellikle 7-8 Ağustos tarihlerinde kararlı bir şekilde ilerleyip Conkbayırı'nı ele geçirebilirdi, Arıburnu'nda bulunan Türk kuvvetlerini kanattan çevirme şansı yakalayacaklar ve savaşın başından beri ilk kez Çanakkale Boğazına hakim bir konum elde edeceklerdi.

Mustafa Kemal daha Haziran ayında başta Esat Paşa olmak üzere komuta kademesini uyarılmış ve dikkatleri Sazlıdere'ye çekerek Conkbayırı'nın önemini anlatmaya çalışmıştı. Fakat Esat Paşa kendisini dinlemedi ve gerekli tedbirleri almadı.

Mustafa Kemal'in tam iki ay önceden Yeni Zelandalıların gerçekleştirdiği Conkbayırı Harekâtının nereden geleceğini ve nasıl gelişeceğini neredeyse yüzde yüz başarıyla tahmin ettiği görülüyor.

Ağustos ayında Anafartalar Grup Kumandanlığına getirilen Mustafa Kemal, derhal Conkbayırı'ndaki kritik durum karşısında harekete geçmiş ve birlikleri baskın tarzında bir taarruza kaldırmakla düşmanı Conkbayırı'ndan uzaklaştırmıştır.

Unutulmamalıdır ki, Conkbayırı taarruzu Türklerin Çanakkale Muharebelerinde gerçekleştirdikleri tek başarılı taarruzdur.

Günümüzde ise karşı karşıya olduğumuz en büyük sorunlardan biri, Çanakkale Savaşı'nın anlatımı ve yazımında egemen olan ideolojik yaklaşımlardır. Bir kesim bu savaş anlatılırken Mustafa Kemal ismini neredeyse hiç ağzına almazken, diğer bir kesim de savaşın kazanılmasını sadece Mustafa Kemal'e bağlamaktadır. Bu iki görüşte yanlıştır.

Mustafa Kemal Çanakkale Savaşı boyunca en çok dikkat çeken komutanların başında gelmektedir. Savaşın gidişatını 25 Nisan'da Arıburnu'nda, 9 Ağustos'ta Anafartalar'da ve 10

Ağustos'ta da Conkbayırı'nda olmak üzere tam üç kez son derece kritik şekilde değiştirmiştir. Özellikle 10 Ağustos'ta Conkbayırı'nın düşmandan temizlenmesi bütün Çanakkale Muharebeleri içinde bir doruk noktasıdır. Bu taarruz Mustafa Kemal'in taktik dehasının en önemli örneklerinden biridir.

Her iki orduda da bu denli öne çıkan başka bir komutan yoktur. Dolayısıyla Mustafa Kemal olmadan Çanakkale Kara Muharebelerinin tarihi yazılamaz. Diğer yandan Mustafa Kemal savaşın başından sonuna kadar Seddülbahir cephesinde hiç bulunmamıştır ve burada gerçekleştirilen son derece kanlı muharebelere herhangi bir katkısı yoktur.

Aynı şekilde 18 Mart Deniz Savaşında da Mustafa Kemal'in bir katkısı yoktur. Çanakkale'de bütün savaşı ve bütün birlikleri Mustafa Kemal'in yönettiği algısı yanlıştır.

Bu noktaları tespit ettikten sonra şunu belirtmekte fayda var; tarih günümüzde olduğu gibi siyasi hesaplar ve ideolojiler peşinde koşularak yazılamaz.

Çanakkale Savaşı'nın kaçırılan fırsatlarla anılan bir savaş olarak anlatıldığını söylemiştik. Bu, özellikle kaybeden taraf olarak İngilizler tarafından sıklıkla dillendirilmiştir.

Hamilton'un karargâh subaylarından olan ve harekâtın resmi tarihini yazan Aspinall Oglander, eserinde “son söz” başlığını attıktan sonra şu cümleleri yazar:

“Çanakkale seferi, başlangıçtaki parlak sebepler, gayedeki muhteşem ümitler ve sonundaki talihsiz akıbetle dünyanın klasik faciaları arasında daima yer bulacaktır. Bu hikâyeye, kaybedilmiş fırsatlar serisinden ve nihayet başarısızlıktan ibarettir”⁷⁷⁴

Çanakkale'ye taarruz planlaması yapılırken İngilizlerin Türk askeri gücünü küçük gördükleri açıktır. Daha 1-2 yıl önce kendi içerisinde çıkıp bağımsızlığını ilan etmiş küçük Balkan devletleri karşısında perişan olan Türk ordusunun savaşma azminin kırıldığı düşünülmüş ve Çanakkale önlerine gelecek muazzam deniz filosunun karşısında Türklerin savaşmadan teslim olacağı bile konuşulmuştur.

Fakat Balkan Savaşı'ndan sonra ordu gençleştirilmiş ve yapılan reformlarla hareket kabiliyeti arttırılarak, birlikler genç ve yetenekli kurmay subaylara emanet edilmiştir. Bu sayededir ki Mustafa Kemal henüz kurmay yarbay rütbesindeyken tümen komutanı olmuş ve tarih sahnesine ilk adımı atma fırsatını yakalamıştır. Ağustos ayında ise albay rütbesiyle fiilen bir ordu boyutunda, emrindeki altı tümenle Anafartalar Grup Komutanlığını başarıyla yürütmüş ve kazandığı başarılarla adını halka ilk kez duyurmuştur.

⁷⁷⁴ Oglander, a.g.e., c.II, s.530.

İngilizler adına harekâtın her aşamasında ciddi planlama ve organizasyon eksiklikleri göze çarpar. Bu sebeple Hamilton yaşanan başarısızlıkta en büyük payı olan komutandır hiç şüphesiz.

Diğer yandan Çanakkale Harekâtı, İngiliz politikacıların gözünde daima ikinci planda kalmıştır. İngiliz ve Fransızlar, batı cephesinde Almanlara karşı savaştan birliklerini her zaman daha çok düşünmüş ve onların ihtiyaçlarını daha hızlı karşılamaya çalışmışlardır. Elleriindeki en değerli generalleri her zaman batı cephesine göndermişlerdir.

Her ne kadar Türklerle kıyaslandığında çok daha bol cephane ile savaşılsa da, Çanakkale'ye (siper savaşında çok ihtiyaç duyulan) ağır topçu cephanesi batı cephesine göre çok daha kısıtlı sayıda gönderilmiştir.

Hamilton günlüğünde sürekli bu durumdan şikâyet eder. Aslında 1915'te İngilizlerin iki cephede de eşit oranda savaşmaya yetecek kaynağı yoktur. Bu yüzden Çanakkale'deki askerler zaman içinde geri planda kalmış, beklenen başarının da gelmemesiyle askerler kaderlerine terk edilmiş ve oldukça uzun tartışmalardan sonra alınan kararlar tahliye edilmişlerdir.

Sonuçta Çanakkale Savaşı İngilizlerin yakın doğuda yaşadığı en büyük hezimet olarak tarihe geçmiştir. Öyle ki, bu harekâtın baş sorumlusu Winston Churchill kendi söylemiyle politikaya 20 yıl ara vermek zorunda kalmış, ülkesinin Başbakanı olarak girdiği II. Dünya Savaşı yıllarında bile Çanakkale'de yaşadığı hezimetini unutamayarak, müttefiklerin Normandiya kıyılarına yapacakları çıkarma öncesi tereddütlerini her fırsatta dile getirmiştir.

Burada İngilizlerin göz ardı ettiği en önemli faktör, vatanını savunan bir ordunun azmi ve direncinin hesaplanmaması veya küçük görülmesidir.

Türk askeri, muharebeler başladığı andan itibaren motivasyonunu hiç kaybetmemiş, karşısındaki düşmana oranla yaşadığı her türlü yokluk ve zorluğa rağmen moralini bozmamış ve üst rütbeli komutanların yaptığı stratejik ve taktik hataları kanı ve canı pahasına gidermiş ve düşmanı durdurmayı başarmıştır.

Balkan Harbi'nde bozulan ve firar eden askerler henüz birkaç yıl geçmişken iyi organize edildiği ve iyi komutanlarca yönetildiği takdirde neler yapabileceğini göstermişlerdir.

Bu savaş iki tarafta da genç subayların parladığı bir savaş olmuştur. Çanakkale'deki Türk subayların da çoğu genç nesilden ve iyi yetişmiş askerlerdi. Tümen seviyesinden başlayarak daha alt birlik komutanları askerlerinin önünde savaşarak onlara cesaret vermesiyle askerlerin savaşma kabiliyetini arttırmışlardır. Sürekli askerlerin arasında olan ve gerektiğinde onlarla birlikte savaşan tabur imamları ve alay müftüleri de askerlerin maneviyatını yükseltmiş ve metanetini arttırmıştır.

Şüphesiz savaş sahalarında maneviyat ve metanet son derece önemlidir. Türk askerinin Çanakkale’de maneviyatının üst seviyede olduğunu Mustafa Kemal’in Madam Corrine’e yazdığı şu satırlarından da anlıyoruz:

“Çok şükür askerlerim pek cesur ve düşmandan kuvvetlidirler. Bundan başka hususi inançları, çok defa ölüme sevk eden emirlerimi yerine getirmelerini çok kolaylaştırıyor. Filhakika onlara göre iki semavi netice mümkün: Ya gazi veya şehit olmak”⁷⁷⁵

Çanakkale Muharebelerinde her iki tarafın kayıpları ile ilgili tartışma günümüzde hala devam etmektedir. Şüphesiz her iki taraf içinde savaşın en önemli sonucu, verilen muazzam sayıda insan kaybıydı.

Çeşitli kaynaklarda verilen zayıat miktarı farklılıklar gösterir ve birbirini tutmaz. Yine günümüzde zayıat ifadesinden sadece şehit sayısı algılanmaktadır. Oysa zayıat ifadesi, sadece şehit değil, yaralı, esir, kayıp, hasta gibi savaşa vasfını kaybetmiş askerlerin savaşamayacak duruma gelmesini ifade eder.

Çanakkale’de verilen şehit sayısı bazı kitaplarda 250.000 olarak belirtilir ki bu kesin olarak yanlış bir ifadedir. Bu rakam toplam zayıat rakamıdır, şehit sayısı değil.

Osmanlı Devleti, cihat ilan edilen Kasım 1914’ten Temmuz 1915 tarihine kadar 1.943.720 kişiyi silah altına almıştır.⁷⁷⁶ Bu tarihe kadar askere alınan kişilerin çoğu en kritik cephe olarak görülen Çanakkale’ye sevk edilmiştir

Çanakkale Savaşı ile ilgili Türk Genelkurmayının verdiği rakamlara göre; 19 Aralık 1915 tarihine kadar toplam zayıat 190.463 insandır. Seddülbahir’in boşaltıldığı 9 Ocak 1916 tarihine kadar zayıatın 213.882’yi bulduğu bilgisi elde edilmiştir. Bu toplam zayıat içerisinde şehit sayısı 589’u subay olmak üzere toplam 57.263 kişidir.⁷⁷⁷

Liman von Sanders eserinde toplam zayıatı 218.000, bu sayının içerisindeki şehit miktarını 66.000 olarak vermiştir. 5.Ordu Komutanı olan Liman von Sanders’in bu rakamı günü gününe gelen zayıat çizelgelerine bakarak verip vermediği ile ilgili kesin bilgi bulunmamaktadır.

Diğer çeşitli kaynaklarda da aşağı yukarı benzer rakamlar verilmiştir. Gerek Osmanlı Genelkurmayının, gerek Liman von Sanders’in verdiği şehit rakamlarının muharebe alanında ölenlerin sayısı olduğu unutulmamalıdır.

Çanakkale’de çarpışmaların başlamasıyla yaralılar cephe gerisine akmaya başlamıştır. Yaralı konusu, üzerinde durulması gereken bir konudur.

⁷⁷⁵ Sadi Borak, *Atatürk’ün Özel Mektupları*, İstanbul 1961, s.32.

⁷⁷⁶ Cemalettin Taşkiran, *I.Dünya Savaşında Türk Esirleri-Ana Ben Ölmedim*, İstanbul 2001, s.47.

⁷⁷⁷ *I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi*, c.III, s.466.

5. Ordu'nun geriye nakledilen yaralı ve hasta sayısı, aralık ayı da dâhil edildiğinde müttefiklerin çekilmesine kadar geçen dokuz ay boyunca toplam 110.220 yaralı, 70.939 hasta ve hava değişimine muhtaç kişidir. Kayıtlara geçmeyen rakamlarla bu sayının 200.000'i bulunduğu tahmin edilmektedir.⁷⁷⁸ Bunlardan memleketlerine gönderilen kaç askerin tekrar cepheye döndüğü, kaçının memleketinde vefat ettiği ile ilgili net rakam vermek mümkün değildir.

Genelkurmayın “hastalıktan kayıplar” dosyasına göre hastane kayıtlarını esas alan tabloda, Çanakkale’de hastalıktan ölen asker sayısı 44.407 kişidir.⁷⁷⁹

Genelkurmayın verdiği net rakamlar haricinde, Çanakkale Muharebelerinde yaralandıktan veya hastalandıktan sonra ölenler de dahil edildiğinde 100.000 civarı şehit ve toplamda 250.000’den fazla zayıat verdik dersek yanlış olmayız.

Bu tahmini rakam bize Çanakkale’ye gelen toplam asker sayısının yarısının zayıat verildiğini gösterir.

Müttefiklerin zayıatı ise; İngilizler: 43.000 er ve subay ölü, kayıp veya esir. 72.000 yaralı, 90.000 hasta toplam 205.000 kişidir.⁷⁸⁰ Fransızlar: 3.000’den fazlası ölü olmak üzere toplam 47.000 kişidir.

Müttefiklerin toplam zayıatı böylece 252.000 sayısını bulmaktadır.⁷⁸¹

Çanakkale Muharebelerinin siyasi, ekonomik, askeri sonuçları ne olursa olsun, rakamlardan anlaşılacağı üzere insan hayatına olan etkisi tartışılmazdır. Binlerce genç insan Gelibolu topraklarında, çoğu mezar yeri bilinmeden yatmaktadır.

Türk tarafı için bu zafer sıradan bir zafer değildir. Neredeyse iki yüz yıldır sürekli yenilen ve geriye çekilen bir milletin yeniden ayağa kalkmasının zaferidir. Özellikle, henüz çok yeni olan ve toplumun her kesiminde travmaya yol açan Balkan Savaşı’nda yaşanan felaketlerden sonra, toplumun yeniden öz güvenini kazanması açısından son derece önemlidir.

Çanakkale’de düşmanın durdurulması ve kaçması bütün ülkede bir bayram gibi kutlanmıştır. Dönemin gazetelerinden Tasvir-i Efkâr müttefiklerin kaçışını okurlarına büyük sevinç ve gururlar duyurmuştur:

“Bize bu günleri idrak ettiren, hiç şüphesiz Allah’ın feyz ve nasretinden başka istinadgahı olmayan, yalnız sinesine ve süngüsüne dayanan Müslüman neferinin fedakârlığı, celalet ve hamaseti olmuştur. Düşmanlarımızın ihtimal ki (Anafartalar) ve (Arıburnu) cephesini az zararla terk ve tahliye etmeyi de bir muvaffakiyet add

⁷⁷⁸ Lokman Erdemir, *Çanakkale Muharebe Meydanlarından İstanbul Hastanelerine: Sağlık Hizmetleri*, Isparta 2012, s.98.

⁷⁷⁹ Hikmet Özdemir, *Salgın Hastalıklardan Ölümler 1914-1918*, Ankara 2010, s.139.

⁷⁸⁰ Bu rakamlar içerisine, İngiliz sömürgesi olarak Çanakkale’ye getirilen Avustralya-Yeni Zelanda ve diğer ulusların kayıpları da dâhildir.

⁷⁸¹ Oglander, a.g.e., c.II, s.535.

edeceklerdir. Fakat İngiliz ve Fransız muvaffakiyetsizliklerini ne gibi te'avillerle setre çalışırlarsa çalışsınlar şurası muhakkaktır ki bütün toplarına ve bombalarına, bütün esliha-i faikalarına rağmen Müslüman neferine mağlup olmuşlar ve işte nihayet münhezimen ve makhuren Çanakkale cephesini bir daha gelmemek üzere bırakıp gidiyorlar.”⁷⁸²

Dönemin bir diğer önemli gazetesi olan İkdam 'da ise düşmanın Anafartalar ve

Arıburnu'ndan çekilmesinden sonra yazılan başyazının ilk ve son paragrafları yaşanan haklı sevinci şu sözlerle anlatıyor:

“Çanakkale'den ne şanlı, ne sevinçli, ne ulvi zafer sesleri geldi. Dünkü tebliği resmiyi zabtı kabil olmayacak bir meserretle okuduk. Oh! İşte, nihayet denize dökülüyorlar. Anafartalar'da ve Arıburnu'nda artık hiçbir düşman neferi kalmamış, bu mıntikalarda kıtaatımız kâmilen sahile kadar ilerlemiş ve düşmandan birçok ganaim, cephane, çadır, top elde edilmiş.

Düşmanlara verilen bu darbenin tesirat-ı maneviyeye ve siyasiyesini de uzun uzadıya izah edecek değiliz. Bırakalım, bunları da kendileri söylesinler. Biz bugün ancak ve pek haklı olarak hissettiğimiz sürur ve saadeti ilan ile müftehir ve mübahi oluyoruz. Yaşasın Türk kahramanları!...”⁷⁸³

Böyle büyük bir zaferin Türk milleti üzerindeki özgüven etkisi de şüphesiz büyük olmuştur.

Büyük fedakârlıklarla kazanılan bu savaşta, Türk insanının o dönemde zaten az sayıda olan ve toplumun gelişmesi için büyük ihtiyaç duyduğu okumuş aydın kesiminin bir kısmı feda edilmek zorunda kalmıştır.

Fakat Çanakkale'de yakalanan birlik beraberlik ruhu, kısa bir süre sonra milletin ölüm kalım savaşına dönüşecek olan Kurtuluş Savaşı için en önemli dayanak noktası olmuştur. Her ne kadar Osmanlı Devleti I.Dünya Savaşı'ndan yenik ayrılrsa da, Çanakkale'de kazanılan zafer ordunun ve halkın özgüvenini yerine getirmiştir.

Çanakkale Savaşı'nın kazanılmasıyla I.Dünya Savaşı'nın genel gidişatında önemli değişiklikler olmuştur. İstanbul'un düşmesi ve işgal edilmesinin önlenmesiyle Osmanlı Devleti'nin teslim olması engellenmiş ve savaş uzamıştır.

Savaş boyunca yaklaşık 500.000 askerini Gelibolu'ya gönderen müttefikler bu kuvvetin yarısını savaş dışı bırakmış olmalarına rağmen açık bir başarısızlıkla geriye dönerken, batı cephesinde Almanların yükü hafiflemiştir. Çanakkale'nin geçilememesiyle mücadele bundan sonra daha güneyde, Türk hâkimiyetindeki Arap Yarımadasında ve Suriye topraklarında devam edecektir.

Hatırlanacağı üzere müttefiklerin Çanakkale'yi önce denizden sonra karadan zorlamasının en önemli amaçlarından biri; boğazların ele geçirilmesiyle Rusya'ya hayati derecede önemli olan

⁷⁸² Mithat Atabay, *Tasvir-i Efkâr Gazetesinde Çanakkale Savaşları*, İstanbul 2014, s.300.

⁷⁸³ Murat Çulcu, *İkdam Gazetesi'nde Çanakkale Cephesi*, İstanbul 2004, cilt:II, s.823-825.

yardımların ulaştırılacak olmasıydı. Boğazların açılması Rusya'nın askeri durumu açısından çok kritikti.⁷⁸⁴

Askeri imkânsızlıklar bir yana, Rus halkı 1915 sonuna gelindiğinde açlık ile karşı karşıya kalmıştı. Müttefiklerin Çanakkale hezimetini ve bu hezimet neticesinde Rus halkının ümitlerinin yok olması, şüphesiz Çarlığa karşı halkın nefret duygularının artmasına sebep oluyordu. 1916 yılı, çarlığa karşı gittikçe şiddetlenen muhalefetin yarattığı atmosfer içinde geçildi ve 1917 yılında çarlık yıkılarak "Bolşevik İhtilali" gerçekleşti ve Rusya savaştan çekildi.

Kısacası, Boğazların ele geçirilememesi, Rusya'yı hem ekonomik hem de askeri ve siyasi bakımdan boğmuş ve Çarlığın yıkılmasında en önemli sebeplerden biri olmuştur.⁷⁸⁵

Rusya'nın savaştan çekilmesi ve çarlığın yıkılması, uzun vadede Türkler için son derece önemli bir gelişmedir. Zira 1917 yılından sonra güneyde Arap yarımadası ve Suriye'de İngilizlerden ağır darbeler yiyerek gerileyen Türk ordusu, Ruslar savaştan çekilmemiş olsaydı aynı anda kuzeyde Rus ordusuyla savaşmak zorunda kalarak kısıtlanacak, belki de 30 Ekim 1918'den önce çok daha ağır şartlarda kurtuluş mücadelesine hazırlanmaya çalışacaktı.

(Ruslar savaştan çekilmeden önce Erzurum-Trabzon gibi şehirleri işgal altında bulunduruyordu)

Üstelik çarlık rejiminin yıkılmasından sonra Bolşeviklerle kurulan sıcak ilişkiler son derece önemlidir. Yunan işgaline karşı direnen Ankara hükümeti ile Bolşevikler, Türk Kurtuluş Savaşı sırasında ortak düşman olarak gördükleri İngiliz emperyalizmine karşı birlikte mücadele ettiler.

1919 yılına gelindiğinde, tarihsel düşman olarak görülen, Boğazlarda ve Türk topraklarında gözü olan Çarlık Rusya'sının yerine Bolşeviklerin olması şüphesiz Türkiye için büyük şanstır. Aksi takdirde, Türk tarihinin belki de en zor zamanlarının yaşandığı bu yıllarda, Rusların iki yüz yıllık emelleri olan Boğazları ele geçirme fırsatını kaçırmamak için harekete geçeceği ve İngilizlerin maşası olarak Anadolu'ya gönderilen Yunan ordusundan çok daha zor bir rakip olacağı aşikârdır.

Çanakkale geçilip, Rusya müttefikleri tarafından silah ve cephane ile beslenebilseydi.

Rusların 1916'da Avusturya'yı çökertmesi mümkün olabilecekti. 1916 yazında Avusturya'ya karşı büyük bir taarruz başlatan Ruslar içinde oldukları zorluklara rağmen kısmen başarılı

⁷⁸⁴ Rusya 1914 yılında daha savaş başlar başlamaz kaynaklarını tüketmiş vaziyetteydi. Bu yılın sonunda 1.350.000 asker zayıt verilmişti. Cephelerde savaşan askerlerin hepsine tüfek verilemiyordu. Askeri imkânsızlıkların yanı sıra ekonomik olarak da çok zor bir dönemden geçilmekteydi. Bu sebeple Rusya için İngiliz ve Fransızlardan gelecek yardım hayatı derecede önemliydi.

⁷⁸⁵ Fahir Armaoğlu, *Çanakkale Muharebeleri'nin Rusya Üzerindeki Etkileri*, Çanakkale Savaşları Sebep ve Sonuçları Uluslararası Sempozyumu, Ankara 1993, s.29.

oldular ve yaklaşık 400.000 asker esir aldılar. Fakat cephane yetersizliğinden taarruzu durdurmak zorunda kaldılar. Almanlar da böylece müttefik Avusturya'ya yardım etme fırsatı bularak Avusturya'yı kurtardı.⁷⁸⁶

Çanakkale 1915'te geçilse Osmanlı Devleti'nin başkenti işgal edilecek, Rusya'ya yardım ulaştırılacak, Ruslar alacağı bu yardımla Avusturya karşısında avantajlı konuma geçerek belki de ağır Rus bakışı sonucu Avusturya savaştan erken çekilmek zorunda kalacaktı.

Osmanlı Devleti ve Avusturya'nın savaştan çekilmesiyle Almanya henüz savaşın başında tek başına kalabilecekti. Dolayısıyla Çanakkale Muharebelerinin savaşın genel gidişatına etkisi tartışılmaz derecede önemlidir.

Müttefiklerin 1918 yılında tek bir kayıp vermeden Çanakkale Boğazı'nı geçerek İstanbul'u işgal ettiği ve Çanakkale Savaşı'nda kazanılan zaferin ve yapılan fedakârlıkların boşa gittiği günümüzde hala tartışılan bir konudur.

Fakat yukarıda belirtilen sonuçlardan da anlaşılacağı üzere bu tartışmalar son derece basit ve gereksiz tartışmalardır. Tarihsel süreç içerisinde, 1915 yılında Boğazların geçilmesi ile 1918 yılında geçilmesi arasında çok fazla fark vardır. 1915 yılında Çanakkale geçilseydi tarih çok başka bir akışla devam edecekti.

Tarih şüphesiz tahminler üstüne yazılamaz. Fakat Çanakkale Boğazı'nın 1915 yılı ile 1918'de geçilmesi arasında ki farkın görülmesi açısından bu tespitler önemlidir.

Diğer yandan, Çanakkale Savaşı'nın Balkanlar'da da etkisi görülmüştür. Yunanistan ve Romanya bir süre daha tarafsızlıklarını korurken, Bulgaristan'ın İttifak devletleri yanında savaşa girmesini hızlandırmıştır ve Balkanlarda dengelerin değişmesine yol açmıştır.

Müttefikler adına kesin olan sonuç, Çanakkale Savaşı'ndan net olarak yenilgiyle ayrıldıklarıdır. Çanakkale'ye getirilen yaklaşık 500.000 askerden yarısını zayıat vermişlerdir. Kuşkusuz bu kesin yenilgi özellikle İngilizler tarafından kolay unutulabilecek bir yenilgi değildir. Harekâtın baş sorumlularından Winston Churchill itibar kaybetmiş ve siyasi arenaya bir müddet ara vermek zorunda kalmıştır.

1923 genel seçimlerine hazırlanırken bile, rakipleri her konuşmasında "Çanakkale'den ne haber?" gibi cümlelerle kendisine yüklenir. Kendisine olan tepki yıllar geçtikçe yavaş yavaş azalacaktır.⁷⁸⁷

⁷⁸⁶ Yusuf Hikmet Bayur, *Kurtuluş Savaşında Atatürk'ün Dış Siyasisi*, Cumhuriyetin 50.Yıldönümü Semineri, Ankara 1975, s.119.

⁷⁸⁷ Moorehead, a.g.e., s.328.

Çanakkale'den sonra İngiltere'de hükümet düşer ve yeni bir hükümet kurulmak zorunda kalınır. Boğazları geçemeyen İngiltere ve Fransa'nın siyasi ve askeri prestiji bir hayli sarsılır.⁷⁸⁸

Sömürgesi altında milyonlarca Müslümanı barındıran İngiltere'nin, Çanakkale'de yaşadığı hezimetten sonra korktuğu başına gelmez. Bir takım kıpırdanmalar olsa da Müslümanlar ciddi bir harekete kalkışmazlar. Fakat bu ihtimalin üzerinde ciddi şekilde duran İngilizler, Müslüman coğrafyalarda her zaman ciddi miktarda asker bulundurmak zorunda kalır. Bütün bu faktörlerden daha da önemlisi, Çanakkale Savaşı Türk milletine Mustafa Kemal'i müjdelemiştir. Mustafa Kemal'in yanında, Fevzi Çakmak, Kazım Karabekir, Fahrettin Altay, İzzettin Çalışlar, Ali Fuat Cebesoy gibi çok sayıda komutan Çanakkale'de savaşmış ve çok değerli tecrübeler edinmişlerdir. Bu kadronun Çanakkale'de yaşadıkları tecrübeler ileride verilecek kurtuluş mücadelesi adına son derece önemlidir

Çanakkale Savaşı Mustafa Kemal'in yurt çapında tanınan bir komutan olmasını sağlamıştır. 1916 yılında 16.Kolordu Komutanı olarak Edirne'ye gelen Mustafa Kemal, "Çanakkale Kahramanı" olarak halkın yoğun sevgisi ve tezahüratları ile karşılanmıştır.

Unutulmamalıdır ki, Mustafa Kemal 1919 yılında, işgal altındaki İstanbul'dan Anadolu'ya geçip kurtuluş için örgütlenmeyi yaparken, üzerindeki en önemli unvanlardan biri ve halk arasında ilk tanındığı unvan "Anafartalar Kahramanı"dır.

Günümüze geldiğimizde ise sorulması gereken en önemli soru şudur: 100 yıldan fazla zaman geçmesine rağmen Çanakkale Savaşı ülkemizde ne kadar sağlıklı bir şekilde araştırılıp anlatılmıştır?

Üzülerek belirtmek lazım ki, Çanakkale Savaşı anlatılırken popüler-milliyetçi söylemin etkisiyle son derece yanlış, efsane veya menkıbe diyebileceğimiz yalan yanlış hikâyeler uydurulmuştur.

Maalesef son yıllarda yayınlanan eserlerin çoğu bilimsellikten uzak şekilde hurafelere dayalıdır. Çanakkale Savaşı'nda doğru bilinen yanlışlar aslında başlı başına ayrı bir çalışma konusudur. Fakat bu çalışmada yeri geldikçe ve kısaca bu yanlışlar düzeltilmeye çalışılmıştır. Günümüzde kasıtlı bir şekilde algı yaratılarak şehit sayısı fazla verilmekte, askerlere uyduruk yemek menüleri yazılmakta ve askerlerin son derece perişan bir halde savaştığı anlatılmaktadır.

Şehit sayısını ne kadar yükseltirsek kahramanlık seviyesini de o derece yükseltiriz zihniyetiyle hareket edilmektedir. Oysa savaşın uçan yeşil kuşlarla, gökten inen bulutlarla

⁷⁸⁸ Kemal Turan, *95.Yıldönümünde Çanakkale Zaferi*, Ankara 2009 , s.79.

kazanıldığını anlatanlar, kendi askerlerine en büyük hakareti ettiklerinin farkında bile değillerdir.

Savaş boyunca yapılan hatalar artık daha çok tartışılmalıdır. Konu mutlaka daha eleştirisel şekilde ele alınmalıdır. Çanakkale Savaşı ne kadar doğru anlatılırsa, yaşanan hadiselerden o kadar doğru sonuçlar çıkarılır.

Çanakkale Savaşı bir an önce bu hurafeci anlayıştan kurtarılarak tarih bilimine uygun bir şekilde yazılmalı ve anlatılmalıdır. Burada savaşan insanları yüceltmek için hurafelere, gerçeklerle alakası olmayan menkıbelere ihtiyaç yoktur.

Büyük cesaretle savaşan askerler olduğu gibi, korkup firar eden askerler de mevcuttur. Esir aldığı yaralının yarasını iyileştirmeye çalışan olduğu gibi, yaralı bir esiri süngülemeye çalışan askerler de mevcuttur. Karşılıklı siperlerde birbirine hediye atan askerler olduğu gibi, konserve kutularından bomba yapıp karşısındakini kandırmaya çalışanlar da mevcuttur. Kısacası bu savaşın tıpkı tarihteki diğer savaşlar gibi hiçbir romantik tarafı yoktur. Bizim Çanakkale’de savaşan askerlerin birer insan olduğunu unutmadan, gerçeklerle efsaneleri birbirinden ayırma zorunluluğumuz vardır. Özellikle ülkemizde insanların ilgisini gerçeklerden çok menkıbelerin ve hurafelerin çekmesi sonucu bu noktaya gelinmiştir. Günümüzde yaşanan diğer bir önemli sorun da; Gelibolu Yarımadası’ndaki savaş alanlarının karşı karşıya olduğu tehditler ve tehlikelerdir.

Savaş boyunca yaklaşık 5 kilometrelik bir hattan oluşan Seddülbahir cephesiyle, 15 kilometrelik Arıburnu-Anafartalar cephesinde, yani toplam 20 kilometrelik hatta 350.000 askerlin karşılıklı siperlerde bulunduğu anlar yaşanmıştır.⁷⁸⁹

Günümüzde savaş alanlarını gezen ziyaretçilerin, 1915 yılında yüzbinlerce askerin adeta bir yeraltı şehri gibi oyulan toprak siperler ve sığınaklarda yaşadığı ve bu siperlerin bağlantı yollarıyla birbirlerine bağlanarak, cephe gerilerine kadar uzatıldığını hayal etmesi oldukça zordur.

Gelibolu Yarımadası’nda bulunan savaş alanları son derece küçük bir arazi olduğu için günümüze kadar nispeten korunarak gelmiştir. Bugün hala bazı yerlerde siperler, sığınaklar, tüneller sağlam şekilde gezilebilmektedir. Fakat bilinçsizce otobüslere doldurularak getirilen insanlar arazinin doğal yapısına zarar vermekte ve tarihi dokuyu tahrip etmektedir. Bu mutlaka bir düzen içerisine konulmalı ve bölgeye getirilen ziyaretçiler bilinçli şekilde gezdirilmelidir. Savaş alanları ve doğa korunmalıdır.

⁷⁸⁹ Göncü-Aldoğan, a.g.e., s.142.

Ziyaretçilerin gezdirildikleri çoğu şehitlik temsilidir. Bugün çoğu insan dua ederken temsili şehitliklerde olduğunu bilmeden yarımadayı gezmektedir. Üzülerek belirtmek gerekir ki, geçen yüz yılda gerçek şehitliklerin yerleri haritalarda belirtilmesine rağmen sürekli ihmal edilmiştir. Hepimizin koruması ve yaşatması gerektiği bu topraklar üzerindeki izler günümüzde yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır.

Örnek olarak, karşılıklı 8 metre mesafede siperlerin bulunduğu ve üzerinde son derece kanlı muharebelerin gerçekleştiği Bombasırtı, otobüsler rahat yanaşsın diye büyük bir otoparka çevrilmiştir. Günümüzde milyonlarca kişinin ziyaret ettiği bu tarihi topraklar bir rant alanına dönüşmüştür.

Yine yol genişletme çalışması çerçevesinde Haintepe'nin uç kısmı kepçelerle kazılarak doğa ve tarih tahrip edilmiş, Anzak koyuna yapılan istinat duvarı ise koyun arazi yapısını tamamen değiştirmiştir.⁷⁹⁰

Bunun gibi pek çok yanlış uygulama yüzünden yıllardır tarihi alan tahrip edilmektedir. Son yıllarda yapılan restorasyon çalışmalarıyla da tarihi ve doğal yapı bozularak hızla betonlaşmaya gidildiği görülmektedir.

Yapılması gereken, kamyonlarla kepçelerle araziye tahrip ederek sıfırdan şehitlikler yapmak değil, gerçek şehitliklerin tespit edildikten sonra tarihi dokuya uygun olarak yapılıp ziyarete açılmasıdır. Bir an evvel bu betonlaşmaya, yol ve otopark yapımına son verilmeli, o topraklarda mezarı bile belli olmadan yatan askerlerin anısına saygı gösterilmelidir.

Kuşkusuz savaş alanları herkes tarafından ziyaret edilebilir ve görülebilir. Fakat bu ziyaretler bir düzen ve saygı çerçevesinde yapılmalıdır. 100 yıl önce düşmana karşı kanla ve büyük fedakârlıklarla korunmuş bu topraklar, 100 yıl sonra maalesef kendi insanlarımıza karşı korunacak duruma gelmektedir. Bölgenin turistik mekân değil, bir açık hava müzesi olduğu unutulmamalı ve ziyaretçiler bilinçlendirilerek doğal yapı mümkün olduğunca korunarak ziyaret edilmelidir.

⁷⁹⁰ Çanakale Savaşı'nın 90.Yılına denk gelen 2005 yılında yapılan bu çalışmalar için ülkemizde birkaç kişi hariç kimse ses çıkarmazken, yurt dışında özellikle Avustralya ve Yeni Zelanda basınında geniş yer bulmuş ve büyük tepkiyle karşılanmıştır. Diplomatik girişimlerde bulunan Avustralya ve Yeni Zelanda hükümetleri Türk hükümetinden bilgi almışlardır. Basında, "Anzak Koyu'nda büyük saygısızlık", "Buldozerlerle kahramanların kemiklerine küstahlık", "Anzak Koyu'nda kemikler toprağın üzerine çıktı" ve "Mezar kazıcı Türkler" gibi haberler yapılmıştır. Bu haberlerin bazılarının orjinalleri şöyledir:

<http://www.theage.com.au/news/National/Bulldozers-violate-heroes-bones/2005/03/11/110417689337.html>

<http://www.smh.com.au/news/World/Sacrilege-at-Anzak-Cove/2005/03/05/1109958157536.html>

http://www.nzherald.co.nz/nz/news/article.cfm?c_id=1&objectid=10122087

EKLER

EK-1

19. Tümen Komutanı Mustafa Kemal Bey'in 25 Nisan 1915 günü 57. Alaya verdiği hareket emri ve 57. Alay Komutanı'nın bu emir üzerine alayıyla Kocaçimentepe-Conkbayırı tarafına hareketi ve düşmana taarruz edilmesi ile ilgili rapor.

ATASE, Kls. 4902, Dos. 30, Fih. 001.

A	6-95 65
D	162A
F	7

۱۰

سیدنا ابراهیم پادشاه ... اوله ... حرکت اریسه ...

- ۱- ...
- ۲- ...
- ۳- ...
- ۴- ...
- ۵- ...
- ۶- ...

استور ...

دوغری ...

آدی ...

برخی ...

ترک ...

ای ...

آتش ...

ای ...

عزم ...

دوغری ...

آتش ...

اولدی ...

طرف ...

قیام ...

و ...

کورد ...

57. Alayın düşman taarruzunu defetmesi sonucu Mustafa Kemal Bey'in bu alaya yolladığı tebrik ve Hüseyin Avni Bey'in birliklerine verdiği emir.

ATASE, Kls. 4902, Dos. 30 Fih. 001-05.

A	6-9565
D	168-11
F	4-5

۲۶ خط یکجوزقه در تورا بورجی

صیغاح فرماندهی

۲۶ خط اول

دشمن تعرض در میدان کوزله بل منوره اولدم . وضعی عهده برن قیقا محافظت صیغاحون کوزله کورتی
 غیبت و فداکارلنک آتارینه بایلد . دشمن چهره کوزله قهرقه موضوه اوله بخته آتال بوزیم بیقاردهنی
 تازه قطعه صیغاحدهی عویره کوزله قیقا ایکنز . قهرقه کشف ، اهنیا طهریزی طویوبولدی بوزیم غیوض وقت ایکنز
 به لطفنا قاری اوزکوزله تازه برلبار بولدی بوزیم : ۱۹، جوزقوزمانان
 مکه

بینه بویوره صولنده و تهریزینه ۳۳۳ طرفه بوزیم آتیمه و دشمن بکری ترویه قهر . یا قهردهی . قطعات
 قوزمانان قهرینه سوزوریلک :
 صیغاح قطعات قوزمانان قهرینه

- ۱- هر قطعه کنده نقطه نقطه مدافعی تکمیل ایکنز .
- ۲- صیغاح نقطه صورت عویره بر نوع سله اتصالات اولدوغنده قطعات بوسلده بیکرینه بر راه سوزله
 ربط ایله مکنز .
- ۳- هر قطعه قوزمانان کنده خط مدافعه نه سوزله .
- ۴- عویره خط مدافعه اوززنده بولدوغنده بومار و عویره . بخری خطه لزومیه قهر . عهده بوزوقه نقطه هر
 قطعه کنده عویره بر اهنیا تکمیل ایکنز .
- ۵- هر نقطه راغنده دشمن تکمیل ایکنز بیا عویره سوزله سارت کورتیه عهده . [خالجه ایکنز بیاصه
 هادیکجه قراضنده عویره بیلر]
- ۶- نقطه مزده صد عهده شده هیچ بجهت و یارولی بر قهر عهده . سایدلر کور قراضنده ساملو بولدی
 و ضعیف بجهت و یارولید صاف عهده صایوب برلینه کوزله بجهت .
- ۷- قطعات نقطه راغنده که قهر نقطه ساملو بولدی بجهت کوزله بولدی . بول اوزرلن اولدوغنده
 بریده تکمیل قهر بر قهر عهده .
- ۸- سیدارت اوزارک و ضرع غرق بیه جانلاری بولدره اوزمانان بجهت صایوب . هر قطعه
 بوزی طویوب بکوزله بولدی .
- ۹- خط مدافعه عهده تکمیل قراضنده و عهده . هر قطعه ماله اوزارک بولکده تکمیل قراضنده .
- ۱۰- بیلر بولی سوزوقان قهری ایکنز بولدی بجهت هر قطعه قهر بولدی بوزی تکمیل ایکنز .

صیغاح نقطه قراضنده
 بجهت
 عهده

استقام بیکی بیارده نطمانه تحلیلات اجمعه در حالت اینست فخره که در طبقه
 در دام آب بکند

درد و ۱۹ درع نه ای
 در سیم

لحن تبلیغ:

۵۷ ی ۴۴ ی ۷۴ ی ۴۷ ی
 و طولی با و سر نه نکل و استقام
 برکنده آمد المغه کلن نط ایند بکند

فرد ارد و فضا نه ایند برای همه
 در بیان

۵۵ ی ط ک برده خیر آ و ا و ب له کز نه لانه

۵۷ ی نوری
 ۴۴ ی نوری
 ۷۴ ی نوری
 ۴۷ ی نوری

EK-8

27. Alay Harp Ceridesinden 25 Nisan 1915 günü başlayan düşman çıkarması sonrası 9. Tümen Karargâhı, 27. Alay Karargâhı ve çıkarmayı karşılayan 27. Alay 2. Tabur Komutanı İsmet Bey'in çeşitli yazışmaları.

ATASE Kls. 5338, Dos. H-2, Fih. 001-03.

ملاحظات	وقوعها	تاریخ	وقت
	<p>فوق قوتها</p> <p>دستوری بودی اوزده که مندرج قیامت کربنده که مرتبه حاجقده در المزه با حیاط قوت بود.</p> <p>قوت در دهنه قیامت قوتی که استقامت بر قوت اید در می ویدی خط تقویت اید اوزده احتیاط قوت اذین معدود</p>	قیامت	۱۴ سن ۱۹۱۵
	<p>مردود خطی قوتها</p> <p>مردود خطی قوتها</p> <p>مردود خطی قوتها</p>	برون نقطه	۱۴ سن ۱۹۱۵
	<p>طریق قوتها</p> <p>طریق قوتها</p> <p>طریق قوتها</p>		۱۴ سن ۱۹۱۵
	<p>فوق قوتها</p> <p>۱- قیامت اید قوتها اید خط اوچ خطی قوتها در قیامت اید کتبی بودی اراذده در قوت قوتها در اوزده قوتها بنفشی بودی قوتها در</p> <p>۲- قیامت اید خطی قوتها اید خط اوچ خطی قوتها در قیامت اید قوتها قوتها در</p> <p>۳- اری بودی قوتها اید خط اوچ خطی قوتها در قیامت اید قوتها قوتها در</p> <p>۴- قیامت اید خطی قوتها اید خط اوچ خطی قوتها در قیامت اید قوتها قوتها در</p> <p>۵- ایدی قوتها اید خط اوچ خطی قوتها در قیامت اید قوتها قوتها در</p>	قیامت	۱۴ سن ۱۹۱۵
	<p>فوق قوتها</p> <p>۱- قیامت اید قوتها اید خط اوچ خطی قوتها در قیامت اید کتبی بودی اراذده در قوت قوتها در اوزده قوتها بنفشی بودی قوتها در</p> <p>۲- قیامت اید خطی قوتها اید خط اوچ خطی قوتها در قیامت اید قوتها قوتها در</p> <p>۳- اری بودی قوتها اید خط اوچ خطی قوتها در قیامت اید قوتها قوتها در</p> <p>۴- قیامت اید خطی قوتها اید خط اوچ خطی قوتها در قیامت اید قوتها قوتها در</p> <p>۵- ایدی قوتها اید خط اوچ خطی قوتها در قیامت اید قوتها قوتها در</p>	قیامت	۱۴ سن ۱۹۱۵
	<p>فوق قوتها</p> <p>دستور قوتها اید خط اوچ خطی قوتها در قیامت اید کتبی بودی اراذده در قوت قوتها در اوزده قوتها بنفشی بودی قوتها در</p> <p>۲- قیامت اید خطی قوتها اید خط اوچ خطی قوتها در قیامت اید قوتها قوتها در</p> <p>۳- اری بودی قوتها اید خط اوچ خطی قوتها در قیامت اید قوتها قوتها در</p> <p>۴- قیامت اید خطی قوتها اید خط اوچ خطی قوتها در قیامت اید قوتها قوتها در</p> <p>۵- ایدی قوتها اید خط اوچ خطی قوتها در قیامت اید قوتها قوتها در</p>	قیامت	۱۴ سن ۱۹۱۵

ملاحظات	وقوعات	اوقات تجاری	تاریخی دقیقه ساعت
	<p>بر خود به معانی گردید که در ... بدو ملاحظه ای روی برنده که طرز آنکه آنکه اولی قریباً ده آنکه دارد .</p> <p>قرصه قریباً آنکه ۱- ای بر دینک بر خود که هر دو ده باره ... می روی دوای آنکه ... ۲- قیاسه کمال در خود خردید تقریباً بیست و نه بود که بر خود ای بر دینک هر دو ده می تقریباً کوه بیست و نه که بر دینک ای طایفه قیاسه کمال در خود کوه بیست و نه که بر دینک می تقریباً صافی طرز آنکه آنکه قیاسه کمال در خود کوه بیست و نه که بر دینک می تقریباً او ... بر خود که احتیاج معده می ... ۳- طایفه بدو ملاحظه هر دو ده بر خود قیاسه کمال در خود و صافی آنکه کمال در خود کوه بیست و نه که بر دینک می تقریباً ۴- قیاسه کمال در خود هر دو ده تقریباً بیست و نه که بر دینک خطری تقریباً آنکه او ... کرده بر هیاط طرز آنکه بر خود</p> <p>قرصه قریباً آنکه قیاسه کمال در خود قریباً آنکه</p> <p>قیاسه کمال در خود کوه بیست و نه که بر دینک می تقریباً طرز آنکه او ... کرده بر هیاط طرز آنکه بر خود</p> <p>قرصه قریباً آنکه ۱- ای بر دینک هر دو ده هر دو ده تقریباً کوه بیست و نه که بر دینک ای بر دینک هر دو ده هر دو ده تقریباً کوه بیست و نه که بر دینک ۲- قیاسه کمال در خود هر دو ده تقریباً کوه بیست و نه که بر دینک ای بر دینک هر دو ده هر دو ده تقریباً کوه بیست و نه که بر دینک ۳- قیاسه کمال در خود هر دو ده تقریباً کوه بیست و نه که بر دینک ای بر دینک هر دو ده هر دو ده تقریباً کوه بیست و نه که بر دینک</p> <p>قرصه قریباً آنکه ۱- کمال در خود او ... قیاسه کمال در خود کوه بیست و نه که بر دینک بر خود کوه بیست و نه که بر دینک ۲- قیاسه کمال در خود هر دو ده تقریباً کوه بیست و نه که بر دینک ای بر دینک هر دو ده هر دو ده تقریباً کوه بیست و نه که بر دینک ۳- قیاسه کمال در خود هر دو ده تقریباً کوه بیست و نه که بر دینک ای بر دینک هر دو ده هر دو ده تقریباً کوه بیست و نه که بر دینک</p>	<p>قیاسه کمال در خود</p> <p>قیاسه کمال در خود</p> <p>قیاسه کمال در خود</p>	<p>۱۹ ساعت ۴۴</p> <p>۱۹ ساعت ۴۴</p> <p>۱۹ ساعت ۴۴</p> <p>۱۹ ساعت ۴۴</p>

ملاحظات	وقوعات	انگشت شماری	تاریخی دقیقه ساعت
	<p>۱۷</p> <p>حرفه و تمدن قدر گسترده و سطح زندگی و درآمد بالایی و عددی معد اولی قدر - همه استعدادات اش در یک داد و در همه چیزها قدره و توانایی ترقی آید - م بود و صانع نامی آنچه قطعات فرمانی و ضابطه های باکرات قطعات بر یک مرکز در یک کلیم قاعته تجربه بر آورده تا بعد از این اولی به جانی اولی نماید . ۲- طرحی از اختراع سده زیم پیاده بر روی خنداریم یک ایچون فرمانده قومی بر مبنای قطعیاً طلب آید - مع . ۳- فرموده و دیواری با کوه قیامه شمال ترقی سده بولده بولده بولده صانعان که در هر دو فضائی و ترقی سده اولی بولده بولده در بر مبنای بولده بولده ان تمام قطعی طرحی بر مبنای فرموده کوه سده شمال سده بولده ایچون و بولده دو - دو - مرکز بولده خط سده بولده بولده کوه سده بولده بولده بولده امکان بر مبنای - ۵- به بعد از چه معدوم اولی به مرکز بولده فرمانی و فرمانی صورت بندی : برای هر دو معدوم اولی فرمانی صورت : هر دو فرمانی طرحی فرمانی</p>		
	<p>طوری که اینها باشند بر کوه قائم اوستی اولی سده بولده بولده بولده بولده بولده دره ایچون ایچون ایچون ایچون ایچون ایچون ایچون ایچون بر مبنای فرموده بولده بولده بولده بولده بولده بولده بولده بولده بولده بولده بولده بولده بولده بولده بولده بولده معدوم - کوه معدوم اولی فرمانی و فرمانی</p>		<p>۱۶ ۱۷ ساعت ۱۱:۰۰ دقیقه ۱۰</p>
	<p>۱- دستک و سینه بولده بولده ۲- ایچون ایچون ایچون ایچون ایچون ایچون ایچون ایچون کوه بولده بولده بولده بولده بولده بولده بولده بولده ۳- بولده بولده بولده بولده بولده بولده بولده بولده فرمانی و فرمانی کوه بولده بولده بولده بولده بولده بولده بولده بولده کوه بولده بولده بولده بولده بولده بولده بولده بولده فرمانی و فرمانی</p>	<p>قیامه و دست</p>	<p>۱۷ ساعت ۱۱:۰۰ دقیقه ۱۰</p>
	<p>۱- دستک طرحی قیامه سده که سده بولده بولده کوه بولده بولده بولده بولده بولده بولده بولده بولده فرمانی و فرمانی</p>		<p>۱۷ ساعت ۱۱:۰۰ دقیقه ۱۰</p>

EK-10

Avustralya ve Yeni Zelanda (Anzak) birliklerine 6 Ağustos 1915 günü Conkbayırı ve Arıburnu bölgelerinde gerçekleştirecekleri taarruzlar öncesi verilen ayrıntılı harekât emirleri. AWM, RCDIG.0000592.

4. Army Mobile

(32) R

SECRET. NEW ZEALAND AND AUSTRALIAN DIVISION. Copy No. 8

DIVISIONAL ORDER No 11.

Anzac Cove,
5th August 1915.

Reference Maps
Ballipoli 1: 20,000
and
Anzac Area Map 1: 10,000

1. INFORMATION

(a) The Australian and New Zealand Army Corps with attached Troops has been ordered to undertake offensive operations commencing on the 6th August, 1915, with a view to eventually occupying the line GABA TEPE - Along main spur marked approximately by the track 82 - 87 - 165 CHUNUK BAIR and thence along the CHUNUK BAIR RIDGE to and including KOJA CHEMEN TEPE, with ~~the~~ object in ~~view~~

(b) The First Australian Division assaults the Turkish positions on Plateau 400 (68 C) at 5 p.m. on the 6th August, and later undertakes a subsidiary operation against GERMAN OFFICERS TRENCH.

(c) The New Zealand and Australian Division, the 13th Division less one brigade (except one battalion) and less Artillery 29th Indian Infantry Brigade, and the Indian Mountain Artillery Brigade, less one section 21st Mountain Battery, under the command of Major General Sir A. J. Godley, K.C.M.G., C. B., undertakes operations on the 6th and 7th August, as detailed in para 2.

(d) A force is being landed North of the ANZAC Position on the night 6/7th August for an operation distinct from that of the Anzac Force.

(e) The following Naval support will be available:-
A Southern Squadron of five vessels, stationed off GABA TEPE, and firing on targets East of Plateau 400 (68 C) - HILL 180 (80 N 9) - CHUNUK BAIR BRIDGE.
A Northern Squadron of two Monitors and two Torpedo Boat Destroyers, firing on targets on the Northern and Western Slopes of SARI BAIR (80 O K; 81 A; 93 W).

2. INTENTION. The G.O.C. intends -

(a) With covering forces to attack and hold -
1. The Line DESTROYER HILL (80 I 1) exclusive - TABLE TOP - BAUCHOP'S HILL, - 3 (a) (92 X 7 - 8)
2. The DANAK JEBEK BAIR, 3 (b) (92. N) with the object of covering the march of the left assaulting column (3 d) and protecting the right of a Force being landed to the North West.

(b) To attack and hold the line CHUNUK BAIR (80 X 3) - KOJA CHEMEN TEPE (93 W 6) - starting from the line No. 1 POST (80 H 8) - No. 3 POST (80 B4) - West end of AGHYL DERE (92 Q 6) in two assaulting columns (3 c and d).

(c) To co-operate with an attack on BABY 700 which is to be delivered by No. 4 Section (3 f), and to make good the line QUINN'S POST (80.S.7) - X roads about SCRUBBY KNOLL (80.E.) - CHUNUK BAIR with the object of taking the CHESSBOARD trenches (80.S.3.) in reverse and opposing the enemy's reserves from the direction of KOJA DERE.

(d) To eventually hold the line, QUINN'S POST (80.S.7.) X roads near SCRUBBY KNOLL, CHUNUK BAIR, KOJA CHEMEN TEPE.

3. ORDERS TO TROOPS. Times for leaving bivouacs and routes to be followed by columns to the points from which they pass our Outpost Line are shown on the March Table attached.

Right Covering Force. (a) The New Zealand Mounted Rifles Brigade, Otago Mounted Rifles Regiment, New Zealand Field Troop, and Maori Contingent, under the command of Brigadier-General A. H. Russell will seize and hold the points BIG TABLE TOP (80 C 9), OLD No. 3 POST (80 B 9), BAUCOP'S HILL (92 X 7 and 8) with the object of covering the advance (in its initial stages) of the assaulting columns. This Force will commence its advance from Nos 2 and 3 Posts at 9 p.m. 6th August.

General Russell will arrange to hold the points occupied with sufficient garrisons and will, when the further advance of the Assaulting Columns admits of his doing so, assemble such of his Force as remains in hand at a convenient point in the CHAILAK DERE and report to the G.O.C. for orders. General Russell will also arrange to hold Nos 1, 2, and 3 Posts with three troops or platoons in each, throughout the operations.

Left Covering Force. 3 (b). The 13th Division will furnish a Covering Force. Strength 1 Brigade (less 2 Battalions and Field Ambulance Details) to seize and hold the DAIK JELIK BAIR (92.H) occupying its Northern Slopes as far East as KNOLL 92 C 9 inclusive with the object of (1) protecting the left flank of the left assaulting column during its passage up the AGHYL DERE (Lower portion) and (2) protecting the right of a force landing to the North West.

This force must reach the Southern Slopes of the DAIK JELIK BAIR A 7 10.30 p.m.

Right Assaulting Column. 3 (c) The New Zealand Infantry Brigade, one Mountain Battery (less 1 Section) and one Company N.Z. Engineers, under the command of Brigadier-General W.E. Johnston, will move via the Communication Trench to the vicinity of the Western ends of the SAZIL BAIT DERE (Square 80 H 1) and the CHAILAK DERE (Square 80 A 6); the leading Troops of this column will commence moving up these Gullies at 10.30 p.m. Objectives: The line Point 161 (80 K 6) - CHUNUK BAIR - Head of KUR DERE (81 A 4).

When this has been gained and consolidated, a report will be made at once to Divisional Report Centre, and preparations made for the further advance indicated in para 1 C.

Left Assaulting Column. 3 (d) The 29th (Indian) Infantry Brigade, 4th Australian Infantry Brigade, One Mountain Battery (less one Section) and 1 Company N. Z. Engineers, under the command of Brigadier-General H. V. Cox, will move via the Beach Road to the CHAILAK DERE West of No 3 Post (80 B. 4). The leading Troops of this Column will cross the CHAILAK DERE at 10.30 p.m.

Objective: KOJA CHUMEN TEPE with a view to the eventual occupation and consolidation of the line head of KUR DERE (81 A 4) - KOJA CHUMEN TEPE (inclusive). The Column will move via WALDEN POINT (92 W 1) and the AGHYL DERE, and after clearing the covering Force (para 3. b) will protect our left flank.

RESERVE 3 (e) The 13th Division (less 2 Infantry Brigades, except 1 Battalion, 2 Field Company Engineers and Divisional Artillery will be in reserve, and will be disposed in two columns. Troops to leave their bivouacs and march via the BEACH ROAD ~~XXXXXXXXXXXX~~ (80 G 3 to 80 A 6), so as to reach the mouths of the AGHYL DERE and CHAILAK DERE respectively by 1 a.m., 7th August. On arrival they will halt and await orders.

TROOPS IN No 3 SECTION. 3 (f) (1) The First Light Horse Brigade, $\frac{1}{2}$ Battalion 13th Division and two Sections Field Ambulance, under the command of Brigadier-General H.C. Chauvel, C.M.G., will occupy and secure No 3 Section of Defence (less COURTNEY'S POST).

General Chauvel will support the attack on the ~~XXXXXXXX~~ by fire action, and by the assault and occupation of certain trenches in front of QUINN'S POST, and will eventually co-operate in the consolidation of the line QUINN'S POST (80 S 7) SCRUBBY KNOLL (80 Z 2).

30

TROOPS IN
No. 4
SECTION

(2) The Third Light Horse Brigade, 1 Section 26th Mountain Battery, 1 Field Company Engineers 13th Division, 2 Battalions 13th Division (less 2 Companies), 2 Sections Field Ambulance; under the command of Brigadier-General F. Hughes will occupy and secure the line RUSSELL'S TOP (80 N 7) WALKER'S RIDGE (80 N 8. 9.) to the sea.

TROOPS IN
Nos 3 & 4
SECTIONS.

(3) These forces will, on the night 6/7th August, when the attack on the left has commenced, engage the enemy by fire and bomb attack

At 4.30 a.m. (unless orders are given to the contrary) 7th August, General Hughes will assault and secure certain trenches on the NEK (80 N 8), BABY 700 (80 N. 8 and 9) and CHESSBOARD (80 S. 3).

This attack will be in conjunction with the attack on BATTLESHIP HILL (80. O. 2) and BABY 700, referred to in para 3 (c).

3. (g).
ARTILLERY.

The N.Z. & A. Divisional Artillery (less Headquarters and 4 guns 26th Jacob's Mountain Battery) will retain its present positions.

One Mountain Battery (less 1 Section remaining on RUSSELL'S TOP) (80 N. 7), joins the Left Assaulting Column (vide para 3 d).

One Mountain Battery (Less 1 Section) joins the Right Assaulting Column (vide para 3.c).

The above ~~units~~ to be detailed by the O/C, Indian Mountain Artillery Brigade.

The details of Artillery Support available are given in Appendix "A" attached to these Orders.

3. (h)
ENGINEERS.

Engineer Field Companies are allotted to Assaulting Columns to Reserve Columns, and Sections of Defence (vide para 3. c. d. and h.).

The C.R.E. will make arrangements for the firing, when ordered, of mines which have been prepared in front of QUINN'S POST (80 S. 7), POPE'S HILL (80 S 4), and RUSSELL'S TOP (80 N 7). Also for the maintenance of Mining Operations in these Posts.

4. (a)
MEDICAL
ARRANGEMENTS.

Bearer Divisions will be allotted to Brigades as under:-	
N.Z. Mounted Rifles Bde.	N.Z. Mounted Field Ambulance.
1st A.L.H. Brigade.	1 Section N.Z. Field Ambulance. and 1 Section 4th Australian F. Amb.
3rd A.D.H. Brigade.	1 Section N.Z. Field Ambulance 1 Section 4th Australian F. Amb.
N.Z. Infantry Brigade.	1st A.L.H. Field Amb ^o and 1 Section N.Z. Field Amb ^o
4th Aust. Infantry Brigade.	3rd A.L.H. Field Amb. and 1 Section 4th Aust. F. Amb.

Field Ambulances of the 13th Division will be dispersed under Divisional arrangements.

4. (b).
DRESSING
STATIONS.

Dressing Stations will be established as follows:-

Monash Gully (80 W 1)	} To be formed at dawn, 7th August.
Walker's Ridge Gully (80 R 1)	
Chailak Dere.	
Aghil Dere.	

5.
SPECIAL
INSTRUCTIONS.

Special instructions regarding details of the operations are issued herewith. (Appendix B).

6.
DIVISIONAL
REPORT CENTRE.

Divisional Report Centre will be at No 2 Outpost from 7 p.m., 6th August.

W. Braithwaite
Major,
Lieut.-Colonel,
General Staff,
N.Z. and A. Division.

EK-12
Arıburnu Bölgesi Karşılıklı Siper Şebekeleri
AWM, RC.04177.

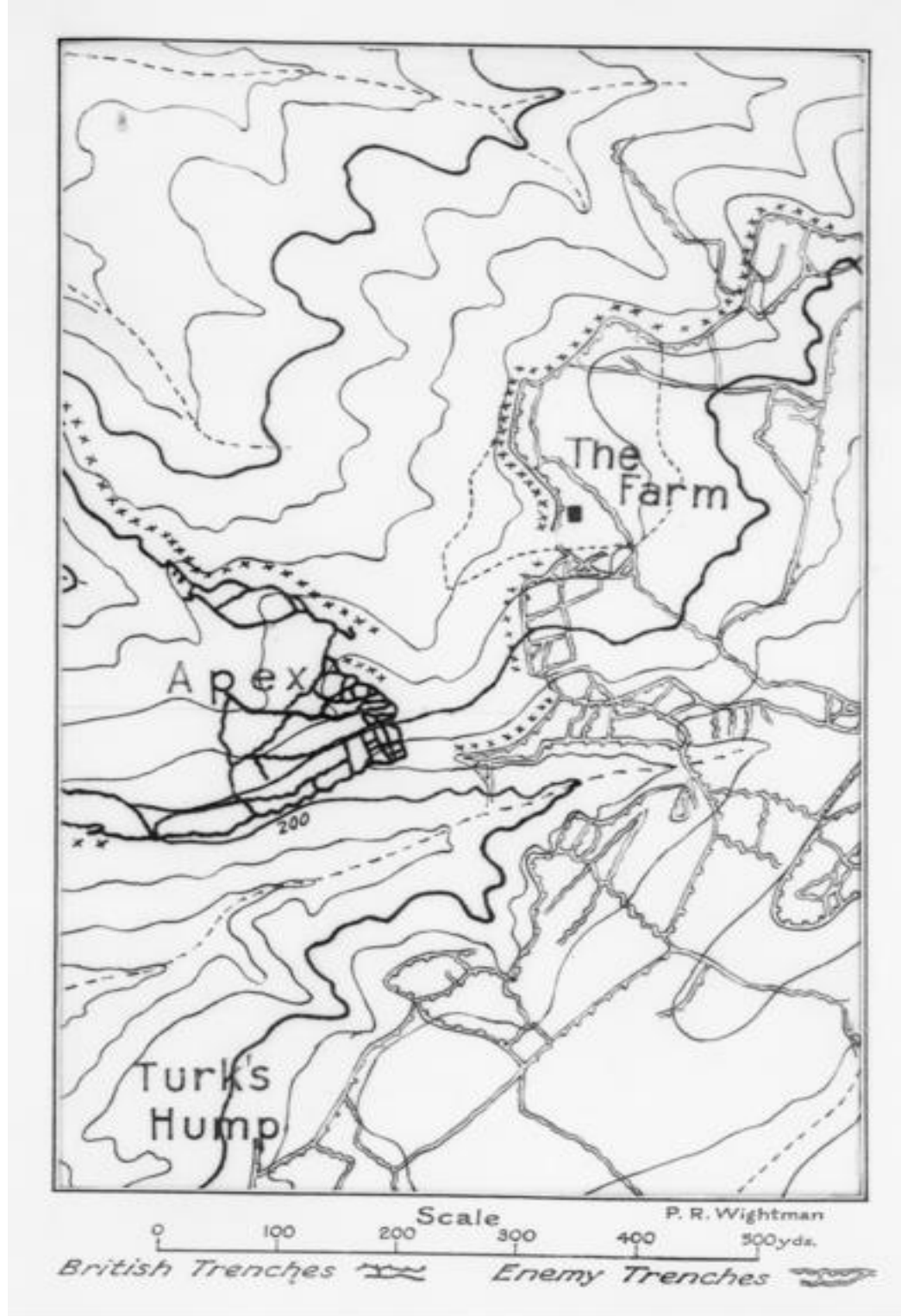
RC04177

AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

EK-13

Türklerin 10 Ağustos tarihinde gerçekleştirdikleri Conkbayırı Taarruzundan sonra bölgede oluşan hatların Teğmen Peter Rigby Wightman tarafından çizilen krokisi. Şahin Sırtı üzerinde bulunan ve İngilizlerin Apex (Zirve) adını verdikleri tepelik ve Ağıl bölgesinde İngiliz ileri hatları.

AWM, J0028.

AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

J00208

FOTOĞRAF ALBÜMÜ

Fotoğraf-1 ve 2

Ele geçirilen Türk esirleri. AWM, AO1411., AWM, C00636.

AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

A01411

AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

C00636

Fotoğraf-3

Siper içerisinde ölü şekilde yatan Avustralya askerleri.
AWM, H00405.

AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

H00405

Fotoğraf-4

25 Nisan 1915 Anzak Koyu'na çıkan Avustralya askerleri.
AWM, AO2462.

AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

A02462

Fotoğraf-5

25 Nisan 1915 Avustralya 2.Tugay askerleri karaya çıkarken.
AWM, P10140.005.

AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

P10140.005

Fotoğraf-6

Esir düşen Türk askerleri iyi tahkim edilmiş bir Anzak siperinde beklerken
AWM, P02367.015.

AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

P02367.015

Fotoğraf-7

Arıburnu'nda düşman botlarını hedef alan Türk bombardımanı.
AWM, H03569.

AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

H03569

Fotoğraf-8

19 Mayıs taarruzunda Bombasirtı bölgesinde ölen Türk askerleri. 24 Mayıs tarihinde bu ölüleri gömmek için yapılan ateşkes esnasında çekilen fotoğraf.
AWM, G01440A.

AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

G01440A

Fotoğraf-9

Siper içerisinde süngüleri takılı halde ölmüş Türk askerleri. AWM, A033.

AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

A04033

Fotoğraf-10

6 Ağustos 1915'te Kanlısirt'ta ele geçirdikleri üstü kütüklerle çevrili Türk siperlerinde Avustralya askerleri. AWM, C01929.

AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

C01929

Fotoğraf-11

Savaşın sonras toplanan kemikler ve kafa tasları.
AWM, H11907.

AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

H11907

Fotoğraf-12

Kanlısirt'ta ele geçirilen Türk siperinde bir Avustralya askeri ve siperin içerisinde ölü veya yaralı şekilde yerde yatan askerler.

AWM, A05778.

AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

A05778

Fotoğraf-13

1919 Yılında Gelibolu'ya giden Charles Bean tarafından Kanlısirt'ta siperler içerisinde bulunan üç adet Türk künyesinden biri. Künyede Arap rakamlarıyla 77/1/3/824 yazıyor. AWM, REL.36904.

AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

REL36904

Fotoğraf-14

Yapılacak ateşkes şartlarını görüşmek için Arıburnu'nda İngiliz karargâhına giden Binbaşı Ohrili Kemal Bey gözleri bağlı şekilde ata bindiriliyor. Onu görmeye gelen kalabalık bir grup asker etrafında.

AWM, JO2401.

AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

JO2401

Fotoğraf-15

1919 yılında Charles Bean tarafından çekilen fotoğrafta araziye dağılmış insan kemikleri ve malzemeler.

AWM, G019149.

AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

G01949

Fotoğraf-16

Kanlısirt'ta 16.Tümen ve bu bölgede savaşmış diğer birlikler anısına yapılan, fakat mütareke döneminde İngilizler tarafından yıkılan Şehitler Tepesi-16.Tümen Anıtı.
AWM, H11912.

AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

H11912

Fotoğraf-17

Kanlısirt'ta yapımına başlanan Lone Pine Mezarlığı ve anıtının inşaatı. Fotoğrafta daha sonra yıkılan Türk anıtı ve siper şebekeleri net olarak gözüküyor.
AWM, H18635.

AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

H18635

Fotoğraf-18

Ağustos ayındaki Kanlısirt Muharebelerinde Avustralya sağ kanadında esir düşen Türk askerleri toplu olarak beklerken.

AWM, A01019.

AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

A01019

Fotoğraf-19

25 Nisan 1915 günü Ertuğrul Koyu (V Beach) çıkarmasında karaya oturtulan River Clyde gemisinden çekilen fotoğraf. Ön tarafta kıyıya çıkmaya çalışırken ölen askerler, arka tarafta kıyıya çıkmayı başarmış az sayıda askerin kum setine sığındığı ve yoğun Türk ateşi karşısında hareket edemedikleri görülüyor. AWM, 03076.

AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

A03076

Fotoğraf-22

Anafartalar Grup Komutanı Albay Mustafa Kemal Bey. www.tsk.tr

Fotoğraf-23

13 Ağustos 1915'te Karargâhının yakınına düşen top mermisi sonucu şehit olan 57.Alay Komutanı Yarbay Hüseyin Avni Bey. www.tsk.tr

Fotoğraf-24

Esat Paşa, Mustafa Kemal Bey ve diğer subaylar Çanakkale’de. AWM, P11504.009.

AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

P11504.009

Fotoğraf-25

Conkbayırı bölgesi karşılıklı siper hatlarının 1915 yılında havadan çekilmiş fotoğrafı. AWM, RC04309.

AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

RC04309

Fotoğraf-26

Cephe gerisinde bir grup Türk askeri. Bir askerin diğerinin saçını kestiği görülüyor.
AWM, H13569.

AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

H1 3569

Fotoğraf-27

Çanakkale'de İngilizler adına savaşan 3 sih ve en sağda 1 Gurka (Nepal) askeri.
AWM, C00730.

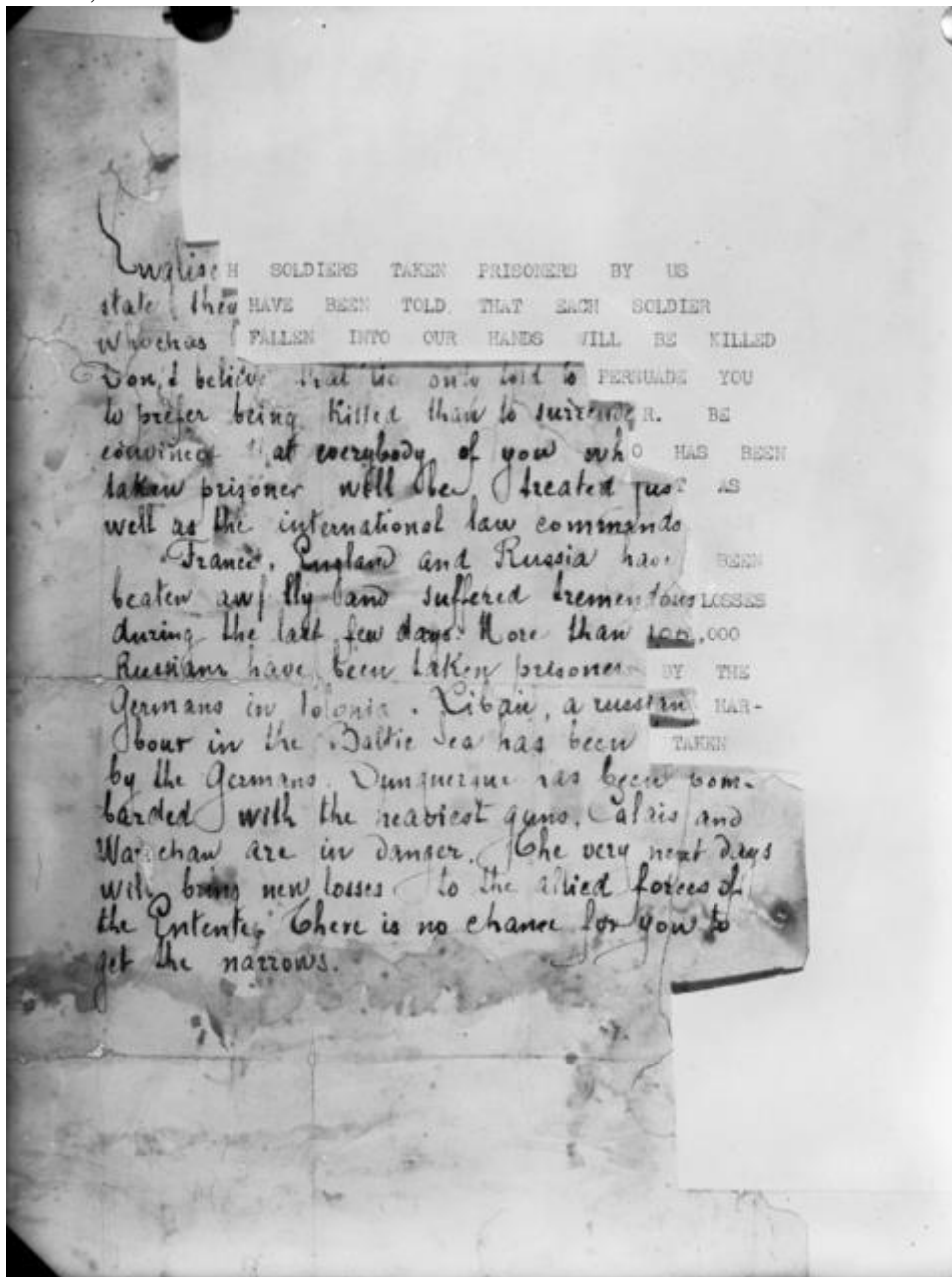

AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

C00730

Fotoğraf-28

Bombasirtı'ndaki Avustralya siperlerine atılan Türk propaganda broşürü.
AWM, J06099.

AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

J06099

Fotoğraf-29

25 Nisan çıkarmaları başladığında 27.Alay Karargâhının bulunduğu Eceabat'ın batısındaki zeytinlik. Çıkarma başladığında alay iki taburuyla bu bölgede çadırlı ordugâhlarda bulunuyordu.

Fotoğraf-30

27.Alay 1.Taburun Arıburnu'na intikali sırasında aştığı Kakma Dağı'nın Boyun noktasındaki geçit.

Fotoğraf-31

Kanlısirt tarafından kuzeye doğru: Bombasırtı-Kılıçbayırı-Düztepe-261 rakımlı tepe-Conkbayırı-Kocaçimentepe

Fotoğraf-32

Bombasırtı'nda Türklerin ikinci hat siperleri üzerine otobüsler rahat park etsin diye yapılan otopark.

Fotoğraf-33

Serçetepe'den (Walkers Ridge) Kuzey Arıburnu'na bakış. İleride Gökçeada (İmroz) görülebiliyor.

Fotoğraf-34

Kanlısirt civarında tarafımdan bulunan İngiliz matarası, süngü ve şarapnel parçaları. Mataradaki şarapnel veya kurşun isabeti dikkat çekiyor.

Fotoğraf-35

Zığındere sahilinden Zığındere'ye giriş. Sağ tarafta İngilizlerin 1915 yılında su ihtiyaçlarını gidermek için açtığı su kuyusu görülüyor.

Fotoğraf-36

Zığındere

Fotoğraf-37
Ziğindere

Fotoğraf-38
Kumkale'de son derece kanlı muharebelere sahne olan eski köy mezarlığı

Fotoğraf-39

Şahinsırtı'nda İngilizlerin Apex adını verdikleri bölgede günümüze sağlam olarak gelmiş İngiliz tünelleri.

Fotoğraf-40

Hain Tepe'den Yüksesirt'a ulaşan Anzakların Razor edge (ustura ağzı) dedikleri ince ve keskin sırt. Sol tarafta Sfenks, daha ileride ise Bombasırtı'ndaki sembolik 57. Alay şehitliği gözüküyor.

Fotoğraf-41

Tuğgeneral Cyril Brudenell Bingham White tarafından Nisan 1916'da zarf içerisinde Avustralya'ya gönderilen, muhtemelen Gelibolu'da bir Türk askerine ait künye ve Kuran sayfası. AWM, REL29694.

AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

REL29694

Fotoğraf-42

1919 Yılında Gelibolu savaş alanlarına giden Avustralya heyetinin bulduğu "Kabatepe" yazılı işaret levhası. AWM, RELWM00421.

AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

RELAWM00421

KAYNAKÇA

ARŞİV KAYNAKLARI

Genelkurmay Askeri Tarih Stratejik Etüt Başkanlığı (ATASE)

- Kls. 5338, Dos. H-2, Fih. 001-03a.
Kls. 5338, Dos. H-2, Fih. 001-04.
Kls. 5338, Dos. H-2, Fih. 001-03.
Kls. 4902, Dos. 30, Fih. 001.
Kls. 4902, Dos. 30, Fih. 001-02.
Kls. 4902, Dos. 30, Fih. 001-02a.
Kls. 4902, Dos. 30, Fih. 001-03.
Kls. 4902, Dos. 30, Fih. 001-03a.
Kls. 4902, Dos. 30, Fih. 003-01a.
Kls. 4902, Dos. 30, Fih. 001-04.
Kls. 4902, Dos. 30, Fih. 003.
Kls. 4902, Dos. 30, Fih. 003a.
Kls. 4902, Dos. 30, Fih. 003-01.
Kls. 4902, Dos. 30, Fih. 002.
Kls. 4902, Dos. 30, Fih. 002-01.
Kls. 5338, Dos. H-2, Fih. 001-06a.
Kls. 5338, Dos. H-2, Fih. 001-07a.
Kls. 4902, Dos. 30, Fih. 001-04a.
Kls. 4902, Dos. 30, Fih. 001-05.
Kls. 5338, Dos. H-2, Fih. 001-09.
Kls. 5338, Dos. H-2, Fih. 001-10.
Kls. 4902, Dos. 30, Fih. 005-01.
Kls. 4902, Dos. 30, Fih. 001-06.
Kls. 4902, Dos. 30, Fih. 003-02.
Kls. 4898, Dos. 10, Fih. 003.
Kls. 4902, Dos.30, Fih. 001-07a.
Kls. 4898, Dos. 10, Fih. 039.
Kls. 4902, Dos. 30, Fih. 001-08a.
Kls. 4898, Dos. 10, Fih. 075-12.
Kls. 4898, Dos. 10, Fih. 076-05.
Kls. 4528, Dos. 4, Fih. 007.
Kls. 4528, Dos. 4, Fih. 007a.
Kls. 4898, Dos. 10, Fih. 084.
Kls. 4898, Dos. 10, Fih. 093.
Kls. 4898, Dos. 10, Fih. 119.
Kls. 4898, Dos. 10, Fih, 122-03.
Kls. 5338, Dos. H-3 Fih. 001-01a.
Kls. 5338, Dos. H-3, Fih. 001-02.

Australian War Memorial (AWM)

AWM, G7432.G1 S65.XXVI.11.
AWM, G7432.G1 S65.XXVI.13.
AWM, G7432.G1 S65.XXVI.15.
AWM, G7432.G1 S65.XXVI.25.
AWM, G7432.G1 S65.XV.1.
AWM, G7432.G1 S65.XXVI.22.
AWM, G7432.G1 S65.XXVI.26.
AWM, G7432.G1 S65.XXVI.27.
AWM, G7432.G1 S65.XXVI.28.
AWM, G7432.G1 S65.XXVI.32.
AWM, G7432.G1 S65.XXVI.34.
AWM, G7432.G1 S65.XXVI.35.
AWM, G7432.G1 S65.XXVI.36.
AWM, G7432.G1 S65.XXVI.37.
AWM, 1DRL/0478, *Lieutenant Ivor Margett's, diary, 25 April 1915.*
AWM, DRCDIG0000219, *Diary for William Cameron.*

KİTAPLAR

1. ADİL, Selahattin, Çanakkale Cephesinden Mektuplar-Hatıralar, İstanbul 2007.
2. ALBAYRAK, Muzaffer, 10 Ağustos 1915 Conkbayırı Söğü Hücumu, Çanakkale 2015.
3. ALBAYRAK, Muzaffer, Yakın Tarih İncelemeleri-1 Çanakkale Savaşı, İstanbul 2007
4. ALTAY, Fahrettin, 10 Yıl Savaş ve Sonrası 1912-1922, Ankara 2008.
5. ATABAY, Mithat, Tasfir-i Efkâr Gazetesinde Çanakkale Savaşları, İstanbul 2014.
6. ATABEY, Figen, Çanakkale Muharebelerinin Deniz Cephesi, Ankara 2014.
7. ATACANLI, Sermet, Arıburnu'nun İlk Müdafaası, İstanbul 2015.
8. ATACANLI, Sermet, Atatürk ve Çanakkale'nin Komutanları, İstanbul 2006.
9. ATAKSOR, Halis, Çanakkale Raporu-Binbaşı Halis Bey'in Savaş Notları, İstanbul 2008.
10. AYDEMİR, Şevket Süreyya, Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa, İstanbul 2010.
11. BARTLETT, Ellis Ashmead, Çanakkale Gerçeği, İstanbul 2005.
12. BARTLETT, Ellis Ashmead, Sansürsüz Çanakkale, İstanbul 2015.
13. BAŞBAKANLIK Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri, Ankara 2005, Cilt I, II.
14. BAŞBAKANLIK Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Belgelerinde I.Dünya Harbi, İstanbul 2013.
15. BAYCAN, Nusret, Atatürk'ün Nişan ve Madalyaları, Ankara 1986.

16. BAYUR, Yusuf Hikmet, Kurtuluş Savaşında Atatürk'ün Dış Siyasisi, Cumhuriyetin 50.Yıldönümü Semineri, Ankara 1975.
17. BAYUR, Yusuf Hikmet, Türk İnkılabı Tarihi 1914-1918 Genel Savaşı-Çanakkale Vuruşmaları ve Onların Tepki ve Sonuçları, Ankara 1991.
18. BEAN, Charles, The official History of Australia In The War of 1914-1918 - The Story of Anzac (from the outbreak of war to the end of the first phase of the Gallipoli Campaign, May 4, 1915) Sydney 1941, Cilt I,II.
19. BEECROFT, Arthur, Gallipoli: A Soldier's Story, Great Britain 2015.
20. BELEN, Fahri, Çanakkale Savaşı, İstanbul 1935.
21. BEŞİKÇİ, Mehmet, Birinci Dünya Savaşında Osmanlı Seferberliği, İstanbul 2015.
22. BİLGİN, İsmail, Çanakkale Savaşı Günlüğü, İstanbul 2009.
23. BORAK, Sadi, Atatürk'ün Özel Mektupları, İstanbul 1961.
24. BURNES, Peter, Cesarettepe-Çanakkale'de Anzak Trajedisi, İstanbul 2015.
25. CALLWELL, C.E., The Dardanelles, England 2005.
26. CELALEDDİN, Mehmed, Harb-i Umumide Çanakkale Muharebat-ı Berriyesi Kumkale Muharebatı, Ankara 2007.
27. CEVDET, Hasan, Kıyamet Koptuğunda-Hasan Cevdet Bey'in Çanakkale ve Doğu Cephesi Günlüğü, İstanbul 2015.
28. CHAMBERS, Stephen, Anafartalar-Ağustos Taarruzu, İstanbul 2015.
29. CHAMBERS, Stephen, Arıburnu-Çıkarma, İstanbul 2012.
30. CONK, Cemil, Çanakkale Conkbayırı Savaşları, Ankara 1959.
31. COMMEMORATING ANZAC Australia's Centenary of Federation, North Beach Gallipoli 1915, Australia 2001.
32. CRAWLEY, Rhys, Climax At Gallipoli, U.S.A 2014.
33. ÇAKMAK, Mareşal Fevzi, Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri, İstanbul 2002, Cilt I, II.
34. ÇALIŞLAR, İzzettin, Atatürk'le İki Buçuk Yıl Orgeneral İzzettin Çalışlar'ın Anıları, İstanbul 1993.
35. ÇANAKKALE Boğaz Komutanlığı, Çanakkale Deniz Savaşları 1915, İstanbul 2008.
36. ÇANAKKALE Savaşları Araştırma ve Tanıtma Topluluğu, 25 Nisan 1915'ten Raporlar ve Günlükler.
37. ÇETİNER, Selahattin, Çanakkale Savaşı Üzerine Bir İnceleme, Ankara 2000.
38. ÇÖL, Emin, Çanakkale-Sina Savaşları Bir Erin Anıları, İstanbul 2009.
39. ÇULÇU, Murat, İkdam Gazetesi'nde Çanakkale Cephesi, İstanbul 2004.

40. EGE, Abidin, Çanakkale, Irak ve İran Cephelerinden Harp Günlükleri, İstanbul 2011.
41. ERDEMİR, Lokman, Çanakkale Savaşı-Siyasi,Askeri ve Sosyal Yönleri, İstanbul 2009.
42. ERDEMİR, Lokman-Solak Kürşat, Çanakkale Muharebeleri'nin İdaresi-Komutanlar ve Stratejiler, Ankara 2015.
43. ERTEM, Serkan, Çanakkale Denizaltı Harekatı, İstanbul 2011.
44. F.ROUX, Charles, Bir Fransız Subayının Günlüğünden Çanakkale Savaşlarının Perde Arkası-Çanakkale'de Ne Oldu?, Ankara 2007.
45. FASİH, Mehmed, Çanakkale 1915 Kanlısirt Günlüğü, İstanbul 2002.
46. GENELKURMAY ATASE Daire Başkanlığı, Çanakkale Muharebeleri 75.Yıl Armağanı, Ankara 1990.
47. GENELKURMAY ATASE Daire Başkanlığı, I.Dünya Harbi'nde Türk Harbi Çanakkale Cephesi Harekatı V.Cilt 1. 2. ve 3. Kitapların Özetlenmiş Tarihi, Ankara 1997.
48. GENELKURMAY ATASE Daire Başkanlığı, I.Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi, Ankara 2012. Cilt: V, Kitap: I,II,III.
49. GÖRGÜLÜ, İsmet, Çanakkale Zaferinin Komuta Kadrosu, İstanbul 1990.
50. GÖZE, Ergun, Çanakkale'de Kumandanlar Savaşı, İstanbul 2003.
51. GÜRALP, Şerif, Bir Askerin Günlüğünden Çanakkale Cephesinden Filistin'e, İstanbul 2003.
52. GÜRSEL, Göncü-Aldoğan Şahin, Çanakkale Savaşı Siperin Ardı Vatan, İstanbul 2006.
53. H.CASSAR, George, Çanakkale ve Fransızlar, İstanbul 1974.
54. HAMILTON, Ian, Gelibolu Hatıraları 1915, İstanbul 2005.
55. HARPE, Glyn, Letters From Gallipoli-New Zeland Soldiers Write Home, New Zeland 2012.
56. HERBERT, Aubrey-Morgenthau Henry, Çanakkale Devler Ülkesinde Devler Savaşı, İstanbul 2007.
57. İNCEOĞLU, Necati, Siper Mektupları, İstanbul 2001.
58. IŞIK, Hüseyin, Çanakkale ve İstiklal Savaşında Türk Jandarması, Ankara 1974.
59. J.ARCHER, Stuart, Command Crisis: Influence of Comman Culture On The Allied Defeat At Suvla Bay, 2014.
60. J.ERICKSON, Edward, I.Dünya Savaşında Osmanlı Ordusu, Ankara 2002.
61. JAMES, Robert Rhodes, Gelibolu Harekatı, İstanbul 1965.

62. KANNENGIESSER, Hans, Çanakkale'de Türklerle Beraber-Bir Alman Albayın Gözünden Çanakkale, İstanbul 2009.
63. KARATAŞ, Murat, 27.Alay Harp Ceridesi, Ankara 2008.
64. KARATAŞ, Murat, Haritalarla Çanakkale Savaşları Gelibolu Yarımadası Kuzey Bölgesi Kara Muharebeleri, Ankara 2007.
65. KARCI, Erol, Osmanlı Genelkurmayı'na Göre Çanakkale Savaşları'nın Resmi Tarihi, Ankara 2008.
66. KEMAL, Mustafa, Anafartalar Muharebeleri'ne Ait Tarihçe, Ankara 2011.
67. KEMAL, Mustafa, Arıburnu Muharebeleri Raporu, Ankara 2011.
68. KEMALYERİ, Mucip, Çanakkale Ruhu Nasıl Doğdu ve Azerbaycan Savaşı, İstanbul 1972.
69. KOCAHANOĞLU, Osman Selim, Hatıraları ve Mektuplarıyla Talat Paşa, İstanbul 2008.
70. MARTI, Metin, Çanakkale Hatıraları, İstanbul 2003, Cilt I, II, III.
71. MCGILVRAY, Evan, Hamilton and Gallipoli: British Command In The Age of Military Transformation, Great Britain 2015.
72. MOOREHEAD, Alan, Gelibolu, İstanbul 2000.
73. MUSTAFA, Münim, Cepheden Cepheye-Çanakkale ve Kanal Harbi Hatıralarım, İstanbul 2002.
74. MUHLMAN, Carl, Bir Alman Subayının Anıları-Çanakkale Savaşı, İstanbul 2003.
75. MÜTERCİMLER, Erol, Gelibolu 1915, İstanbul 2005.
76. NACİ, İbrahim, Allahısmarladık-Çanakkale Savaşı'nda Bir Şehidin Günlüğü Çanakkale 2013.
77. NIGHTANGALE, Guy Wameford, Çanakkale Cephesinden Mektuplar, 2014.
78. NİHAT, Kurmay Yarbay Bursalı, Bir Komutanın Gözünden Çanakkale Savaşları, Çanakkale 2007.
79. No:4 T.C Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yayınları Stratejik ve Taktik Sonuçlar Serisi, I.Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi 25 Nisan 1915 Arıburnu Çıkarması 27.Piyade Alayının Karşı Taarruzu; 19.Tümenin Bu Taarruzu Desteklemesi, Ankara 1976.
80. OGLANDER, Aspinall, Büyük Harbin Tarihi Gelibolu Askeri Harekatı, İstanbul 2005.Cilt I,II.
81. ORTAYLI, İlber, Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu, İstanbul 2014.
82. ÖZEMİR, Hikmet, Salgın Hastalıklardan Ölümler, Ankara 2010.

83. PAŞA, Esat, Çanakkale Savaşı Hatıraları, İstanbul 2003.
84. PRIOR, Robin, Gelibolu-Mitin Sonu, Ankara 2012.
85. PUGSLEY, Christopher, Çanakkale: Yeni Zelandalıların Öyküsü, İstanbul 2015.
86. RUDENNO, Victor, Gelibolu Denizden Saldırı, Ankara 2009.
87. SANDERS, Liman von Türkiye'de Beş Sene, İstanbul 2007.
88. SAYILIR, Burhan, Çanakkale Savaşı'nın Şehit Subayları-Tarihe Sığmayanlar, Ankara 2008.
89. SAYILIR, Burhan, Türk Kurmay Subaylarının Gözüyle Çanakkale Savaşı, İstanbul 2006.
90. SEZEN Niyazi-Sezen İsmail, Çanakkale Cephesinden Anzak Günlükleri, İstanbul 2008.
91. SNELLING, Stephen, VC's of the First World War Gallipoli, United Kingdom 2010.
92. STEEL, Nigel-Hart Peter, Gelibolu Yenilginin Destanı, İstanbul 2005.
93. SUNATA, İ.Hakkı, Gelibolu'dan Kafkaslara Birinci Dünya Savaşı Anılarım, İstanbul 2003.
94. ŞİMŞEK, Erdoğan, Belgelerle Çanakkale Deniz Savaşları, İstanbul 2014.
95. TAŞKIRAN, Cemalettin, I.Dünya Savaşında Türk Esirleri-Ana Ben Ölmedim, İstanbul 2001.
96. TEZCAN, Gülcan, Gazilerin Dilinden Çanakkale, İstanbul 2007.
97. TÜRK Tarih Kurumu, Çanakkale Muharebatı Cihan Harbinde Osmanlı Harekât-ı Tarihçesi, Ankara 2012.
98. TOKER, Hülya, Çanakkale Muharebelerine Katılan Komutanların Biyografileri, Ankara 2014.
99. TOKER, Hülya-Toker Mustafa, Çanakkale Muharebeleri Kronolojisi, İstanbul 2015.
100. TUNÇOKU, A.Mete, Anzakların Kaleminden Mehmetçik Çanakkale 1915, Ankara 2000.
101. TUNÇOKU Mete-Taşkiran Cemalettin, Çanakkale, Churchill ve Anzaklar, Ankara 2000.
102. T.C Milli Savunma Bakanlığı, Bir Kahramanlık Abidesi 57.Piyade Alayı Şehitler Alayı, Ankara 2003.
103. VEDEL, Emile, Çanakkale'de Fransız Donanması, İstanbul 2007.
104. W.CAMERON, David, Sorry Lads, But the Order is to Go: The August Offensive, Gallipoli: 1915, Australia 2009.
105. W.CAMERON, David, The August Offensive at Anzak 1915, Australia 2011.

- 106.W.CAMERON, David, The Day the Anzac Legend Was Born, Australia 2007.
- 107.WESTLAKE, Ray, British Regiments At Gallipoli, Great Britain 2004.
- 108.WILLIAMS, Peter, Çanakkale Savaşı Kanlısırt Muharebeleri, İstanbul 2009.
- 109.WOLF, Klaus, Gelibolu 1915 Birinci Dünya Harbi'nde Alman-Türk Askeri İttifakı, İstanbul 2014.
- 110.YILDIZ, Cemalettin, Çanakkale Seddülbahir Kahramanları, İzmir 2005.

MAKALELER

1. ARMAOĞLU, Fahir “Çanakkale Muharebeleri’nin Rusya Üzerindeki Etkileri”, *Çanakkale Savaşları Sebep ve Sonuçları Uluslararası Sempozyumu*, Ankara 1993.
2. ATABEY, Figen, “İngiliz Belgelerinde Çanakkale Muharebelerinin Deniz Harekâtı”, *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, Yıl:8, Sayı:16, Ankara 2010.
3. BAYUR, Yusuf Hikmet, “Kurtuluş Savaşında Atatürk’ün Dış Siyasisi”, Cumhuriyetin 50.Yıldönümü Semineri, Ankara 1975.
4. CENGÜVAR, Ümit, “Çanakkale Muharebeleri’nde Boğaz Harbi-18 Mart Deniz Harekâtı”, *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, Yıl:8, Sayı:16, Ankara 2010.
5. ÇOLAK, Mustafa, “Çanakkale Savaşında Yalnız Bırakılan Bir Müttefik: Almanya'nın Osmanlı İmparatorluğu'na Yardım Çabaları”, <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=290845>
6. DEMİRCİ, Sevtap, “Birinci Dünya Savaşında İngiliz Diplomasisi: İngiltere’nin Osmanlı Politikasını Anlama”, *100.Yılında Birinci Dünya Savaşı*, Ed.:Ümit Özdağ.
7. ERCAN, Tevfik, “Seddülbahir Çıkarmasında 26.Alay 3.Tabur”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Sayı:63, s.20-21, İstanbul 2002.
8. ERASLAN, Cezmi, “I.Dünya Savaşı ve Türkiye”, <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=288465>
9. ERDAŞ, Sadık, “Jeopolitik ve Stratejik Açından Türk Boğazları ve Çanakkale Muharebeleri”, *Genelkurmay Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, Yıl:13, Sayı:25, Ankara 2015.
10. ERDEMİR, Lokman, “Çanakkale Muharebe Meydanlarından İstanbul Hastanelerine: Sağlık Hizmetleri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Yıl: 2012/1, Sayı:15.
11. GÖRGÜLÜ, İsmet, “Atatürk’ün “Arıburnu Muharebeleri Raporu” ve “Anafartalar Muhaberatına Ait Tarihçe” Adlı Eserlerinde Yer Almayan Emir ve Raporlarından Bir Demet”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt:7, Sayı:19, Ankara 1991

12. GÜNDOĞDU, Abdullah, “Büyük Harbe Giden Yol ve Dünya Dengeleri, 100.Yılında Birinci Dünya Savaşı”, Ed.: Ümit Özdağ, Ankara 2014.
13. PATTON, George S., “The Defense of Gallipoli”, Hawai 1936.
14. TOPÇU, Özen, “Seddülbahir’de İlk Gün: Binbaşı Mahmut Sabri Bey”, *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, Sayı:425, Ankara 2015.
15. TUNABOYLU, İskender, “Çanakkale Zaferi’nde Donanmanın Rolü”, *Genelkurmay Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, Yıl:13, Sayı:25, Ankara 2015.
16. TURAN, Kemal, “95.Yıldönümünde Çanakkale Zaferi”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi-Çanakkale Savaşı Özel Sayısı*, Cilt.15, Sayı:73, Ankara 2009.
17. TÜRKELİ, Adnan, “Çanakkale Savaşları’nda Jandarma Birlikleri”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı Dergisi*, Sayı:1, Çanakkale 2003.
18. TÜRKMEN, Zekeriya, “19.Tümen Ceridesine göre Çanakkale Muharebelerinde ilk gün: 25 Nisan 1915 Kabatepe-Arıburnu-Conkbayırı Bölgesindeki Muharebeler”, *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi* Yıl:8 Sayı:16, Ankara 2010.

DERGİLER

Atatürk Araştırmaları Merkezi Dergisi

Belgelerle Türk Tarihi Dergisi

Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı Dergisi

Genelkurmay Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi

Silahlı Kuvvetler Dergisi

Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

#tarih Dergisi

TEZLER

Necdet Koparan, “Türk Jandarma Teşkilatı (1908-1923)”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007.

İNTERNET

www.Anzaksite.gov.au

www.awm.gov.au

www.canakkalemuharebeleri1915.com

www.nzhistory.net.nz

www.tarihtarih.com

www.1914-1918.net

www.tsk.tr

ÖZGEÇMİŞ

MEHMET KIBIL

Kişisel Bilgiler

Doğum Tarihi: 23.03.1982

Doğum Yeri: Sarıkamış

Medeni Durumu: Bekar

Eğitim

Lise: 1997-2000 Özel Tunçsiper Lisesi

Lisans: 2000-2005 İstanbul Bilgi Üniversitesi/İletişim Fakültesi/Halkla İlişkiler Bölümü

Yüksek Lisans: 2010-2016 Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü